МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Випуск 21

Збірник наукових праць

Київ – 2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Випуск 21

Збірник наукових праць

Київ – 2012

ББК 81я43

П78

УДК 800

Відповідальний редактор –
доктор філологічних наук, професор **Корбозерова Н.М.**
Відповідальний секретар –
кандидат філологічних наук, доцент **Орличенко О.В.**
Редакційна колегія:
доктор філологічних наук, професор **Гетьман З.О.**
доктор філологічних наук, професор **Гуйванюк Н.В.**
доктор філологічних наук, професор **Жайворонок А.О.**
доктор філологічних наук, професор **Карабан В.І.**
доктор філологічних наук, професор **Кочерган М.П.**
доктор філологічних наук, професор **Крючков Г.Г.**
доктор філологічних наук, професор **Ставицька Л.О.**
доктор філологічних наук, професор **Старикова О.М.**
доктор філологічних наук, професор **Стеріополо О.І.**
доктор філологічних наук, професор **Чередниченко О.І.**
доктор філологічних наук, професор **Швачко С.О.**
доктор філологічних наук, професор **Шумарова Н.П.**

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 6 від 24 січня 2012 року).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу мовної інформації.
Серія КВ №7411 від 09.06.2003р.

Фахове видання з філологічних наук.
Бюлетень ВАК України №3 від 2010 року.
Перелік №174.

Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. /
П78 М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2002–2012.

Вип. 21 / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2012. – 604 с. – Бібліограф. в кінці ст.

Збірник вміщує статті, в яких досліджуються актуальні проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.

Розраховано на широке коло філологів, викладачів вузів, докторантів, аспірантів та пошукувачів.

ББК 81я43

© **Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011**

АЛЄКСЄЄВА І. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ФРЕЙМУ "LIFE SCRIPT" ТА КОНЦЕПТУ "SOCIAL STRATIFICATION" У ЗБІРЦІ "MOTHER GOOSE'S NURSERY RHYMES"

У статті подається аналіз мовних засобів, які вербалізують фрейм "LIFE SCRIPT" та концепт "SOCIAL STRATIFICATION" у збірці "Mother Goose's Nursery Rhymes".
Ключові слова: фрейм, концепт, вербалізація, дитячі вірші.

В статье предлагается анализ языковых средств, вербализующих фрейм "LIFE SCRIPT" и концепт "SOCIAL STRATIFICATION" в сборнике "Mother Goose's Nursery Rhymes".
Ключевые слова: фрейм, концепт, вербализация, детские стихотворения.

The article deals with language means that verbalize the "LIFE SCRIPT" frame and the "SOCIAL STRATIFICATION" concept in "Mother Goose's Nursery Rhymes".
Key words: frame, concept, verbalization, rhymes.

Збірка "Вірші матінки Гусині" (Mother Goose's Nursery Rhymes) є одним з найпопулярніших творів, на якому виховують дітей в англомовних країнах [1–3]. І хоча зараз ці вірші використовуються в основному з метою навчання дітей абетці, лічбі, логіці та мові [4–5], проте до таких "навчальних" можна віднести лише близько 30 віршів з 326 (в різних виданнях загальна кількість може варіювати). Деякі з віршів (або навіть частина віршу) взяті з балад, молитов, приказок, наспівів (вуличних торговців, наприклад) або застільних пісень, які співалися у тавернах. Деякі вчені вважають, що окремі вірші могли навіть виконуватися під час ритуалів чи обрядів. Іншими словами, більшість з творів збірки створювалися не для дитячої аудиторії, і первинною функцією віршів було віддзеркалити, виразити турботи, страхи, події, які переживали та відчували автори (тут не можна не зазначити, що авторство як окремих віршів, так і всієї збірки – питання складне, яке залишається без остаточної відповіді, хоча і досліджуване багатьма. Деякі з віршів були досить вільно та творчо перекладені англомовними перекладачами з інших мов (французької зокрема) й адаптовані до англійських реалій; деякі з віршів, на думку дослідників, розповідають про події британської історії і тому найімовірніше були складені на берегах туманного Альбіону (наприклад, *Humpty Dumpty*, *London Bridge is Broken Down*, *Old Mother Hubbard, Little Jack Horner, Mary, Mary Quite Contrary, Three Blind Mice*)).

© Алєксєєва І. О.

Також необхідно зазначити, що те, якою була авторська мета творів збірки, беззаперечно відрізняється від того, якою її сприймають сучасні читачі.

Проте, можна стверджувати, що вірші збірки, навіть перекладені з інших мов, малюють світ очами саме англомовного суспільства, віддзеркалюють основні концепти, цінності, схему як суспільства в цілому, так і окремих приватних стосунків (тут також слід зауважити, що відокремити англійські вірші від віршів, складених у Сполучених Штатах Америки чи деінде, також іноді досить проблематично, адже на роль казкової "Матінки Гусині" претендують не лише шляхетна Бертрада II, дружина Піпіна Короткого, короля франків, але й дружина мешканця Бостона Елізабет Гуз. Можна лише припустити, що історичні вірші простіше "локалізувати" географічно, аніж переважну більшість інших).

Вірші збірки вже вивчалися цілою низкою різних дисциплін: літературознавство та історія літератури [6–8], психологія та педагогіка [9–10], лінгвістика [11–13]. Лінгвістичні розвідки були спрямовані на вивчення фонетичних структур, фразеологічних одиниць, алогічних утворень та мовної картини світу.

Актуальність даного дослідження полягає в необхідності детального аналізу вербальної репрезентації основних суспільно-значущих явищ, таких як фрейм "Життєвий сценарій" (LIFE SCRIPT) та концепт "Соціальна стратифікація" (SOCIAL STRATIFICATION), з якими стикається сучасна дитяча аудиторія "Віршів Матінки Гусині".

Метою даної статті є вербалізація фрейму "Життєвий сценарій"" (LIFE SCRIPT) та концепту "Соціальна стратифікація" (SOCIAL STRATIFICATION). (Тут слід зазначити, що в статті вірші класифікуватимуться тематично на відміну від прийнятого поділу, згідно якого розрізняються вісім категорій: 1) колискові (*Rock-a-bye Baby*), 2) пісенні ігри (*London Bridge*), 3) вірші-нісенітниці (*Hey Diddle Diddle*), 4) загадки (*Humpty Dumpty*), 5) лічба (*One, Two Buckle My Shoe*), 6) скоромовки (*Peter Piper*), 7) віршовані історії (*Queen of Hearts*), 8) кумулятивні вірші (*House that Jack built*).)

Об'єктом дослідження виступають віршовані твори збірки "Вірші матінки Гусині", в яких представлені фрейм "Життєвий сценарій" (LIFE SCRIPT) та концепт "Соціальна стратифікація" (SOCIAL STRATIFICATION). **Предмет** дослідження – мовні засоби вербалізації даних концептів.

© Алєксєєва І. О.

Матеріалом дослідження послужили 52 вірша збірки, у яких вербалізуються обрані фрейм і концепт.

Людське життя описується на кількох рівнях. Одні вірші виділяють "віхи" на життєвому шляху. Квінтесенцією в даному випадку можна вважати вірш про Соломона Гранді (*Solomon Grundy*): народження (*born*), хрестини (*christened*), весілля (*married*), хвороба (*took ill*), загострення хвороби (*worse*), смерть (*died*) та похорон (*buried*). Треба наголосити на тому, що події (тут і далі) представлені здебільшого як дії, а не абстрактні феномени. На мовному рівні засобами вербалізації виступають дієслова, оскільки віхи визначаються "здійсненням людиною значимої дії", а не іменники, які мають абстрактну семантику. Примітним також є те, що виділяються "суспільно-значущі" дії: хрестини, пов'язані з церквою (приєднанням до церковної "общини"), та похорон, який, якщо бути точними, не є подією у життєвому сценарії (принаймні у життєвому сценарії померлого), проте є подією для групи, до якої належав померлий. Не можна тут не зазначити і те, що цей віршик використовується як спосіб навчити дітей назвам днів тижня, оскільки кожна з подій відбувається в певний з семи днів.

Можна помітити, що у віршах досить часто описуються (або згадуються) весілля (у 19 віршах). У таких творах можна знайти досить детальну розповідь про вчинки майбутнього чоловіка, що передують весіллю. Так, залицяння включає галантність (*talking, doffing his hat, courting, capturing her heart, kissing*), а також обіцянки – як правило, обіцянки стосуються безтурботного заможного майбутнього (наприклад, *Curly locks! Curly locks! / Wilt thou be mine?/ Thou shalt not wash dishes, / Nor yet feed the swine; / But sit on a cushion / And sew a fine seam, / And feed upon strawberries, / sugar, and cream!* [16:126]).

Одним з найбільш детальних описів всього процесу залицяння та весілля є вірш, головними героями якого виступають птахи (*The Marriage of Cock Robin and Jenny Wren*), але залицяльник-дрозд обіцяє своїй коханій речі, які зацікавили б і звичайну жінку: *If you will but be mine,/ You shall dine on cherry-pie, And drink nice currant-wine. / I'll dress you like a Goldfinch, / Or like a Peacock gay; / So if you'll have me, Jenny, / Let us appoint the day* [16:108–109]). Таким чином, "вербальний" аспект залицяння – обіцянки матеріального благополуччя, а саме їжі (жінок, очевидно, зваблювали десертами – *strawberries, sugar, cream, cherry-pie, currant-wine*), звільненням від важкої праці (*sit on a cushion, sew a fine seam*) та гарним одягом (*dress like a Goldfinch/Peacock*).

© Алєксєєва І. О.

Весілля супроводжується танцями, музикою, веселощами (*One could whistle, and another could sing, / And the other could play on the violin –/ Such joy was there at my wedding* ...[16:82].) Весілля дрозда та його нареченої відбувалося за участі священника, свідків, гостей. Процесс вінчання повністю повторює процедуру в церкві (наречену підводять до вівтаря, з подальшими питаннями про те, хто її віддає заміж, чи згодна вона тощо), а потім запрошені пригощаються, танцюють та співають.

На тлі романтичних стосунків гумористичними виглядають вірші, які описують "практичний" аспект життя у шлюбі. Тут не можна не зазначити, що прагматичні цілі притаманні саме чоловікам (мати помічницю у хатній роботі): *Little Jack Jingle, / He used to live single; / But when he got tired of this kind of life, / He left off being single, and lived with his wife* [16:172] або ... *The rats and mice / They made such a life, / I was forced to go to London town / To buy me a wife* [16:182]. (Контрастує з такою практичністю вірш про відданого Томмі Трота, який пожертвував своїм благополуччям заради забаганок своєї дружини: *Tommy Trot a man of law, / Sold his bed and lay upon straw; / Sold the straw and slept on grass, / To buy his wife a looking-glass* [16:207]. Але це чи не єдиний вірш, у якому йдеться про нехтування власними інтересами. В більшості випадків шлюб або описується як результат романтичних стосунків, але без будь-яких "екстремальних вчинків" з боку обох закоханих, або як результат прагматичних міркувань).

Життя після весілля представляється здебільшого як спільне хазяйнування, коли обов'язки поділені між подужжям, а зароблене ділиться порівну (*My maid Mary; / She minds her dairy, / While I go hoeing and mowing each morn, / Merrily run the reel / And the little spin-wheel, / Whilst I am singing and mowing my corn* [16:173] або *Jack Sprat could eat no fat, / His wife could eat no lean, / And so between them both / They licked the platter clean. / Jack ate all lean, / Joan ate all fat, / The bone they picked clean, / And gave it to the cat* [16:241]).

Іншою віхою у житті є отримання спадку: *My father he died, but I can't tell you how; / He left me six horses to drive in my plough* ... [16:180]; або *My father left me three acres of land* ... [16:177].

Можна було б припустити, що смерть також повинна була б фігурувати як значуща подія людського життя. Вірші про цей феномен заслуговують на особливу увагу, оскільки у переважній більшості випадків автори віршів не вагаються у прямій номінації смерті – дієслово (але не іменник!) *to die* (як у випадках, коли помирає людина, так і тоді, коли смерть спіткала когось з тварин-персонажів: … *And the poor little things, /*

They [children – I. A.] *lay down and died* [16:170]; *... you* [puss – I. A.] *will bite off my* [mouse' – I. A.] *head* [16:27]). Тематика смерті як така та засоби номінації видаються сучасному читачеві дещо дивними для віршів, призначених для дітей (як і досить велика кількість віршів, у яких зображено насильство та крайній ступінь бідності).

Докладною оповіддю про похорон є продовження історії про весілля дрозда: його молоду дружину закружив у танці інший, і горобець невдало прицілився і замість нахаби-залицяльника влучив стрілою у дрозда. У вірші *The Death and Burial of Cock Robin* [16:119] докладно описуються усі атрибути похорону: саван, копання могили сокирою, священник з молитвеником, плакальники, півчі і дзвонарі.

Один з небагатьох творів, в якому смерть імплікується, а не номінується прямо, є, наприклад, такий: *Little Tee Wee, / He went to sea / In an open boat; / And while afloat / The little boat bended, / And my story's ended* [16:231].

Англійське суспільство вважається класовим (в тому сенсі, що класові відмінності відносно ретельно зберігаються, підтримуються та культивуються, що є досить дивним для сучасних тенденцій проголошення (хоча б формального) курсу до демократії та рівності) [14; 15]. Що стосується структури суспільства, яке вимальовується у віршах збірки, то квінтесенцією ідеї "соціальних відмінностей" можна вважати такий вірш: *Birds of a father flock together, / And so will pigs and swine; / Rats and mice will have their choice, / And so will I have mine* [16:67].

Однією з найпомітніших соціальних ролей є, звичайно, роль королеви чи короля, причому картини королівського життя – наївні та простодушні фантазії про безтурботне життя, змальовані уявою пересічної людини:

The king was in the parlour, / Counting out his money; / The queen was in the kitchen, / Eating bread and honey; / The maid was in the garden, / Hanging out the clothes ... [16:101]; або

Lavender blue and Rosemary green, / When I am king you shall be queen; / Call up my maids at four of the clock, / Some to the wheel, and some to the rock, / Some to make hay, and some to thresh corn, / And you and I will keep the bed warm [16:72]; або

When good King Arthur ruled this land, / He was a good king; / He stole three pecks of barley-meal, / To make a bag-pudding. / A bag-pudding the king did make, / And stuffed it well with plums: / And in it put great lumps of fat, / As big as my two thumbs. / The king and queen did eat thereof / And noblemen

© Алєксєєва І. О.

beside; / And what they could not eat that night / The queen next morning fried [16:224]; або

The queen of hearts / She made some tarts, / All on a summer's day; / The knave of hearts / He stole those tarts, / And with them ran away. / The king of hearts / Called for those tarts, / And beat the knave full sore; / The knave of hearts / Brought back those tarts, / And said he'd ne'er steal more [16:103].

Королі та королеви проводять дні, рахуючи гроші, пригощаються хлібом з медом та жирним пудингом зі сливами (іноді королевам доводиться пекти тістечка або вранці розігрівати їжу, яка залишилася після вечері). "Королівськими" атрибутами є, очевидно, саме можливість пригощатися ласощами (*bread, honey, pudding stuffed with plums and fat, tarts*) (з віршів збірки можна зробити висновок, що солодощі та м'ясо були тими продуктами, які не часто куштували прості англійці), а також оточення з прислужниць та васалів (*maid, noblemen*). Отже, королівська родина зайнята або розвагами (наприклад, полюванням: *There was a king met a king / In a narrow lane; / Says this king to that king, / "Where have you been?" / Oh I've been a-hunting / With my dog and my doe. / Pray lend him to me, / That I may do so …* [16:132] або музикою: *Old King Cole / Was a merry old soul, / And a merry old soul was he; / He called for his pipe, / And he called for his bowl, / And he called for his fiddlers three …* [16:151]), або пригощанням (див. прикл. вище).

Іншими соціальними групами є "джентльмени" та "не-джентльмени" (як правило, фермери), "леді" та решта жінок і дівчат. Така структура суспільства імплікується розважальним віршиком: *This is the way the ladies ride; / Tri, tre, tre, tree…/ This is the way the gentlemen ride; / Gallop-a-trot, Gallop-a-trot!... / This is the way the way the farmers ride; / Hobbledy-hoy, / Hobbleby-hoy!* [16:19].

Джентльмени описуються як галантні, відважні, горді, а леді – красиві, білошкірі (*nobleman, gallant and bold; esquire, with pride on his brow; lady, who had a white hand; a lady … wears a gold ring*). Фермери тим часом є героями більшості віршів і їх побут більш докладно описаний (навіть через описи "королівського" життя).

Соціальна детермінованість вимальовується як досить сильний феномен, і вірогідність поєднання у шлюбі представників різних верств суспільства здається невеликою, про що свідчить діалог дочки фермера із шляхетним залицяльником:

"*Where are you going, my pretty maid?*"

"I'm going a-milking, sir," she said.

"May I go with you, my pretty maid?"

"You're kindly welcome, sir," she said.
"What is your father, my pretty maid?"
"My father's a farmer, sir," she said.
"What is your fortune, my pretty maid?"
"My face is my fortune, sir," she said.
"Then I can't marry you, my pretty maid!"
"Nobody asked you, sir!" she said [16:103].

Таким чином, аналіз збірки "Вірші Матінки Гусині" дає можливість стверджувати, що у віршованих творах вербалізуються основні події людського життя (народження, весілля, успадкування майна, смерть), причому весілля є найбільш детально описаним та частотним порівняно з іншими життєвими віхами. Рівень абстракції низький: віхи людського життя представлені дієсловами, тобто вербалізуються як дії, а не події. У збірці також окреслюється класова структура суспільства (queen, king – noblemen/gentlemen and ladies – farmers). Поділ на верстви досить чіткий та детерміністичний. Про фольклорне походження віршів свідчить те, що картини королівського життя та побуту ґрунтуються на наївних фантазіях простої людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Nursery Rhymes Online* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nurseryrhymesonline.com/mother_goose_a_brief_history-18510.php. 2. *Nursery Rhymes Online* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nurseryrhymesonline.com/popular_mother_goose_rhymes_and_their_history-18512.php. 3. *Nursery Rhymes Online* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nurseryrhymesonline.com/mother_goose_rhymes_why_they_are_so_popular-18513.php. 4. *Nursery Rhymes Online* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ehow.com/list_7661964_mother-goose-classroom-ideas.html. 5. *Mother Goose Classroom Ideas* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.hubbardscupboard.org/kindergarten_rhyme_time.html. 6. *Townsend J. R.* Written for Children: An Outline of English-Language Children's Literature / John Rowe Townsend. – N.Y. : J. B. Lippincott, 1974. 7. *Children's Literature:* An Illustrated History / ed. by Peter Hunt. – N.Y. : Oxford University Press, 1995. 8. *The Cambridge* Guide to Children's Books in English / ed. by Victor Watson. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 9. *Jagolo M. R.* Children's Literature: There's Some Sense to its Humor / Mary Renck Jagolo // Childhood Education. – 1985. – Vol. 62 (2). – P. 109–114. 10. *O'Donnell M. P.* Becoming a reader: A developmental approach to reading instruction / Michael O'Donnell, Margo Wood. – Boston : Allyn&Bacon, 2004. – 394 p. 11. *Анашкина Н. Ю.* Языковая картина мира в текстах английских стихов Nursery Rhymes и в их переводах на русский язык : дис. … канд. филол. наук : 10.02.20 / Наталья Юрьевна Анашкина. – Екатеринбург, 2005. – 228 с. 12. *Зарипова А. М.* Лингвокультурологический анализ редупликаций в традиционных детских стихах : дис. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Алина Мавлитовна Зарипова. – Челябинск, 2008. – 191 с. 13. *Степанова И. В.* Лингвоментальные и лингвокультурологические характеристики традиционных английских детских стихов : дис. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Ирина Валерьевна Степанова. – Челябинск, 2003. – 252 с. 14. *Fox K.* Watching the English / Kate Fox. – London : Hodder and Stoughton Ltd, 2004. – 424 p. 15. *Perkin H. J.* The Origins of Modern English Society 1780–1880 / Harold James Perkin. – Routledge, 1969. – 465 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

16. *Mother Goose's* Nursery Rhymes. – Bath : Robert Frederick Publishers Ltd., 1999. – 271 p.

© *Алєксєєва І. О.*

АНДРІЄНКО Т. П.
Київський міжнародний університет

СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНИХ КОНЦЕПТІВ І СЦЕНАРІЇВ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Досліджується роль стратегій очуження й одомашнення у перекладі когнітивних реалій – культурно-специфічних концептів і сценаріїв, виявляється потенціал кожної із стратегій у відтворенні змісту і форми тексту художнього дискурсу.
Ключові слова: культурно-специфічний концепт, сценарій, очуження, одомашнення, переклад художнього дискурсу.

Исследуется роль стратегий форенизации и доместикации в переводе когнитивных реалий – культурно-специфических концептов и сценариев, определяется потенциал каждой из стратегий в передаче содержания и формы художественного дискурса.
Ключевые слова: культурно-специфический концепт, сценарий, форенизация, доместикация, перевод художественного дискурса.

The role of foreignizing and domesticating strategies in the translation of culture-specific concepts and scenarios is studied, the potential of each strategy in rendering the content and form of belles-lettres is defined
Key words: culture specific concept, scenario, foreignization, domestication, literary-artistic translation.

Когнітивні реалії становлять певну проблему для розуміння тексту й відтворення в перекладі. Тоді як предметні реалії співвідносяться з конкретним денотатом, когнітивні реалії є національно-специфічними концептами й сценаріями, які найчастіше не експлікуються, хоча можуть відображатися стереотипними уявленнями про ту чи іншу мовну спільноту. Імпліцитний характер і важливість правильного розуміння й відтворення смислу когнітивних реалій зумовлює **актуальність** їх перекладознавчого дослідження.

Об'єктом дослідження є абстрактні етнокультурні концепти, що створюють національну специфіку художньої картини світу. З позицій лінгвокультурології концепт є насамперед "вербалізованим культурним смислом", природа концептуального змісту якого визначається співвідношенням його універсальних і національно-специфічних елементів [1:125]. Разом із тим, сам етнос зазвичай не усвідомлює власної самобутності, яка виявляється найчастіше через протиставлення "свій-чужий" [1:130]. Належне розуміння когнітивних

© Андрієнко Т. П.

реалій оригіналу і їхнє відтворення в перекладі, визначення способів ідентифікації, стратегій, методів і прийомів відтворення когнітивних реалій у перекладі і є **предметом** цього дослідження.

Наукова новизна дослідження, виконаного на **матеріалі** оригіналів і перекладів англомовної класичної художньої прози, полягає у визначенні ролі стратегій очуження й одомашнення у відтворенні етнокультурних смислів, обґрунтуванні правомірності перекладацьких рішень.

Визначаючи місце конкретного явища в кожній із національних картин світу, що взаємодіють у перекладі, перекладач, будучи представником свого народу, несвідомо керується саме його картиною світу, інтерпретаційними моделями, лінгвокультурними стереотипами. Ця закономірність виявляється при перекладі творів, породжених іншими культурами, як етнічно розбіжними, так і історично дистантними: "У своєму прагненні підібрати ключик до розуміння етосу інших народів дослідники часто відштовхуються від своєї власної ментальності, тобто описують його крізь призму світобачення свого народу" [1:133]; при відтворенні текстів далеких історичних епох тлумачі керуються переважно сучасними західними інференційними моделями [2: 42].

Проблеми перекладу, пов'язані з розбіжностями культур, розглядаються як надзвичайно важливі для здійснення міжкультурної комунікації. Розглядаючи переклад як відтворення смислу, перекладознавці вважають, що його підґрунтям має бути теорія значення, така, як когнітивна семантика і досліджують когнітивні структури трьох рівнів: прототипи, ідеалізовані концептуальні моделі і концептуальні метафори [2]. Базовим рівнем свідомості є рівень концептів, які є абстракціями, представленими у людській свідомості прототипами – найхарактернішими представниками свого класу. Наступним за складністю є рівень сценаріїв, що представляють події, яким на абстрактному рівні відповідають ідеалізовані когнітивні моделі (idealized cognitive models), що об'єднують процеси, концепти, асоціації з певною подією [2:44–45].

Сценарії характеризуються як когнітивні структури, що категоризують досвід людини й організують інформацію та її вивільнення з пам'яті [3:25]. Згідно з теорією релевантності Спебера-Вілсона, завдання комуніканта полягає в тому, щоб виразити повідомлення найбільш "релевантно", тобто, з огляду на пресупозиції

аудиторії, опускати те, що легко зрозуміти завдяки умовиводу, і експлікувати те, що, у разі вилучення, ускладнило б обробку інформації [4; 5].

Інший підхід обґрунтовують Л. Хьюсон і Дж. Мартін як "нове визначення перекладу" ("Redefining Translation" [6]), яке, крім мовної правильності і смислової зв'язності, когерентності, вимагає від перекладу також відтворення культурно-специфічної інформації, властивої для лінгвокультури оригіналу, культурного збагачення завдяки перекладу. Дослідники обґрунтовують дворівневу модель перекладу, у якій перший рівень є мовним і асоціюється з міжмовними парафразами, тоді як другий пов'язаний з соціокультурними аспектами. На цьому рівні увага зосереджується на взаємодії двох культур; нетотожність цих культур вимагає стратегії міжкультурної конверсії (conversion strategy), проте мета її застосування не обмежується "безперервністю комунікації" (the continuity of communication), яку, при письмовій формі комунікації, можна розуміти як когерентність тексту. Вважається, що завданням перекладача є не пошук єдиного середовища, спільного для обох культур, що може завдати шкоди їм обом, а урізноманітнення й посилення значущих контактів між культурами; не "узгодження комунікації" (communicational adjustment), а міжкультурне збагачення смислу (cross-cultural multiformulation), не просто визначення смислу, а його диверсифікація [6:28; 2:35].

Визначення очуження й одомашнення як основних стратегій перекладу, спрямованих на відтворення як мовної, так і культурної інформації, запропоноване американським теоретиком перекладу Л. Венуті. Одомашнення, на його думку, означає "етноцентричне обмеження іншомовного тексту культурними цінностями мови перекладу, перенесення автора в рідну країну", а очуження визначається як "етнодевіантний тиск на ці (культурні) цінності, щоб виявити мовну й культурну відмінність іншомовного тексту, ніби відправляючи читача за кордон" [7:20].

Якщо у перекладі предметних реалій для відтворення етнокультурної специфіки достатньо відтворення лексеми-назви реалії та її семантизації, то ситуація з реаліями когнітивного рівня значно складніша: певний предмет або ситуація можуть існувати в обох культурах і мати номінацію у відповідних мовах, проте їх асоціативне поле може бути різним. Приклади подібних розбіжностей у культурі

© Андрієнко Т. П.

Австралії та Великої Британії наводить Х. М. Беркещук: так, в австралійській англійській культурно-специфічне поняття "*Bush*" означає не певний вид рослини, а внутрішні райони континенту і асоціюється не із зеленим, а з червоним кольором, а також має асоціації з традиційним способом життя та героїчною історією, з одного боку, а з другого – з відсталістю, нерозвиненістю, відсутністю цивілізації [8:150–153]. Відмінність географічних умов відображається і на рівні когнітивних сценаріїв: фраза "*the birds fly south in the winter*" викликає подив у австралійських дітей, а ознаками Різдва є спека, лісові пожежі, що викликає емоції горя і смутку [8:159–160]. Ці дані свідчать, що навіть різні національні варіанти однієї мови можуть істотно відрізнятися тими когнітивними сутностями, які стоять за звичними значеннями слів. Наявність подібних прихованих смислів ускладнює розуміння і відтворення реалій у перекладі.

З позиції теорії сценаріїв Р. Гойла [3], відтворення культурно-специфічних когнітивних реалій потребує експлікації їх відмінностей у перекладі. Проте на практиці перекладачі не завжди експлікують те, що належить до пресупозиційного фонду ("енциклопедичних знань") читачів оригіналу, але є відсутнім або відмінним у фонових знаннях цільової аудиторії. Відсутність певних пресупозицій створює проблеми розуміння, некогерентність тексту на смисловому рівні. Саме з розбіжністю асоціативно-валоративних сфер концепту при еквівалентності денотативних значень зіштовхнувся перекладач такого фрагмента:

First Mrs. Parker would show you the double parlours. You would not dare to interrupt her description of their advantages and of the merits of the gentleman who had occupied them for eight years. Then you would manage to stammer forth the confession that you were neither a doctor nor a dentist. Mrs. Parker's manner of receiving the admission was such that you could never afterward entertain the same feeling toward your parents, who had neglected to train you up in one of the professions that fitted Mrs. Parker's parlours [9].

Вказані професії є найвище оплачуваними в США, тому згадка про них викликає в американців асоціації з великим і стабільним доходом, прагненням до найкращих умов життя, незважаючи на витрати. Очевидно, саме цей асоціативний смисл і є релевантним для розуміння наведеного фрагмента тексту. Точний еквівалентний

© Андрієнко Т. П.

переклад назв професій не викликає тих самих асоціацій, адже в Україні відповідні професії належать до найнижче оплачуваних:

Спочатку місіс Паркер показує вам квартиру з кабінетом та приймальнею. Не наважуючись перервати її, ви слухаєте, як вона описує вигоди цієї квартири і високі достоїнства джентльмена, котрий жив у ній цілих вісім років. Нарешті знаходите в собі сили і, заїкаючись, признаєтеся, що ви не лікар і не дантист. Місіс Паркер сприймає це ваше признання так, що ви назавжди перестаєте поважати своїх батьків, які не дали вам професії, відповідної до кабінету і приймальної місіс Паркер [10].

Когерентність тексту може бути забезпечена лише наявністю в цільової аудиторії фонових знань про американську дійсність. Тому стратегію перекладача слід розглядати як очуження, оскільки вона вимагає від читача додаткових когнітивних зусиль і знань цільової культури. Однак рішення перекладача є цілком виправданим, з огляду на вживання цих самих слів у подальшому контексті:

Mrs. Parker showed her the double parlours. "In this closet," she said, "one could keep a skeleton or anaesthetic or coal – "

"But I am neither a doctor nor a dentist," said Miss Leeson, with a shiver [9].

Місіс Паркер показала їй квартиру з кабінетом та приймальнею.

– У цій шафі, – казала вона, – ви можете тримати кістяк, або ліки, чи вугілля ...

– Та я ж не лікар і не дантист, – промовила міс Лісон, здригнувшись [10].

Текст когерентний на поверхневому рівні, оскільки читачеві як оригіналу, так і перекладу відомо, що лікарі вивчають будову тіла на скелеті і працюють з різними препаратами, тому фраза дівчини звучить не як реакція на ціну, а як пояснення, що в неї не може бути всіх вказаних речей. Але в оригіналі наявна характерна для О. Генрі гра слів, що надає його творам неповторної дотепності та м'якої іронії: *skeleton in the closet* в англійській мові є фразеологізмом, який означає *"сімейна таємниця" / "скелет у шафі", "дещо, що хочеться приховати" ("Every family has its skeleton in the closet / cupboard")*. Відтворення актуалізованого на поверхневому рівні значення смисловим перекладом полегшує сприйняття для іншомовної аудиторії і є одомашненням, яке, безумовно, збіднює смисл тексту і не відтворює характерну рису ідіодискурсу О. Генрі. Разом із тим,

© Андрієнко Т. П.

достатньо було б здійснити буквальний переклад компонентів фразеологізму і навести в підрядковій виносці його тлумачення, щоб культурну цінність оригіналу було збережено (як того вимагає "переосмислене" розуміння перекладу Л. Хьюсона і Дж. Мартін [6]).

Складнішими для розуміння й перекладу є національно-специфічні когнітивні сценарії або ідеалізовані когнітивні моделі. Їх розбіжність у вихідній і цільовій лінгвокультурах пов'язана з різними стереотипами поведінки, традиціями й досвідом. У наступному прикладі вживання галліцизмів в англомовному дискурсі використовується автором як сигнал належності позначуваного явища до іншої сфери життя, а контраст стилю й тривіальної тематики стає джерелом авторської іронії:

But Mr. McCaskey was no 50-cent table d'hôter. *Let cheap Bohemians consider coffee the end, if they would. Let them make that* faux pas. *He was foxier still. Finger-bowls were not beyond the compass of his experience. They were not to be had in the Pension Murphy; but their equivalent was at hand. Triumphantly he sent the granite-ware wash basin at the head of his matrimonial adversary [9].*

Перед перекладачем постає складне завдання вибору між відтворенням змісту чи форми твору, адже, крім характерної для англійської мови моделі словосполучення N + N, від галліцизму утворено контекстний оказіоналізм зі значенням діяча: *table d'hôte* – фр. *табльдот; спільний стіл –> table d'hôter –> 50-cent table d'hôter*, що свідчить про асимільованість французького запозичення в американській англійській. При наявності цього ж запозичення в українській мові, воно не настільки освоєне і залишається переважно терміном харчової індустрії, якому в розмовному мовленні відповідає національний аналог *"комплексний обід"*. Останній асоціюється не стільки з дешевизною, скільки зі швидкістю обслуговування й "стандартизованістю", неможливістю вибору. Отже, українська мова не має достатніх засобів для відтворення оказіонального словотвору від екзотизму і перекладач обирає смисловий переклад з генералізацією, передаючи загальне референційне значення й експлікуючи головний компонент переносного смислу. Так само й інший галліцизм *faux pas* відтворений в українській мові описово як "*порушення світських норм*". Разом вказані фрази створюють сценарій "етикетна поведінка за столом у ресторані", з протиставленням дорогих і дешевих ресторанів:

Але Мак-Каскі не належав до відвідувачів дешевих ресторанів. Хай злиденна богема вважає, що кава – це вже кінець обіду. Хай собі порушує світські норми. Він вчинить хитріше. Він з досвіду знав, що є ще миски для миття рук. У пансіоні Мерфі їх не було, але під рукою був чудовий замінник. Він, тріумфуючи, шпурнув миску для умивання в голову своїй дружині-супротивниці [10].

Одомашнюючи переклад, перекладач зміг передати цей контраст, що є необхідним для відтворення гумору, адже "знавець етикетної норми дорогих ресторанів" насправді не обідає, а бере участь у бійці предметами посуду. Проте одомашнення призвело до втрат особливостей мовної форми, іронії, побудованої на стилістичному контрасті й оказіональному словотворі, а також до часткової зміни характеристик авторського дискурсу.

У наведеному вище прикладі одомашнення є засобом відтворення цільового когнітивного сценарію, необхідного для правильного розуміння тексту. Ця ж стратегія може призводити і до часткової або повної зміни когнітивних сценаріїв. Частковою зміною сценарію може бути його доповнення або уточнення, як у наступному прикладі з роману В. Набокова "Лоліта", який зазнає змін у російському й українському перекладах:

We talked of the school. It had its drawbacks, and it had its virtues. "Of course, too many of the tradespeople here are Italians," said John, "but on the other hand we are still spared – " "I wish," interrupted Jean with a laugh, "Dolly and Rosaline were spending the summer together" [11].

Мы поговорили о школе. У нее были свои недостатки и свои достоинства. "Конечно, среди наших торговцев многовато итальянцев, – сказал рассудительный Джон, – но зато мы до сих пор были избавлены от жи – ". Джоана стремительно перебила его: "Как было бы хорошо, если бы наши девочки проводили это лето вместе" [12].

Ми поговорили про школу. Вона мала свої вади і свої чесноти.

– Звичайно, серед наших торгівців забагато італійців, – мовив розважливий Джон, – зате ми досі були позбавлені від жи ...

Джоана мерщій перебила його:

– Як було б добре, якби наші дівчатка відпочивали цього літа разом [13].

© Андрієнко Т. П.

У наведених перекладах одомашненням є долучення в текст частини слова, яка експлікує негативне ставлення до євреїв, добре відоме і російському, й українському народу, і тим самим характеризує етноцентричний шовінізм і лицемірство американців. Експлікація стала необхідною для розуміння цільовою аудиторією тих компонентів смислу, які читачі англомовного оригіналу могли б прочитати "між рядків", оскільки політкоректність, значно істотніше розвинена в англомовних соціумах (британському й американському) привела до евфемізації та витіснення в підтекст значної кількості позначень рас, національностей тощо.

- Можливим варіантом змін когнітивного плану є перетворення когнітивних сценаріїв. У наступному прикладі одомашнення через перетворення когнітивного сценарію спровоковане збігом мовної форми топонімів:

- *I said it <the car> was hers, I could go by bus. She said don't be silly, they would fly to Jupiter and buy a car there [11].*

Я сказал, что он <автомобиль> принадлежит ей, что я могу взять автобус. Попросила меня не говорить глупостей, они отправятся на самолете на Юпитер или Юкон и там купят машину [12].

Крім назви планети, *Jupiter* є назвою кількох міст у Флориді та Північній Каролініі, а також адміністративного округу в Мінесоті (рос. – *Джупитер*), тому читач англомовного твору, напевне, сприйме цю назву як цілком реальний топонім, пам'ятаючи, що герої збиралися вирушати до Канади, і небагатьом спаде на думку, що це слово може позначати й планету – у переносному смислі, як щось цілком недосяжне й мало реальне. Через неможливість створити гру слів на багатозначності в мові перекладу, автор-перекладач трансформує сценарій, створюючи дещо некогерентне мовлення персонажа (адже полетіти "*на самолете на Юпитер*" неможливо).

Некогерентність мовлення свідчить про такий ступінь переживань героя-оповідача, від якого він мало не втрачає глузд, а місце, куди полетять Лоліта з чоловіком, не має для нього ніякого сенсу. Отже, замість збереження топоніма з поясненням перекладач одомашнює текст заради можливості сприйняття смислу, прихованого в оригіналі, і замість сценарію неповного розуміння створює сценарій поведінки людини, що не тямить себе від горя, для якої майбутнього

© Андрієнко Т. П.

не існує. В українському перекладі цей фрагмент відтворено буквально.

Як свідчать приклади, при перекладі когнітивних реалій перекладачі надають перевагу стратегії одомашнення (смисловий та описовий переклад, додавання задля експлікації смислу), яка дозволяє відтворити основні ознаки референтної ситуації, необхідні для створення когерентного тесту та сприйняття іронії чи гумору, проте призводить до втрат особливостей мовної форми, змін стилю та неповного відтворення особливостей авторського дискурсу. Застосування стратегії очуження стимулює когнітивний пошук читача, вимагаючи від нього додаткових когнітивних зусиль.

Отже, обидві досліджувані стратегії є засобом міжкультурного збагачення через переклад, проте одомашнення зменшує суб'єктивне відчуття "чужості", полегшує сприйняття, а очуження може призвести до неповного розуміння референтної ситуації, відтвореної у тексті перекладу. Перспективою дослідження може бути поширення застосованої методики на вивчення перекладу метафорики, фразеології та інших явищ, що створюють етнокультурну специфіку оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Приходько А. М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с. 2. *McElhanon K. A.* From Word to Scenario : The Influence of Linguistic Theories Upon Models of Translation / Kenneth A. McElhanon // Journal of Translation. – 2005. – Vol. 1, № 3. – P. 29–67. 3. *Hoyle R. A*. Scenarios, Discourse, and Translation : The scenario theory of Cognitive Linguistics, its relevance for analysing New Testament Greek and modern Parkari texts, and its implications for translation theory [Електронний ресурс] / Richard A. Hoyle // SIL International : SIL e-Books. – 2008. – Режим доступу до джерела : http://www.sil.org/silepubs/abstract.asp?id=50670. – 847 p. 4. *Tytler A. F.* Essay on the Principles of Translation / Alexander Fraser Tytler. – 3rd revised ed. – John Benjamins Publishing Co, 1978. – 524 p. 5. *Wilson D.* Relevance Theory / Deirdre Wilson, Dan Sperber // The Handbook of Pragmatics / eds. : L.R. Horn, G. Ward. – Oxford : Blackwell, 2004 – P. 607–632. 6. *Hewson L*. Redefining Translation. The Variational Approach. / Lance Hewson and Jacky Martin. – L. ; N.Y. : Routledge, 1991. – 272 p. 7. *Venuti L*. The translator's invisibility: A history of translation / L. Venuti. – L. ; N.Y. : Routledge, 1995. – 353 p. 8. *Беркещук Х. М*. Емотивна функція австралізмів у поетичних творах кінця XIX – початку XXI століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Христина Мирославівна Беркещук. – К., 2009. – 227 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Henry O.* The Four Million [Електронний ресурс] / O. Henry. – Режим доступу : www.gutenberg.net 10. *Генрі О.* Останній листок : Оповідання / О. Генрі ; пер. з англ. Ю. Іванов. – К. : Молодь, 1983. – 224 с. 11. *Nabokov V.* The annotated Lolita / V. Nabokov. – N.Y. : Vintage Books, 1991. – 460 p. 12. *Набоков В.* Лолита : [роман] / В. Набоков ; пер. с англ. автора. – М. : Известия, 1989. – 368 с. 13. *Набоков В.* Лоліта : [роман] / В. Набоков ; пер. с англ. П. Таращук. – Харків : Фоліо, 2008. – 412 с.

© Андрієнко Т. П.

АНДРІЙЧЕНКО Ю. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОЯВ МАСКУЛІННОСТІ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено мовному ґендерному аналізу прояву маскулінності в іспанській мові. Очевидне існування ґендера в мові, у тому числі – у зв'язку з наявністю гендерних асиметрій, є переконливим доказом його антропоцентрічного характеру. При цьому основним об'єктом лінгвогендерних досліджень є слова і звороти фразеологізмів – одиниці мови, активно формуючі ґендерні картини світу.
Ключові слова: ґендер, текст, комунікація, мовні стереотипи.

Статья посвящена языковому гендерному анализу выявления маскулинности в испанском языке.
Очевидная представленность гендера в языке, в том числе – в связи с наличием гендерных асимметрий, является убедительным доказательством его антропоцентричного характера. При этом основным объектом лингвогендерных исследований являются слова и фразеологические обороты – единицы языка, активно формирующие гендерные картины мира.
Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, языковые стереотипы.

Obvious representation of gender in a language, including – in connection with the presence of gender's asymmetries, is convincing proof its antropocentric character. Thus the basic object of lingvistic researches words and phraseological turns are units of language, actively formings gender's pictures of the world are, on fully clear reasons .
Key words: gender, text, communication, language stereotype.

Мета дослідження полягає у вивченні мовних аспектів прояву маскулінності вираження ґендеру в іспанській мові.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю виявлення і пояснення того, яким чином відбиваються в одиницях мови (фонетиці, морфемиці, лексиці і синтаксисі) уявлення про людей різної статі; у визначенні особливостей комунікативної поведінки чоловіків і жінок (специфічний вибір лексичних одиниць і синтаксичних конструкцій, використання коммуникатівних стратегій і тактик), іншими словами – у встановленні специфіки чоловічого і жіночого мовлення.

Об'єктом дослідження є іспаномовні тексти художніх творів латиноамериканських авторів.

© Андрійченко Ю. В.

Предметом дослідження є ґендерно маркована лексика яка виражає прояви маскулінності у іспаномовних текстах художніх творів.

В лінгвістиці виділяють три основні концепції взаємозв'язку ґендеру, статі і мови: концепція жіночої дефіцитності, чоловічого домінування і різниці ґендерних культур. Всі ці концепції під різним кутом розглядають дві основні групи проблем: мова і відображення в ній статі: номінативну систему, синтаксис і т. н.; мовленнєву поведінку чоловіків і жінок: виділення типових стратегій і тактик, ґендерно специфічний вибір мовних засобів та ін. Н. Феклоу, Т. ван Дейк, Р. Водак розглядають мову як сферу експлікації постійного протистояння різних соціальних інтересів (класових, расових, етнічних, ґендерних тощо) и своє завдання бачать у виявленні і вивченні на матеріалі усних і письмових інтеракцій соціальних причин і наслідків манипулятивного і дискримінаційного використання мови. З точки зору ґендерної лінгвістики мова як система і мовлення як реалізація мови отримують *ґендерні параметри* [1].

Помилковим було б вдаватися до крайності і вважати, що мова *закріплює* дискримінацію жінок або що існують специфічні жіноча і чоловіча *мови* як самостійні комунікативні системи. В мові, яка об'єктивно відтворює реальну дійсність, представлені сталі стереотипи, які склалися протягом багатьох століть, тому мова в загалі не може дискримінувати, або, навпаки, возносити. Що стосується живого мовлення, то в ньому в необхідних випадках здійснюється своєрідна заміна, в наслідок якої в чоловічій або жіночій комунікації з'являються в більшому або меншому ступенях певні фемінні або маскулінні ознаки.

Разом з цим, ці спочатку протилежні ознаки постійно взаємодіють між собою. Вивчення мови і мовлення в аспекті ґендерної лінгвістики дозволяє отримати інформацію про те, яку роль відіграє ґендер в тій або іншій культурі; які норми поведінки, притаманні чоловікам і інкам, фіксуються в текстах різного типу; як змінюється уявлення про ґендерні норми, про мужність і жіночість в часі; які стильові особливості можуть бути віднесені до переважно жіночих або чоловічих; як розуміються мужність і жіночість в різних мовах і культурах; яким чином ґендерна

© Андрійченко Ю. В.

належність впливає на засвоєння мови; з якими фрагментами і тематичними областями мовної картини світу вона пов'язана.

Чоловіче начало багатьма авторами трактується як те, що розпочинає, а жіноче – як, те, що сприймає; перше – ініціативне, друге – рецептивне, перше – динамічне, друге – статичне. В багатьох культурах, зокрема в іспаномовній латиноамериканській, основний вплив на формування ґендерних стереотипів суттєво вплинули патріархальна свідомість і християнська релігія, наслідком чого було підпорядковане положення жінки, невизнання її повноцінною особистістю, уявлення про її більш низький інтелектуальний і моральний рівень [2].

Разом з цим важливо враховувати, що для іспаномовної національної свідомості характерні колективізм, любов, самовідданість, пріоритет моральних оцінок над правовими, прагнення керуватись не стільки правом, скільки *серцем* [3]. Безумовно фемінінне і маскулінне світосприйняття у різних народів не є ідентичним, і зазвичай воно неоднаково і у тих, хто розмовляє на одній і той же мові. Оскільки в силу історичних, соціальних і природно-географічних факторів культура країн Латинської Америки розрізняється між собою, і тому цілком природно, що і в ґендерному аспекті між ними існують певні відмінності. В останні роки в іспаномовних країнах суттєво зросла зацікавленість до досліджень ґендерного фактора в мові і житті суспільства в цілому. Це висвітлено у роботах таких вчених як А. Лопес Гарсіа, Р. Морант, П. Гарсіа Моутон, Р. Матус та ін.

Незважаючи на велику кількість соціально-політичних змін, яких зазнали країни Латинської Америки в останні декади, маскулінне тут завжди домінувало. Історично вже в лексичному фонді іспанської мови закріплена ідея домінування чоловічого начала над жіночим, що знаходить своє відображення в лексичних одиницях *hombre* і *mujer*. Якщо слово *hombre* має переклад як *чоловік* і *людина*, то слово *mujer* несе в собі більш вузьке значення: *жінка* або *дружина*. Слово *hombre* вже вказує на певний статус. Цікавий приклад вживання слів по відношенню до дітей: тут окрім універсальних парних *hijo – hija*, в Латинській Америці частіше вживаються слова *varón – hembra*. Виходячи з основного значення, яке несе в собі лексична одиниця *varón* – людина, чоловік

© *Андрійченко Ю. В.*

(позитивна коннотація), вона зазвичай вживається в високому значенні: *Santo varón* – дуже добра людина.

А слово *hembra* – це істота жіночої статі, жіноча особина (про рослину), самка (про тварину). Стосовно жінки в певних випадках вживається у вульгарному значенні: *Esa hembra es mala* (негативна коннотація). Таким чином, в іспанській мові відмічається ввічливе відношення в референції до чоловічої статі і досить нейтральне або навіть негативне до жіночої статі. Більш того, у деяких країнах Латинської Америки і сьогодення залишається ввічлива форма звертання *Usted* як по відношенню до чоловіка, так і до дитини чоловічої статі. Але цього не існує по відношенню до жінки і дівчинки. Однією з головних рис іспаномовних чоловіків є мачизм. Це так званий особливий вид маскулінності – культ сили, мужності, сексуальності чоловіка, впевненості в перевазі чоловічої статі над жіночою. Недарма пряме значення іспанського слова *macho* – самець.

Якщо розглядати фігуральне значення, то цікавим є порівняння трактування значення цієї лексичної одиниці в іспанському і латиноамериканському варіантах мови. В самій іспанській (іберійській) мові звідки воно запозичене англійською, німецькою, українською мовами, це слово несе достатньо негативну конотацію, у порівнянні з такими референціями до чоловіка, як *hombre, varon*, *caballero*. Слово *macho* в іспанській мові частіше вживається в розмовному значенні *герой*, *орел*: *darselas de macho* – приндитися, кокошитися; і в достатньо брутальному значенні – чоловік охочий до жінок. Слово *macho* адресують міцному, сильному чоловікові, акцентуючи увагу на його чоловічій перевазі в фізичному плані.

Що стосується латиноамериканських варіантів іспанської мови, то в них існують наступні значення для цієї лексичної одиниці: *macho* у коста-риканському варіанті – це чужоземець, який має русяве волосся; в аргентинському, уругвайському і парагвайському варіантах – активна, енергійна людина; *a macho y martillo* – впевнено; ділова людина, бізнесмен; (у порівнянні з Іспанією: *hombre de negocios*, *hombre de acción*, *empresario*); в гватемальському варіанті – дурний, нерозумний; в кубінському – порося, кабан (в прямому значенні).

Таким чином, в жодному з проаналізованих значень немає апеляцій до фізичних чоловічих якостей в негативному значенні.

© *Андрійченко Ю. В.*

Більш того, дослідження лексичних одиниць з тим же коренем продемонструвало, що значення слова *macho* в латиноамериканських варіантах наближено до слова *чоловік*:

Таблиця 1

Якість людини	**Латинська Америка**	**Іспанія**
Мужність	machía	hombría
Ділова людина	macho	hombre de negocios
Виконувати чоловічу роботу (про жінку)	machar	hombrearse
Хоробрий, сміливий	machazo	valiente, osado
Мужоподібна (про жінку)	machota, macha,	hombruna

Незважаючи на відсутність негативного змісту відносно чоловічих якостей в різних латиноамериканських варіантах, ми не можемо відкидати, що слово *мачизм*, яке увійшло і в український словниковий склад, перш за все асоціюється з культурою Латинської Америки. Саме в латиноамериканському мачизм значно в більшому ступені, ніж в іберійському, мають свій прояв такі маскулінні характеристики, як культ сили, іноді безпідставна агресивність, ставлення до жінки як до своєї власності, презирство до смерті (особливо в Мексиці).

Н. М. Фірсова в своєму дослідженні дала пояснення лексико-семантичним розбіжностям слова *macho* між піренейським і латиноамериканськими національними варіантами іспанської мови. Дослідниця виділяє п’ять основних типів лексико-семантичних розбіжностей між ними на базі спів падіння лексичних одиниць, або в плані вираження, або в плані змісту. Таким чином, відштовхуючись від запропонованої Н. М. Фірсовою типології, стає можливим віднести лексичну одиницю *macho* і її словотворення до першого типу розбіжностей, де лексичні одиниці повністю співпадають в плані вираження і розходяться в плані змісту, але мають в той же час загальні семантичні елементи [4:59]. Іспанська маскулінність знаходить своє відображення в поезії і фольклорі.

© *Андрійченко Ю. В.*

В маленьких іспаномовних коплах часто можна зустріти тему равади, захоплення соїм особистим “я”:

En el café de Chinitas
Dijo Paquiro a su hermano:
- Soy más valiente que tú,
- Más torero y más Gitano.

Або:

Soy como la piedra’el río:
No siento calor ni frío;
Tengo la muerte en cadenas
Y al Diablo lo tengo en grillos.

Традиційне патріархальне розуміння ролі чоловіка як хазяїна, який домінує над жінкою, ставиться до неї як до своєї власності, насміхається над її поведінкою, відображено також в численних латиноамериканських прислів’ях і приказках:

Por la mujer entró el mal en el mundo.
La mujer sin hombre es como un caballo sin brida.
La mujer es más puta que las gallinas.

Це також вказує на перевагу чоловіка [4]. Однак, не можна не відмітити, що в останні роки багато латиноамериканських країн зазнало суттєвих змін, які торкнулися також міжстатевих взаємовідносин, які спричинили переусвідомлення частиною населення ролі місця жінки у суспільстві. І це не могло не вплинути на функціонування вербальних засобів комунікації.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей функціонування ґендерних стереотипів, просунутися дедалі у встановленні розкриття цього лінгвістичного феномену.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лакофф Р.* Язык и место женщины / Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования. – Ч. II : Хрестоматия / под ред. С. В. Жеребкина. – Харьков : ХЦГИ, 2001 ; СПб. : Алетея, 2001. – С. 784–798. 2. *Фирсова Н. М.* Отражение маскулинности в вербальных и невербальних средствах коммуникации испаноязычных народов; К проблеме национально-культурной семантики лексических единиц в испанском языке; Лексико-семантические расхождения между пиренейским и латиноамериканськими вариантами испанского языка / Наталия Михайловна Фирсова // Современный испанский язык в Испании и странах Латинской Америки. − М. :АСТ, 2007. – 167 с. 3. *Горошко Е. И.* Языковое сознание: тендерная парадигма / Елена Ивановна Горошко. – М. ; Харьков : ИД “ИНЖЭК”, 2003. – 440 с. 4. *Фирсова Н. М.* Языковая вариативность и национально-культурная специфика речевого общения в испанском языке : [учебн. пособие] / Наталия Михайловна Фирсова. – М. : Изд-во РУДН, 2000. – 127 с.

© Андрійченко Ю. В.

АРТЕМОВА Л. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУЧАСНА ІСПАНСЬКА АВТОРСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА: ЖАНР КОМЕНТАРЯ

Стаття присвячена розгляду коментаря як складного аналітичного жанру іспанської авторської публіцистики, його характеристик, загальних рис, завдань, функцій, композиційних особливостей та ролі автора.
Ключові слова: аналітичний жанр, коментар, роль автора, композиція.

Статья посвящена рассмотрению комментария как сложного аналитического жанра авторской испанской публицистики, его характеристик, общих черт, заданий, функций, композиционных особенностей и роли автора.
Ключевые слова: аналитический жанр, комментарий, роль автора, композиция.

The article is dedicated to the study of the comment as a complicates analytic gender of the Spanish journalism, its characteristics, common traits, aims, functions, the peculiarities of its composition and the role of the author.
Key words: analytic gender, comment, the role of the author, composition.

Стаття має на меті розглянути публіцистичний коментар (*icn. comentario*) як складний жанр сучасної авторської іспанської публіцистики. Цей аналітичний жанр (*icn. género de opinión*) відзначається глибинністю осягнення матеріалу, що і зумовлює його особливість та неоднорідність. **Актуальність** цього дослідження визначається необхідністю постійного дослідження мови преси, як найбільш рухомого мовного матеріалу, що відображає сучасний стан іспанської мови. Окрім того, беручи до уваги "гібридний" характер більшості аналітичних жанрів, і коментаря зокрема, **новизна** роботи полягає у тому, що в ній вперше на матеріалі сучасної іспанської публіцистики відбувається спроба якнайповнішого осягнення цього актуального для іспанської періодики жанру як цілісного об'єкту з **метою** визначення його жанрових особливостей, функцій, завдань та композиційних рис. Саме ці перераховані елементи складають **предмет** дослідження, де **об'єктом** виступає сам публіцистичний коментар. **Матеріалом** виступають корпус коментарів відібраних з періодичного видання "El País" (кінець 2011 – початок 2012 рр.).

На шпальтах періодичних видань коментар покликаний пояснити, оцінити та оперативно та коротко розтлумачити та проаналізувати важливі політичні, державні, соціальні, культурні події, офіційні документи шляхом авторських пристрасних міркувань, вагомих

© Артемова Л. В.

узагальнень та аргументованих висновків [1:23]. Як стає зрозумілим із визначення для цього жанру особливого значення набуває принцип оцінності. Ґрунтовний, глибокий, наскільки це дозволяє обсяг публікації, аналіз та оцінка є основними, детермінуючими категоріями цього жанру. Піддаючи аналізу вже відомий читачеві матеріал будь-якого характеру, публіцист оцінно коментує, тлумачить його значення, розкриваючи своє ставлення до предмету зображення.

Тематика коментаря різнорідна і охоплює своїм діапазоном майже всі сфери людського буття. В іспанському періодичному виданні "El País" коментарі розміщуються у розділах *España, Internacional, Política, Economía, Cultura, Sociedad, Deportes*, тобто покривають всі провідні теми. При такому широкому тематичному діапазоні до об'єкту уваги журналіста висувається лише одна центральна вимога – бути найактуальнішим матеріалом на момент появи статті на шпальтах газети. Відповідно висока оперативність та ефективність, які особливою мірою виокремлюють коментар серед інших аналітичних жанрів і наближають його за цією характеристикою до інформативного жанру, є поясненням його довгого існування на сторінках періодичних видань (вважається, що саме коментар виникнув та сформувався як перший аналітичний жанр, за О. О. Тертичним). Слід також звернути увагу на те, що до жанру коментарів ми можемо віднести статті, що з'являються в "El País" під підзаголовком *Análisis*. На думку іспанських дослідників цей тип статей знаходиться у проміжній ланці між інформаційними та аналітичними жанрами, не відповідаючи повною мірою жодному з них: "інтерпретація подій вже не має на меті виключно інформувати, бо читачеві вже відомі події, про які йдеться, і журналіст працює з ними як з вже відомими" [2:280]. Однак завдання автора полягаю у тому, щоб пояснити подію певного соціального резонансу широкому колу читацької аудиторії, розташувати його в загальній картині та полегшити її розуміння.

Широка фактологічна основа є яскравим тлом, своєрідною ілюстрацією коментаря [1:23], проте фактам не надається перше місце, вони подаються в узагальненому вигляді і відіграють допоміжну роль [3:5]. Відповідно стає зрозумілим обов'язкове розміщення коментаря поряд з головною інформативною (нотатка, інтерв'ю) або аналітичною статтею (стаття) з метою доповнити та ширше розкрити її суть [4:91]. Просторово обидві публікації не виходять за межі друкованої сторінки і мають змістовно пов'язані головні теми, винесені у заголовки, наприклад: *Los partidos suscriben el histórico pacto para resolver el fin de*

© Артемова Л. В.

*ETA. – Mariano Rajoy cruza el Rubicón (*Política, El País, 22/02/2012*), El Instituto Flores de Lamus prevé que la recesión dure todo 2012. – Una reforma profunda (*Economía, El País, 22/02/2012*)*

У цьому біномі припустимо, що першу статтю можна вважати "базовою", тоді по відношенню до неї коментар є додатковим. Однак якщо застосувати один із постулатів сучасної публіцистики, який полягає в тому, що останнім часом не "власне" інформація складає домінанту зацікавленості читача в друкованому матеріалі, а власне думки, позиції, ставлення журналіста до проблеми, яка розробляється, і є фокусом уваги – тоді відповідно попередня пропозиція може бути справедливою за умови наступного доповнення: факти, щодо яких оцінно висловлюється публіцист у коментарі, звичайно представлені у "базовій" публікації, відповідно, вона складає його підґрунтя або інформативну основу. В іспанській публіцистиці існує спеціальний термін на позначення такого роду публікації – *despiece*, аналог якому не зустрічається у вітчизняній термінології.

Специфічні риси, завдання, функції. Якщо ми повернемося до визначення цього жанру, для якого фундаментальними *ознаками* є аналіз, тлумачення, розкриття змісту подій та фактів, а *завдання* визначається як виявлення внутрішнього сенсу, ми сформулюємо його *мету* як досягненні певних висновків, що розраховані на реалізацію впливу на становлення або корекцію думки читача

При детальному розгляді завдань та *цілей*, що переслідує коментар, головними є наступні:

1) спрямовувати увагу аудиторії на нові важливі факти, що висуваються на перший план суспільного життя, з метою їх оцінки;

2) відтворювати зв'язок, що існує між подією, що коментується, та іншими фактами з метою виявлення причини її появи;

3) формулювати прогноз розвитку події, що підпала під коментування;

4) обґрунтовувати, як правило за допомогою прикладів, необхідні способи поведінки або вирішення завдань [1:216; 5:53].

Функцію коментаря можна визначити як тлумачення, рух до пізнання сутності явищ, до оперативного вирішення питань, а його кінцева мета полягає в стимулюванні читачів до дій [6:120]. Можливо, враховуючи таку специфічність коментаря, виходячи із поставлених перед ним завдань та цілей, за рівнем складності цей жанр вважається деякими дослідниками (наприклад, М. П. Подоляном) різновидом статті

© Артемова Л. В.

[7:23]. Тобто ми знову повертаємося до питання "розмитості" чітких кордонів між жанрами, а саме їх "гібридності". Так на думку іспанського дослідника К. Мендоси, існує певний зв'язок між такими аналітичними жанрами як колонка та коментар, коли колонку можна вважати різновидом коментаря, в той час як не кожен коментар може співвідноситися з колонкою [8:212]

Роль автора. Відповідно до такого особливого характеру коментаря, значущої ролі набуває постать автора, який на думку Т. М. Шишкової, виступаючи в ролі коментатора, має бути ерудованою людиною, володіти глибокими та ґрунтовними знаннями [9:119]. Автор проявляє свою позицію, пов'язуючи нову подію з більш широкими загальними процесами, ситуаціями та завданнями, що, як правило, вже відомі читацькій аудиторії. При цьому ставлення автора проявляється у відборі тільки тих феноменів реальності, які він вважає доречними та відповідними його позиції. Ті факти, що коментуються і що коментують, їх деталі, подробиці, виступають аргументами на користь ідеї, яку відстоює автор, або вони є посиланнями на його умовиводи. Тобто через загальновідомі факти відбувається інтерпретація, пояснення та оцінка нового [10:121–122]. –Саме коментар надає можливість журналісту виразити власне акцентоване ставлення до актуальних подій сучасності, пов'язати їх з відповідними завданнями та проблемами, коротко прослідкувати історичне підґрунтя та шляхи розвитку проблеми.

Розгортання коментаря відбувається шляхом розкриття таких груп питань, які дозволяють якомога краще висвітлити проблему:

а) відтворення особливостей або нових якостей факту, його цінності;

б) розкриття причин, умов, передумов появи певних фактів;

в) відбудова прецедентів та проведення паралелей;

г) коментування цілей, мотивів, планів дій учасників явища або подій;

д) прогнозування порядку їх розвитку;

е) постановка завдань, що витікають з цього факту;

ж) підтвердження достовірності тощо.

Відповідно зміст коментаря відповідає на такі запитання: *Що (хто)? При яких обставинах? Чому? Хто має вигоду? Яка ситуація? Що робити? Як краще? Які існують протиріччя, відмінності? Як проявляється напрямок розгорнення? Яка його стратегія і тактика?* При цьому головним для коментаря є відповідь на запитання *Чому?* –

даючи на нього відповідь, автор сприяє розкриттю сутності факту-події [4:91–92]. –

Композиція. Маючи за одну з визначних характеристик еластичність форми, коментар характеризується відносно стійкою структурою. Найпростіша схема архітектоніки коментаря подається іспанським дослідником А. Херверою і складається з таких композиційних частин: заголовок → вступ → корпус (аналіз) → кінцівка. Власне у такому вигляді будова коментаря майже не відрізняється від типової композиційної структури, притаманної іншим аналітичним жанрам, наприклад, передовій статті або колонці [11:226].

Головною ознакою заголовку коментарів є тісний зв'язок із структурою та способом його представлення, при цьому головною вимогою, на нашу думку, є акцентування на тому аспекті проблеми, який буде висвітлюватися коментатором у поєднанні з метафоричністю: *Esta unión fiscal ¿va solo de la austeridad?(*El País, 2/12/2011*), Se acabó el chantaje, se acabó el parálisis(*El País, 9/12/2011*), Sabor agridulce en precios y salarios (*El País, 18/12/2011*), El colesterol y la desigualdad (*El País, 22/01/2012*), Es una tomadura del pelo o solo lo parece (*El País, 31/01/2012*), La sombra de Irán (*El País,22/01/2012*), El vacío está ya bajo nuestros pies (*El País, 21/02/2012*)*. У змістовному плані у заголовок винесений висновок, рідше цікава деталь, аргумент.

Для композиції коментаря важливу роль відіграє той факт, що в центрі уваги журналіста постає лише одна головна проблема чи питання, що спонукає його до роздумів доказового характеру. Ця проблема певною мірою виступає віссю оповіді, яка розгортається шляхом відходу та повернення до проблематики. Цей факт розміщується в зачині, а подальше викладення проблеми зводиться до розгляду та оцінки реальних і можливих наслідків, що ним викликані. Класичним принципом побудови цього жанру є розташування матеріалу за схемою "факт – коментар", при цьому типова композиційно-змістовна структура коментаря визначається за принципом перевернутої піраміди, тобто від найбільш до менш важливої інформації, що сприяє досягненню оперативності її сприйняття широким загалом [4:91–92].

Детальний розгляд кожного елементу композиційної структури дозволяє визначити його призначення. *Вступ* коментаря заключає повідомлення про подію, що підпадає під коментування, та формулювання завдань цієї статті, а також перелік питань, що виникли у зв'язку з цією подією: *Una de las tonterías más recurrentes con las que se*

ilustra a aquellos que se acercan al mundo judicial es que los jueces y magistrados solo hablan a través de sus autos y sus sentencias (‘Nota interruptus’ y otras torpezas, José Yoldi, Política, El País, 12/02/2012*); ¿Cuál es la relación entre Internet y el cine? Este asunto lleva en mi cabeza un par de años, con su carga polémica y controvertida (*El vacío está ya bajo nuestros pies, Alex de la Iglesia, Cultura, El País, 21/02/2012*).* Приклади показують, що змістовно подібні зачини вміщують у собі полемічний початок і дають можливість автору розгорнути в ***корпусі*** аргументацію в декількох напрямках, прокоментувати факти, думки та деталі. Однак іноді зачин може носити виключно інформаційний характер, наприклад*: Ayer domingo se celebraron en Venezuela las primarias para la selección del candidato presidencial que tendrá el desafío de competir electoralmente con el presidente Chávez en las elecciones del 7 de octubre de este año (*El proceso de consolidación de la oposición, John Magdaleno, Internacional, El País,19/02/2012*).* Хоча, як показують приклади, лише спираючись на лексичне наповнення вступу відчувається не-нейтральність змісту аналітичного коментаря: *tonterías más recurrentes, carga polémica y controvertida, tendrá el desafío.*

При цьому аргументація носить, як правило, експліцитний характер. Наступними є прийоми, якими користуються журналісти-коментатори: розробка взаємозв’язків між висхідними та коментованими фактами; деталізація важливих ознак; порівняння, розробка аналогій між фактами; проведення паралелей; протиставлення, конфронтація різних або протилежних способів реалізації обговорюваних дій та інтерпретація тексту. При цьому найсуттєвіша інформація виноситься в окремі абзаци. Їх композиційне розміщення відповідає послідовності представлення різних сторін факту або подій. Переважна більшість абзаців корпусу носять уточнюючий або пояснювальний характер [4:91].

Кінцівка коментаря має логічний та узагальнюючий характер; висновок витікає з логіки роздумів автора, із взаємозв’язку наведених ним фактів, як наприклад, у коментарі, центральною темою якого є авторські права та нелегальне розміщення кінопродукції в Інтернеті: *Distribuidores y exhibidores, intermediarios de la creación audiovisual, pero también parte esencial del engranaje de la producción, ven cómo el edificio tiembla. No esperemos a que se caiga. La relación entre productores de contenidos y consumidores ha cambiado para siempre. Es una realidad imparable. Demos el primer paso o lo darán por nosotros. Hablemos, discutamos cómo hacerlo, pero no demos marcha atrás. Se necesita valentía,*

*pero no creo que orgullo (*El vacío está ya bajo nuestros pies, Alex de la Iglesia, Cultura, El País, 21/02/2012*)*. Слід звернути увагу на форму викладення: є і авторське "я" (*no creo*), "ми" (*Hablemos, discutamos no demos*), "вони" (*Distribuidores y exhibidores, intermediarios de la creación audiovisual, ven*). Проте не слід залишати поза увагою той факт, що останнє слово залишається за читачами: вони мають підтвердити, що "висновок очевидний" або "коментарі є зайвими" [10:124] .

Традиційно вважається, що всі вище перераховані композиційні блоки мають складати структуру кожного коментаря, яка покликана сприяти ясності та зрозумілості проблеми, що коментується. При відсутності будь-якого з елементів, коментар буде неповноцінним, наприклад, якщо висхідний факт є невідомим широкому колу читачів, не відбувається контакт між повідомлюваним та аудиторією, що унеможливлює включення читачів в активний процес осмислення інформації. Побудова публікації цього жанру відповідає запиту читача: без особливих зусиль зрозуміти, про що йде мова, виокремити аргументи та рішення автора.

У підсумку зазначимо, що іспанський публіцистичний коментар, як і решта аналітичних жанрів, має на меті шляхом авторського роз'яснення, аналізу, аргументації, уточнення внести корективи до розуміння і сприйняття читацькою аудиторією певного актуального питання чи проблеми, апелюючи при цьому до логіки, свідомості та громадянської позиції читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Пронин Е. И.* Выразительные средства журналистики / Евгений Іванович Пронин. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 92 с. 2. *Alvarez A.* Leer en español / [Alfredo Alvarez, Rafael Núñez, Enrique del Teso]. – Oviedo, Ediciones Nobel, S.A., 2004. – 354 p. 3. *Аналитические* жанры газеты. Хрестоматия. – М. : Изд-во МГУ, 1989.– 437 с. 4. *Кузнецов В. Г.* Функциональные стили современного французского языка / Валерий Георгиевич Кузнецов. – М. : Высшая шк., 1991. – 160 с. 5. *Тертычный А. А.* Жанры периодической печати : [учебн. пособие] / Александр Александрович Тертычный. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 312 с. 6. *Шаповал Ю. Г.* Феномен журналістики: проблеми теорії / Юрій Григорович Шаповал. – Рівне : РВП "Роса", 2005. – 248 с. 7. *Подолян М. П.* Публіцистика як система жанрів / Микола Петрович Подолян. – К. : Слово-зброя, 1998. – 42 с. 8. *Mendoza C.* Opinión Pública y Periodismo de opinión / Carlos Mendoza. – San Juan, Universidad Nacional de San Juan, 1989.– 360 p. 9. *Shishkova T. N.* Estilística de la lengua espaňola. / Татьяна Николаевна Шишкова, Хуан-Карлос Леонидович Попок. – Минск, Высшейшая школа, 1989. – 136 с. 10. *Чекалина Е. М.* Язык современной французской прессы (Лексико-семантический аспект) / Евгения Максимовна Чекалина. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та., 1991. – 167 с. 11. *Gervera A.* Guía para la redacción y el comentario del texto / Angel Gervera. – Madrid : Editorial Espasa Calpe, S.A., 1999. – 460 p.

© Артемова Л. В.

АФАНАСЬЄВА О. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛОГІКО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО ПОЛІТОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджуються особливості логічної та структурної організації наукового викладу в сучасному французькому політологічному дискурсі та визначаються їх прагмакомунікативні особливості.
Ключові слова: логічна організація, структура, французький політологічний дискурс.

В статье исследуются особенности логической и структурной организации научного изложения в современном французском политологическом дискурсе и определяются их прагмакоммуникативные особенности.
Ключевые слова: логическая организация, структура, французский политологический дискурс.

The article investigates the peculiarities of logical and structural organization of scientific representation in modern French political science discourse and determines their pragmatic and communicative characteristics.
Key words: logical organization, structure, French political science discourse..

Актуальність обраної проблеми зумовлено тим, що вивчення прагмакомунікативної специфіки дискурсу політології, зокрема логіко-структурної організації французького політологічного дискурсу, є важливою складовою комплексних досліджень наукового дискурсу.

Метою статті є виявлення основних засобів логіко-структурної організації французького політологічного дискурсу та опис їх прагмакомунікативних особливостей.

Об'єктом аналізу є дискурс французької політології.

Предметом дослідження є прагмакомунікативні характеристики логіко-структурної організації французького політологічного дискурсу.

Наукову новизну проведеного дослідження зумовлено тим, що логіко-структурна організація французького політологічного дискурсу та її прагмакомунікативні особливості не були предметом спеціального дослідження.

Сучасні мовознавці значну увагу приділяють вивченню стилю наукового викладу та його жанровим структурно-композиційним особливостям [1; 2; 3; 4; 5; 6], наголошуючи при цьому на стереотипності наукового викладу [7; 8; 9; 10], використанні відповідних дискурсивних формул, які, за В. І. Карасиком, є мовленнєвими зворотами, властивими спілкуванню в певному

© Афанасьєва О. М.

суспільному інституті і які конкретизуються в кліше [11], забезпечуючи стабільність значення [12]. Дослідники наукового тексту пропонують виділяти в його організації, зокрема в структурі статті, комунікативно-прагматичні блоки, такі як "уведення теми", "постановка мети і завдань дослідження", "коротка історія питання", "формулювання проблеми", "опис стадій експерименту", "висунення гіпотези", "опис теоретичної моделі", "висновки", тощо, та прагматичні настанови як іллокутивну силу висловлення [10].

Західні учені спираються на модель *IMMRaD* (*Intoduction, Material and Methods, Results and Discussion*), зазначаючи при цьому, що французькі наукові тексти, зокрема гуманітарних галузей, вирізняються більшою свободою та гнучкістю в структуруванні та композиційній побудові, передусім у жанрі статті [13:112]. До основних композиційно-змістових осередків, яки визначають будову сучасного французького політологічного твору належать такі: 1) постановка проблеми; 2) пошук шляхів її визначення та контекстуалізації; 2) аналіз існуючих підходів; 3) розгляд у новій дослідницькій перспективі.

До важливих засобів логіко-структурної організації французького політологічного дискурсу слід віднести різні прийоми *структурування думки,* так звані "секвенсери" [14], передусім синтаксичні. Структурування відбувається з упорядкувальною, класифікаційною та аргументативною метою, при цьому спостерігаємо тенденцію до роз'єднання і навіть протиставлення структурованих компонентів за допомогою конструкції типу *d'une part, d'autre part; premièrement, deuxièmement; d'abord, ensuite; l'un, l'autre*, числові позначення: "*Il s'agit, en effet, d'une part de déterminer les sujets dont le comportement est une cause, d'autre part de fixer à cette sociologie gouvernementale des objectifs précis*" [15:77]; або "*Dans cette évolution, on peut marquer deux étapes logiques. Premièrement, le gouvernement monarchique est cantonné par l'attribution au Parlement du pouvoir législatif et du pouvoir bursal ... Deuxièmement, les ministres sont tombés dans l'entière dépendance du Parlement ...* " [16:1053].

З одного боку, завдяки цим прийомам відбувається логічна послідовна розбудова думки, а з іншого – виявляються основні смислові осередки, їх виділення, тобто водночас ці прийоми слугують засобом фокалізації уваги читача, надання особливого значення певним компонентам тексту. У наступних уривках структурувальні засоби слугують засобом посилення протиставлення: "*Une fois résolu le*

problème de leur origine, tout semble aller de soi: d'un côté la démocratie soviétique et les démocraties populaires qui procèdent de Marx, de l'autre les démocraties des pays occidentaux en qui s'exprime la pensée politique traditionnelle et qui, à ce titre, se voient attribuer la qualification de démocratie classique" [17:654]; чи альтернативності: "*Je comparerai donc deux énoncés que leur objet et leur statut éloignent apparemment l'un de l'autre mais qui ont pourtant un point commun: tous deux opèrent un discernement et impliquent une idée des critères du discernement. L'un relève de la théorie de la littérature, l'autre appartient à l'ordinaire du discours politique. L'un est du mode hypothétique et relativiste, l'autre est du mode catégorique*" [18:176–177].

Часто структурування базується на узагальненому протиставленні акторів – носіїв тієї чи іншої думки, поглядів, поведінки тощо (*les uns ... les autres, pour certains ... pour d'autres,* etc.): "*Certains hommes ont la capacité de déterminer l'action de leurs semblables, c'est-à-dire détiennent quelque puissance, parce qu'ils ont reçu un certain poste dans une organisation. D'autres exercent une action, plus ou moins diffuse, sur leurs semblables parce que leur valeur est econnue par les autres et qu'ils apparaissent exemples à suivre ou modèles à imiter*" [19:471].

О. М. Ільченко зазначає серед головних особливостей наукового дискурсу необхідність привертання уваги адресата до стрижневих моментів наукової праці [20:135–143]. У сучасному французькому політологічному дискурсі основними засобами *фокалізації* виступають видільні звороти *c'est ... qui, c'est ... que, ne ... que, ne pas ... que*: "*Or, l'essence de l' État, c'est son régime politique, car c'est là que résident, avec ses croyances et sa force, ses buts et ses possibilités*" [17:653]; "*Ce ne sont plus des* "*orientations politiques de base*" *– un sens du devoir civique, une loyauté partisane, une confiance dans l'autorité – qui viennent* "*expliquer*" *l'acquisition comme l'expansion des attitudes ultérieures sur le mode des* "*effets dormant*"*, mais les échanges que l'individu noue au sein de son environnement social*" [21:132–133].

До засобів, які виконують видільну та когезійну функцію, слід віднести різні форми *повторів*, зокрема підхоплювально-уточнювальних, як у наступному уривку: "*… mais d'une richesse que l'on peut aisément soupçonner, celui qui est commandé par la mentalité politique des gouvernants*" [15:76–77].

Повтор певних компонентів тексту часто є елементом структурувальних конструкцій: "*L'étude de cette vis politica doit être un*

des chapitres essentiels d'une véritable science politique. On peut analyser cette force en trois aspects qui ne sont pas fréquemment réunis chez le même agent: la faculté de déterminer un courant de volontés, la faculté de le canaliser en action, la faculté de régulariser, d'institutionnaliser cette coopération. La première faculté peut elle-même se décomposer en facultés d'invention et de propagation" [22:648].

До видільних слід віднести і конструкції *градаційного плану*, які виражаються ступенями порівняння прикметників і прислівників, семантичною градацією й такими операторами, як *d'autant plus, moins ... que* тощо, наприклад: "*Le mal actuel est moins la non durée que la non autorité*" [23:265]; "*Très proches de l'événement, beaucoup de ces interprétations s'apparentent davantage au plaidoyer lyrique qu'à l'étude scientifique tandis que d'autres, moins nombreuses, relèvent plutôt de l'attitude du procureur que de celle de l'analyste*" [24:503].

Видільну функцію несуть також *препозитивні конструкції*, які, з огляду на аналітичну будову французької мови, є сильним засобом фокалізації уваги на певних елементах висловлення, як у наступних уривках, де фокалізації сприяють також лексичний повтор і синтаксичний паралелізм: "*Politiques des pressions qui s'exercent sur l'autorité publique pour obtenir telle ou telle décision en faveur de tels et tels intérêts, politiques des attitudes prises en cette matière par les partis, en raison de leurs desseins de conquête ou conservation du pouvoir; politique enfin la ligne de conduite finalement adoptée*" [22:641]; "*Reconnu par tous comme un phénomène majeur du XIXe et de la première moitié du XXe siècle, comme un facteur décisif de l'évolution générale des sociétes de notre temps, le nationalisme continue cependant à apparaître au regard de l'analyse historique comme une réalité singulièrement fuyante. Protée omniprésent, mais insaisissable et multiforme, il est plus souvent exalté ou déploré que défini, cerné, décrit*" [25:423].

Важливу роль відіграє *синтаксичний паралелізм*, який звичайно поєднується з лексичними повторами, що посилює видільну функцію таких конструкцій: "*Là où est le pouvoir, là doit être la connaissance*" [26:55]. Нерідко таким чином організується також протиставлення: "*La démocratie classique a su modeler ses moyens constitutionnels sur ses fins philosophiques et sociales : la nôtre s'exprime par des moyens qui contredisent la fin qu'elle prétend servir. La démocratie classique est libérale et l'exercice du Pouvoir y est aménagé en fonction du libéralisme; la nôtre, non sans réserves ni réticences d'ailleurs, se dit également libérale,*

mais l'organisation et la pratique politiques n'y rendent le libéralisme possible que sous forme d'accident. Il en résulte un décalage entre les possibilités du régime et l'atmosphère où l'on cherche à maintenir le déroulement de la vie politique; tantôt les gouvernements sont conduits à sauver les principes contre la volonté du peuple qui, constitutionnellement, est cependant seule souveraine, et tantôt la volonté du peuple, dérogeant aux principes, se voit inculpée d'attenter au régime" [17:655].

На загальному тлі логічно та послідовно побудованого тексту виділяються *незавершені, еліптичні синтаксичні конструкції*, які позначають незавершеність думки, відкритість перспективи міркування, актуалізують позицію автора – пошуковця: "*Perméabilité aux modes en matière de philosophie sociale, conflit entre le souci de la réélection et la volonté de sauvegarder l'indépendance de jugement, passivité à l'égard des idéologies partisanes, aptitude à suivre ou volonté de guider, inclination vers les solutions de facilité ...*" [15:82].

Окремо слід розглянути категорію *гіпотетичності,* яка, з погляду сучасних дослідників, є однією з основних категорій наукового дискурсу і визначальною для формулювання наукової гіпотези, одним із основних способів поєднання старого та нового знання. У французькій мові умовний спосіб як основний виразник цієї категорії є багатофункціональним, позначаючи також причинні та часові відношення, і в аспекті, який ми розглядаємо в цьому розділі, виконує функцію накладання обмежень як умов, які часто переводять міркування до площини можливості / неможливості, вірогідності, перспективи можливого світу (У. Куайн, Я. Хінтикка та ін.). Наприклад: "*Cependant, si une telle préoccupation devait monopliser les recherches de la sociologie politique, celle-ci risquerait de laisser inexploré un domaine pratiquement vierge encore, mais d'une richesse que l'on peut aisément soupçonner, celui qui est commandé par la mentalité politique des gouvernants*" [ibid., p. 76–77]. Цікаво відмітити, що в такому способі написано цілі твори, як-от стаття Ж.Веделя "*Rétrofiction : Si de Gaulle avait perdu en 1962 ... Si Alain Poher avait gagné en 1969 ...*" [27].

Отже, аналіз логіко-структурної організації французького політологічного дискурсу показав особливу роль засобів логічнго структурування думки (секвестрів), різних прийомів градації та фокалізації, а також гіпотетичності.

© Афанасьєва О. М.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аликаев Р. С.* Язык науки в парадигме современной лингвистики / Рашид Султанович Аликаев. – Нальчик : Эль–Фа, 1999. – 318 с. 2. *Баева Н. В.* Структурирование и извлечение знаний, представленных в научных текстах [Электронный ресурс] / [Наталья Валерьевна Баева, Елена Игоревна Большакова, Наталья Эрнестовна Васильева]. – Режим доступу : http://s.lspl.ru/articles/Paper_1_LSPL.doc. 3. *Валеева Н. Г.* Жанрово-стилистическая характеристика научных текстов [Электронный ресурс] / Наиля Гарифовна Валеева. – Режим доступу : http://www.trpub.ru/valeeva-har-text.html. 4. *Котюрова М. П.* Функционально-стилистический анализ научного текста [Электронный ресурс] / Мария Павловна Котюрова. – Режим доступу : http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0070406.pdf . 5.Основы научной речи: учеб. пособие / [Н. А. Буре, М. В. Быстрых, С. А. Вишнякова и др.]. – М. : Издат. центр Академия, 2003. – 272 с. 6. *Swales J. M.* Research Genres. Explorations and Applications / John Malcolm Swales. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004.– 324 p. 7. *Большакова Е. И.* Лексико-синтаксические шаблоны для автоматического анализа научно-технических текстов [Электронный ресурс] / [Елена Игоревна Большакова, Наталья Эрнестовна Васильева, Сергей Сергеевич Морозов]. – Режим доступу : http://www.raai.org/resurs/papers/kii-2006/doklad/Bolshakova.doc.
8. *Котюрова М. П.* Многоаспектность явлений стереотипности в научных текстах / М. П. Котюрова // Текст: стереотип и творчество. – Пермь : Реал, 1998. – С. 5–31. 9. *Котюрова М. П.* О стереотипной компоненте научного текста / Мария Павловна Котюрова, Ирина Николаевна Шестакова. – Режим доступу : http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0070160.pdf. 10. *Крижановская Е. М.* О стереотипности компонентов коммуникативно-прагматической структуры научного текста / Елена Мечиславовна Крижановская // Текст: стереотип и творчество. – Пермь : Реал, 1998. – С. 136–151. 11. *Карасик В. И.* О типах дискурса / Владимир Ильич Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5–20. 12. *Fillol V.* Le stéréotype comme cliché-concept et comme concept-clé en analyse du discours [Электронный ресурс] / Véronique Fillol // Marges linguistiques, 2001. – Режим доступу : – http://www.marges-linguistiques.com - albi2000_v_f. 13. *Boch F.* “Conformément à nos attentes …”, ou l’étude des marqueurs de convergence / divergence dans l’article de linguistique / [Françoise Boch, Francis Grossmann, Fanny Rinck] // Revue Française de Linguistique Appliquée. – № XII–2. – P. 109–122. 14. *Hempel S.* The use of sequencers in academic writing: a comparative study of French and English / Susanne Hempel, Liesbeth Degand // Schedae. – 2006. – Prépublication № 5. – Fascicule № 1. – P. 35–40. 15. *Burdeau G.* Note introductive à une sociologie des gouvernants / Georges Burdeau // Revue française de science politique. – 1951. – № 1–2. – P. 76–82. 16. *Jouvenel B. de.* Du Principat / Bertrand de Jouvenel // Revue française de science politique. – 1964. – № 6. – P. 1053–1086. 17. *Burdeau G.* Démocratie classique ou Démocratie vivante / Georges Burdeau. – 1952. –№ 4. – P. 653–675. 18. *Rancière J.* Aux bords du politique / Jacques Rancière J. – P. : Gallimard, 2004. – 263 p. 19. *Aron R.* Note sur la stratification du pouvoir / Raymond Aron // Revue française de science politique. – 1954 – № 3. – P. 469–483. 20. *Ільченко О. М.* Особливості авторького “я” сучасної мови науки / Ольга Михайлівна Ільченко // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2007. – С. 135–145. 21. *Ihl O.* Socialisation et événements politiques / Olivier Ihl // Revue française de science politique. – 2002. – № 2–3. – P. 125–144. 22. *Jouvenel B. de.* L’essence de la politique / Bertrand de Jouvenel // Revue française de science politique. – 1952. – № 4. – P. 641–652. 23. *Aron R.* Electeurs, parties et élus / Raymond Aron // Revue française de science politique. – 1955. – № 2. – P. 245–266. 24. *Bénéton Ph.* Les interprétations de la crise de mai-juin 1968 / Philippe Bénéton, Jean Touchard // Revue française de science politique. – 1970. – № 3. – P. 503–544. 25. *Girardet R.* Autour de l’idéologie nationaliste : perspectives de recherches / Raoul Girardet. – 1965. – № 3. – P. 423–445. 26. *Vedel G.* Le rôle des croyances économiques dans la vie politique / Georges Vedel // Revue française de science politique. – 1951. – № 1–2. – P. 40–55. 27. *Vedel G.* Rétroactions: Si de Gaulle avait perdu en 1962 … Si Alain Poher avait gagne en 1969 … / Georges Vedel // Revue française de science politique. – 1984. – № 4–5. – P. 719–751.

© Афанасьєва О. М.

БАГРІЙ О. І.
Центр наукових досліджень
та викладання іноземних мов НАН України

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО “Я” У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті йдеться про прагмариторичний вимір категоріїї авторизації писемного наукового дискурсу; аналізуються риторичні прийоми та мовні засоби, що відповідають за реалізацію цієї категорії, звертається увага на важливість комунікативної категорії авторитетності для успішного здійснення наукової комунікації.

Ключові слова: наукова комунікація, категорія авторизації, ідентифікація, авторитетна репрезентація, авторське “я”.

В статье идет речь о прагмариторическом аспекте категории авторизации письменного научного дискурса; анализируются риторические приемы и лингвистические средства, реализующие данную категорию; обращается внимание на значение категории авторитетности для успешного осуществления научной коммуникации.

Ключевые слова: научная коммуникация, категория авторизации, идентификация, авторитетная репрезентация, авторское “я”.

The focus of the present article is pragmatic-rhetorical dimension of the communicative category of authorization of English academic discourse; the rhetorical devices and linguistic means of realisation of this category have been analysed; attention has been paid to the significance of the communicative category of authority for the successful fulfillment of scientific communication.

Key words: scientific communication, author’s identity, communicative category of authorization, figurative language in scientific discourse.

Метою даної статті є висвітлення особливостей вираження авторського “я” у науковому дискурсі, для чого ми плануємо вирішити низку практичних **завдань**, як-от: 1) висвітлити комунікативно-прагматичні особливості англомовного наукового дискурсу в аспекті авторизації; 2) описати риторичні прийоми, що відповідають за реалізацію категорії авторизації у науковому дискурсі; 3) навести лексико-граматичні засоби реалізації таких прийомів.

Актуальність статті визначається посиленою увагою сучасної лінгвістики до питань забезпечення ефективності мовленнєвої діяльності в умовах глобалізації (зокрема в науковій сфері).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що стаття поглиблює вивчення семантичної категорії авторизації наукового дискурсу шляхом висвітлення її прагмариторичного аспекту.

© Багрій О. І.

Об'єктом нашого аналізу є англомовний науковий дискурс.

Предмет дослідження становлять риторичні та комунікативно-прагматичні особливості англомовного наукового дискурсу в аспекті авторизації.

Матеріалом дослідження послугували фрагменти наукових дискусійних текстів з англо-американської наукової прози в галузі інформаційних технологій та наук про Землю кінця XX – початку XXI сторіч.

Достеменно відомо: метою будь-якої комунікації є адекватність спілкування, тобто повнота взаєморозуміння, точність вираження авторського задуму та його відповідність зацікавленням адресата. Не є винятком і наукова комунікація, яка, завдячуючи небаченому прогресу інформаційних технологій у світі, сьогодні стрімко розвивається, і стає все більш утрудненою, з огляду на те, що науковцям і фахівцям сьогодення все складніше пересвідчуватися в достовірності наукових джерел і результатів дослідницької роботи їх колег. Тому значною мірою ефективність писемної наукової комунікації залежить від того, наскільки учасники комунікативного процесу довіряють адресанту, його кваліфікації, авторитетності, професійним якостям тощо.

Важлива роль в успішному здійсненні наукової комунікації належить прагамасемантичній категорії авторизації, яка ідентифікує автора як мовну особистість та суб'єкта пізнання. Як одна з провідних комунікативно-функціональних категорій авторизація втілюється в англомовному науковому дискурсі через принципи кооперації й мовленнєвої ввічливості (Г. Грайс, Дж. Ліч), що реалізують максими релевантності, тактовності, раціональності, переконливості й ясності викладу [1]. В риторичному аспекті категорія авторизації реалізується у таких риторичних прийомах, як ідентифікація та авторитетна саморепрезентація.

Ідентифікація. Науковий дискурс закарбовує уявлення комунікантів про "свого" адресата, "свою" аудиторію. Та група адресатів, яку автор планує охопити своїм повідомленням, й, відповідно, при звертанні до якої інтенційно використовує спеціальні риторичні ресурси, називається "цільовою аудиторією" [2:20]. Процес трансформації аудиторії через контакт із нею, виявлення та формування спільних референцій у комунікації, американський психолог і дослідник риторичного дискурсу К. Бурке

© Багрій О. І.

називав ідентифікацією, в основі якої полягає та особливість, що людство неприродно розділене, і для того, щоб протистояти розділенню, люди ідентифікують себе з певною групою. Фактично усі засоби ідентифікації, що дозволяють авторові "творити" свого адресата, долаючи відмінності і пов'язані з ними непорозуміння, зводяться до ідеї символічного об'єднання [3:7]. Серед лінгвістів існує думка, що через те, що основу риторики складає орієнтація на адресата, ідентифікацію можна вважати надприйомом в тому сенсі, що всі риторичні прийоми автор застосовує з урахуванням їх потенційного сприйняття адресатом [5:179].

Риторичний прийом ідентифікації має в науковій дискусії ряд особливостей. У першу чергу, аргументатор ідентифікує себе зі своєю **цільовою аудиторією** – з колом спеціалістів у певній галузі, здатних зрозуміти та оцінити хід авторських міркувань. На прикладі це виглядає так:

Like other YECs, Oard claims that fossils don't preserve well in slowly deposited aquatic sediments. However, science says otherwise. One can easily study the detailed review of the paleoenvironmental evidence from the Clarkia fossil beds that utterly refutes Oard's suggestion [9].

У перших двох висловлюваннях наведеного дискурсивного фрагменту автор згадує гіпотезу вченого-креаціоналіста Оарда про те, чому скам'янілості погано збереглися в донних осадочних породах. У останніх же двох реченнях автор заперечує припущення опонента, протиставляючи йому дані "серйозної" науки, що спирається, передусім, на палеонтологічні свідчення. При цьому риторична особливість вираження заперечення полягає у використанні автором стилістично експресивної метонімії *science*, за допомогою якої він ідентифікує себе із цілим колом вчених-палеонтологів, які, власне, і становлять цільову аудиторію автора і протиставляють себе тим, хто недостатньо глибоко розуміється на предметі дискусії. Риторичний ефект посилюється і за рахунок використання маркеру часткової деперсоналізації one, який вживається автором з метою залучення до співпраці та співмислення як фахівців, так і усіх, кого це питання може стосуватися.

Ознаки ідентифікації з певною професійною групою можна спостерігати в персонологічному вимірі наукового дискурсу. Під **персонологією** розуміємо сукупність форм дейксису особи,

іменники, що позначають особу, а також безособове позначення типу *it is considered, it is known* тощо [6:12]. Зокрема, вживаючи інклюзивний дейксис першої особи *we*, автор включає себе до певної групи осіб. Функцією дейксису третьої особи, а також номінацій (іменників, що позначають особу) є посилання на відсутніх осіб та різноманітні фахові групи, в тому числі на авторитетні "референтні групи". Іменники, що позначають особу в науковому дискурсі, утворюють такі лексико-семантичні підгрупи:

1. наукова спеціалізація:

I don't understand … Nor would any geophysicist or physical chemist!;

2. узагальнені найменування:

For a theorist, this magnification is worrisome;

3. приналежність до певного світогляду, вчення:

For an adherent of this brand of physicalism, it is fairly evident [8].

Як видно з прикладів, автор може вживати іменники-назви осіб, як для ідентифікації себе з референтними групами, так і для протиставлення власних поглядів, а також для демонстрації хибності поглядів тих груп, які відстоюють концепції та погляди, що не збігаються з поглядами автора. У такому разі адресант будує аргументацію таким чином, аби зробити адресата своїм однодумцем. Як правило, для цього автор у висловлюванні, що розташоване за реченням з "іменником особи", вживає конектор протиставлення, який вводить тему заперечення чи незгоди. Наприклад:

This might appear as nitpicking to programmers accustomed to the equal sign meaning assignmen. But mixing up assignments and comparison truly is a bad idea [4:12].

Імплікація спільності поглядів з цільовою аудиторією та соціумом досягається уживанням численних деперсоналізованих зворотів типу *most of us are aware of / that … , naturally, needless to say* тощо.

По-друге, спостерігається апеляція до вартостей групи; констатація того, що "всі ми так думаємо та відчуваємо", що згодом дозволяє ритору, взявши ініціативу в свої руки, запропонувати доповнення і альтернативи (наприклад, *I agree … , but*):

По-третє, риторичний ефект аргументації в науковому дискурсі посилюється завдяки звертання автора до традицій та авторитетів, які поділяє та шанує цільова аудиторія. На прикладі це виглядає так:

© Багрій О. І.

The best pioneers in our profession were right to define their terms precisely from the outset. The failure to maintain these definitions is an indication not only of our profession's immaturity but also of the pervasive use of imprecise language in our culture [9:65].

Авторитетність наукового викладу. Аналізуючи засади і принципи успішності наукової комунікації, багато дослідників дискурсу відзначають важливу роль категорії авторитетності для комунікативного процесу [6–10]. Чутливість вузької аудиторії фахівців до наведених в наукових статтях аргументів значною мірою визначається тими авторитетами і традиціями, які вона поділяє. Кожен науковий текст адресовано активному адресату – носію певної традиції сприйняття наукових текстів, представнику певної наукової парадигми. Саме тому аргумент до авторитету в науковій сфері покликаний підтримувати оціночні твердження, викладені адресантом [8]. В разі обґрунтування будь-яких тез, цей тип аргументу є абсолютно необхідним, хоча сам по собі і не є достатнім.

Дослідження категорії авторитетності в науковому дискурсі дозволяє виділити ряд лінгвістичних маркерів, які вказують на інтенцію автора підвищити авторитетність викладу наукового матеріалу. Найважливіший з цих прийомів – знеособленість викладу інформації в поєднанні з зосередженням уваги на попередніх особистих досягненнях автора (наукового колективу). На думку багатьох дослідників (Л. Ю. Іванов, А. А. Болдирева, В. Б. Кашкін О. М. Ільченко) [4; 5; 6], категорія особи в науковому дискурсі виражається через два протилежні полюси. З одного боку, спостерігаємо експліцитне авторське "я", а з іншого – тенденцію до нейтралізації особи автора / авторів, що втілюється у використанні безособових зворотів (*it is believed, it could be mentioned*), безособового узагальнюючого one (*one can believe*), так званого *pluralis auctoris* (*we believe*). Оскільки пошук істини в науці здійснюється шляхом неупередженого логічного аналізу нових фактів, автори наукових статей прагнуть представляти свої результати очищеними від усього суб'єктивного.

Ефект знеособленості досягається завдяки вживанню пасивних конструкцій, які дозволяють відійти від відкритого використання авторського "я", і тим самим створити атмосферу об'єктивного, неупередженого викладу наукової інформації. Другою характерною

рисою наукових текстів є оповідання від третьої особи. Надання авторами переваги знеособленому викладу пояснюється також дотриманням норм мовленнєвої ввічливості, зокрема максими скромності. Наприклад:

Research in progress by the authors indicates that these rocks originated from the upper mantle (asthenosphere-lithosphere) [7:12].

Очевидно, що співвідношення особистісного прояву і знеособленого викладу в науковому дискурсі є індивідуальним для кожного автора. На перший погляд може видатися, що вживання третьої особи якнайкраще слугує основній меті наукової комунікації – неупередженому викладу нової інформації. Проте при більш ретельному дослідженні цієї тенденції стає помітним, що нерідко в поєднанні з іншими факторами, а саме, виграшним для однієї зі сторін порівнянням або нарочитим підбором фактів, аргументів, посилань тощо, приховується завуальована конкуренція, протистояння поглядів окремих учених чи цілих наукових товариств.

Важливим маркером підвищення авторитетності наукового викладення є посилання на авторитетні джерела інформації або авторитет відомих учених. Наука часто звертається до авторитетів, і прикладом цьому може слугувати хоча б наявність в кожному науковому інституті великих бібліотек. Аргумент до авторитету – обґрунтування твердження або дії шляхом посилання на певний авторитет – є широко поширеним явищем в науковому дискурсі. Честі бути "вищою інстанцією" удостоюються ті провідні експерти і спеціалісти, які відмінно зарекомендували себе в певній галузі своїми міркуваннями або вчинками.

This was recognized in a revised definition of "living polymers" by M. Szwarc [2].

Для підкреслення значимості використаної інформації, також може бути використана стисла біографічної довідка (*potted biography*) про основні досягнення автора цитованої роботи:

Raymond Davis, Jr., recepient of 2002 Nobel Prize in Physics *"for pioneering contributions to astrophysics, in particular for the detection of cosmic neutrinos", points out that* [10:6].

Для переконання професійної спільноти, учений може зробити акцент на новизні, фундаментальності або складності свого дослідження, ефективності винайденого ним рішення, його оригінальності, значущості тощо. В межах риторичного прийому

© Багрій О. І.

авторитетної репрезентації ми виділили наступні сім типів авторських прагмариторичних інтенцій:

1. зазначення вагомості внеску власного дослідження в науку;
2. демонстація виправданості власного дослідження;
3. зазначення актуальності власного дослідження;
4. акцентування уваги на складності власного дослідження;
5. демонстрація того, що автор є експертом у своїй галузі;
6. доказ важливості вирішення проблеми власного дослідження;
7. демонстрація новаторства власного рішення.

Аналіз прагматичної складової наукової комунікації доводить, що наукове повідомлення виконує не лише когнітивну та пізнавальну функції, але й інтерактивну функцію встановлення та налагодження соціальних відносин всередині наукового соціуму.

Цікавий феномен спостерігається в науковому дискурсі віруючих учених, які є послідовниками різних релігій і духовних течій. Часто у вступному слові до їхніх статей чи дисертаційних досліджень можна зустріти подяку Богу, який виступає джерелом їх натхнення. Також нерідко в писемних наукових текстах цитуються священні тексти різних народів світу:

Above all I would like to dedicate this thesis to Jesus Christ for sustaining my family and me all these years. To Him be the glory .

Для вчених різних віросповідань авторитет Бога є найвищим, а власні досягнення на науковій ниві розцінюються як скромна присвята Йому – найвищому творчому принципу в житті.

Отже, категорія особи в науковому дискурсі виражається через два протилежні полюси. З одного боку, спостерігаємо експліцитне авторське “я”, а з іншого – тенденцію до нейтралізації особи автора . Оскільки пошук істини в науці здійснюється шляхом неупередженого логічного аналізу нових фактів, автори наукових статей прагнуть представляти свої результати очищеними від усього суб’єктивного.

Важливу роль у досягненні перлокутивного ефекту відіграє риторичний прийом ідентифікації, що полягає в ототожненні адресантом себе з такими категоріями, як-от: з цільовою аудиторією, з групами спеціалістів, яких єднає певний науковий світогляд, з соціумом, з авторитетами.

© Багрій О. І.

Інший риторичний прийом – авторитетної репрезентації – передбачає використання авторитетного статусу ритора як чинника впливу на позицію адресата. Категорія авторитетності виконує важливу функцію у науковому дискурсі: вона покликана забезпечити адекватність спілкування науковців, максимально підвищити рівень достовірності повідомлення а також довіри до викладеної інформації. Відомо, що розвиток нових етапів науки ґрунтується на попередніх досягненнях і авторитетах, але й нерідко знаменує їх переосмислення і заперечення. У цьому світлі категорія авторитетності певною мірою виступає дволиким Янусом, бо дивиться вона як в сторону минулого, де власне, відбувалося становлення носіїв авторитету, так і в майбутнє, в якому їх статус буде або закріплено, або спростовано.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гніздечко О. М.* Авторизація наукового дискурсу : комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Оксана Михайлівна Гніздечко ; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2005. – 20 с. 2. *Павлюк Л. С.* Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація : [монографія] / Людмила Степанівна Павлюк. – Л. : ПАІС, 2007. – 168 с. 3. *Варгина Е. И.* Научный текст : функция воздействия : дисс. на соискание учен. степени. д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Екатерина Ионовна Варгина. – СПбГУ. – СПб., 2004. – 295 с. 4. *Иванов Л. Ю.* Семантико-прагматические характеристики текста научной дискуссии : автореф. дисс. ***на*** соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Леонид Юрьевич Иванов ; Ленинградск. гос. ун-т. им. Жданова. – Л., 1991. – 25 с. 5. *Кашкин В. Б.* Введение в теорию коммуникации *:* [учебник] / [В. Б. Кашкин, Л. В. Квасова, А. А. Болдырев] ; под общ. ред. В. Б. Кашкина. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. – 175 с. 6. *Ільченко О. М.* Етикет англомовного наукового дискурсу : [монографія] / Ольга Михайлівна Ільченко. – К. : Політехніка, 2002. – 288 с. 7. *Hyland K.* Disciplinary Discourses : Social Interactions in Academic Discourse / Ken Hyland. – London : Longmam, 2004. – 221 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Oard M. J.* Is Catastrophic Plate Tectonics Part of Earth History? [Електронний ресурс] / Michael J. Oard // Forum on Catastrophic Plate Tectonics. – Режим доступу до журн. : http://www.answersingenesis.org/tj/v16/i1/plate.asp/ 9. *Kenney J. F.* Majour Scientific Investigations for Hydrocarbons in the Deep Gas Exploration Projects / [Jeffrey Kenney, John Scott, Zbyshek Rognedensky]. – [2-nd ed.] – NRC Research Press, 2009. – 270 p. 10. *Eriksen K.* Power Spectrum Estimation from High-Resolution Maps / Kurt Eriksen. – Chicago : University of Chicago Press, 2003. – 148 p. 11. *Teufel S.* Argumentative Zoning : Information Extraction from Scientific Text / Simone Teufel. – Edinburgh : University of Edinburgh, 2007. – 204 p.

© Багрій О. І.

БЕЛІЧЕНКО М. А., МАТВІЄНКО О. Б.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУТНІСТЬ І ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ В КОМУНІКАЦІЇ

В статті досліджується сутність та формування суспільно-культурної ідентичності та її роль в комунікаційних процесах, презентуються основні засади понять *ідентичність* та *комунікація*.
Ключові слова: культурна ідентичність, етнічна культура, комунікація, міжкультурна комунікація, міжкультурний діалог.

В статье исследуются суть и формирование общественно-культурной идентичности, ее роль в коммуникативных процессах, представлены основы понятий *идентичность* и *коммуникация*.
Ключевые слова: культурная идентичность, этническая культура, коммуникация, межкультурная коммуникация, межкультурный диалог.

The article represents the essence and forming of publicly-cultural identity, its role in communicative processes, the bases of concepts of *identity* and *communication*.
Keywords: cultural identity, ethnic culture, communication, cross-cultural communication, cross-cultural dialogue.

Суспільно-культурні наслідки розширення контактів між представниками різних країн і культур виражаються в поступовому стиранні культурної самобутності. Особливо це очевидно для молодіжної культури. Проте, з боку старших поколінь природною реакцією на цей процес стало прагнення зберегти існуючі особливості та відмінності своєї культури. Тому сьогодні в міжкультурній комунікації особливу актуальність має проблема культурної ідентичності, тобто приналежності людини до тієї чи іншої культури.

Метою дослідження є вивчення сутності та формування суспільно-культурної ідентичності, теоретичних та методологічних аспектів комунікації. В центрі культурних взаємодій перебуває людина як носій загальнолюдських універсалів та культурної ідентичності. Людина діє й взаємодіє з іншими на основі цих універсалів.

Об'єктом дослідження виступають сутність суспільно-культурної ідентичності та її роль в комунікації.

Актуальністю дослідження виступає інтенсивний розвиток міжкультурних контактів та аналіз не тільки культурної, а й етнічної ідентичності.

© Беліченко М. А., Матвієнко О. Б.

Поняття “ідентичність” сьогодні широко використовується в етнології, політології, філології, психології, культурній та соціальній антропології. В загальному розумінні воно означає усвідомлення людиною своєї приналежності до якої-небудь групи, що дозволяє їй визначити своє місце в соціокультурному просторі та вільно орієнтуватися в навколишньому світі. Необхідність в ідентичності викликана тим, що кожна людина потребує впорядкованості своєї життєдіяльності, яку вона може набути тільки в співтоваристві інших людей. Для цього вона повинна прийняти панівні в даному співтоваристві елементи свідомості, смаки, звички, норми, цінності та інші засоби спілкування, прийняті для оточуючих його людей. Засвоєння всіх цих проявів соціального життя групи надає життю людини впорядкований і передбачуваний характер, а також мимоволі робить його причетним до певної конкретної культури [1:17]. Тому суть культурної ідентичності полягає в усвідомленому прийнятті людиною відповідних культурних норм і зразків поведінки, ціннісних орієнтацій і мови, розуміння свого “я” з позицій тих культурних характеристик, які прийняті в даному суспільстві, в самоототожненні себе з культурними зразками саме цього товариства.

Зміст етнічної ідентичності складають різного роду етносоціальні уявлення, що розділяються в тій чи іншій мірі членами даної етнічної групи. Ці уявлення формуються в процесі внутрішньої культурної соціалізації та у взаємодії з іншими народами. Значна частина цих уявлень є результатом усвідомлення спільної історії, культури, традицій, місця походження та державності. В етносоціальних уявленнях відбиваються думки, переконання, вірування, ідеї, які отримують своє вираження в міфах, легендах, історичних оповіданнях, повсякденних формах мислення і поведінки. Центральне місце серед етносоціальних уявлень займають образи власної та інших етнічних груп. Сукупність цих знань пов’язує членів даної етнічної групи і служить основою її відмінності від інших етнічних груп.

По-перше, в сучасних умовах, як і раніше, культурні форми життєдіяльності з необхідністю припускають приналежність людини не тільки до якої-небудь соціокультурної групи, але й до етнічної спільності. Серед численних соціокультурних груп найбільш стабільними є стійкі у часі етноси. Завдяки цьому етнос є для людини

© Беліченко М. А., Матвієнко О. Б.

найбільш надійною групою, яка може забезпечити йому необхідну безпеку і підтримку в житті.

По-друге, наслідком бурхливих та різнобічних культурних контактів стає відчуття нестабільності навколишнього світу. Коли навколишній світ перестає бути зрозумілим, починається пошук того, що допомогло б відновити його цілісність і впорядкованість, захистило б від труднощів. За цих обставин все більше людей починають шукати підтримку в перевірених часом цінностях свого етносу, які залежно від обставин виявляються найбільш надійними і зрозумілими.

Результатом стає посилення почуття внутрішньої групової єдності та солідарності. Через усвідомлення своєї належності до етносів люди прагнуть знайти вихід зі стану соціальної безпорадності, відчути себе частиною спільноти, яка забезпечить їм ціннісну орієнтацію в динамічному світі.

По-третє, закономірністю розвитку будь-якої культури завжди була спадкоємність у передачі та збереженні її цінностей, оскільки людству необхідно самовідтворюватися та саморегулюватися. Такий процес у всі часи відбувався всередині етносів шляхом зв'язку між поколіннями.

Для кожної людини етнічна ідентичність означає усвідомлення ним своєї приналежності до певної етнічної спільності. З її допомогою людина солідаризується з ідеалами та стандартами свого етносу. В результаті чого виявляється й усвідомлюється унікальність і неповторність свого етносу, його культури. Однак етнічна ідентичність – це не тільки усвідомлення своєї тотожності з етнічною спільністю, але й оцінка значимості членства в ній. Крім того, вона дає людині найбільш широкі можливості для самореалізації. Ці можливості спираються на емоційні зв'язки з етнічною спільністю й моральні зобов'язання по відношенню до неї.

Етнічна ідентичність виступає важливим фактором в міжкультурній комунікації. Загальновідомо, що немає поза національної особистості, кожна людина належить до тієї чи іншої етнічної групи. Основою соціального становища кожного індивіда є його культурна або етнічна приналежність. Новонароджений не має можливості вибрати собі національність. З появою на світ в певному етнічному середовищі його особистість формується у відповідності з установками і традиціями його оточення. Не виникає проблеми

© Беліченко М. А., Матвієнко О. Б.

етнічного самовизначення в людини, якщо її батьки належать до однієї і тієї ж етнічної групи і його життєвий шлях проходить в ній. Така людина легко і безболісно ідентифікує себе зі своєю етнічною спільністю, оскільки механізмом формування етнічних установок і стереотипів поведінки тут служить наслідування. У процесі повсякденної життєдіяльності він засвоює мову, культуру, традиції, соціальні та етнічні норми рідного етнічного оточення, формує необхідні навички комунікації з іншими народами та культурами [2:195].

Розглядаючи комунікативні процеси як динамічне соціокультурне середовище, сприятливе для породження та розповсюдження різного роду зразків поведінки, типів взаємодії, слід пам'ятати, що головними суб'єктами культури є люди, що знаходяться в тих чи інших відносинах один з одним. В змісті цих відносин значуще місце займають уявлення людей про самих себе, і ці уявлення найчастіше істотно різняться в різних культурах. Кожна людина є носієм тієї культури, в якій вона виросла, хоча в повсякденному житті він цього зазвичай не помічає. Специфічні особливості своєї культури вона сприймає як даність. Однак при зустрічах з представниками інших культур, коли ці особливості стають очевидними, люди починають усвідомлювати, що існують також інші форми переживань, види поведінки, способи мислення, які істотно відрізняються від звичних і відомих.

Різноманітні враження про світ трансформуються у свідомості людини в ідеї, установки, стереотипи, очікування, які стають для нього регуляторами поведінки і спілкування. Через зіставлення і протиставлення позицій різних груп і спільнот в процесі взаємодії з ними відбувається становлення особистої ідентичності людини, яка представляє собою сукупність знань і уявлень людини про своє місце і роль як члена соціальної або етнічної групи, про свої здібності і ділових якостях.

Сутність особистої ідентичності розкривається найбільш повно, якщо звернутися до тих загальних рис і характеристик людей, які не залежать від їхньої культурної чи етнічної приналежності. Так, наприклад, ми єдині в ряді психологічних і фізичних характеристик. У всіх нас є серце, легені, мозок й інші органи; ми складаємося з однакових хімічних елементів; наша природа змушує нас шукати задоволення і уникати болю. Кожна людська істота використовує

велику кількість енергії, для того щоб уникнути фізичного дискомфорту, але якщо ми відчуваємо біль, то всі ми страждаємо однаково. Ми однакові тому, що вирішуємо одні й ті ж проблеми нашого існування.

Однак не потребує доказів той факт, що в реальному житті немає двох абсолютно схожих людей. Життєвий досвід кожної людини неповторний і унікальний, отже, ми по-різному реагуємо на зовнішній світ. Ідентичність людини виникає в результаті його ставлення до відповідної соціокультурної групи, членом якої вона є. Але оскільки людина одночасно є учасником різних соціокультурних груп, то вона володіє відразу кількома ідентичностями. В них відбиваються її стать, етнічність, раса, релігійна приналежність, національність й інші сторони життя. Ці ознаки пов'язують нас з іншими людьми, але в той же час свідомість і унікальний досвід кожної людини ізолюють і розділяють нас один від одного.

Певною мірою міжкультурну комунікацію можна розглядати як взаємини протистоянь ідентичностей, при яких відбувається включення ідентичностей співрозмовників один в одного. Таким чином, невідоме і незнайоме в ідентичності співрозмовника стає знайомим і зрозумілим, що дозволяє очікувати від нього відповідних типів поведінки та дій. Взаємодія ідентичностей полегшує узгодження відносин в комунікації, визначає її вид і механізм. Так, протягом тривалого часу «галантність» служила основним типом відносин між чоловіком і жінкою в культурах багатьох народів Європи. Відповідно до цього типу відбувався розподіл ролей при спілкуванні (активність чоловіка, завойовника, наштовхувалася на реакцію протилежної статі у формі кокетства), передбачало відповідний сценарій спілкування. Такого роду взаємозв'язки ідентичностей служать фундаментом комунікації, що впливає на її зміст.

Разом з тим той чи інший тип ідентичності може створювати перешкоди для комунікації. В залежності від ідентичності співрозмовника стиль його мови, теми спілкування, форми жестикуляції можуть здаватися доречними або неприйнятними. Тим самим ідентичність учасників комунікації визначає сферу і зміст їх спілкування.

Так, різноманітність етнічних ідентичностей, що є одним з головних підстав міжкультурної комунікації, є одночасно і

© Беліченко М. А., Матвієнко О. Б.

перешкодою для неї. Спостереження та експерименти вчених-етнологів показують, що під час обідів, прийомів та інших подібних заходів міжособистісні відносини учасників складаються за етнічною ознакою. Свідомі зусилля по змішуванню представників різних етнічних груп не давали результату, оскільки через деякий час знову стихійно виникали етнічно однорідні групи спілкування [3:99].

Таким чином, в міжкультурної комунікації культурна ідентичність має двоїсті функції. Вона дозволяє комунікантам скласти певне уявлення один про одного, взаємно передбачати поведінку і погляди співрозмовників, тобто полегшує комунікацію. Але в той же час швидко проявляється її обмежувальний характер, відповідно до яких у процесі комунікації виникають конфронтації та конфлікти. Обмежувальний характер культурної ідентичності спрямований на раціоналізацію комунікації, тобто на обмеження комунікативного процесу рамками можливого взаєморозуміння та виключення з нього тих аспектів комунікації, які можуть призвести до конфлікту.

Під час контактів з іншими культурами більшість людей складають враження про чужі культурні цінності, використовуючи як зразок і критерії культурні цінності власного етносу. Такий тип ціннісного судження прийнято називати етноцентризмом.

Етноцентризм представляє собою психологічну установку сприймати й оцінювати інші культури і поведінку їх представників через призму своєї культури. Найчастіше етноцентризм має на увазі, що власна культура перевершує інші культури, і в цьому випадку вона розцінюється як єдино правильна, що перевершують всі інші, які, таким чином, недооцінюються. Все, що відхиляється від норм, звичаїв, системи цінностей, звичок, типів поведінки власної культури, класифікується як неповноцінне по відношенню до свого. Власна культура ставиться в центр світу і розглядає себе як міру всіх речей [4:280]. Етноцентризм означає, що цінності інших культур розглядаються й оцінюються з точки зору своєї власної культури.

Перевага власної культури виглядає природною й має позитивну оцінку, “чуже” ж видається в дивному, неприродному вигляді. Безперечна абсолютизація власної культури закономірно принижує цінність чужих культур, вважаючи їх гіршими і нижчими. Носії такого типу світогляду не усвідомлюють, що інші народи розвивають свою культуру для того, щоб зробити осмисленої своє власне життя і

© Беліченко М. А., Матвієнко О. Б.

встановити порядок у своїх власних суспільствах. Але європейцям кастова та ієрархічна системи суспільного устрою здаються сьогодні жахливими. І навпаки, горизонтальна система західних культур здається азіатам ненормальною і незрозумілою. Вони до цих пір переконані, що абсолютної рівності між людьми не існує, й недовірливо ставляться до так званого рівності західних культур.

Дослідження етноцентризму, проведені Д. Кемпбеллом і його колегами, показали, що для нього властиво: • вважати те, що відбувається в своїй культурі, природним і правильним, а те, що відбувається в інших культурах, неприродним і неправильним; • розглядати звичаї своєї групи як універсальні: що добре для нас, то добре і для інших; • сприймати норми й цінності своєї етнічної групи як безумовно вірні; • надавати при необхідності всебічну допомогу членам своєї групи; • діяти в інтересах своєї групи; відчувати ворожість по відношенню до інших етнічних груп; пишатися своєю групою [4:193].

Етноцентристських переоцінка власної культури зустрічається в багатьох народів у різних регіонах світу. Висока оцінка власної культури і приниження чужих культур ґрунтуються на тій обставині, що багато народів і племена ще на ранньому етапі своєї історії позначили себе як “людей”, а все, що знаходилося за межами їхньої культури, було позначено як “нелюдське”, “варварське”. Такого роду переконання зустрічаються в багатьох народів у всіх регіонах світу: в ескімосів Північної Америки, в африканського племені банту, в азіатській народності сан, в Південній Америці у народу мундуруку. Почуття переваги було також яскраво виражено в свій час і в європейських колонізаторів: більшість європейців розглядали неєвропейських жителів колоній як соціально, культурно та расово неповноцінних, а свій власний спосіб життя, зрозуміло, як єдино вірний [5:120]. Проголошуючи власні стандарти абсолютними, європейці засуджували будь-яке відхилення від європейського способу життя.

Більшість культурних антропологів сходяться на думці, що етноцентризм в тій чи іншій мірі властивий будь-якій культурі. В багатьох з них прийнято вважати, що дивитися на світ через призму своєї культури є природним, і це має як позитивні, так і негативні моменти. Позитивні полягають в тому, що етноцентризм дозволяє несвідомо відокремити носіїв чужої культури від своєї, одну

© Беліченко М. А., Матвієнко О. Б.

етнокультурну групу від іншої. Негативна його сторона полягає в свідомому прагненні ізолювати одних людей від інших, сформувати нищівне ставлення однієї культури стосовно інший.

Як вже було зазначено, культура будь-якого народу являє собою складну систему цінностей, в якій знаходять прояв культурна діяльність і відносини її носіїв. Кожен елемент цієї системи має певний сенс для тієї чи іншої соціальної спільності. Процес пізнання культури при такому підході є виявлення ціннісних значень відповідних предметів, явищ, відносин. Результати цієї пізнавальної діяльності закріплюються в свідомості людей у вигляді відповідних смислів. Сенс у свою чергу представляє собою елемент свідомості індивіда, в якому розкривається сутність досліджуваного предмета чи явища, його властивості та форми культурної діяльності, його породили.

В процесі міжкультурної комунікації взаємодіючим сторонам доводиться стикатися з необхідністю осмислення чужої культури, що має свої особливості. Вже сама установка на осмислення явищ чужий, невідомої культури принципово відрізняється від осмислення тих чи інших явищ своєї власної культури. В даному випадку виявляються неприйнятними спроби використовувати нормативно-ціннісну систему своєї культури, оскільки це неминуче призводить до неадекватних результатів. І навпаки, спроба осмислити чужу культуру характерними для неї способами також приносить ті ж невірні результати [9:248].

Інтерпретація явищ чужої культури відбувається в результаті зіткнення звичного і незвичного. Це створює ситуацію відсторонення, відповідно до якої розуміння чогось нового, невідомого відбувається шляхом порівняння із звичними і відомими явищами подібного роду з власної культури. Такий механізм освоєння чужої культури надає досліджуваним нею явищ вторинний характер, оскільки прообразом і критерієм стає тут певне явище власної культури. Знання також являє цінність, оскільки за своїм змістом залежить від наявності та співвідношення в ньому різних компонентів розуміння (обсягу інформації, культурної значущості, способів інтерпретації). В залежності від цього інтерпретація може бути адекватною або неадекватною.

Значення етноцентризму для процесу міжкультурної комунікації вченими оцінюється неоднозначно. Досить велика група дослідників

© Беліченко М. А., Матвієнко О. Б.

вважає, що етноцентризм в цілому являє собою негативне явище, рівнозначне націоналізму і навіть расизму. Ця оцінка етноцентризму проявляється в тенденції неприйняття всіх чужих етнічних груп у поєднанні із завищеною оцінкою власної групи. Але як будь-яке соціально-психологічне явище він не може розглядатися тільки негативно. Хоча етноцентризм часто створює перешкоди для міжкультурної комунікації, але водночас він виконує корисну для групи функцію підтримки ідентичності і навіть збереження цілісності і специфічності групи.

Отже, аналізуючи етноцентризм необхідно враховувати соціальні фактори, оскільки на ступінь його вираженості впливають перш за все система суспільних відносин і стан міжетнічних відносин в цьому суспільстві. Якщо в суспільстві некритичне ставлення поширене не на всі сфери життєдіяльності етнічної групи і присутнє прагнення зрозуміти й оцінити чужу культуру, це гнучкий різновид етноцентризму.

Таким чином, сутність суспільно-культурної ідентичності справляє визначальний вплив на процес комунікації. Вона передбачає сукупність певних стійких якостей, завдяки яким ті чи інші культурні явища або люди викликають у нас почуття симпатії чи антипатії. Залежно від цього ми обираємо відповідний тип, манеру і форму спілкування з ними. Етнічна ідентичність виявляється не тільки в прийнятті певних групових уявлень, готовності до схожого способу мислення та колективного етнічного почуття. Вона також означає побудову системи відносин і дій в різних міжетнічних контактах. З її допомогою людина визначає своє місце в поліетнічному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Подольська Є. А.* Культурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Єлизавета Ананіївна Подольська. – К. : Мінохоронздрав України. Нац. фармацевт. ун-т. – 2003. – 416 с. 2. *Рот Ю.* Межкультурная коммуникация. Теория и тренінг / Юлиана Рог. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2006. – 275 с. 3. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Видав. центр Академія, 2004. – 344 с. 4. *Кирабаев Н. С.* Глобализация и мультикультурализм / Нур Серикович Кирабаев. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – 325 с. 5. *Кузьмин А. В.* Миграция: проблеми межкультурной коммуникации / Александр Владимирович кузьмин. – Улан-Удэ : Изд-во ВСТТУ, 2006. – 214 с. 6. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Григорий Григорьевич Почепцов. – М. : Смартбук, 2008. – 656 с. 7. *Barnlund D.* Public and Private Self in Japan and the United States: Communicative Styles of Two Cultures / Dean Barnlund. – Tokyo : Simul Press, 1975. – 187 p. 8. *Birdwhistell R.* Introduction to Kinesics / Raymond Birdwhistell. – Washington, DC : Foreign Service Institute, Report, 1952. – 294 p. 9. *Gudykunst W.* Communicating with Strangers: An Approach to Intercultural Communication / William Gudykunst. – N.Y. : McGraw-Hill, 1997. – 358 p.

© Беліченко М. А., Матвієнко О. Б.

БЛОЩІНСЬКА О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ ФУТБОЛУ

У статті йдеться про метафору як засіб поповнення словникового складу спортивної лексики. Звертається особлива увага на творення нових футбольних термінів в іспанській мові під впливом різних сфер людської діяльності.
Ключові слова: термін, метафора, футбол, лексика, метонімія.

В статье идет речь о метафоре как способе пополнения словарного запаса спортивной лексики. Обращается особое внимание на образование новых футбольных терминов в испанском языке под влиянием разных сфер человеческой деятельности.
Ключевые слова: термин, метафора, футбол, лексика, метонимия.

The article deals with the metaphor as a way of enriching the vocabulary of sports lexicon, paying special attention at the formation of new football terms in the Spanish language under the influence of different spheres of human activity.
Key words: term, metaphor, football, lexicon, metonymy.

Актуальність. Відомо, що одним із показників, що свідчить про надбання певної галузі знань, є розвинена та упорядкована система термінів, тому потреба у систематизації та упорядкуванні футбольної лексики є особливо актуальною в час, коли терміносистема цього спорту знаходиться у процесі постійного поповнення. Щораз з'являється більша кількість книг, словників та різноманітних публікацій з проблематики футболу, великими тиражами друкуються газети та журнали, присвячені цій тематиці. Іспанія не є винятком, вона має значну кількість видань, котрі висвітлюють практично все, що пов'язано з футболом. Завдяки футболу з'являються нові мовні одиниці, які можуть стати об'єктом лінгвістичного аналізу. Тому логічною є зацікавленість у вивченні футбольної лексики цієї романської мови не лише серед фахівців, але й простих шанувальників цієї гри.

Мета. Дослідити механізм творення метафори у спортивному дискурсі, проаналізувати процес проникнення у футбольну лексику термінів із різних спеціальних сфер.

Предмет. Функціонування новоутворених футбольних одиниць в терміносистемі іспанської мови.

Об'єкт. Термінологія футболу в іспанській мові.

Матеріал. Іспанські періодичні видання з футбольної тематики.

© Блощінська О. В.

Наукова новизна. Полягає у розмежуванні футбольних термінів за сферами професійної людської зайнятості, визначенні схожості футбольної діяльності із кожною з них.

Метафора пронизує все наше повсякденне життя й виявляється не лише в мові, але й в мисленні та діях. Це один з інструментів нашого бачення та розуміння світу. Такі відомі лінгвісти, як Дж. Лакофф, М. Джонсон, О. С. Кубрякова та інші розглядають метафору як спосіб пізнання, структурування знання, оцінки і пояснення світу [1; 2]. О. С. Кубрякова називає метафору "когнітивним процесом, який виражає і формує нові поняття і без якого неможливо отримати нове знання" [1:57]. Потреба у метафорі виникає тоді, коли людина прагне при найменуванні встановити певні відносини між тим фрагментом дійсності, якому хоче дати назву, й тим, з яким його порівнює. Метафоризація – це процес перенесення знань із сфери-джерела у сферу-ціль. Сфера-джерело – це структура знань, яка є основою для когнітивного відображення у процесі формування метафори. Сфера-ціль – це структура знання, яка є кінцевим пунктом когнітивного відображення у процесі формування метафори. Дж. Лакофф і М. Джонсон описали метафору як перетин знань про одну концептуальну сферу в іншій сфері [2:389−390]. Відтак, метафори є містком від знайомого до незнайомого, від очевидного до менш очевидного за аналогією з системою понять, що вже склалася.

Мова спорту є найпродуктивнішою для метафоризації. При переході загальновживаного слова у футбольну сферу в результаті метафоричного перенесення відбувається звуження та спеціалізація його значення [3:360]. Щоразу, інтерпретуючи, сприймаючи метафору, адресат звертається до певного перетину понятєвих сфер, з якими пов'язані усталені асоціації. Тобто метафорична модель характеризується прагматичною потенцією, усталеною оцінкою, закріпленою в національній свідомості. За словами Маріо Льйоси, перуанського прозаїка та публіциста, спортивна преса, побудована на возвеличенні почуттів та описі різних настроїв, віднайшла у метафорі цінний засіб для створення міфів та нереальних світів, які б підігрівали футбольні пристрасті [4]. Мас медіа запозичили цей спосіб з радіомовлення, де метафору застосовували для візуалізації гри через слово [5]. Завдяки креативності сьогоднішніх журналістів, які прагнуть прикрасити власні хроніки новими виразами, до футбольної лексики проникають терміни із різних сфер нашого повсякденного життя: військової, сфери мистецтв, економіки, права, фізики, мореплавства, що зумовлено подібністю футбольної діяльності до кожної з них.

© Блощінська О. В.

В залежності від рівня спеціалізації в спортивній термінології метафори розділяються на такі групи [6:7−13]:

1. Оказіональні, метафорично переосмислені лексичні одиниці, які не мають стійкого вжитку, тобто носять випадковий характер. Ціль їх використання – підсилення експресивності, її емоційної складової. Наприклад: *debutante (m, f) – новачок*.
2. Широковживані метафори, які дублюють спортивні терміни. До цієї групи належать метафорично переосмислені слова, які в результаті регулярного використання стали надбанням загальновживаної лексики. В спортивний вжиток вони потрапили як сформовані виражальні засоби. Наприклад: *batalla (f) – змагання, estrella (f) – зірка*.
3. Слова, які в результаті спеціалізації стали спортивними термінами, в словниках вони відмічені позначкою "спорт". Наприклад: *empate (m) – нічия, árbitro (m) – суддя, арбітр*.

У своїх репортажах журналісти найчастіше вживають військову тематику. Футбольний поєдинок розглядається як битва, змагання, дуель і передбачає наявність партнерів і суперників, а також набір визначених техніко-тактичних дій, необхідних для ведення бою. Територія футбольного поля осмислюється як поле бою, де м'яч – зброя війни. Стадіон – полігон для експериментів, простір для маневрів. Об'єднує учасників у цих двох сферах й одна мета – перемогти суперника. Ще однією причиною використання військової лексики є прагнення коментаторів до експресії та виразності в описанні спортивних видовищ. Можна навести такі приклади застосування військових термінів в описанні футбольних явищ:

El Madrid tiene un nivel muy alto, con un fútbol muy directo y saliendo muy bien al contraataque (атака у відповідь однієї з команд) [9].

Zlatan Ibrahimovic sigue aguardando con impaciencia el duelo que el próximo 23 de noviembre enfrentará al Milan y al Barcelona (поєдинок між двома командами) [10].

Para ganarse el respeto y la estrella de "sheriff" Mourinho cuenta con seis balas en su revólver (гравці, які знаходяться в розпорядженні тренера) [11].

Mientras que Van Persie, en una genial maniobra dentro del área consiguió el empate antes del descanso (вправні дії гравця, направлені проти суперника) [11].

El equipo azulgrana avisó con un disparo de Adriano (удар м'ячем) [12].

Відтак, за схожістю даних понять, футбольна терміносистема запозичила ці слова (*contraataque, maniobra, disparo, etc.*) з військової тематики для власного ужитку.

Однак футбол не обмежується лише характером змагання. Його також розглядають як мистецтво. Хід футбольного поєдинку – творчий процес, який вимагає не лише механічних дій, а й натхнення та вдосконалення. Кожен гравець на полі виконує певну роль, створюючи незабутнє видовище, яке приваблює щораз більше глядачів. Цим і зумовлені численні запозичення із театральної термінології:

David Silva: "En la Selección me siento como un actor secundario" (гравець другого складу) [13].

Falcao igualó el debut de Leivinha (перший матч) [14].

El brasileño completó su mejor partido desde que es jugador blanco y el Bernabéu le despidió con una ovación cuando fue sustituido por Di María (проводжати оплесками) [15].

Будь-яка команда, яка виходить на футбольне поле повинна діяти як один зладжений механізм, подібно до оркестру, де кожен виконує свою партію. Якщо хтось з музикантів зробить помилку, не вдасться досягти гармонійного звучання. Аби цього уникнути, як і в музиці, кожній команді потрібен диригент, від віртуозності якого багато залежить під час гри. Наприклад:

Esto, unido a Özil, Di María y la eficacia goleadora de Cristiano arriba, da como resultado que el director de la escuadra, Xabi Alonso, está logrando tocar una sinfonía futbolística absolutamente prodigiosa (показати високий рівень гри) [15].

El Zaragoza necesita un director de orquesta (тренер) [16].

Ще одна сфера, яка вплинула на формування значної кількості спортивних термінів – освіта. Наприклад:

Debido a lo anterior, aseguró que no tiene nada que reprocharle a sus pupilos (учні) [17].

У кожній новій грі футболіст набуває досвіду та практики, а допомагає йому в цьому мудрий тренер-наставник, який піклується про розвиток своїх підопічних.

Час від часу, спортивні оглядачі відчувають необхідність наситити власні репортажі певною пишністю, престижністю, яка знаходить відображення у використанні спеціальної технічної термінології. Найхарактернішими сферами науки, які представлені у футбольному дискурсі, є математика, геометрія, анатомія, економіка, фізика. Наприклад:

Guardiola ha llamado a seis futbolistas del filial que podrían entrar en la convocatoria [18].

В економічній термінології *"filial"* розуміється як дочірнє підприємство, створене шляхом передачі частини власності . В лексиці футболу мова йде про другий склад команди, гравці якого можуть переходити до основного. Однак все відбувається в межах одного "підприємства".

Además, la columna vertebral sigue en Xabi Alonso [18].

У футболі подібна метафора розуміється як центральний півзахисник, від нього залежить організація гри команди, створення гольових моментів.

Варто відзначити й інші сфери, які певною мірою посприяли збагаченню футбольної лексики, а саме:

астрологія: *Michu está dispuesto a quitar protagonismo cada vez que pueda a las grandes estrellas de la Liga* (гравці високого класу) [19];

міфологія: *Fue Pablo Hernández en Mestalla el último en batir al excelente cancerbero azulgrana hasta que llegó Ander Herrera y de un magnífico golpeo superó a Valdés en su estirada* (воротар) [20];

історія: *El entrenador del Real Murcia, Iñaki Alonso, ha avisado de que el próximo sábado, en el estadio del Valladolid, saldrán al campo "once gladiadores buscando el triunf"* (склад команди) [20].

Таким чином, проаналізувавши відповідні джерела ілюстративного матеріалу, ми підтвердили, що метафора посідає важливе місце у формуванні нових терміносистем при необхідності позначення нових реалій. Метафоризація є пізнавальним механізмом термінотворення у спеціальній лексиці футболу іспанської мови. Метафора акумулює ознаки попереднього і нового знання, забезпечує концептуалізацію невивченого об'єкту за аналогією з уже укладеною системою понять.

Взаємодія футбольної діяльності з іншими професійними сферами є дуже продуктивною. До футбольної мовної системи потрапляють як окремі лексичні одиниці, так і подекуди – мікросистеми термінів. У такий спосіб у футбольній лексиці представлені найменування із багатьох сфер зайнятості людини: військової, мистецтва, науки, історії та інших. У зв'язку з цим футбольну термінолексику можна охарактеризувати як відкриту, динамічну структуру, яка перебуває у процесі постійного розвитку і збагачення.

© Блощінська О. В.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кубрякова Е. С.* Язык и знание: На пути становления знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры. – 2004. – 550 с. 2. *Лакофф Дж.* Метафоры, которыми мы живем / Джордж Лакофф // Теория метафоры / ред. Н. Д. Арутюнова, М. А. Журинская. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387−415. 3. *Сушинська І. М.* Структурно-семантична типологія спортивної лексики у текстах публіцистичного стилю / Ірина Михайлівна Сушинська // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – 2008. – Вип. 12, т. 1. – С. 359−364. 4. *El Siete Blanco* (un blog sobre fútbol, periodismo deportivo y mundo ultra) [Електронний ресурс] // El léxico deportivo. – Режим доступу : http://elsieteblanco.wordpress.com/2007/04/04/el-lexico-deportivo-i/. 5. *Armijo A.* Viabilidad de la metáfora : "El fútbol es un combate" [Електронний ресурс] // Ana María Moraga Armijo. Universidad de Salamanca, 2008. – Режим доступу : http://www.monografias.com/trabajos19/futbol-es-combate/futbol-es-combate.shtml. 6. *Арутюнова Н. Д.* Метафора и дискурс / Нина Давидовна Артюнова // Теория метафоры. –М. : Прогресс, 1990. – С. 5−32.

ДОВІДНИКИ

7. *Мова футболу* : Ілюстрований шестимовний словник футбольної лексики / [Р. С. Помірко, М. Б. Дубяк, Т. Р. Іваньо, М. І. Проців]. – Львів : Українські технології, 2009. – 100 с. 8. *Соломонко В. В*. Словник футбольної термінології : [метод. посіб.] / Василь Васильович Соломонко. – 2009. – 35 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *El Madrid tiene un nivel muy alto, con un fútbol muy directo y saliendo muy bien al contraataque* [Електронний ресурс] // MARCA. – Режим доступу : http://www.marca.com/2011/11/07/futbol/equipos/barcelona/1320670350.html. 10. *Ibrahimovic: "Saludaré a Guardiola, veremos qué hace él"* [Електронний ресурс] // MARCA.− Режим доступу : http://www.marca.com/2011/11/07/futbol/equipos/barcelona/1320661600.html. 11. *Vega M.* Centenario de Mourinho [Електронний ресурс] // Futbol Total. – Режим доступу : http://www.futboltotal.com.mx/especiales.php?option=com_content&task=view&id=16433&Itemid=0.
12. *Los hombres de Keita* [Електронний ресурс] // MARCA. – Режим доступу : http://www.marca.com/blogs/juanito−blaugrana/2011/02/28/los−hombres−de−keita.html. 13. *Valle C.* En la Selección me siento como un actor secundario [Електронний ресурс] // AS.com. – Режим доступу : http://www.as.com/futbol/articulo/seleccion−siento−actor−secundario/20110920dasdaiftb_29/Tes. 14. *Estal S.* Falcao igualó el debut de Leivinha en el Calderón [Електронний ресурс] // AS.com. – Режим доступу : http://www.as.com/futbol/articulo/falcao−igualo−debut−leivinha−calderon/20110920dasdaiftb_11/Tes.
15. *Villalobo F.* Kaká se acelera por primera vez [Електронний ресурс] // MARCA. – Режим доступу : http://www.marca.com/2011/09/27/futbol/liga_campeones/1317156041.html. 16. *Doblas: "Cuando se pelea por no bajar, todo punto es bueno"* [Електронний ресурс] // MARCA. – Режим доступу : http://www.marca.com/2011/02/28/futbol/equipos/zaragoza/1298919131.html. 17. *Torres E.* Expresa confianza [Електронний ресурс] // Futbol Total. – Режим доступу : http://www.futboltotal.com.mx/seriea.php?option=com_content&task=view&id=17630&Itemid=0.
18. *Rojo L.* El Barça prepara el partido de Copa frente al Hospitalet con seis del filial [Електронний ресурс] // MARCA. – Режим доступу : http://www.marca.com/2011/11/07/futbol/copa_rey/1320667015.html. 19. *Malagón M.* Michu, de Nuevo bajo los focus [Електронний ресурс] // MARCA. – Режим доступу : http://www.marca.com/2011/11/07/futbol/1adivision/1320648582.html. 20. *Herrera deja el récord de Valdés en 897 minutos* [Електронний ресурс] // MARCA. – Режим доступу : http://www.marca.com/2011/11/06/futbol/equipos/barcelona/1320608101.html.

© Блощінська О. В.

БРИТВІН Д. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ПРИНЦИП ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СВІТУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПРЕСІ

У статті робиться спроба виділення основних концептосфер фразеологічної картини світу, що формується у французькій пресі, а також досліджується, яке місце займає образ людини у фразеологічній картині світу.
Ключові слова: антропоцентризм, фразеологічна картина світу, концептосфера, концептуальне поле, концепт.

В статье делается попытка выделить основные концептосферы фразеологической картины мира, которая формируется во французской прессе, а также определяется, какое место занимает образ человека во фразеологической картине мира.
Ключевые слова: антропоцентризм, фразеологическая картина мира, концептосфера, концептуальное поле, концепт.

The article deals with marking out the main conceptual spheres of the phraseological image of the world which is formed in the French press and trying to determine the role of the image of human being in the phraseological image of the world.
Key-words: anthropocentrism, phraseological image of the world, conceptual sphere, conceptual field, concept.

Мова є невід'ємним компонентом свідомості, її інструментом та виступає як посередник між людиною та концептуальною картиною світу, що відображає її у мовних формах. "Лінгвістика завжди буде наукою про мову в людині та про людину в мові" [1:15]. Переміщення людини та усього, що з нею пов'язано у центр лінгвістичних досліджень стало основою антропоцентричного підходу до вивчення мови. Антропоцентризм мови виявляється в тому, що вона виступає як родове поняття щодо людини як виду, як засіб формування думки, концептуалізації світу, прояву людської духовності. Засобами мови людина об'єктивує свою свідомість та керує своєю поведінкою.

Мова преси має соціально-оцінний характер, розрахована на масову аудиторію і комунікацію, тому викликає зацікавленість дослідників. Але фразеологічна картина світу французької преси та її антропоцентричний вимір ще залишаються недостатньо дослідженими, що і становить новизну роботи.

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності укладання фразеологічної картини світу за матеріалами преси та визначення в ній місця людини, оскільки одним із важливих напрямків, що визначають

© Бритвін Д. В.

розвиток сучасної філологічної науки є антропоцентричний. Розподіл фразеологізмів за концептосферами, дозволяє виявити зміни в менталітеті сучасної мовної особистості, її картині світу, ціннісних орієнтирах, соціокультурному просторі.

Метою статті є дослідження фразеологічної картини світу за матеріалами французьких газет**,** її антропоцентричного характеру та розподіл фразеологізмів (ФО) за основними концептосферами.

Об'єктом дослідження є фразеологічна картина світу французьких газет.

Предметом дослідження стали особливості фразеологічної репрезентації світу у французькій пресі.

Матеріалом слугували французькі фразеологізми, отримані вибірковим методом з газет "Libération", "Le Monde", "Le Figaro" за 2011 рік.

Новизна роботи полягає у розробці теоретичних підходів дослідження основних концептосфер французької преси, репрезентованих фразеологічними одиницями та виявлення ролі і місця людини у фразеологічній картині світу преси.

До антропоцентричного підходу вивчення мови звертались у своїх працях багато дослідників, серед яких можна назвати А. Вежбицьку, Н. Д. Арутюнову, В. М. Телію, М. Ф. Алефіренка, О. О. Селіванову та ін. М. Хайдеггер стверджував, що мова – це оселя буття людського єства [2:35]. Мова за Ю. Степановим – це місце, де живе дух [1:41]. За словами Н. Д. Арутюнової, "людина закарбувала у мові свій фізичний вигляд, свої внутрішні стани, свої емоції і свій інтелект, своє ставлення до предметного та непредметного світу, до колективу та інших людей. Майже у кожному слові можна виявити сліди людини. Мова наскрізь антропоцентрична" [3:3].

Концептуальна картина світу пов'язана із сукупністю знань про світ та відображає наслідки свідомої пізнавальної діяльності людини у вигляді концептів. Співвідношення між концептуальною і мовною картинами світу найчастіше визначають як таке, за якого концептуальна картина є ширшою, ніж мовна.

Під мовною картиною світу ми, за І. Голубовською, розуміємо виражене засобами певної мови світосприйняття та світорозуміння етносу, вербалізовану інтерпретацію мовним соціумом навколишнього світу і себе у цьому світі [4:6].

© *Бритвін Д. В.*

Фразеологічна картина світу є складовою мовної картини світу. Фразеологічна концептуалізація дійсності є особливим механізмом, завдяки якому ФО здійснюють трансляцію культури від одного покоління до іншого [5:59].

Поняття концепту поки що не має однозначного визначення. Концепт становить у термінах різних дослідників єдність поняттєвої, образної та ціннісної складових (С. Воркачов, В. Карасик,

Г. Слишкін). Концепт – це згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини, а з другого боку – те, за рахунок чого людина входить до культури [1:40]. Концепти утворюють свого роду культурний шар, що є посередником між людиною та світом [3:3]. Концепт є ментальною одиницею, елементом свідомості, що зберігає у пам'яті типізовані фрагменти досвіду, закріплюють найбільш важливі характеристики дійсності. Концепт володіє емотивністю, конотаціями, аксіологічний за своєю природою та має ім'я [6:196].

В цій розвідці під концептом будемо розуміти ментальні одиниці свідомості, що об'єктивуються у мові у формі чуттєвих та мисленнєвих ознак явищ дійсності та репрезентуються як ментальні, історичні, етнічні знаки у свідомості народу.

Концепти взаємодіють, впливають один на одного та утворюють концептосферу. Н. В. Плотнікова вважає, що концептосфера – це фрагмент концептуальної картини світу, сформований на основі уявлень людини та репрезентований сукупністю одиниць пам'яті (концептів), що групуються за тематичною ознакою [7:32]. На думку С. А. Кошарної, концептосфера включає різні типи об'єднань концептів (від бінарних опозицій до концептуальних рядів та множин), що формують концептуальні поля (КП) [8:287]. Під КП розуміємо певну множину однорідних концептів, поєднаних єдиною логіко-смисловою лінією. Об'єднання полів складає концептосферу.

В цій статті загальну типологію концептів за рівнем складності будемо визначати наступним чином: концептосфера – комплексне концептуальне поле – концепти – мікроконцепти.

В мові концепт вербалізується, оскільки отримує ім'я, та репрезентується. Репрезентація концептів відбувається за рахунок лексичних, фразеологічних засобів, реченнями, текстами чи сукупністю текстів.

У пресі можливо проаналізувати спектр активно актуалізованих у даний момент значень концепту, репрезентованих ФО та таких, що

впливають на смислове наповнення концепту в культурі. У цій розвідці аналіз концептів преси буде базуватися на дослідженні фразеологізмів, що їх репрезентують, оскільки саме фразеологічні фонди найкраще зберігають прототипні уявлення етносу та тому, що повне смислове значення концепту теоретично може бути виражено тільки сукупністю засобів мови, кожне з яких розкриває лише його частину [9:38].

Фразеологічний корпус мови відображає основні універсалії життєвого досвіду, аксіологічні уявлення про зовнішній світ та людину в ньому. Фразеологізм представляє собою спресований мовний етнокод, що при дешифруванні проходить процес креативного відтворення закладеної у свідомості людини культурологічної інформації. Фразеологізми преси вербалізують інформацію особливо значущу для лінгвоспільноти.

Особливістю фразеологічної репрезентації світу у пресі є те, що одиниці цього рівня позначають фрагменти ділянок, дещо відмінні від охоплюваних одиницями лексичного рівня. Певна частина ФО має здатність репрезентувати діяльнісний образ світу, відсилаючи до сцен та сценаріїв, до діяльності як сукупності дій чи процедур, створюючи світ прототипних (стереотипних) ситуацій. Фразеологія – це символічний світ, у якому різноманітні об’єкти, явища та процеси дістають символічні позначення.

Антропоцентризм фразеології – це спрямованість стійких одиниць на позначення світу людини. Антропоцентризм преси підтверджується тим, що тексти газет є посередниками між автором та реципієнтом.

В цій статті ми виходимо з того, що вагомий для культури концепт не тільки використовується в суспільстві, але й на формування його смислів впливають члени суспільства, що призводить до втрати відтінків смислів або навпаки до набуття нових. В цьому аспекті важливу роль грає саме преса.

При проведенні аналізу фразеологічної картини світу преси, спираючись у своїх дослідженнях на теорію семантичних полів Й. Тріра, Г. Маторе, теорію комплексних концептуальних полів О. Духачека, систематизацію основних концептосфер, запропоновану Н. П. Тимощуком [10:25] при дослідженні концептів у художній літературі, у світлі антропоцентричного підходу нами було встановлено, що для французької преси XXI століття основними виявилися три концептосфери: “Людина та її внутрішній світ”, “Навколишній світ” та “Артефакти”.

© *Бритвін Д. В.*

У концептосфері "Людина та її внутрішній світ", нами виділені чотири комплексні концептуальні поля, що репрезентуються наступними ФО:

- назви, прізвиська, частини тіла людини (*bouc émissaire* – цап-відбувайло; *âne baté* – дурень дурнем; *tête de mule* – впертий; *un homme de rien* – нікчемна людина; *homme d'Etat* – державний діяч).
- фізичний, психічний та емоційний стан людини (*faire un amphi* – патякати; *faire de la bile* – хвилюватися, псувати собі нерви; *tranquille comme Baptiste* – незворушно спокійний).
- інтелект, ментальну і трудову діяльність людини (*voir quelque chose au bout du doigt* – досконало; *suivre le chemin épineux* – йти тернистим шляхом; *mettre en jeu* – увести у гру; *jeter la dernière ancre* – вдатися до крайнощів; *il n'y a qu' à se baisser et prendre* – це зовсім не складна справа).
- колектив, стосунки у колективі, соціальні відносини (*attirer comme un aimant* – притягувати як магніт; *en bonne justice* — справедливо; *dresser des embûches* – умишляти зле; *ramasser les balais* — зазнати невдачі; *gagner du terrain* — збільшувати впливовість).

Концептосфера "Навколишній світ" об'єктивується ФО, що згруповані на позначення наступних комплексних концептуальних полів:

- початку і кінця (життя / смерть) (*se mettre en route* – вирушити в дорогу; *voir le jour* – з'явитися на світ; *d'emblée* – відразу*, sur-le-champs* – відразу).
- часу, тривалості, перехідності, продовження (*de toute éternité* – з давніх-давен; *de temps en temps* – час від часу; *à la minute* – відразу; *d'ici …* – через …).
- предметів та явищ природного, географічного, культурного та суспільного оточення людини (*L'Elysée* – резиденція президента Франції; *quai des Orfèvres* – міністерство внутрішніх справ Франції).
- простору (*à l'autre bout du monde* – дуже далеко; *ici et là* – тут і там).
- кількості (*pas grand-chose* – трохи; *par poignées* – щедро).

Концептосфера "Артефакти" репрезентована ФО, що регулюють відносини між попередніми концептосферами та об'єктивують наступні концептуальні поля:

- підсумок, результат дії чи будь-якої діяльності (*en dernière analyse* – в кінцевому рахунку; *ça va de soi* – це само собою зрозуміло).

© Бритвін Д. В.

- Заперечення / згода *(tomber d'accord* – погоджуватися; *jamais de la vie* – ніколи в житті; *clair comme le jour* – ясно як день).
- сполучення, які не належать до жодної з груп і позначають рутинні вирази та кліше (*balance de la justice* – ваги правосуддя; *en pleine campagne présidentielle* – у розпал президентських перегонів).

Кожне комплексне концептуальне поле, репрезентоване ФО, має ядро та периферію, об'єктивовані відповідно ФО-ключами та ФО-свідками [11:15]. Під ФО-ключами будемо розуміти ідеальні уявлення, моральні цінності сформовані століттями та сконцентровані у ФО. Під ФО-свідками будемо розуміти модифіковані ФО, кліше, крилаті вирази, що відображають сучасні уявлення, цінності, нове світобачення. Так, наприклад, ФО-ключі: *marquer les esprits* – привернути увагу; *faire Charlemagne* – вигравши, вийти з гри; *lever le voile* – зняти маски; *tenir pari* – тримати парі, – репрезентують ядро КП "інтелект, ментальна і трудова діяльність людини", що входить до концептосфери "Людина та її внутрішній світ". Оскільки фразеологія – це конденсований досвід соціуму, минуле та сучасне якого відлунюється у фразеологічних одиницях, то даний аналіз дає змогу реконструювати національну специфіку світобачення та світорозуміння визначити морально-ціннісні орієнтири та пріоритети даного етносу.

ФО-свідки: *gérer le double jeu* – вести подвійну гру; *virage autoritaire* – авторитарний віраж; *mettre les points sur les "i"* – розставити крапки над "і", – репрезентують периферію КП "інтелект, ментальна і трудова діяльність людини", що входить до концептосфери "Людина та її внутрішній світ". Аналіз даної групи ФО дає можливість виявити зміни фразеологічної картини світу, оскільки під впливом носіїв культури, екстралінгвістичних факторів концепти змінюються, втрачають певні смисли та набувають нових. Преса є саме тим фактором, який цьому сприяє і в той же час допомагає виявити, зрозуміти та корелювати.

Розвідка фразеологічної картини світу показала, що найчисленнішими виявились ФО, які репрезентують концептосферу "Людина та її внутрішній світ" (73 % із 300 досліджених), що вказує на антропоцентризм останньої.

У різних жанрах дані концептосфери представлені по-різному. В аналітичних жанрах (аналітична стаття, фельєтон, нарис та ін..), де вагомими є аргументативна та переконуюча складові, а метою автора є зміна картини світу реципієнта найбільше у кількісному аспекті представлена концептосфера "Людина та її внутрішній світ" (42 %). На

другому місці концептосфера "Навколишній світ" (11 %). ФО, що репрезентують дані концептосфери дають можливість адресанту яскраво та образно представити людину як діяльну та соціальну особу.

В інформаційних жанрах (інформаційне повідомлення, замітка, репортаж, коментар, кореспонденція, інтерв'ю та ін.) кодова модель комунікації віддає перевагу інформації, а важливим є те, що саме каже комунікант, найбільшими у кількісному відношенні виявилися концептосфери "Людина та її внутрішній світ" (31 %) та "Артефакти" (7 %).

Отже, антропоцентризм лежить в основі взаємозв'язку мови та мислення й особливо яскраво виявляється у фразеології, що відбиває глибинні основи цього взаємозв'язку. Проведене нами дослідження виявило антропоцентричний принцип фразеологічної репрезентації світу у французькій пресі. Застосований нами підхід до аналізу ядра та периферії КП, дає можливість визначити зміну у світобаченні сучасної людини.

Перспективою подальшого дослідження може бути детальний аналіз концептів, мікроконцептів у різних рубриках та жанрах газет, а також засобів їх репрезентації, адже мову засобів масової інформації слід сприймати як новий тип функціонально-стильової єдності, в якому відбувається апробація можливих шляхів реалізації загальних сучасних мовленнєвих тенденцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Степанов Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры / Юрій Сергійович Степанов. – [2-е изд., испр.]. – М. : Академический Проект, 2002. – 990 с. 2. *Хайдеггер М.* Время и бытие / Мартін Хайдеггер ; [пер. с нем. В. В. Бибихина]. – М. : Республика, 1993. – 445 с. 3. *Арутюнова Н. Д.* Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / Надія Давидівна Арутюнова, Ірина Борисівна Левонтина. – [2-е изд.]. – М. : Индрик, 1999. – 422 с. 4. *Голубовська И. А.* Антропологическая парадигма в современном языкознании основные теоретические постулаты и модули лингвистического исследования / Ирина Александровна Голубовская // Studia Linguistica : зб. наук. праць / відп. ред. Ірина Олександрівна Голубовська. – К. : Вид-во "Київський університет", 2009. – Вип. 2. – С. 110–122. 5. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с. 6. *Сергеева Е.* Понятие концепта и аспекты его изучения в современной лингвистике / Елена Николаевна Сергеева // Вестник ВЭГУ. – Серия "Филология". – Воронеж, 2009. – Вип. 3. – С. 72–84. 7. *Плотнікова Н. В.* Лінгвоконцептологія : мікроконцептосфера. Святки в українському мовному просторі : [монография] / Н. В. Плотнікова. – Л. : ПАІС, 2010. – 408 с. 8. *Кошарная С. А.* Миф и язык : опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира / Светлана Алексеевна Кошарная. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2002. – 287 с. 9. *Попова З. Д. Язык* и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 2002. – 59 с. 10. *Тимощук Н. П.* Функціонування фразеологізмів у романах Йозефа Рота : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германськы мови" / Н. П. Тимощук ; Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 19 с. 11. *Шафиков С. Г.* Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц : [учебник] / Сагит Гайліевич Шафиков. – [1-е изд.]. – Уфа, 1999. – 87 с.

© Бритвін Д. В.

БУРМІСТЕНКО Т. Б.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОМУНІКАЦІЙНА СПЕЦИФІКА ФРАНЦУЗЬКОЇ ОФІЦІЙНОЇ ПРОМОВИ

У даній статті розглядається комунікація в політичному дискурсі, а саме в жанрі офіційної мови. Аналізуються особливості офіційних промов перших осіб Франції. Детально аналізується такий феномен офіційних промов як спонукання.
Ключові слова: політичний дискурс, офіційна мова, комунікація, комунікативна ситуація.

В данной статье рассматривается коммуникация в политическом дискурсе, а именно в жанре официальной речи. Анализируются особенности официальных речей первых лиц Франции. Подробно анализируется такой феномен официальных речей как побуждение.
Ключевые слова: политический дискурс, официальная речь, коммуникация, коммуникативная ситуация.

This article focuses on communication in political discourse, namely in the genre of official speeches. The features of the French official speeches and their types are distinguished. There is also the detailed analysis of this phenomenon is the official speeches as motivation.
Keywords: political discourse, official speech, communication, communicative situation.

Мета роботи полягає у визначенні комунікативних особливостей офіційних промов Президента та Прем'єр-міністра Франції.

Об'єктом вивчення обрано комунікативно-прагматичні механізми мовленнєвого впливу, їхню мовну презентацію в політичних промовах на матеріалі сучасної французької мови.

Предметом дослідження є специфіка текстів публічного виступу, яка обумовлена комунікативною ситуацією, а також лінгвістичні особливості офіційної промови французькою мовою на лексичному, синтаксичному, морфологічному й стилістичному рівнях.

Наукова новизна матеріалу, викладеного у статті, полягає у комплексному висвітленні комунікативних особливостей публічних виступів на матеріалі офіційних промов політичних діячів Франції з метою з'ясування впливу на адресата з урахуванням основних лексико-стилістичних характеристик публічного політичного виступу.

Актуальність теми дослідження. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій, який спостерігається в другій половині XX – початку XXI століть, вплинув на всі суспільні процеси і призвів до формування глобального інформаційного простору, що поширився на все світове співтовариство і охопив політичні, економічні, релігійні та культурні інститути. Комунікація як процес взаємодії між людьми,

© Бурмістенко Т. Б.

соціальними групами та інститутами, який передбачає виробництво і обмін інформацією, в умовах інформаційного суспільства по-новому організовує суспільні відносини, впливаючи на всі сфери людської діяльності і стаючи однією з фундаментальних основ існування і розвитку суспільства.

Політика, як і будь-яка інша сфера людської діяльності, вже містить в собі комунікаційне начало, яке проявляється в конкретно-історичних формах взаємодії, "спілкування" суб'єктів політичних відносин з приводу завоювання, утримання і здійснення влади. Сутнісною рисою феномену влади – ключового предмета дослідження в політичній лінгвістиці – є відносини панування (керівництва) і підпорядкування. Ці відносини дозволяють розглядати владу і її здійснення як комунікаційний процес, який передбачає інформаційну взаємодію "керівників" і "керованих", наявність прямих і зворотних інформаційних зв'язків між ними.

Сучасна політика здійснюється насамперед в інформаційному просторі. Відома теза – "хто володіє інформацією, той володіє світом" – сьогодні набуває дуже важливого теоретичного і практичного значення. В інформаційному суспільстві інформація і засоби її поширення стають головним владним ресурсом, використовуючи який можна цілеспрямовано формувати громадську думку і здійснювати контроль над нею. Саме тому в сучасних політологічних дослідженнях все частіше піднімаються проблеми комунікації, що забезпечує поширення, передачу політичної інформації як між елементами політичної системи так і між політичною системою та її середовищем, і переслідує три основні цілі: "передача інформації, зміна думки, зміна поведінки інформованих" [1:8].

На даний час особливий інтерес для комунікативної лінгвістики становить питання вивчення дискурсу політичних виступів, оскільки ця мова є однією з важливих форм подання актуальної інформації. У зв'язку з цим політичні зміни в суспільстві висувають нові вимоги до мови політичного виступу.

На сучасному етапі очевидною є необхідність створення ефективної моделі публічного політичного виступу, яка дозволила б політику враховувати не тільки динаміку суспільного розвитку, а й прагматичні характеристики мовних засобів, їх найбільш ефективне поєднання в рамках окремого виступу. Урахування особливостей ситуації спілкування, її загальних і специфічних характеристик, правильне використання механізмів впливу, їх виражальних можливостей забезпечує ефективну взаємодію політика і аудиторії, веде до досягнення бажаних результатів.

© Бурмістенко Т. Б.

Головними характеристиками політичної промови є публічність, аргументативність, цільова адресованість, ідеологічна маркованість, конкурентність, які виражаються особливим способом висвітлення інформації, висування положень і доказів, по-різному реалізуються в текстах різних жанрів. Тому не випадково, що у "політичних промовах на передній план виходять механізми впливу, викликають нерідко полемічні і спірні оцінки" [2].

Політичний дискурс стає важливим чинником як суспільного, так і культурного життя. Політична комунікація відіграє вирішальну роль у процесах розвитку держави, в утвердженні її місця в світовому інформаційному просторі. Тому дослідження політичної комунікації, політичних дискурсів стало однією з головних тем в суспільних науках. Відкрите товариство з власним інформаційним простором неминуче тяжіє до виходу в світовий інформаційний простір.

Уявлення про сучасний світ значним чином формуються за допомогою засобів масової інформації. На сьогоднішній момент жодна громадська структура не здатна існувати повноцінно без комунікаційної підтримки. Саме політична комунікація сьогодні багато в чому визначає, як буде розвиватися сучасне суспільство. Політична гострота обумовлюється як частина політичної системи суспільства, як своєрідна форма влади в суспільстві.

Отже, однією з головних функцій політичного дискурсу є функція впливу на тих, кому цей дискурс адресований. За допомогою політичної комунікації різні факти, політичні події, взагалі соціальна реальність інтерпретуються у вигідному для авторів повідомлення світлі, нав'язуючи громадськості потрібне розуміння і дії.

Особливу роль політичний дискурс виконує в забезпеченні свободи слова в державі, в становленні національного інформаційного простору. При аналізі політичного дискурсу можна розглядати його вузьке і широке розуміння. Вузьке розуміння даного поняття охоплює тільки публічні виступи політиків. Широке розуміння поняття політичного дискурсу охоплює всі мовні тексти, в яких йдеться про політику та які продукуються з позицій влади. Відповідно, це будь-які тексти, присвячені політичному життю країни.

Однією з різновидів політичного дискурсу є офіційна промова.

Офіційна політична промова – це усний, як правило, підготовлений політичний текст, який проголошується одним з керівників країни перед

© Бурмістенко Т. Б.

масовою аудиторією, висуває назрілі завдання у тій чи іншій сфері суспільного життя, надає рекомендації щодо здійснення цих завдань.

Т. В. Анісімова [3] описує систему жанрів, використовуючи поділ на три рівні за ступенем абстрактності ознак, покладених у їхню основу. Перший рівень, системний, описує глобальні ознаки, притаманні усім без винятку жанрам відповідної групи. Другий рівень, стратегічний, включає загальні ознаки, які відрізняють один жанр від іншого в процесі реалізації задуму мовлення. На цьому рівні задається жанровий стандарт, яким оратор повинен згодом керуватися під час розробки тексту промови. Третій рівень, в основу якого покладено найменш абстрактні ознаки, що стосуються форми тексту, отримав назву тактичного. Він описує особливості того чи іншого жанру як конкретного мовного твору.

Дослідження мовленнєвих особливостей політичних лідерів є напрямком у комунікативній лінгвістиці, який активно розвивається, і це закономірно. При всій різноманітності проблем сучасне суспільство хвилюють стиль мовлення та промови представників політичної еліти.

Перспективність створення мовного портрета особистості полягає в тому, що він з певною мірою об'єктивності дозволив би стверджувати про мовні характеристики соціальної групи, до якої належить людина. Одночасно з цим такий підхід дозволив би сформувати систему практичних рекомендацій для того, щоб удосконалювати мовні навички кожного конкретного члена суспільства.

Під час аналізу промови політиків найбільш точним та доцільним є вживання терміну "комунікативний портрет". Одиницями, які становлять змістовну сторону комунікативного портрета політика, є такі концепти: модель теперішнього, модель майбутнього, гасла. Найзагальніший аналіз офіційних промов Президента і Прем'єр-міністра Франції дозволяє припустити, що основними концептами є влада, народ, економіка і позитивна оцінка майбутнього.

Розглянемо мовленнєві маніфестації мовної особистості Ніколя Саркозі. Дискурс Ніколя Саркозі більшим чином звернений у майбутнє, яке виражається за допомогою відповідних рекурентних форм дієслівних часів, лексичних і синтаксичних конструкцій:

"C'est pour cette Europe qui agit, qui décide, qui croit en elle-même, que nos pays s'engagent. La Présidence suédoise de I'Union marquera, j'en suis certain, une nouvelle étape importante dans la construction de cette Europe. Elle pourra compter sur le soutien de la France" [4:3].

© Бурмістенко Т. Б.

Не можна не погодитися з тією точкою зору, що основною функцією політичного дискурсу є використання його як інструменту боротьби за владу, яка здійснюється шляхом маніпулятивного впливу на адресата. Анафора є тим самим потужним важелем, який допомагає політикам "достукатися" до свідомості виборця і виконує когнітивну, комунікативну, прагматичну та естетичну функції. У своїх промовах президент Франції Ніколя Саркозі використовує дуже багато анафористичних конструкцій, як наприклад у наведених уривках:

"*Il y a eu une grande polémique lorsque j'ai annoncé devant le Congrès que nous allions organiser un grand emprunt au moment où la France était elle-même endettée. Ce grand emprunt va nous permettre de dégager pour vous une enveloppe d'1,5 milliard d'euros qui va permettre d'avancer pour le nouvel hélicoptère de 4 tonnes, d'être en avance sur le moteur d'avion de nouvelles générations qui ne pourront pas être financé uniquement avec les fonds de l'entreprise et pour travailler sur les nouvelles technologies de matériaux composites. C'est cela le rôle qui est le nôtre. 1,5 milliard d'euros du grand emprunt seront uniquement mobilisés pour la filière aéronautique française*" [4:1].

"Songeons à ce que représente l'apport des satellites pour la prévision météo, qui a d'innombrables applications économiques. Songeons à ce que représentent les services d'observation de la Terre et de localisation pour l'agriculture, les transports, la logistique, la sécurité. Songeons à ce que représente l'espace pour les télécommunications, l'audiovisuel" [5:3]

Наведені анафоричні конструкції у промові Президента виконують щонайменше дві функції:

а) оформлення композиційно-логічної структури висловлювання, яка базується на тенденції полегшити сприймання смислових вузлів і тематичних блоків;

б) збудження інтересу аудиторії до змісту промови.

Комунікативний портрет Ніколя Саркозі, відображений у його промовах, виявляє нетрадиційну для французького політика низку риторичних прийомів, лексико-синтаксичних конструкцій. Домінантним способом взаємодії з аудиторією виступає "агресивний" формат комунікації, що проявляється у використанні у промові зниженої лексики, анафоричних повторів, риторичних запитань.

Аналізуючи декларативні промови Прем'єр-міністра, можна відзначити, що вони не містять окличних речень, на відміну від

декларативних промов Президента Франсуа Фійон більше використовує інтерогативні конструкції:

"Leur engagement démontrait la fidélité de la Russie à son alliance avec la France. Au nom de cette fidélité, comment ne pas rappeler l'immense sacrifice des troupes russes sur le front de l'est, qui fut pour nos armées alliées un soutien inestimable?" [6]

У масовій комунікації, до якої належить політична промова, аудиторія розподіляється за належністю до соціального класу, за статтю, віком, релігійними та політичними переконаннями, рівнем освіти, професійним статусом. Крім того, моделювання аудиторії, до якої буде звернено промову, впливає також на вибір виду аргументації. Метою створення політичної промови є здійснення комунікативного впливу на численну аудиторію. Вплив у політичній комунікації складається з двох компонентів – вербального (мовного) і невербального, які тісно взаємопов'язані.

У ході спільної діяльності люди постійно регулюють поведінку один одного за допомогою мови. Спілкуючись, комуніканти передають різні думки, ідеї, волевиявлення, висловлюють свої почуття, наміри, бажання тощо, і тим самим впливають один на одного. Мовне спілкування існує, таким чином, в основному, у формі мовного впливу, під яким і розуміється вербальне врегулювання діяльності однієї людини іншою.

Спонукання як феномен, при якому діяльність однієї людини регулюється іншою, виходячи з тієї чи іншої потреби, також є фактором цілеспрямування людських дій. Крім того, феномен спонукання пов'язується з наміром мовця вплинути на співрозмовника і певним чином змінити або зберегти існуючий стан речей. Саме намір мовця зумовлює мету, яка і реалізується у спонуканні.

Мовне спілкування відбувається в певній ситуації, в системі взаємодії суб'єктивних і об'єктивних факторів, які долучають людину до комунікативної діяльності і впливають на її мовну поведінку. Спонукальний мовленнєвий акт як елементарна одиниця спілкування і як цілеспрямована мовленнєва дія функціонує в конкретній спонукальної ситуації. Спонукальна ситуація розглядається як структура, основними елементами якої є:

1) суб'єкт волевиявлення,

2) суб'єкт-виконавець,

3) предикат, що розкриває зміст спрямованого на виконавця волевиявлення мовця.

© Бурмістенко Т. Б.

Прескриптивний характер спонукального висловлювання зумовлюється певною інтенцією мовця та спрямовується на зміну дійсності або, навпаки, на збереження існуючого стану речей або дії, яка виконується суб'єктом-виконавцем [7].

Формулюючи певне спонукальне висловлювання, мовець, по-перше, припускає, що в даній ситуації існує, з його точки зору, можливість / необхідність / бажаність перетворення ірреального стану речей на реальний або збереження наявного, по-друге, враховує інформацію про діяльність адресата спонукання на момент виголошення висловлювання, яка конкретизується у вигляді двох презумпцій: стверджувальної (дія виконується суб'єктом-виконавцем) і негативної (відсутність дії).

Висновки. Офіційна політична промова представляє собою текст особливого типу, структура якого відображає специфіку комунікативної ситуації тексту та характеризується такими лінгвостилістичними параметрами: аргументативний характер розгортання тексту, об'єктно-суб'єктний спосіб організації інформації, відверта авторська інтенція, безпосередня й постійна апеляція до адресата, специфіку якого теж визначають однонаправлені та спеціально організовані мовні засоби і набір релевантних комунікативно-прагматичних установок.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Грачев М. Н.* Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития / Михаил Николаевич Грачев. – М. : Прометей, 2004. – 328 с. 2. *Комиссарова Т. С.* Механизмы речевого воздействия и их реализация в политическом дискурсе: на материале речей Г. Шрёдера : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Татьяна Сергеевна Комиссарова. – Орёл, 2008. 3. *Анисимова Т. В.* Типология жанров деловой речи (риторический аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Общее языкознание, социолингвистика" / Татьяна Валентиновна Анисимова. – Волгоград, 2000. – 22 с. 4. *Sarkozy N.* Discours de voeux du Président Nicolas Sarkozy aux forces économiques à Toulouse [Електронний ресурс] / Nicolas Sarkozy // Discours de M. le Président de la République. – Toulouse, 13 janvier 2011. – Режим доступу до журн. : http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2011/discours-de-voeux-du-president-nicolas-sarkozy-aux.10428.html. 5. *Sarkozy N.* 50 ans du Centre National d'Etudes Spaciales [Електронний ресурс] / Nicolas Sarkozy // Discours de M. le Président de la République. – Toulouse, 22 novembre 2011. – Режим доступу до журн. : http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2011/50-ans-du-centre-national-d-etudes-spatiales.12497.html. 6. *Fillon F.* Discours du Premier ministre à l'occasion de l'inauguration du monument à la mémoire du corps expéditionnaire russe de la Première guerre mondiale [Електронний ресурс] / François Fillon // Discours de M. le Premier Ministre de la République. – 21 juin 2011. – Режим доступу до журн. : http://www.gouvernement.fr/premier-ministre/discours-du-premier-ministre-a-l-occasion-de-l-inauguration-du-monument-a-la-memoir. 7. *Гулей М. Д.* Лексико-граматичні особливості та композиційна структура французької політичної промови (на матеріалі виступів Шарля де Голля і Жака Ширака) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Марина Дмитрівна Гулей ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2004. – 15 с.

© *Бурмістенко Т. Б.*

ВАСИЛЬЄВА Т. О.
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

КОНЦЕПТ *JUSTICIA / ПРАВОСУДДЯ* ТА ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЯ В ІСПАНОМОВНОМУ ДИСКУРСІ УРЯДОВИХ ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЙ

У статті розглядаються засоби вербалізації концепту *JUSTICIA / ПРАВОСУДДЯ* в концептуальному просторі іспаномовних урядових прес-конференцій з огляду на його троїсту структуру: поняттєвий субстрат, перецептивно-образний адстрат, валоративний епістрат.

Ключові слова: концепт, поняттєвий субстрат, перцептивно-образний адстрат, валоративний епістрат, метафорична та паремійна профілізація.

В статье средства вербализации концепта *JUSTICIA / ПРАВОСУДИЕ* в концептуальном пространстве испаноязычных правительственных пресс-конференций рассматриваются с учётом тройственной структуры: понятийный субстрат, перцептивно-образный адстрат, валоративный эпистрат.

Ключевые слова: концепт, понятийный субстрат, перцептивно-образный адстрат, валоративный эпистрат, метафорическая и паремийная профилизация.

The article focuses on the study of the concept *JUSTICIA / JUSTICE* in the Spanish discourse of Governmental Press-conferences whose elements are analyzed from the viewpoint of the unity of its conceptual substratum, image-perceptive adstratum and valorative epistratum (by A. Pryhodko).

Key words: concept, conceptual substratum, image-perceptive adstratum, valorative epistratum, metaphorical and paremiological profiling .

Актуальність статті зумовлена необхідністю здійснення комплексного аналізу концептуального простору дискурсу іспаномовної урядової прес-конференції, представленого конфігурацією взаємопов’язаних концептів, одним серед яких є концепт *JUSTICIA / ПРАВОСУДДЯ*.

Об’єктом статті постає концептуальний простір іспаномовних урядових прес-конференцій як різновиду дискурсу паблік рілейшнз. Її **предмет** становлять мовні засоби об’єктивації концепту *JUSTICIA / ПРАВОСУДДЯ*.

Мета статті полягає у виявленні особливостей вербалізації зазначеного концепту.

Матеріалом дослідження слугували стенограми прес-конференцій уряду Іспанії, очолюваного Хосе Луїсом Родрігесом Сапатеро.

У своєму дослідженні ми вважаємо за доцільне розглянути поняттєвий субстарт, перцептивно-образний адстрат та валоративний епістрат концепту *JUSTICIA / ПРАВОСУДДЯ*, виходячи із визначення концепту А. М. Приходька як багатовимірного ментального утворення, яке поєднує в

© Васильєва Т. О.

собі понняттєву, образну та валоративну складові [1:55]. Поняттєвий субстрат є денотатом, іменем концепту. Перцептивно-образний адстрат представляє собою ті асоціації та образи, які викликає той чи інший денотат, втілені в метафоричних моделях та пареміях. Валоративний епістрат пов'язаний із оцінкою денотату, тобто це – ті "духовні імпульси", які виникають у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом [2:61].

Одним із фундаментальних прав громадян є право на судовий захист і правосуддя. Як зазначає С. Г. Воркачов: "Право на судовий захист у "звичайній свідомості" відображається у змісті концептів "закон" та "справедливість", які знаходять матеріальне та інституційне втілення в правосудді" [3:51]. Ставлення до закону та судової системи, відображене в урядових прес-конференціях, є свідченням реалізованості чи нереалізованості в іспанському суспільстві цього фундаментального права особи. Намагання досягнути рівноправності громадян Іспанії перед судом у момент здійснення правосуддя пов'язане із дискурсоутворюючим концептом урядової прес-конференції – *JUSTICIA / ПРАВОСУДДЯ*. Зазначений концепт пов'язаний зв'язком координації із концептом *DERECHOS / ПРАВА* та імплікований разом із ним до концепту *ESTADO DE DERECHO / ПРАВОВА ДЕРЖАВА*. На відміну від української мови, де правосуддя не завжди асоціюється із справедливістю, в іспанській мові поняття "справедливість" та "правосуддя" зливаються в єдиному концепті, оскільки вони вербалізуються за допомогою єдиної лексеми *justicia.* Слово *justicia* походить від латинського терміну *justitia*, який означає дію, що відбувається відповідно до закону чи на підставі правових чи морально-етичних норм, та прикметника *justo*, що означає справедливий, обгрунтований, правильний, точний. За тлумачними словниками RAE, María Moliner лексема *justicia* має 8 значень, які можна згрупувати за двома семами 'правосуддя' та 'справедливість': 1. справедливість, чесність (*cualidad de justo, manera justa de obrar, entidad abstracta constituida por lo que es justo);* 2. правосуддя, юстиція, суд, покарання *(poder judicial; ministro o tribunal que ejerce justicia; la pena o castigo publico; la pena de muerte; la divina disposición con que castiga o premia, según merece cada uno)* [4,5]. Таким чином, поняттєве ядро досліджуваного концепту, як свідчать лексикографічні джерела, поєднує с собі високі морально-етичні принципи, існуючі в суспільстві, із судовою діяльністю. Це означає, що в свідомості іспанців правосуддя є справедливим. Зазначені семи присутні також в синонімічному ряду, де лексема *justicia* є прототиповим ядром: *equidad (справедливість, неупередженість), ecuanimidad (врівноваженість), imparcialidad (неупередженість), rectitud (правильність, справедливість) razon*

(справедливість, правильність, правота); probidad, honradez, honestidad (чесність, порядність); sentencia, dictamen, fallo, veredicto (приговор), arbitraje (арбітраж), jurisprudencia (юриспруденція, правознавство). Наявність такої кількості лексем в синонімічному ряду на позначення чеснот свідчить про високий валоративний потенціал концепту *JUSTICIA*.

Взагалі, *justicia* – це уявлення певної епохи чи цивілізації про загальне добро. Це цінність, визначена суспільством, яка виникає через необхідність підтримувати гармонійні відносити між його членами. Це система норм та правил, що встановлюють певні межі у відношеннях між особами та інституціями, надаючи право, забороняючи чи дозволяючи специфічні дії у взаємовідносинах між ними. Зазначена система правил має культурне та формальне підгрунтя. Культурне підгрунтя базується на широкому консенсусі членів суспільства щодо уявлення про добро та зло та щодо практичних аспектів взаємовідносин між людьми. Вважається, що більшість людей мають однакове уявлення про справедливість і вважають гідним діяти згідно із цією концепцією. Формальне підгрунтя зазначеного концепту існує в різних письмових розпорядженнях та указах, що приймаються суддями та іншими уповноваженими особами, які намагаються бути неупередженими відносно членів суспільства та інституцій у разі конфліктів, що виникають між ними. За цією версією культурне підгрунтя концепту усвідомлюється як “справедливість”, а формальне – як “правосуддя” [6].

Об’єктивація концепту спирається на лексичну вербалізацію за допомогою іменника *justicia*, що репрезентує правосуддя як процес, дію, і його дериватів та однокореневих слів, що походять з одного і того ж латинського кореня *ius, iudex, iudicis* : *justo, justificar, juez, judicial, juzgado*. Його концептуальне поле містить інститути судової гілки влади: *Poder Judicial, el Consejo General del Poder Judicial; Cuerpo de Secretarios Judiciales; Tribunal, Tribunal Superior de Justicia, Magistrado; Juzgado* та її виконавців: *juez.*

Перцептивно-образний адстрат досліджуваного концепту базується на ставленні до правосуддя з боку уряду, яке втілюється за допомогою позитивно забарвлених словосполучень, афоризмів, метафор. Основну ідею, яку намагається донести представник уряду про іспанське правосуддя – це ідея поважливого ставлення до незалежності судової влади. Зазначена ідея втілюється за допомогою лексем із семами ‘*independencia’ / ’незалежність’* та ‘*respeto’ / ’повага’*:

© Васильєва Т. О.

tenemos un Poder Judicial independiente, que está por encima de todo tipo de presiones; en un Estado de Derecho todo el mundo sabe que el Poder Judicial es un Poder Judicial independiente; respetamos y apoyamos al Poder Judicial para que pueda hacer su trabajo con rigor y sin presiones de ningún tipo; en relación a estos temas que en estos momentos están en el ámbito del Poder Judicial, al que hay que dejar trabajar, cuya independencia hay que respetar y con el que hay que colaborar [8].

Правосуддя також асоціюється із неупередженістю та компетентністю суддей: *la competencia, la independencia y la imparcialidad de los jueces deben respetarse siempre igual.*

Повага до роботи судової системи полягає в наданні умов, сприятливих для роботи судів та суддей. Ці умови передбачають тишу, спокій, відсутність тиску з боку інших гілок влади: *respetar lo que diga el Tribunal Superior de Justicia de Valencia y de Madrid como a los demás Tribunales, dejarles trabajar y crear un clima de sosiego y de serenidad para que puedan hacer su trabajo; tenemos un Poder Judicial independiente, que está por encima de todo tipo de presiones; pero hay que crear un clima de serenidad y de tranquilidad para que el trabajo se pueda hacer bien hecho; es que tenemos la obligación, en un Estado de Derecho, sobre todo los que tenemos responsabilidades políticas, de crear el clima de serenidad imprescindible y necesario, de respeto exigible, desde el punto de vista constitucional, a la independencia en la actuación de la Justicia y de los jueces* [9].

Більш об'ємно зазначені якості правосуддя втілюються за допомогою паремійного фонду іспанської мови. Афористичні висловлення та приказки (*кидати тінь підозри на судові вироки, мати подвійне гребло для вирівнювання міри зерна (тобто, подвійні стандарти)* наголошують на неприпустимості оцінювання судових справ під тиском чиїхось симпатій чи антипатій та на необхідності неупередженого ставлення до них :

Y vuelvo a repetir también: sobre las decisiones judiciales no cabe lanzar sombras de sospecha cuando no nos gustan o gritos de alegría cuando nos gustan, sencillamente porque eso no es responsable hacerlo. En un Estado de Derecho no hay ni puede haber dobles raseros de medir; no es bueno que sembremos dudas ni extendamos sombras sobre el normal y correcto funcionamiento de la Justicia [10] .

Як зазначає О. В. Даньшина, уся концептуальна система політичного дискурсу, а на нашу думку, і дискурсу паблік рілейшнз, грунтується на архетипному протиставленні "свої" – "чужі". Це протиставлення зумовлює аксіологічну домінанту будь-якого концепту, який у першому випадку

сприймається позитивно, а у другому – негативно. Тобто, суб'єкти дискурсу присвоюють собі однакові концепти, які в їхньому дискурсі отримують відмінне наповнення або іншу оцінку [7:33]. Дискурсивне втілення цього концепту побудоване на маніпуляції протилежністю ставлення до правосуддя з боку опозиції та чинного уряду. Так, у нищенаведеному прикладі на тлі поважного ставлення уряду до роботи судової гілки влади, дії опозиційної Народної партії змальовуються за допомогою їх метафоричного порівняння із нанесенням шкоди плетеній огорожі (протикання дірок в огорожі), факт, що сприймається негативно: *Creo que el Partido Popular, con su actitud, está permanentemente poniendo en cuestión el trabajo de la Policía, de los jueces, de los fiscales y de las Instituciones del Estado. Está, desde luego, agujereando los mimbres de una actuación de un Poder del Estado, que es el Poder Judicial, independiente, en relación con la Justicia* [11].

Позитивний образ концепту *JUSTICIA* асоціюється в межах урядової прес-конференції із реформою судової адміністрації, розподілом правосуддя на судову владу та державну службу правосуддя. Валоративність цього концепту вербалізується атрибутивними словосполученнями із іменем концепту та позитивно оцінними абстрактними іменниками на позначення якостей судової влади:

Yo creo que tenemos que dar un margen de confianza para que sirva para dar un impulso a esa reforma de la administración de Justicia, de la Justicia como poder y de la Justicia como servicio público, que esperamos todos los ciudadanos para que haya una justicia más eficaz, más rápida, más cercana y más próxima; y que tengamos, además, un órgano de gobierno de los jueces que permita aproximar la política judicial también desde el punto de vista de la transparencia y la comprensión al conjunto de la ciudadanía, porque es muy importante, desde el punto de vista democrático, que los ciudadanos confíen en sus jueces. Una justicia rápida y cercana, insisto, no es un lujo; es una necesidad [12].

Валоративність досліджуваного концепту посилюється за допомогою метафоричної профілізації. Однією із найбільш поширених є антпропологічна концептуальна модель із наголошенням діяльнісного аспекта, відповідно до якої правосуддю приписуються дії людини (метафорична модель JUSTICIA – UNA PERSONA). Метафорична профілізація відбувається за допомогою дієслів на позначення діяльності особи із сфери-джерела UNA PERSONA: *Cuando la Justicia habla, el Gobierno acata y calla. El Gobierno gobierna, el Parlamento legisla y la Justicia imparte precisamente eso: justicia.*

...frente a la reducción general de gastos corrientes en bienes y servicios que se ha producido, Justicia tiene un comportamiento positivo, tiene crecimiento y, en términos globales de presupuesto, Justicia también tiene crecimiento [12] .

Серед антропоморфних метафоричних моделей особливе місце посідає морбіальна метафорична модель JUSTICIA – PACIENTE, в якій уряд виступає як лікарь, що знає рецепт, за допомогою якого можливе одужання хворого правосуддя:

Sabemos que nuestra Administración de Justicia tiene males endémicos, males que desde luego no se van a resolver de golpe pero que tienen solución si aplicamos el tratamiento adecuado. La receta es modernizar, poner más jueces y más fiscales y poner más dinero. Ésas son las recetas fundamentales, junto a las reformas legales que se han ido haciendo y que se irán haciendo [13].

Аксіологічність зазначеного концепту виявляється не лише в позитивній оцінці іспанського правосуддя та реформи судової влади, розпочатої урядом Сапатеро. У свідомості іспанців концепт *JUSTICIA* асоціюється із неефективністю судового процесу, перевантаженням судів, віддаленням судової влади від громадян країни. Тому образне втілення концепту має в своїй основі ідею маніпулятивного впливу на слухача за допомогою метафоричної та паремійної профілізації, позитивно оцінних атрибутів номену концепту та використання протиставлень в описі ставлення діючого уряда та опозиційної партії до судової влади і порівнянні стану судової системи до та після її реформи: *El Gobierno está haciendo un extraordinario esfuerzo para mejorar sustancialmente la capacidad de respuesta de nuestra justicia, para hacerla más eficaz y para acercarla a los ciudadanos. Es una necesidad imperiosa porque, como ustedes saben y tantas veces hemos dicho, los españoles todavía sienten que la Justicia es lenta y lejana, y ésta es una carencia que el Estado de Derecho no puede permitirse* [11] *(*протиставлення позитивно оцінних лексем *mejorar, hacer mas eficaz, acercar* та негативно конотованих *lento, lejano, carencia* увиразнює позитивність судової реформи та сприяє створенню позитивного іміджу чинного уряду, який здійснює цю реформу).

Y somos conscientes de que, además de las medidas de reforma legal, en algunas ciudades los procedimientos judiciales de desahucio se retrasan, se retardan, por la sobrecarga de trabajo de los Juzgados y Tribunales. Por eso el Ministerio de Justicia ha propuesto hoy también la creación de diez Juzgados en los lugares que se detecte mayor carga de trabajo; Juzgados que permitirán, sin duda, la agilización de los procesos y, desde luego, sobre todo, de los procesos de desahucio y de desalojo de los morosos [11] (контраст між негативно оцінними

дієсловами *se retrasan, se retardan* та абстрактними іменниками із діяльнісним аспектом, що містять позитивну конотацію *la creacion, la agilizacion* впливає на формування у свідомісті слухача позитивної оцінки концепту *JUSTICIA*).

Отже, аналіз понятєвої, образної та валоративної складових концепту JUSTICIA, в результаті якого виявлено значну кількість позитивно конотованих атрибутивних та предикативних словосполучень із лексемою *justicia*, використання концептуальної сфери-джерела PERSONA для метафоричного профілізації концепту JUSTICIA, афоризмів та приказок в якості паремійної профілізації, свідчить про те, що зазначений концепт є значущим у когнітивній картині іспаномовної урядової прес-конференції та становить одну із складових дискурсивної конфігурації концептів іспаномовного дискурсу урядових паблік рілейшнз.

Результати здійсненого аналізу відкривають **перспективи** для дослідження зазначеного концепту у взаємозв'язку з іншими елементами дискурсивної конфігурації концептів, які утворюють концептуальний простір іспаномовних урядових прес-конференцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Приходько А. М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с. 2. *Приходько А. М.* Там само. 3. *Воркачёв С. Г.* Права человека в русской и латинской афористике и паремиологии: концепт "правосудие / справедливость" // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2003. – Вып. 24. – С. 50–52. 4. *Diccionario* de la lengua española [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.elmundo.es/diccionarios/ 5. *Diccionario* de María Moliner [Електронний ресурс] / María Moliner. – Режим доступу : http://www.diclib.com/cgi-bin/d1cgi?base=moliner&pages=showpages 6. *Diccionario* de la lengua española / Real Academia Española: [vigésima segunda edición]. – Madrid : Espasa Calpe, 2001. – T. 2. – 2368 p. 5. *Enciclopedia* Encarta [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://es.encarta.msn.com/artcenter_/browse.html 7. *Даньшина О. В.* Ключові концепти електорального дискурсу республіканців США / О. В. Даньшина // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2007. – № 773. – Вип. 52. – С. 32–34.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Ruedas de prensa* de la vicepresidenta primera : (Madrid, viernes, 15 de junio de 2007) [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.la-moncloa.es/ConsejodeMinistros/Ruedas/default.htm 9. *Ruedas de prensa* de la vicepresidenta primera : (Madrid, viernes, 14 de noviembre de 2008) [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.lamoncloa.es/ConsejodeMinistros/Ruedas/default.htm 10. *Ruedas de prensa* de la vicepresidenta primera : (Madrid, viernes, 14 de julio de 2006) [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.la-moncloa.es/ConsejodeMinistros/Ruedas/default.htm 11. *Ruedas de prensa* de la vicepresidenta primera : (Viernes, 30 de septiembre de 2005) [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.la-moncloa.es/ConsejodeMinistros/Ruedas/default.htm 12. *Ruedas de prensa* de la vicepresidenta primera : (Madrid, viernes, 07 de octubre de 2005) [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.la-moncloa.es/ConsejodeMinistros/Ruedas/default.htm 13. *Ruedas de prensa* de la vicepresidenta primera : (Madrid, viernes, 19 de febrero de 2010) [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.la-moncloa.es/ConsejodeMinistros/Ruedas/default.htm

© Васильєва Т. О.

ВЕНГРЕНІВСЬКА М. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЕТИКА ПЕРЕКЛАДУ А. МЕШОНІКА І ВИОКРЕМЛЕННЯ СЕМАНТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ В ТЕКСТІ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ПЕРЕКЛАДОМ

Статтю присвячено співвідношенню теорій поетики перекладу А. Мешоніка і вичленення семантичних елементів комунікативної стратегії в тексті в процесі роботи над перекладом.
Ключові слова: переклад, семантичні елементи, текст, комунікативні стратегії, поетика перекладу.

Статья посвящена соотношению поэтики перевода А. Мешоника и вычленению семантических элементов коммуникативной стратегии в тексте в процессе работы над переводом.
Ключевые слова: перевод, семантические элементы, текст, коммуникативные стратегии, поэтика перевода.

This article deals with the problem of correlation of the poetic of translation by H. Meshonic and the definition of the semantic elements of communicative strategies in the text during the translation.
Key words: translation, semantic elements, text, poetic of translation.

Статтю присвячено одвічному питанню співвідношення змісту й форми (чи поетики, ритму в розумінні А. Мешоніка в перекладному дискурсі, виокремленню семантичних елементів комунікативної стратегії в тексті в процесі роботи над перекладом та засобів відтворення ритму перекладного дискурсу. Ці питання стосуються філософських засад перекладу і тому в перекладознавчих публікаціях докладно не висвітлювалися.

А. Мешонік порівнює процес перекладу з психоаналізом, не без іронії зауважуючи, що переклад обходиться дешевше [1:161]. Той "дешевший" психоаналіз процесу перекладу Мешоніка дивним чином перегукується з метафорою зображення на картині відбиття у дзеркалі, пропонованого М. Фуко, коли треба вдати, ніби ми не знаємо, що саме відображається у дзеркалі і дослідити це відображення в самому джерелі його зображення. Адже відношення мови до живопису − безконечне відношення, і справа не в недосконалості мови і не в недостатності її перед лицем видимого, яку вона даремно спробувала б заповнити, вони незводимі одне до іншого: скільки б не називали видиме, воно ніколи не поміщається в назване; скільки б не показували за допомогою образів, метафор, порівнянь те, про що мовиться, місце,

© Венгренівська М. А.

де розквітають ті фігури, є не простором, відкритим для очей, а тим, котрий визначають синтаксичні послідовності. Власна назва в цій грі лише хитрість, яка дозволяє вказати пальцем, тобто перейти від простору говоріння до простору споглядання, тобто зімкнути їх зручним чином, так ніби вони адекватні. Але якщо ми хочемо лишити відкритими відношення мови й видимого, говорити, не вважаючи їх адекватними, а виходячи з їхньої несумісності, лишаючись якомога ближче і до одного, і до другого, треба відкинути власні назви і утримуватися в безконечності визначеної цілі [2:47]. У ці рамки лягає і процес перекладу, і його теорія. А. Мешонік зауважує, що мова − "мораль" перекладача, своєю позірною легкістю й прозорістю вона змушує його хизуватися, вона ж і приводить до краху [1:162]. Наведемо лише деякі нещодавні "знахідки" перекладачів таких каналів українського телебачення, як "Тоніс", "Україна" та ін.: *"Є справжні туристи, які фотографуються на фоні пам'ятника Леніна, щоб потурати своїй пристрасті споживання"* (паралельно з перекладом чітко звучить французький текст *"pour satisfaire leur passion dévorante"* − *"задовольнити жагучу пристрасть"*); *"тварин (вікунья) заганяють в загорожу і голять шерсть"* … (може, в Перу і "голять" шерсть, у нас стрижуть). На "Тонісі" ж вампірам погрожують *"осоковим"* кілком (цікаво, які з трави осоки кілки!), на "Сіті" в гостиних (а не вітальнях!) стоять *"друківницькі"* машинки (а не друкарські!), взагалі в телесеріалі "Пуаро Агати Крісті" перекладачі створюють свою таксономію замість вже існуючої: *"свиня − тварина з ратичком* (?!) *і копитами*" (канал "Україна"), там таки ж *"собаки зриваються з ціпка"* (це не друкарські помилки, а те, що звучить з екранів, як і Республіка Кіт д'Івуар!). З *"Республікою Кіт д'Івуар"* так і хочеться сказати: може, краще лишіть нас без власних назв між двох просторів (оригіналу і перекладу!). Гарно пише про перекладача А. Мешонік:

"Il se transporte d'autant plus dans ce qu'il n'est pas, un écrivain qu'on ne le verra pas, ce caméléon de l'écriture qu'est le traducteur transparent, l'artisan honnête qui a tellement moralisé sa tâche qu'on abuse de lui en le mettant à nu. Il est vêtu d'autorité candide, et de toutes les transparences l'une sur l'autre: celle que les mots veulent dire, celle de la langue où le discours est visible, celle du sujet qui n'est pas le sujet qu'il traduit et dont il s'habille, et d'autres encore, selon les cas, celle d'une distance abolie dans le naturel d'un langage fait aujourd'hui pour vous... L'analyse lui enlève un à un les habits du roi nu. Il crie comme si on lui

arrachait la peau. C'est peut-être ces portraits superposés qu'il porte à la place du visage, c'est peut-être ces habits qui sont la peau qu'il n'a pas ..." [1:162]. То як вловити невловиме, як визначити "справжнє" обличчя, як не загубитися в безконечному аналізі, де й коли спинитися? Попри видимі численні успіхи в царині теорії та практики перекладу, вона все ще здебільшого продовжує нагадувати щось на кшталт цитованої М. Фуко китайської енциклопедії, в якій *"тварин поділяють на 1) таких, які належать Імператорові; 2) бальзамованих; 3) приручених; 4) молочних поросят; 5) сирен; 6) казкових; 7) бродячих собак; 8) включених до даної класифікації; 9) несамовитих, ніби знетямлених; 10) таких, що не можна порахувати; 11) намальованих дуже тонким пензликом з верблюжої шерсті; 12) та інших; 13) тих, які щойно розбили глечик; 14) тих, які здалеку здаються мухами"* [2:28].

Саме таке складається враження, зокрема, про способи й методи навчання майбутніх перекладачів, коли студентів другого курсу (третій семестр навчання) примушують в "аналізованих з перекладознавчої точки зору текстах" відшуковувати тему й рему. Можливо, на цьому етапі корисніше обмежитися традиційною ідентифікацією підмета, присудка та інших членів речення …

Аналіз має бути допоміжним дієвим засобом, а не самоціллю, а то вийде, як у відомій оповідці про дикунів, які з піску роблять точну копію літака, а потім виконують довкола неї ритуальний танок і дивуються, чого ж той "літак" не летить.

Очевидно, до перекладачів і редакторів можна було б застосувати таку ж класифікацію, як в романі "Алхімік" Пауло Коельо (Львів, 2002): *"Існують алхіміки трьох категорій: ті, яких важко зрозуміти, бо вони самі не знають, що говорять; ті, яких важко зрозуміти, бо вони знають, що говорять, але знають і те, що мова Алхіміків звернена до серця, не до розуму.*

... і ті, які взагалі не говорять про Алхімію, бо знайшли Філософський Камінь". Таких надзвичайно мало. Людина володіє досить компактним набором стратегій, які можна вважати "універсальними", "типовими", застосовуваними за схожою схемою спілкування в різних культурах. Стандарти стратегії спілкування закріплені при вітанні, знайомстві, проханні тощо. Суміщена з культурними ритуалами та зобов'язаннями екстралінгвістичного плану стратегія спілкування так чи інакше відтворюється словами і діями, що

© Венгренівська М. А.

їх супроводять. Комунікативною стратегією тексту загалом, як усного, так і письмового, є поетапний план реалізації намірів комунікації його автора, який враховує об'єктивні і суб'єктивні фактори та умови спілкування, які зі свого боку визначають зовнішню та внутрішню структуру тексту. У комунікативній стратегії вичленовують комунікативно-психологічний компонент (те, що пов'язане зі стилем), який має досягти необхідного впливу на того, хто текст сприймає, та компонент комунікативно-логічний, який забезпечує передачу необхідної інформації і залежить від внутрішньої логіки самого предмету викладу (зміст). Як факт снігопаду над Л'єжем і його музично-поетичний вплив на реципієнта в пісні Ж. Бреля "Il neige sur Liège" [3].

Інформація – поняття прагматичне. Людина в суспільстві розвивається і функціонує за умов, які можна уявити собі як функціонування елементу густої мережі двостороннього зв'язку, що змінюється в просторі. Інформація не може існувати поза індивідуальним чи колективними суб'єктами, будучи засобом встановлення відповідності зовнішніх форм внутрішнім факторам (ідеям, концентраціям, соціальним замовленням). При групуванні елементів у систему необхідно пам'ятати про те, що контактують власне не системи і структури, а їхні носії і що носії мови є носіями певних культур, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій, що сама мова є елементом цілого комплексу відношень і цінностей, які мають бути зрозумілі і перекладачеві, і редактору, і про які вони не мають забувати.

Більшість комунікативних стратегій включає опозицію семантичних елементів у не парадоксальній формі. В сукупності мікротекстів того, хто говорить, з урахуванням комунікативної стратегії співбесідника можна відшукати певну кількість опозицій-суджень, лексем, кінем, які дають поетапну інформацію про наміри автора мовлення стосовно реципієнта.

З прагматичної точки зору письмовий та усний тексти мають спільні риси: їм притаманні такі параметри як автор мовлення, його комунікативна налаштованість, а також адресат та пов'язаний з ним перлокутивний ефект (естетичний вплив). Усний текст може включати в себе динамічні дескриптиви з арсеналу письмового, тоді як письмовий може будуватися за імпровізованою схемою, включаючи до свого складу розмовні елементи конструювання значення (динамічні квантитативи); але письмовий текст, літературна комунікація, при своїй

© Венгренівська М. А.

спрямованості на емоційний вплив, вводить адресата в суб'єктивний світ об'єкта комунікацій номінативно. Участь же реципієнта в динамічному оформленні висловлювання автором мовлення сама безпосередня, адже адресат пов'язаний з перлокутивним ефектом. За усної комунікації присутній ігровий принцип побудови мовлення, який постійно міняє місцями співбесідників і створює "інвертованого адресата", а також має враховуватися приналежність мовленнєвого акту до сфери міжособистісних відношень.

Тож переклад завжди суб'єктивний. Жодного безстороннього, знеособленого перекладу взагалі немає і бути не може. За усного перекладу і перекладачем, і "саморедактором" є одна людина, від якої однієї залежить, як вона сприймає і відтворює текст (ні для судових, ні для жодних інших офіційних перекладачів не передбачено жодних "контролерів-редакторів"). Переклад завжди суб'єктивний, бо залежить не лише від мовної картини світу автора тексту, але й мовної картини світу перекладача-реципієнта. Для письмових текстів задається ще й своя мовна картина світу редактора чи редакторів, і разом вони доносять твір (художній, науковий, публіцистичний) до інших реципієнтів, які не володіють мовою оригіналу. Тут мається на увазі не лише багатство фразеологічного словника М. Лукаша чи А. Перепаді, а й вміння (чи навіть бажання) побачити в тексті метафору, алюзію, смішне чи сумне. Перекладач здебільшого свідомо (тут вже можна говорити про семантичні і стилістичні маніпуляції) пом'якшить чи огрубить текст. У повісті Д. Пеннака "Cabot-Caboche" головний герой Le Chien може стати і Собакою, і Псом, і Песиком (йдеться про дружбу дівчинки з бродячим собакою, якого вона називала Псом чи Песиком (?!)). Або згадаємо славнозвісне *"je demande"* швейцарського адвоката у зверненні до Голови Верховного Суду України під час розгляду справи про фальсифікації на президентських виборах 2004 року, озвучене перекладачем, як *"я вимагаю"*, замість можливого більш нейтрального і чемного *"я прошу"*. Ані інтонацією, ані жестами перший переклад не був виправданий. Хоча вимовлене з потрібною інтонацією те саме може звучати і сильніше, і грізніше за "вимагаю". Сюди ж віднесемо й прагнення деяких перекладачів (і редакторів) "оздобити" перекладний текст якимось "кращим", й "незаяложеним" синонімом, звідки й *"деренчлива чортопхайка"* у першому перекладі "Маленького принца" А. Сент-Екзюпері А. Перепадею, *"вареники з повидлом"* (хай би перекладач впробував їх зліпити й зварити!),

© Венгренівська М. А.

“печериці а ля крем” в перекладі твору Дюренмата (гриби з солодким кремом?) чи *“підігріта квашена капуста з сосисками”* … Останніми двома “стравами” можна просто отруїтися, якщо спробувати повторити (зауважимо: у бігосі капуста тушена!).

Довгий час вважалося, що переклад, наприклад, французькою мають робити лише “носії мови”. Про численні “Золоті Ворота” на території Києва, відкриті перекладачкою, ми вже писали. З дуже корисної практики рецензування літературних перекладів, зокрема, для видавництва “Дніпро”, наведемо цікавинки, які свого часу відшукали у французьких перекладах україномовних творів. Носії французької, які здійснювали переклади, усе ж довше мешкали у Франції, а не в Україні, тож і вийшло, що за столом у Оха прислужували …*“зелені мавпи” (“singes verts”)*, замість мавок, про яких перекладачка, певно, не чула; червоне бобрикове пальто, потерте на рукавах, простої лаборантки, стало в перекладі *“бобровою шубою”* (*“manteau en castor rouge”*), хоча у французькій мові для бобрика є відповідник − *“castorine”*; чоловіка, який народився *“в селі Ярмоленці на Поділлі”*, переселили з України до Росії: *“... est né ... à Yarmolintsi, dans la region de Podolsk”*; жінка з добрим обличчям стає доброю мордвинкою − *“une Mordve débonnaire”*; “богини на вечерницах” − *“des déesses à une orgie ...”* і т. п. Хоча й з почутого на радіо українською не завжди втямиш, що й до чого: рекламуються медичні *“препарати, які найбільше личать цій людині”* (личить вчинок, а препарат усе ж підходить); чи *“Саме людина ставиться до води недбаліше, ніж будь-які інші види тварин”*. Не кажучи вже про віруючих, яких оповідач примушує *“навпочіпки”* (а не навколішки!) обходити довкола ікони Божої Матері в Ченстохові …

З досліджень з логіки відомо, що при заміні якогось з елементів логічної структури можливі три основні типи змін: 1) відношення між елементами структури втрачає сенс; 2) перестає виконуватися; 3) виконується. Якщо у французькому перекладі казки про Оха і *“зелені мавпи”*, і *“зелені мавки”* сприйматимуться французами як казкові персонажі, проста лаборантка, яка розгулює на роботу в *“бобрових манто”*, все ж змусить замислитися. Специфічні помилки пов’язані з мовною інтерференцією слов’янських мов: *“ви поводитеся дуже дивно”* − *“votre comportement est magnifique”*; *“преотличные стихи, какие хотите, − длинные, короткие, мужские, женские ... − ... de merveilleuses poesies ... longues, courtes, pour les hommes et pour les femmes”* (у “Пані Халявському” малася на увазі усе ж, певно, рима).

© Венгренівська М. А.

Отож, стосовно висловлювання як фрагмента факту оточуючої дійсності це означає, що воно може: 1) не інтегруватися в поле комплексної ситуації; 2) руйнувати дане динамічне поле чи 3) забезпечувати нормальну динаміку комунікативного процесу.

Комунікативна стратегія суб'єкта експліцитується в семантиці мовленнєвих компонентів, виявляючись і в демонстрації власного статусу, і в ставленні до статусу і особистості адресата (компліментах, зневазі, тиску тощо), у підтриманні інтересу до предмету розмови, повторюваннях, переключеннях тощо. Важливим мовним механізмом в процесі мовленнєвої діяльності є механізм пріоритетних стратегій, які виділяють, посилюють комунікативно найбільш значущі компоненти значення та послабляють, редукують менш значущі (як у пропонованій схемі перекладу В. В. Коптілова).

За принципом пріоритету в тексті виділяються чи редукуються зовнішньоситуаційний компонент, який співвідносить повідомлення та акт мовлення з зовнішньою ситуацією; референційний компонент – співвідносить елементи тексту з елементами дійсності; модальний – співвідносить пропозицію з дійсністю; дейктичний – співвідносить зміст висловлювання з координатами акта мовлення; "пакувалинй" – співвідносить висловлювання з сукупністю висловлювань (дискурсом); логічний – забезпечує смислову (значеннєву) правильність тексту; емоційний – співвідносить зміст висловлювання з особистістю мовця; ілокутивний – співвідносить висловлювання з мовленнєвими інтенціями мовця.

У письмовому художньому тексті семантичні елементи комунікативної стратегії виявити легше, бо такий текст по суті своїй монологічний, заздалегідь заданий розчленованим; бо автор виступає тут в кількох "іпостасях": і мовця, і того, хто йому відповідає, і інтерпретатора, і описувача ситуації (за живого діалогу елементи ситуації виступають у вигляді "вербальних слідів" і домірковуються спостерігачем). Усе сказане стосується стратегій перекладача та редактора.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Коельо П.* Алхімік / Пауло Коельо. – Львів : Класика, 2002. – 180 с. 2. *Фуко М.* Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Мішель Фуко. – СПб. : A-cad. − 1994. – 404 с. 3. *Венгренівська М. А.* Нариси з теорії та практики редагування перекладних текстів і порівняльної стилістики / М. А. Венгренівнська. – К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет". − 2008. – С. 559. 4. *Meschonic H.* Poétique du traduire / Henri Meschonic. − P. : Verdier, 1999. – 470 p. 5. *Pennac D.* Cabot-Caboche / Daniel Pennac. – P. : Nathan-jeunesse, 1999. – 176 p. 6. *Пеннак Д.* Око вовка / Даніель Пеннак. – К. : Неопалима купина, 2008. – 148 с.

© Венгренівська М. А.

ГАРСІЯ ДЕ ХЕСУС М. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПАРАНТЕЗИ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОЇ МОДАЛЬНОСТІ В НАУКОВИХ ЕСЕ УМБЕРТО ЕКО

В статті йдеться про вставні слова й речення та вставлені синтаксичні конструкції в текстах наукових есе У. Еко, які слугують одним із засобів вираження авторської модальності як складової авторської мовленнєвої індивідуальності. Синтаксичні засоби вираження об'єктивної і суб'єктивної модальності вивчаються зокрема в межах експресивного синтаксису. На прикладі парантезу досліджується також зв'язок його пунктуаційного оформлення з інтенцією автора.

Ключові слова: авторська модальність, експресивний синтаксис, парантез, експресивність наукового тексту.

В статье речь идет о вводных словах и предложениях и вставных синтаксических конструкциях в текстах научных эссе У. Эко, которые служат одним из средств выражения авторской модальности как составной авторской языковой индивидуальности. Синтаксические средства выражения объективной и субъективной модальности изучаются в частности в рамках экспрессивного синтаксиса. На примере парантеза исследуется также связь его пунктуационного оформления с авторской интенцией.

Ключевые слова: авторская модальность, экспрессивный синтаксис, парантез, экспрессивность научного текста.

The article analyzes expletives and syntactic constructions in scientific essays by U. Eco, which serve as one of the means to express his own modality in the form of his language singularity. Syntactic means of expressing subjective and objective modality are studied in the frame of expressive syntax. The article studies relation of punctuation structure with author's intention on the basis of parenthesis.

Key words: author's modality, expressive syntax, parenthesis, expressiveness of scientific text.

Актуальність лінгвістичного дослідження наукових есе зумовлена постійно зростаючим інтересом сучасних науковців до вивчення текстових структур, до мовної особистості як суб'єкта мовленнєвої діяльності, до різних мовних засобів, зокрема синтаксичних, посилення взаємодії автора і читача. Вибір тематики також спричинено зростаючим інтересом сучасних вітчизняних дослідників до вивчення лінгвістичних характеристик наукового дискурсу (Ільченко О. М., Зелінська Н. В., Гніздечко О. М.). Проблема авторської індивідуальності достатньо актуальна для наукового тексту, особливо для науково-гуманітарного.

Мета дослідження полягає у виявлені ролі парантез для створення авторської модальності.

© Гарсія де Хесус М. О.

Предметом дослідження стали вставні слова й речення та вставлені синтаксичні конструкції в наукових есе У.Еко.

Об'єкт дослідження становить експресивний потенціал парантез у науковому тексті.

Матеріалом для дослідження слугували фрагменти наукових есе У. Еко, відібрані з п'яти наукових збірок автора.

Наукова новизна полягає в тому, що наукові есе У. Еко до сьогодні не ставали об'єктом лінгвістичного дослідження у межах виявлення авторської модальності як складової авторської мовленнєвої індивідуальності.

Сучасний стан синтаксичних досліджень характеризується широким розгалуженням напрямів синтаксису. О. О. Селіванова наводить таке розмежування: структурно-статичний, семантичний або функціонально-семантичний, генеративний, комунікативний, стилістичний, синтаксис тексту, когнітивний синтаксис [1:454–456]. Дослідження парантез має значне відношення до комунікативного синтаксису як такого, що спрямований на динамічний бік мовленнєвих одиниць, на встановлення мовленнєвих варіантів речень, комунікативної парадигматики, особливостей модальності й перформативності, ролі порядку слів й інтонації у формуванні змісту окремих висловлень і цілого тексту. Комунікативний синтаксис оперує поняттями диктумної інформації та модально-комунікативної, яка проектується на роль суб'єктивно-прагматичних чинників, пов'язаних з особою конкретного мовця. Останні реалізуються в різного роду синтаксичних конструкціях і забезпечують як інформаційний так і експресивний зміст повідомлення. Виокремлення в повідомленні двох логічних блоків: об'єктивної константи повідомлення (диктуму) і її суб'єктивної змінної (модусу) як вияву волі й почуттів мовця бере початок ще з концепції Ш. Баллі. Проблема визначення поняття модальності в сучасній лінгвістиці пояснюється складністю її структури і різноманітністю мовних засобів її вираження, які охоплюють всі мовні рівні: фонетичний, морфологічний, лексичний, лексико-синтаксичний і синтаксичний. Існує багато підходів до тлумачення модальності в мові, проте більшість лінгвістів визначають її як функціонально-семантичну категорію і розподіляють на об'єктивну і суб'єктивну модальність. Суб'єктивна модальність виражається, зокрема, вставними словами, частками, порядком слів, синтаксичними конструкціями тощо. Як зазначається в Лінгвістичній

енциклопедії Селівнової О. О., до модальності залучають також спосіб авторської оцінки й емотивності інформації, що передається. Для нашого дослідження керуватимемось визначенням модальності, наведеним у вищезазначеній енциклопедії, а саме: модальність – категорія мови й мовлення, що виражає реальні / ірреальні відношення висловлення до дійсності, цільову настанову мовця або суб'єктивну кваліфікацію ним повідомлення [2:462].

Охріменко В. І. у своєму дослідженні смислових структур модальних одиниць пропонує комплексну класифікацію модальних значень. Вона розробила системи модальних значень у межах чотирьох когнітивно-семантичних полів (КСП), на які ми надалі спиратимемося: 1) КСП достовірності, в якому модальні одиниці фіксують співвіднесення з дійсністю (*infatti, in realtà, davvero, certo, naturalmente, effettivamente* та ін.); 2) КСП імовірності, де модальні одиниці вказують за семантикою на уявлення про дійсність (*forse, magari, probabilmente, senza dubbio, poco probabile* та ін.); 3) КСП можливості, в межах якого модальні одиниці акцентують увагу на онтологічному статусі дії в аспекті віртуальності (*almeno, non poter far a meno di, aver diritto di* та ін.); 4) КСП необхідності, де модальні одиниці акцентують увагу на онтологічному статусі дії в аспекті детермінованості (*aver bisogno di, occorrere, avere da, volerci, essere disposto a* та ін.) [3 : 71-336].

Категорія модальності тісно пов'язана із експресивністю. Синтаксисти пов'язують експресивність із прагматичним впливом висловлення на адресата, що зумовлює специфіку оформлення думки. Загалом експресивний синтаксис розглядає експресивні функції парцеляції, сегментації, вставних конструкцій, побудови складних речень, еліпсиса, антиеліпсиса, усічення тощо [1:455].

Усі перелічені явища становлять неабиякий інтерес у межах дослідження різних засобів вираження авторської модальності, індивідуальності. Для наукового тексту наявність засобів вираження емоційності не становить його стильову ознаку, скоріше вирізняє його з-поміж інших наукових текстів. Емотивність наукового тексту свідчить про особливе сприйняття об'єкту автором тексту, оцінні конотації також виражають особисте відношення автора до предмету обговорення. В такому випадку саме мовне оформлення думки є втіленням авторської мовленнєвої індивідуальності. Особливим завданням експресивних засобів у наукових текстах є створення

глибокої переконливості через їх контраст із загальним тоном наукового викладення [4:222]. Досліджуючи прояви аргументації в різних дискурсивних жанрах професор Бєлова А. Д. відмічає найменшу експресивність академічного дискурсу порівняно із іншими і зауважує, що емоції в ньому підлягають інтелектуалізації та є вираженими лише в модусній частині висловлювання, зокрема в парантезах [5:232]. Підтвердження цьому знаходимо також у Валгіної Н. С.: "Ціль експресії в науці полягає в доказовості (так звана інтелектуальна експресивність). Це досягається, наприклад, підсилювальними та обмежувальними частками, вставними модальними словами, які актуалізують хід міркувань" [4:202].

До парантез традиційно відносять вставні та вставлені слова та синтаксичні конструкції. Вставні слова та речення розуміємо як синтаксичний розряд слів та речень, що граматично не пов'язані із основними членами речення і виражають модальні, оцінно-кваліфікативні й експресивні відношення мовця до висловлення, вказують на джерело повідомлення, спосіб оформлення думки, апелюють до співрозмовника тощо. Вставні слова іноді співвідносять із модальними словами як частиною мови [2:74]. Шемякіна Н. В. вбачає у вставних реченнях модусну категорію, яка одночасно виконує метатекстову функцію, посилюючи вплив на читача. Прагматична настанова автора в таких реченнях полягає в мотивованому впливі на читача, й забезпечення обов'язкової реакції читача на викладені факти. [6:195]. За визначенням Селіванової О. О., вставлені конструкції також граматично не пов'язані з основною предикативною одиницею словосполучення чи становлять допоміжну предикативну одиницю, вони вносять додаткове повідомлення, побіжне зауваження, уточнення, пояснення і не передають оцінно-емоційної інформації [2:74]. Тож вставні речення суб'єктивної та об'єктивної модальності виконують *впливову* ф-цію, вставлені речення вносять *додаткову* необхідну для читача інформацію, суб'єктивна модальність для них факультативною [6:199]. Пунктуаційно парантези виділяються, як правило, комами, дужками, тире.

Відкриваючи будь-яку наукову збірку есе У. Еко неможливо не помітити щільну насиченість тексту вставними і вставленими конструкціями, парантезами, пунктуаційно оформленими дужками та тире. Якщо для тексту наукової документації або тексту суто технічного спрямування характерні номінативні конструкції,

лаконічність будови із спрощеними синтаксичними зв'язками, то для наукових есе гуманітарія У. Еко, звернених до масового читача, є типовою активізація мовних засобів для досягнення простоти і виразності. Адже науковцеві властиве бажання впливати на адресата, переконати його, змусити розмірковувати.

Quanto all'ultimo verso, sia Chouraqui che De Luca scelgono una sintassi contorta (che non è né italiana né francese) proprio e ancora una volta, per suggerire il profumo dello stile originario [9:185].

Тут бачимо дві парантези, пунктуаційно оформлених комами та дужками: в першій вставній конструкції міститься відсилання до попереднього повідомлення, у другій оформленій дужками вставленій консрукції – уточнення.

Se non fosse che dei francofoni mi hanno assicurato che si sente che il francese di quei personaggi (forse per colpa dello stesso Tolstoj) è un francese chiaramente parlato da stranieri [9:169].

У наведеному прикладі бачимо вставне речення, яке містить модальний прислівник із модальним значенням епістемічної можливості, що відноситься до когнітивно-семантичного поля імовірності (за Охріменко В. І.).

Александрова О. В. говорить про "парантетичні внесення" як про слова чи синтаксичні конструкції, які порушують лінійні синтаксичні зв'язки речення. Таким чином своїм змістом вони перемикають увагу адресата і дозволяють узагальнити, зробити висновок, встановити тотожність тощо по відношенню до змісту, що сприймається на даний момент [7:30].

Александрова О. В. поділяє внесення з точки зору загального змісту на три категорії:

1) Відсилання – це слова і синтаксичні конструкції, які вживаються для посилання на якийсь факт, джерело, на попереднє висловлення автора тощо: *così, secondo me, come abbiamo visto, quanto a, come ha detto* тощо.

*La vulgata, **certamente** influenzata dalla precedente versione greca dei Settanta, tiene conto che i lettori del suo tempo sapevano che Ekklisia significa Assemblea* [9:184].

У наведеному прикладі має місце речення-відсилання, яке також містить модальний прислівник з суб'єктивно-оцінним модальним значенням впевненості (КСП достовірності) – *certamente* – що свідчить про переконаність автора, констатацію ним істинності, і має

регулюючу функцію на відношення читача до наведеного висловлювання.

У наукових есе У. Еко зіштовхуємося навіть із подвійним відсиланням (одне всередині другого):

*Queste caratteristiche sono la metanarratività, il dialogismo (nel senso bachtiniano per cui, **come dicevo nelle Postille**, i testi si parlano tra loro), il double coding e l'ironia intertestuale* [10:227].

2) Екземпліфікації включають слова і синтаксичні конструкції, за допомогою яких вводяться приклади, пояснення, уточнення тощо: *per esempio, così, quindi* та ін.

Per esempio, esso passa ben presto a designare generi letterari ampiamente codificati (stile sublime, medio, tenue; stile attico, asiatico o rodio; stile tragico, elegiaco o comico) [10:166].

3) Деліберативності відрізняються найбільшою експресивністю. Деліберативні внесення часто виражають оцінку ступеня вірогідності до повідомленя, сумніву, задоволеності, радості, здивування, іронії, обурення тощо:

La sola soluzione sarebbe quella di porre due volte (almeno) la stessa differenza sotto due generi diversi [11:20].

La mangiatoia di Betlemme è vuota, oppure occupata – che so – da un oggetto enigmatico, un pugnale ... [10:166].

Лінгвіст також акцентує, що парантези, завдяки своїй відокремленості зумовлюють певну компресію інформації, оскільки це дозволяє через відносно невелике висловлення представити кілька ліній оповідання [7:42].

Алісова Т. Б. говорить про вставні слова комунікативно-модального значення і поділяє їх на звернення та власне-вставні слова. У функції власне вставних слів виступають, по-перше, формули, що вказують на той факт, що мовець викладає чужі слова (за класифікацією Александрової О. В. вони відносяться до категорії відсилання): *secondo lui, a dir suo*, по-друге, кліше, які підкреслюють мовленнєву діяльність самого мовця (за Александровою О. В. – категорія деліберативності): *per così dire, francamente, diciamo così*. Дослідниця також відносить до слів, що займають вставну позицію і виступають у функції діалогічної модальності (стимулу, реакції) по відношенню до адресата, звернення, "риторичний імператив": *pensa, dimmi, senti* [8:220–221].

Дуже часто за допомогою імперативу першої особи множини, У. Еко діалогізує із читачем, запрошує його до своїх міркувань, наче наближується до читача, стаючи з ним на один щабель, спонукає прийняти власну позицію, переводить його із стану пасивного спостерігача в учасника дослідження:

Confessiamo che se la dicotomia, la lotta si stabilisse tra il valore della vitalità e quello della bellezza, il problema pottrebbe lasciarci indifferenti: (...) [12:176].

Досліджуючи індивідуальні авторські прояви У.Еко, варто між іншим, звернути увагу на засоби пунктуаційного оформлення парантез, яким він надає перевагу. Адже, стверджує Александрова О. В., "розділові знаки допомагають людині, що творчо сприймає мову і вміє творчо її використовувати, враховуючи особливості синтаксично-смислового членування, не лише виражати взаємозв'язок синтаксичних відношень, але й передавати відтінки думки та почуттів" [7:83]. Дослідниця також говорить про сучасну тенденцію поділяти пунктуацію на "посилену" та "послаблену". Щодо виокремлення на письмі парантез, "сильними" знаками вважаються дужки і тире, відповідно коми – "слабкий" засіб виділення. Хоча значимість виділення дужками для коротких парантез і довгих синтаксичних структур суттєво відрізняється. Якщо довгі парантетичні внесення, узяті в дужки, мають важливе текстоутворююче значення і їм властива яскраво виражена модальність і експресивна забарвленість, то зміст виділених дужками одно-двослівних парантез втрачає свою інформативну і експресивну вагомість (яку б вони мали при оформленні комами або тире) [7:83–88].

Для порівняння:

Ci rende paghi della nostra prospettiva del momento e ci rende smarriti, e incuriositi, al sospetto che si possa immaginare a un tempo la totalità delle prospettive (il che di fatto è praticamente impossibile) [12:156].

Che questo aspetto possa sfuggire a Maistre lo si spiega solo con l'esigenza, religiosa e non linguistica, che egli ha di convincere (quasi pedagogicamente)che il linguaggio dica originariamente la Verità. [11:406].

У цьому реченні парантез, оформлений комами, видається більш релевантним по відношенню до всього повідомлення, ніж той, що в дужках. Але в подальшому прикладі певно автор навмисне виніс у дужки прислівник, який сам по собі не є парантезом, і надає йому більшого акценту, ніж це можна було б зробити комами:

Se non c'è del vino, e l'avventore viene trattoin inganno da un segno che si riferisce a qualcosa che non è il caso, allora il referente del segno è l'idea o l'immagine del vino che ha preso (erroneamente) forma nella mente del avventore [11:337].

Часто вставні слова, які оформлюються на письмі комами, а в італійській мові взагалі можуть не оформлюватися, в наукових есе У.Еко знаходимо у дужках:

Non erano lì dall'eternità come (forse) le radici quadrate e il teorema di Pitagora, ma ormai, dopo che sono state create dalla letteratura e nutrite dai nostri investimenti passionali, esse ci sono e con esse dobbiamo fare i conti.

Можна зустріти цілий окремий період, відокремлений від інших речень дужками:

[...] perché riflette dei raggi incidenti provenienti dal mio corpo. (Naturalmente il discorso vale anche se guardo allo specchio deformante il corpo altrui, ma è indubbio che tutta la faccenda diventa psicologicamente più interessante, narcisisticamente, se il corpo è il mio) [13:26].

І навіть часто трапляється окремо у дужках цифра, що вказує номер посилання на широкий коментар, винесений вниз сторінки: *(39), (7)*. [12:146]. Довжина вставленого речення також спрямована на досягнення авторського наміру. У.Еко таким чином прагне якнайбільше поінформувати свого читача, дати просторе та експліцитне пояснення або донести додаткову інформацію у вигляді цілого коментаря на півсторінки і певно досягти більшої переконливості.

Найбільший перлокутивний ефект, стверджує Шемякіна Н. В., досягається зокрема виділенням вставного речення таким пунктуаційним знаком як тире, вживання якого мотивоване не тільки об'єктивно, але й суб'єктивно, тобто воно передає намір того, хто пише, а саме – вказує на інформативну значущість рематичного сегмента основного речення [6:155]. Наприклад:

Il linguista deve dunque iniziare a elaborare una serie di ipotesi analitiche che lo portano a costruirsi un manuale di traduzione – che dovrebbe corrispondere a un intero manuale non solo di linguistica, ma anche di antropologia culturale [9:38].

У.Еко в межах одного періоду для виділення складних синтаксичних конструкцій, інформаційно та експресивно забарвлених, може вдаватися до використання як тире так і дужок:

Salvo che avrà anche quella di non gradire gli amplessi femminili (cosa su cui i maomettani avrebbero dissentito); e inoltre – accenno che non funziona né per maomettani né per ebrei – l'Anticristo, pur essendo impurissimus, sedurra le genti predicando la sobrietà e la castità – col che Beato sembra piuttosto alludere a qualche eresia rigorita, ***magari neppure dei tempi suoi****, ma combattuta da una delle sue fonti* [11:256].

У прикладі жирним курсивом виділено складну парантезу всередині іншої, тож в одному реченні зустрічаємо всі три способи оформлення. Проте оформлена комами синтаксична конструкція, на відміну від попередніх, не є предикативною.

Часто зустрічаються такі "подвійні" складні парантези і в інших есе науковця:

Tuttavia le poetiche della nuova musica (e con esse l'arte contemporanea in genere – ***e infine tutti coloro che ritengono che l'arte contemporanea esprima imprescindibili esigenze della nostra cultura****), rimproverano alla tradizione classica il fatto che anche queste novità formali e queste aspettazioni della sensibilità si organizzassero immediatamente all'interno di un nuovo mondo delle forme assuntive [...]* [12:146].

Усі вищенаведені приклади підтверджують висновок Шемякіної Н. В. про функціональну значимість парантез: "слова автора виконують функцію інформування читача, вставні речення суб'єктивної та об'єктивної модальності виконують впливову функцію, вставлені речення вносять додаткову необхідну для читача інформацію" [6:199].

Нами був проведений кількісний підрахунок вживання У. Еко парантезних слів і синтаксичних структур, лише пунктуаційно виділених дужками та тире. Середньостатистичний показник становить 4, 5 внесень на сторінку основного тексту. При цьому всього на сторінці тексту науковця зазвичай вміщуються від 8 до 10 поширених речень.

У. Еко, дотримуючись сам класичних канонів побудови наукового тексту, навчає цьому й майбутніх науковців (посібник для студентів "Як написати дипломну роботу"). В його науково-гуманітарних текстах, як ми могли бачити, зустрічаються здебільшого характерні для даного регістра синтаксичні засоби – розгорнуті синтаксичні періоди, складносурядні та складнопідрядні речення, аналітичні конструкції тощо. Для наочності та підвищення впливовості власного мовлення мовець свідомо перериває, "порушує"

лінійні синтаксичні зв'язки [7:35]. Отже, Еко-науковець вдається, головним чином, до найтиповішого для наукового дискурсу прояву експресії – парантезу. Будучи людиною всебічно обізнаною, маючи енциклопедичні знання, У. Еко, прагне наблизити їх до масового читача, вдається до широких коментарів, частих уточнень і пояснень. При тому майже завжди наповнених елементами суб'єктивної модальності: експресивності та оцінності. Тексти наукових есе У. Еко рясніють авторськими включеннями із використанням експресивних засобів вираження. Вибір мовних одиниць підпорядковується авторському "я" і має контактно-установчу функцію. Все це насичує його наукові есе авторською індивідуальністю.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження становить підґрунтя для подальшого ширшого вивчення граматичних та лексико-граматичних явищ виявлення авторської модальності У. Еко в текстах його наукових есе.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К., 2008. – 712 с. 2. *Селіванова О. О.* Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2011. – 844 с. 3. *Охріменко В. І.* Смислова структура модальних одиниць: [монографія] / Валерія Ігорівна Охріменко. – К. : Логос, 2011. – 403 с. 4. *Валгина Н. С.* Теория текста / Нина Сергеевна Валгина. – М. : Логос, 2003. – 278 с. 5. *Белова А. Д.* Лингвистические аспекты аргументации (на материале современного английского языка) : дис. … учен. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Алла Дмитриевна Белова ; Киевск. нац. ун-т им. Тараса Шевченко. – К., 1998. – 443 с. 6. *Шемякіна Н. В.* Авторська репрезентація у мові сучасної французької преси (структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти) : дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Наталія Володимирівна Шемякіна ; Київськ. держ. лінгвіст. ун-т. – К., 2000. – 227 с. 7. *Александрова О. В.* Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка) : [учебн. пособие] / Ольга Викторовна Александрова. – М. : Высшая шк., 1984. – 211 с. 8. *Алисова Т.Б.* Очерки синтаксиса современного итальянского языка: семантическая и грамматическая структура простого предложения / Алисова Татьяна Борисовна. – [2-е изд.]. – М. : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009. – 296 с. (Языки народов мира).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Eco U.* Dire quasi la stessa cosa / Umberto Eco. – [5-a ed.]. – Milano : Bompiani, 2004. – 391 p. 10. *Eco U.* Sulla letteratura / Umberto Eco. – [1-a ed.]. – Milano : Bompiani, 2003. – 364 p. 11. *Eco U.* Dall'albero al labirinto. Studi storici sul segno e l'interpretazione / Umberto Eco. – [1-a ed.]. – Milano : Bompiani, 2007. – 575 p. 12. *Eco U.* Opera aperta. Forma e indeterminazione nelle poetiche contemporanee / Umberto Eco. – [6-a ed.]. – Milano : Bompiani, 2004. – 308 p. 13. *Eco U.* Sugli specchi e altri saggi. Il segno, la rappresentazione, l'illusione, l'immagine / Umberto Eco. – [4-a ed.]. – Milano : Tascabili Bompiani, 2004. – 376 p.

© Гарсія де Хесус М. О.

ГЕТЬМАН З. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АДВЕРБІАЛІЗАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ТРАНСПОЗИЦІЇ В ГРАМАТИЦІ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

У статті транспозиція *прикметник → прислівник* розглядається як функціональне явище адвербіалізації, пов'язане з вторинною синтаксичною функцією прислівника. Семантична аналогія між прикметником і прислівником забезпечує останню.

Ключові слова: словникова транспозиція, функціональна транспозиція, синтаксична дистрибуція, семантична аналогія, адвербіалізація.

В статье транспозиция *прилагательное → наречие* рассматривается как функциональное явление адвербиализации, которое связано с вторичной синтаксической функцией наречия. Семантическая аналогия между прилагательным и наречием обеспечивает последнюю.

Ключевые слова: словарная транспозиция, функциональная транспозиция, синтаксическая дистрибуция, семантическая аналогия, адвербиализация.

The author of the article views the *adjective→adverb* transposition as functional phenomenon of adverbialization that results from the adverbial secondary syntactic function. Semnantic analogy between the adjective and the adverb leans to the latter.

Key words: lexical transposition, functional transposition, syntactic distribution, semantic analogy, adverbialization.

Сутність транспозиції у межах частин мови полягає у механізмі обміну функціями між елементами різних лексико-семантичних класів слів, які відрізняються функціонально і семантично. Засади транспозиції були розроблені французькими лінгвістами Ш. Баллі, Л. Теньєром, А. Сеше, Л. Кледа: "Замкнені у своїх основних категоріях, знаки слугували б досить обмеженим джерелом засобів для задоволення численних потреб мовлення. Але завдячуючи міжкатегоріальним змінам думка звільняється, і вираження збагачується і отримує різні відтінки" [1:143].

В основі явища адвербіалізації лежить механізм зміни категорії, а саме: нейтралізуються категоріальні ознаки прикметника і актуалізуються ознаки прислівника, що виявляється у зміні синтаксичної функції прикметника. Воно виникає на основі специфіки прикметника як частини мови, яка позначає ознаку предмета, події або іншої ознаки і детермінує ім'я, в той час як прислівник позначає обставину або якісну ознаку дії, якості або предмета і виконує синтаксичну функцію обставини. Зазначене є граматичним підґрунтям переходу прикметника у прислівник. Крім граматичних значень до

© Гетьман З. О.

адвербіалізації прикметників спонукає лексичне значення прикметника: тільки якісні прикметники мають тенденцію до такої транспозиції як адвербіалізація, вони мають сему обставини способу дії.

В іспанській граматиці адвербіальне вживання прикметників є досить обмеженим у порівнянні з іншими мовами [2:188]. З огляду на наявність мовної та функціональної транспозиції слід констатувати у словнику іспанської мови такі лексичні одиниці, які мають позначку *adj.* і *adv.* У одному словниковому гнізді, наприклад *bastante, mucho,* які як прикметники позначають кількість чогось (*bastante gente, bastantes manzanas*) і характеризуються граматичними категоріями роду і числа і які як прислівники не мають граматичних категорій і означують дієслово, позначаючи спосіб дії (*Trabaja bastante para mantener su familia*). Функціональна транспозиція – це синтаксичне явище, в якому обставинну функцію прикметника слід кваліфікувати як вторинну синтаксичну функцію [3:35]. В основі словникової та функціональної адвербіалізації прикметників лежить семантична аналогія між прикметником і прислівником: кваліфікувати кількісно і якісно відповідно іменник і дієслово, наприклад: *frutas tempranas* і *llegar temprano.* Якщо розглядати транспозицію як функціональне явище [4:519], то слід визнати первинною синтаксичну функцію прикметника як означення, вторинну – як обставинну. Таким чином, клас прислівників збагачується за рахунок вторинної, адвербіальної функції прикметника.

Ф. Матте Бон наводить список найбільш уживаних прикметників, які, на його думку, вже знаходяться в процесі лексикалізації як прислівники: *alto, bajo, barato, caso, claro, convencido, rápido seguro* [2:188].

Важливу роль у функціональній транспозиції *прикметник → прислівник* відіграє синтаксична дистрибуція: семантика слова, від якого залежить адвербіалізований прикметник, визначає семантику останнього. Дієслова, семантика яких імпліцитно передбачає архісему "голос" (*contar, decir, hablar*), допускають вживання таких прикметників, як *alto, bajo, claro, quedo, recio,* у функції прислівника. Тривалість та інтенсивність розмови підкреслюється прикметниковим виразом *largo y tendido: Ya hablaremos largo y tendido;* в той час як зрозумілість або сприйняття змісту розмови підкреслюється прикметником *claro* після дієслів *expresarse, hablar* або *ver.* Енергійність та швидкість дії позначається прикметниками *firme, fuerte*

© Гетьман З. О.

і *rápido* після дієслів *andar, pisar, dar, golpear.* Інтенсивність дії, вираженої дієсловами *andar, sonar, cortar, velar, respirar, suspirar,* підкреслюється прикметниками *hondo, caro, raro, largo.*

Прикметник *derecho* адвербіалізується після дієслів руху, у такому випадку набуває функції прийменника: *vino derecho a mí.* Ітеративні дієслова *llover, taconear, clavetear* задля вираження якості дії сполучуються з прикметником *menudo.* Дієслова *estar, permanecer* або *seguir* як фінітні або допоміжні зазвичай сполучуються з прикметником *continuo.*

Прикметники *bueno, cierto, claro, exacto* або *justo* у розмовному мовленні підтверджують сказане співбесідником, коли вживаються з дієсловами-зв'язками. Можна припустити, що таке вживання походить від атрибутивної функції цих прикметників: пор. *El vino es bueno. Es cierto que ...* Прикметник *justo* у значенні *precisamente*, так само як прикметник *exacto* у значенні *exactamente, con exactitud* досить поширені у розмовному мовленні, хоча їх адвербіальне вживання вважається ненормованим: *Llegó exacto.*

Кількість адвербіалізованих прикметників постійно зростає за рахунок якісних прикметників на позначення найвищих якостей предмета *magnífico, maravilloso, formidable, estupendo, bestial, colosal, soberbio, horrible, genial, fenomenal, espléndido, desastroso, divino, duro, extraordinario.*

Широкого вжитку набуває лексема *igual,* яка як прислівник має значення вираження можливості, припущення: *Igual se ha ido de viaje.*

У розмовному мовленні набувають також широкого вжитку відприкметникові прислівники, які за своєю семантикою мають значення найвищого ступеня якості: *Nuestro equipo ha perdido fatal* або *¿Qué te parece si vamos a comer a un chino? – Estupendo* [5:81].

Таким чином, у системі частин мови іспанської граматики спостерігається синкретизм, частковим проявом якого є функціональне явище адвербіалізації прикметників.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 416 с. 2. *Matte Bon F.* Gramática comunicativa del español. De la lengua a la idea / Francisco Matte Bon. – Madrid, 2009. – T. I. 3. *Гайсина Р. М.* Межкатегориальный переход понятия и обогащение лексики / Рейда Миргалеевна Гайсина. – Уфа : Башкирск. гос. ун-т, 1985. – 80 с. 4. *Лингвистический* энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 683 с. 5. *Matte Bon F.* Gramática comunicativa del español. De la lengua a la idea / Francisco Matte Bon. – Madrid, 2009. – T. II.

© Гетьман З. О.

ГЛАДУШ Н. Ф., ГАЛИЦЬКА Є. А.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ПРОТОТИПОВА МОДЕЛЬ АНГЛІЙСЬКИХ ІНТЕРНЕТ НІКОНІМІВ

У статі розглядаються структурні характеристики ніконімів англомовного Інтернет дискурсу. Ніконіми визначаються як субтекстові утворення віртуальних текстів комунікації, які характеризуються об'єднанням двох семіотичних кодів (вербального і невербального). Кожний складник ніконімів репрезентується різними інваріантними моделями.
Ключові слова: ніконім, інтернет комунікація, прототипова модель, вербальний і невербальний складники.

В статье описываются структурные характеристики никонимов англоязычного Интернет дискурса. Никонимы представляют собой субтекстовые образования, в которых объединяются два семиотических кода (вербальный и невербальный). Каждый из кодов представлен разными инвариантными моделями.
Ключевые слова: никоним, интернет коммуникация, прототипическая модель, вербальный и невербальный компоненты.

The article deals with structural aspects of the English internet nickname. Nicknames are defined as subtext constructions with two semiotic codes (verbal and non-verbal). The components of the nickname are represented by different invariants.
Key words: nickname, internet communication, prototypical model, verbal and non-verbal components.

Постановка проблеми і її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Стрімкий розвиток Інтернет комунікації призвів до виникнення нової філологічної галузі філологічної науки – Інтернет лінгвістики [1]. Однією з особливостей Інтернет комунікації є використання ніконімів (Nicknames), які компенсують відсутність можливості побачити співрозмовників, або отримати інформацію щодо їх статі, віку, расової приналежності тощо [2]. Ніконіми функціонують як засоби індивідуальної репрезентації [3], надаючи можливість комунікантам виокремити себе, окреслити свою особистість у гомогенно-безособовому кіберпросторі.

Ніконіми, як складники віртуальної комунікації, є невід'ємними компонентами електронних текстів, у межах яких вони ідентифікуються як субтекстові утворення, об'єднуючи у собі як загально текстові, так і специфічні ознаки. Це свідчить про доречність застосування поняття текста – прототипу до ніконіма. Проблема виведення знання про тип (категорію) [4:192] у дослідженнях з лінгвістики тексту, пов'язана з пошуками нових підходів до визначення статусу текста, його базових

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

характеристик, критеріїв їхньої класифікації, а також з вивченням найсуттєвіших властивостей, прототипових характеристик, взаємодія котрих і забезпечує текстову специфіку та якісну визначеність. Таким чином, проблема полягає в апроксимаційному розповсюдженні властивостей тексту на субтекстові утворення – ніконіми, якщо виходити з припущення, що властивості субтексту асимптотично наближаються до властивостей тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Текст-прототип розуміється як певна характерна сукупність най значущих прагматичних, семантичних та синтаксичних властивостей тексту. Ця сукупність обумовлена змістом тексту, метою комунікації, соціальними та історичними фактами. З точки зору певної лінгвокультурної спільності текст-прототип найкраще репрезентує у концентрованому вигляді вірогідні риси того чи іншого класу текстів [5:63]. Подібне тлумачення тексту-прототипу є закономірним розвитком прототипового підходу до дослідження мовних одиниць, об'єднує у собі положення семантики стереотипів [6], семантики прототипів [7], а також принцип родинної схожості [8]. Хоча концепція семантики стереотипів є переважно психологічною, а не лінгвістичною, оскільки спирається переважно на елементарні загально психологічні механізми, що пов'язані із селекцією, упорядкуванням інформації та спрямовані на підтримання ідентифікації окремого об'єкту та категорії [9]. Через це для вивчення лінгвістичних об'єктів краще підходять дослідження, що спрямовані на встановлення родинної схожості між ними [10], а також дослідження прототипів як "кращих зразків" певної категорії [**Ошибка! Закладка не определена.** 7].

При аналізі поняття "гра" [10:31–33] зазначається, що всі ігри можна об'єднати за принципом родинної схожості, який ґрунтується за наявності якої-небудь спільної ознаки в іграх, що порівнюються. Це відкрило можливості для розуміння того, як відбувається розвиток категоризації та підключення нових членів категорії. Члени однієї тієї ж категорії необов'язково виявляють повну тотожність характерних ознак, а навпаки, можуть об'єднуватися за наявності деяких спільних рис (або рис, що їх наближують); відповідно, члени однієї категорії можуть бути зв'язаними без того, щоб поділяти всі її обов'язкові властивості.

Прототипова категорія може об'єднувати члени з нерівним статусом, тобто з такими ознаками, що неповністю повторюються і збігаються. Один з таких членів може мати привілейований статус, репрезентуючи собою найкращий зразок свого класу, тобто найповніше відповідаючи уявленню

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

про суть об'єднання та його прототип, навколо котрого групуються інші члени. На відміну від Л. Вітгенштейна, прихильники теорії прототипів приймають постулат про угрупування членів категорії всередині її простору на певній дистанції від прототипу (кращого зразка). Має місце певне "згущення" предметів навколо зразка, але більшість з них із прототипом не збігається [11:86–97]. Ступінь відносності будь-якого об'єкта у своїй категорії забезпечується наявністю у нього необхідних та достатніх ознак, або наявністю у нього ознак за принципом родинної схожості, або його наближенню до прототипу.

Текст-прототип, на відміну від центрального концепту прототипової семантики, що позначає "кращий зразок", тобто одиницю, яка реалізує властивості, спільні з іншими одиницями певної групи, у найчистішому вигляді, та найповніше, без домішок інших властивостей [11:100], репрезентує одиницю, яка виявляє у найбільшому ступені властивості, спільні з іншими одиницями певної групи [12:170], тобто одиницю, яка наближається до поняття гнучкого варіанта.

М. Рендквіст запропонувала спеціальний термін для позначення текстового інваріанта – це текстова типова схема [13:69]. Цей термін ґрунтується на визначенні текстового типу як концептуальної моделі формування схожих текстів, котра базується на прототиповому значенні цих текстів [14:133–141]. При цьому необхідно розрізняти два рівні описання текстових схем: теоретичний і прагматичний. Теоретична текстова схема, або власне текстовий інваріант, охоплює усі об'єктивні характеристики певного типу тексту та описує теоретичний, абстрактний текст. Прагматична схема – це опис конкретного реального текста певного типу, тобто індивідуальний, ситуативно обумовлений варіант теоретично "повної" текстової схеми [13:75–76]. Схема тексту має постійні, специфічні для кожного типу текста властивості, і не є довільними. Але необхідно враховувати, що реальні тексти розрізняються варіантами сполучення своїх загальних об'єктивних характеристик.

Текст – прототип є абстрактним конструктором, що створюється на підставі "накопичення" рис реальних текстів певного типу. Думка про те, що існує функціонально обумовлена ієрархія стабільності та однорідності по відношенню об'єктів до того або іншого прототипу [15:216], дозволяє зробити висновок про те, що текст-прототип підпадає під оптимізацію за певними параметрами відповідно певної функції, а через те можна припустити, що через прототипізацію тексту відбувається параметризація його властивостей. Під параметром розуміється градуйоване

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

упорядкування виборів. Це упорядкування віддзеркалює межу варіювання, а через це і відповідає певному інваріанту [16:115–117].

Постановка завдання (цілі статті). Створення прототипової моделі інтернет-ніконімів передбачає їх параметризацію, певне структурне упорядкування, що є **метою** дослідження. **Актуальність роботи** полягає у тому, що здійснюється спроба окреслити статус Інтернет ніконімів як субтекстових утворень у межах віртуальних текстів комунікації. Оскільки англійські Інтернет ніконіми не досліджувалися в аспекті їхньої параметризації, то здійснення параметризації цих субтекстових утворень з метою побудови прототипової моделі обумовлює **наукову новизну** дослідження. З огляду на гнучкість прототипової моделі виникає можливість ідентифікувати найзагальніші ознаки Інтернет ніконімів, враховуючи інваріантність. **Об'єктом дослідження** є англійські ніконіми Інтернет комунікації, що вживаються на форумах і у чатах. **Предмет дослідження** пов'язаний з параметрами цих субтекстових утворень, які беруть участь у формуванні прототипової моделі.

Виклад основного матеріалу. Ніконіми ідентифікуються у першу чергу за своїм функціональним навантаженням, а саме: вони слугують індикаторами адресантності. Функція індикатора адресантності визначається необхідністю ідентифікації (частіше за все опосередковано) автора, відправника тексту у межах чату. Визначення адресанта певних текстів становить деяку проблему, особливо якщо такі тексти не містять чітких вказівок стосовно авторства [17:29]. У цьому розумінні ніконіми можна ототожнити з опосередкованим індикатором адресантності в Інтернет дискурсі. Ніконіми є невід'ємним компонентом Інтернет комунікації, він ніби то "вплетений" у текстову канву і набуває ознак субтексту, напів автономного текстового утворення, що може функціонувати як самостійний елемент у межах конкретної віртуальної текстової комунікації.

Аналіз корпусу Інтернет ніконімів свідчить про те, що ніконіми об'єднують у своєму складі два семіотичних коди (вербальний і невербальний). Кожний із семіотичних кодів може бути умовно репрезентований у вигляді взаємно перпендикулярних площин, що свідчить про різну природу кожного коду. Взаємно перпендикулярні площини об'єднані спільною віссю, яка символізує структурно-семантично-функціональну єдність складників ніконімів (див. Рис. 1).

У складі всіх ніконімів містяться вербальні знаки, які репрезентовані різними шрифтами. До графічно-фігуральних засобів, котрі за своєю

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

природою є немовними, але отримують певне мовне оформлення, належать друковані та деякі диференціюючи допоміжні елементи друкованих засобів: виділений шрифт (курсив), жирний (тонкий) шрифт, великий (дрібний) шрифт, чисте (заштриховане) зображення, використання різних кольорів тощо [18:136–137].

Використання різних шрифтів (шрифтове варіювання) дозволяє виділити текстові фрагменти, і передати певний додатковий смисл, виражений вербально. Шрифтове варіювання та багаторівневе виділення належать до засобів візуалізації вербальної інформації [19:84]. Фактично шрифтове варіювання належить до екстралінгвістичних засобів смислової структури друкованого тексту. При формуванні текстових конструктів необхідно враховувати шляхи втілення екстралінгвістичних засад формування смислової текстової складової, зокрема вибір варіювання шрифтів [20:23]

Аналізуючи графічну репрезентацію Інтернет ніконімів необхідно враховувати, що графічний простір є невід'ємною частиною письмового тексту, поза простором текст не реалізується, оскільки будь-яка інформація не може існувати поза кодом конкретного носія [21:91], при цьому підкреслюється приналежність шрифтового варіювання, багаторівневого виділення до візуалізації вербальної інформації [20:81–82].

У межах віртуального графічного простору чатів ніконіми мають значне розмаїття шрифтової варіативності. Найпоширенішим варіантом є вживання лише малих літер (*alcohol nicks*), альтернативним варіантом є вживання лише великих літер (*BRUTAL JUSTICE*). Має місце традиційне поєднання великих і малих літер, відповідно до граматичних традицій (*Bobby Brown&Whitney Houston*), протилежним варіантом є чергування великих (непарні позиції) і маленьких (парні позиції) літер всупереч правопису (*CiNdErElLa*). До змішаного варіанту належить вживання великих літер (капіталізація) та пропусків (*EXTRAVAGANT*). До цього ж варіанту належить також поєднання пропусків з непарною капіталізацією (*CrAzY MiNd*). Привертає увагу стилізація під грецьку абетку, де латинська літера "*E*" репрезентується через грецьку "*Σ*" (*MΣNDΣLΣYΣV*). До прийому стилізації належить також вживання символу долара замість ініціальної літери (*$hadow O.o kitter*), а також стилізація під готичний шрифт (фрактуру) першої літери (Richard the Lionheart). Це свідчить про те, що базова протитипова модель інтернет ніконіма набуває обрисів варіативності, а площина невербального складника розщеплюється на

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

окремі шари, де Ⓘ′ репрезентує шар шрифтового варіювання (див. Рис. 2). Оскільки ніконіми були визначені як індикатори адресантності (при цьому вони ідентифікуються за ознаками шрифтової варіативності), то можна припустити, що шрифтова варіативність виконує функцію індикації адресантності. У цьому випадку спостерігається певна функціональна аналогія щодо індикації адресованості, яка була виявлена у фарм. інструкціях [21:28]. Зазначимо, що цим не обмежується площина невербального складника ніконіма.

Оскільки дослідження Інтернет-дискурсу отримує останнім часом подальший розвиток, то виникають нові ракурси дослідження, які долають вузько лінгвістичний підхід до мовних одиниць, залучають до орбіти мовознавчих досліджень так звані креолізовані, семіотично ускладнені тексти, у структуруванні яких задіяні засоби різних семіотичних кодів, у тому числі іконічні засоби [22:74].

Зовнішню організацію Інтернет-дискурсу становлять: графічна сегментація тексту і його розподіл на моніторі, шрифтовий і кольоровий набори, цифри, засоби іконічної мови (малюнки, фотографії, таблиці, схеми тощо). У той час як одні нелінгвістичні засоби виступають як самостійні носії інформації та є самодостатніми для розкриття змісту текста (наприклад, малюнок, фотографія), інші нелінгвістичні засоби використовуються як допоміжні до вербальних і вносять додаткові семіотичні та екстралінгвістичні відтінки до його змісту (наприклад, шрифтове варіювання, розрядки), значна частина паралінгвістичних засобів не має прямого відношення до змісту, але створює оптимальні умови для його сприймання (наприклад, формат аркуша, якість паперу тощо) [23:71].

Щодо проблеми невербальних знаків, то необхідно врахувати загальне поняття знаку, який визначається як дещо, що виступає для когось (інтерпретатора) у ролі представника чогось (об'єкта) у силу певної особливості або властивості. Знак є сутність, що характеризує потрійний зв'язок між Репрезентантом, Об'єктом і Інтерпретатором. Знаки бувають трьох видів: ікони, індекси, символи [24:4]. Розмежовують вербальні та невербальні текстові знаки. До останніх належать іконічні знаки (малюнки, портрети), схематичні (схеми, креслення), символічні (формули, цифри) [25:206].

Необхідно зазначити, що в окресленому для дослідження корпусі ніконімів невербальні складники не використовувалися у чистому вигляді, а завжди були поєднані з вербальними компонентами. Використовуються

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

арабські цифри (*10 gallon head*, *19_m_scotland*, *addicted-2-pain*). Має місце поодиноке використання нотних знаків (♫ *Chew Gum* ♫ ®), поліграфічних символів (****L@uReN****), математичних символів, які позбавлені своєї математичної семантики (+**bat**+, *>THE < >BLONDE< >GUY<*, *(U)broken and getting around(U)*). У наведених прикладах символ "+" не відповідає математичній операції додавання, символи ">/<" не є індикаторами «більше/менше», а круглі дужки "*( )*" не позначають послідовність математичних дій. Використання символів гральних карт (♣ℜ*ichard the Lionheart*♠) дозволяє уникнути вживання слів, наприклад слова "*King*".

Іконічні нелінгвістичні засоби репрезентовані антропоморфними варіантами (♥*Ace*), наприклад, емотіконами (*adam*☺). Неантропоморфні варіанти самостійно не вживаються, а виступають разом з антропоморфними варіантами (символами), утворюючи змішані варіанти (☺‴ →↔‴*ROCK BOY*, ✂*Scissor Hands*♥), що дозволяє доповнити варіативну прототипову модель інтернет ніконіма (див. Рис. 2). Площина невербального складника ① поповнюється шаром цифр ①″; символів (математичних, нотних, тощо)①‴; іконічних засобів (антропоморфних, не антропоморфних) ①⁗. Площина невербального складника ① може розмежовуватися на значну кількість шарів, враховуючи залучення різноманітних паралінгвістичних засобів. При цьому позиція крайнього шару ①$^{\infty}$ все одно залишається перпендикулярною по відношенню до площини вербального складника. Це відповідає тому положенню, що площина (і всі його шари) нелінгвістичного складника належить до іншого семіотичного коду, ніж площина вербального складника ②.

Вербальний складник ніконімів теж має складну будову, яка віддзеркалює усе розмаїття залучених лінгвістичних засобів. Див. Рис. 2 площина ② може бути репрезентована сукупністю шарів. Площина ②′ розмежовується на три сегменти, які пов'язані з ②′$^{-1}$ словами (*macaroni, Nixon*), ②′$^{-2}$ словосполученнями (*hot child in the city*), ②′$^{-3}$ реченнями (*God is control*). Таким чином, площина ② репрезентується трьома сегментами у прототиповій моделі.

Ніконіми – речення можуть бути різними за своєю прагматичною спрямованістю, наприклад, репрезентатив ②″$^{-1}$ (*I'm the Girl Your Mum hates*), директив ②″$^{-2}$ (*Live the moment*, *don't think too much*), експресив ②″$^{-3}$ (*I'm perfect*), комісив ②″$^{-4}$ (*I'll Be Yours*).

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

Ніконіми – слова ②‴ можуть бути простими (*Boss*), похідними (*Pentium*), складеними (*sunnybee*). Останні мають структуру: іменник + іменник ②‴$^{-1}$ (*Candyqueen*), прикметник + іменник ②‴$^{-2}$ (*Blackberry*), прикметник + прикметник ②‴$^{-3}$ (*chuckywucky*), дієприкметник I + іменник ②‴$^{-4}$ (*Talkingeyes*), іменник + прикметник ②‴$^{-5}$ (*Inch-wide*).

Крайню позицію у варіативній прототиповій моделі посідає площина ②$^{\infty}$, яка постійно зберігає перпендикулярне положення по відношенню до площин, що відповідають нелінгвістичним засобам.

Висновок та перспективи подальших розвідок. Проведені дослідження англійських Інтернет ніконімів з метою побудови їх варіативної прототипової моделі дозволили чітко окреслити їх текстову природу і визначити ніконіми у межах віртуального тексту як субтекстові конструкти, які несуть на собі ознаки всього тексту комунікації в мережі, а також наділені специфічними структурними і комунікативними рисами.

Однією з основних комунікативних функцій Інтернет ніконімів є індикація адресантності у віртуальному спілкуванні. При цьому ніконім, який є субтекстовим утворенням, виконує важливу текстотвірну функцію, забезпечуючи цілісність і зв’язність чату, який сам по собі є доволі дискретним, деструктивним конструктом у порівнянні з традиційними текстами.

Структурною особливістю ніконімів є поєднання лінгвістичних та нелінгвістичних складників – представників різних семіотичних систем, які можуть бути репрезентовані взаємо перпендикулярними площинами. Універсальність створеної прототипової моделі полягає у тому, що два базових складника, формуючи одне ціле – ніконім, завжди залишаються у взаємо перпендикулярному положенні (що демонструє їх приналежність до різних семіотичних кодів). При цьому кожна з площин може розмежовуватися на менші сегменти, які відповідають варіантам описаних лінгвістичних та нелінгвістичних засобів.

Запропонована прототипова модель не є замкненим і нерухомим конструктом, який віддзеркалює лише виявлену на даний момент комплексну природу Інтернет ніконімів. Необмеженість щодо використання площинного розмежування на менші сегменти дозволяє у перспективі включати нові характерні риси як лінгвістичного, так і нелінгвістичного складників. Незмінним у моделі залишається лише поєднання (але не змішування) двох різних семіотичних кодів, які,

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

взаємодіючи, утворюють Інтернет ніконім, визначаючи його специфічну текстово-комунікативну природу.

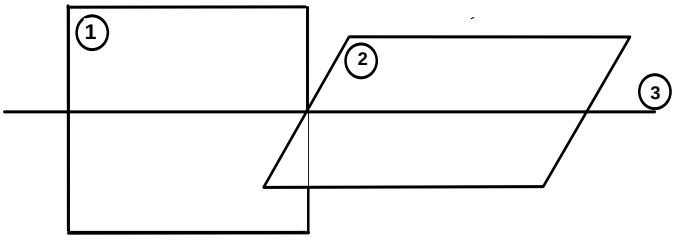

Рис. 1. **Базова прототипова модель інтернет ніконіма, де: ① – площина невербального складника, ② – площина вербального складника, ③ вісь структурно-семантично-функціональної єдності складників ніконіма.**

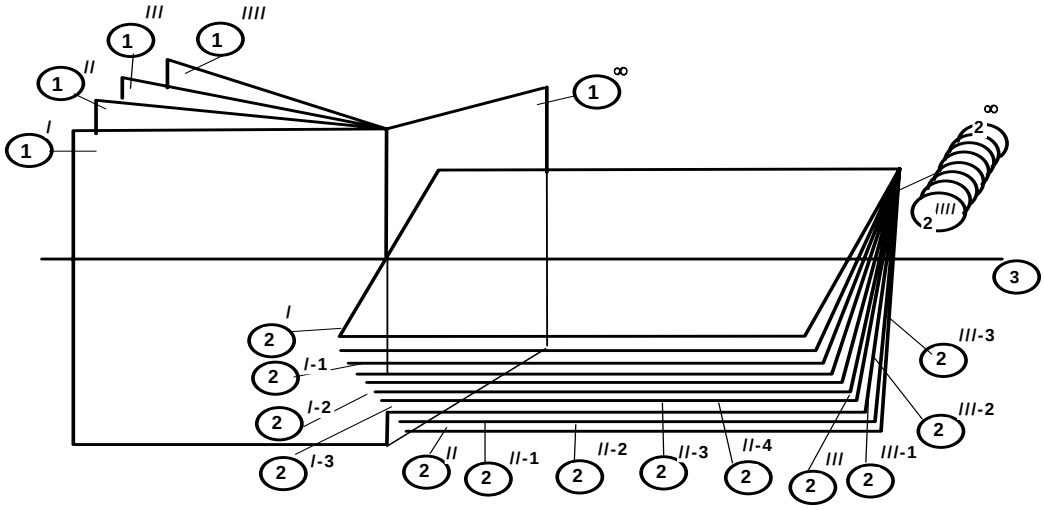

Рис. 2. **Варіативна прототипова модель інтернет ніконіма, де: ①′ –шар, що відповідає шрифтовому варіюванню; ①″ – шар, що відповідає цифрам; ①‴ – шар, що відповідає символам (ноти, математичні символи, гральні карти); ①⁗ – шар, що відповідає іконічним (антропоморфним, неантропоморфним) знакам; ①∞ – крайній шар невербального складника; ②′ – площина вербальних одиниць, яка розкладається на сегменти ②′-1слова, ②′-2 словосполучення, ②′-3 речення; ②″ – шар, що відповідає типам мовленнєвих актів: ②″-1 репрезентативи, ②″-2 директиви, ②″-3 експресиви, ②″-4 комісиви; ②‴ – шар, що відповідає типам складних слів: ②‴-1 іменник + іменник, ②‴-2 прикметник + іменник, ②‴-3 прикметник + прикметник, ②‴-4 дієприкметник I + іменник; ②∞ – крайня підплощина вербального складника; ③ вісь єдності складників ніконімів.**

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Crystal D.* Internet linguistics : A lecture [Електронний ресурс] / D. Crystal. – 5 june 2007. – Режим доступу : http://www.rdg.ac.uk/~wc18/sacll/lectures/transcripts/Internet%20Linguistics.pdf. 2. *Карасик В. И.* Языковый круг:личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – М. : ИТДКГ "Гносиз", 2004. – 304 с. 3. *Jacobson D.* Impression formation in cyberspace : On line expectations and offline experiences in text-based virtual communities [Електронний ресурс] / David Jacobson // Journal of Computer-Mediated Communication. – 1999. – Vol. 5, № 1. – Режим доступу : http://jcmc.indiana.edu/vol5/issue1/jacobson.html 4. *Jackendoff R.* What is a Concept / R. Jackendoff // Frames, Fields and Contrasts. New Essays in Semantics and Lexical Organization. – H. Ilsdale, 1992. – P. 191–209. 4. *Neubert A.* Interference between Languages and Texts / A. Neubert // Interferenz in der Translation // Ubersetzungswissenschaftliche – Bertrage 12 / Hrsg. : Von heide schmidt-Leipzig : VEB Verlag Enzyclopedic. 1989. – P. 56–72. 5. *Putnam H.* The Meaning of "Meaning" / H. Putnam // Language, Mind and Knowledge. – Minneapolis, 1976. – Repr.//Putnam H. Mind, Language and Reality: Philosophical Papers. Cambridge, 1975. – Vol. 2. – P. 215–271. 6. *Rosch E.* Natural Categories / H. Rosch. – CP. – 1973. – V. 4. – P. 328–350. 7. *Taylor J. R.* Linguistic Categorization. Prototypes in linguistic Theory / J. R. Taylor. – Oxford Univ. Press, 1989. – 356 p. 8. *Welsch C. K.* Putnam's Stereotypes and Compositionality / C. K. Welsch // CLS. – 1983. – Vol. 19. – P. 1960407. 9. *Витгенштейн Л. фон.* Философские работы : в 2-х ч. / Л. фон Витгенштейн. – М. : Гнозис, 1994. – Ч. 1. – 612 с. 10. *Givon T.* Prototypes: Between Plato and Wittgenstein / T. Givon // Noun Classes and Categorization. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamines Publ. corp., 1986. – P. 77–102. 11. *Holenstein E.* Sprachliche Universalen: Eine Untersuchung zur Natur des Menschlichen Geistes / E. Holenstein. – Goteborg : Acta Universitat Goteorgenis, 1985. – 175 S. 12. *Randquist M. G.* TT-schemata. Some Notes on Text Typdogy / M. G. Randquist // Nordic Research in Text Linguistics and Analysis: Papers from the First Nordtext Symposium. – Trodheim : Tapir, 1985. – P. 69–84. 13. *Randquist M. G.* The Role of Knowledge Structures in the Science of Texts / M. G. Randquist // Papers from the 8th Scandinavian Conference of Linguistics. – Copenhagen : Univ. of Copenhagen. Dep. of Nordic philology, 1984. – P. 103–146. 14. *Weissenborn W. J.* Functional Categories and Verb Moment: The Acquisation of Rerman Syntax Reconstructed / W. J. Weissenborn // Sprachwerb und Grammatik : Linguistishe Untersuchungen zum Erwerbvon Syntax und Morphologie. – Oplanden, 1996. – P. 190–224. 15. *Seilen H.* A Functional View on prototypes / H. Seilen // Conceptualization and Mental Processing in Language. – Berlin, N.Y. : de Grugter, 1993. – P. 115–139. 16. *Бондаренко В. В.* Особливості функціонування індикаторів адресованості вангломовних інструкціях до вживання лікарських препаратів / В. В. Бондаренко, А. В. Боцман // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Видав. центр КНЛУ, 2006. – Вип. 17. – С. 25–32. 17. *Либш Х.* К вопросу о нелексиколезированных элементах коммуникативной единицы "текст" / Х. Либш // Текстуальная лингвистика и обучению тексту и аудированию на иностранных языках : сб. научн.р. – К. : КГПИИЛ, 1986. –С. 133–137. 18. *Гусейнова И. А.* Гендерный аспект в текстах современной рекламы (на материалах журналов прессы ФРГ) / И. А. Гусейнова, М. В. Томская // Филологические науки. – 2000. – № 3. – С. 81–92. 19. *Бондаренко В. В.* Функції шрифтової варіативності у формуванні англомовних інструкцій до вживання лікарських препаратів / В. В. Бондаренко, А. В. Боцман // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2007. – Вип. 12. – С. 23–29. 20. *Дедова О. В.* Графическая неоднородность как категория гипертекста / О. В. Дедова // Вестник Московск. ун-та. – Серия 9 : Филология. – 2002. – № 6. – С. 91–103. 21. *Анисимова Е. Е.* О цельности и связности креолизованного текста (к постановке проблемы) / Е. Е. Анисимова // Филологические науки. – 1996. – № 5. – С. 74–84. 22. *Анисимова Е. Е.* Паралингвистика и текст (к проблеме креолизованных и гибридных текстов) / Е. Е. Анисимова // Вопросы языкознания. – 1992. – № 1. – С. 71–78. 23. *Кравченко А. В.* Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания / А. В. Кравченко // Вопросы языкознания. – 1991. – № 6. – С. 3–12. 24. *Стилистика* английского языка : [учебн. пособие] / [Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В.]. – К. : Вища шк., 1991. – 272 с.

© Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А.

DARIAN S., ILCHENKO O.

WRITING LETTERS REVISITED: INTREPERSONAL, RHETORICAL, AND STRUCTURAL TRAITS

У статті розглянуто новітні тенденції ділового листування англійською мовою. Особливу увагу приділено інтерперсональним, риторичним та структурним аспектам англомовного ділового листа. Докладно висвітлено способи ведення ефективного діалогу з адресатом залежно від субординації комунікантів, підкреслено важливість залучення елементів розмовного мовлення, початкової та фінальної частин листа; адекватного добору слів, залучення засобів вираження емфази задля доконечної мети – ефективного переконання адресата.

Ключові слова: ділове листування; інтерперсональні, риторичні, структурні риси; залучення елементів розмовного мовлення; емфаза.

В статье рассмотрены новейшие тенденции деловой корреспонденци на английском языке. Особое внимание уделяется интерперсональным, риторическим и структурным аспектам англоязычного делового письма. Детально освещены способы ведения эффективного диалога с адресатом в зависимости от субординации коммуникантов, подчеркнута значимость инкорпорирования элементов разговорной речи, роли начальной и финальной частей письма; адекватного подбора слов, использования средств выражения эмфазы с целью эффективного убеждения адресата.

Ключевые слова: деловая корреспонденция; интерперсональные, риторические, структурные особенности; использование элементов разговорной речи, эмфаза.

Business writing has changed. This paper brings together the field's best knowledge and shows exactly how to put it to work. It addresses constructing well-crafted business letters from the perspective of interpersonal, rhetorical, and structural points. It also takes into consideration the specificity of upward, downward, and lateral communication. Emphasized here are: creating goodwill and developing relationship, applying conversational style to business letters, writing effective openings and closings, avoiding jargon, choosing words that capture the reader's interest, with the ultimate purpose of writing clearly and persuasively.

Key words: business writing; interpersonal, rhetorical, structural traits; applying conversational tone; emphasis.

Today, business people spend an average of 30 % of their work time writing. And businesses spend about $ 3 billion a year helping their employees become more effective writers [4]. The **importance** of getting back to writing business letters is obvious: business writing has changed. Despite research efforts in the area of business writing [1; 2; 7], and a bunch of practical manuals, including online resources [3; 5; 7; 8; 9], several key issues on the three levels – interpersonal, rhetorical, and structural – have escaped detailed scrutiny. The **purpose** of this article is to provide an overview of current trends in business writing, namely, in basic types of letters. We will deal with several points, namely, structural, interpersonal, and rhetorical issues.

© Darian S., Ilchenko O.

Letters and memos are the sharpest, fastest way to make points in business. Compared to other business documents, they seem simple to write. But they're not! The average US memo or business letter seldom runs more than one or two pages. This brief format gives you time to hone your message. It also means there's no place to hide: poor writing shows up at once. Why? Because everything jumps out at the reader: a hostile or inauthentic phrase, coldness, impersonalness, impatience, an exaggerated claim, and feelings of superiority. A bit of poor writing can be lost in the pages of a longer report. It stands out immediately in a letter. In short, with letters and memos – everything counts.

Every business letter has three functions: **(l)** creating, goodwill, **(2)** communicating the information, and **(3)** achieving its main goal (settling a claim, collecting a bill, selling a product). There are basically four kinds of business letters – those that contain: information, good news, bad news, and a persuasive message. All have their tricks and secrets. Of the four, bad news- and persuasive letters are the most challenging. A key question to ask yourself – before starting a business letter – is: what do I want to accomplish? The answer will guide you in producing the message. Once the objective is decided, many professional letter-writers do the key paragraph first and build the rest around it. Structurally, if you're writing to a company on two different matters, it's usually better to separate major messages – discussing each in a separate letter. Especially if each issue requires action by a different department. A single letter may be filed away by one department and the other one may never receive your inquiry.

In the interpersonal sense, no matter <u>what</u> your objective is, the need for goodwill is paramount. Every business letter can reflect company goodwill, even if it refuses a claim or represents "the last recourse" in a sequence of collection letters. How often a salesman works hard to acquire a new customer for the company, only to lose her with a tactless letter from a correspondent in another department. Without goodwill, you have no clients, no customers, and no business. Goodwill actually belongs in a larger framework of *a relationship*. Interaction between any two people involves a relationship, and relationships don't come from facts and figures, or from words that haven't been spoken for a hundred years ("*Pursuant to your letter of June 17th...*"). They come from breaking through the cold formality or false intimacy you find in so many letters. How do you do that? Basically, it involves using a more conversation language in writings. This is crucial in a letter, which is, after all, a form of conversation. But first, the reader.

© Darian S., Ilchenko O.

There are two kinds of corporate communication – internal and external. Internally we write letters to superiors, equals, and subordinates. Successful communication demands adapting your tone to the position of the reader.

Upward Communication**.** Senior executives in major corporations tend to be cosmopolitan, well-educated, and intelligent; their language, relatively sophisticated. That doesn't mean you should be stuffy or archaic. Letters to superiors should still reflect the spoken language. Acknowledge the reader's authority but don't dwell on it. Avoid flattery – it's much too obvious in a letter to a superior. Instead, get right to the heart of the matter. Offer suggestions, present your information; make your request, within the context of the relationship.

Lateral Communication**.** Communication between equals is characterized by the free interchange of ideas, opinions expressed, positions argued. Equality should set the tone for all external communications – whether you're dealing with good or bad news, information or persuasion. Avoid imperatives ("*you will do this; you must do that"*) or granting favors or permission. They all place the writer in a superior light and can only affect the reader negatively.

Downward Communication**.** Letters and memos to subordinates – are a bit more delicate. Someone once said: "It is sweet to have the power of a tyrant. But unforgivable to use it." Those who work under you – directly or indirectly – are aware of your authority. It is far more challenging for you, to motivate with the carrot than the stick. In the long run, you will build a more devoted and better-motivated group of subordinates if your letters encourage and appreciate than if they order and command.

Every business letter comes through at two levels: the **information** and the **relationship**. We have no choice: they're inseparable, like mind and body. You might think: "I'm just interested in presenting the facts." But in a letter, there *is* no such thing as "just facts." Facts are presented for a purpose, and the ultimate purpose of all communication is persuasion: persuading someone to buy a product, to accept your negative reply or point-of-view, or to love you. In the last analysis, we're persuaded more by emotions than by logic. Many of us like to justify our decision with facts, but the decision itself is ultimately based on emotional appeal. That emotional appeal involves many things – which all fit within the framework of the relationship. It involves a certain degree of personalness. Above all, the relationship involves understanding the reader's point-of-view, her needs and background, her

© Darian S., Ilchenko O.

attitudes and expectations. And meeting those needs! When drafting a letter, reduce your ego as much as possible – your status, your needs, your virtues, and your individuality. To the reader, the most important thing in the world is not *you* – but *herself* or *himself.* Focus on the reader: make him or her subject or the object of the sentence. Refer to the addressee more often than to yourself. In other words, use *you* and *your* more than *I* or *me.* This focus on the reader is called by business-letter writers the *You-attitude.* To realize such-attitude, *I's* should be kept down to a minimum; in general, no more than five in a letter. As a rule, avoiding making I the first word in a message is a good idea. At the same time, *I* and *we* do have their place in a correspondence. There are different degrees of formality: *personal*, *semi-formal*, *formal*, and *frozen*. The personal voice is always preferable. Some writers come up with the strangest sentences, to avoid using the word *I,* when the first person singular may be just fine – even the best word for the job. For example, they may shift a sentence into the passive:

It is recommended that you submit a new budget.

when the natural expression would be:

I recommend you submit a new budget.

Even this is pretty formal (Better: "*I would suggest you submit a new budget*"), but at least it is authentic language; you can imagine someone saying it. One business-letter expert suggests visualizing your reader: Picture him sitting across the desk from you and you just talking to him. In some cases, *we* is more appropriate than *I,* specifically when speaking for the company or several people in it – for example, the chairman of the board reporting to the stockholders: "At the last board-of-directors meeting, *we* decided to increase dividends on common stock by $1.25 share." Otherwise, the editorial *we* should be used sparingly; especially if you think of a letter as a conversation – expressing a relationship between two people. Imagine saying to an acquaintance: "*What did you think of the Time editorial by Lance Morrow*?" And him saying (speaking just for himself): "*We thought it was a bit naive."* While we often use it in writing as an expression of modesty, the first person plural may come across an inauthentic, impersonal – even arrogant.

The last thing the reader's interested in is what goes on in your office. Reference to an office routine or clerical procedures – can shred the façade, hopefully it is not just a façade – that he is respected as an individual; not simply a number on an invoice. One way to kill the reader's enthusiasm is by starting a letter with a cold impersonal phrase like: "*According to our*

records ..." or other references to invoices, files, and the like. What about the other part of the reader-writer contract: you, the writer – your style, your language, the translation of your personality into print? All of these are crucial to a successful communication. Let's turn to them now.

Many people know you only through your writing. To many, *your writing is you!* And the letters you write can give a very false impression. They can make you seem petty instead of gracious, hostile instead of friendly, negative instead of affirming. Internally, people notice your style of writing as carefully as they note your style of dress or the way you speak. In a successful letter, one person is talking to another. You need to make them forget they're reading a letter. One dictionary definition of personality is: "the quality of being personal." Many people feel that company correspondence should be formal and dignified, that it should be couched in "the language of business." In reality, there *is* no language of business. The language of business is in fact a façade that hides the same angers and passions, the same humiliations and ambitions that face us anywhere in life. And by denying letters a certain amount of emotion, we *denature* them; making them a burden to read and to write – instead of a living breathing medium of communication.

The secret of a natural style is not in transferring your exact speech pattern to the printed page, but capturing some of the warmth and spontaneity of conversation. For example, here are three versions of the same sentence:

A. *With reference to the above captioned property, it is imperative to secure the signature of Mr. Belbo, the new mortgagor.*

B. *Hi, this is Max Black. Yes. Yes. Farmingdale branch. We gotta' mortgage app without a signature and closing's in two days. The guy's name?*
Belbo.
No. B-e-l-b-o. No, not elbow. Belbo.

C. *We have a mortgage application here without a signature and closing is coming up in two days. We have to contact the person right away. The client's name is Belbo.*

The first version is stiff and impersonal, using archaic, "inflated" terms and legalese. The second is actual conversation, which doesn't make good reading either. The third maintains the natural tone of conversation, but eliminates those things that detract from the written message. One of the things missing from the printed page is the intonation of speech. It's not *what* you say. It's *how* you say it. That how is in the intonation: the emphasis and subtleties, the doubts and uncertainties; in short, the emotions. All of these

© Darian S., Ilchenko O.

are brought out by intonation. Writing tries to express some of these features with punctuation, which does a reasonably good job – if used properly. Another feature of intonation is pause – which we do our best to indicate with punctuation. And we do a decent job at the end of a sentence, with a period or question mark. The problem is: dividing units of thought within the sentence. For this we use colons, semi-colons, commas, and double dashes – singly or in pairs. But we use them too conservatively; more according to the grammar book than to improve the clarity, emphasis, or "flow" of a sentence – especially with double dashes, which are one of the best ways to achieve these three goals and recreate the seamless flow of speaking. Try to use the same style or tone in speaking and writing. Otherwise, you're working against yourself. How would you feel, for example, about someone who is warm, friendly, and encouraging – in person or on the phone? Then you receive a letter from him that uses cold, archaic, impersonal phrases. Which is the real him? What are his true intentions? Perhaps he just has trouble writing letters. Or maybe that is the real him coming out. Either way, it makes letters ambiguous, confusing, and ultimately – less effective. The advantage of a conversational style in letters is that it reflects the image of the modern corporation – an image of sharp, clear, dynamic communication. We're talking about style in letters. And one of the most important marks of style in a letter is using a conversational tone – making the reader feel that you're talking to him. To him alone. But in a letter, we have only words. No pictures, no diagrams; words alone. In a letter, words have to do it all. In contrast, face-to-face conversation takes place somewhere – in a physical setting; there are things happening – colors, sounds, people, movement. In a letter, all of these must be created with words. Conversation by itself may be fascinating. But in general, people are captured by action, by the image of things happening. That's why they prefer TV to radio.

Let's think of it as narrative style. If your letter is discussing a choice, a hard decision, a problem, a difficult point – present it as someone in the situation – making that decision. It makes your letters more vivid and interesting. It's much more convincing if the reader can picture himself in the situation. Sometimes the best way to do this is putting yourself in that situation. Picture you, the writer, making the decision, lodging the complaint, trying to figure out why something you bought didn't work. Describe how you felt when you were faced with a similar problem. Mention how you worked it out.

Pictures. If you're describing a product, make your description vivid. If

© Darian S., Ilchenko O.

you want him to buy something, he must first be able to *see* it. Even in technical descriptions, people don't see numbers. They see colors, shapes, sizes, textures. All the explanations in the world won't work unless the reader can see the product or picture the service.

Verbs. The reader is interested in action: things happening, people, places, events. To give a feeling of things happening in the sentence, use action verbs instead of be verbs – verbs that appeal to the senses; especially the sense of sight, movement, energy. Cut out weak or flabby verbs: two-word phrases containing an empty verb like *make* or *do*, plus a noun, where one word would suffice. For example:

We made arrangements for a conference to be held in March.

A better option:

We arranged for a conference to be held in March. .

Another way to tighten up writings is employing the simple tenses – the past, present, or future. They're much clearer than the compound tenses – the past progressive, present progressive, or present perfect; things like: "I had been studying," "I had wanted to talk to you," or "We will have completed it by May." Sometimes you'll need a compound tense to capture an exact meaning. But don't use them unless you have to.

One of the secrets of a successful personality – is enthusiasm. In a letter, it can raise the interest of a skeptical or indifferent reader. Apart from promotion letters – which sometimes go to the other extreme – most business letters lack enthusiasm. Enthusiasm means a keen interest in the reader, the product, the problem. It can infuse even negative letters, in the writer's effort to help, to understand. Even a reply to a complaint letter can be made with enthusiasm. It's best to express enthusiasm with words, and to avoid too many typographic marks, like exclamation points, underlining, or caps. They can give a letter a shrill tone, and have the effect of a salesman shouting at you.

Just as there is an implied reader, so there is an implied writer – the image the reader has of you: your knowledge, your concern, your purpose, your believability. This applies doubly if reader and writer have never met. Each one asks himself questions about the other. What's his background? What's he interested in? What makes him tick? Can I believe what he says? Can I really trust his word? This is probably the most important question of all. For if the answer is: "No," then nothing else matters. Life is a matter of make-believe. It's what people make you believe and what you make *them* believe. How do you as a writer make yourself believable? For one thing,

don't take liberties in the relationship: If you haven't met the reader, don't treat him like an old friend. Don't praise him unless you have good reason to. The best way to achieve credibility is to avoid the "incredible" words, claims, and phrases like these: *stupendous, breathtaking, extraordinary, revolutionary, amazing, exciting, the biggest, the best*. Once you exaggerate – even a little, here and there – the reader will start to suspect everything you write. Instead of using these worn-out superlatives, present facts and details, and let them speak for you. You don't convince people you're great by telling them how great you are. On the printed page, that's the mark of the amateur. It's called overwriting. People are so used to the hype, the melodrama – that it's lost its impact. If you want people to believe you, use a low-keyed approach. There's an old Taoist proverb: *"Those who know – don't talk about it. And those who talk about it – don't know."* If you know you're good, you don't have to shout about it. All of those galactic adjectives are simply a sign of insecurity. Quiet self-assurance makes you believable – in a letter, a proposal, or any other written message.

After all is said, it is words that engender love or hatred, or indifference – toward another. You can lose someone, with just a careless word or phrase, something unthinking, or unintended. In a sense, words on paper are more crucial than words in conversation. For letters lack the other communication channels that help clarify the message: the body movements, the facial gestures, and the intonation. The proper choice of words can make or break the communication. Letters seem to have their own peculiar vocabulary problems: with words and phrases you'd never use elsewhere – never in reports or proposals, in newsletters or manuals. And never ever in speaking: inflated words, legalisms, archaic words. Along with others common in letters: offensive words, certain clichés and jargon, slang and technical words. Let's look at each of these briefly.

Inflated Words. One of the things that put people off is phrases like: *"This is to inform you"*, or *"In response to.* It's a good idea to avoid words and phrases like these:

• subsequent to
• prior to
• in receipt of
• deem advisable
• awaiting your favorable reply
• in response to
• attached please find

• this is to inform you
• with reference to

Legalisms have the same effect. In an effort to make a message sound important, you dehumanize it. Anything that's said in legalese can be said in clear easy-to-understand language. Instead of writing:

The undersigned enters into an agreement with the aforementioned party

you can simply say:

Mr. Dwight Williams has signed a contract with the XYZ corporation.

Legalisms to avoid include:
• attached hereto
• attached herewith
• hereby advise
• pursuant to
• the above captioned

The result of inflated language is what we might call *Medievalisms*: words and phrases that haven't been spoken in hundreds of years, and that belong more in the Court of King Arthur than in a modern business letter. They simply compound the image of the writer as haughty, cold, uncaring. In some cases, you may want to create that impression. If so, this is the way to do it – by using phrases like: *as per or beg to advise.* But if your aim is persuading, creating goodwill, or developing a relationship –this is <u>not</u> the way to do it. If you're not sure it's Middle English, think how you'd feel if someone used it in conversation. If it fits right in with swords and capes, it doesn't belong in the letter.

A reader may get into the letter and then be put off by little words that usually cause a negative reaction – something quite unintended by the writer. If that's the kind of reaction you want – fine. Otherwise, avoid words like: *apparently, must, mistaken, overlooked, obviously, forgot, neglected, should know.*

Clichés are those expressions that were once fresh and original – but have been used so often they're now dull and lifeless. Call them stereotyped expressions, like: *belly-up, covering a multitude of sins, standing the test of time,* or *It worked like a charm*. There comes a point in the life of a phrase when it becomes a cliché. The trick is to use a phrase when it's alive and vibrant and drop it when it becomes a cliché. Notice the clichés in this paragraph. Of course, we've exaggerated here for effect:

I think we should touch bases with all our suppliers before going out on a

limb for this contract. The competition's going to be hard as nails and unless we've got all our ducks lined up, we could go right down the tubes.

Here are the clichés:

- touch bases
- going out on a limb
- hard as nails
- got all our ducks lined up
- go right down the tubes

Here's a rewrite, with the clichés removed:

I think we should check with all our suppliers before going all out for this contract. The competition's going to be fierce, and unless we have all our facts and figures straight, we could go bankrupt on this one

The problem is slightly different with **jargon**. Jargon is used to show that you're an insider – a member of the club, that you have a good grasp of business events. I'm not suggesting you avoid jargon completely. But like Tabasco, a little goes a long way. Some readers are offended by jargon. Others may not understand the term as you intended it, and so there is greater chance for confusion. This discussion of inflated words, archaic phrases, and clichés – leads to the following principle: avoid using formal or stereotyped words and phrases – *especially* when dealing with sensitive or delicate matters. The reader won't believe you. Notice this example:

It is with deep regret that I must inform the loyal employees of Aerospace

that the TA-111 corporate jet is being phased out of production.

Reading this, you don't feel that the writer has a deep regret or even any regret. When writing, we should keep in mind one big question: *How can I make it easier for the reader?* One way is to divide your major points into short paragraphs. Another, if, for example, there are several things to be done, is: separating the various items *for* the reader, rather than forcing them to do it themselves.

The **opening** and **closing** – the first and last paragraphs are the most important part of a letter. They are the reader's first and last impressions: what she first sees and what she comes away with. If a reader doesn't like the opening, she may not read any further. For that reason, you want to make the opening as attractive as possible – something that catches the reader's eye, holds her, leads her down into the letter. That something can be an intriguing question; not just anything of course, but a question that ties into the main subject. It can be a shocking statement, a surprising statistic, or humor. Humor lends a light

touch; it represents you as a human being. A humorous opening can carry right through the letter to the very end. But be careful: humor must be appropriate. It must never offend. And it should relate to the message in some way: as an example, or a moral – a lesson to be learned from the anecdote. At the same time, humor can be dangerous; especially if you've had no personal contact with the reader. He may not appreciate humor in a business letter. If it's a serious problem on the part of either party, he may not think it's funny. The kind of opening depends a great deal on the kind of message. If it's good news, put it up front, immediately. That's what the reader wants to hear. Once he's gotten a favorable reply, he'll be more receptive to the details and anything else you want to tell him. If it's bad news, you'll want to locate it further in the text, and start the letter with a buffer – some point of common agreement. We'll look at this a little later, later, in the section on Customer Service. Think audience. A person may write a dozen letters a day and not remember exactly what he wrote to you about. The opener might contain a short *reminder* to him. But no matter what your subject, if you want people to read your letter – start with something that catches them that draws them in. The first paragraph says one of two things to the reader: "This looks interesting," or "This looks dull." Apart from an occasional supercharged promotional piece, most business letters start off very slow and try to pick up speed if they can. But by that time it may be too late to capture the reader's interest. Upon checking through dozens of copies of business letters, we've spotted the openers to avoid:

- Openings with participial phrases like: "*Having received your order or May 25th ...*" They're too slow and formal.
- Phrases like: "*I would like to take a few minutes of your time ...*" "*I would like to take the opportunity to ...*"
- Clichés in the opening or in a closing.

If it's someone you know, refer to something you've done together, a shared moment, something that happened that you can both relate to. And above all: watch out for formality! Your opener must be real, authentic, and natural. A trite or hackneyed phrase can kill some examples, good and bad:

<u>Good Openers</u>

• *You've got to be one of the most difficult people to reach.*

• *It was a pleasure talking to you and Ed last week.*

• *Thank you for the opportunity to have been beaten up again by you and John.*

Seriously though ...

• *Nobody's perfect, not even us. Claims <u>do</u> come up. And we want to*

take care of

them as fast as possible – to your satisfaction.

Poor Openers

• *I am writing in response to your letter of June 23rd.*

• *This is a follow-up report on the above-referenced DuPont order.*

• *I am writing with respect to concerns voiced by Kinsey Electronics regarding a recent*

delivery made by Beverly Movers to Acme Computers in Garden City, New York.

• *I would like to take a few minutes of your time to introduce myself.*

• *I would like to thank you for your professionalism and courtesy extended during our brief phone conversation today.*

Closings. You may have created an excellent letter, with a very persuasive argument and a warm personal touch. Don't kill it with a stilted phrase in the closing. Again, one should avoid -ing phrases like: "*Hoping to hear from you soon,*" or "*Looking forward to your reply.*" Weak endings like: *"We hope you will let us send you a copy"* or "*We trust you will return the enclosed card"* should also be avoided. Such phrases suggest a lack of confidence, at a time when the reader needs the final push. Or things like: "*Thank you for your interest*." No one believes them. The last sentence or two of a letter is also a good place to summarize, especially if you're dealing with complex information. Remember to pay special attention to the first and last sentence of a letter. They are the best remembered. Here are some good and bad closings:

Good Closings

• *Please contact me if I can help in any way.*

• *If you have any questions, please call me. I'd like to be of help.*

• *I'm depending on you, John. This represents a great step for Hawley International.*

• *Thanks, Bonnie.*

Poor Closings

• *Thank you for the confidence you have placed in me.*

• *Thank you for your interest in Robinson's.*

• *In the interim, Please feel free to call Bill, Joan, or myself with any questions you may have.*

• *Please do not hesitate to contact me.*

• *If I have overlooked any pertinent points in our discussion, please contact me.*

Otherwise, I look forward to speaking with you again in the near future.

• *If I can be of any further assistance regarding this matter, please let me know.*

The **salutation** is often a problem, especially when you're addressing someone you don't already know. Dear Sir or Dear Madam – are cold and impersonal. Even if you're writing to a group of people, try to make it a little more personal. One way is to address the reader in the singular instead of plural. Or to use a pronoun instead of a noun:

Poor:

Dear Stockholder:

This is to inform you of the dividend declared for the second quarter.

Better:

Because you own stock in Wilson Sporting Equipment:

I'm writing to tell you about the latest quarterly dividend.

How to handle first and last names in a salutation? Use a first name in the salutation only if you know the person, and you're already on a first-name basis. Depending on the nature of the relationship, it's usually safe to let the other person use yours first in his opening – and then replying in the same way. In general, a letter's not the place to suddenly become someone's friend. An alternative to either first or last name – is using both together. For example: it's less formal than "Dear Mr. Baker," but not as personal as "Dear Ed."

The Complimentary Close. Like the salutation, this is another uneasy area. The complimentary close equates with the "good-by" of a conversation. But most complimentary closes are formal, stiff, and stereotyped, and lacking in personal warmth. There's nothing sincere about "*Sincerely yours*," or even "*Very sincerely yours*." Instead, try for something that has at least a semblance of humanness about it, such as:

• *With best wishes,*
• *With warmest wishes,*
• *Wishing you all the best,*
• *All the best*
• *Best regards*,
• *My very best*,
• *My thanks*
• *Thanks very much*
• *It really helps*
• *It's made all the difference,*

At the same time, beware of false intimacy when writing to strangers, brief

acquaintances, or superiors. You may want to use a formal phrase. But if the letter has a conversational tone, why not carry it through to the closing. [4:172–199].

Other important points are about openings and closings: *addressing* people and *signatures*. One problem that comes up when you're writing to someone from another culture is: how to address them. The degree of formality differs, even in countries where English is the first language. British tend to be more formal than Americans. It's always safe to start off being formal (Dear Mr / Mrs / Ms), and shifting to a more informal tone (Dear Frank / Helen) if the other person addresses *you* that way. One thing you *don't* want to do is: shortening someone's name (Dear Steve instead of Steven) unless they use that short form themselves. The signature is more important than it seems. For one thing, it fixes responsibility for the message. For another, it affects the general appearance of the letter.

Summing it all up, the current trends in writing business letters include (but are not limited to) the following. On an interpersonal level: applying conversational tone, avoiding cold impersonal phrases, inflated words and Middle English, legalisms, words with negative overtones, keeping clichés and jargon to a minimum. On the rhetorical level: referring to the reader (you / your) more than yourself (I / me), avoiding false intimacy, showing enthusiasm, avoiding exaggerated words and claims, as well as imperatives. And, last but not least, in terms of structure: using transitions between paragraphs, employing simple tenses – whenever possible, emphasizing key points, and paying attention to openings and closings.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Canavor N.* The Truth about the New Rules of Business Writing / N. Canavor, C. Meirowitz. – FT Press, 2009. – 208 p. 2. *Шаргай І. Є.* Комунікативно-прагматичні особливості французького ділового листа в оригіналі та перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 "Перекладознавство" / Ірина Євгенівна Шаргай ; Київськ. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1998. – 16 с. 3. *Юнг А. В.* Когнитивные основы текста делового письма на английском языке : (на материале деловых писем-оферта) : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Анна Влажимировна Юнг. – Владивосток, 2004. – 192 с. 4. *Park M. Y.* Korean Business Letters: Strategies for Effective Complaints in Cross-Cultural Communication / [M. Y. Park, W. T. Dillon, K. L. Mitchell] // The Journal of Business Communication. – 1998. – Vol. 35. 5. *Davidson W.* Business Writing: what works, what won't : [revised edition] / W. Davidson. – St. Martin's Griffin, May 2001. – 320 p. 6. *Lamb S.* How to Write It: Complete Guide to Powerful Writing for Every Situation / S. Lamb. – Ten Speed Press, 2006. – 432 p. 7. *Darian S.* Impact: Writing for Business, Technology and Science (Стратегії впливу: секрети ділового та фахового письма) / S. Darian, O. Ilchenko. – К. : Видав. підприємство "ЕДЕЛЬВЕЙС", 2012. – 231 с. 8. *Yate M.* Use Your Email Subject Line as Resume and Door Opene [Електронний ресурс] / M. Yate. – January 18, 2012. – Режим доступу : http://blog.simplyhired.com/2012/01/use-your-email-subject-line-as-resume-and-door-opener.html 9. *Gaertner-Johnston L.* Business Writing [Електронний ресурс] / Lynn Gaertner-Johnston. – Режим доступу : http://www.businesswritingblog.com/business_writing/etiquette/page/2/

© Darian S., Ilchenko O.

ДАЦЕНКО Ю. П.
Київський національний лінгвістичний університет

ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ГЕРУНДІАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розкрито специфіку фреймового моделювання герундіальних конструкцій в італійській та українській мовах, виділено аспектуальні властивості герундія та дієприслівника у зіставлюваних мовах. Зіставно-типологічний аналіз вказаних категорій в італійській та українській мовах будується на когнітивному підході вивчення окремих лінгвістичних явищ.
Ключові слова: когнітивний підхід, фреймова семантика, герундій, дієприслівник, імперфективний / перфективний аспекти, недоконаний / доконаний вид.

В статье раскрыта специфика фреймового моделирования герундиальных конструкций в итальянском и украинском языках, выделены аспектуальные особенности герундия и деепричастия в анализируемых языках. Сопоставительно-типологический анализ указанных категорий строится на когнитивном подходе изучения отдельных лингвистических явлений.
Ключевые слова: когнитивный подход, фреймовая семантика, герундий, деепричастие, имперфективный / перфективный аспекты, несовершенный / совершенный вид.

This article focuses on the categories of gerund in the Italian and Ukrainian languages in studying of the frame analysis. A comparative analysis of the past tenses of the perfect / imperfect aspects in Italian and perfective / imperfective in Ukrainian has been accomplished in the light of recent achievements in frame and prototype semantics.
Key words: cognitive approach, frame semantics, prototype semantics, gerund, imperfective / perfective aspects.

Актуальність статті обумовлена тією обставиною, що неособові форми дієслова представляють собою різновид предикатної лексики, яка відрізняється значною різноманітністю у зіставлюваних мовах і визначає її лексико-семантичну та граматичну структуру. Герундій не раз виступав предметом дослідження в італійській лінгвістиці, але ще досі не було зроблено спроб провести порівняльно-типологічний аналіз на основі залучення фреймового моделювання герундіальних / дієприслівникових конструкцій в італійській та українській мовах відповідно.

Метою статті є встановлення спільних і відмінних рис у структурі, функціонуванні й вираженні неособових форм дієслова у віддаленоспоріднених мовах на прикладі поетапного аналізу визначених категорій.

Визначена мета передбачає **завдання** розробити й описати методику дослідження герундія / дієприслівника в італійській та українській мовах.

© Даценко Ю. П.

Об'єктом статті виступають неособові форми дієслова італійській і українській мові.

Матеріалом дослідження слугують герундіальні / дієприслівникові конструкції попередньої та одночасної дії в італійській і українській мовах відповідно.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше застосовується комплексний підхід до вивчення неособових форм дієслова із залученням фреймового моделювання у віддаленоспоріднених мовах.

Фреймова семантика оперує основною концептуальною моделлю, якою виступає фрейм як структура даних для зображення стереотипних ситуацій, чи модель систематичних епістемологічних репрезентацій [1:7]. Суть когнітивного підходу у вивченні окремих лінгвістичних явищ полягає в тому, що мовна форма інтерпретується, як відображення когнітивних структур, що існують у мові.

За рахунок залучення до аналізу принцип сприйняття та відображення світу через взаємодію та взаємозв'язок об'єктів подій, когнітивний підхід до категорій аспекту / виду і часу дозволяє уточнити саме поняття "речення". Використання поняття "фрейм" як поетапного поєднання кількох ситуацій (одночасності та різночасності процесних та результативних дій) дозволяє виявити цілу низку взаємопов'язаних одиниць, з яких складається саме речення. Тлумачення та аналіз складного речення у вигляді нашарування розчленованої структури на чолі з предикативною структурою не суперечить когнітивному підходу у лінгвістиці, оскільки "він розуміє речення як структуру свідомості, одиницю зберігання знання, одиницю, яка репрезентує світ та виступає у вигляді певної форми його репрезентації" [2:62]. Отже, у реченні поєднується поняття про уявлення стану речей у світі, а поняття фрейму з огляду на це уточнюється та розширюється, оскільки він містить слоти тематично поєднаних та співвідносних між собою елементів-ситуацій.

Для побудови фреймових мереж використовуємо концепцією побудови фреймових мереж С. А. Жаботинської [3;4;5], яка розробила класифікацію, що складається з п'яти основних, взаємозалежних фреймів. Кожен з цих фреймів являє собою певний зв'язок між предметом і його характеристиками або між кількома предметами. Такий зв'язок може виражати відношення якості, кількості, місця, часу, простору, дії та способу буття. Дієслово фіксує зв'язок між двома

© *Даценко Ю. П.*

суб'єктами або об'єктами та сприяє лінгвістичній операції, що розмежовує агенса і паціенсом. У базовому акціональному фреймі, на якому побудований наш аналіз, усі учасники подій наділені ролями, де ХТОСЬ / агенс виконував або виконав ЩОСЬ.

У нашій статті ми зосереджуємо свою увагу на неособовій форми дієслова герундія в італійській мові та дієприслівника в українській, за допомогою яких ми трансформуємо акціональний базовий фрейм. Характерною рисою традиційних граматик з вивчення герундія та дієприслівника в італійській та українській мовах [6; 7; 8; 9;] було передусім виділити та описати морфологічні ознаки неособових форм, а не виявити їх аспектологічні властивості. Через свою невідмінюваність та нейтралізовані власне-дієслівні категорії часу і способу та невласне-дієслівні категорії особи, числа та роду герундій і дієприслівник в обох зіставлюваних мовах за синтаксичними функціями виступає у ролі другорядного члена у реченні.

Під нейтральною категорією часу герундія / дієприслівника ми розуміємо нейтральне часове значення вихідного дієслова, від якого утворюється неособова форма. Так, в італійській мові від одного вихідного дієслова можна утворити дві форми герундія:

leggere → leggendo (імперфективний аспект)*, avendo letto* (перфективний аспект).

В українській мові від дієслівної форми теперішнього часу утворюється лише дієприслівник недоконаного виду: *читати – читаючи*, а від вихідного доконаного дієслова утворюється дієприкметник доконаного виду: *прочитати – прочитавши.* Нейтральна форма герундія / дієприслівника в обох віддаленоспоріднених мовах набуває аспектуальні характеристики завдяки фінітному дієслову, разом з яким, неособова форма здатна виражати аспектуально-таксисні ситуації (значення одночасності, попередності та наступності).

Тому, твердження про те, що герундій / дієприслівник є суто дієслівною категорією визнається невірною, оскільки одна і та сама неособова форма може сполучатися з фінітним дієсловом у теперішньому, минулому та майбутньому часах і виражати різні аспектуальні характеристики.

Отже, одна і та ж сама форма герундія / дієприслівника під впливом часового значення фінітного дієслова може виражати значення теперішнього, минулого і майбутнього часів.

© Даценко Ю. П.

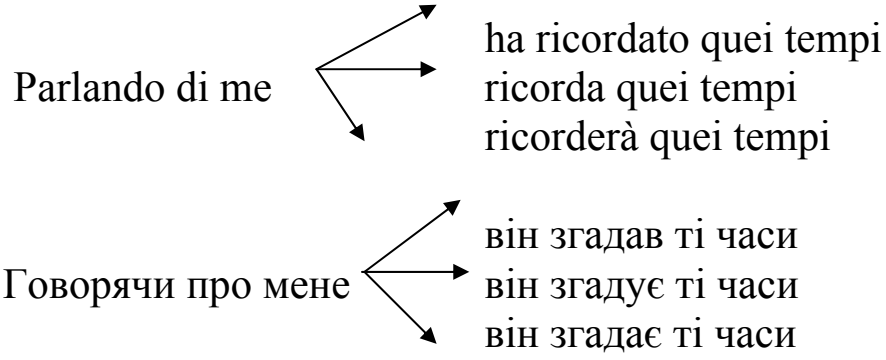

Рис. 1. **Аспектуальні властивості герундія / дієприслівника**

Схема акціонального фрейму на прикладі вживання герундія / дієприслівника попередньої дії виглядає так: ХТОСЬ / агенс, виконавши ЩОСЬ-1 (дія виражена герундієм / дієприслівником), виконував / виконав ЩОСЬ-2 (дія виражена фінітним дієсловом). У наведених прикладах дії, виражені формами герундія, передують діям, вираженим формами фінітного дієслова (*спочатку батько, прокинувшись, запитував мати / спочатку звернула увагу Респондента, а потім почула*).

"*Mio padre, svegliandosi nella notte, diceva a mia madre: "Che luna che hanno Mario e la Paola*" [10:65].

"*Звернувши увагу Респондента на першу визначну споруду – церков Сан Джеремія ліворуч, я почула від нього віршований експромт [...]*" ([11:46].

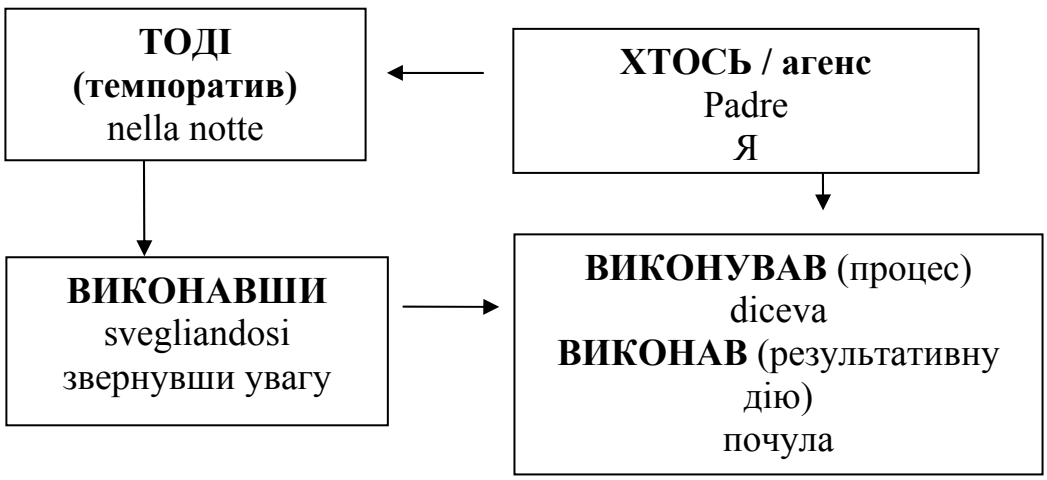

Рис. 2. **Акціональний фрейм герундія / дієприслівника попередньої дії**

Відзначимо, що в італійській мові на позначення попередньої дії вживається Gerundio composto (герундій минулої дії), але оскільки за

його семантикою він може сполучатися лише на позначення попередньої дії, у нашому дослідженні ми використовуємо нейтральну семантику Gerundio presente з метою проаналізувати вживання герундія у трьох часових площинах. Через цю часову багатофункціональність, йому надають більшу перевагу як і літературі, так і у розмовній італійській мові [9:61].

Відзначимо, що герундій / дієприслівник із семантикою часової попередності може виконувати функцію попередньої дії лише тоді, коли вихідне дієслово є граничним, а, отже, за семантикою завершеним та результативним. Негранічні дієслова не можуть утворити неособову форму зі значенням попередньої дії через свою природу, яка передбачає незавершеність, тривалість та процесність реалізації дії на часовій осі.

"*Uscendo sulla galleria si poteva vedere l'Isola, si poteva – sriveva Roberto – fissar con occhi di lonza il suo silenzio*" [12:23].

"*Звівшись на ліжку, він хвилини зо дві роззирався наокіл [...]*" [13:16].

На формування значення попередньої завершеної дії можуть впливати маркери часу, ступеня і міри: *abbastanza, bene, finalmente, male, troppo; in X tempo, per X tempo, per X volte, prima, ripetutamente, quella volta / добре, достатньо, забагато, нарешті, погано; впродовж X часу, за X часу, X разів, того разу, постійно*, семантика яких унаочнює попередність дії, а не її паралельність.

Акціональний базовий фрейм одночасності дій набуває такої конфігурації: ХТОСЬ виконав ЩОСЬ (фінітне дієслово) ТОДІ, коли тривала дія у неособовій формі. Часові межі виконання дії, вираженої формою герундія / дієприслівника та фінітного дієслова можуть збігатися. Тоді концептуальна схема виглядатиме так: ХТОСЬ виконував ЩОСЬ (фінітне дієслово) ТОДІ, коли тривала дія у неособовій формі (рис. 3.)

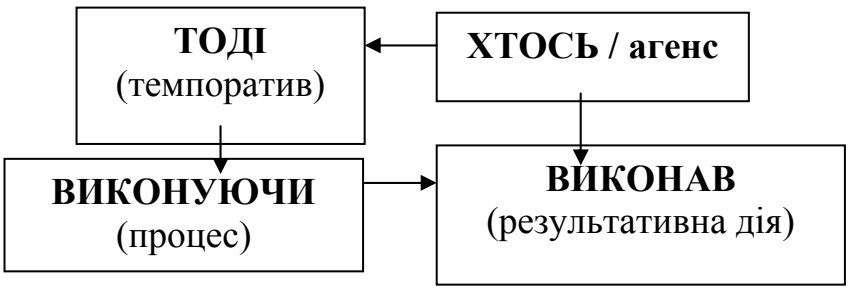

Рис. 3. **Акціональний фрейм герундія / дієприслівника одночасної дії**

На семантику герундія / дієприслівника одночасної дії впливає позиція неособової форми. В італійській мові поствербальна позиція герундія вживається значно рідше, ніж у превербальній позиції. В українській мові вживання поствербальної позиції взагалі є невластивою, тому, дієприслівник з семантикою одночасної дії вживається у превербальній позиції. На нашу думку, позиція герундія / дієприслівника залежить від семантики вихідного дієслова, від якого він утворюється. Оскільки форма герундія / дієприслівника виражає фонову ситуацію для виконання результативної дії фінітного дієслова, вихідне дієслово неособової форми є негранічним, а фінітне дієслово - статичним та граничним. Саме через таку семантику препозиція герундія / дієприслівника в обох зіставлюваних мовах встановлює ширші часові межі тривалої, фонової дії, ніж у постпозиції. У випадку вираження паралельних дій герундій / дієприслівник та фінітне дієслово за семантикою є негранічними дієсловами, оскільки позначають тривалі дії, часові межі яких збігаються у процесі реалізації.

Акціональний фрейм герундія / дієприслівника набуває конфігурації: ХТОСЬ виконував → ЩОСЬ (процес, що виражається формою фінітного дієслова із семантикою прогресива, континуатива та абітуатива) або виконав → ЩОСЬ (результативну дію, що виражена формою фінітного дієслова із семантикою аориста, результатива та інгресива) → ТОДІ (одночасна / попередня дія, виражені формою герундія / дієприслівника).

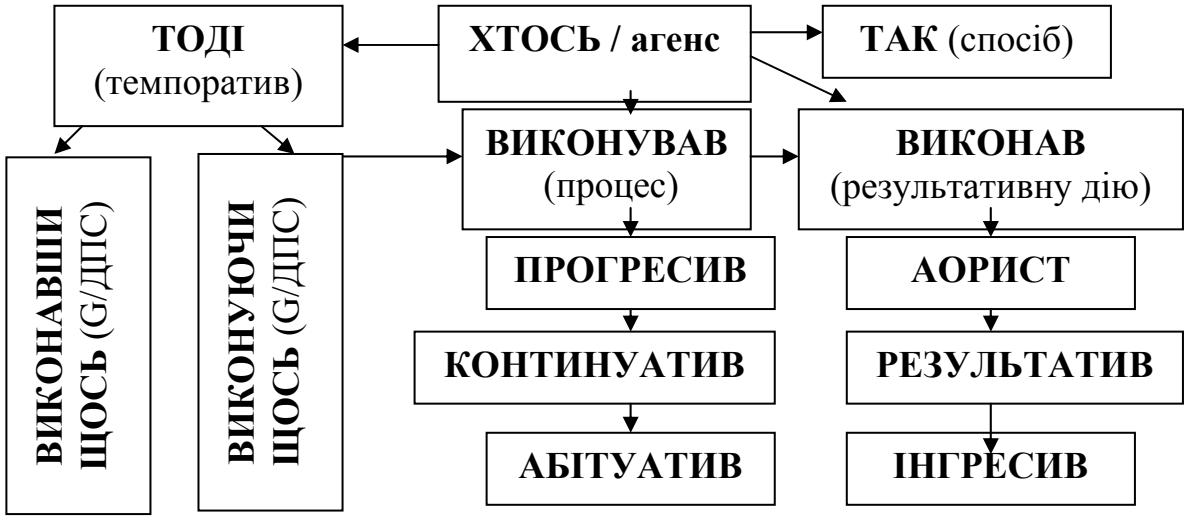

Рис. 4. **Акціональний фрейм герундія / дієприслівника попередньої та одночасної дій**

© *Даценко Ю. П.*

Представлений у дисертаційній роботі підхід до вивчення категорій аспектуальності та темпоральності сприяє вдосконаленню дослідження аспектуальної парадигми з огляду на прототипну та фреймову семантики в італійській та українській мовах, який дозволяє інтерпретувати традиційно відомі факти у новому ракурсі, виявляючи тим самим нові спільні та відмінні риси між обома віддаленоспорідненими мовами. Саме в такому типологічному напряму вбачаємо перспективність подальшого дослідження дієслівних категорій в італійській та українській мовах, оскільки однією з проблем сучасної лінгвістики є природа встановлення поняттєвого плану мовних категорій і характер процесу відображення пізнавального змісту в мовній одиниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Минский М.* Фреймы для представления знаний : [навч. посібник] / Марвін Минский. – М. : Энергия, 1979. – 152 с. 2. *Калько М. І.* Аспектуальноість і дієслівна полісемія : [монографія] / Микола Іванович Калько. – Черкаси : БРАМА, 2002. – 143 с. 3. *Жаботинская С. А*. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных : дис. … доктора филол. наук : спец. 10.02.19 “Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика” / Светлана Анатольевна Жаботинская ; Московск. гос. лингвист. ун-т. – М., 1992. – 336 с. 4. *Жаботинская С. А.* Концептуальный анализ: типы фреймов / Светлана Анатольевна Жаботинская // Вестник Черкасск. ун-та. – Серия “Филологические науки” / глав. ред. Анатолий Иванович Кузьминский. – 1999. – Вып. 11. – С. 3–20. 5. *Жаботинская С. А.* Ономасиологические модели в свете современных школ когнитивной лингвистики / Светлана Анатольевна Жаботинская // С любовью к языку. – 2002. – С. 115–123. 6. *Graffi G.* Che cos’è la grammatica generativa : [brossura] / Giorgio Graffi. – Roma : Carocci, 2008. – 142 p. 7. *Grewendorf G.* La costruzione scissa: un’analisi contrastiva / Gunther Grewendorf // Rivista di grammatica generativa / a cura di Silvio Bogati . – Padova : UNIPRESS, 1989. − Vol. 14. − P. 105–139. 8. *Gunner S.* I costrutti infinitivi con i verbi fattivi e con i verbi di percezione / Sergio Gunner // Rivista “Studi di grammatica italiana” / a cura dell’Accademia della Crusca. – Firenze : Accademia della Crusca, 1976–1977. − Vol. 5. − P. 355–401. 9. *Lonzi L.* Tipi di gerundio / Lorenzo Lonzi // Rivista di grammatica generativa / a cura di Silvio Bogati. – Padova : UNIPRESS. − 1988. − Vol. 13. − P. 59–77.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Ginzburg N.* Lessico famigliare : [romanzo] / Natali Ginzburg. – Roma : La biblioteca di Repubblica, 2003. – 222 p. 11. *Андрухович Ю.* Перверзія : [роман] / Юрій Андрухович. – Л. : ВНТЛ-Класика, 2004. – 304 с. 12. Eco U. L’isola del giorno prima: [romanzo] / Umerto Eco. – Milano : I Grandi Romanzi Italiani, 2003. – 475 p. 13. *Кононович Л.* Тема для медитації : [роман] / Леонід Кононович. – Л. : Кальварія, 2006. — 240 с.

© Даценко Ю. П.

ДРІБНЮК В. Т.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОЦІНКА ЯК СКЛАДОВА МЕНТАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
(на матеріалі сучасної анлійської мови)

Статтю присвячено аналізу когнітивно-комунікативного аспекту оцінного судження мовця, інтерпретації позитивного, нейтрального чи негативного ставлення до предмету мовлення та поясненню вибору оцінних конструкцій у конкретних мовленнєвих ситуаціях.
Ключові слова: оцінне судження, позитивна оцінка, негативна оцінка, нейтральна оцінка.

Статья посвящена анализу когнитивно-коммуникативного аспекта оценочного суждения говорящего, интерпретации положительного, нейтрального или негативного отношения к предмету речи и объяснению выбора оценочных конструкций в конкретных речевых ситуациях.
Ключевые слова: оценочное суждение, положительная оценка, негативная оценка, нейтральная оценка.

The article is dedicated to the analysis of cognitive-communicative aspect of the speaker's evaluative judgment, interpretation of positive, neutral or negative attitude to the speech object and explanation of evaluative constructions choice in certain speech situations.
Key words: evaluative judgment, positive evaluation, negative evaluation, neutral evaluation.

Об'єктом дослідження у статті є оцінне судження як невід'ємний компонент ментального процесу; **предметом** – класифікація оцінки, її структура та зміст. Наше **завдання** полягає у визначенні когнітивно-комунікативного змісту оцінного судження мовця: інтерпретації причин, які спонукають мовця дати оцінку ситуації, поясненні вибору автором мовно-мовленнєвих засобів (оцінних конструкцій), які він обирає та використовує для передачі співрозмовнику своєї оцінки ситуації. Матеріалом для статті слугує діалогічне мовлення персонажів з романів англійських письменників.

Оцінне судження – це думка мовця про якість чи характер предмету (явища), що оцінюється. Когнітивно-комунікативний зміст оцінки розкриває бачення навколишньої дійсності мовцем та мотивацію вибору конкретного мовленнєвого засобу для її передачі співбесіднику.

Ознакою суб'єктивного характеру висловлення вважається наявність суб'єктивно-оцінного моменту – відношення мовця до змісту інформації. Кожне речення складається з двох шарів: перший являє собою факт передачі інформації про об'єкт, а другий є оцінкою цієї інформації суб'єктом. "Пізнавальний акт як фрагмент розумової діяльності людини вже по своїй природі містить т. зв. оцінний момент, який є не чим іншим, як здійснена суб'єктом мисленнєвої операції

© Дрібнюк В. Т.

відносно предмету висловлення, що являє собою "оцінку" у широкому розумінні. Оцінка міститься там, де здійснюється будь-яке зіткнення суб'єкта пізнання з об'єктивним світом" [1:142]. Оцінка – це операція умовиводу, яка складає категоріальну основу модальності [2:3–4; 3:331]. Отже, сприйняття об'єкту здійснюється через дві стадії: перша – цілісне сприйняття, друга – поаспектний аналіз об'єкту згідно системи еталонів індивіда [4:32].

У результаті сприйняття дійсності індивідом при оцінюванні має місце або ідеалізація, або суб'єктивне перебільшення негативних якостей. Суб'єктивність – це "погляд", який виявляє себе в оцінках і відношеннях до зовнішнього світу крізь призму власного світосприйняття мовцем. "Механізм оцінки чітко виражає природу суб'єктивності, так як всі властивості об'єктів зовнішнього світу індивід "пропускає" через себе, через свої власні стани, які мають зв'язок з рисами цих об'єктів" [5:208]. Пережиті емоції змінюють склад суб'єктивного досвіду, утворюють системи шкал і оцінок, визначають відношення та поведінку індивіда до об'єктів чи ситуацій, які він сприймає [4:28].

Емоції є однією із підсистем свідомості: емоційність передує когнітивним процесам, і все пізнання кодується емоціями. Емоції і оцінка тісно взаємопов'язані, адже синхронно беруть участь в актах відображення і пізнання, виражаючи суб'єктивну сторону результатів, які оцінюють відношення суб'єкта до об'єкта і його властивостей [6:44, 104]. Суб'єктивність оцінного значення полягає в тому, що суб'єкт мовлення співвідносить властивості об'єкта оцінки з певною шкалою цінностей, яка визначається саме в його картині світу. Коли суб'єкт мовлення висловлює своє *емотивне* відношення до об'єкту, змінюється характер оцінки: в ній закладається інформація про почуття-відношення, викликане ставленням до предмету мовлення. Інколи емоційне сприйняття суперечить *раціональному* оцінному ставленню. Раціональна шкала оцінок "добре / погано" може відрізнятися від емоційних переживань мовця. "… мовне вираження насичується двома видами інформації: об'єктивною – інформацією про "зовнішній" світ, який оточує людину, та суб'єктивною – інформацією про "внутрішній" світ, де на основі емоційних реакцій формується враження про дійсність, яку переживає суб'єкт" [7:8]. Отже, якщо думка мовця співпадає із соціальною нормою чи стандартом, оцінка є *раціональною*. Наприклад: *Gaining weight is bad for your health.* – Беземоційне констатування факту.

Якщо ж думка співпадає із суб'єктивним наміром, то оцінка *емоційна*: *You gain weight and your figure looks ugly* – Констатування факту з негативним відношенням мовця до нього.

Суто логічний підхід пропонує поділяти оцінку на: оцінку *de dicto* – позитивне або негативне судження про якість предмета, явища чи процесу (*It's good that you understand me*), та оцінку *de jure* – оцінне відношення, закріплене в назві предмета (*You are a good listener*). Інколи ці два види оцінки можуть поєднуватися в одному реченні: *It's good that you're a good listener!* [8:13–15]

Оцінку можна класифікувати як *абсолютну* і *порівняльну* [9:9; 8:15]. Перший тип оцінки характеризує стереотипи певної лінгвокультурної спільноти (*The weather is good today*), тоді як друга є порівнянням чогось з певними загальновизнаними стандартами (*The weather is better today than yesterday*). Для другого типу оцінки було спеціально введено поняття "оцінна шкала". Отже, те, що відповідає нормі – позитивна оцінка, те, що не збігається з нею – негативна оцінка. Посередині шкали знаходиться *нульова* точка, яка і є нормою оцінювальної якості.

Класифікація оцінок згідно Н. Д. Арутюнової носить таксономічний характер на основі об'єктів і подій. Перша група включає *сенсорні оцінки*, які поділяються на: *сенсорно-смакові* (*fragrant, sweet-scented, tasty, etc.*), психологічні: *інтелектуальні* (*absorbing, captivating, interesting, etc.*) та *емоційні* (*cheerful, desired, joyful, etc.*). Друга група – *сублімовані* (абсолютні) оцінки, які поділяються на: *естетичні* (*amazing, beautiful, etc.*) та *етичні* (*depraved, moral, vicious, etc.*). Третя група містить *раціональні* оцінки: *утилітарні* (*harmful, helpful, useful, etc.*), *нормативні* (*healthy, normal, right, etc.*) та *телеологічні* (*effective, successful, etc.*) [10].

Кожна оцінка містить в собі чотири компоненти: суб'єкт, предмет, характер та мотивацію [11:21]. Суб'єкт оцінки – це особа, яка надає цінність певному предмету, шляхом вираження даної оцінки. "Суб'єкт дає оцінку на основі наявної в його "картині світу" шкали і відповідних стереотипів" [8:68]. Предмет оцінки – це об'єкт, якому приписуються певні цінності, тобто об'єкт, який оцінюється. Оскільки всі оцінки діляться на *абсолютні* та *порівняльні*, то характер абсолютної оцінки визначається кваліфікацією предмету як позитивного, негативного чи байдужого. Характер порівняльної оцінки визначається в порівнянні цінностей двох чи більше предметів і виявленні чиєїсь переваги чи

© Дрібнюк В. Т.

рівноцінності (кращий, гірший, рівноцінний) [11:24]. Мотивація (основа) оцінки – те, з точки зору чого здійснюється оцінювання (позиція чи докази, які схиляють суб'єкта до схвалення, несхвалення чи байдужості) [11:27].

О. В. Ященкова у структурі акту оцінки виділяє обов'язкові компоненти: суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, власне оцінку, підставу оцінки, а також факультативні компоненти: бенефактивний суб'єкт, аксіологічний предикат, мотивування, класифікатори, інтенсифікатори та деінтенсифікатори [12:8]. О. М. Вольф до оцінної структури відносить лише три компоненти: суб'єкт оцінки – "особа чи соціум, з точки зору якого дається оцінка", об'єкт оцінки – "особа, предмет, подія чи стан речей, до яких відноситься оцінка" та шкалу оцінок і стереотипів [8:12]. Крім того, оцінне висловлення може включати в свою структуру ряд факультативних елементів, таких як мотивування, класифікатори (*appearance, mood, state, etc.*), засоби інтенсифікації (*good – very good, bad – very bad*) та деінтенсифікації (*good – not good, bad – not bad*), суб'єкт "користі**"**.

В романі Грема Гріна "Комедіанти" троє попутчиків пливуть на Гаїті: містер Браун – власник готелю "Тріанон", містер Джонс – аферист, який видає себе за майора та містер Сміт з дружиною – колишній кандидат в президенти. Містер Сміт цікавиться хорошими (*good*) готелями для свого перебування на острові.

"I was told at the tourist bureau that there were some very <u>good</u> hotels."

"I own one," I said.

I took out my pocket-book and showed him three postcards. Although printed in bright vulgar colours they had the dignity of history, for they were relics of an epoch over for ever [18].

Суб'єкт оцінки – містер Сміт, предмет – готель, характер – добрий (*good*), мотивація – пошуки хорошого житла для перебування на Гаїті.

Клас предметів оцінки охоплює позитивні, нейтральні та негативні цінності [13:14–15]. Отже, в плані змісту оцінку поділяють на ***негативну***, ***позитивну*** та ***нейтральну***. Особливості оцінки в мові є асиметрія між позитивними та негативними знаками "добре / погано". Оцінка "добре" завжди означає відповідність певній нормі або її перевищення, а оцінка "погано" – відхилення від норми. Л. Міхневич розглядає нульову оцінку як раціональну – неупереджено-об'єктивне

ставлення мовця до повідомлення, а позитивну / негативну – як емоційну [14:16]. Розглянемо це на прикладах.

У романі Айріс Мердок "Чорний принц" Бредлі та Джуліан (дочка друга Бредлі) розмовляють про творчість Шекспіра та його персонажів. Коли герої приходять до спільної думки, Бредлі висловлює похвалу своїй співрозмовниці за допомогою прикметника позитивної оцінки *excellent*.

"The unconscious mind delights in identifying people with each other. It has only a few characters to play with."
"So lots of actors have to play the same part?"
"Yes."
"I don't think I believe in the unconscious mind."
"Excellent girl" [19].

Приємна компанія дівчини зумовлює позитивне сприйняття ситуації Бредлі, а спільність поглядів викликають бажання чоловіка похвалити свою співрозмовницю.

В романі Ентоні Бергеса "Механічний апельсин" головний персонаж Алєкс проходить лікування в спеціальній клініці. Хлопець вирізняється особливою жорстокістю. Кожного дня він зобов'язаний переглядати насильницькі фільми. Приходить момент, коли в Алєкса з'являється відраза до всього насильства, і його жорстока сутність ламається, що і виявляє себе у прикметнику негативної оцінки *horrible*.

"Dr. Brodsky is pleased with you. You had a very positive response. Tomorrow, of course, there'll be two sessions, morning and afternoon, and I should imagine that you'll be feeling a bit limp at the end of the day. But we have to be hard on you, you have to be cured." I said: "You mean I have to sit through -? You mean I have to look at -? Oh, no," I said. "It was horrible" [20].

У процесі лікування свідомість хлопця переломлюється: він починає негативно ставитися до всього, що приносить біль і страждання. Алєкс намагається донести до свого слухача всю нестерпність ситуації.

Джон Фаулз у своєму романі "Колекціонер" описує тяжку участь Міранди – полоненої Фредеріка. Щоразу, коли дівчина намагається завести розмову зі своїм викрадачем, ці діалоги сповнені байдужості та незацікавленості.

I was sitting on my bed, smoking. Caliban on his usual chair by the iron door, the fan was going outside.
"What do you think about the H-bomb?"

"Nothing much."
"You must think something."
"Hope it doesn't drop on you. Or on me."
"I realize you've never lived with people who take things seriously, and discuss seriously" [21].

Міранда не може покохати свого поневолювача. Її байдужість виявляє себе у фразах, які беззмістовні – кинуті на вітер.

Оцінне речення – це висловлення, яке повідомляє про те, що людина вважає цінним, поганим чи байдужим, або виражає переконання мовця в тому, що є добро чи зло. У терміні "цінність" закладене значення розмежування різниці між позитивними цінностями, які співпадають з добром, предметом позитивної зацікавленості, бажання, тощо, і негативними цінностями, які співпадають зі злом та негативністю, а також нульовими цінностями [11:11–13].

Все, що відноситься до матеріальної культури, суспільних установ, цінностей, ідеалів, істотно впливає на те, як люди певного суспільства думають про світ та своє життя [15]. Оцінка – це порівняння об'єкта з певним стандартом (еталоном). Таке порівняння може бути позитивним: об'єкт відповідає стандарту або перевищує його, або негативним: об'єкт не відповідає стандарту [16:72]. На таке порівняння впливають два види факторів: об'єктивні та суб'єктивні. До першої групи належать: 1) ієрархія відносин між суб'єктом і об'єктом мовленнєвого акту; 2) тип відносин між суб'єктом і об'єктом; 3) ціль мовленнєвого оцінного акту; 4) склад комунікантів; 5) вид мовленнєвого акту; 6) ступінь інтенсивності оцінки; 7) живий чи неживий об'єкт оцінки. До другої: 1) відношення інтерпретатора до оцінки, яка міститься в мовленнєвому акті (заслужена / незаслужена оцінка); 2) комунікативна інтенція (емоції, які автор хоче викликати у слухача / читача); 3) ідіолект інтерпретатора (соціальний стан); 4) умови комунікації [16:73–74].

У кожному повідомленні, як зазначає присутня експресивна цінність, орієнтована на відправника інформації. Характеризуючи дану цінність, автор визначає її як "долю авторського самовираження, яка втілюється в продуктах мовленнєвої діяльності" [17:105]. Надаючи своїм думкам вербальної форми, мовець висловлює своє відношення до того, про що повідомляє, і накладає на повідомлення "відпечаток своєї особистості" (суб'єктивна модальність).

Висновок. Кожен процес мислення містить в собі оцінне судження, яке реалізує себе за допомогою мовлення. Оцінне висловлення – це

суб'єктивний умовивід мовця, який відображає його ціннісне відношення до предмету мовлення. Когнітивно-комунікативні особливості оцінного судження полягають у: сприйнятті мовцем навколишньої дійсності та його ставленні до конкретної комунікативної ситуації, предмету мовлення та співрозмовника. Вибір мовно-мовленнєвих засобів мотивується бажанням мовця виразити своє ставлення до того, про що він повідомляє у висловленні.

Перспективою дослідження є поглиблене вивчення когнітивно-комунікативного аспекту позитивності / негативності / нейтральності оцінного судження.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Колшанский Г. В.* Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1975. – 231 с. 2. *Паўлоўская Н. Ю.* Мадальнасць як лінгвістычная катэгорыя / Н. Ю. Паўлоўская // Лекцыі выкладчыкаў. – Мн. : МГЛУ, 1995. – № 4. – 24 с. 3. *Воркачев С. Г.* Нейтральная модальность как оператор в семантике естественного языка / С. Г. Воркачев // Серия литературы и языка. – 1986. – Т. 45, № 4. – С. 330–337. 4. *Артемьева Е. Ю.* Психология субъективной семантики / Е. Ю. Артемьева. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1980. – 127 с. 5. *Колесов Д. В.* Оценка / Д. В. Колесов // Библиотека психолога. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 2006. – 811 с. 6. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – Воронеж, 1987. – 190 с. 7. *Телия В. Н.* Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1991. – 214 с. 8. *Вольф Е. М.* Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 261 с. 9. *Шинкарук В. Д.* Словотвірна категоризація словотвірної оцінки / В. Д. Шинкарук, Л. Б. Шутак. – Чернівці : Рута, 2002. – 128 с. 10. *Арутюнова Н. Д.* Аксиология и механизм жизни и языка / Н. Д. Арутюнова // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1984. – С. 5–23. 11. *Ивин А. А.* Основания логики оценок / А. А. Ивин. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1970. – 230 с. 12. *Яшенкова О. В.* Оцінні номінації в англійському діалогічному мовленні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ольга Володимирівна Яшенкова. – К., 1995. – 23 с. 13. *Банару В. И.* Оценка, модальность, прагматика / В. И. Банару // Языковое общение: Единицы и регулятивы. – Калинин : Калинин. гос. ун-т, 1987. – С. 14–18. 14. *Михневич Л.* Модальность как информационный компонент смысла текста / Л. Михневич. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1986. – 24 с. 15. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая ; под ред. Т. В. Булыгиной ; [пер. с англ. А. Д. Шмелева]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 263–305. 16. *Мацук А. П.* Семантические поля со значением интерпретации оценки / А. П. Мацук // Семантика. Прагматика. Текст. – М. : МПИИЯ им. М. Тореза, 1987. – Вып. 290. – С. 69–80. 17. *Гришина О. Н.* О качественной оценке информации речевого сообщения / О. Н. Гришина // Стилистические аспекты устной и письменной речи. – М. : МПИИЯ им. М. Тореза, 1987. – Вып. 286. – С. 102–108.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

18. *Green G.* Comedians / G. Green. – М. : Менеджер, 2003. – 336 с. 19. *Murdoch I.* The Black Prince / I. Murdoch. – Vintage, 1999. – 415 p. 20. *Burgess A.* A Clockwork Orange / A. Burgess. – Penguin Books, 2000. – 140 p. 21. *Fowles J.* The Collector / J. Fowles. – Vintage, 1998. – 288 p.

© Дрібнюк В. Т.

ЖАЛАЙ А. В., АНДРІЙЧЕНКО Ю. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ “СМЕРТЬ” В ІСПАНСЬКІЙ ПАРЕМІОЛОГІЇ

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних засобів вираження концепту “СМЕРТЬ” в іспанській мові, зокрема на паремійному рівні.
Ключові слова: концепт, смерть, паремія, паремійна одиниця прислівного типу.

Статья посвящена исследованию лексико-семантических средств выражения концепта “СМЕРТЬ” в испанском языке, в частности на паремийном уровне.
Ключевые слова: концепт, смерть, паремия, паремийная единица пословичного типа.

The paper analyzes lexico-semantic devices of expressing the “DEATH” concept in the Spanish language, at the paroemiac level in particular.
Key words: concept, death, paroemia, paroemiac unit of proverbial type.

Концепт “СМЕРТЬ” так само, як і концепт “ЖИТТЯ” утворює один з основних універсальних концептів мовної картини світу. Дана стаття присвячена вивченню вищезазначеного концепту, тобто є її **об’єктом**, а **предметом** дослідження виступає аналіз процесу функціонування та вираження концепту “СМЕРТЬ” на паремійному рівні іспанської мови.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю більш детально розглянути та розрізнити усі можливі аспекти такого широкого концепту, як концепт “СМЕРТЬ”.

Мета статті – класифікувати понятійні компоненти лінгвокультурного концепту “СМЕРТЬ”.

Матеріалом дослідження слугують фразеологізми, прислів’я та приказки з іспанських фразеологічних словників та інтернет-сайтів.

Наукова новизна полягає у дослідженні концепту “СМЕРТЬ” у контексті паремій, які відображають іспанську мовну картину світу.

Концепт – це згусток культури в свідомості людини; те, у вигляді чого культура увіходить у ментальний світ людини, він характеризується шаровою будовою і складається з актуального семантичного шару, пасивного шару (додаткових смислів) та етимологічного смислового шару. Іншими словами, термін “концепт” ми вживаємо відносно семантичного утворення, оформленого певною одиницею конкретної мови [1:40; 2:8–9]. У Лінгвістичному енциклопедичному словнику представлене наступне визначення терміну *концепт*: Поняття (концепт) – явище того ж порядку, що і

© Жалай А. В., Андрійченко Ю. В.

значення слова, але яке розглядається в дещо іншій системі зв'язку; значення у системі мови, поняття у системі логічних відношень і форм, які досліджуються як мовознавством, так і логікою [3:344]. А. Вежбицька пропонує розглядати концепти як інструменти пізнання зовнішньої дійсності, які повинні бути описані засобами мови у вигляді деяких пояснювальних конструкцій [4:33].

Термін *паремії*, за Л. Б. Савенковою, розуміються як замкнуті стійкі фрази (прислів'я та приказки), які є маркерами ситуацій чи відношень між реаліями [5:3].

Концепт "СМЕРТЬ" може мати багато значень, зокрема, три основні з них: біологічне – завершення процесу життєдіяльності людини; філософське – розуміння кінцевості буття з точки зору емпіричного рівня знань; релігійне – розуміння завершення земного шляху з точки зору релігії.

Загадки життя і смерті, проблеми безсмертя душі – питання, які хвилюють людину. Але все значення смерті, її визначення, її розуміння полягає в тому, щоб вирішити проблеми, пов'язані з життям: зрозуміти, у чому сенс життя, як потрібно жити, для чого жити, як прожити своє життя так, щоб не було відчуття незадоволеності, відчуття непотрібності, невдалості. Звернення до проблеми смерті має моральну цінність тоді, коли смерть розглядається як підсумок життя, його загальна сумарна оцінка, як осягнення глибинних основ людського існування.

Життя і смерть – вічна проблема людського існування. І вона ж – одвічна суперечка між прагненням людини до морально гідного життя і тлінністю його фізичного існування.

Отже, надаємо найзагальніше визначення концептуальної лексичної одиниці ***la muerte*** – "смерть – це кінець життя". При цьому синонімічний ряд може також бути представлений такими словами, як ***fin, desaparición, fallecimiento, deceso,defunción***, які у свою чергу, так само відображатимуть ідею кінця та припинення життя [6].

Наступним визначенням є визначення у біологічному сенсі концепту ***la muerte*** – припинення життєдіяльності організму та його загибель. Оскільки біологія дуже тісно пов'язана з медициною, концепт "СМЕРТЬ" буде представлений в іспанській мові ще ширшим синонімічним рядом: ***mortandad, mortalidad, agonía, estertor, coma, fenecimiento, perecimiento*** [6]. Також до зазначеного аспекту можна віднести лексичні одиниці та словосполучення, які пов'язані з

© Жалай А. В., Андрійченко Ю. В.

вищезгаданим визначенням та можуть бути класифіковані, як різновиди природної смерті – ***muerte senil, consunción, insuficiencia cardiorrespiratoria, síncope, ataque, apoplejía, embolia, embolia cerebral, trombosis, infarto, infarto cardíaco, paro cardíaco, asfixia, shock,catalepsia, inanición, epidemia, plaga*** [6].

Окрім різновидів смерті виділяють наступні фази смерті: ***agravamiento, agonía,estertor, respiración jadeante, sudor frío, pérdida de conciencia, debilidad del pulso, extremidades frías, mirada opaca, dilatación pupilar, muerte, enfriamiento, rigidez cadavérica, lividez cadavérica, manchas verdosas o flictenas, saponificación, putrefacción, descomposición, momificación*** [6].

У філософському сенсі визначення концепту “СМЕРТЬ” звучить так: смерть – це не відсутність життя, а його закінчення, завершення. Тому смерті протистоїть не життя, а народження. Філософія це спосіб вираження певного світогляду, а отже вона завжди тяжіє до експресивності. Експресивність у свою чергу пов’язана з численними яскравими образами та перифразами:

hora suprema, sueño eterno, el más allá, la eternidad, el otro mundo [6].

Релігія так само, як і філософія дає досить туманне тлумачення концепту “СМЕРТЬ”. Проте будь-яка зі світових релігій базується на постулаті про вічне життя, який відображає загальне концептуальне бачення людьми сутності їх буття. Оскільки більшість світових релігій засновано на вірі у існування нематеріальної душі, у релігійному сенсі смерть трактується як лише загибель тіла, а подальші варіанти існування стають можливими завдяки формі духу чи наступного переродження у новому тілі. Зважаючи на таке визначення, концепт “СМЕРТЬ” може бути представлений наступними антонімічними словосполученнями: ***la vida eterna, la vida celeste, la vida después de la muerte, eternítad, la resurrección, el paraíso, la gloria, el infierno*** [6].

Ми розглянули основний зміст та засоби вираження концепту “СМЕРТЬ” на лексико-семантичному рівні. Перейдемо до висвітлення концепту на фразеологічному рівні.

Найпоширенішими фразеологізмами, що виражають концепт “СМЕРТЬ” є ті фразеологічні одиниці (ФО), які містять слово ***muerte:buena muerte*** (легка смерть, “смерть праведника”; помер з чистою совістю); ***la muerte del cebón, del cerdo, del cochino, del gocho, del gorrino, del guarro, del lechón, del marrano, del pavo, del puerco***

© Жалай А. В., Андрійченко Ю. В.

(смерть, яка нікого не засмутила); ***como la muerte de un marrano, como la muerte de un perro*** (собаці – собача смерть); ***dar muerte*** (вбити когось); ***estar a la muerte*** (бути при смерті); ***muerto hasta las uñas*** (бути холодним (про покійника)); ***dar por muerto*** (вважати загиблим); ***doblar a muerto*** (дзвонити у дзвін (за померлим)) [7;8].

Однак, варто зазначити, що більшість ФО, які містять слово ***muerte*** і ***muerto*** не мають безпосереднього відношення до концепту "СМЕРТЬ", наприклад: ***muerte civil*** (позбавлення громадянських прав)***; muerte chiquita*** (конвульсія, спазм)***;muerte pelada*** (лисий)***; la muerte de un obispo*** (дуже рідко)***; a muerte*** (до кінця)***; odiar a uno de muerte*** (смертельно когось ненавидіти)***; dejar a uno a muerte o a vida*** (кинути напризволяще)***;perseguir de muerte*** (безжально переслідувати)***; sentir de muerte*** (сильно страждати)***; de mala muerte*** (поганський)***;no acordarse más que de la muerte*** (перестати думати про когось)***;llorar la muerte de su abuelo*** (очі, які постійно сльозяться)***;tomarse la muerte por su mano*** (діяти усупереч розсудливості)***; como la muerte*** (смертельний сум)***;como la muerte, que no respeta a nadie*** (він ні перед чим не зупиниться)***; más flaco que la muerte*** (худий, як тріска)***; más miserable que la muerte*** (скупий)***; más negro que la muerte*** (недобрий)***; más muerto que vivo*** (ледь живий)***; caerse muerto de gozo*** (бути на сьомому небі від щастя)***; caerse muerto de risa*** (помирати від сміху)***; caminar para el muerto*** (бути відважним)***; cargar con el muerto*** (звалити на себе щось неприємне)***; contar con los muertos*** (зовсім забути про когось)***; dejar muerto*** (вразити когось)***; estar muerto por*** (дуже чогось хотіти)***; hacer el muerto*** (відпочивати лежачи на спині)***; hacerse el muerto*** (прикинутись дурником)***; oler a muerto*** (терпіти явну поразку)***; quedarse muerto*** (оціпеніти)***; ni muerto ni vivo*** (безслідно зникнути)***; y no atestiguo con muertos*** (чиста правда)***; como los muertos en sus tumbas*** (мовчазний; холоднокровний)***;más solo que un muerto*** (самотній)***; caer como muerto*** (звалитись від утоми) [7; 8]**.**

Так само як і ФО зі словами ***muerte*** і ***muerto,*** переважна частина ФО, що містять компонент ***morir*** також не мають безпосереднього відношення до концепту ***la muerte – a morir*** (твердо); ***morir(se) por uno*** (обожнювати когось); ***irse muriendo*** (дуже повільно пересуватись); ***que me muera si*** (щоб мені провалитись) [7; 8].

Тепер наводимо приклади, що демонструють свою приналежність до концепту "СМЕРТЬ": ***morir uno bien*** (померти з гідністю); ***morir uno vestido*** (померти насильницькою смертю) [7; 8].

© Жалай А. В., Андрійченко Ю. В.

Проаналізувавши використання концепту “СМЕРТЬ” на фразеологічному рівні, поступово переходимо до аналізу на паремійному рівні.

Більшість культур світу має подвійне трактування тих чи інших життєвих явищ. Те саме стосується і явища смерті. Багато народів негативно сприймають це явище і розуміють його невідворотність. Проте, потрібно зазначити, що незважаючи на цей факт, дух народу завжди прагнув бути вищим за смерть і боровся з нею завдяки гумору та іронії – ***la muerte es tu verdadera amiga, es la unica que te saca de los problemas;la muerte es tu amiga, te libera de la prisión de vida;la muerte es la única mujer que viene a buscarte para que te quedes siempre con ella*** [9; 10].

Існує безліч прислів’їв та приказок, які відображають двобічне ставлення людей до смерті, дехто боїться її, а дехто – навпаки чекає: ***a la muerte no hay que temerle ni buscarla, únicamente esperarla; la muerte es un castigo para algunos, para otros un regalo, y para muchos un favor*** [9; 10].Такі прислів’я та приказки ставали закликом не боятись смерті, а смиренно чекати на її прихід, аби гідно померти – ***no temas a la muerte, deja que ésta te acaricie; incierto es el lugar donde la muerte te espera, espérala pues en todo lugar; no hay peor muerte que morir sin dignidad*** [9; 10].

Осмислення неминучості смерті, відображено у прислів’ях: ***la muerte es lo único seguro que tenemos en la vida; para todo hay remedio, menos para la muerte; todo tiene solucion menos la muerte; la muerte tiene los pies rapidos;vivir es ir muriendo y nacer es empezar a morir; todos los días morimos un poco*** [9; 10].

Смерть у багатьох культурах виступає як певна вища сила, перед таїнством якої усі рівні – ***todos los caminos llevan a la muerte; si el dinero es fuerte, más lo es la muerte; ni el más rico ni el más fuerte, se han librado de la muerte; la muerte todas las cosas iguala; la muerte a nadie perdona; igualdad, solo ante la muerte*** [9; 10].

Крім класичного концептуального зображення сценаріїв смерті, дедалі популярнішим стає вираження концепту “СМЕРТЬ” у тотальному сенсі, за допомогою сталих виразів ***fin de civiización, fin del mundo*** та ***apocalipsis.*** Ці поняття йдуть пліч-о-пліч з процесом еволюції людства та наукових революцій. Чим більше людство пізнає світ, тим більше розширюється понятійний аспект концепту “СМЕРТЬ”.

© Жалай А. В., Андрійченко Ю. В.

Приклади, що подавалися вище, мають безпосереднє відношення до концепту "СМЕРТЬ" та в основі своїй містять головне концептуальне слово MUERTE. Слід додати, що група паремій з ключовим словом MUERTE є чисельною та відображає широкий понятійний спектр концепту ***la muerte.*** Загалом було проаналізовано близько 200 паремій даного типу.

Далі будуть наведені приклади використання паремійних одиниць прислівникового типу (ПОПТ), що базуються на лексичному компоненті MORIR***: a mal vivir, mal morir; antes huir que morir;a quien enferma para morir, ningún remedio puede servir;a quien vive pobre por morir rico, llámale borrico; comamos y bebamos que mañana moriremos; de abrigado a nadie vi morir, de desabrigado sí*** [11]. Ця група є також достатньо чисельною, проте вона значно поступається групі з концептуальним словом MUERTE. Кількість проаналізованих паремій – близько 90.

Наступною групою ПОПТ є група з лексичним компонентом MUERTO. Дана група стоїть практично на одному рівні з першою групою, приблизна кількість розглянутих ПОПТ – 170: ***de los muertos no se hable sino bien; el casado en su casa, y el muerto en la mortaja;el muerto a la sepultura y el vivo a la travesura;el muerto al pozo, y el vivo al gozo;el muerto cuando lo cargan se hace el pesado;el muerto delante y la griteria atrás;el muerto en la guerra no sacó ningún provecho;el muerto es del mar cuando la tierra lejos está;el muerto se asusta del degollado;el muerto y el arrimado, a los tres días apestan;el muerto y el ausente, no son gente*** [11].

Окрім згаданих лексичних одиниць MUERTE, MUERTO і MORIR, існують ще й такі лексико-семантичні елементи, котрі можуть прямо, а можуть опосередковано називати явище смерті чи певну її сторону. Вони діють за принципом асоціації і виступають відносними синонімами до концепту "СМЕРТЬ". Так одним із цих синонімів є слово SUEÑO – ***el sueño más profundo que existe***; ***sueño eterno; la muerte es hermana del sueño; el sueño es una muerte corta; la muerte es un sueño largo*** [11].

Базовими лексико-семантичними елементами у вираженні концепту "СМЕРТЬ", як ми бачимо при аналізі паремійного рівня, є іменники MUERTE і MUERTO, а також дієслово MORIR. Непрямі концептуальні слова, а саме згадане вище слово SUEÑO, змальовує альтернативний варіант вираження концепту ***la muerte***.

© Жалай А. В., Андрійченко Ю. В.

У цілому, лінгвокультурний концепт “СМЕРТЬ” розуміється як певний суперечливий процес, який з одного боку руйнує, з іншого – дає початок чомусь новому. Концепт “СМЕРТІ” та концепт “ЖИТТЯ” є яскравим прикладом філософського закону єдності та боротьби протиріч, який є основною рушійною силою будь-якого розвитку. Для декого смерть та життя можуть бути навіть синонімами, адже смерть може трактуватись як початок вічного життя. Але у будь-якому разі таємниця смерті досі залишається таємницею.

Висновки та подальші перспективи дослідження. Як ми бачимо на проаналізованому матеріалі, концепт “СМЕРТЬ” містить у собі цілу низку асоціацій та уявлень, котрі мають як почуттєве, так і раціональне начало. Проведене нами дослідження вказує на амбівалентність зазначеного поняття та виявляє його асоціативні поля, представлені численними синонімічними рядами. Проте, наша стаття відображає лише загальну концептуальну картину вираження явища “СМЕРТЬ”, і, оскільки, це поняття є дуже глибоким і надзвичайно розмаїтим у плані лексико-семантичного вираження, наша робота не дає вичерпної відповіді на питання даної проблематики. Отже, ми вбачаємо необхідність у подальшому розгляді питань висвітлення ролі паремій у розкритті картин смерті та глибшого вивчення паремійного фонду іспанської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Степанов Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 824 с. 2. *Радзієвська Т. В.* Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість : [монографія] / Тетяна Вадимівна Радзієвська ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. Агенство”, 2010. – 491 с. 3. *Лингвистический* энциклопедический словарь / [Ред. Виктория Николаевна Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 578 с. 4. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая. – М. : РАДД, 1999. – 212 с. 5. *Савенкова Л. Б* Русские паремии как функционирующая система / Людмила Борисовна Савенкова. – Ростов-на-Дону : Феникс. – 2002. – 256 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Diccionario* de sinónimos y antónimos [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.wordreference.com. 7. *Левинтова Э. И.* Испанско-русский фразеологический словарь / [Эрнестина Иосифовна Левинтова, Елена Моисеевна Вольф, Надежда Ароновна Мофшович, Ирина Александровна Будницкая ; под ред. Э. И. Левинтовой]. – М. : Рус. яз, 1985. – 1080 с. 8. *Загорская Н. В.* Большой русско-испанский словарь / [Наталья Васильевна Загорская, Неля Ниловна Курчаткина ; под ред. Б. П. Нарумова]. – [9-е изд., стереотип.]. – М. : Рус. яз. – Медиа; Дрофа, 2008. – 821 с. 9. *Proverbios* de Muerte [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.proverbiosweb.com. 10. *Frases de* muerte [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.frasescelebres.net. 11. *Proverbios españoles.* De Wikiquote, la colección libre de citas y frases célebres [Електронний ресурс]. – Режим доступу : es.wikiquote.org.

© Жалай А. В., Андрійченко Ю. В.

ІВАНИЦЬКА М. Л.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ПРОДУКТ ПЕРЕКЛАДУ
(на матеріалі роману Б. Лєберта "Крейзі")

У статті досліджується вплив мовної особистості перекладача на відтворення оригіналу на матеріалі перекладу роману Беньяміна Лєберта "Крейзі", виконаного Софією Онуфрів. Аналіз перекладацьких рішень дозволив виокремити риси мовної особистості перекладача, які найбільш суттєво впливають на підходи до перекладу. Це умови формування мовної особистості, а також мотиви та соціальні й психологічні установки, які взаємопов'язані із мовленнєвою поведінкою перекладача і визначають стратегію перекладу, якої притримується певний перекладач і яка проявляється в його індивідуальному стилі.

Ключові слова: художній переклад, мовна особистість перекладача, стратегії перекладу, перекладацькі рішення, стилістичні трансформації, індивідуальний стиль.

В статье анализируется влияние языковой личности переводчика на воспроизведение оригинала на материале перевода романа Б. Леберта "Крейзи", выполненного С. Онуфрив. Анализ переводческих решений позволил выделить черты языковой личности переводчика, которые существенно влияют на подходы к переводу. Это условия формирования языковой личности, а также мотивы и социальные/психологические установки, взаимосвязанные с речевым поведением переводчика и определяющие стратегию перевода, которой придерживается переводчик и которая проявляется в его индивидуальном стиле.

Ключевыеі слова: художественный перевод, языковая личность переводчика, стратегии перевода, переводческие решения, стилистические трансформации, индивидуальный стиль.

Sophia Onufriv's translation of "Crazy" by B. Lebert into Ukrainian language was studied to identify influencing drivers behind translation strategies and approaches. Analysis of translator's individual solutions enabled to determine the features of translator's personality with the strongest influence on translation approaches. Those are the conditions for shaping a linguistic personality and the corresponding social and psychological emotions interrelated with translator's speech activity. They also define a translation strategy applied by a certain translator, which is reflected in his or her individual style.

Keywords: literary translation, translator's personality, translation strategies and approaches, translator's individual solution, intentionality, stylistic transformations, individual style.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика спрямована на вивчення антропологічного, особистісного аспекту мовлення. У центрі уваги філологічних студій опиняються не парадигматичні мовні явища, а саме творення індивідом текстових структур. Поступово і перекладознавство зміщує акценти від вивчення певних особливостей перекладів до розгляду чинників, що впливають на процес перекладання та особу перекладача, яка є стрижневим елементом при "перестворенні" тексту. У цьому контексті нас цікавить такий компонент індивідуальності перекладача, як "мовна особистість". Комплексне вивчення впливу мовної особистості

© Іваницька М. Л.

перекладача на відтворення оригіналу дозволить зробити новий крок у перекладознавчих дослідженнях як у теоретичному, так і в практичному плані, даючи перекладачам-початківцям та викладачам перекладу матеріал для осмислення і вдосконалення.

Актуальність дослідження мовної особистості перекладача визначається, таким чином, антропоцентричним підходом до аналізу процесу перекладу, а також відсутністю комплексного вивчення феномену "мовної особистості перекладача" у вітчизняному перекладознавстві.

Аналіз останніх наукових досліджень. Поняття мовної особистості ввели у наукову терміносистему В. Виноградов [1], Г. Богін [2] та Ю. Караулов [3], на основі чиїх міркувань сформувалася лінгвоперсонологія, котра займається яскравими мовними особистостями письменників та політиків, а останнім часом – і персонажів художньої літератури. Як приклад можна назвати дисертаційне дослідження І. Морякіної "Мовна особистість у художній прозі Дж. Голсуорсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти" [4]. Проте слід зазначити, що мовна особистість перекладача лише починає ставати предметом наукових досліджень. Так, Л. Долбунова розглядає мовну особистість перекладача з точки зору міжкультурної комунікації [5], А. Бушев наголошує на розширенні обов'язкових компетенцій полікультурної мовної особистості сучасного професійного перекладача [6], С. Сєребрякова вислювлює думку про можливість формування мовної особистості майбутнього перекладача завдяки активізації його лінгвокогнітивного потенціалу у вищому навчальному закладі [7]. Більшість сучасних досліджень мовної особистості перекладача активно проводяться в Росії, відповідно, детально вивчається російська мовна особистість, напр., О. Шевченко присвячує дисертаційне дослідження мовній особистості перекладача Б. Заходера [8]. На жаль, феномен мовної особистості перекладача художньої літератури, її формування та розвиток, її складові в українському перекладознавстві ще комплексно не досліджувалися.

В Україні поняття мовної особистості перекладача розглядалося Л. Засєкіною під кутом зору психолінгвістики [9], Т. Бідною – з точки зору відтворення перекладачем тропеїчних засобів оригіналу [10], О. Кравцова висвітлює мовленнєві прояви особистості перекладача у тексті перекладу [11]. Лише невелика частина праць виходить за межі вузьких питань передачі певних авторських засобів чи міркувань щодо національної ідентичності перекладача. Так, Л. Кушніна досліджує мовну особистість

© Іваницька М. Л.

перекладача у світлі концепції перекладознавчого простору [12], а О. Мазур аналізує творчу особистість у світлі теорії контекстів [13]. А. Науменко, розмірковуючи про індивідуальний стиль перекладача, має на увазі значно ширший об'єм цього поняття, ніж традиційне розуміння стилю; вчений аналізує філософський, індивідуальний та професійний компоненти стилю перекладача, вказуючи на індивідуальне сприйняття та інтерпретацію оригіналу перекладачем залежно від національної, соціальної, історичної, психологічної, виховної, освітньої, досвідної, вікової та іншої іпостасі, а також від особистих звичок, "лінгвістичних пристрастей" на всіх мовних рівнях. Перекладознавець висловлює думку, що усі ці фактори неминуче руйнують стилістику оригіналу, перетворюючи його на новий твір з аналогічним сюжетом [14].

Мета нашої розвідки − дослідити вплив мовної особистості перекладача на можливості адекватного відтворення оригіналу, визначивши при цьому характер "прирощень" перекладу. Останній термін запропонувала Л. Кушніна, яка вважає що будь-який якісний переклад характеризується "прирощенням" змісту, яке з'являється внаслідок творчих потенцій картини світу перекладача, і саме в цьому полягає синергетичний ефект процесу перекладу [12:74].

Предметом дослідження є мовна особистість української перекладачки Софії Онуфрів, **об'єктом** вивчення – характер прирощень змісту та форми у її перекладах. **Матеріалом** для дослідження слугував роман молодого німецького письменника Беньяміна Леберта "Крейзі" та його переклад українською мовою, виконаний С. Онуфрів.

Наукова новизна розвідки визначається такими моментами: українське перекладознавство робить лише перші кроки у дослідженні мовної особистості перекладача, а тому комплексні дослідження цього феномену ще не проводилися; перекладачі сучасності ще не ставали об'єктом наукового аналізу; сучасні українські переклади з німецької потребують перекладознавчого аналізу та осмислення.

У ході аналізу оригіналу та перекладу роману вдалося встановити цілу низку своєрідних моментів, характерних для творчої манери перекладачки, котрі є певними відхиленнями чи прирощеннями щодо текстів оригіналу і можуть бути використаними для характеристики мовної особистості перекладача. Цікаво, що такі відхилення та прирощення із певною частотністю проявляються лише щодо певних лексичних елементів чи мовленнєвих структур. Розгляньмо найтиповіші

© Іваницька М. Л.

перекладацькі рішення щодо відтворення оригіналу та спробуємо пов'язати їх із категорією мовної особистості.

Стиль роману "Крейзі" характеризується широким вживанням молодіжного сленгу, розмовної та ненормативної, грубої лексики. В українській літературній традиції нелітературна лексика лише нещодавно почала активно використовуватися і в художній літературі, це пов'язано в першу чергу із іменами молодого покоління авторів, таких як Ірена Карпа чи Любко Дереш. Німецька література впустила до себе грубу та вульгарну лексику на кілька десятиліть раніше, тому вульгаризми сприймаються німецьким реципієнтом набагато спокійніше, ніж українським. Це ставить перед перекладачем досить складне завдання – не спотворити стиль оригіналу, залишившись у полі молодіжного жаргону та не викликати внутрішній спротив не настільки відкритого до грубого мовлення українського читача. Окрім того, безперечним фактом є те, що молодіжний сленг в Україні переповнений російськими жаргонізмами та суржиком, які не можуть виконувати функцію повних еквівалентів при перекладі українською мовою, тому що несуть додатковий територіально-соціальний колорит одомашненння. Відзначимо, що перекладачка чудово справилася із цим складним завданням, підібравши для відтворення сленгу елементи розмовної лексики молодіжної аудиторії, напр.:

Mit seinem blöden Gequassel übers Leben. S. 135	*Його дурнуватому триндінню про життя. С. 136*
Seit zwei Jahren mache ich schon sämtlichen Scheiß mit. S. 99	*Вже два роки я беру участь у всіх ваших прибацаних акціях. С. 98*
Janosch grinst. S. 95	*Янош шкіриться. С. 94*
Mein Gott, ist das alles mies. S. 92	*Боже мій, який смурняк. С. 92*

Цікавим нам видався той факт, що навіть у тих випадках, коли автор оригіналу вживає нейтральну лексему, перекладачка вдається до стилістичних трансформацій, знаходячи більш експресивну лексему (частіше) нищого регістру, напр.:

Das Kopfkissen und die Bettdecke sind zerwühlt. S. 86	*На ліжку бардак. С. 86*
Und manche einfach nur, um hier zu sein. S. 151	*А треті просто тусуються. С. 151*
Zorniges Gesicht. S. 111	*Розлючена міна. С. 111*
Sie würde mir eine Ohrfeige geben.	*Вона дасть мені в пику. С. 119*
Lernen. S. 123	*Зубрять. С. 124*

© Іваницька М. Л.

Der Rest (von Schülern) wird fallengelassen. C. 123	*На інших просто забивають. С. 124*
Ein alter Opa. S. 128	*Старий пердун. С. 128*
Die Jungen. S. 139	*Пацани. С. 139*
Ein schönes Buch. S. 141	*Класна книжка. С. 141*
sterben S. 91	*здохнути С. 90*
meine Eltern streiten sich. S. 123	*мої батьки гризуться. С. 124*
In Bayern ist das besonders schlimm. S. 123	*В Баварії ситуація особливо херова. С. 124*
ist angeschrieben S. 86	*нашкрябаний С. 85*
quatschen S. 87	*потринділи 87*
Wir sollten mal zusammen ins Kino gehen S. 156	*Давайте підемо разом до* ***кіна****. С. 156*
Gutes Essen S. 165	*Добре їдло. С. 165*

Бачимо, що такі перекладацькі рішення посилюють емоційність твору, подекуди додають негативну оцінку чи знижують стиль. Можемо констатувати, що таких перекладацьких прирощень коннотацій набагато більше, ніж втрат емоційності через відсутність у мові-реципієнті лексеми молодіжного сленгу, тому навряд чи їх можна пояснити бажанням компенсації. Очевидно, причину такої стратегії варто шукати не на вербально-семантичному чи когнітивному рівні мовної особистості перекладача (рівні мовної особистості подаються за Карауловим [3:42]), а на прагматичному рівні, котрий включає у себе цілі, мотиви та установки конкретної особистості.

Припустимо, що серед мотивів С. Онуфрів була першочергова орієнтація на молодого українського читача, підлітка, котрий повинен побачити і відчути у книзі реального однолітка (авторові роману “Крейзі” − лише 16 років) з його способом мислення та манерою говорити. Зацікавити цього читача не просто, тому стиль перекладу повинен бути “своїм”. Зазначимо, що взятися за переклад такого твору зважиться не кожен перекладач, оскільки сучасне молодіжне мовлення не є “своїм” для перекладачів старшого покоління, котрі, навіть маючи неабиякий досвід художнього перекладу та літературний хист, тяжіють до традиційного для української культури художнього мовлення із яскравою образністю та лірично-метафоричною картиною світу. С. Онуфрів – відносно молода перекладачка, котра почала свою діяльність із перекладів Ю. Андруховича німецькою та продовжила перекладами із німецької авторів-сучасників.

© Іваницька М. Л.

Два інші перекладені нею твори молодіжної тематики належать перу одного з найвідоміших письменників сучасної Німеччини Томаса Бруссіґа "Сонячна алея" та "Чому футбол, або як хлопці стають чоловіками". Отже, вже сам вибір творів для перекладу свідчить про близькість цієї тематики для перекладачки, її відкритість до використання широких пластів стилістично маркованих одиниць, її неупереджене ставлення до можливості використання у художньому творі жаргонізмів та грубої лексики задля відтворення стилю першотвору, її впевненість у розумінні молодого покоління. Але установку перекладачки на посилення емоційності та розширення функціонального поля конотативності завдяки збільшенню кількості стилістично маркованих одиниць та інколи − зниження реґістру розмовно-побутової лексики до жаргонної можна розглядати як спробу "корекції" (термін Т. Гавриліва) тексту на інший культурний та ширший соціальний універсум. Разом з тим помічаємо, що саме молоді перекладачі стають "деконструкторами табу" у своїй, цільовій культурі, перетиначами меж заборонених зон [15]. Можливо, додаванням експресивності перекладачка воліла забезпечити своєму перекладові незаперечну рецепцію українською молодіжною аудиторією як тексту у "своєму" стилі. Чи справджується це припущення щодо інших елементів оригіналу?

Так. Якщо перекладачка користується лексичним розгортанням чи додаванням, то в основному з метою посилення експресії та – досить часто – введення оцінки, що наповнює переклад більшою суб'єктивністю, аніж ми це можемо прослідкувати в оригіналі. Порівнюючи український та німецький менталітет, дослідники вказують на такі специфічні риси укранської ментальності, як підвищена емоційність, чутливість, ліризм [16:4], більшу суб'єктивність, поряд із сухішими німцями, схильними до ідеалізму та об'єктивізації. За цими архетипами своєї читацької аудиторії йде і перекладачка:

Mein lieber Mann − konnte die küssen. S. 106	*То був несамовитий кайф – як вона цілувалася. С. 106*
Er sei sogar in zwei unterschiedenen Socken in die Schule gekommen. S. 105	*Навіть примудрився прийти до школи у двох різних шкарпетках. С. 105*
Für einen Sechzehnjährigen ist das ziemlich hart. S. 123	*Для шістнадцятирічного підлітка це дуже важке випробування. С. 123*

© Іваницька М. Л.

Er grinst ein großes, breites Grinsen S. 126	*Його губи розтягуються у глузливій, нищівній посмішці.*
Hamsterbacken S. 138	*Ненажерлива пащека. С. 138*

Диференційною ознакою сучасного молодіжного мовлення є активне вживання англо-американізмів як у вигляді запозичень, так і для називання об'єктів реальності, як от фільмів, написів, книг тощо. Такі елементи зустрічаємо в оригіналі без будь-якої адаптації чи пояснення: очевидно, для німецької молоді прості назви та фрази не складають труднощів у розумінні. Як поводиться перекладачка з такими елементами?

- запозичення, що увійшли до узусу німецької мови, вона перекладає розмовними лексемами:

"Ist München wirklich cool?" ... "München ist cool". S. 97	*"А Мюнхен – дійсно круте місто?" – "Мюнхен – крутий" С. 96*

- назви та фрази із пісень чи написи іноді залишає без змін і, таким чином, вона очужує текст (оскільки не всі україномовні читачі володіють достатніми знаннями англійської), все ж таки зберігаючи при цьому колорит (американізованого) молодіжного сленгу:

Sie nennen es *Silentuim*. S. 85	це називається *Silentium*. С. 84
… ist folgender Satz angeschrieben: *Is this the way life's mean to be?* S. 86	нашкрябаний напис: *Is this the way lifes mean to be?* С. 86
Stephen King, *Misery*	Стівен Кінг *Misery*
Hat jemand von euch *Pulp Fiction* gesehen? S. 155 *Braveheart*, der ist gut. S. 155	Хто бачив *Pulp Fiction*? С. 155 *Braveheart* – просто супер. С. 155
Ein weißes *Simply Red*-T-Shirt S. 159	Біла майка з написом *Simply Red* С. 159
Its allright von *Supertramp* erklingt S. 159	Звучить *Its allright* групи *Supertramp* С. 159

Але іноді чуже перекладається:

Fantasy-Film *Dragonheart* S. 86 *Dragonheart*-Decke S. 88	з фільму-фентезі "*Серце дракона*" С. 86 ковдра "*Серце Дракона*" С. 88
Buch *Seelenfeuer* S. 86	читали "*душевний вогонь*" С. 86
Bleistift ... *Built your own future* ist darauf zu lesen. S. 126	На ньому написано: *збудуй своє власне майбутнє* С. 126
Hast du noch nie *Independence Day* gesehen? S. 133	Ти що, не бачив фільм "*День незалежності*"? С. 133

© Іваницька М. Л.

Таким чином, бачимо, що перекладачка балансує між різними стратегіями, орієнтуючись на власне відчуття меж іншомовної компетенції цільової аудиторії. Тут можна говорити про коґнітивний рівень мовної особистості перекладача, який відображає власні знання про його світ та судження щодо знань реципієнта перекладу. Цікавий випадок стилізації, відсутньої в оригіналі, підтверджує, очевидно, припущення про те, що перекладачка намагається віднайти ті елементи реального молодіжного мовлення, які поєднають німецькомовного та україномовного реципієнтів і відтворять прагматику оригіналу в перекладі, забезпечивши адекватність останнього, всупереч нееквівалентності елементів лексико-стилістичного рівня:

"Weil wir die Besten sind" antwortet Troy. S. 94	*"Бо ми the best", – відповідає Трой. С. 93*

На відміну від вище наведеної стилізації, перекладачка одомашнює деякі явища, використовуючи місцеві явища-реалії:

Rechtsradikale. S. 103	*Бритоголові. С. 102*
Er lebt in den USA. Ist ausgesiedelt oder so. S. 127	*Він живе в Штатах. Виїхав на **ПМЖ**. С. 127*
Meidet den Kontakt mit Beamten! S. 129	*Уникайте людей в уніформі. С. 130*

Дивним видається, що німецька система оцінювання, де двійка – хороша оцінка, а шістка – найгірша, не пояснюються перекладачкою навіть натяком, український читач мусить здогадатися про це за контекстом.

Як бачимо, єдиного підходу у поводженні з чужим С. Онуфрів не випрацювала, що можна прослідкувати навіть на передачі назви роману "Крейзі":

*Etwas Verrücktes tun. Etwas, das zuvor niemand getan hat. Etwas, was **crazy** ist.* *"**Crazy**?" Frage ich* *"**Crazy**", antwortet er. S. 93* *Dazu sei er zu **crazy**, meint Florian. S. 95* *Die Welt ist **crazy.** S. 156* *Helden. **Crazy**. S. 165*	*Зробити щось божевільне. Щось, чого ще ніхто не робив. Щось **крейзі**.* ***"Крейзі**?" – питаю я.* ***"Крейзі"**, – відповідає він.* *Бо він достатньо **крейзанутий** і так далі: **крейзануті, -те, -тий*** *Світ – **крейзанутий. С.** 156* *Герої. **Божевільні. С.** 165*

© Іваницька М. Л.

Проаналізуємо фразеологізми, котрі разом із молодіжною лексикою належать до домінант авторського стилю. В основному, перекладачка намагається відтворити фразеологізм – фразеологізмом, лише іноді трапляється передача ідіоми вільним словосполучення, тобто нефразеологічний переклад.

Troy weiß ein Lied davon zu singen. S. 92	*Трой вміє створити відповідний настрій. С. 92*
Führt einen alten Mann nicht hinters Licht. S. 107	*Не обдурюйте старого чоловіка. С. 107*
Ich sehe schwarz für euch. S. 111 *Er sagt, er sehe für meine Zukunft schwarz. S. 123*	*Ваші перспективи невтішні С. 111* *Він каже, що мої перспективи невтішні. С. 123*

Набагато частіше трапляються випадки, коли перекладач вводить фразеологізм чи стійке порівняння при нейтральній лексемі оригіналу, напр.

Seine Augen sind ganz klein. S. 96	*Очі у нього як дві щілинки. С. 95*
Ich bin frustriert. S. 126	*Я геть упав духом. С. 126*
Hier ist es einfach zu eng. S. 155	*Ми тут як оселедці в банці. С. 155*
dann platzt man. S. 91	*тоді доходиш до ручки. С. 90*
So etwas Ähnliches. S. 135	*Щось із тої опери. С. 135*
Aber hallo. S. 121	*На жабу в кедах. С. 121*

У 35–40 % випадків перекладачка знаходить фразеологізм зі зміною образу чи зниженням регістру:

Dieser Junge ist wirklich nie mit Gold beschenkt worden. S. 92	*Йому ніколи не спадала з неба манна небесна. С. 92*
Der schweigsame Troy ist über seinen Schatten gesprungen. S. 94	*Мовчазний Трой скочив вище своєї голови. С. 93*
In München soll es Schweinebraten in Hülle und Fülle geben. S. 96–97	*В Мюнхені на кожному кроці продають свинячу відбивну. С. 96*
Darauf kannst du Gift nehmen. S. 97	*Мур – бетон. С. 96*
Das genügt, um seinen Senf dazuzugeben. S. 108	*Цього досить, щоб мати право вставити своїх п'ять копійок. С. 108*

У результаті аналізу можна відмітити яскраву особливість стратегії перекладачки – урізноманітнення, тобто відтворення ідентичних елементів оригіналу цілим арсеналом синонімів, напр.:

© Іваницька М. Л.

*"Laß uns fliehen", sagt er. "Einfach **abhauen"**. S. 92* *Ich will nicht abhauen. S. 93* *"Ihr wollt **abhauen**?" fragt Janosch begeistert. S. 95* *Er wollte schon immer mal **abhauen.** S. 95* *Ihr **haut ab.** S. 107*	*"Давай втечемо", – каже він. – Просто **чухнемо**. С. 92* *Я не хочу **втікати.** С. 92* *"Ви хочете **злиняти**?" – питає у захваті Янош. С. 94* *Він завжди хотів **злиняти.** С. 94* *Ви втекли. С. 108*
*Ich glaube, das ist alles **Mist.** S. 99* *Das ist alles **Mist.** S. 103*	*Думаю, це все **фігня**. С. 99* *Це все повна **лажа. С.** 102*
Egal 104 *Egal 104, scheißegal 143*	*Паралельно. С. 103* *По барабану. С. 103, С. 143*
*die Weiber so **auf … stehen** S.24* *Weiber **stehen auf Blonde** S. 24* *dass die Weiber auf so Fette wie mich **stehen** würden S. 24* *Mädchen **stehen auf** Literaten S. 119* *Sie sollten … auf … **stehen.*** *Dar**auf stehen** die Weiber 120*	*… від яких баби **дуріють**. С. 24* *баби **тащаться** від … . С. 24* *що бабі може **сподобатися** такий грубас, як я. С. 24* *Дівчата **балдіють** від письменників. С. 119* *Хай краще вони **пропадають** за такими. С. 69* *Жінки це **люблять. С.** 120*
Penner 126, 151	*Мудак. С. 126* *бомж С. 151*
Schulaufgaben miserabel S. 88 *Brötchen schmecken miserabel S. 85*	*нікчемні С. 87* *смакують жахливо С. 85*
*Oder zum **Schimpfen**. Janosch brauch immer jemanden zum **Schimpfen** S. 89*	*щоб було кого **сварити**. Яношу постійно треба когось, кого він може **лаяти.** С. 89*

На нашу думку, синтаксичні трансформації пов'язані також певним чином із когнітивним та прагматичним рівнями мовної особистості перекладача. С.Онуфрів в основному дотримується стилю автора, що стосується синтаксичних конструкцій. Але іноді короткий, навіть рваний авторський ритм, що створюється за рахунок коротких простих, часто еліптичних речень, перекладачка заміняє розлогішим ритмом, сполучаючи короткі речення в одне складнопідрядне:

Sie bewegt Arme und Beine. Im Scheinwerferlich der Autos glänzen	*Вона рухає руками й ногами, що зблискують у світлі автомобільних*

sie. S. 158	*фар. С. 158*
Mit Neonrahmen. Grün. S. 158	*У неоновій рамці зеленого кольору. С. 158*
Das Haar ist schwarz. Es geht bis zum Hals. S. 163	*У неї чорне волосся до плечей С. 163*

Особливо такі зміни відчутні тоді, коли автор вдається до синтаксичних паралелізмів. Потрійні повтори коротких еліптичних речень є однією з домінант авторського стилю. В перекладі ці повтори не завжди зберігаються, причому якраз на їхньому місці можна прослідкувати тенденцію перекладачки до експлікації чи додавання.

Weinend. In der Küche. Auf dem roten Küchenhocker. Vor dem Fenster. S. 92	*Як вона плаче. В кухні. Сидячи на червоному дзиґлику. Перед вікном. С. 91*
Rote Laserstrahlen kreisen um die schmutzige Stadt. In der Mitte treffen sie sich. Bleiben kurz stehen. Dann kreisen sie weiter. Laufen aneinander vorbei. S. 123	*Червоні лазерні промені описують кола над брудним містом. Перетинаються посередині. Зависають на мить і йдуть на наступне коло, вже не торкаючись один одного. С. 123*

Можна припустити, що саме мовленнєві установка особистості перекладача як оповідача змушують його підсвідомо користуватися при перекладі такими конструкціями, які він використовує при власній розповіді чи описі, йдучи вслід за стереотипами українського художнього мовлення з його схильністю до образності та поетичності. Ця теза потребує перевірки на ширшому матеріалі, але навіть у тексті цього роману ми спостерегли кілька випадків, коли перекладачка звертається до високого стилю, поетизуючи образ, чи вживаючи фразеологізм вищого регістру, ніж в оригіналі:

Du solltest dir nicht in die Hose scheißen. S. 23	*Не варто падати духом С. 23*

Звичайно, іноді такі втрати маркерів авторського стилю зумовлені самою системою мови-реципієнта, парадигми якої можуть суттєво відрізнятися від мови ориіналу, напр.:

wie kann man das Leben im Internat beschreiben? ***Als schwierig? Langweilig? Anstrengend? Einsam*** *– fällt mit dazu ein. S. 85*	*Як можна описати життя в інтернаті? Важке? Нудне?* ***Що забирає багато сили та енергії? Самотність*** *– спадає мені на думку.*

© Іваницька М. Л.

	С. 84

Німецький дієприкметник *anstrengend* не має в українськіq мові сильного, семантично виразного прикметника-відповідника із диференційними ознаками “напруження”. Тому при його перекладі зазвичай використовують ситуативний аналог (порівн.: Das sei ziemlich anstrengend S. 92 − це дуже виснажує С. 91)

Те саме стосується інших активних дієприкметників, форма яких не дозволяє перекласти їх дієприкметниками чи прикметниками, тому доводиться втрачати або форму повтору, або образ, замінюючи дієприкметник аналогом. Можна спостерегти, що С.Онуфрів надає перевагу змістові:

Schreiende Kinder. Zerbombte Städte. Verzweifelte Soldaten. S. 86	*Діти, що плачуть. Розбомблені міста. Зневірені солдати. С. 85*

У таких випадках ми говоримо лише про відмінність вербально-семантичного рівня мовних особистостей автора та перекладача.

Відповідно до установки щодо переваги змісту над формою, С. Онуфрів нехтує формою єдиного вірша, передаючи лише зміст, що ми вважаємо серйозною втратою, особливо якщо взяти до уваги комунікативну ситуацію, де підлітки говорять про ліричні струни душі:

Und so lang du das nicht hast: *dieses Stirb und Werde* *Bist du nur ein trüber Gast* *auf der dunklen Erde. S. 127*	*І поки в тебе цього немає:* *цього вмри і будь* *Ти всього лиш похмурий гість на цій темній землі. С. 127*

Яскравим вираженням індивідуальності перекладача є також вживання діалектизмів, які не лише сигналізують про місце та умови формування мовної особистості, власне, формування вербального рівня особистості, але й про свідому установку перекладача та рефлексію власного мовлення як оригінального, багатого тощо. Так, С. Онуфрів, перекладачка львівської школи, активно вводить у текст перекладу галицизми: Fahrrad – ровер (С. 10), herausbringen – видусити (С. 23), du bist wahnsinnig − Ти звар’ював (С. 121), Nun geht es also los − Ну що, вйо (С. 129), Onkel – вуйко (С. 132), Pausenbrot – канапка (С. 139), падає дощ (С. 155), Spinner – вар’ят (С. 157), Schuhe – мешти (С. 163). Такі діалектизми відповідають, в основному, розмовному стилю роману, але створюють розмовний колорит і там, де інша комунікативна ситуація, напр., в офіційному стилі листа до директора школи такий діалектизм є недоречним.

© Іваницька М. Л.

Висновки. Таким чином, бачимо, що усі рівні мовної особистості перекладача – вербальний, когнітивний та прагматичний – проявляються у тексті його перекладу як маркери індивідуального стилю та суттєво впливають на адекватність відтворення оригіналу. Перспективи дослідження пов'язані із залученням до аналізу кількох перекладів одного перекладача задля порівняння перекладацьких рішень та визначення сутнісних елементів мовної особистості перекладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Виноградов В. В*. Избранные труды. О языке художественной прозы / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1980. – 362 с. 2. *Богин Г. И*. Модель языковой личности в её отношении к разновидностям текстов / И. Г. Богин. – 1984. 3. *Караулов Ю. Н*. Русская языковая личность и задачи её изучения / Ю. Н. Караулов // Язык и личность. – М., 1989. 4. *Морякіна І. А.* Мовна особистість у художній прозі Дж. Голсуорсі : лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти (на матеріалі романів форсайтівського циклу) : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / І. А. Морякіна. – К., 2005 – 20 с. 5. *Долбунова Л. А.* Тезаурус языковой личности переводчика в аспекте межкультурной коммуникации / Л. Долбунова // Традиции и новаторство в гуманитарных исследованиях : сб. науч. тр. посвящ. 50-летию ф-та иностр. яз. Мордовск. гос. ун-та им. Н. П. Огарева / отв. ред. и др. Ю. М. Трофимова. – Саранск : Изд-во Мордовск. ун-та, 2002. – С. 116–118. 6. *Бушев А. Б.* Русская языковая личность порофессоинального переводчика : автореф. дис. на соискание учен. доктора филол. наук / А. Б. Бушев. – М., 2010. – 21 с. 7. *Серебрякова В. С.* Языковая личность переводчика как результат реализации лингвокогнитивного потенциала обучаемого / В. С. Серебрякова // Вестник Ставропольск. гос. ун-та. – Серия "Филологические науки". – 2008. – № 58. – С. 25–30. 8. *Шевченко О. Н.* Языковая личность переводчика : на материале дискурса Б. В. Заходера : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / О. Н. Шевченко. – Волгоград, 2005. – 255 с. 9. *Засєкіна Л.* Мовна особистість в сучасному соціальному просторі / Л. Засєкіна // Соціальна психологія. – № 4 (48). – 2011. 10. *Бідна Т.* Прояви мовної особистості перекладача при відтворенні тропеїчних засобів / Тетяна Бідна // Науковий вісник Херсонськ. держ. ун-ту. – Серія "Лінгвістика". – 2010. − Вип. 10. − С. 337–342. 11. *Кравцова О. А.* Мовленнєві прояви особистості перекладача у тексті перекладу / О. А. Кравцова // Новітня філологія. – № 14 (34) – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 143–147. 12. *Кушнина Л. В.* Языковая личность переводчика в свете концепции переводоведческого пространства / Л. В. Кушнина // Вестник Пермск. ун-та. – Серия "Росс. и зарубеж. Филология". – 2010. – Вып. 6 (12). – С. 71–75. 13. *Мазур О. В*. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів / О. В. Мазур // Науковий вісник Волинськ. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Серія "Філологічні науки". – Вип. 6, ч. 2. – 2011. – С. 65–71. 14. *Науменко А. М.* Складові індивідуального стилю перекладача як чинник, руйнуючий оригінал / А. М. Науменко // Наукові записки. – Вип. 89 (1). – Серія "Філологічні науки" (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 25–31. 15. *Гаврилів Т.* Роздуми про переклад [Електронний ресурс] / Т. Гаврилів. –15.08.2005. – Ч. 2. – Режим доступу : http://www.kritiki.net/2003/09/15/rozdumi-pro-pereklad-chastina-2 16. *Бурда-Лассен О. В.* Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 "Перекладознавство" / О. В. Бурда-Лассен ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

17. *Lebert B.* Crazy. Roman / B. Lebert. – Köln : Kiepenheuer & Witsch, 1999. – 175 S. 2. *Лєберт Б.* Крейзі. Роман / Б. Лєберт ; [пер. з нім. Софії Онуфрів]. – Львів : Кальварія, 2008. – 175 с.

© Іваницька М. Л.

ІВАНОВА С. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕМОЦІЙНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ

У статті аналізується взаємодія лінгвістичних засобів, що реалізують емоційний стан мовця. Особливу увагу приділено компонентам мовленнєвої ситуації та визначається їх роль в актуалізації різноманітних емоційних висловлювань.
Ключові слова: кодування, прагматичний ефект, контекст, ситуація, фонові знання, емоційна інформація, емотив, просодія, фонемний склад.

В статье проводится анализ взаимодействия языковых средств, реализующих эмоциональное состояние говорящего. Особое внимание уделяется компонентам речевой ситуации, и определяется их роль в актуализации различных эмоциональных высказываний.
Ключевые слова: кодирование, прагматический эффект, контекст, ситуация, фоновые знания, эмоциональная информация, эмотив, просодия, фонемный состав.

The author analyzes the way language signs and their interrelation realize emotional utterances. Much attention is paid to the speech situation components and their role in actualizing utterances conveying different emotions.
Key words: encoding, pragmatic effect, context, situation, background information, emotional meaning, emotive, prosody, phoneme composition.

В процесі вивчення іноземної мови постає проблема адекватного сприйняття мовлення. Це, в першу чергу, пов’язано з визначенням семантичного навантаження слова, що є основою побудови висловлювання, а також взаємодією фонетичних, лексико-граматичних, логико-семантичних, психологічних і прагматичних чинників, які є складовими мовленнєвого акту, а також конкретною мовною ситуацією і фоновими знаннями. У зв’язку з цим, **метою** даної статті є визначення прагматичного потенціалу мовних засобів актуалізації емоційного висловлювання, що зумовлює успішне декодування англійського усного тексту.

Відомо, що ознака, яку людина визначає при найменуванні предмету або явища, характеризує особливості психіки і темпераменту людини, рівень її ментальності і культури, при цьому мовні знаки здатні передавати щонайменші нюанси розумової діяльності. Проте успішне сприйняття та обмін інформацією можливі лише за умови коректного кодування думки адресантом і здатності адресата адекватно її декодувати.

© Іванова С. В.

Очевидно, що для реалізації мовного повідомлення і досягнення максимального впливу на адресата необхідно використовувати певний набір мовних одиниць всіх рівнів відносно певної ситуації спілкування.

Об'єктом дослідження є процес сприйняття мовленнєвого повідомлення слухачем у різних комунікативних ситуаціях.

Предметом дослідження є комплекс мовних та мовленнєвих засобів, якими має володіти реципієнт для правильного декодування смислу усного повідомлення.

На думку Я. Р Федорів [1], мова будь-якого індивіда, особливо в актуалізації емоційних висловлювань, визначається набором маркерів всіх мовних рівнів, який може відхилятися від загальноприйнятої літературної норми. При цьому кожен маркер відповідає великій кількості ролевих ситуацій в різних контекстах (формальних або неформальних), в яких реалізується те або інше висловлювання. Більш того, на думку багатьох дослідників [2; 3], регіональні і розмовні фонетичні особливості можуть послужити основою появи нової вимовної норми оскільки носіїв і користувачів стандартної моделі вимови є меншість, а в телевізійних програмах і промовах політичних ораторів часто використовуються елементи стилю неформального спілкування. Фахівці пояснюють це спрямованістю промови на певну аудиторію, коли соціальний склад, інтелектуальний рівень, статус, а також вік і стать аудиторії, як і очікуваний прагматичний ефект, певним чином впливають на мовне оформлення усного виступу.

Відмітимо, що повільна, чітка мова, яка характерна для, наприклад, лекторів, вчителів або політичних ораторів, відрізняється певними синтаксичними конструкціями, лексичним наповненням і фонетичними характеристиками від спонтанних, неформальних діалогів або дебатів.

Справедливим є твердження, що слово є ланкою, що об'єднує людські думки, завдяки якій відбувається міжкультурне спілкування, а також передача досвіду, знань з покоління в покоління. При цьому слово не завжди знаходить тотожний еквівалент в різних мовах, що є підтвердженням положення про те, що в слові окрім значення є ще і емоційний компонент, який важко пояснити іншою мовою, оскільки воно визначається певним баченням світу і рівнем культури того або іншого народу. Тому зрозумілим є інтерес багатьох вчених до дослідження одиниць, що беруть участь в реалізації естетичної функції

© Іванова С. В.

мови, а також до механізмів, що забезпечують емоційне забарвлення висловлення.

Результати досліджень продемонстрували, що складність семантичного вивчення емотивної характеристики слова полягає в складному взаємозв'язку таких понять як номінація емоцій з їх описом і вираженням у висловлюванні. І це не випадково, оскільки будь-яке слово одночасно і називає, і узагальнює, і позначає. При цьому, з одного боку, для вираження певної конкретної емоції в схожих ситуаціях можуть бути використані різні мовні або мовленнєві засоби, з іншого боку, для актуалізації різних емоцій можуть використовуватися одні й ті ж одиниці і механізми. Більш того, існують емоції, які неможливо позначити словами, хоча вони виражаються лексичними, просодичними або паралінгвістичними засобами (наприклад: усмішка, блиск очей і т. ін.).

Аналіз робіт А. А. Уфімцевої [4] та В. І. Шаховського [5] свідчить, що емоції розподіляються між наступними групами мовної лексики: 1) лексика, що позначає емоції; 2) лексика, що описує емоції; 3) лексика, що виражає емоції. При цьому зазначається, що назви емоцій з погляду мови є однoплановими, такими, що не мають емоційно-оцінювального денотата, а супровід найменувань емоції знаком оклику не завжди трансформує їх семантику в емотивний тип.

Лексичні одиниці, що описують емоційний стан (прислівники: icily, lovingly; дієслова: hate, love; іменники, прикметники), за своєю природою нейтральні. Тоді як група слів, що призначена для вираження емоцій, представлена емотивними засобами мови. Як правило, вираження емоцій, що супроводжується переживаннями внутрішніми та зовнішніми, є маніфестацією цього відчуття в мовленні.

При цьому будь-яке неемотивне слово залежно від контексту і ситуації може стати виразником емоції. Відомо, що лайка виражає лише негативне відношення мовця до об'єкту оцінки або його емоційний стан. Проте, існує певний пласт лексики, який в одному соціумі неемотивний, а в іншому – емотивний (жаргони, лайливі слова і т. п.). Крім того, для вираження позитивного або негативного відношення можуть уживатися звичайні слова в переносному значенні – ass, pig, fox, honey і т. п., або слова з суфіксами суб'єктивної оцінки, аналогічними словами української або російської мови -очка, -ечка, -вушко.

© Іванова С. В.

На думку багатьох дослідників, вигуки мають лише емоційне значення. І тому, В. Н. Михайловська [6:94] визначає їх як єдину групу слів, здатну виражати відчуття і вказує, що емотивна семантика цих лексичних одиниць може піддаватися різним змінам під впливом контексту. В результаті поглибленого аналізу вигуку Oh! [7:1] встановлено більше 100 різновидів його відтінків. Лінгвістичною ознакою віднесеності слова, що виражає емоцію, до емоційної лексики є кореневий зв'язок цього слова з вигуком: імперативні форми дієслів, частки, прикметники, прислівники та іменники – damn, damned, damn та ін.

В англійській мові існують також клішировані емотивні структури та фразеологічні сполучення, які є показником емотивності й виражають диференціацію гам позитивних і негативних емоцій при тісній взаємодії фразеологічних значень, екстралінгвістичної ситуації, інтонаційних і паралінгвістичних засобів. Наприклад: 1. By golly! – здивування, досада; 2. Good God! – здивування, досада; 3. Dear me! – нетерпіння, жаль, здивування; 4. By George! – захоплення, здивування. У таких словосполученнях часто міститься не лише денотативне значення. У них можуть бути емоційно-оцінювальні відтінки, притаманні значенню слова, або ж дані відтінки, які виникають в мовленні на основі його головного семантичного змісту. Крім того, відома роль вставних слів і речень, які у поєднанні з просодичними засобами, дозволяють створити певний емоційний фон висловлювання.

Дослідження проблеми взаємодії граматичних і семантичних рівнів, а також вплив лексики на формування синтаксичних структур показали, що лексична семантика компонентів речення до певної міри зумовлює характер його синтаксичної структури. Так, Т. І. Кулігина [8:102] відзначає, що іменники і прикметники, вжиті в предикативній функції, можуть утворювати емоційно-оцінювальні речення (наприклад, Wonderful!), а оцінювальні іменники здатні утворювати вокативні речення, які, поряд з оцінкою, передають здивування, радість, благання, докір, обурення, тощо.

Було також встановлено, що певні емоції корелюють з рядом конкретних комунікативних типів висловлювань. Так, наприклад, емоція здивування найчастіше виражається окличними і питально-окличними реченнями, які виражають прагнення мовця з'ясувати для нього дещо невідоме.

© Іванова С. В.

Для емотивних висловлювань, на відміну від нейтральних, характерні специфічні дистрибутивні зв'язки слів-неемотивів, що виникають внаслідок руйнування синтаксичної структури фрази емоціями, часто маючи особливий синтаксис.

Слід додати, що при недостатності лише одного емотиву для вираження сьогочасної емоції у висловлюваннях вони часто можуть бути представлені комплексно. Крім того, емоції можуть передаватися інвертованими та еліптичними реченнями або реченнями з надлишковими граматично-стилістичними засобами – повтором, вставними елементами і т. ін., тобто різними стилістичними засобами.

Розглядаючи фонетичні засоби вираження емоційності, необхідно відзначити, що вона проявляється як на сегментному, так і супрасегментному рівнях. Наприклад, на сегментному рівні під впливом емоцій відбувається подовження ударних голосних і приголосних, зміна якості звуку і тому подібне. У свою чергу, на супрасегментному рівні універсальним способом передачі емоційного стану та реакцій є емотивно-просодичне оформлення висловлювань [9; 10 та ін.]. При цьому емотивні висловлювання завжди інтонаційно маркіровані темпом, зниженням або підвищенням гучності, появою пауз, наголосом, модуляцією тону. Взаємодіючи з лексико-граматичним складом висловлювання, вони вносять додаткові семантичні відтінки до його значення.

Підвищення або зниження значущості просодичних показників зумовлене їх взаємодією з лінгвістичними й паралінгвістичними засобами і забезпечує можливість їх взаємозамінюваності. Відомо також, що з підсиленням емоції, що виражається, скорочується кількість вживаних слів і на перший план виходить просодія та паралінгвістика. Крім того, інтонація часто може надавати словам-емотивам і реченням однакової синтаксичної конструкції та лексичного наповнення протилежного смислу, а також протиставляти нейтральне та емоційне висловлювання.

У реальному житті яскравість просодичних характеристик може бути різною в того самого мовця залежно від конкретної ситуації спілкування – теми, настрою співрозмовників, їх ставлення до несподіванки, очікуваного, реального. За допомогою інтонації розрізняються великий або менший ступінь тієї або іншої емоції при однаковому лексико-синтаксичному наповненні висловлювання.

© *Іванова С. В.*

Таким чином, мовне спілкування, що здійснюється для досягнення конкретного прагматичного ефекту, вимагає використання певного набору мовних і немовних засобів. Вивчаючи такі засоби, лінгвісти цілеспрямовано досліджують механізм їх дії на адресата в процесі спілкування – зміна його психічного стану, поведінки, висновків і так далі. Очевидно, що ефективність очікуваного перлокутивного ефекту визначається в кожній реальній ситуації спілкування комунікативно-прагматичною метою мовця, індивідуально-особистісними характеристиками слухача та рядом найважливіших екстралінгвістичних факторів, такими як час, місце, учасники, контекст, ситуація діалогу, а також активність мовців в обміні висловлюваннями, у вираженні їхнього суб'єктивного ставлення до явищ навколишньої дійсності, різноманітність емоційних реакцій, що супроводжують інтелектуальну інформацію. Це обумовлено тим, що репліки, що чергуються, в розмовній мові тісно взаємозв'язані і утворюють логічний ланцюг висловлювань, що реалізовують спонукання партнера на відповідну реакцію, а також зумовлюють розгляд діалогу як колективного процесу породження мовлення, який здійснюється двома мовцями в умовах реалізації самого процесу мовленнєвої комунікації, безпосередністю відображення явищ і ситуацій, активністю комунікантів, що виникає у вираженні ставлення до дійсності, розмаїттям емоційних реакцій, тощо.

Відзначимо, що зв'язок реплік може бути або лише смисловим, або структурно-синтаксичним. Смисловий зв'язок базується на об'єднанні реплік загальною темою, конкретизацією наступної репліки попередньою, компенсацією непідтримки формальними засобами і т. ін.

Структурно-синтаксичний зв'язок забезпечується доповненням репліки-стимулу реплікою-реакцією як такою її інформаційною частиною, якої бракує. Така взаємодія ініціюючої та реактивної реплік й утворює діалогічну єдність. Комунікативна сутність взаємодії реплік діалогу визначається тим, що реакція по відношенню до стимулу виступає як рема, надаючи йому статус теми в діалогічній єдності.

Враховуючи, що ознаками, релевантними для опису діалогу, є його тема, соціальні норми та конвенції, інтенційність і модальність, його слід розглядати як мовленнєву побудову взаємозв'язаних реплік,

яким притаманні двоспрямованість та циклічність і специфіка яких пов'язана з її тематичною цілісністю, характером руху думки.

Відомо, що основними компонентами діалогічних стосунків є виникнення комунікативної інтенції, мотив, що спонукає людину мовленнєвих дій, наявність мети останніх, відбір мовних і немовних засобів для реалізації комунікативного завдання. При цьому передача інформації здійснюється по кількох каналах – словесному, інтонаційному, мімікою, жестами, екстралінгвістичною ситуацією, прямою передачею смислу висловлювання з метою повідомлення, впливу, з'ясування, самовираження, підтримки контакту, тощо. Перебіг розмови визначається настановами мовця та слухача, які можуть збігатися або відрізнятися, зумовлюючи або просте прийняття повідомлення, або вираження згоди, здивування, схвалення і т. ін. У зв'язку з цим, прийнято розрізняти декілька різновидів діалогічних стосунків – інтимно-міжособистісні (дружби і любові), стосунки кооперації (направлені на досягнення загальної мети), антагоністичні (що характеризуються непримиренними протиріччями), тощо.

Як бачимо, на мовленнєву поведінку мовців справляє вплив багато факторів. Так, Г. Г. Почепцов [11] вказує, що адресат і адресант в комунікації можуть виступати як змінні величини: як власне адресат, кому призначене висловлювання, квазіадресат, як об'єкт непрямого звертання, адресат-ретранслятор, роль якого – в доведенні повідомлення до істинного адресата, непрямий адресат – третій антропоконституент, присутній під час акту комунікації навіть у часових межах одного висловлювання. Кожний акт мовленнєвого спілкування може змінювати значення стаціонарного речення, включати в нього дещо більше або бути йому протилежним.

Найбільш значущим при оцінці мовленнєвої ситуації є те, що вона розглядається як фактор, який породжує мовленнєвий акт, доповнює мовні та немовні засоби, забезпечує мовленнєве спілкування і включає в себе адресата, адресанта, ілокутивний акт, висловлювання як продукт цього акту, контекст, місце і час висловлювання.

Візуальна близькість учасників спілкування зумовлює участь або неучасть паралінгвістичних засобів в реалізації тієї або іншої емоції. Часові рамки реалізації висловлювань обумовлюють ясність або неясність мовного акту. Поспіх, брак часу приводять до недбалості мовлення, його неадекватного естетичного оформлення. Крім того, обстановка і умови протікання діалогу визначають міру відповідності і

© *Іванова С. В.*

коректності використання мовних засобів. Тому, чим офіційніші умови, тим більш “ритуалізованим” є спілкування. Відправник та адресат в комунікації виступають як особистості, що володіють мовленнєвою ситуацією, включені в процес обміну інформацією та здійснюють її. Вся життєдіяльність людини може бути охарактеризована як стан більшої чи меншої готовності до прямого або непрямого сприйняття впливу оточуючих людей на спосіб його діяльності та мислення.

Будучи продуктом суспільного і соціального розвитку, особа, керується і власними інтересами, затверджуючи свою індивідуальність. Пропускаючи через свою свідомість загальноприйняті норми і правила, вона трансформує і доповнює їх новими нюансами і якостями. Тому індивідуум веде спілкування, приймаючи запропоновану стратегію комунікації, вибираючи або відкидаючи, комбінуючи ті або інші типи мовного акту для адекватного вираження своєї пропозиції в спілкуванні з партнером.

При цьому в препозиційному змісті неминуче відбиваються особистісні характеристики співрозмовників, їх вік і стать, які виступають суб’єктивними факторами мовленнєвої ситуації. Очевидно, для розуміння характеру мовного спілкування необхідно враховувати всі групи ознак комунікантів: 1) біолого-фізіологічні дані (стать, вік); 2) соціально-культурний статус особистості (соціальна належність, світогляд, освіта, культурний рівень, інтереси, переконання); 3) психічний тип (темперамент); 4) даний психологічний стан (настрій, мета, інтереси) і т. ін. Так, вік і стать мовця є важливими чинниками в актуалізації емоційних висловлювань, і знаходять своє вираження в інтонаційному оформленні висловлювань даного типу – за кількістю та варіативністю висхідних ядерних тонів і шкал, тембром, темпом, кількістю пауз та їх тривалістю.

Від загальної культури й освіти, наприклад, залежить володіння літературною нормою та вміння вживати стилістичні засоби, логічність і послідовність викладу. Мовленнєва поведінка людей може носити різний характер також залежно від їх психологічної орієнтації. Відомо, що сильний неврівноважений тип схильний до люті, слабкий – до страху, врівноважений, рухливий – до позитивних емоцій, а флегматик взагалі не проявляє бурхливих емоційних реакцій на оточуючу ситуацію.

© Іванова С. В.

При цьому екстраверт підкреслено орієнтує своє мовлення на співрозмовника, а інтроверт прагне до самовираження без прийняття інтересів слухача. Товариськість чи відлюдькуватість відповідним чином впливають на забарвлення мовлення, яке звучить, а також на його лексичне та граматичне оформлення. Специфіка мовленнєвої поведінки як частини поведінки соціальної залежить від конкретних ролей людини в кожному комунікативному акті; такі ролі можуть бути зумовлені як постійними соціальними характеристиками людини (соціальним положенням, професією), так і тимчасовими (роль пасажира, покупця, пацієнта, тощо).

Таким чином, в процесі адекватного обміну інформацією мають значення не лише семантичний компонент мовних одиниць всіх рівнів, контекст і конкретна ситуація, що здатна визначити або змінити значення всього вислову, але і об'єктивний внутрішній світ комунікантів.

При цьому вибір мовних форм реалізації будь-якого мовленнєвого акту може відображати характер, темперамент і конкретний емоційний стан мовця, а також прагматичну установку, яка визначає логічну і риторичну стратегію і композицію побудови мови.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Федорів Я. Р.* Соціокультурні аспекти просодичної організації висловлювань-невдоволень : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Ярослава Романівна Федорів ; Київськ. держ. лінгвіст. ун-т. – К., 2000. – 248 с. 2. *Gimson A. C.* An Introduction to the Pronunciation of English / Alfred Charles Gimson. – London, 1980. – 294 p. 3. *Wells J. C.* Is RP Turning into Cockney? / John Christopher Wells // Studies in Communicative Phonetics and Foreign Language Teaching Methodology. – Kyiv : Lenvit, 1997. – С. 10–16. 4. *Уфимцева А. А.* Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 240 с. 5. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе язика / Виктор Иванович Шаховский. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1987. – 192 с. 6. *Михайловская В. Н.* О лексических средствах выражения эмоциональности / В. Н. Михайловская // Вопросы теории английского языка. – Л. : ЛГУ, 1965. – С. 93–106. 7. *Берлизон С. Б.* Сочетания типа make up и make for в современном английском языке / Сильвия Борисовна Берлизон. – М. ; Л. : Просвещение, 1964. – 416 с. 8. *Кулигина Т. И.* Семантический фактор в построении оценочных предложений современного немецкого языка / Татьяна Ивановна Кулигина // Грамматическая семантика. – 1979. – С. 42–52. 9. *Королева Т. М.* Интонация модальности звучащей речи / Татьяна Михайловна Королева. – К. ; Одесса : ВШ, 1989. – 147 с. 10. *Калита А. А.* Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / Алла Андріївна Калита. – К. : Видав. центр КДЛУ, 2001. – 351 с. 11. *Почепцов Г. Г.* О коммуникативной типологии адресата / Георгий Георгиевич Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике. – 1986. – С. 10–17.

© Іванова С. В.

ІВАНЧЕНКО В. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ РЕКЛАМИ ВИННИХ ВИРОБІВ
(на матеріалі французької мови)

Статтю присвячено представленню вина у рекламному дискурсі французьких друкованих видань. Рекламу розглянуто як полікодовий текст, для якого характерно використання вербального та невербального компонентів. Невербальний компонент складає з текстом єдине семіотичне ціле та апелює до асоціативного сприйняття тексту. Розглянуто особливості представлення вина, призначеного для жіночої аудиторії.
Ключові слова: вино, рекламний дискурс, полікодовий текст, вербальний та невербальний компоненти.

Статья посвящена представлению вина в рекламном дискурсе французских печатных изданий. Реклама рассматривается как поликодовый текст, для которого характерны использование вербального и невербального компонентов. Невербальный компонент составляет с текстом единое семантическое целое и апеллирует к ассоциативному восприятию текста. Рассмотрены особенности представления вина, предназначенного для женской аудитории.
Ключевые слова: вино, рекламный дискурс, поликодовый текст, вербальный и невербальный компоненты.

The article deals with the representation of wine at the advertising discourse of French printing editions. Advertising is considered as the polycode text for which the use of verbal and nonverbal components is characteristic. The nonverbal component makes the unique semantic whole with the text and appeals to associative perception of the text. Peculiarities of representation of wine destined to female audience are examined.
Key words: wine, advertising discourse, polycode text, verbal and nonverbal components.

Комунікацію у житті сучасної людини часто пов’язано з засобами масової комунікації, особливо з рекламою. Недарма останнім часом увага до рекламних публікацій зростає у різних сферах: економічній, соціологічній, культурологічній, юридичній, психологічній, лінгвістичній та ін. Широке розповсюдження реклами не могло не знайти своє відображення у лінгвістиці (Н. С. Валгіна, О. В. Дзякович, О. С. Кара-Мурза, М. М. Кохтев, Л. Г. Фещенко, Ю. В. Кривобок, О. В. Мосієнко, В. В. Зірка та ін.). Вивчення реклами лінгвістами вимагає від сучасного дослідника занурюватися також у такі сфери як психологія, дизайн, типографія, маркетинг тощо.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлено зростанням ролі рекламної діяльності у сучасному суспільстві. Реклама, як

© Іванченко В. О.

елемент суспільної комунікації, відображає культурні особливості певної нації, її цінності та бажання. З іншого боку, реклама є засобом впливу та створення нових потреб, що дозволяє їй формувати суспільство у певному руслі.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей французького рекламного дискурсу.

Предмет дослідження – рекламні тексти французьких друкованих видань.

Об'єктом дослідження є вербальні та невербальні особливості представлення вина у рекламних текстах.

Матеріалом дослідження слугує періодичний тематичний журнал *La Revue du vin de France.*

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому проводиться аналіз вербальних та невербальних засобів представлення вина у рекламному дискурсі.

Зазвичай у центрі уваги лінгвістичного вивчення реклами опиняється рекламний дискурс та рекламний текст. Загалом дослідники описують дискурс як процес, живу діяльність, у той час як текст є результатом даного процесу. Саме таке поняття як "дискурс" дозволяє розглядати текст (рекламний текст у нашому випадку) в сукупності з екстралінгвальними факторами – прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін. Як влучно зауважує Н. Д. Арутюнова, "дискурс – це мовлення, занурене у життя" [1:137]. Достатньо повно рекламний дискурс характеризує В. В. Детінкіна, яка узагальнила та відтворила ознаки та властивості рекламного дискурсу, виділені численними лінгвістами. З погляду дослідниці, рекламний дискурс – це не лише складне комунікативне явище, що має прагматичну установку (привернення уваги до предмету реклами), та поєднує дистинктивні ознаки усного мовлення та письмового тексту з комплексом семіотичних (пара- та екстралінгвальних) засобів, а також вся сукупність рекламних текстів, для якої характерна особлива граматика, своєрідна лексика, специфічні правила словотвору та синтаксису [2:8]. Рекламний текст формується на основі норм, стандартів та звичаїв, властивих даному суспільству, адже важливою властивістю тексту є його інтертекстуальність, як "співвіднесення конкретного тексту зі всім фондом тестів, які йому передували, всією людською культурною спадщиною, що детермінує його антропологічну сутність" [3:8].

Однак, рекламний текст як елемент комунікації певним чином формує суспільство та впливає на нього, що створює постійний взаємовплив та еволюцію певної мовної спільноти та рекламного дискурсу.

За теорією мовленнєвих актів висловлювання являє собою не лише повідомлення інформації, але й несе в собі певний вплив, що може спонукати до якихось дій. У рекламному тексті намагаються максимально ефективно використовувати мовні засоби, де основною вимогою постає подача максимуму інформації за використання мінімуму слів [4:27]. Таким чином, прагматичний аспект рекламного тексту постає в особливій його організації – особливий синтаксис, стилістичні прийоми, вибір граматичних та лексичних одиниць тощо. Для рекламних текстів є характерними стислість, лаконічність, спрощені граматичні структури, повторюваність лексики тощо. Стилістичними особливостями рекламного тексту є використання тропів (метафори, епітети, гіпербола, алегорія, перифраза), численні фразеологічні одиниці та ін.

Реклама розглядається як полікодовий текст, що містить у собі в якості своїх компонентів знаки різних семіотичних систем. Для рекламного енологічного дискурсу Франції характерним є використання вербального та невербального компонентів, що приймають участь у створенні певного образу, ідеї. Невербальний компонент засвоюється з меншим напруженням та сильніше діє на сприйняття [2], у той час як вербальні засоби частіше передають об’єктивну інформацію про продукт, його якості та ін. У спеціалізованому виданні *La Revue de vin de France*, призначеному для широкого кола читачів (експерти, прості поціновувачі вина та ін.) можна зустріти рекламне представлення вина з використанням як домінуючого вербального компоненту, так і інших семіотичних засобів. Одним із основних критеріїв вибору певного засобу (чи співвідношення певних засобів) є ціль, яку намагається досягти рекламодавець. Найчастіше виробники вина, що представляють у рекламному зверненні відносно об’єктивну інформацію про вино, мають на меті описати основні дегустативні якості вина, розповісти про виноробний дім, традиції виноробства певногої сім’ї (зазвичай виноробство є сімейною справою у Франції), ознайомити з асортиментом вин певного виробника. Невербальний компонент у

рекламному зверненні найчастіше спрямовано на емоційний вплив на читача.

Прикладом рекламного звернення інформаційного типу є рубрика *Les champagnes à moins de 20 euros*, де коротко представлені шампанські вина у ціновій категорії до двадцяти евро. У рекламних текстах стисло відображено дегустативні якості продукту, його назва та ціна:

Bernard Brémont Grand Cru. Jolie couleur citron clair, nez fin et floral, bouche vive, avec la minéralité et l'acidité qu'on attend de ce terroir. Un vin de caractère, à boire sans se presser [7:86].

Lucien Roquet, Tradition Grand Cru. Robe aus reflets citron et vert, nez classique avec des notes de paille et de mûr. Plus élégant en bouche, il plait pour ses notes de mile, son ampleur et longueur. Parfait aussi à table [7:88].

Morel Père et fils, Réserve. Très pale, très frais, un vin assez moderne, au caractère discret mais qu'on apprécie pour sa droiture. Du village des Riceys, dans l'Aube, plus connu pour ses vins rosés tranquilles, un champagne épanoui de pinot noir et chrdonnay [7:88].

Цим рекламним оголошенням властива певна "трафаретність спілкування" (Карасик). Коротко подається опис основних органолептичних властивостей шампанських вин: колір: *citron clair, robe aus reflets citron et vert, très pale;* аромат: *nez fin et floral, nez classique avec des notes de paille et de mûr, très frais;* смак: *bouche vive, avec la minéralité et l'acidité qu'on attend de ce terroir, plus élégant en bouche, il plait pour ses notes de mile, son ampleur et longueur, un vin assez moderne, au caractère discret mais qu'on apprécie pour sa droiture;* додаткова інформація щодо вживання, території виробництва, виняткових якостей тощо: *un vin de caractère, à boire sans se presser, parfait aussi à table, du village des Riceys, dans l'Aube, plus connu pour ses vins rosés tranquilles, un champagne épanoui de pinot noir et chrdonnay.*

Рекламний текст розглядається не лише як одиниця комунікації, а також як складне семіотичне ціле, що "являє собою послідомність знакових одиниць, що виражаються за допомогою структурних елементів (слоган, заголовок, основний текст, ехо-фраза, реквізити фірми, шрифт, колір та інші графічні елементи, ілюстрації, назви компаній, логотип), які максимально пристосовано до виконання головної задачі – впливу на аудиторію з метою отримання

необхідного ефекту" [5:202]. У рекламному представленні вина часто зустрічаються образні порівняння. Відображення відмінних рис вина в іншому контексті дозволяє актуалізувати нові, привабливі значення за рахунок оригінального порівняння. Наприклад, у рекламі шампанського *Champagne Taittinger* представлено келих з шампанським, всередині якого підіймаються бульбашки та зображено нотні знаки. Напис *"Notes subtiles de Chardonnay et de Pinots"* [7:6] говорить нам про елегантні нотки сортів винограду шардоне та піно не лише за рахунок вербальних засобів, а також за допомогою іконічного знаку. Подібний прийом спостерігаємо у рекламі іншого шампанського – *Champagne Piper-Heidsieck*. Напис *"Rien qu'une larme"* поєднано з зображенням келиху шампанського, де поряд зі звичайними бульбашками зображено яскраву, схожу на кристал сльозу, яку ніби проронили у келих з вишуканим напоєм [7:16].

Важливим елементом в рекламному повідомленні є вибір виду реклами залежно від поставлених цілей. Ф. Котлер розрізняє такі види реклами як престижна реклама, реклама марки, рубрична реклама, реклама розпродаж, роз'яснювально-пропагандистська реклама. Часто при представленні вина в рекламних повідомленнях увага засереджується саме на марці товару, а не на якостях самого напою. Здебільшого це стосується вже відомих марок чи винних домів Франції, якість яких сприймається як визнаний факт. Як приклад наведемо рекламу шампанського *Moët et Chandon Brut Impérial Rosé* [7:22]. У данному полікодовому тексті зображено вищезазначену пляшку вина та рожеві пелюстки троянд, що ніби розлітаються від пляшки. Назву торгової марки *Moët* представлено великим шрифтом, що значно відрізняється від шрифту тексту над ним – *Brut Impérial Rosé*. Використання відмінного шрифту, червоного кольору, що домінує у рекламі, несе змістове навантаження та викликає певні емоції. Як зазначає Детінкіна В. В., колір, фон та шрифт можна віднести до експліцитних складових реклами, оскільки вони лежать на поверхні та швидко сприймаються свідомістю [2]. Однак, дана інформація може мати також імпліцитну дані, закладені у кольорі, шрифті тощо. Шампанське *Moët et Chandon* є одним із найвідоміших та найдорожчих у світі. Представлення самої марки говорить про відмінну якість та вишуканість продукту, який можуть собі дозволити лише успішні та заможні люди. Рожеві

пелюстки троянд асоціюються не лише з кольором; троянди части символізують свято, особливі, важливі миті життя, а також приємний аромат, ніжність тощо.

У рекламному дискурсі, як і в самому тексті, як невід'ємній частині дискурсивної практики, відбувається конструювання та закріплення гендерних стереотипів, які склалися соціально та культурно. У рекламному тексті можна знайти відображення думки про якості, атрибути та норми поведінки, характерні для обох статей. Рекламне зображенні вина не є винятком, тому зміни постаті жінки та її ролі у суспільстві та сім'ї чітко прослідковуються і тут.

Починаючи з 70-х років XX-го століття, рекламодавці прагнуть завойовати нову цільову аудиторію – жінок. Ще у 30-х – 40-х роках з'являються образи елегантних молодих жінок, без дітей та сім'ї, з келихом вина у руці. Вино для них не є повсякденною звичкою, а супроводжує їх під час зустрічі з друзями, після вистави, під час свят, на березі моря тощо [6:104]. Після 50-х років образ жінки розглядається більше як образ покупця, а не споживача. У газеті *Le Monde* від 1956-го року у рекламі вина зображується жінка, яка приймає гостей, з написом *"Pour accueillir vos amis"* [6:104]. Однак, вона придбала даний продукт не для себе, заради власної насолоди, а для зустрічі друзів. Жінка все ж таки сприймається як господиня, для якої вибір вина є процесом, подібним до приготування страв для частування гостей та ін.

У сучасній Франції жінка все частіше освоює здавна "чоловічі" професії, у тому числі у культурі виноробства. Жінки стають енологами, відомими та впливовими дегустаторами та, власне, виробниками вин. Хоча вино, вироблене жінкою, часто називають *"vin féminin"*, маючи на увазі легке та ніжне вино, миттєве задоволення, призначене спокусити чоловіка [7:30]. Такі тенденції знаходять своє відображення у рекламі. Міжпрофесійний комітет вин регіону Бордо провів рекламну кампанію, де зображаються винороби, власники угідь та винних підвалів як чоловічої так і жіночої статі. Усі персонажі представлені з келихом вина, елегантні, сучасні та задоволені життям. Вербальним компонентом слугують лише назва найменування виноградних угідь, ім'я та рід занять людей, зображених на фото. Варто зазначити, що метою рекламної кампанії було рівність обох статей у виборі вина та насолодою ним. Як зазначає один із учасників акції "Це сучасна реклама, яка

показує, що Бордо вже не є вином “à la papa” [7:24]. Проте, реклама вина, спрямована на жіночу аудиторію, досі має деякі відмінності, які відповідають баченню жінки у сучасній Франції. Як і раніше, жінка традиційно залишається господинею, яка прикрашає оселю до свят, займається приготуванням меню, відповідає за вибір подарунків для друзів та родичів тощо. Наприклад, реклама вина у сучасному журналі для жінок *Marie-Claire* знаходиться у розділі *Cuisine* та представляє здебільшого вина, призначені для подарунків, оригінальних святкувань та інших заходів.

Отже, представлення вина у рекламному дискурсі залежить від цілей, які переслідує рекламодавець. На перший план виходять такі соціальні та особистісні фактори, як соціальне положення, сім’я, соціальний статус тощо. Рекламу вина у друкованих виданнях представлено як полікодовий текст, що містить у собі знаки різних семіотичних систем. Для подання об’єктивної інформації про продукт, його органолептичні характеристики, унікальні якості, зазвичай обирають вербальний компонент як домінуючий. Більш емоційний вплив на читача досягається за рахунок образних порівнянь та задіювання семіотичних знаків різного рівня. У рекламному дискурсі також передаються гендерні стереотипии, які склалися у данному суспільстві, та їх еволюція з плином часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ярцева В. Н.* Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – [2-е изд.] – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с. 2. *Детинкина В. В.* Рекламный дискурс как способ создания социального мифа : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Виктория Викторовна Детинкина ; Удмуртск. гос. ун-т. – Ижевск, 2010. – 24 с. 3. *Чигаев Д. П.* Способы креолизации современного рекламного текста : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Русский язык” / Чигаев Денис Петрович ; Московс. пед. гос. ун-т. – М., 2010. – 24 с. 4. *Розенталь Д. Э.* Язык рекламных текстов : [учеб. пособие для фак. журналист. вузов] / Д. Э. Розенталь, Н. Н. Кохтев. – М. : Высш. школа, 1981. – 127 с. 5. *Куликова Е. В.* Языковая специфика рекламного дискурса / Е. В. Куликова // Вестник Нижегородск. уни-та им. Н. И. Лобачевского. – Серия “Филология. Искусствоведение”. – 2008. – № 4. – С. 197–205. 6. *Tsikounas M.* Quand l’alcool fait sa pub / Mariam Tsikounas // Nouveau Monde Edition. – 2004. – № 2. – P. 99–114.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *La Revue* du Vin de France / réd. en chef Denis Saverot. – déc. 2004 – janv. 2005. – № 487. – 170 p.

© Іванченко В. О.

КАЗІНА В. Ю.
Київський національний авіаційний університет

ВІДОБРАЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ У ВІДТВОРЕННІ АНТРОПОНІМІВ ІСПАНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено мовному аналізу відображення перекладу іноземних антропонімів в іспаномовному середовищі. Проведене порівняння перекладу антропонімів в офіційних джерелах та розмовній мові. Зазначено особливості іспанського антропонімічного простору.
Ключові слова: ментальність, антропоніми, антропонімічний простір, мовна особистість, розмовний стиль, транскодування.

Статья посвящена языковому анализу отображения перевода иностранных антропонимов в испаноязычной среде. Произведено сравнение перевода антропонимов в официальных источниках и разговорной речи. Указаны особенности испанского антропонимической пространства.
Ключевые слова: ментальность, антропонимы, антропонимическое пространство, языковая личность, разговорный стиль, транскодирование.

The article deals with linguistic analysis of foreign anthroponyms translation represantation in a Spanish speakering environment. The translations of anthroponyms in official sources and spoken language are compared, while the peculiarities of Spanish anthroponimical space are pointed out.
Key words: mentality, anthroponomy, anthroponimical space, language identity, conversational style, transcoding.

Мета. Враховуючи важливість взаємозв'язку мови та етнічних особливостей людей, у даній статті здійснюється зображення етнічної ментальності та менталітету іспанської нації у відтворенні іноземних атропонімів іспанською мовою.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку взаємозв'язків повсякденної поведінки людей, їхнього способу спілкування з перекладознавчим аспектом сприйняття іноземних реалій у повсякденному житті, освіті та літературі. Проблема взяємозв'язку мови та мислення, мислення та етнічних особливостей є традиційними для науки і сягають своїм корінням у стародавність. Останнім часом цей напрямок досліджень знайшов відображення у працях В. Г. Гака, В. Г. Зусмана, О. В. Фещенко, А. О. Флаксман та інших науковців спостерігаються елементи дослідження системного опису ментальності. Оскільки останнім часом все більший інтерес викликають роботи, пов'язані з дослідженням особливостей того чи іншого етносу, нації та народу, які найяскравіше виражаються у менталітеті та ментальності. Ці два поняття характерні для кожного індивіда, кожного народу, а також людства в цілому. Філологічні дослідження мовних засобів

© Казіна В. Ю.

вираження антропонімів актуальні тому, що вони допомагають адекватно відтворити нову грань у вивченні людської ментальності,

Об'єктом дослідження в даній статті обрані елементи електронних іспаномовних джерел.

Останнім часом з'явилася нова тенденція у філософії, культурології, лінгвістиці, лінгвокультурології до повнішого вивчення людини: його природи, зовнішності, внутрішнього світу, менталітету, тобто перш за все його особистість, у тому числі його ім'я, прізвище та спосіб спілкування. Людина сприймається як носій конкретної національної ментальності та мови, яка бере участь у сумісній діяльності (і що особливо важливо – мовній діяльності) з іншими представниками національної спільності [1:113]. Поняття "мовної особистості" зазвичай включає такі компоненти:

1) компонент виховання та світогляду: мова забезпечує початковий погляд на світ, створює той мовний образ світу, котрий лежить у основі формування національного характеру і реалізується у процесі мовного діалогового спілкування;

2) культурологічний компонент: рівень освоєння культури як ефективного засобу підвищення інтересу до мови;

3) особистісний компонент: те індивідуальне, глибинне, що є в кожній людині.

Мовна особистість існує в просторі культури, відображеної в мові, в формах суспільної свідомості на різних рівнях (науковому, побутовому, освітньому тощо), в поведінкових стереотипах і нормах, у предметах матеріальної культури [1:122]. Відповідно її постійно оточують слова, і чим більше слів, тим менше свободи, проте більше культури: нескінченні об'яви, покажчики, заклики, інструкції, постери, плакати не тільки регулюють нашу поведінку, визначають кожний крок індивіда, але й визначають наш спосіб життя, культуру, менталітет, національний характер, тобто формують як певне соціальне середовище навколо особистості, так і нас як окремих особистостей, що представляють цей світ [2:229].

В Іспанії проблема мовної комунікації набула ще одного аспекту: вона трактується як важливий фактор міжнародного впливу. Країною нарешті було усвідомлено, що її мова – це надбання не лише сорока мільйонів іспанців, але загалом близько чотирьохсот мільйонів іспаномовних у всьому світі, і цей факт відразу став об'єктом інтенсивної пропаганди в державному та міжнародному масштабі.

Міжнародні конгреси з проблем іспанської мови стають великими подіями культурного та політичного життя, вони проходять під патронажем королівського подружжя та глав урядів іспаномовних країн. Турбота про іспанську мову у всесвітньому масштабі сприяє вдалій мовній експансії іспанської мови по всьому світі: на естраді, в кіно, в літературі тощо.

Свій неослабний інтерес іспанців до власної мови – явище зі всіх сторін знаменне. Рідна мова визиває у іспанців почуття. Можна сказати, що мову в Королівстві використовують свідомо, бережуть її та плекають. Книжкові полиці пропонують неосяжну кількість посібників, самоучителів стилістики, полемічних трактатів, чиї автори дбають про чистоту рідної мови та войовничо виступають проти всесвітньої гегемонії англійської мови, у тому числі і в Іспанії [3:155].

І дійсно, коли власна мова настільки гарна та могуча, для іноземної залишається не так багато простору. Це пояснює недостатній рівень знання та популярності іноземних мов серед іспанців. Більш того, вони не вважають себе здатними до вивчення іноземних мов. Іноземні власні назви переінакшуються на іспанський манер.

Наприклад, український поет, перекладач, публіцист, громадський діяч та новатор поетичної форми Павло Григорович Тичина стає Пабло:

Las palabras fueran compuesta por Pablo Tychyna [6], а російський класик Антон Павлович Чехов, хоча у офіційних іспанських перекладах та джерелах зазначається як Антон:

Antón Chéjov escribió alrededor de doscientos cincuenta cuentos y novelas cortas, pero además fue un gran dramaturgo con obras que ocuparon un puesto de honor en el teatro ruso, antes y después de la revolución bolchevique [7], в розмовній мові, в афішах та об'явах стає Антоніо:

¿Comentario de "Verochka" y "La casa del sotabanco" de Antonio Chejov por favor? [8];

Colección austral
Antonio Chejov
La cerilla sueca
Ed. Espasa Calpe – Rustica – N°279 3°Ed. – Buenos Aires – 165 pp– Muy buen estado.
Atension [9].

В Мексиці навіть існує школа імені Антоніо Чехова:

El Colegio Antonio Chejov es una Escuela de Preescolar situada en la localidad de San José Ixtapa [10].

Тим часом Лев Миколайович Толстой стає Леоном:

León Tolstoi es considerado como uno de los más grandes novelistas de occidente [11].

Таким самим чином німецький мислитель Фрідріх Ніцше став Федеріко, а німецький філософ Карл Маркс – Карлосом. І якщо "наш" Антоніо зазначається лише в розмовах людей, то німецькі світила – в офіційних літературних виданнях Іспанії:

Los Grandes – Federico Nietzsche by Juan Pablo Morales Anguiano [12].

Carlos Marx nació en Trèveris, en 1818 [13].

Безперечно, що людина оточує себе світом звуків, щоб сприйняти і засвоїти світ предметів. Це положення ні в якому разі не виходить за межі очевидної істини. Так як сприйняття і діяльність людини залежать від її уявлень, то його ставлення до предметів цілком зумовлене мовою. Ідея про те, що людина замкнута у своєрідному чарівному колі своєї рідної мови, яке саме по собі володіє певним світоглядом і нав'язує цей світогляд всім, хто користується ним, пройшла через всю історію європейського мовознавства (і суміжних з ним наук) XIX і XX ст.

На проілюстрованих прикладах можна побачити, що житель Іспанії для кращого сприйняття дійсності – ці звуки (які виражають у даному випадку імена) підлаштовує під свої, вже відомі та знайомі йому з перших хвилин життя.

Американський етнолінгвіст Е. Сепір зазначає, що мова слугує засобом сприйняття соціальної дійсності, а вже в пізнішій гіпотезі Уолфа-Сепіра ця думка розвивається: передбачається, що люди, які говорять різними мовами, по-різному сприймають світ і по-різному мислять [4].

І хоча наразі ця гіпотеза не має прихильників, не можливо не погодитися: мова відіграє величезний вплив на світогляд людини. Наприклад, деяка віддаленість іспанців від іноземних мов має не тільки і не стільки географічні, скільки соціально та історичні причини. Країна десятиліттями жила в ізоляції від решти світу, неможливо було виїхати за кордон, обмежений імпорт фільмів, книг та будь-якої продукції. Рівень освіти відповідав бідній аграрній країни, що залишався аж до середини 1960-тих років катастрофічно низьким. Пріоритетом для людини того часу було заробити на хліб, працюючи в полі, ніж вчитися

читати та писати і залишитися голодним, не кажучи про вже здогадки про існування правила, що власні імена іноземною мовою не перекладаються.

Тож, цілком ймовірно, що чуючи іноземне ім'я, незрозуміле для пересічного іспанця, проте віддалено схоже на власне іспанське, житель Королівства його трансформував у своє: зрозуміле та рідне.

Доречно згадати, що власне іспанський антропонімічній простір дуже різноманітний за походженням. У ньому змішалися іберійські, латинські, єврейські, німецькі, грецькі, французькі, італійські, каталанські, слов'янські, арабські, циганські та інші елементи. Найбільший прошарок іспанської антропонімії – латинський: він являє собою природний розвиток латинської ономастики. В іспанській мові, як і в інших новороманських мовах, іменами ставали латинські Adriano, Antón, Antonio, Aurelio, Camilo, César, Cecilia, Claudio, Constancio, Emilio, Fabián, Ignacio, Marcelo, Martín, Sergio, Silvio, Valentino, Valeriano, а також пізні латинські імена періоду імперії Paolo, Alba, Beatriz, Clara, Esmeralda, Facundo, Germán, Hilario, Laura, Laureano, León, Liberto, Lilia, Pelayo, Pio, Plácido, Romeo, Rosa, Victor, Victoriano.

Шляхом через Новий Заповіт та грецьку міфологію і літературу в іспанській мові з'явилися Priscilla, Filemón, Eusebio, Afrodita, Casandra, Helena та інш. Важливе місце в іспанській – як і в будь-якій християнській антропонімії – займають єврейські імена, що прийшли з Старого та Нового Заповітів: Ada, Adán, Ana, Bartolomé, Belén, Benjamín, Carmelo, Daniel, David, Débora,Eva, Ezequiel, Gabriel, Gedeón,Jacobo, Jesús, Joaquín, José, Juan, Judit, Lázaro, Lía, Magdalena, Manuel, Marta, Matías, Melchor, Miguel, Noé, Rafael, Sara,Simón, Susana. Досить значна частина лексики має германське (в більшості випадків готське) походження: Adela, Adelaida, Adolfo, Alberto, Alfonso, Alfredo, Alicia, Alonso, Bernardo, Berta, Blanca, Braulio, Brígida, Carlos, Clotilde, Elvira, Enrique,Gerardo, Gilberto, Gilda,Gonzalo, Guillermo, Federico, Fernando, Hernán, Leonardo, Leopoldo, Linda, Manfredo, Matilde, Orlando, Óscar, Raimundo, Ramiro, Ramón, Raúl, Ricardo, Roberto, Rodolfo, Rodrigo, Rosalinda [5:33].

Взагалі антропоніми представляють собою цілком особливий клас слів. Як з точки зору функціональної та історичної, так і з семасіологічної та граматичної. Цей клас слів не перекладається, а транскодується за відповідниками літер і звуків, певних сполучень букв і літер мови оригіналу на мову перекладу. І хоча при передачі

антропоніма іспанською мовою застосовується прийом транскрибування, транслітерування. У той же час за результатами даного дослідження можна зробити висновок, що в Іспанії в розмовній мові поширене явище уподібнення іноземних антропонімів до власних, що характеризується непопулярністю у країні іноземних мов через ряд географічних, політичних, історичних та лінгвокультурних особливостей.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей вираження етнічної ментальності під час перекладу, зокрема, під час перекладу антропонімів. Також при дослідженні антропонімів Іспанії як лексичної одиниці необхідно враховувати особливості історичного формування як особливостей класу антропонімів, так і ряду зумовлених причин, які характеризують ці особливості та специфіку перекладу чи уподібнення іноземних антропонімів іспанською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Маслова В. А.* Лингвокультурология : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В. А. Маслова. – М. : Издат. центр “Академия”, 2001. – 208 с. 2. *Тер-Минасова С. Г.* Язык и межкультурная коммуникация : [учебн. пособие] / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 624с. 3. *Ингендай П.* Инструкция по применению : Испания / П. Ингендай ; [пер. с нем. М. Рудницкого]. – М. : Аякс–Пресс, 2007. – 208 с. 4. *Звегинцев В. А.* Теоретико-лингвистические предпосылки гипотезы Сепира-Уорфа / В. А. Звегинцева // Новое в лингвистике. – 1960. – Вып. 1. – С. 111–134. 5. *Системные* и дискурсивные свойства испанских антропонимов / [Ю. А. Рылов, В. В. Корнева, Н. В. Шеминова, К. В. Лопатина, Е. В. Варнавская] ; под. ред. проф. Ю. А. Рылова. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2010. – 390 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Wikipedia.* La enciclopedia libre. Himno de la República Socialista Soviética de Ucrania [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://es.wikipedia.org/wiki/Himno_de_la_República_Socialista_Soviética_de_Ucrania
7. *LeerGratis*.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.leergratis.com/autores/anton-chejov.html 8. *Yahoo!© answers* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://answers.yahoo.com/question/index?qid=20091029191150AAm96ri 9. *Mercado libre* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://articulo.mercadolibre.com.ar/MLA-138493321-la-cerilla-sueca-antonio-chejov-coleccion-austral-_JM?redirectedFromParent=MLA132496682
10. *PueblosAmerica.com* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mexico.pueblosamerica.com/c/antonio-chejov 11. *El Resumen.com* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.elresumen.com/autores/libros_de_leon_tolstoi.htm 12. *Powell’s books* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.powells.com/biblio?isbn=9789706668035 13. Orange.es [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://html.rincondelvago.com/carlos-marx.html

© Казіна В. Ю.

КАЛІНІНА-ШАМРАЙ В. Р.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВНУТРІШНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ БЕЛЬГІЇ
(на матеріалі бельгійської франкомовної преси)

У цій статті крізь призму внутрішніх запозичень досліджуються лексичні особливості французької мові Бельгії. Результати аналізу запозичень дозволяють з'ясувати загальні тенденції розвитку лексичної системи цього національного варіанта французької мови, а також виявити фактори, які впливають на неї.
Ключові слова: бельгіцизми, запозичення, фландрізми, валлонізми, регіоналізми, французька мова Бельгії, французька мова Франції.

В настоящей статье на примере внутренних заимствований исследуются лексические особенности французского языка Бельгии. Результаты анализа заимствований позволяют определить общие тенденции развития лексической системы этого национального варианта французского языка, а также влияющие на нее факторы.
Ключевые слова: бельгицизмы, заимствования, фландризмы, валлонизмы, регионализмы, французский язык Бельгии, французский язык Франции.

In the light of internal borrowings this article focuses on lexical peculiarities in the French of Belgium. The results of analysis allow to specify general tendencies of the lexical system development proper to this national variant of the French language as well as to define the factors which influence it.
Keywords: belgicismes, borrowings, flandricismes, wallonismes, regionalisms, French Language in Belgium, French Language in France.

У науковій літературі існують різні визначення терміну "**запозичення**" [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Так, Ахманова витлумачує запозичення, як слова, що з'явились у даній мові в результаті звернення до лексичного фонду інших мов для вираження нових понять, подальшої диференціації наявних предметів та позначення невідомих раніше [2:150–151].

Ярцева визначає запозичення, як "елемент чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція і т. ін.), перенесений із однієї мови в іншу в результаті мовних контактів, а також сам процес переходу елементів однієї мови в іншу" [1:158].

Селіванова розглядає запозичення з одного боку як "процес уведення до певної мови морфем, слів або висловів іншої мови, а з іншого боку – як слово чи сполука, уведена до певної мови з іншої мови" [3:158].

© Калініна-Шамрай В. Р.

У цій статті під внутрішніми запозиченням ми розуміємо слова, що перейшли до даної мови (французької мови Бельгії), яка є мовою-реціпієнтом, з інших мов. Ми будемо розглядати насамперед *прямі лексичні запозичення,* які перейшли до певної мови безпосередньо з іншої мови, а також *кальки.* Зазвичай запозичені слова адаптуються до мови-реціпієнта. Адаптація відбувається на чотирьох рівнях: фонетичному, графічному, граматичному та лексико-семантичному. Як зазначає О. Кромбет, "коли лексичне запозичення адаптується до мови-реціпієнта, воно проходить три основних етапи: проникнення, асиміляцію та прийняття" [6:7].

Дослідження мовної ситуації в Бельгії **є** достатньо **актуальним** для романського та європейського мовознавства, оскільки дозволяє вивчити особливості французької мови Бельгії, як національного варіанту французької мови, на лексичному, фонетичному та графічному рівнях.

При порівнянні певних лексичних одиниць надалі вживатимемо терміни *французька мова Бельгії* (ФМБ) та *французька мова Франції* (ФМФ).

У науковій літературі та словниках існує декілька визначень поняття "бельгіцизм", які дещо різняться. У цій статті ми спираємось на визначення М. Лефевра [7:111] і розуміємо під бельгіцизмом слова, словосполучення та фрази, характерні як для усної, так і для письмової форми французької мови Бельгії, що утворились під впливом чинників лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Стаття виконана у рамках дисертаційної роботи на тему "Лексичні та фонетико-графічні особливості французької мови Бельгії" і відповідає науковій темі кафедри французької філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка "Графеміка та орфографіка сучасної французької мови", яка є складовою теми університету "Розвиток і взаємодія мов і літератур в умовах глобалізації світових процесів" № 06Б Ф044-01.

Метою статті є виявлення та класифікація внутрішніх запозичень у ФМБ на лексичному рівні шляхом аналізу відібраних бельгіцизмів.

Як **матеріал дослідження** було використано тексти бельгійської франкомовної преси, зокрема газет, з яких відібрано

© Калініна-Шамрай В. Р.

чотириста дев'яносто лексичних одиниць, серед яких 190 є запозиченнями з різних мов. Етимологія слів перевірялась у відповідних наукових джерелах і довідниках [8–11].

Предметом дослідження є лексичні особливості французької мови Бельгії, а його **об'єкт** становлять слова-запозичення, виявлені серед відібраних бельгіцизмів.

Наукова новизна полягає в спробі висвітлити у вітчизняній лінгвістиці лексичні та семантичні особливості ФМБ та з'ясувати вплив контактуючих мов на словниковий склад ФМБ.

Запозичення, як процес, є одним із основних способів поповнення лексичного складу ФМБ і пояснюються насамперед впливом екстралінгвістичних факторів. Французька мова Бельгії містить слова, запозичені з валлонської ендогенної регіональної мови (надалі ВЕРМ), фламандської, німецької, латинської, іспанської мов, тощо.

Географічні особливості мови пояснюються *лінгвістичним субстратом,* що витлумачується як вплив мови корінного населення на чужу мову, зазвичай під час переходу населення з першої на другу внаслідок завоювання, етнічного поглинання, культурної переваги тощо. При цьому, місцева мовна традиція переривається, народ звертається до традиції іншої мови. Проте, в новій мові проявляються риси мови, що зникла. Французька мова – це мова культури, яка у Валлонії з часом нашаровувалась на валлонські, пікардійські, лотарингські, шампанські діалекти (стосовно яких зараз вживається термін *ендогенна регіональна мова),* тоді як у Брюсселі та у Фландрії вона нашаровувалась на діалекти фламандської мови (що мають на цей час статус регіональних мов).

Отже, слова, що утворюються під впливом субстрата, зазвичай відносять до *валлонізмів.* Під валлонізмом розуміємо лексичні одиниці, яким властиві лінгвістичні особливості ФМБ, запозичені з валлонської *ендогенної регіональної мови* [12]. Ці особливості знаходять свое відображення, як в лексиці, так у фонетиці або граматиці [13]. Проте, слід відрізняти, власне кажучи, валлонізми від інших *регіоналізмів*, таких як *пікардізми: les boujons* de la chaise у значенні les barreaux de la chaise (поперечини на стільцях)*, fade* у значенні paresseux (ледачий) та *лотарингізми: roustiquette* (pommes de terre réchauffées pour le repas du soir) (картопля, розігріта до

© Калініна-Шамрай В. Р.

вечері); il m'en a fait *moût* voir (il m'en a beaucoup fait voir) (він мені "насолив").

Під регіоналізмом розуміємо лексичні одиниці, що не входять до складу літературної мови, вживання яких обмежено певною територією однієї країни [14:6; 15:124] на відміну від діалектних слів (або діалектизмів), які також належать не до унормованої літературної мови, а до регіональних діалектів цієї мови. Ці слова або сполуки можуть мати фонетичні, морфологічні,семантичні, етнографічні чи інші розбіжності із відповідником літературної мови [16:126; 2:132].

Вважається, що існує чотири різновиди ВЕРМ, а саме *західна валлонська,* якою розмовляють у таких містах, як Турне, Монс та Шарлєруа; *центральна валлонська мова* – на південь від Брюсселя, що розповсюджена у Брабані та провінції м. Намюр; *східна валлонська,* якою розмовляють у регіоні Л'єжа, та *південна валлонська,* вживана у французькій провінції Арден та бельгійському Люксембурзі.

Наведемо декілька слів та виразів, що є валлонізмами: *on ne peut mal* (il n'y a pas de danger, il n'y a pas de risque) (це безпечно, немає ризику), *je n'en peux rien* (je n'y suis pour rien, ce n'est pas ma faute) (це не моя помилка, я тут ні до чого), *une gosette* (un chausson aux fruits) (фруктовий пиріг), *un cougnou* (une brioche de Noël) (Різдвяний хліб), *sketter* або *squetter* (casser) (поламати) тощо.

"Il y a quelques mois, Richard Anderson, un chercheur du Département américain de l'agriculture […] évaluait l'effet de plusieurs aliments sur la glycémie, parmi lesquels une ***gosette*** *aux pommes épicée à la cannelle, dont les effets n'étaient pas ceux attendus"* [21].

Щодо слів або виразів, які походять з фламандської або нідерландської мов, їх визначають як *фландрізми: je l'ai besoin, (я маю потребу в цьому), je vais soigner pour vous,* (je vais m'en occuper pour vous) (для Вас буде якнайкраще), viens *une fois* voir (йди-но, подивись) тощо.

У ФМБ існує два різновиди фландрізмів:

1) кальки;

2) прямі запозичення.

До першого типу відносимо такі слова та простонародні вирази, як : *moi bien* (Il n'est pas étonné, *moi bien* – moi si) (Він не здивований, а я – так); *faire de son jan* [jan] (faire l'important) – величатися; *avoir*

© Калініна-Шамрай В. Р.

un gros cou – être prétentieux тобто бути вимогливим, *faire de son nez* – величатися, бундючитися, *pisseur de comptoir* – п'яниця, *tirer son plan* – вийти зі скрутного становища. Крім того, під впливом синтаксису фламандської мови виникли розбіжності у вживанні прийменників в системі дієслівного управління. Наприклад: il est fâché ***sur*** moi замість il est fâché **contre** moi.

Слід зауважити, що фламандські слова рідко запозичуються без змін, зазвичай вони адаптуються до французької орфографічної та фонетичної норми. Наприклад, у ФМБ вживається *blinquer* замість briller (блищати), *blinquant* замість brillant (блискучий) від фламандського blinken; *crolle, croller* (boucle, boucler, friser) від фламандського krollen, *bourgmestre* замість maire (мер) від фламандського burgemeester, *cour* (f) (toilettes) (туалет) від фламандського koer, Il fait *douf* ici (lourd) від фламандського duf (духота щодо погоди), *stater* (*stater* les travaux) – arrêter (припинити стосовно будівництва) –та походить від фламандського stehen, *avoir la clope* (avoir le trac) – боятися – походить від нідерландського дієслова kloppen, яке має декілька значень: стукати, бити, домовитися, дійти згоди і ça cloppe?, що має інше значення (ça convient? ça colle (розм.) – (влаштовує? гаразд?), *l'eau spitante* (l'eau pétillante) від фламандського spitten – газована вода, *drève* (f) (allée bordée d'arbres – алея, засаджена деревами) від нідерландського іменника dreef тощо.

"Pendant les vacances de Pâques, du 6 au 17 avril, la ***drève*** *de Lorraine à Uccle sera fermée en journée"* [22].

Разом з тим, у ФМБ можна зустріти й запозичення без графічної зміни слова. Наприклад: *kot (m*) (студентська кімната) або il a un *snotneus* (il est enrhumé) – у нього нежить. За метонімічним переносом остання лексична одиниця набуває значення людина із претензіями, хвалько.

"*Van Goidsenhoven (MR) a répliqué au conseiller communal de l'opposition CD&V, Walter Vandenbossche, qui l'avait traité, un peu plus tôt de "jonge* ***snotneus"*** *en référence au jeune âge du maïeur"* [23].

"Trop d'étudiants, peu de ***kots****. À quelques jours de la rentrée, les logements disponibles se font rares. Et chers"* [24].

Приблизно 1 % населення Бельгії вживає у спілкуванні німецький діалект, внаслідок чого словниковий склад ФМБ поповнився певною кількістю ***германізмів,*** серед яких : зазначене

© Калініна-Шамрай В. Р.

вище слово *dringuelle* (яке також зустрічається на півночі Франції, у Лотарингії), адміністративні бельгіцизми *échevin* від німецького Schöffe (співробітник мерії) або *bourgmestre* від німецького Bürgermeister (мер). До найчастіше вживаних слів належать також *drache (f)* (averse (f) – сильна злива), що походить від німецького dreschen (бити, молотити), *froebel* (jardin d'enfants) (дитячий садок), *ring* (m) (périphérique) (кільцева) та *maitrank* (boisson alcoolisée) – буквально травневий напій – національна страва області Арлон.

"*Le comité restreint du gouvernement flamand s'est réuni hier […] avec les membres d'un groupe de travail chargé de plancher sur une solution pour boucler le* ***Ring*** *d'Anvers entre l'ouest et le nord de la métropole"* [25].

Відмінності ФМБ та ФМФ виявлено також у сфері взаємовідносин цих мов із англійською. Так, вчений Д'єрік говорить про наявність типово бельгійських запозичень із згаданої вище мови. Він умовно розділяє ці запозичення на дві групи. До першої вчений відносить слова, що вживаються виключно у французькій мові Бельгії. Зокрема, йдеться про політичні терміни: *poll* (m) (класифікація, створена партіями кандидатів для участі у виборах), *causus* (m) (клан, політична мафія) або *jobiste* (m) (студент, що виконує тимчасову роботу), утворене від job, що належить до загальновживаної лексики.

"Déjà le fait d'avoir travaillé comme ***jobiste*** *durant mes études, chez un courtier, dans un golf ou encore chez ABN Amro, m'a éclairé sur le poids de la hiérarchie dans ces structures […]"* [26].

Друга група містить слова, що зафіксовані в обох країнах, але відзначаються більш високою частотністю вживання у ФМБ. Це стосується насамперед англіцизмів у спортивній лексиці, зокрема в футболі: *back* (захисник), *corner* (кутовий удар), *goal/goal-keeper* (воротар), *time* (тайм), *half* (півзахисник), *throw-in* (вкидати м'яча), *auto-goal* (гол, забитий до своїх воріт) тощо [17:307–318].

Вивчаючи вживання англійських термінів цього лексико-семантичного поля, бельгійський мовознавець А. Гус зазначив, що "словниковий склад нашої мови більшою мірою зазнає впливу англійських простих слів та композитів; у Франції набагато частіше вживаються еквіваленти, переклади або кальки" [18].

Інший дослідник Е. Лабо зауважує, що ФМБ містить чимало так званих "*псевдоангліцизмів"*, невідомих у англійській мові,

утворених, як за допомогою афіксальної деривації: *Standardman* (вболювальник бельгійської футбольної команди Standard), *taximan (*водій таксі, англійською taxi driver), *tramwayman* (водій трамваю, англійською tram conductor) або згадане вище *jobiste*, так і способом словоскладання : *fancy-fair* (f) (благодійне свято), *flat-hôtel* (маленька квартира, що здається в оренду на тиждень) *minitrip* (маленька організована подорож) тощо [19].

"Le couple qui se trouvait à bord du taxi a porté des coups à la victime avant de prendre la fuite en emportant sa recette. Le ***taximan****, blessé, a dû recevoir des soins en clinique"* [27].

Поряд із зазначеними вище запозиченнями у французькій мові Бельгії існують також ***латинізми та іспанізми***.

Приклади власне бельгійських латинізмів можна знайти, зокрема, в юридичній лексиці: *débition* (fait de devoir) (зобов'язання), *culpeux* (délictuel) (злочинний), *vinculer* (entraver) (чинити перешкоди), *qualitate qua* (ès qualités) (у межах посадових обов'язків) або *ad interim* (par interim) (тимчасово). Крім того, можна зустріти латинізми у сфері освіти : *valves(pl)* (panneau d'affichage) (дошка оголошень) або *minerval* (m) (droits d'inscription à payer dans un établissement scolaire) (плата за навчання при вступі до навчального закладу).

"[…] *Le montant de l'amende fera ressentir à la prévenue, sur son propre patrimoine, les conséquences néfastes de son comportement* ***culpeux"****, a encore insisté la cour"* [28].

Період іспанської експансії в Бельгії 1516 – 1713 рр. не залишив визначного сліду у французькій мові Бельгії, окрім таких слів, як: *amigo* (prison) (в'язниця), *escavèche* (marinade de poisson) (маринад для приготування риби) та *faire schampavie* (prendre la poudre d'escampette) (п'ятами накивати).

"Ceci clôt le volet contemporain Chimay de la mécanique. Car la vénérable cité de la bière, du fromage, ***de l'escavèche*** *et des loisirs verts est célèbre aussi pour ses courses de motos et voitures anciennes"* [29].

Щодо слова *bodega* (bistrot, café) (бістро, кафе), воно є відносно недавнім запозиченням з іспанської мови, проте наразі належить до застарілих. У науковій праці бельгійського вченого-лінгвіста J. Herbillon знаходимо таке пояснення етимології слова *amigo* : у Брюсселі на брабантському діалекті слово "vruente" (в'язниця), що вимовляється як [vrunt], є омонімом нідерландського "vriend" (ami)

© Калініна-Шамрай В. Р.

(друг). Під час іспанської експансії муніципальну в'язницю стали жартівливо називати "amigo". Це слово прижилося зі значенням "в'язниця" спочатку серед франкомовного населення Брюсселі, а згодом – у межах всього франкомовного регіону країни [20].

Проведений аналіз дозволив нам винайти 190 лексичних запозичень. Серед них найбільшу групу (120 лексичних одиниць, що відповідає 63 %) складають запозичення з германських мов, до яких ми відносимо запозичення з нідерландської та німецької мов, фландрізми та брюссельські регіоналізми. Потім йдуть валлонізми (32 лексичних одиниці – тобто 17 %). До цієї групи ми включили також пікардізми та лотарингізми. Третя за кількістю група містить англіцизми та псевдоангліцизми (26 лексичних одиниць – 13 %). Найменшу групу складають латинізми (7 лексичних одиниць – 3,5 %) та запозичення з інших мов (7 лексичних одиниць – 3,5 %). Зокрема, було виявлено запозичення із іспанської мови (4 лексичних одиниці) та одиничні : з італійської, чеської, івриту.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Результати проведеного дослідження дозволяють нам дійти висновку про збагачення ФМБ за рахунок лексичних запозичень внаслідок контактів із сусідніми мовами.

Аналіз відсоткового складу запозичень свідчить про переважаючий вплив фламандської та нідерландської мов на поповнення словникового складу ФМБ. Це явище пояснюється насамперед географічним фактором. Поодинокі запозичення з латини, іспанської мови, а також одиничні – з італійської, чеської, івриту не відіграють значної ролі у розширенні лексичної системи французької мови Бельгії.

Таким чином, глобалізаційні процеси, які відбуваються в сучасному світі, сприяють проникненню великої кількості запозичень з англійської мови до більшості мов земної кулі. Французька мова не стоїть осторонь цих процесів. Присутність у розглянутих прикладах певної кількості англіцизмів та псевдоангліцизмів доводить той факт, що впливу англійської мови зазнає не лише ФМФ, а й її національні варіанти, до яких належить ФМБ.

Подальшими перспективами дослідження є окреслення семантичних полів бельгіцизмів-запозичень.

© Калініна-Шамрай В. Р.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лингвистический* энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с. 2. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – М., 1966. – 608 с. 3. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с. 4. *Хауген Э.* Процесс заимствования [Электронний ресурс] / Эйнар Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. VI : Языковые контакты / [под ред. В. Ю. Розенцвейга]. – М. : Прогрес, 1972. – Режим доступу : http://www.classes.ru/grammar/153.newin-linguistic-6/source/worddocuments/vi.htm 5. *Rey A.* Français : mille ans de bravitude [Електронний ресурс] Alain Rey // Nouvel Observateur. – 2007. – № 235. – Режим доступу : http://biblios.nouveljbs.com/2007/09/07/francais-mille-ans-de-bravitude 6. *Кромбет О. В.* Фонографічна і семантична адаптації лексичних запозичень у французькій мові доби відродження (на матеріалі новел XVI століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романськы мови" / Ольга Володимирівна Кромбет ; Київськ. нац. лінгвіст. ун-т. – К., 2011. – 20 с. 7. *Лефевр М.* Влияние регионализма на французский язык в Бельгии / Мишель Лефевр // Морфолого-семасиологические исследования (на материале герм.-ром. яз.). – Ростов н/Д : РГПИ, 1977. – С. 104–112. 8. *Lebouc G.* Dictionnaire de belgicismes / Georges Lebouc. – Bruxelles : Racine, 2006. – 622 p. 9. *Belgicismes.* Inventaire des particularités lexicales du français en Belgique / W. Bal, A. Doppagne // A. Goosse et d'autres. – Louvain-la-Neuve : De Boeck & Larcier s.a., 1997. – 144 p. 10. *Nederlands* – Frans woordenboek. – Utrecht / Antwerpen : Prisma–Boeken, 1967. – 320 p. 11. *Wapedia.* Wiki : Français de Belgique [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wapedia.mobi/fr/Fran%C3%A7ais_de_Belgique 12. *Вікіпедія* Вільна енциклопедія Wallon [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fr.wikipedia.org/wiki/Wallon 17 13. *Вікіпедія* Вільна енциклопедія Wallonisme [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fr.wikipedia.org/wiki/Wallonisme 14. *Геникова А. Б.* Место и роль диалектизмов в словарном составе литературного французского языка (диахронное исследование на материале северных диалектов) / Алла Борисовна Генникова. – М. : АКД, 1986. – 24 с. 15. *Гак В. Г.* Введение во французскую филологию / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Просвещение, 1986. – 184 с. 16. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с. 17. *Français* en Belgique Une langue une communauté / [D. Blampain, A. Goosse, J.–M. Klinkenberg, M. Wilmet]. – Louvain-la-Neuve : Duculot, 1997. – 548 p. 18. *Goose A.* Influences de l'anglais sur le français de Belgique / André Goose // Langues et cultures. Mélanges offerts à Willy Bal, Cahiers de l'Institut de Louvain. – 1984. – № 9. – P. 1–2. 19. *Labeau E.* Le français de Belgique filerait-il à l'anglaise? / E. Labeau // Current issues in Language and Society. –London : Routledge, 1999. – V. 6, Is. 3. – P. 281–288. 20. *Herbillon J.* Eléments espagnols en wallon et dans le français des anciens Pays-Bas / Jules Herbillon. – Liège : Michiels, 1961. – 134 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛУ

21. *Le Soir*. – 07.05.2004. 22. *La Libre Belgique.* – 31.03.2009. 23. *Le Soir*. – 24.11.2007. 24. *L'Avenir.net* [Електронний ресурс]. – 26.08.2010. – Режим доступу : http://www.lavenir.net/article/detail.aspx?articleid=38992144 25. *Métro*. – 23.09.2010. – 2189. 26. *Le Soir*. – 02.11.2010. 27. *La Libre Belgique*. – 16.01.2006. 28. *La Libre Belgique.* – 26.11.2004. 29. *Le Soir*. – 15.07.2005.

© *Калініна-Шамрай В. Р.*

КАЧАНОВСЬКА Т. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАЗВИ НЕБЕСНИХ ТІЛ В ОРИГІНАЛАХ І ПЕРЕКЛАДАХ ФРАНЦУЗЬКИХ СОНЕТІВ XIX СТ.

У статті розглядається функціональне навантаження назв небесних тіл у французьких сонетах XIX ст. та специфіка їхнього відтворення в українських перекладах. У центрі уваги – кількісний розподіл назв небесних тіл і основні тенденції, що спостерігаються при передачі цих назв у перекладі.
Ключові слова: поетичний переклад, сонет, культурні універсалії, назва небесного тіла.

В статье рассматривается специфика передачи названий небесных тел в украинских переводах французских сонетов XIX в. В центре внимания – количественное распределение названий небесных тел и основные тенденции, наблюдаемые при передаче этих названий в переводе.
Ключевые слова: поэтический перевод, сонет, культурные универсалии, название небесного тела.

In this paper we deal with an investigation of peculiarities of use of the names of the celestial bodies in XIXth-century French sonnets and theirs Ukrainian translations. The main object of the investigation are their quantitative distribution and main tendencies observed on the rendering of these names into Ukrainian.
Keywords: poetic translation, sonnet, cultural universals, name of celestial body.

Актуальним напрямком сучасних досліджень є вивчення специфіки перекладацьких підходів до відтворення поетичних оригіналів у єдності змісту та форми, адже асиметрія мовних картин світу у багатьох випадках змушує перекладачів піддавати ті чи інші елементи художнього світу суттєвим трансформаціям при перекладі. Найзначніших перетворень зазвичай зазнають образи, що не є домінантними у художній структурі оригіналу. У цьому контексті ще недостатньо з'ясовані тенденції, що спостерігаються при відтворенні назв небесних тіл (далі – ННТ), які є одними з фундаментальних універсалій культури [1] і які, за спостереженнями багатьох дослідників, серед яких І. Белленже, Л. Зіневич, А. Содомора, О. Томчук, часто зустрічаються у поетичних творах. Такій вживаності сприяє високий семантико-стилістичний потенціал ННТ, оскільки за їхньою допомогою можна конкретизувати просторово-часові межі дії, охарактеризувати персонажів [2:23–33], [3:163–176], створити металогічні образи [2:34–35] тощо. Використання подібних багатофункціональних лексичних одиниць є особливо важливим у рамках такої вибагливої поетичної форми, як сонет, оскільки вона

© Качановська Т. О.

спонукає авторів шукати найбільш лаконічні засоби, які б дозволяли досягти максимального художньо-естетичного ефекту [3:11]. Зокрема, прямо чи опосередковано (через позначання їхніх еманацій, пов'язаних із ними явищ, процесів, часових вказівок або їхніх персоніфікованих іпостасей (промені, день, ніч, світання, тінь, сутінки, Феб, Селена тощо), небесні тіла згадуються в переважній більшості французьких сонетів, однак традиційно рідко відіграють там роль домінантних образів [2:12]. Функціонування ННТ у художньому дискурсі досліджували Ґ. Башляр, Г. Гуляєва, А. Коростелева, Н. Осіпова, С. Толоконнікова, О. Кондрашова, І. Шельдешова, Є. Панасова та ін., але закономірності передачі вжитих в оригіналах ННТ досі досліджувалась переважно побіжно, фрагментарно або в контексті аналізу окремих поетичних творів. Зокрема, проблема неспівпадання роду персоніфікованих ННТ у вихідній та цільовій мовах розглядалась М. Рильським [4], Є. Еткіндом [5], Р. Будаговим [6], В. Коптіловим [7], О. Івановим [8] тощо; вивчалась специфіка зеровського підходу до відтворення образів зоряного неба [9]; проаналізовано низку труднощів, з якими стикаються перекладачі при відтворенні ННТ, образний і конотативний потенціал яких не є тотожним у вихідній та цільовій мові [3:39–40, 163–176]; у контексті аналізу засобів структурування хронотопу у французьких сонетах XIX ст. розглянуто окремі типи перекладацьких відповідників деяких астронімів [3:39–40], але специфіка відтворення у перекладі найбільш поширених у французьких сонетах ННТ детально ще не вивчалася. Метою цього дослідження, здійсненого на матеріалі сонетів Жерара де Нерваля, Ш. Бодлера, С. Малларме, Ж.-М. де Ередіа (всього 195 сонетів) та їхніх українських перекладів, виконаних О. Зуєвським, Є. Кононенко, М. Москаленком, Д. Павличком та Д. Паламарчуком, є порівняльний аналіз частотності вживання ННТ в оригіналах і перекладах, а також основних тенденцій, що спостерігаються у досліджуваному корпусі при відтворенні цих назв.

При розгляді кількісного розподілу ННТ встановлено, що найвищу частотність у першотворах має іменник **soleil**, друге місце поділяють іменники **lune** та **astre**, дещо рідше зустрічається іменник **étoile**, тоді як інші ННТ (наприклад, назви сузір'їв чи фаз місяця там є дуже рідкісним елементом (пор. Табл. 1). Такі ієрархічні показники вживаності приблизно відповідають звичайному розподілу цих іменників у

© *Качановська Т. О.*

французькому художньому дискурсі XIX ст. (див. відповідні статистичні дані у [10]).

Таблиця 1

Кількісний розподіл ННТ у досліджуваних сонетах Нерваля, Бодлера, Малларме і Ередіа

Кількість вживань	Ередіа (72 сонети)	Бодлер (72 сонети)	Малларме (40 сонетів)	Нерваль (11 сонетів)	Всього у досліджуваном у корпусі
soleil	**26**	21	3	2	52
lune	3	**8**	0	0	11
astre	3	**4**	**4**	0	11
étoile	**5**	3	1	1	10
інше (**назви сузір'їв, фаз місяця** тощо)	**6**	0	0	0	6
Сумарна кількість вживань ННТ	**43**	36	8	3	90
Середня кількість на один сонет	**0,60**	0,50	0,20	0,27	0,46

Із вищенаведеної таблиці випливає, що в середньому на кожні два сонети припадає по одній ННТ, причому найвища вживаність цих назв спостерігається у Ередіа, а найнижча – у Малларме. Це можна пояснити особливостями творчої стратегії обох авторів.

Так, Ередіа як представникові парнасизму притаманна настанова на дескриптивність поезії, на живописання об'єктивного світу [11:253], а небесні світила, окрім функції структурування хронотопу, у нього часто виконують роль, яку можна було б порівняти із роллю прожекторів у театрі, що допомагають сфокусувати погляд глядачів на тому чи іншому важливому моменті вистави, пор. прикл. {1}: $_{\{1\}}$ *Enfin, le* ***Soleil*** *vit, à travers ces nuées // Où son arc avait fait d'éclatantes trouées, // Hercule tout sanglant sourire au grand ciel bleu* [13:23]→ *І* ***Сонце*** *бачило крізь темних хмар розриви, // Як, знявши лука, йшов, весь у крові, щасливий // Геракл, всміхаючись блакитним небесам* [14:57] (у Д. Паламарчука). У цьому словесному звороті наявний елемент персоніфікації сонця. В цілому вищенаведена конструкція є одним із чинників створення фантастичної атмосфери, типової для міфологічних сюжетів. Крім того, відмітною рисою стилю Ередіа є прагнення з

максимальною точністю змальовувати художні деталі і якомога достовірніше відтворити колорит зображуваної епохи, для чого він на відміну від інших авторів використовує у своїх творах низку назв сузір'їв (пор. прикл. 2) або запозичених з латини ННТ (пор. прикл. 3) тощо: {2} *irradiant du* ***Bélier*** *au* ***Verseau*** [13:39] → *в огнях* ***Овна*** *і* ***Водолія*** [14:57] (у Д. Паламарчука) {3} *MARIS* ***STELLA*** [13:110] → *MARIS* ***STELLA*** [14:189] (у Д. Паламарчука).

Зі свого боку, Малларме дотримується інших настанов. Він уникає прямого іменування речей і об'єктів, віддаючи перевагу сугестивному навіюванню. Так, в одному зі своїх листів він писав: "думаю, що потрібен тільки натяк. Споглядання предметів, образи, породжені мріями, викликаними цими предметами, – ось що створює поетичну мелодію. Парнасці беруть усю річ цілком і показують її; тому у них і бракує таємниці; вони віднімають у духу привабливу радість віри в те, що він немов би сам є творцем. При називанні об'єкта втрачається 3/4 насолоди, яку можна отримати при поступовому відгадуванні того, про що йдеться. Навіювання – ось вища мета" [12:949]. У межах такої стратегії у його сонетах значно ширше, ніж власне ННТ, представлені посилання на феномени та явища, пов'язані чи то з ними, чи то з іншими можливими, але чітко не зазначеними джерелами світла, часто у межах метонімічного та метафоричного зсувів (пор. прикл. {4} та {5}): {4} *L'****aurore*** *se jeta sur la lampe angélique. // Palmes! et quand elle a montré cette relique // A ce père essayant un sourire ennemi, // La solitude bleue et stérile a frémi* [15:50]→ *У лампу ангельську ударило* ***світання****. // Тріумф! І тільки-но реліквія остання // Змінила батькові злим усміхом уста, // Здригнулась голуба й безплідна самота* [15:51] (у М. Москаленка); {5} *Elle, défunte nue en le miroir, encor // Que, dans l'oubli fermé par le cadre, se fixe // De* ***scintillations*** *sitôt* ***le septuor*** [15:116]→ *А люстро тіло їй ховає в межах тла, // І семерицею іскряться дальні* ***зорі*** *// На дні байдужих плес, куди вона лягла* [16:143] (у О. Зуєвського).

Бодлер, який лише небагато поступається Ередіа за показником вживаності ННТ, нерідко використовує ці назви для характеризування своїх персонажів (пор. прикл. {6}, а також [3:163–176]), зокрема, у межах образних порівнянь, використовує множину відповідних іменників для створення ефекту одивнення образу і позначання тривалості певного процесу/стану (пор. прикл. {7}) підкреслення зіставлень та протиставлень між різними частинами твору та між

різними сонетами зі збірки тощо, пор. прикл. {8}) тощо: {6} *Comme toi n'es-tu pas un* ***soleil*** *automnal [17:65]* → *Ми — квіти осені, нас тучами повито [18:89]* (у Д. Павличка); {7} *Ma jeunesse ne fut qu'un ténébreux orage, // Traversé ça et là par de brillants* ***soleils*** *[17:16]* → *Мій молодечий вік — то грози-хмаролами, // Лиш де-не-де* ***сонця*** *проблискували з них [18:26]* (у Д. Павличка); {8} *Un* ***soleil*** *sans chaleur plane au-dessus six mois, // Et les six autres mois la nuit couvre la terre; // C'est un pays plus nu que la terre polaire; // — Ni bêtes, ni ruisseaux, ni verdure, ni bois! // // Or il n'est pas d'horreur au monde qui surpasse // La froide cruauté de ce* ***soleil*** *de glace // Et cette immense nuit semblable au vieux Chaos [17:32]* → *Півроку днина тут похмура і тьмянка, // А стужа й темрява півроку володарні: // Голіша тут земля за простори полярні — // Ні лісу, ні тварин, ні трав, ані струмка! // // Немає гіршого й лютішого нічого // За вбивчі промені* ***світила*** *крижаного, // За цю безмежну млу, що йде по темнині [18:47]* (у Д. Павличка).

У Нерваля ННТ зустрічаються приблизно так само рідко, як і у Малларме, але у межах дещо відмінної стратегії. Річ у тім, що поет страждав на психічні розлади, під час загострень яких вважав себе нащадком античних богів, і що нервалівський хронотоп позначений співіснуванням і переплетінням різних часово-просторових планів і зрізів, минулого і майбутнього, реального і уявного, історії і міфу тощо. У рамках такого підходу він активно послуговується міфонімами і уникає точних вказівок на місце і час подій, зображених у його сонетах, зокрема, відповідних посилань на небесні світила. У своїх сонетах він створює за допомогою ННТ розпливчасті орієнтири та інтертекстуальні ефекти, які надають додаткової глибини та виразності відповідним образам оригіналу і можуть ускладнювати ідентифікацію референта ([3:109–110]), використовує деякі ННТ у множині для підкреслення теми множинності світів (пор. прикл. {9}) тощо: {9} *Sais-tu ce que tu fais, puissance originelle, // De tes* ***soleils*** *éteints, l'un l'autre se froissant ... // Es-tu sûr de transmettre une haleine immortelle, // Entre un monde qui meurt et l'autre renaissant? [19:649]* → *Що спричиняєш ти, сліпа бездумна воле? // Як знищуєш* ***зірки****, чи знаєш напрям свій? // Чи збереже життя сузір'я похололе // В краях, де гине світ і родиться новий? [20:109]* (у Є. Кононенко).

Показники частотності вживання окремих ННТ у цитованих авторів також зумовлені особливостями комунікативних інтенцій кожного з авторів (пор. Табл. 2):

Таблиця 2

Частотність вживання ННТ у досліджуваних сонетах Нерваля, Бодлера, Малларме і Ередіа

Кількість на один сонет	Ередіа (72 сонета)	Бодлер (72 сонета)	Малларме (40 сонетів)	Нерваль (11 сонетів)	Всього у досліджуваном у корпусі (195 сонетів)
soleil	**0,36**	0,29	0,08	0,18	0,27
lune	0,04	**0,11**	0,00	0,00	0,06
astre	0,04	0,06	**0,10**	0,00	0,06
étoile	0,07	0,04	0,03	**0,09**	0,05
Інші ННТ	0,08	0,00	0,00	0,00	0,03

Так, Ередіа частіше за інших авторів вживає у своїх сонетах іменник *soleil*, Бодлер – іменник *lune*, який відіграє у нього особливу роль у створенні семантичного контрапункту і за своїм асоціативним фоном ближчий до мотивів темряви, чортівщини і зла взагалі, домінантних у досліджуваній збірці “Fleurs du Mal”, Малларме частіше за інших авторів вживає у своїх сонетах іменник *astre*, а Нерваль – іменник *étoile*, пов’язаний з дорогими його серцю асоціаціями (див. [3:109–110]). Більш детальне вивчення особливостей авторського ідіолекту може стати предметом окремого розгляду. Зазначимо лише, що підвищена частотність іменника *astre* у творчості Малларме може пояснюватись його прагненням уникнути точного іменування об’єктів, оскільки цей іменник має більш загальне значення, ніж іменники *soleil* і *lune*, тобто потенційно може позначати ширше коло джерел світла.

Аналіз функціонального навантаження ННТ в оригіналах показує, що згадані ННТ нерідко використовуються для позначення часово-просторових меж дії, а також у рамках прийомів персоніфікації, напр.: {10} *le* ***Soleil*** *vit* [13:23] → ***Сонце*** *бачило* [14:57] (у Д. Паламарчука). Вони накопичили великий образний і конотативний потенціал, що, однак, не завжди є тотожним у вихідній та цільовій мові. Це викликає додаткові труднощі при перекладі, наприклад, у разі актуалізації в оригіналі асоціативного фону, що не співпадає з асоціативним фоном цільового небесного тіла. Так, *Lune* традиційно асоціюється з жіночим началом, а *Місяць* – із чоловічим. У сонеті Бодлера *“La Lune offensée”* [17:142] місяць уподібнюється жінці. Тому М. Москаленко вирішив здійснити прагматичну заміну астроніма теонімом, в якому актуалізована сема жіночої статі. У його перекладі назва бодлерівського сонета виглядає так:

"*Покривджена Селена"* [18:260]. Згадана заміна в цілому є прийнятною, оскільки Селена є богинею місяця в давньогрецькій міфології ([3:40–41]).

В цілому у досліджуваних перекладах загальна кількість ННТ дещо зменшується у порівнянні з оригіналами, оскільки, незважаючи на зафіксовані нами випадки перекладацьких дописок, що містять ННТ (пор. прикл. {5}), перекладачі використовують велику кількість часткових відповідників, які не містять у своєму складі ННТ, напр.: {11} *Sur leurs flancs le soleil se jouait avec l'ombre* [13:25] → *Лощило крупи їм проміння з вишини* [14:59] (у Д. Паламарчука). Вилучення та заміни при перекладі зумовлюються цілим рядом об'єктивних і суб'єктивних причин, серед яких розбіжності між вихідною та цільовою мовами, асиметрія відповідних мовних картин світу та індивідуальний підхід перекладача до визначення ієрархії елементів оригіналу, що підлягають відтворенню.

Коротко охарактеризуємо основні типи відповідників ННТ у перекладах. В середньому прямі відповідники у перекладах мають 71,2 % вжитих авторами оригіналів ННТ (пор. прикл. {1}, {7}); рекатегоризація ННТ спостерігається у 1,1 % випадків; 27,2 % вжитих авторами оригіналів ННТ мають синонімічні, гіперо- чи гіпонімічні відповідники (пор. прикл. {8-9}); відповідники 10,4 % вжитих авторами оригіналів ННТ отримані унаслідок метонімічного розвитку образу, а решта ННТ (7,4 %) вилучаються при перекладі. При цьому особливо часто вилучаються ННТ, що використовуються переважно як допоміжний засіб структурування хронотопу чи створення національного колориту.

Отже, семантико-стилістичний потенціал ННТ дозволяє виконати водночас декілька поетичних завдань: визначити просторово-часові межі дії, сфокусувати увагу читача на тих чи інших об'єктах завдяки грі світла і тіні, створити ємні образи завдяки асоціативному фону, закріпленому за сонцем, місяцем та багатьма іншими небесними тілами, увиразнити у тексті сонета зіставлення і протиставлення ізотопій верха і низу, світла і темряви, життя і смерті тощо. Через спротив поетичної форми кількість ННТ у перекладах в цілому зменшується. При цьому у досліджуваному корпусі спостерігається менший відсоток прямих відповідників ННТ у порівнянні із власними назвами. Це можна пояснити тим, що ННТ, на відміну від більшості онімів, можна практично без втрат на семантико-стилістичному рівні замінити синонімічними, гіпо- або гіперонімічними відповідниками. Крім того, ННТ у своїй якості культурних універсалій пропонують перекладачеві більше можливостей для формування відповідників шляхом метонімічного переносу завдяки загальновідомості

пов'язаних з ними явищ та феноменів, яка часто зводить до мінімуму обмеження, зумовлені мовними бар'єрами. В умовах асиметрії етномовних картин світу це дозволяє перекладачам широко варіювати способи відтворення ННТ без втрати чіткої співвіднесеності із їхнім референтом задля збереження інших релевантних образів оригіналу. Цікавим напрямком подальших досліджень є аналіз впливу ідіолекту конкретного поета та його перекладача на специфіку відтворення ННТ у перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Исупов К. Г.* Универсалии культуры [Электронный ресурс] / К. Г. Исупов // Культурология. XX век : [энциклопедия : в 2-х т.] / гл. ред. и сост. С. Я. Левит. – СПб. : Университетская книга, 1998. – Т. 2. – 447 с. – Режим доступа : http://elar.usu.ru/bitstream/1234.56789/1844/1/urgu0453s.pdf). 2. *Bellenger Y.* Journée et ses moments dans la poésie française du XVIe siècle / Y. Bellenger. – Gunter Narr Verlag, 1979. – 255 p. 3. *Качановська Т. О.* Поетика оніма у французьких сонетах XIX століття як перекладознавча проблема (на матеріалі сонетів Ж. де Нерваля, Ш. Бодлера, С. Малларме та Ж.-М. де Ередіа) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Тетяна Олександрівна Качановська ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 226 с. 4. *Рильський М. Т.* Ясна зброя : [статті] / Максим Тадейович Рильський. – К. : Радянський письменник, 1971.– 285 с. 5. *Эткинд Е. Г.* Поэзия и перевод / Ефим Григорьевич Эткинд. – М.–Л. : Советский писатель, 1963. – 430 с. 6. *Будагов Р. А.* Стилистическое осмысление грамматической категории рода / Р. А. Будагов // Теория языка и инженерная лингвистика. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1973. – С. 18–23. 7. *Коптілов В. В.* Першотвір і переклад / В. В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с. 8. *Иванов О. А.* Камень преткновения– грамматический род / О. А. Иванов // Теорія і практика перекладу. – К. : КГУ, 1987. – № 14. – С. 99–104. 9. *Содомора А. О.* Homo caeli contemplator : образ зоряного неба у перекладах Миколи Зерова / А. О. Содомора // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет", 2004. – Вип. 15. – С. 19–24. 10. *Trésor de la langue française informatisé* [Електронний ресурс]. – P. : ATILF, 2012. – Режим доступу : http://atilf.atilf.fr/ 11. *Наливайко Д.* Король сонетів Жозе-Марія де Ередіа / Д. Наливайко // Трофеї / Ж.-М. де Ередіа. – К. : Юніверс, 2001. – С. 251–260. 12. *Beaumarchais J.-P. de.* Dictionnaire des littératures de langue française / Réd. J.-P. de Beaumarchais. – P. : Bordas, 1987. – 2599 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. *Heredia J.-M. de.* Les Trophées / J.-M. de Heredia // Coll. Orphée. – P. : La Différence, 1990. – 117 p. 14. *Ередіа, Ж.-М. де.* Трофеї / Ж.-М. де Ередіа. – К. : Юніверс, 2001. – 280 с. 15. *Малларме С.* Вірші та проза / С. Малларме ; [упоряд. та перекл. з фр. М. Москаленка]. – К. : Юніверс, 2001. – 240 с. 16. *Малларме С.* Поезії / С. Малларме ; [перекл. з фр. О. Зуєвського]. – Едмонтон : Канадськ. ун-т укр. студій, 1990. – 190 с. 17. *Baudelaire Ch*. Les Fleurs du Mal et autres poésies / Ch. Baudelaire // Œuvres complètes : Bibl. de La Pléiade. – P. : Gallimard, 1993. – T. I. – C. 8–175. 18. *Бодлер Ш.* Поезії / Ш. Бодлер ; [перекл. з фр. Д. Павличка, М. Москаленка]. – К. : Дніпро, 1999. – 271 с. 19. *Nerval Gérard de.* Les Chimères / Gérard de Nerval // Œuvres complètes : Bibl. de la Pléiade. – P. : Gallimard, 1993. – T. 3. – P. 645–651. 20. *Нерваль Ж. де.* З циклу "Химери" / Ж. де Нерваль // Поезії / перекл. з фр. Є. Кононенко. – К. : Всесвіт, 1993. – № 9–10. – С. 107–110.

© *Качановська Т. О.*

КОЗАЧИНА А. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ МЕТАФОР З КОМПОНЕНТОМ “КОРИДА” У ПОВСЯКДЕННОМУ СПІЛКУВАННІ ІСПАНЦІВ

У статті йдеться про лексичні одиниці та фразеологізми мови тавромахії у якості метафор. Розглянуто особливості перенесення метафоризованих термінів кориди із професійної у соціальну сферу життя іспанців.
Ключові слова: лінгвокультурологія, метафора, корида, іспанська мова.

В статье речь идет о лексических единицах и фразеологизмах языка тавромахии в качестве метафор. Рассмотрены особенности перенесения метафоризированных терминов корриды из профессиональной в социальную сферу жизни испанцев.
Ключевые слова: лингвокультурология, метафора, коррида, испанский язык.

The article deals with functioning of lexical units and phraseological units of the bullfighting language as metaphors. The peculiarities of transferring of metaphorized terms of bullfighting from professional into social sphere of Spanish people are considered.
Key words: linguoculturology, metaphor, bullfighting, Spanish language.

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення культурного фактора в мові, адже взаємодія мови, культури та свідомості посідає одне з центральних місць у філологічних дослідженнях.

Метою дослідження є аналіз метафоризації термінів тавромахії та визначення національно-культурної специфіки даних метафор у плані відображення мовної картини світу та формування етнокультурного стереотипу іспаномовного суспільства.

Предметом статті виступає іспанська національна традиція – бій биків (corrida de toros), **об’єктом** – лінгвокультурний контекст кориди, у рамках якого формуються метафори.

Матеріалом дослідження для даної статті слугували метафоризовані терміни кориди, відібрані методом суцільної вибірки із лексикографічних джерел: тлумачних словників, словників термінів тавромахії, словників прислів’їв та приказок іспанської мови.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше було здійснено комплексний аналіз метафоризації термінів кориди та їх перенесення у сферу повсякденного спілкування іспанців.

Тавромахія, тобто мистецтво бою биків, є невід’ємною частиною іспанської культури. Для розуміння іспанської національної картини

© Козачина А. С.

світу необхідно враховувати, що це не лише розвага, а подія величезної значущості в житті іспанців, глибоко вкорінена у їх свідомості [1:18]. Корида, маючи глибокі історичні корені і будучи специфічно іспанським і надзвичайно багатоплановим явищем, пронизує національну свідомість іспанців, що в свою чергу, знаходить відображення в мові.

Терміни кориди виходять далеко за межі професійного вживання, вони метафоризуються та проникають у повсякденну мову, збагачуючи її. Окрім лексикографічних джерел, їх можна зустріти у фольклорі, пресі, в кіно та на телебаченні, у художній літературі та поезії, навіть коли теми творів надто далекі від теми кориди. Тьєрно Гальван писав, що важливість кориди краще всього пояснює сукупність значень, що у якості метафор увійшли до повсякденної мови [2:21].

Уперше визначення метафори дав Аристотель: “Метафора є перенесення незвичного імені (перенесення слова зі зміною значення) або з роду на вид, чи з виду на вид, або по аналогії ...” [3:34]. Лінгвістичний словник визначає метафору як один з тропів, що полягає у вживанні слова, яке означає певний клас предметів, явищ і т. п.; для характеристики чи найменування об’єкта, що входить у інший клас, або найменування іншого класу об’єктів, аналогічного даному в будь-якому відношенні [4:342].

На думку Ортега-і-Гассет, метафора – це дія розуму, з чиєю допомогою ми осягаємо те, що не під силу поняттям. За допомогою близького і зрозумілого ми можемо подумки торкнутися віддаленого і недосяжного. Метафора продовжує “радіус дії думки”, і забезпечує безпосередній доступ до того, що майорить на межі досяжного... Метафора – це істина, проникнення у реальність [5].

Процес метафоризації означає, що, спираючись на уяву, утворюються образи і смисли, що реально не існують. Результат цієї діяльності – метафора – залежить від індивідуального досвіду суб’єкта і проявляється як його відповідна реакція на зміни в довколишньому світі, у системі потреб і цінностей. Метафора пронизує все наше повсякденне життя і проявляється не лише в мові, але й у мисленні і діях [6:217].

Соціальне життя впливає на мову, тому не дивно, що іспанська мова обумовлена такою діяльністю, як корида, що широко поширилась та глибоко вкоренилася у суспільстві Іспанії та Латинської Америки. Деякі вчені вважають, навіть, що сукупність виразів тавромахії утворюють алегоричний універсум, який визначає світогляд іспанців і їхнє сприйняття дійсності. Метафори, що утворилися на основі термінів

© Козачина А. С.

з кориди можна поділити на групи, згідно того, у якій сфері життя суспільства вони виступають:

1. Кохання та відносини між чоловіком та жінкою. Мова тавромахії дає можливість експресивно ілюструвати відношення чоловіків та жінок; пропонує метафори, які твердо закріпилися у мові та вдало використовуються навіть тими, хто не відвідує кориду, оскільки для іспанців чітко проглядається метафора в опозиції: тореро/чоловік – бик/жінка. Відоме іспанське народне прислів'я говорить: "*El matrimonio es como una plaza de toros, los que están dentro quieren salir y los que están fuera quieren entrar*" (Шлюб – це як арена для кориди, ті, хто всередині, хочуть вийти, ті, хто ззовні, увійти). На кориді чоловік повинен *torear* "боротися" з биком. Однак, у повсякденному спілкуванні дієслово *torear*, яке вживається самостійно, а також у складі такого виразу, як *torear por las afueras*, набуває іншого значення, а саме: *correr aventuras con mujeres fáciles* "шукати пригод з жінками легкої поведінки". Про жінку, яка може "наставити роги" своєму чоловікові, говорять *es una mujer del arte taurino*. Про недовірливого чоловіка, який підозрює свою дружину у зраді, скажуть *es más receloso que un toro* або *entablerado*. Відносини між чоловіком та жінкою, що завдають болю та змушують страждати, іспанці порівнюють із ударом рогом бика: *dar/recibir una cornada*. І взагалі, у любовних стосунках, як і на кориді, для досягнення певних цілей необхідно ризикувати, бути готовим на все заради кохання, про що свідчить відоме іспанське прислів'я: *para torear y para casarse hay que arrimarse*.

2. Політика. Парламент *devuelve el toro al corral* "повертає бика в загін", коли не приймає законопроект, представлений урядом (проводяться паралелі з коридою, де поганих, слабких та не хоробрих биків повертають у загін). Коли політики проводять дебати або виступають у прямому ефірі, але всі здогадуються, що питання їм відомі були завчасно, то вони *torean de salón* "ведуть світські бесіди"; щоб вирішити певні проблеми, вони *agarran al toro por los cuernos* "беруть бика за рога". Те, як відбилася традиція кориди у сфері політики також можна простежити у прислів'ї *estreno de alcalde, novillos y baile* "новий мер, бички та танці", що свідчить про традицію іспанців влаштовувати урочистості з приходом нової влади.

3. Переговори. Багато метафоризованих термінів на позначення атрибутів тавромахії увійшли у сферу повсякденного спілкування, але із негативним відтінком, як наприклад, *buen rejoncillo*, *buena puya*. Перше

© Козачина А. С.

значення цих слів – це спис, яким тореро пронизує бика, але метафорично ці вирази позначають гостре, дошкульне слово, яким можна "ранити", образити людину. Інші атрибути кориди, бандерілья та піка, вживаються у метафоричному значенні, коли людина щось висміює або говорить уїдливі речі іншим у таких виразах: *poner un par de banderillas*, *ponerle a uno una vara*; *soltarle a uno el toro* "сказати щось неприємне людині у вічі у присутності інших". Для того, щоб змінити тему розмови, говорять *hablemos de toros* або *cambiemos de tercio*.

4. Характер та зовнішність людини. У зв'язку із тим, що іспанці жінку ототожнюють з биком, тому досить логічними є аналогії в описі зовнішності жінки як бика: *tiene buen trapío* "у неї гарна стать" у якості компліменту жінці. Для опису жіночих грудей типовою є метафора "рогу бика" – *astas, pitones, velas: los tiene bien puestos* "вони у неї на місці". Повна жінка – *enmorillada* (*morillo* – загривок у бика); *de mucha romana* – жінка "в тілі". Також прослідковуються аналогії у поведінці жінки та в поведінці бика на арені. Якщо жінка товариська та гідно себе поводить, вона характеризується як *muy pastueña* "дуже благородна"; *se deja torear* "дозволяє з собою грати". Чоловіки, в свою чергу, порівнюються із фізичними характеристиками бика: *estar hecho un becerro* – кремезний, сильний чоловік (*becerro* – молодий бичок); *estar hecho un toro*, *estar hecho un toro de fuego* "сильний, у гарному фізичному стані". Якщо ж чоловік навпаки слабкий, фізично не підготовлений, то він *está para el arrastre* (*arrastre* – витягування вбитого бика з поля кориди).

5. Різні життєві ситуації. Оскільки корида передбачає високий ступінь ризику, але водночас є і тріумфальною подією для тореро, це метафорично можна перенести і на різні життєві обставини, сприятливі або неприємні та ризиковані. *Aquello era una corrida de toros*, *entre los cuernos del toro* – ці вирази позначають ризиковану та безладну ситуацію, в яку може потрапити людина; *huyendo del toro cayó en el arroyo* "з вогню та в полум'я"; *no hay toro que resista dos garrochas* "немає такого бика, який би стерпів два списа", *dejarle a uno en las astas del toro* "змусити когось опинитися у небезпечному становищі" . Якщо ситуація не представляє ніякого ризику, вона ототожнюється із безпечним місцем на арені для бою биків: *burladero* – укриття для тореро; про ситуацію або подію, гідну уваги говорять *tiene más que ver que una corrida de toros*. Для попередження про ризик або неприємність, що наближається, вживаються у метафоричному значенні такі вислови: *a*

lo mejor salta el estoque, *¡Cuidado, que viene el toro!* Коли людина опиняється на порозі смерті, проводяться аналогії із останнім подихом бика перед смертю – *dar las últimas bocanadas*. *Estar enchiquerado* – очікувати наближення якоїсь важливої події, іноді вирішальної (*chiquero* – місце, де стоять бики перед виходом на арену); *estar en capilla* – цей вислів стосується як засуджених, що очікують вирок суду, так і тореро, які моляться перед коридою.

6. Робота / навчання. Традиція кориди у сфері роботи або навчання відбилася у таких метафоричних висловах: *cortar orejas* "мати успіх у якійсь справі" (пов'язано із традицію обрізати вуха вбитого бика); *entrar por la puerta grande* "успішно розпочати справу, роботу"; *cortarse la coleta* "покинути свою професію або якусь звичку"; *rematar la faena* "закінчити розпочате"; *hacer novillos* "прогулювати уроки"; *novillero* "новачок, без досвіду роботи" (у світі тавромахії *novillero* – тореро-початківець, який бореться із маленькими бичками, яким не більше трьох років); *ser un figura*, *ser un primer espada* "бути професіоналом у своїй справі"; *tener más dinero que un torero* "бути дуже багатим"; *bregar* "боротися, змагатися, важко працювати".

Таким чином, терміни та фразеологізми тавромахії набувають сильне емоційно-експресивне забарвлення, стають метафорами, які широко використовуються у різних видах дискурсів, надаючи національний колорит сучасній іспанській мові. Метафора виступає вираженням почуттєвої, перцептивної та когнітивної інформації, що є способом передачі досвіду в інтегрованому вигляді. Саме лінгвокультурний контекст дає можливість реконструювати відповідний фрагмент іспанської національної мовної картини світу та простежити когнітивні механізми його формування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Cossío J. M.* Los toros. Tratado técnico e histórico / José María Cossío. – Madrid : Espasa Calpe, 1980. – 1040 p. 2. *Galván T.* Los toros, acontecimiento nacional / Tierno Galván. – Madrid : Ediciones Cátedra, 1988. – 67 p. 3. *Аристотель*. Поэтика. Риторика / Аристотель. – СПб. : Азбука, 2010. – 352 с. 4. *Ярцева В. Н.* Лингвистический энциклопедический словарь / Ярцева Виктория Николаевна. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 682 с. 5. *Ортега-и-Гассет Х.* Две главные метафоры [Електроний ресурс] – Режим доступу до журн. : http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/43018/Ortega-i-Gasset_-_Dve_glavnye_metafory.html. 6. *Лакофф Д.* Метафоры, которыми ми живем / Джордж Лакофф, Марк Джонсон. – М. : УРСС Эдиториал, 2004. – 256 с. 7. *Nieto Manjón L.* Diccionario ilustrado de términos taurinos / Luís Nieto Manjón. – Madrid : Espasa Calpe, 1987. – 450 p. 8. *Amorós A.* Toros, cultura y lenguaje / Andrés Amorós. – Madrid : Editorial Espasa, 1999. – 385 p. 9. *Gargantilla A.* Diccionario taurino / Anastasio Gargantilla. – Madrid : M. E. Editores, 1995. – 302 p.

© Козачина А. С.

КОЗЯРЕВИЧ Л. В.
Київський національний лінгвістичний університет

ФАСЦИНАЦІЯ ЯК ФОРМА САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті здійснено спробу розмежувати поняття самопрезентації та фасцинації. Остання розглядається як форма самопрезентації. Фасцинація має на меті привернути увагу, встановити емоційний контакт, виявити прихильність до співрозмовника, сформувати особисту атракцію. Фасцинація є невід'ємною у самопрезентації.
Ключові слова: імідж, самопрезентація, фасцинація.

В статье осуществляется попытка разделить понятие самопрезентации и фасцинации. Последняя рассматривается как форма самопрезентации. Фасцинация предполагает привлечение внимания, установку эмоционального контакта, проявление благожелательности к собеседнику, формирование личной аттракции. Фасцинация является неотъемлимой в самопрезенации.
Ключевые слова: имидж, самопрезентация, фасцинация.

The article intends to differentiate notions of self-presentation and fascination. The former is considered to be the form of self-presentation. Fascination is aimed at attracting attention, establishing emotional tuning, expressing admiration to the interlocutor, forming personal attraction. Fascination is integral in self-presentation.
Key words: image, self-presentation, fascination.

Про вагомість питання щодо формування першого враження свідчить виокремлення в останнє десятиліття окремої галузі знань – іміджеології, що вивчає закономірності формування в оточуючих образу людини в єдності внутрішніх та зовнішніх проявів. На думку В. Шепеля, іміджування – це низка навмисно побудованих моделей поведінки [1:21]. Головне призначення іміджології – науково обґрунтувати, як створити привабливий імідж, як збудувати моделі достойної поведінки в тих чи інших ситуаціях. Початкове положення іміджології – "висвітлюватися перед людьми".

На початку 90-х років XX століття з поняттям "іміджування" ототожнювався термін "само презентація" як вміння себе подати, привернути увагу, актуалізуючи зацікавленість людей певною зовнішньою якістю Необхідно відмітити, що поняття "само презентація" походить від англійського "само подача", тобто представлення себе іншим. Англійський енциклопедичний словник надає таке трактування терміну: "самопрезентація – це вміння подавати себе, притягуючи до себе увагу, актуалізуючи інтерес людей

© Козяревич Л. В.

до своїх відео- та аудіоякостей" [2:309]. Етимологічно близьким до самопрезентації є поняття "саморозкриття", яке має ширше значення у порівнянні з оперативно-технічним, вузькопрагматичним змістом, який несе термін "самопрезентація". В американській традиції самопрезентація розглядається як прояв демонстративної поведінки в міжособистісних стосунках, а сама демонстративна поведінка – як одна з форм соціальної поведінки.

Самопрезентація, самоподача, самопред'явлення – всі ці слова означаються пред'явлення себе адресатові. У психології здійснювалися дослідження, які намагалися розвести поняття "саморозкриття" та "самопрезентація". Але чіткого їх розмежування на даний час не існує. Поняття саморозкриття, самопред'явлення та самопрезентація тотожними. Д. Майєрс вважає, що саморозкриття і самопрезентація – це самостійні психологічні явища, які певним чином пов'язані одне з одним, визначаючи самопред'явлення як "особливий тип саморозкриття, що проявляється у вибірковому використанні особистісної інформації з метою контролю результатів соціальних стосунків" [3]. Автори підкреслюють свідомий вибір тієї інформації про себе, яка є релевантною в конкретній ситуації взаємодії. Самопрезентація характеризується більшою керованістю та усвідомленням інформації, що повідомляється особистістю. У більшості випадків саморозкриття є правдивішим та щирішим, ніж самопрезентація; у випадку самопрезентації невербальні засоби спілкування набувають більшого значення, і вона завжди потребує більшого контролю над інформацією, що повідомляється, ніж саморозкриття. Отже, аналіз літературних джерел дає нам можливість зробити висновок, що самопрезентація є свідомим та контрольованим пред'явленням інформації власного Я з метою досягнення певної мети. Отже, необхідно виходити з того, що самоподання є засобом управління увагою інших, але не його метою. Звичайно, у процесі взаємодії людина вільно чи мимоволі очікує, що той чи інший "акцент", який вона зробила під час самоподання, викличе не тільки і не стільки увагу до неї, скільки приведе до потрібної інтерпретації певних параметрів, необхідних для завершення бажаного образу.

Таким чином, інтерпретація терміну "самопрезентація" є багатогранною. Самопрезентацію інтерпретують таким чином: "самопрезентація – це навмисна та свідома поведінка, спрямована на те, щоб створити певне враження в оточуючих" [4:25]. Розгляд

© Козяревич Л. В.

самопрезентації через рольову поведінку представлений у працях І. Гофмана, який розглядає самопрезентацію як комплексну систему засобів та механізмів впливу на людей та управління створеним враженням [5]. І. Гофманом створена концепція "соціальної драматургії". Самопрезентація у цій теорії являє собою виконання індивідом певної ролі перед конкретною аудиторією. Однак впродовж часу індивід буде змушений вести себе таким чином, щоб навмисно чи ненавмисно розкривати себе. Поняття драматургічної дії лежить й в основі соціології Ірвінга Гофмана. Останній уподібнює самопрезентацію театрові з акторами, виставами, декораціями, костюмами, сценаріями, ролями, лаштунками тощо. З тим, аби п'єса відбулася за найвищим успіхом – щоб персонажі активно взаємодіяли один з одним, відчували себе комфортно, – вся вистава має відбуватися за загальним соціальним сценарієм, а актори повинні відчувати партії один одного, реагувати на них однаковими діями. Людина керує ситуацією, подає себе так, аби оточуючі діяли відповідно його планам, щоб у них виникали бажані для неї реакції. Незалежно від конкретних намірів індивід зацікавлений у здійснені контролю за поведінкою інших.

Самопрезентація, як визнається, є невід'ємною частиною людської натури. По-перше, люди вдаються до самопрезентації з метою отримання від інших бажаних їм ресурсів, отже самопрезентація відіграє функцію стратегічного засобу контролю власного життя, збільшення власних переваг і зведення до мінімуму недоліків. Результатом самопрезентації є, по-перше, управління ситуацією взаємодії і контроль за нею, і, по-друге, що цей процес формується здебільшого стихійно.

Дослідження Д. Майерса в роботі "Соціальна психологія" стосуються формування позитивного ставлення до себе з боку інших людей у зв'язку з підвищеною самооцінкою, яка, на думку автора, притаманна більшості людей. Така підвищена самооцінка потребує підтримки, що, у свою чергу, призводить до "поведінки підігравання" [3:19]. Цей термін використовується у якості синоніму "само презентації". Обидва поняття зумовлені стійким бажанням створити позитивне уявлення щодо власної особистості в оточуючих. Однак, відмітимо, що термін "поведінка підігрівання" носить суто утилітарний характер, пов'язаний з навмисним, дещо штучним, формуванням позитивного враження з метою досягти успіху. ‘

© Козяревич Л. В.

Самопрезентація як засіб досягнення особистісного балансу розглядається як ключове поняття в рамках теорії когнітивного дисонансу. Сутність теорії дисонансу полягає у необхідності узгодженості між різними установками та уявленнями особистості. За наявності протиріч між окремими когнітивними елементами відбувається дисонанс, який усувається людською свідомістю. Згідно з поглядами Ф. Хайдера, досягнення балансу відбувається завдяки навмисній та ненавмисній поведінці, що породжує відповідну реакцію з боку оточуючих, трансформацію поглядів інших людей про себе – наближення їх до власної самооцінки [6:10]. Індивід починає орієнтуватися на людей, відношення яких допомагає підтримувати звичний "образ Я".

В контексті комунікативної поведінки феномен самопрезенації запускає механізми соціального сприйняття. Самопрезентація виконує дві основні функції: створення в оточуючих певного враження та регуляція власної поведінки в критичних ситуаціях [7:13].

Самопрезентація розглядалася як механізм не тільки зовнішньої, але також внутрішньої, маніпуляції. Марк Снайдер розвивав положення Гоффмана та припустив, що існує два типи людей: ті, хто звертає велику увагу на враження, яке вони справляють, та ті, хто цього не роблять. Перших він назвав схильними до самомоніторингу (*self-monitors*).

Таким чином, самопрезентація може розглядатися з декількох боків. По-перше, як механізм формування позитивного ставлення до себе з боку оточуючих людей та маніпуляції на основі досягнутого ефекту тяжіння; по-друге, як засіб зазирнути в глибину власної самосвідомості та переоцінити поведінку та стосунки з навколишнім світом; та по-третє, як один з чинників досягнення когнітивного балансу. Зв'язок понять "самопрезентація" та "іміджування" полягає в спільності мотивів, які керують виникненням обох феноменів. Самопрезентація та іміджування пов'язані з утворенням штучних конструкцій, які допомагають успішно будувати соціальні стосунки, досягати максимального позитивного ефекту в комунікації та створювати сприятливе враження.

Виходячи з вищесформульованих визначень термінів іміджування та самопрезентація, формування іміджу може бути інтерпретовано таким чином. Формування іміджу – це процедура, спрямована на утворення у людей (аудиторії іміджу) певного образу

© Козяревич Л. В.

об'єкта (прототипу іміджу) з певною оцінкою цього образу у вигляді свідомого або несвідомого погляду на цей образ (прототип іміджу) з метою досягнення психологічного потягу аудиторії іміджу до даного об'єкта. В результаті само презентації формується імідж. Не приділяючи достатньої уваги управлінню враженням, мовець позбавляє себе ефективного іміджу.

Якщо самопрезентацію розуміти як поведінкове вираження емоційних і когнітивних елементів Я-концепції, то ми, по суті, звертаємося до питання: "справжнього" і "несправжнього" Я, співвідношення соціальної ролі людини і self, де відбувається гра Я-для-Інших і переживання Я-для-себе і т. д. Для повноти картини можна додати ідею множинності – як "Я, що самопрезентуються". Відповідно, до якої в людини стільки Я, скільки людей визнають у ній особистість.

Таким чином самопрезентація може розумітися як:

1) спосіб соціально-психологічної адаптації особистості до нетипових ситуацій її життєдіяльності;

2) акт вибору особистістю стратегії і прийомів процесу самопрезентації є показниками міри адаптованості особистості до соціальних умов свого буття;

3) різні особистості за одних і тих самих ситуаціях можуть обирати різні стратегії самопрезентації.

Самопрезентація містить у собі фасцинацію, яка відіграє не останню роль у створенні загального враження, слугує своєрідною формою особистісної експресії. Фасцинація (від. лат. *fascino* – чарівництво, чаклунство), що наразі тлумачиться як зачаровування, зваблювання, маніпуляція тощо [3]. Водночас харизма – це обожнювання особистості, визнання її божественної сили людини, це безмежна віра в її можливості. Слово "харизма" походить від давньогрецького слова "харити" – притягувати до себе увагу. У давньогрецькій міфології – це три богині краси і витонченості.

Дослідники розрізняють внутрішню фасцинацію – бажання подобатися людям; уміння правильно будувати спілкування; уміння розуміти людей; уміння впливати на них та зовнішню фасцинацію - це жести, пози, хода, постава, артефакти.

Виходячи з того, що мета смопрезентації – зацікавити собою, запевнити у власній значущості, співвідносимо само презентацію з рекламою: 1. Рекламний продукт – жінка / чоловік, що мають себе

оцінити, визначити свої сильні сторони, зробити на них акцент. 2. Визначити цільову аудиторію. Цільова аудиторія – людина, заради якої фліртують. 3. Встановити стереотипи (негативні, нейтральні, позитивні) по відношенню до носія реклами. 4. Рекламне повідомлення: зовнішність (заголовок, який привертає увагу, зацікавлює). Підзаголовок несе інформацію: "Я готовий до продовження, хочу взнати тебе ближче". В основному тексті пропонується тема – комунікант дещо розповідає про себе, запевняє у тому, що він / вона мають певні переваги за рахунок певних фасцинативних знаків.

Самопрезентація є фасцинативною у разі виразності вербальної поведінки у поєднанні з невербальною. Діючи на зоровий канал сприймання, невербальна фасцинація посилює враження від слів, виконує прагматичні функції. До характерних фасцинативних експресивних виявів, що сприяють позитивній самопрезентації у процесі комунікації та зближенню комунікантів зараховуємо: високий ступінь контакту очей, посмішки, стверджувальні кивки, інтенсивні рухи рук, нахил тіла вперед, пряма орієнтація. Таким чином, успішна самопрезентація полягає у досягненні фізичної та емоційної привабливості в очах партнера по комунікації за рахунок вживання вербальних та невербальних компонентів комунікації. Фасцинація як форма самопрезентації передбачає тактику красування. Тактика красування в англійській мові отримала назву "амонізації" за іменем грецького міфологічного героя Адоніса, який був закоханий сам у себе. Суть цієї тактики – виглядати в очах партнера привабливим, адже відповідно до принципу привабливості, з людьми приємної зовнішності хочеться мати справу і розвивати стосунки. Тактика інграціації полягає в тому, щоб догоджати, інколи підлабузнюватися і погоджуватися для того, щоб здаватися привабливим. Для здійснення позитивної самопрезентації комуніканти можуть як завищувати так і занижувати власну цінність. Тактика удаваної скромності полягає у приниженні своїх успіхів та досягнень.

Наведемо фрагмент дискурсу самопрезентації.

Julia had the management team in the palm of her hand. They sat around the boardroom table, transfixed, as she presented her business case. Julia had her PowerPoint presentation, her Gantt charts, and plenty of supporting facts and figures. But more importantly, she knew how to subtly guide them towards the outcome she wanted so that afterwards, they would

© Козяревич Л. В.

think it was their idea. A black pencil skirt and tailored jacket showed off her toned physique but also projected a very professional image. Julia knew that many men let their guard down when confronted by an attractive woman. With this bunch of stubborn, testosterone-filled businessmen the twenty-eight-year-old project manager needed every advantage she could get. Reading their expressions, Julia could tell they were about as receptive as they were ever going to be. Well, except for the operations manager. Bob had a rather pained expression on his face but she suspected that had more to do with his ulcer than her presentation. With perfect timing, she went for the kill. "So you see, we can meet our client's needs and provide a healthy boost to the bottom line. All we need is a few extra resources on this critical path," she pointed at a red bar on the Gantt chart. She held her breath and waited for their reaction. Julia hid a satisfied smile. "Well, that's settled then. You and Derek can work out the details and then I'll approve the budget variation," said the CFO. He then closed his leather-bound diary and the rest of the group took that as a sign the meeting was adjourned.

Фасцинації героїні сприяє її професійна впевненість *(Julia had the management team in the palm of her hand; she knew how to subtly guide them),* також у зовнішності, манері поведінки – *she presented her business case.* Невербальні елементи фасцинації – *A black pencil skirt and tailored jacket showed off her toned physique but also projected a very professional image. She pointed at a red bar on the Gantt chart. She held her breath and waited for their reaction. Julia hid a satisfied smile.* Без фасцинативних компонентів неможливо справити бажане враження. Спілкування може не відбутися через невміння подати себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Шепель В. М.* Имидж / В. М. Шепель // Воспитание школьников. – 1995. – № 4. – С. 42–45. 2. *The Webster's Dictionary* and Thesaurus of the English Language / Lexicon publications. – Danbury, CT : Lexicon Publications, 1993. – 856 p. 3. *Соковнин В. М.* Что такое фасцинация / Владимир Михайлович Соковин. – Екатеринбург : Изд-во авторской Академии фасцинологии (АФА), 2009. – 56 с. 4. *Tedeschi J. T.* Identities, the phenomenal self, and laboratory research / J. T. Tedeschi, M. Riess // Impression management theory and social psychological research. – N.Y. : Academic Press, 1981. – P. 3–22. 5. *Goffman E.* Presentation of Self in Everyday Life / E. Goffman. – N.Y., 1959. 6. *Heider F.* The psychology of interpersonal relations / F. Heider. – N.Y. : Wiley, 1958. 7. *Амяга Н. В.* Самораскрытие и самопредъявление личности в общении / Н. В. Амяга // Личность. Общение. Групповые процессы. – 1991. – С. 37–74. 8. *Майерс Д.* Социальная психология : [учеб. пособие для психол. фак., курсов психол. дисциплин на гуманитар. фак. вузов РФ : пер. с англ.] / Дэвид Майерс. – СПб. : Питер-пресс, 1997. – 684 с.

© Козяревич Л. В.

KORBOZEROVA N. M.
Universidad Nacional Tarás Shevchenko de Kyiv

LAS PREMISAS HISTÓRICAS DE LA APARICIÓN DE LA LENGUA EN LA PENÍNSULA IBÉRICA

У статті розглянуто передумови для зародження людини та її мови на території Іспанії доби Палеоліту.

Ключові слова: доба Палеоліту, знаряддя виробництва, Середземноморська зона, знахідки, примітивна людина, печера.

В статье рассмотрены предпосылки зарождения человека и его языка на территории Испании эпохи **Палеолита.**

Ключевые слова: эпоха Палеолита, орудия труда, Средиземноморская зона, примитивный человек, пещера.

The article deals with the prerequisites for the primitive man on the territory of Spain in the Palaeolithic age.

Key words: Palaeolithic age, instruments of production, Mediterranean region, findongs, primitive man, cave.

La Prehistoria es el nombre que recibe el período de la humanidad que comprende desde el surgimiento de la vida humana en la Tierra hasta la aparición de los primeros testimonios escritos. Los estudios de arqueología prehistórica datan de mediados del siglo XIX. De hecho, nacieron cuando el francés Jacque Boucher de Crévecocur halló una mandíbula humana en el terreno perteneciente al Pleistoceno, que es el período más antiguo de la llamada Era Cuaternaria, durante el que aparecieron los primeros seres de aspecto humano, los australopitecus. En la península Ibérica hay importantes yacimientos prehistóricos.

Destacan las Cuevas de Altamira y el yacimiento de Atapuerca, entre los numerosos hallazgos encontrados, pertenecientes a los primeros homínidos.

España, la península Ibérica, posee magníficos yacimientos prehistóricos que permiten avanzar en la investigación de la aparición del Hombre sobre la Tierra. España tiene su Prehistoria, esa larguísima etapa que condujo al ser humano desde el más recóndito primitivismo hasta los albores de la civilización, con la invención de la escritura y los primeros instrumentos que aportaron el gran salto de la evolución con la revolución del Neolítico. La Prehistoria duró más de dos millones de años, aunque en la península los vestigios más marcados arcaicos, como el hallazgo del fragmento del cráneo del hombre de Orce (algunos in estigadores discuten que pueda pertenecer a un animal), en Granada, apuntan a que, al menos, se remontan a un millón de años.

© Korbozerova N. M.

En el litoral cantábrico del occidente asturiano aparecen plataformas con una orografía ancha y plana encajada en la red fluvial, muy favorable para ser habitada en el Paleolífico inferior.

En la Prehistoria, el hombre aprende a perfeccionr los instrumentos necesarios para su subsistencia. Prueba de ello son los restos encontrados, como hachas y rascadores, fabricados principalmente con sílex y cuarcitas.

Las culturas de las regiones del Bajo Duero y del Maditerráneo.

En consonancia con el desarrollo técnico e instrumental de los primeros hombres que pisaron la Tierra, la Prehistoria ha sido dividida en tres etapas. Esta clasificación abarca los períodos Paleolítico (o de la Piedra antigua), Paleolítico Medio (o Etapa Intermedia), y Neolítico (o de la Pierda Nueva). Otros investigadores como Henry Morgan, clasifican las etapas en tres períodos: salvajismo, barbarie y civilización.

Según esta división, el período del salvajismo corresponde a una época en la que el hombre aprovecha los bienes que encuentra en la caza, en la pesca y en la recolección. En el período de la barbarie, aparecen tribus que adoptan formas de la vida sedentarias. Los hombres buscan distintas zonas para vivir y descubren la agricultura y la ganadería. También se inician en artes como cerámica y los textiles. Por último, en el pedíodo de la civilización, surgen nuevas tecnologías agrícolas. En esta época se produce un gran desarrollo en los poblados y se inventan modos de escritura.

Todo el Paleolítico (Inferior, Medio, Superior) está caracterizado por la utilización que hacían los hombres primitivos de técnacas de golpeo y percusión para tallar los instrumentos. La madera, las conchas, los huesos y las piedras eran usados como material para sus primeras herramientas. El hombre del Paleolítico era nómado, dependía de la naturaleza, de la caza, de la pesca y de la recolección de los frutos, pero desconocía la agricultura y ganadería.

Una vía de acercamiento a la vida del hombre primitivo son los útiles que fabricaba. Normalmente empleó la piedra, sobre todo el sílex, que golpeaba de forma cada vez más hábil. Las lascas, o fragmentos alargados de bordes cortantes, se convertían en instrumentos útiles para cortar, raspar o agujerear. También se utilzó a veces el hueso. Los objetos de piedra tallada más antignos integran la cultura de los guijarros, caracterizada por el empleo de técnicas rudimentarias. Posteriormente aparecen las hachas de mano, primero bifaciales y luego más trabajadas, de gran variedad y perfección.

La industria ósea no estaba todavía muy desarrollada. Se hallaba patente en una serie de puntas y esquirlas obtenidas de extremidades inferiores de animales, como por ejemplo del bisonte o del caballo, e incluso de falanges de renos.

© Korbozerova N. M.

Los primeros yacimientos del Paleolítico Inferior en la peninsula Ibérica se encuentran en las Terrazas del Manzanares, son las de la llamada cultura de los guijarros o "pebble cultura", y, junto a cantos rodados usados como herramientas, se encuentran hachas de mano, con bordes regulares. Aparte del yacimiento de Torralba, en Soria, están los de Atapuerca, en Burgos, y los de L'Aragó, en la comarca del Rosellón. Esta etapa comprende el período que va de 1 millón a 100.000 años antes de Cristo. Al Paleolítico inferior pertenecen también las culturas levalloisense, abbevilliense y achelense, en la región del Bajo Duero y Jarama.

En la Etapa Intermdia, el hombre primitivo comenzó a perfeccionar los insrtumentos que utilizaba para la caza y la pesca.

El avance en esta etapa con respectivo a la anterior es un hecho y sus acciones sobre el medio y el terreno en el que se desenvuelve son más poderosas, más influyentes. Los restos pertenecientes al Paleolífico Medio, que transcurre entre los años 100.000 y 35.000 a. c., son más abundantes. Los yacimientos se reparten por la zona mediterránea: Bañolas, Cova Negra, en Játiva, Cueva del Pinar, en Granada, y Gibraltar.

El yacimiento de Atapuerca. La Sierra de Atapuerca, situada a 15 kilómetros de Burgos, es un lugar, previlegiado para el estudio de la evolución humana. En ella han aparecido los restos humanos más antiguos de Europa. La Sierra de Atapuerca es un macizo cársico, de rocas calizas, donde se localizan diversos yacimientos que corresponden a diferentes momentos del Pleistoceno (1–2 millones de años atrás; aparición y desarrollo del hombre).

Los investigadores intentan ahora descubrir, a partir de los fósiles hallados en Atapuerca, cuál era el lenguje de los antepasados españoles hece cientos de millones de años. Los antropólogos analizan cómo era el medio físico, el ambiente de las comunidades, el ambiente biológico y, por supuesto, cómo era el ser humano en todos sus aspectos: físicamente; en sus actividades; en su entorno.

La línea de investigación más ambiciosa se dirige a averiguar, a partir de los fósiles, cómo eran las voces de unos seres que vivieron hace 900 millones de años. Para ello, se estudian las impresiones que se conservan del cerebro (donde reside una de las claves del lenguaje) y los reflejos del aparato vocálico en los huesos de la parte inferior del cráneo.

El Paleolítico Superior también ha sido dividido en tres etapas: Auriñaciense, Solutrense y Magdaliense.

Las técnicas de la pierda tallada alcanzan una mayor perfección y especialización. El hombre fabrica pequeñas hojas delgadas, raspadores y buriles que alcanzan, en algunos casos, una belleza asombrosa. Además, aunque sigue

© Korbozerova N. M.

utilizándose la piedra, son muy abundantes los útiles de hueso, como las agujas y los arpones. En este período, los restos humanos pertenecen y al hombre de Cromagnon y al Homo Sapiens. Existen diversas manifestaciones en la cueva del Hoyo de la Mina, en Málaga, y en la del Castillo.

Las condiciones de vida del hombre del Paleolítico Superior debieron de ser realmente duras y llenas de dificultades. La acuciante necesidad de subsistir le llevó a buscar el alimento, primero en la recolección y, posterirmente, en la caza y pesca. No obstante, la evolución cultural presenta ya diferencias frente al Paleolítico Inferior y Medio. En el Auriñaciese (primer período del Paleolítico Superior) predominan, entre sus utensillos, las hojas de piedra y el hueso. Hay restos en la cueva del Castillo, en Santander, y el Cueto de la Mina, en Asturias.

Más tarde, en el Solutrense (período intermedio del Paleolítico Superior) se fabrican las "puntas de hoja de laurel". Los yacimientos más destacados de este período se han encontrado en Parpalló, en Valencia, en la cueva de Ambrosio, en Almería, y en Cau de les Gojes, en Gerona.

Su modo de vida, semejante a una "economía destructiva", le obligó a practicar el nomadismo en busca siempre de nuevas fuentes de alimentación, estableciendo a menudo sus campamentos a orillas de los ríos. El desamparo en que se sentía el hombre primitivo dio a su vez gran fuerza y cohesión interna a las tribus y a los poblados.

En el Paleolítico Superior se experimenta un importante avance. El hambre ya no era tan grande, pues se disponía de mayor cantidad de medios de subsístancia y técnicas de caza. La importancia de la recolección iba cediendo ante la atención creciente dedicada a la caza y a la pesca, como prueba la difusión de arcos, flechas y arpones que, además, aseguraban la defensa frente a un medio hostil y peligroso.

A su vez empieza a controlar el fuego, conocido ya al parecer en el Paleolítico Inferio, lo cual le permitió un dominio mayor de su espacio vital, proporcionándole luz, calor, defensa y, gracias a cocción, mayor variedad de sustancias y alimentos comestibles. Con respecto a la vivienda, se advierte cierto semisedentarismo en las proximidades de los lugares en los que se podía obtener el alimento.

Las migraciones estuvieron condicionadas muchas veces por los intensos fríos glaciares o por la mejora del clima en los períodos interglaciares. Efectivamente, en el tránsito hacia el Neolítico, hubo el paso de un clima frío, de la última glaciación, al período geológico actual, el Holoceno.

El hombre primitivo busca donde guarecerse. Cuando empieza a refugiarse habitualmente en las cavernas, vive cerca de la entrada, como corroboran multitud

© Korbozerova N. M.

de hallazgos y de restos materiales, algunos de los cuales parecen confirmar la utilización del vestido con pieles de animales.

Las transformaciones facilitaron las manifestaciones artísticas rupestres. Las primeras muestras de expresión artística parecen haber sido esculturas de arcilla, que no se conservaron, y, posteriormente materiales más duros y consistentes, como la piedra o el hueso. Aí, están las figuras de las Venus, estatuillas femeninas de cabezas con rostro apenas formado, sin definición, brazos reducidos, hipertrofia de los senos y vientre y, casi siempre, con anchas y gruesas caderas. Estas pequeñas esculturas van evolucionando hacia un mayor esquematismo, convirtiéndose en figuras muy estilizadas que parecen haber perdido su papel de ídolos de fecundidad para transformarse, según diversos antropólogos, en simples amuletos.

Las estatuillas debían de ser una especie de espíritus tutelares domésticos y, al mismo tiempo, símbolos de origen de la familia y de toda la tribu, es decir, que podrían representar a la diosa Madre. El nombre de Venus les viene porque inicialmente se consideraron representaciones de un ideal erótico de belleza, que no concuerda con su aspecto de mujeres maduras y con todas las apariencias de madres.

También existe un arte de estatuaria animal. Otras tallas se encuentran en fragmentos de hueso, marfil o piedra. Resulta igualmente muy interesante la decoración geométrica, a base de volutas y espirales, extistentes en los "bastones de mando". En España, los testimonios más relevantes del arte rupestre paleolítico se hallan primordialmente en la zona cantábrica, donde están localizadas cuevas de gran valor como las de Altamira, que son las más conocidas. Las técnicas artísticas utilizadas por los hombres primitivos son muy variadas: trazos digitales, grabados, que inicialmente pudieron realizarse como un ritual de magia, esculturas amorfas y, fundamentalmente, la pintura iconográfica.

La cueva de Altamira se encuentra a 30 kilómetros al oeste de Santander, en el municipio de Santillana del Mar. Junto al vestíbulo de la cueva, muy cerca de la entrada, se abre la Sala de los Polícromos, donde aparece uno de los legados más bellos del arte de los primeros homínidos. En el techo de esta sala se concentran, en aparente desorden, figuras de animales pintadas en diferentes épocas. Asimismo, han sido hechas con múltiples técnicas. Las primeras figuras representadas en este techo son las pinturas rojas, sobre las que se añadieron posteriormente varias pinturas negras, los polícromos y, por último, algunas figuras negras. El animal más representado, el bisonte, aparece rodeado de otros animales como la cierva y el caballo. Además hay figuras de hombres y signos. El resto de la cueva está integrado por otras nueve galerías o salas. En las galerías

centrales de Altamira se han hallado bisontes pintados en negro o grabados, cabras, caballos, ciervos, ciervas, etc. Merecen especial atención los signos rectangulares, cónicos, los claviformes, los escaleriformes, las manos en negativo. Según parece, los artistas paleolíticos pasaron sus manos por la pared para dibujar en arcilla. Es, quizás, la decoración más antigua de Altamira. La galería terminal es conocida como la "Cola de Caballo". Se trata de un corredor muy estrecho de 50 metros de longitud, en cuyas paredes se descubre todo un catálogo de signos, distintos trazos negros y animales grabados o pintados en negro como caballos, cabras, ciervos, bisontes y máscaras, similares a las que aparecen en las cuevas del Castillo y la Garma.

Una gran parte del conjunto de representaciones se realizó entre hace 14.800 y 14.400 años. Sin embargo, en la cueva hay pinturas parietales anteriores y posteriores a esta fecha. Según los investigadores, puede decirse que la gruta se decoró desde el Solurense hasta el Magdaleniense final, momento en el que se produjo el derrumbe que selló la entrada de la caverna.

Las cuevas del Mediterráneo se adscribieron al denominado "arte levantino español", o capsiense, por suponerse, que tenían su origen en el Norte de África, cuando en realidad era una evolución del arte francocantábrico. Están incluidos los yacimientos y pinturas de Cogull, en Lérida, de Valltorta, en el Castellón, de la Araña, en Valencia, y de Minateda, en Albacete. Más tarde, esa división se rechazó pues posteriormente aparecieron distintas grutas con arte rupestre de similares características a las de Altamira, en puntos tan diversos como las cuevas de Albacete, Cáceres, La Pileta, en Málaga, o Los Casares, en Guadalajara.

Dos son las interpretaciones más importantes de la finalidad del arte rupestre: la estética, que lo considera expresión de un ideal de belleza, y la magia. Según esta última versión, la más definida y difundida, las representaciones de animales estarían íntimamente vinculadas a la magia de la caza: existía el convencimiento en los artistas de que, por medio de la representación, se ejercía influencia sobre lo que se reproducía o pintaba.

El artista podía ser, a la vez, por sus poderes mágicos, el hechicero de la tribu, dedicado a unos menesteres que seguramente le liberaban en gran parte de la tarea de búsqueda de alimentos, lo que presupone, a su vez, un cierto desarrollo económico de un grupo que podía mantener a personas en cierto modo improductivas. Este hecho indica además la existencia de jefes y líderes, lo que da a la sociedad tribal una estructura simple pero ya escalonada. Existía también un culto a los muertos.

© Korbozerova N. M.

КОРОЛЬОВА Н. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАУКОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРІВ ТОМАСА МАННА

Статтю присвячено аналізу праць, а**в**тори яких досліджували психолого-філософський, культурологічний та літературознавчий аспекти творчості Томаса Манна.
Ключові слова: літературознавчі дослідження, автобіографічний міф, неоміфологізм, автор-оповідач.

Статья посвящена анализу работ, авторы которых исследовали психолого-философские, литературоведческие и культурологические аспекты творчества Томаса Манна.
Ключевые слова: литературоведческие исследования, автобиографический миф, неомифологизм, автор-рассказчик.

Article is devoted to the works, which authors explored the psychological, philosophical, literary and cultural aspects of creativity of Thomas Mann.
Keywords: literary studies, autobiographical myth, neomithologism, author-narrator.

Об'єктом дослідження у статті слугують праці, присвячені різноаспектному аналізу творів німецького письменника Т. Манна, **предметом** – психолого-філософський, культурологічний та літературознавчий аспекти його творчості.

Актуальність статті полягає у значущості творів Т. Манна, зокрема, визначенні письменником філософії життя людини, її духовних цінностей, взаємодії у суспільстві. **Новизну** матеріалу визначає постановка питання про комплексний підхід до вивчення наукових основ творчості Т. Манна.

Постать Т. Манна, видатного німецького мислителя, лауреата Нобелівської премії, письменника, філософа, художника, літературного та театрального критика, культуролога, політичного діяча є знаковою для європейської культури. Його спадщина стала матеріалом для численних, змістових і глибоких за смислом літературознавчих, естетичних, філософських, мистецтвознавчих та мовознавчих досліджень, сумарний обсяг яких перевищує обсяг власне самих літературних доробків автора.

Напрями дослідження творчої спадщини Т. Манна радянськими та сучасними російськими та українськими ученими, (напр.: В. Адмоні, С. Апта, Н. Какабадзе, М. Кургіняна, Т. Мотильової, Т. Сільман, А. Федорова) [5:211–261; 6:63–87; 7:187–204] в основному співпадають з напрямами праць західноєвропейських спеціалістів (напр.: Д. Борхмеєра, К. Гюбнера, Г. Курцхе, Д. Прейтера, К. Харпрехта) [1:155; 2:79–102;

© Корольова Н. О.

3:268]. Автори спеціальних робіт детально аналізують твори Т. Манна, враховуючи загальні тенденції та закономірності розвитку літературного процесу у ХХ ст.

Відповідно до теми статті назвемо, насамперед, С. Апта. Саме у його перекладі вперше побачили світ романи Томаса Манна "Доктор Фаустус", "Обранець", "Йосип і його брати". Крім того, авторству С. Апта належать книги про Томаса Манна ("Читаючи листи Томаса Манна", "Подвійне благословення", біографія Томаса Манна), які містять у собі досвід перекладу прози письменника, всебічне дослідження мови, стилю романів, їх композиції та ключових фігур, а також багаторічні роздуми про класика німецької літератури ХХ ст., які сьогодні залишаються одними з кращих робіт про цього письменника [6:63–87; 9:164–169].

Варто згадати також дослідження В. Личковаха, який розкриває перехід від класичного до модерного та постмодерного мистецтва на прикладі формули "від "Фауста" до "Леверкюна" (Адріан Леверкюн – головний герой роману Т. Манна "Доктор Фаустус"). Фауст та Леверкюн персоніфікують два етапи розвитку естетичної науки та мистецтва – класичний та авангардний. У цих образах втілюється "дух епохи", світ людини певного культурно-історичного контексту. В. Личковах оперує поняттями "мотив Леверкюна", "Леверкюнівська душа", "леверкюнівське начало культури", за допомогою яких розкриваютьсяє нові форми естетичної свідомості та культури [11:23–30]. У праці української германістки Є. Волощук репрезентовано "гармонійну" тенденцію в прозі Т. Манна на основі інтерпретації роману "Лотта у Ваймарі", який чи не вперше так докладно розглядається у вітчизняному літературознавстві. Є. Волощук проводить паралелі з письменниками інших літератур як, наприклад, аналіз фаустівських мотивів у романах "Доктор Фаустус" Т. Манна та "Майстер і Маргарита" М. Булгакова [12:54–57].

Сучасні німецькі дослідники творчості Т. Манна, наприклад, М. Рюхнер, Г. Заутермайстер, К. Зонтгаймер стверджують, що важливе значення для світогляду Т. Манна мали ідеї таких видатних мислителів ХХ століття, як О. Шпенглер, А. Боймлер, І. Я. Бахов, Т. Адорно і представників Франкфуртської школи. Проте більшість дослідників все ж погоджуються, що в основі міфофілософського сприйняття дійсності письменника були А. Шопенгауер, Ф. Ніцше та Р. Вагнер. Що ж стосується інших мислителів (О. Шпенглера, А. Боймлера, І. Я. Бахова, Т. Адорно і т. п.), то вони були близькі Т. Манну настільки, наскільки вони виражали ідеї, співзвучні ідеям Р. Вагнера (Т. Адорно – концепція "нової

© Корольова Н. О.

музики", яка міститиме в собі тенденцію до потрясіння поняття "твір мистецтва", діалектику самотності та самотність як стиль, експресіонізм як об'єктивність) А. Шопенгауера і Ф. Ніцше (О. Шпенглер – консерватизм та проблема неузгодженості ідеї та реальності, духу і дійсності; І. Я. Бахов – шопенгауерівська волюнтаристська метафізика і протиборство добра і зла, світла і темряви, а також протиставлення у світогляді Ніцше двох начал буття – "діонісійського" та "аполлонівского", тобто аналізу феномену народження трагедії у Древній Греції із культу Аполлона та Діонісійських оргій, що уособлюють поєднання в мистецтві ясного й споглядального начала з Діонісом, символом-репрезентацією екстазу, натхнення й страждання).

Отже, Т. Манн залишається, на думку дослідників, вірним кумирам своєї юності. Навіть тоді, коли німецький письменник виступив із різкою критикою консерватизму та аполітичності А. Шопенгауера та естетизму Ф. Ніцше, він захищає їх від своїх же нападок [13:28–40].

Як зазначають критики, позиції раннього Т. Манна відрізнялися складністю і глибиною. Перші літературні праці майбутнього лауреата Нобелівської премії ("Маленький пан Фрідеман" (1897), "Трістан" (1902), "Тоніо Крюгер") проникнуті глибоким песимізмом і морально-естетичними ідеями. Ці ідеї відображаються в контрастах здорового та хворобливого, в протиставленні художника (творчої особистості) та бюргера (обивателя), в концепції смерті в мистецтві [14]. Герої Т. Манна є далеко неоднозначними: на них лежить відбиток гріховності, аморальності, хворобливості. На відміну від обивателя, художник у творах Т. Манна психологічно тендітна, надзвичайно ранима особистість. Навколишній світ є жорстоким та похмурим, що провокує трагічний фінал життя протиставленого йому персонажа. При прочитанні цих творів, як стверджує критика, легко відчувається захоплення раннього Т. Манна німецькими філософію А. Шопенгауером і Ф. Ніцше [13:67–74].

Дослідження творів Т. Манна радянськими критиками опиралось, з одного боку, на спробу репрезентувати творчу спадщину письменника у політичному, а подекуди й ідейно-пропагандистському руслі, а з іншого – на соціально-історичний фон існування тогочасного суспільства. Саме тому літературознавчий аналіз доробку Т. Манна був тісно пов'язаним із соціополітичною інтерпретацією результатів даних досліджень [10:173–190].

Інтерес до вивчення творчості Томаса Манна зберігається і в наш час. Сучасні дослідники відійшли від політизованого стержня ідейної

© Корольова Н. О.

інтерпретації творів, підшукуючи як альтернативу науково-комплексні підходи. Наприклад, дослідження І. Пюрою роману "Доктор Фаустус" Т. Манна з позицій виявлення в ньому рис біографічного міфу епохи. Дане дослідження є першим досвідом вивчення феномена біографічного міфу, де він розглядається як явище у культуротворчому процесі, як метод (модель) створення художнього образу [19:71–94].

У зіставленні образу А. Леверкюна з міфологізованими портретами його реальних прототипів і сучасників виявлено особливості монтажного методу, використаного Т. Манном у моделюванні універсальної творчої біографії. Міф Леверкюна розглядається як фінальний акорд модуляцій біографічного міфу протягом XIX століття, від перших спроб моделювання творчого життя ранніми романтиками – до неймовірного сплеску самоміфологізації особистої долі в епоху постромантизму. Теми творчості Фауста-героя стають магістральними в мистецтві XX століття [19:71–94].

Рубіж XIX-го – XX-го століть залишив своєю спадщиною загострений психологізм, який став характерною рисою творчості цілого ряду видатних мислителів, художників і письменників того часу: Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассета, С. Цвейга, З. Мунка, Ф. фон Штука та ін. Хворобливе сприйняття дійсності, морально-етичний пошук рішення сформованих протиріч і передчуття великої трагедії людства стають характерною особливістю філософських та художніх творів тієї пори. Вчення Зігмунда Фрейда стає логічним завершенням цього процесу. Саме воно увібрало в себе майже весь спектр людської діяльності та викрило її потаємні сторони. Психоаналіз австрійського вченого сконцентрував у собі всі існуючі в той час уявлення про людину та її духовний світ і дав власне пояснення духовним процесам та актуальним на той час соціально-політичним світовим проблемам.

Таким чином, як стверджує у своєму дослідженні С. Мельник, вчення Зігмунда Фрейда стало ключем до розуміння складних процесів як культурного, так і суспільно-політичного життя рубежу століть, і заклало основи для нового гуманізму 20 століття. Т. Манн бачив у психоаналізі універсальність та стверджував необхідність поширення принципів психоаналізу на різноманітні області людської культури – міфологію, фольклор, художню творчість, релігію і т. д. [13:44–50].

Т. Манн як художник і мислитель формувався в традиції літературного реалізму і натуралізму. Він був письменником свого часу, саме тому, як стверджує критика, його творчості притаманна яскраво

виражена “психологічна” тенденція відображення дійсності, яка, перш за все, виявляє себе в його художніх творах, де літератор через внутрішній світ героїв показує проблеми європейської цивілізації (“Чарівна гора”). З часом ця особливість стає характерною і для публіцистики німецького письменника. Відбулося це із різних причин. З одного боку цьому сприяла політична атмосфера передфашистської Німеччини початку 20-х рр. З іншого – рефлексія самого Т. Манна і проблеми творчості, з якими він стикнувся. Важливе значення мали й особисті суперечності автора. Таким чином виник психосинтез творчості Т. Манна, який багато у чому опирався на вчення Фрейда [13:50–68].

Дослідники літературної діяльності Т. Манна виявляють низку новаторських прийомів, характерних для ідіостилю письменника, виникнення та використання яких у його творчості було зумовлено саме появі у психолого-філософській ситуації початку ХХ-го століття ідей психоаналізу, а саме внутрішній монолог, пов’язаний із технікою потоку свідомості, який виступає переважно засобом передачі душевних переживань персонажів [10:173–190; 14:14–27].

В. Адмоні підкреслював, що Т. Манн створив структуру оповіді, в якій відсутня фабула. План змісту у текстах Томаса Манна збагачується не додаванням подій, а за допомогою внутрішнього поглиблення вже введеного матеріалу шляхом авторського аналізу та повтору ключової ситуації [6:63–87]. Принцип композиційної побудови романів Т. Манна В. Адмоні порівнює із поліфонією та контрапунктом. Термін контрапункт запозичений із музики літературознавством і полягає в чергуванні й одночасній появі різноманітних тем та мотивів, які взаємодоповнюються та взаємозбагачуються. Окремі слова та словосполучення, які спочатку з’являються окремо, повторюються у тексті у вигляді наскрізних, поширених і варійованих повторів за принципом контрапункту. Неоднозначним для творчого доробку Т. Манна є й образ автора-оповідача, він представляється багатоликим та багатостороннім феноменом. У художніх творах Томаса Манна М. Кургинян виділяє декілька типів “оповідачів”, що знаходять своє втілення і в плані змісту, і в плані вираження [8:84–88]:

1) Аудиторіальний автор-оповідач – незримий та незазначений у тексті оповідач, максимально наближений до автора і ведучий розповідь від 3-ї особи. Аудиторіальний тип автора-оповідача представлений в наступних творах Томаса Манна: у романах “Будденброки”, “Лотта у

Веймарі", "Чарівна гора", у новелах "Трістан", "Смерть у Венеції", "Тоніо Крюгер".

Даний тип оповідача не належить до дійових осіб художнього твору і не бере участі в дії, що описується, а лише спостерігає за нею. Він демонструє всезнаючий та всюдисущий тип оповідача. Автор-оповідач у формі "він" може просто об'єктивно вести розповідь, обмежившись коментарями, а може виявляти своє "я" у прямих авторських зверненнях до читача.

2) Персоніфікований автор-оповідач – це поєднання в одній особі і оповідача і головної дійового персонажу художнього твору. Даний тип оповідача представлений в романі Т. Манна "Пригоди авантюриста Фелікса Круля". Формально цей тип оповідача виражений 1-ю особою однини. В даному випадку розповідь в плані змісту зміщується в бік рефлекторної, емоційно-оцінювальної демонстрації світу; розповідь набуває характеру сповідального роману. Для персоніфікованої форми розповіді характерна глибока індивідуалізованість та велика ступінь відчуття присутності живої суб'єктивної людини. Характерним є періодичне звертання оповідача до героїв роману, тобто втручання в їхнє життя, при цьому ефект присутності читача ніби нівелюється та забувається. Таким чином змінюється і позиція читача: він дивиться на все очима героя, співпереживає йому. Події, що описуються персоніфікованим автором-оповідачем, освітлюються ніби з внутрішньої сторони. Персоніфікований автор-оповідач часто використовується в оповіданні автобіографічного та сповідального типів.

Що стосується структурної організації "образу автора-оповідача", то виявлено три типи такої організації в залежності від виду художньо-прозового твору [15; 16]:

1. "Образ автора-оповідача" дотримується єдиної точки зору протягом усього твору. Прикладом може служити роман Томаса Манна "Зізнання авантюриста Фелікса Круля". Фелікс Круль – це і автор-оповідач, і головна дійова особа роману.

2. "Образ автора-оповідача" у творі єдиний, але в процесі розповіді він розпадається на декілька ликів. Наприклад, у новелі "Тоніо Крюгер" розповідь ведеться від імені Томаса Манна, проте автор через невласне-пряму мову стає тим, хто виражає відчуття головного героя новели Тоніо Крюгера.

3. "Образ автора-оповідача", що поєднує у собі множинність оповідачів, причому кожний образ виражає власну точку зору та власне

ставлення до того, що зображається у творі. Наприклад, у романі "Лотта у Веймарі" вводиться велика кількість персонажів, які й оповідають про своє життя, проблеми і про своє відношення до центральної постаті розповіді – Й. В. Гьоте.

У досліджуваних художніх творах глобальним адресантом є письменник Т. Манн, і саме він вільно передоручає розповідь дійовим особам. Глобальної адресант ділиться на безліч адресантів, і у наслідок цього виникає їх поліфонія. Слід підкреслити, однак, зауважує М. Кургинян, що всі адресанти, наче маріонетки, керуються одним глобальним адресантом – Томасом Манном [8:84–88, 113–154].

Система персонажів-оповідачів породжує мовний поліфонізм, мовленнєве багатоголосся твору, який реалізує себе через систему стилістичних типів мови, якою ведеться оповідь [18:78–90]: а) соціальний (тобто такий, що демонструє соціальне походження, класову й територіальну приналежність, виробничу діяльність, вік, стать, освіту, мовну культуру, ступінь володіння літературною мовою); б) комунікативний (обумовлений ступенем продуманості мови, тобто ступенем її літературного опрацювання, наприклад, спонтанний і не спонтанний характер виникнення мовлення)

в) композиційний – для стилістики художньо-прозового твору особливий інтерес становлять різноманітні типи оповідної мови та їх комбінації у творі, які пов'язані із зміною, перетином та схрещуванням оповідальних ракурсів.

Незважаючи на те, що в даний час існують сотні монографій, присвячених дослідженню художніх творів німецького письменника, публіцистика Т. Манна вивчена неповно [13:9]. Характерною рисою наукових робіт, об'єктом вивчення яких є публіцистичні доробки письменника, є їх певна односторонність, тобто розглядаються або виключно політико-етичні та націоналістичні погляди Т. Манна (М. Рюхнер, К. Буллівант, Г. Заутермайстер, К. Зонтхаймер, тощо), або суто теоретично-етичні переконання Т. Манна як оригінального мислителя-ідеолога (Р. Мерінг тощо), або ж аналізується його позиція як літературного критика (Х. Й. Метр, З. Нюндель тощо) і т. п. Однак, у них відсутній аналіз публіцистичної спадщини Т. Манна як одного комплексного цілого, фактично не представлено культурософського базису – тобто того, на чому ґрунтується своєрідність його публіцистики [13:12].

© Корольова Н. О.

Висновок. В основі формування поглядів письменника перебували постаті трьох діячів німецької культуро-філософського простору, а саме: А. Шопенгауера, Р. Вагнера та Ф. Ніцше. Будучи творцем іронічної, аналітичної та об'єктивної прози, Т. Манн усе життя притримувався "своїх" тем: життя і дух, геній і хвороба, тяга до смерті, музика, які реалізовувались у творчому доробку письменника за допомогою новаторських прийомів внутрішнього монологу, пов'язаного із технікою потоку свідомості та структурування оповіді у такий спосіб, щоб зробити відчутним нівелювання фабули.

Перспективу для подальшого дослідження наукових аспектів творів Т. Манна ми бачимо у вивченні стилістичного і когнітивно-прагматичного аспектів творчості письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Курцке Г.* Томас Манн. Жизнь как произведение искусства. Биография / Г. Курцке. – Мюнхен : Verlag C. H. Beck, 2000. – 236 с. 2. *Манн Т.* Из дневников. Перевод, предисловие и комментарии И. Эбаноидзе / Т. Манн // Новый мир. – 1996. – № 1. – С. 79–102. 3. *Прейтер Д.* Томас Манн – немец и гражданин мира. Биография / Д. Прайтер. – Мюнхен : Hanser Verlag, 1995. – 456 с. 4. *Harprecht K.* Thomas Mann, Eine Biographie / Klaus Harprecht. – Reinbeck : Rowohlt Verlag, 1995. – 1150 S. 5. *Адмони В. Г.* Томас Манн. Очерк творчества / В. Г. Адмони, Т. И. Сильман. – Л. : Лениздат, 1960. – 351 с. 6. *Апт С. К. Н*ад страницами Томаса Манна. Очерки / С. К. Апт. – М. : Наука, 1980. – 392 с. 7. *Какабадзе Н. М.* Томас Манн = Thomas Mann : Грани творчества / Н. М. Какабадзе. – Тбилиси : Мерани, 1985. – 215 с. 8. *Кургинян М.* Романы Т. Манна (Формы и метод) / М. Кургинян. – М. : Высшее образование, 1975. – 226 с. 9. *Апт С. К.* Томас Манн (серия "Жизнь замечательных людей") / С. К. Апт. – М. : Молодая гвардия, 1972. – 347 с. 10. *Сильман Т. И.* Проблемы языкового стиля Томаса Манна / Т. И. Сильман // учен. зап. Ленинградск. гос. пед. ин-та им. А. И. Герцена. – 1960. – Т. 217. – С. 173–190. 11. *Личковах В. А*. Людське світовідношення як предмет естетичного аналізу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : 09.00.08 / Володимир Анатолійович Личковах ; Київськ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1996. – 36 с. 12. *Волощук Є.* Франк Кафка і Томас Манн: два типи модерністського художнього мислення ("дисгармонійного" і "гармонійного") / Євгенія Волощук // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2007. – № 10. – С. 54–57. 13. *Мельник С. П.* Культурософская публицистика Томаса Манна: социокультурный контекст, гуманистический идеал, мифопоэтика : социокультурный контекст, гуманистический идеал, мифопоэтика : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.10 / Сергей Петрович Мельник. – Воронеж, 2006. – 172 с. 14. *Фаткулова Лилия Раильевна* Прагматический эффект приемов логического выделения в синтаксисе Томаса Манна : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Лилия Раильевна Фаткулова. – М., 2006. 15. *Усачева Н. И.* Стиль Томаса Манна / Н. И. Усачева // Анализ стилей заруб. худож. и науч. лит-ры. – 1978. – Вып. 1. – С. 89–96. 16. *Паремская Д. А*. О номинативности авторского стиля Томаса Манна / Д. А. Паремская // Функционирование языковых единиц в речевой коммуникации. – 1989. – С. 182–192. 17. *Якимович А. К.* Магическая вселенная: Очерки по искусству, философии и лит. XX в. / А. К. Якимович. – М. : Галарт, 1995. – 134 с. 18. *Мельник С.* Философские основы публицистики Т. Манна / С. Мельник // Научно-культурологический журнал. – 2004. – № 10. – С. 78–90. 19. *Пюра Ірина Володимирівна*. Біографічний міф митця початку XX століття в романі "Доктор Фаустус" Т.Манна: дисертація канд. мистецтвознавства : 17.00.01 / Ірина Володимирівна Пюра ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – К., 2003.

© Корольова Н. О.

КРЕМЗИКОВА С. Ю.
Донецький національний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕРЕЖА ДІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ДИСКУРСАХ СТАРОФРАНЦУЗЬКОГО ПЕРІОДУ

У статті йдеться про мережу концептів семантичного поля "**дія"**, що характеризуються взаємообумовленим характером, коли вживання кожного окремого значення передбачає функціонування усієї системи понять як цілісності, первинним елементом якої є поняття особи; формують діяльнісну ситуацію – лінгвокогнітивну одиницю, яка репрезентується у висловленні за допомогою лексичних, словотвірних, граматичних засобів і відбиває концептуальні зв'язки з дійсністю.

Ключові слова: дія, акт, подія, факт, процес, поведінка, діяльнісна ситуація.

В статье идет речь о совокупности концептов семантического поля "**действие",** характеризующихся взаимообусловленностью, когда употребление каждого отдельного значения предопределяет функционирование всей системы понятий как целостности, исходным компонентом которой является понятие персональности, что способствует формированию деятельностной ситуации как лингво-когнитивной единицы, которая реализуется в рамках высказывания с помощью лексических, словообразовательных, грамматических средств, отражая концептуальные связи с действительностью.

Ключевые слова: действие, событие, факт, процесс, поведение, деятельностная ситуация.

The article deals with a set of concepts of the semantic field "**action"**, characterized by mutual conditioning, when the usage of each separate meaning predetermines the functioning of the entire system of concepts as a whole unity, the original component of which is the idea of personality, which promotes the foundation of an activity-based situation as a cognitive and lingual unit, which finds its place, on the one hand, among traditional notions, such as lexical, derivational, grammatical expression reflecting conceptual connections with reality.

Key words: activity, event, fact, process, behavior, activity-based situation.

Аналіз сфери дії як багатомірної ситуації передбачає мовну інтерпретацію будь-якого стану справ, який включає об'єктні відношення, що мають місце в реальному світі: реальні дії характеризуються часовими і просторовими координатами, а в мовному тлумаченні (на відміну від події та факту) якісними ознаками. У сучасній лінгвістиці звертається увага на взаємообумовлений характер мережі концептів семантичного поля ***дія,*** коли вживання кожного окремого значення передбачає функціонування всієї системи понять як цілісності, первинним елементом якої є поняття особи. Особа характеризується не тільки предикатами фізичної дії, а й психічними – ментальними та емоційними предикатами (такими, як намір, мотив, емоційний стан), які відрізняють її (особу) від учасників ситуації не-осіб. Такий підхід до

© Кремзикова С. Ю.

особи як базової сутності ставить питання про її ідентифікуючу референцію через самопозначення (тобто здатність особи на автореференцію в мовленні, на відміну від речі), критерієм якої є належність до певної просторово-часової схеми: "хто, коли, де".

Активний суб'єкт дії, виходячи з інтересу реалізації власного плану дій, опановує ситуацію, яка становить фрагмент навколишнього світу. Він може здійснювати свій план лише у взаємодії (тобто ***діяльності***) з іншими учасниками ситуації; залежно від того, яким чином стикуються їхні наміри та дії, виступають різні типи мовної інтеракції. Час існування ситуації певної дії зводиться до одного раунду спостереження, діяльність же визначається сукупністю різнорідних та різнопланових дій, спрямованих до однієї мети; існування ситуації діяльності в часі підтверджується її розгортанням як низки епізодів. Ядерним вербалізатором ситуації діяльності в дискурсі виступає ключове дієслово, що відбиває її основний концепт.

Відомо, що дії передує деяка психологічна фаза обдумування, встановлення мети та вибір засобів. Поведінка людини пояснюється впливом різних чинників, серед яких попереднє уявлення про дію, передбачення можливих наслідків, пошук альтернативи; словом, усе те, що дозволяє прийняти раціонально обґрунтоване рішення. У розвідках з філософії мови та лінгвістики вказується на те, що у випадку інтенціональної дії "… темпоральний вимір інтенції є лише затіненим і немовби прикритим квазі-одночасним здійсненням" [1:103]. Дія формує навколо себе певний концептуальний контекст: за прийнятим рішенням іде вслід сама дія, яка завершується результатом.

Діяльність, що кваліфікується у сучасних розвідках та тлумачних словниках як "прояв будь-якої енергії", а також як "сама сила, функціонування чого-небудь", "властивість діяти", "якість активної особи", "праця, систематичне прикладання своїх сил у будь-якій царині", передбачає кореляцію суб'єкта та об'єкта; до структури діяльності відносяться і *процес, мета, засіб, результат* [2:384; 3; 4]. Простір діяльності включає також *місце дії, інструмент дії*, визначається часовими і просторовими координатами та якісними ознаками. Людська діяльність характеризується моральними принципами та нормами, що забезпечують узгоджену взаємодію людини, суспільства та природи. Мова, що розглядається як складова частина системи людської діяльності, не може бути адекватно описана у відриві від цієї системи. Психологи та філософи кваліфікують дію як одиницю діяльності,

© Кремзикова С. Ю.

вказують на інтенційний характер її активності, спрямованої на досягнення певної мети. Вона визначається як прояв систематичної та обмеженої певною сферою практики, що співвідноситься з поняттями сили та енергії (у фізичному контексті), а також із діяльністю людей (повсякденною чи спеціальною / професійною) [5:287; 2:385]. Дію характеризують такі узагальнені показники, як джерело енергії, мета, праця, особа. Зазначається, що цілеспрямованою може бути тільки осмислена дія людини як активного діяча. Учені відзначають також мотив, процесуальну структуру дій, що становлять діяльність, психічну регуляцію їх перебігу. З іншого боку, акцентується логічний зв'язок між поняттями мотиву та причини дії: "... навіть у випадку раціональної мотивації – мотиви не були б мотивами дій, якби не були водночас їх причинами" [5:283]. Висловлюється думка про те, що ***дія*** більш корелює з мотивом, тоді як ***подія*** – з причиною, оскільки мотив може мати вигляд випадкового імпульсу чи підсвідомого потягу, тоді як причина вказує на тенденцію, стійку диспозицію. ***Дія*** завжди зв'язана з особою, вона є елементом ситуації, яка характеризується каузацією та результатом. У такому розумінні ***дія*** найбільш корелює з ***актом.*** За визначенням тлумачних словників, ***акт*** – це будь-яка людська дія, що має вольовий чи не-вольовий характер і спрямована на досягнення певної мети, звертається увага на його більш об'єктивний, ніж суб'єктивний характер у порівнянні з учинком. На відміну від дії чи акту, ***процес*** може бути природним. Процес тлумачиться у більш широкому значенні, ніж "дія" чи "діяльність", бо дія завжди контролюється агенсом, а акт – це одинична дія чи одиниця активності.

Якщо дія не характеризується наміром чи метою, то змінюється семантична роль першого актанта: з агенса дії він перетворюється на пацієнса, який дію не контролює. Приміром, в епосі "Пісня про Роланда" (кінець XI – початок XII ст.) епізод, коли Роланд непритомніє, а потім приходить до пам'яті, відбиває процес, а не дію, невипадково дієслово *revenir* 'повертатися' корелює з іменником *pasmeisun* 'непритомність', який називає стан*: "Li quens Rollant* ***revient de pasmeisuns:*** *Sur piez se drecet, mais il ad grant dulur"* [Rol. 2233–2234]. Як процеси розглядаються стани (процеси, що зупинилися) та події. Особливістю старофранцузького періоду є представлення дії, яку виконує суб'єкт-особа, в її процесі як "способу буття" за допомогою конструкцій з дієприкметниковими формами, наприклад: *"Ne pur paien,* ***que ja seie cornant****! Ja n'en avrunt reproece mi parent!"* [Rol. 1073–1076]; *"Si l'orrat*

© Кремзикова С. Ю.

Charles, ki ***est as porz passanz”*** [Rol. 1703]; *“Par tantes teres* ***est alet cunquerant,”*** [Rol. 553]; *“Dites se vos* ***allez querant*** *Que la roine aut en Irlande ...”* [Ber., 3060–61].

Вчинок – це цілеспрямоване діяння (або не-діяння, стримування від дій), що передбачає результат. Він пов’язаний з особою та моментом звершення (часом), може бути одиночним чи повторюваним. У вчинку зберігається відношення до діяча. Звичайні дії (прості) сприймаються як немарковані, а дії-вчинки, які характеризуються певним відхиленням від норми поведінки, сприймаються як марковані [6:294–295]. Вчинок характеризує людину, він дає оцінку особи та її дії (або нульової дії), тобто характеризує поведінку особи. Характеристика за вчинком відбиває особливості соціально-культурних цінностей людської спільноти певного періоду.

Поведінка – це низка дій та вчинків, що притаманні тій чи іншій особі, які корелюють з різними аспектами внутрішнього життя людини, її почуттями, емоціями. Будь-яка реальна емоція включає єдність афективного та інтелектуального, переживання та пізнання [7:73]. Поведінка багатоаспектна й виявляється у всьому, що людина робить, який життєвий шлях обирає. Вона може означати стиль життя, спосіб дій, характер вчинків, які відповідають або ні нормам поведінки, прийнятим у суспільстві. Своєю поведінкою людина маркує місце у своєму середовищі і своє ставлення до найближчого оточення, а в загальному плані до соціуму в цілому. Поведінка людини розглядається як соціально обумовлена діяльність, опосередкована мовою; вона є значущою, адресується учасникам ситуації, які її сприймають (тлумачать, інтерпретують). Для поведінки важливими є дії та вчинки, оскільки вони мають комунікативну значущість, спрямовуються адресатові, сприймаються ним і мають практичний результат. Певні прояви поведінки адресуються різним групам людей – друзям, ворогам тощо; їх спрямовано на підсилення чи утворення близькості з певною групою адресатів, або на протиставлення іншим. Так, в епізоді битви ар’єргарду французького війська з сарацинами в Ронсевальській ущелині, в епічній поемі “Пісня про Роланда”, Роланд відмовляється трубити в ріг, щоб покликати на допомогу Карла. У відмові він пояснює мотиви своєї поведінки, які відбивають систему лицарських цінностей щодо державної, політичної, родової, релігійної сфер: честь, мужність, відданість Франції, віру в святу місію захисника християнства, повагу до свого роду, небажання зганьбити його негідним вчинком, переконання,

що краще вмерти, ніж знеславити себе: *"Respunt Rollant: "**Jo fereie que fols!** En dulce France en **perdreie mun los**"* [Rol. 1053–1054]. *"Respont Rollant: "**Ne placet Damnedeu Que mi parent pur mei seient blasmet Ne France dulce ja cheet en viltet!**"* [Rol. 1062–1064]. *"**Ne placet Damnedeu** ne ses angles **Que ja pur mei perdet sa valur France! Melz voeill murir que huntage me venget**. **Pur ben ferir** l'emperere **plus nos aimet**"* [Rol. 1089–1092]. Повсякденна поведінка людини складається із послідовності актів (дій, вчинків), що відбивають ієрархію смислів, за якою стоїть ієрархія культурних кодів, які її (поведінку) зумовлюють. Розуміння природи поведінки та вчинків людини пов'язане з виявленням впливу на людину таких чинників як знання, інтерпретація, віра.

Подія відзначається своїм відношенням до багатьох людей, характеризується системністю зв'язків. Вона "... не тільки відбувається в житті людей, в ній люди повинні брати участь" [8:171]. Акцентується важливість розуміння подій: це значить, що людина використовує чи конструює інформацію про взаємозв'язки між подіями та ситуаціями [9:158]. Людина діє завдяки своїй інтенції, тобто вона враховує можливість різних варіантів розвитку подій та сприяє реалізації однієї з них. Вважається, що подія за певних умов може дорівнювати дії та процесу, інколи навіть і стану. Визнаючи певні загальні моменти дії та події, П. Рікер зазначає: "Дії, звичайно, є подіями остільки, оскільки їх дескрипція означає щось, що відбувається, як показує граматика дієслівних форм, але жодна граматика не розрізняє між собою дієслів, що не означають дії, як, наприклад, "спіткнутися" і таких, що означають дії, як, наприклад, "вдарити", "вбити"" [1:93]. За критерій розмежування дії та події П. Рікер пропонує взяти інтенцію (тобто "редескрипцію через мету, намір"), або підставу, яка характеризує дію та відрізняє її від події. Інтенційна дія, що тлумачиться як дія, вчинена на певній підставі, приводить до поняття "суб'єкт дії", оскільки тільки через суб'єкта дії визнається ядро свідомо орієнтованої дії. ***Подія*** припускає зміну в часі, або проходження через серію послідовних фаз. Фазовість є одним з показників перебігу дії в часі, тобто вказує на початок, продовження та кінець дії. На відміну від останньої, подія завжди характеризується певним обмеженим відрізком часу; дія ж може повторюватися багато разів. Бачення світу в ракурсі подій висуває на перший план ідею зв'язків та відношень. До того ж подія характеризується віднесеністю до певного життєвого простору (на відміну від явища); належністю до магістрального напрямку життя (на відміну від інциденту);

динамічністю та кульмінативністю, співвіднесеністю із соціальним планом (можливість умовної фіксації), що і розмежовує її з ситуацією [8:101, 177; 10:130]. Характеристики події призводять до висновку, що "… ***подія*** має ту ж онтологічну ціну, що й ***субстанція***", "що події є індивідуалізованими так само, як і одиничні субстанції" [1:104–106]. Сприйняття та розуміння подій відбувається в межах більш складних ситуацій та соціальних контекстів. Невипадково у тлумачних словниках *подія* пояснюється як "важливий, значний факт" [3; 4]. Прикладом вербалізованих подій у старофранцузькому епічному дискурсі слугують "битва у Ронсевальській ущелині" у "Пісні про Роланда", "коронування Людовіка" в однойменному епосі, "битва при Аспремоні" у "Пісні про Аспремона".

Факт наближається до *події* тим, що обидві категорії не відокремлюються від предметної реальності; вони не взаємодіють і з поняттям перебігу часу. І факт, і подія абстрагуються від агенса, їх можна порахувати. Якщо пропозиція відтворює та описує ситуацію, її неповна номіналізація задає особливий модус осмислення світу – факт, а повна номіналізація відбиває подію. Відношення між ситуацією та фактом є стабільними, тоді як у випадку події вони обмежені не тільки можливостями системи мови, а й недостатністю ознак епістемічного плану, релевантних для опису події. Факти, як вважають учені, на відміну від подій та процесів, не можна відчувати, проте можна бачити, як розгортаються події, можна знати, що вони відбуваються чи не відбуваються [11:15]. Процеси оцінюються з позицій теперішнього моменту через відчуття, факти – через розум, нерідко з позицій оцінки наслідків якоїсь події. Оцінки фактів та процесів взаємозалежні: з оцінки процесу випливає відповідна оцінка факту і, навпаки, оцінка факту допускає будь-яку оцінку своєї процесуальної основи. Підтвердження в епічному дискурсі факту майстерного володіння лицаря зброєю є однією з умов його загальної позитивної оцінки (навіть, коли йдеться про супротивника), яка, відповідно, випливає з оцінки його дій у процесі битви і вербалізується у стереотипах: *"**Pros est aus armes** et **corageus et fier**"* [Couronn., 211]; *"Et **pros as armes** et **corageus et fiers**"* [Couronn., 221]; *"Car Eaumes ert forment **cevalerox, fiers et hardis** ..."* [Asprem., 3651–3652]; *"**Pros et hardis** et molt **cevalerous**"* [Asprem., 2214]. Компоненти акціональної сфери розподіляються більшістю дослідників за основними осями: подією, дією або фактом [1; 8:162–169, 179–187; 11:13–24; 12:262–267]. *Дія* не збігається з поняттям ***"факт",*** а *вчинок* не

збігається з *подією.* Порівняймо факт та дію: *"Saint Thomas l'arceveske, dunt preecher m'oez, En Lundres la cité* ***fu*** *pour veir* ***engendrez"*** [St. Thomas, 166–167]; та*"Par desus la planche* ***est*** *li chevaliers* ***passez****. Thomas* ***ala après****, tut enchaperonez"* [St. Thomas, 216–217]; "*Frere Bernart de Nerbonne* ***le guerrier****"* та *"Il* ***vint*** *au conte si li* ***chaï*** *as piez"* [Couronn. 212]; "*Par Romenie* ***se sont acheminez***" [Couronn. 283], а також вчинок і подію: *"Si* ***vos lairai mes terres*** *et mes fiés"* [Couronn. 222]; *"L'arceveske Tiedbald, ki mult s'en travailla, A sun arcediacne cel honur* ***purchaça,*** *Rogier del Punt d'Everwic, k'il I* ***mist e sacra****. L'acediakené Thomas, sun clerc,* ***dona****"* [St. Thomas, 266–270]. *Фактом* відзначається перехід подій у царину людських знань. Звертається увага на те, що акт висловлювання може вважатися ***фактом***, коли він має місце лише один єдиний раз і існує лише в мить, коли висловлювання здійснюється [1:65]. *Дія* має за денотат не концепт, а реальний акт. Підкреслюється, що *дія* "... спричиняє те, що відбувається", тобто *подію*. Вчинена *дія* стає *фактом,* але для того необхідно, щоб щось було зроблено [1:77]. ***Факт*** відноситься до концептуалізованого простору, він виникає на фоні концептуалізації подій, у ньому не можна визначити початок чи кінець. Відомо, що ***дії, процеси*** та ***стани*** функціонують у контекстах певного типу, які корелюють із суб'єктом, що сприймає ситуацію як її учасник. Порівняймо, дію "***Detrence*** *nes et barges et canart"* [Asprem. 9232]; процес – *"Gerars* ***chevalce*** *et soir et matinee L'ost Carlon* ***suit*** *a grant esperonee"* [Asprem. 1602–1603]; стан – *"Franc chevalier', dist Carles al barnage "****Esgardes*** *ore* ***quel honte et quel damage ont fait sor moi*** *la pute gens salvage"* [Asprem. 86–88].

Події та ***вчинки*** відбивають контексти іншого типу, які інтерпретуються суб'єктом. Для того, щоб подія відбулася, її треба спостерегти, ідентифікувати, типізувати лексичними засобами мови. Наприклад, оцінка спостерігачем (мовцем) батальної дії в епічному дискурсі, що ніби розгортається як процес перед його очима: *"La bataille* ***est merveilluse e cumune****"* [Rol. 1320]; або оцінка наслідків події: *"Et* ***la joste molt li costa****"* [Graal, 321]. Щодо можливих (епістемічних) світів та фактів, то вони потребують знання (а не спостерігання) стосовно стану справ у межах освоєного людиною простору. Як приклад вербалізації діяльнісних ситуацій такого типу виступає опис подій в історичному дискурсі (зокрема, в історичних хроніках: *"Chroniques des croisades", "Chronique des Ducs de Normandie", "Chronique du Templier";* житіях та ін.). Певні агіографічні факти наводяться в житіях святих: *"****En***

Normendie *esteit idunc li reis Henris, E Thomas altresi, qui quereit los e pris. Les meillurs chevaliers tint od sei del païs, E guerrea le rei de france, Loëwis”* [St. Thomas, 401–404].

Якщо висловлення стає подією, яка здатна займати місце в плині речей світу, то виникає питання, чи не є загальний суб’єкт цих подій сам подією [1:65]. У випадку, коли висловлення стає частиною вчинку або дії, нічого не описує, а тлумачиться як таке, що саме виконує дію, (тобто реалізує концепти “представляти”, “здійснювати”, “виконувати”, воно кваліфікується вченими як “перформативне висловлення – перформатив” [13:19]. Так заклики-гасла в епічному дискурсі перед боєм та під час бою виконують функцію перформативів, наприклад: *“Cumpainz Rollant****, sunez*** *vostre olifan”* [Rol. 1060]; ***“Munjoie!”*** *escriet por le camp retenir”* [Rol. 1260]; *“A voiz escriet:* ***“Ferez i,*** *chevaler!”* [Rol. 1561].

Концепти як узагальнення структурованого знання формуються з предметної діяльності людей і відбивають ключові поняття національної концептосфери. Зокрема для Франції XI–XIII ст. такими є “боротися за Францію”, “прославляти святу віру”, “озброюватися”, “воювати”, “мандрувати у пошуках пригод, заради дами серця”, “змагатися на турнірах”, “торгувати”, “виробляти”, “обробляти”. Дослідження дискурсу як посередника між психолого-когнітивними механізмами людської свідомості та зовнішнім контекстом уможливлює пізнання феномену вербалізації когнітивних процесів, що відбувається через тлумачення смислової складової мовних проявів, зокрема словотвірних як у нашому дослідження. Регулярність словотвірних відношень, завдяки яким у мовних формах закріплюються зв’язки та асоціації, що існують у мовців про об’єкти дійсності, уможливлює усвідомлення того, які ознаки виступали як релевантні у тому часовому періоді, коли вони (ці одиниці) утворювалися, яка система знань про означуване була на тому етапі розвитку суспільства. Мова кожної епохи відтворює певний спосіб сприйняття світу, представлений системою поглядів її носіїв, а словотвірно маркована лексика відображає культурно-історичну специфіку мови та зв’язки між одиницями мови й культурно значущими концептами. При цьому сама структура слова вказує на основні концепти, що її становлять, та дозволяє визначити відношення, які між ними існують.

Вивчення діяльнісної ситуації як вербалізованої дії передбачає концептуалізацію дійсності в динамічному аспекті, тобто сегментацію

того, що відбувається, на події з акцентом на просторові та часові параметри, на наявність зв'язків та відношень. Діяльнісна ситуація як динамічна складова розгортання дискурсу відбиває дії та процеси, які в кожний окремий момент існують у певній фазі їх розвитку: кожна наступна фаза переходить в іншу і таким чином дія чи процес отримують цілісність. Сегментованість діяльнісної ситуації обумовлюється діями та процесами динамічного характеру, в денотаті яких можна виділити окремі фази, що актуалізують інше значення, ніж значення попередніх, такі сегменти можуть розглядатися як окремі ситуації. Дієслово, яке потенційно містить схему реалізації ситуації, актантно-предикатну структуру накреслює можливий розвиток цієї ситуації, включаючи більший об'єм інформації, ніж та, що експліцитно виражена у висловленні. Конструювання цілісного представлення дії, події як моделі ситуації, уможливлює мовленнєву реалізацію певного типу словотвірних моделей та лексико-семантичних мереж.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Рікер П.* Сам як інший / Поль Рікер ; [пер. з франц. В. Андрушко, О. Сирцова]. – [2-ге вид.]. – К. : Дух і Літера, 2002. – 458 с. 2. Арутюнова Н. Д. Язык цели / Нина Давидовна Арутюнова // Логический анализ языка. Избранное 1988–1995. Модели действия. – М. : Индрик, 2003. – С. 384–396. 3. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь, 2005. – 1728 с. 4. *Le Petit* Larousse illustré / ed. by Collectif. – P. : Larousse, 1999. – 1795 p. 5. *Габермас Ю.* Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ / Ю. Габермас ; [пер. з нім.] // Комунікативна практична філософія / ред. А. М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – С. 255–286. 6. *Мечковская Н. Б.* Семиотика. Язык. Природа. Культура / Нина Борисовна Мечковская. – М. : Academia, 2004. – 428 с. 7. *Вольф Е. М.* Эмоциональные состояния и их представление в языке / Е. М. Вольф // Логический анализ языка. Проблемы интенсиональных и прагматических контекстов. – М. : Наука, 1989. – С. 55–75. 8. *Арутюнова Н. Д.* Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 336 с. 9. *Дейк ван Т. А.* Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 153–211. 10. Степанов Ю. С. Концепт "действие" в контексте мировой культуры / Ю. С. Степанов, С. Г. Проскурин // Логический анализ языка : избранное 1988–1995. – 2003. 11. *Арутюнова Н. Д.* Об объекте общей оценке / Нина Давидовна Арутюнова // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1985. – № 3.– С. 13–24. 12. *Переверзев К. А.* Пространства, ситуации, события, миры: к проблеме лингвистической онтологии / К. А. Переверзев // Логический анализ языка. Языки пространств. – 2000. – С. 255–267. 13. *Остин Дж.* Как совершать действия при помощи слов / Джон Остин // Избранное. – М. : Идея-пресс,1999. – С. 7–135.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. *La Chanson* de Roland / éd. par G. Moignet. – [2-e éd. revue et corrigée]. – P. : Bordas, 1971. 15. *Le Couronnement* de Louis, chanson de geste du XII–e siècle du cycle de Guillaume d'Orange / éd. d'Yvan G. Lepage. – P.–Genève : Droz, 1978. – 421 p. 16. *La Chanson* d'Aspremont. Chanson de geste du XII-e siècle. Texte du manuscrit de Wellaton Hall / éd. par Louis Brandin. – P. : Champion, 1923. – T. I. – 208 p. ; T. II. – 211 p. 17. Guernes de Pont-Sainte-Maxence. La vie de Saint Thomas Becket / éd. par Emmanuel Walberg. – P. : Librairie Champion, 1964. – 265 p.

© Кремзикова С. Ю.

КРУКІВСЬКА О. В.
Міжнародний відділ державного підприємства "Укрпошта"

ІНФОРМАЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕГАЛЬНОЇ ДЕФІНІЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ЗАКОНОДАВЧОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано особливості комунікативної організації французької родовидової легальної дефініції, окреслено проблематику та визначено тип комунікативних моделей, схарактеризовано чинники, на яких грунтується актуальне членування речень із тавтологією головних членів.

Ключові слова: комунікативна організація, біномінативні тавтологічні конструкції, тема, рема.

В статье проанализированы особенности коммуникативной организации французской родо-видовой легальной дефиниции, определены проблематика и типы коммуникативных моделей, критерии актуального членения предложений с тавтологическими главными компонентами.

Ключевые слова: коммуникативная организация, биноминативные тавтологические конструкции, тема, рема.

In the present article the peculiarities of the binominative tautological constructions communicative organisation are analyzed, different types of communicative models are determined. The cases, on which the actual division of sentences with the principal parts tautology is based, are characterized.

Key words: communicative organisation, binominative tautological constructions, theme, rheme.

Постановка загальної проблеми. Сучасна наука представляє широкий спектр проблем, пов'язаних із комунікативною темою висловлення. Вивчаються мовленнєві засоби, що сигналізують про тема-рематичну організацію речення: порядок слів, синтаксичні конструкції, лексичні засоби, інтонація. Досліджуються відношення між парами корелюючих понять, що використовуються для опису комунікативної організації речень: тема й рема (К. Амман, К. Боост), основа та ядро (В. Матезіус), відоме й невідоме (Н. Арутюнова), дане й нове (В. Адмоні, О. Сиротіна), суб'єкт і предикат (В. Панфілов), лексичний підмет та лексичний присудок (А. Смирницький), тема й фокус (Е. Гаїчова, П. Сгалл), функціональна перспектива, тематизації й рематизація.

Згідно з теорією функціональної перспективи висловлення (ФПВ), висунутої Празькою лінгвістичною школою, складові нейтрального, тобто не емоційного письмового висловлення слідують один за одним відповідно до рівня комунікативного динамізму, до

© Круківська О. В.

тематичної прогресії, а фразовий наголос знаходиться в кінці речення. Для лінгвістів-функціоналістів (напр., А. Мартіне, Ж. Мунен та ін.) вибір розташування складових висловлення уздовж синтагматичної осі – частина процесів, що дозволяють впливати на їх інформаційну вагу. Проте ФПВ не єдиний фактор визначення порядку слів. На думку В. Матезіуса перелік факторів ФПВ однаковий у кожній мові, але мови відрізняються способом і ступенем їх виявлення. Мова йде про граматичний фактор, що включає: 1) граматичну значимість місця слова у фразі, яка визначається його синтаксичною функцією; 2) синтагматичну когезією; 3) фактор ритму; 4) емфазу [1:163].

Пропорція виявлення цих факторів у висловленні різних мов різна. У французькій мові вирішальна роль у ФПВ належить граматичному факторові, тому що у французькій мові порядок слів фіксований.

Вивчення й опис реальних зв'язків слів у реченні не що інше як виявлення й опис способів представлення інформації в реченні, його актуального членування на відоме (тему) й невідоме (рему), що має прагматичний характер, і пов'язано з дискурсом. Це протиставлення *тема / рема* вийшло сьогодні на знамениту дихотомію *топікалізація / фокалізація*. Така концептуальна й термінологічна зміна підходів свідчить, на нашу думку, про зміни, які відбуваються останнім часом у вивченні відношень між синтаксисом і дискурсом. Протиставлення *тема / рема* не слід плутати з протиставленням *підмет / присудок.*

Особливо контроверсійним є поняття теми, яке вимагає розгляду синтаксичного, семантичного, логічного, психологічного й прагматичного аспектів висловлення. Положення В. Матезіуса про обов'язковість відомості теми вразливе, тому що тема й рема мають лексичне словесне значення, а інформація висловлення створюється їх динамічним поєднанням, всією пропозицією. У деяких випадках тема може містити елементи нової інформації [2]. Ми приєднуємося до ідеї потенційної складності теми, яка може містити також «нову інформацію.

У простому двочленному реченні тема й рема у французькій мові зазвичай збігаються з синтаксичними головними членами речення: підметом і присудком, причому тема за своєю глибинною природою субстантивна, тоді як рема дієслівна, предикативна. Це

© Круківська О. В.

пов'язано з тим, що думка людини рухається від відомого до невідомого, утворюючи логічний ланцюжок. Існують мови, де тематичні явища несуть специфічні ознаки, але у французькій мові порядок слів відіграє основну роль у визначенні *теми* й *реми.* Проте, актуальне й синтаксичне членування можуть не збігатися, особливо в ускладненому реченні. Дослідження [2; 3] показують, що не завжди треба пов'язувати граматичний підмет до теми, так само як не завжди підмет займає перше місце в реченні, хоча це його прототипна позиція у французькій мові. Позиція підмета залежить від типу тексту, наміру мовця , від визначення поняття "нове" тощо.

Сучасні лінгвістичні теорії відносять феномен актуального членування речення до мовлення і пов'язують його з теорією мовленнєвих актів. Безсумнівно, розуміння актуального членування речення – необхідна умова ефективної мовленнєвої комунікації. Лінгвісти досліджують актуальне членування різних речень: простих, складних, складнопідрядних**,** а також так званих **речень тотожності**. Семантичною особливістю цих речень є рівнооб'ємність значення підмета й присудка [4:691], що змушує дещо по-іншому глянути на їх комунікативну або тема-рематичну структуру. Прикладами таких речень є речення родо-видової дефініції, зокрема дефініції у французькому законодавчому дискурсі, інформаційна структура якої ще не була об'єктом вивчення в українській романістиці.

До дефініцій через рід і видову відмінність висувається вимога рівнозначності, замінності, еквівалентності (пропорційності) означуваного означуючому: сукупність предметів, що охоплюється ними, повинна бути одна й таж. Саме цей принцип пояснює вимогу логіки, чому родовий елемент повинен бути тієї ж граматичної категорії, що й означуване. Дефініція має форму семантичного рівняння між терміном і його синонімічною парафразою. Мінімальна дефініція – це перелік семантичних компонентів, необхідних і достатніх для виокремлення (в парадигматичному плані) даного значення від усіх інших одиниць мови [5:94].

Об'єкт дослідження – родо-видова дефініція французького законодавчого дискурсу як особливий структурно-семантичний тип речень (речень референційної тотожності)**, предмет** – її тема-рематична структура, **матеріал дослідження** – французькі законодавчі тексти, **мета дослідження** – виявлення особливостей інформаційної структури французької легальної дефініції (ЛД),

© Круківська О. В.

постановка завдання – дослідити специфіку синтаксичної, семантичної й прагматичної організації ЛД як засобу реалізації комунікативної стратегії французького законодавця в законодавчому дискурсі, розглянути канонічну й інверсійну структуру речень ЛД.

Новизна дослідження полягає в його предметі, виявленні синтаксичних, семантичних і прагматичних засобів забезпечення комунікативного наміру законодавця на основі комплексного методу аналізу французьких законодавчих дефініційних висловлень.

Актуальність даної теми визначається недостатньою розробкою проблеми інформаційного членування речень тотожності (РТ), представлених, зокрема, родовидовою дефініцією у французькому законодавчому дискурсі**,** необхідністю поглибленого вивчення проблеми інформаційного членування речення й розвитку теорії комунікативної організації речень і дискурсу взагалі та її практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. РТ в різних його аспектах аналізували на матеріалі російської мови О. О. Шахматов, Н. Д. Арутюнова, О. С. Ахманова, К. Берка, Д. Вайс, О. М. Гвоздєв, Є. В. Кротевич, О. В. Падучева, О. М. Пєшковський, О. О. Потебня, Ю.С. Степанов, Л.П. Старосельцев, А.Б.Шапіро. На матеріалі німецької мови РТ вивчали В. Г. Адмоні, Г. Брікман, І. І. Ревзін, О. І. Москальська, Л. В. Солодушникова, на матеріалі іспанської мови – А. Є. Супрун, французької мови – О. О. Касаткіна, Ж. Перро, М. Ріжель, Ж. Ребейроль, італійської мови – Т. В. Алісова. У сучасній англійській мові РТ описували О. Єсперсен, К. Міяке, Дж. Лайонз, Ю. Найда, Л. І. Коваленко.

Розподіл синтаксичних ролей між підметом і присудком у реченнях тотожності досліджує, наприклад, Н. Д. Арутюнова, яка наголошує на розбіжності позицій лінгвістів у цьому питанні, виділивши три групи підходів: 1) в реченнях тотожності неможливо виділити підмет і присудок**;** 2) в них є по два підмети, а присудок виражений зв’язкою (копулою); 3) у більшості випадків одну частину рівності можливо визначати як підмет, а другу – як присудок [6:182].

Результати дослідження. За формою легальна дефініція, як правило, співвідносна з однією комунікативною реплікою, що представлена послідовністю об’єднаних смисловим зв’язком знакових одиниць, які складають одне ціле. У правильній логічній

© Круківська О. В.

дефініції предикат складають родова і видова ознаки, тоді така структура дефініції встановлює відношення тотожності між дефінієндумом і дефінієнсом.

Не всі ЛД мають однаковий статус: в одних для встановлення зв'язку між означуваним і означуючим використовується дієслово-копула *être*, в інших – метамовні дієслова (напр., appeler, désigner, nommer, signifier), ще одні містять різного роду лексичні форми (напр., comprendre, faire partie, être équivalent тощо). Дефініції першого типу, що їх називають копулятивними або парафрастичними, встановлюють референційну еквівалентність між означуваним і означуючим, інформують про світ, різнобічно коментують його сутність [4; 7]. На цій підставі Н. Д. Арутюнова називає їх денотативними, наголошуючи цим, що в них денотат домінує над сигніфікатом [6:302–304], отже, денотативний тип дефініції встановлює еквівалентність імен, виходячи зі спроможності їх до денотації. Копулятивна (лінгвістична) дефініція – це синонімічна парафраза, яка ідентифікує означуване. Ідентифікаційний елемент (означуюче) належить до тієї самої граматичної категорії, що й означуване, а тому здатен його замінювати: *"L'association est la convention par laquelle ..."* [13:a. 1901].

Найбільш поширеній – родо-видовій – дефініції притаманні певні логіко-синтаксичні особливості, які спонукають по-новому підійти до її комунікативної організації та тема-рематичної структури. У багатьох теоретичних роботах можна зустріти приблизно таку характеристику дефініцій цього типу, що вважаються канонічними для лексикографічного та й будь-якого іншого жанру мовлення: "У будь-якому словнику розрізняють ліву і праву частини. Ліва частина – це те, про що йде мова в словнику. Права – те, що мовиться. Ліва частина – підмет, права – присудок", – пише, наприклад, П. Н. Денисов [5:216]. Проте, на наш погляд, у цьому питанні не все так однозначно. Оскільки в попередньому викладі нами було визначено, що структура такої дефініції базується на відношеннях ідентифікації, або тотожності, з цього закономірно випливає, що обидва члени (означуване й означуюче) у висловленнях тотожності рівноцінні.

Дефінітивні речення тотожності, сформовані у французькій мові за участю дієслова *être* з нульовою семантикою, яке відіграє перехідну роль між темою й ремою або його функціональних

© Круківська О. В.

замінників (напр. constituer), – це номінативні речення, що характеризуються поєднанням у предикативному ядрі двох іменників у позиції граматичного предиката [8:8]. У них предикативно співвіднесені два поняття, виражені іменниками або іменниковими групами, причому одна з таких іменникових груп виконує функцію предиката при дієслові-зв'язці [9:97], напр.: *"Les fruits civils sont les loyers des maisons, les intérêts des sommes exigibles, les arrérages des rentes"* [1:a. 584]. При цьому група предиката зазвичай помітно об'ємніша за групу підмета, що означає розширення обсягу інформації в ремі [10:89]. Специфіка структури дефініції полягає в тому, що означуване завжди виступає вихідним у плані синтагматичного розгортання речення, ним задається тема дефінітивного тексту, а отже, правомірно вважати його підметом.

Зупиняючись на комунікативному аспекті ЛД, відзначимо притаманні їм особливості, що відрізняють їх від визначень загальномовних слів і тлумачень термінів інших галузей науки й техніки, а саме: відправник послання (законодавець) формулює смисл речення ще до вибору синтаксичної конструкції, і тому навряд чи можна говорити про те, що синтаксис є первинним, а актуальне членування нібито потім "пристосовується" до комунікативно-синтаксичних завдань. Законодавець членує таке речення, виходячи з елементарної логіки: для нього тема – це термін, все інше складає нетематичну частину висловлення.

Як і більшість дослідників проблематики семантизації слова, ми розглядаємо "означуване" як тему, а "означуюче" як рему [напр., 11], тому схильні кваліфікувати означуване як номінатив теми тексту дефініції, щось на кшталт його заголовка, виходячи з того, що частини речення або висловлення тотожності, як це було сказано вище, є рівноправними, отже рівності, розташовані в лівій і правій частині, мають один і той самий немовний корелят. Таким чином, говорити про тему й рему в подібних випадках можна знову ж таки з урахуванням аспектів мовленнєвої діяльності, причому, з точки зору користувача закону, ідентифікація невідомого відбувається шляхом зведення до гаданого відомого. Виходить, що означуване – це носій невідомої інформації, а означуюче – відомої, тобто з точки зору отримувача інформації спостерігається **незбіг дихотомії тема → рема** з традиційним протиставленням відомого й невідомого. Така невідповідність визначається точкою зору відправників

© Круківська О. В.

законодавчого послання. Саме виокремлення означуваного як предмета мовлення, тобто як теми, в комунікативному плані є фактичним введенням нової інформації Починаючи дефініцію з означуваного, законодавець ніби пропонує вважати його відправним моментом у даній комунікативній ситуації. Інакше кажучи, означуване-тема, з точки зору мовця, сигналізує про появу чогось нового з функцією предмета повідомлення. Оскільки, як уже зазначалося, у реченнях тотожності означуване кваліфікується як номінатив теми тексту, в нашому випадку – ЛД, воно протиставляється тексту означуючого. Знаменно, що нетематична частина має власну внутрішню структуру, а саме суб'єкт і предикат. З точки зору відправника повідомлення, цій ситуації відповідає самостійна пропозиція типу: "Dans la présente loi les termes suivants signifient: ...". Характерно те, що суб'єкт нетематичної частини пов'язаний з темою-заголовком одним із видів семантичних відношень, наприклад, гіперо-гіпонімічними.

Сказане вище підтверджує висновок, що необхідно виділяти два рівні актуального членування – на рівні речення й на рівні висловлення, тобто коли речення отримує конкретне комунікативне завдання [12:4]. У першому випадку – це тема-рематичне членування, яке характеризує внутрішню структуру речення, у другому – вияв категорії старе / нове, призначеної для відображення специфіки комунікативної ситуації, або, інакше кажучи, це прагматичне протиставлення відомої / невідомої відправникам і отримувачам повідомлення інформації про означуване.

Структура речення у законодавстві відіграє важливу роль у забезпеченні правильного вибору й розподілу інформації. Розглянемо комунікативну організацію семантичних дефініцій за допомогою таких прикладів. "*La cession de biens est l'abandon qu'un débiteur fait de tous ses biens à ses créanciers. lorsqu'il se trouve hors d'état de payer ses dettes* [13:a. 1265]; *Le collecteur est celui qui centralise chez lui pour le compte d'un acheteur et moyennant une rémunération, des produits qui lui sont apportés par des producteurs*" [13:a. 1946]; "*Le génocide est le fait, en exécution d'un plan concerté tendant à la destruction totale ou partielle d'un groupe national, ethnique, racial ou religieux ...*" [13:a. 213–5]. "*Le délaissement est l'abandon volontaire des travaux de mines ou des ouvrages de carrières par l'exploitant*" [13:a. 1980]. Як можна помітити, комунікативна організація всіх цих семантичних

дефініцій однорідна незалежно від того, яка граматичної схема у них реалізована. Приклади демонструють, що наростання інформації відбувається в означуювальній ремі, що міститься наприкінці тексту. Ускладнення конструкції ЛД відбувається за цією ж схемою. У ЛД цього плану тематична частина виражена означуваним терміном, рематична частина – власне дефініція – має багаточленну структуру, складається мінімум із двох частин: перший рівень формує елемент ототожнення, рематична частина другого рівня – це переважно елемент конкретизації, який може бути виражений або самостійною предикативною одиницею, що перебуває у відношенні підпорядкування до реми першого рівня, або словосполученням, яке також підпорядковується ремі першого рівня. Якщо рема містить більше двох частин, то ці частини або можуть мати відношення послідовної підпорядкованості, послідовної залежності кожної від попередньої, або однаковим чином залежати від теми першого рівня. Так, у першій із наведених ілюстрацій: "*La cession de biens est l'abandon* (рема першого рівня) *qu'un débiteur fait de tous ses biens à ses créanciers* (рема другого рівня) *lorsqu'il se trouve hors d'état de payer ses dettes*" (рема третього рівня) [13:а. 564]. Така багаторівнева організація реми покликана виконувати два завдання: забезпечувати дискретність (смислову, логічну) самої дефініції, яка характеризує поняття за родом і видом, а також семантико-синтаксичну однорідність, яка уможливлює не лише типізацію цього виду дефініцій, а й їх формалізацію. Будь-яке відхилення від визначеного порядку послідовності завжди виражається за допомогою іменника або сполучення його з повністю чи частково десемантизованим дієсловом. Звідси зрозуміло, що для актуального членування важлива чітка окресленість у базовій одиниці диференціації на тему (головна частина) й рему (підрядна частина).

Екстралінгвістичним корелятом тексту ЛД є сукупність взаємопов'язаних ознак об'єкта чи явища дійсності. На рівні структури ЛД цей факт відображається, як ми бачимо, у членуванні тексту на предикативні фрази, що відповідають окремій ознаці (перша рема, друга рема, третя рема …). Реми нижчих рівнів можуть виражатися по-різному, оскільки в основі їх зв'язку завжди лежать логічні відношення атрибуції, відповідно, у цій позиції можливі іменникові й інші форми (напр., participe présent, відносне рестриктивне чи обставинне підрядне речення тощо). Характерно, що

© Круківська О. В.

всі ці фрази можуть входити до одного речення, хоча ми переконалися, що це не єдиний спосіб реалізації ЛД, яка може набувати форми складнішої синтаксичної конструкції, охоплюючи кілька висловлень.

Специфіка функціонування вторинно-предикативних структур у текстах ЛД полягає в тому, що синтаксична вторинність не свідчить про нижчий рівень у семантичній ієрархії; як уже зазначалося, укладачі законів намагаються включати до ЛД лише особливі ознаки, важливі для законодавців, які відмежовують значення означуваного терміна від значення інших одиниць, що означують представників того ж підкласу, забезпечуючи таким чином успіх комунікації.

Вторинно-предикативні структури у складі ЛД можуть розглядатися як засіб нарощування синтаксичної конструкції дефініції, що враховує референційні особливості означуваного терміна, а здатність їх до використання для поверхнево-синтаксичної реалізації пропозицій – ознак поняття – характеризується як особливість текстів ЛД: у результаті використання таких структур досягається лаконічність і статичність опису.

Статичний опис фіксує об’єкти і явища дійсності в якісній визначеності, стабільності й незмінності в певний проміжок часу. Це відмітна властивість мови закону, оскільки будь-який технічний опис дається, як правило, поза часовою перспективою. Цим зумовлене, зокрема і широке використання в текстах ЛД пасивних конструкцій, особливо пасиву стану.

Нормативна вимога до достовірності інформації, що міститься в ЛД, на рівні прагматичного синтаксису знаходить своє відображення в розташуванні реалізації пропозицій. Ближче до означуваного, як правило, містяться конструкції предиката, що віддзеркалюють найсуттєвіші для даної ситуації ознаки чи властивості означуваного – інтенсіонал його значення (див. приклади вище). Розташування в означуючому предикатів у порядку значущості їх семантики також підтверджують висновки психологів про закони моделювання дійсності за допомогою мовних засобів.

Інверсійна комунікативна організація дефініції. Відповідно до усталених у синтаксичній структурі мови і лексикографічній практиці норм, речення, що містить у дефініції специфічну ознаку (означуюче), іде після визначення характеру означуваного терміна, підпорядковуючись йому, подібно до відношень між головним і

© Круківська О. В.

підрядним реченнями у складно-підрядному, напр.: "*Les biens communaux sont ceux à la propriété ou au produit desquels les habitants d'une commune ont droit acquis*" [13:a. 542].

Проте в законодавчому дискурсі це не завжди так, навіть частіше навпаки, і це узгоджується з тим, що саме відмітна чи істотна ознака передає сутність юридичного змісту означуваного терміна. Отже, саме юридичний режим, узятий у своїй цілісності і зведений до кількох визначальних принципів, чинить тиск на структурно-семантичний характер терміна. Юридичний характер не існує *апріорі* і не залежить від абстрактної концепції, а є результатом сукупності складових певного режиму, який йому може забезпечити слово, а значить традиція визначення в ЛД характеру юридичного режиму ще до розкриття сутності терміна є закономірною. Тут, як це часом трапляється в різних життєвих ситуаціях, думка спрацьовує у зворотному порядку, точніше сказати: етапи інтелектуального процесу й етапи викладу думки починаються з кінця, як результат – юридичний характер терміна вербально фіксується на початку дефініції, ще до викладу суті його відмітної / істотної ознаки (ознак). Так, у фрагментах: "*Est dit enfant en garde* …" [13:a. 49], "*Sont considérés comme liquidations* ..." [13:a. 3] чи "*Est compagnon-batelier* ..." [13:a. 1289] структура: (дієслово) d <a b c> відповідає ядерній дефініції, має стверджувальний характер завдяки поставленій на початку фрази дієслівній синтагмі.

Як ми відзначали вище, інверсування – часта практика семантизації у законодавстві (за нашими підрахунками, 1/3 від усіх досліджених випадків). Цікавим у плані семантичного обсягу є членування обставинних речень мети: якщо вони розміщуються на початку фрази, то їх значення виходить за її рамки, спрямовуючи увагу читача на рішення, що випливає з очікуваної реалізації мети, напр.: "*Afin de faciliter l'insertion professionnelle de demandeurs d'emploi et d'aider les entreprises* ..." [13:a. 397]. Рідше означуваний термін займає останнє місце в реченні, напр.: "*Le fait d'attenter à la vie d'autrui par l'emploi ou l'administration de substances de nature à entraîner la mort constitue un empoisonnement*" [13:a. 221–5]. Структура <a b c> constitue *d* відповідає оберненій, або номінальній, дефініції: означуюче – те, що дано, тобто тема, а згодом означуване – рема. Спочатку розкривається значення, а потім вказується ім'я, значення

якого визначається. На відміну від канонічної дефініції, обернена дефініція йде від означуючого до означуваного: <a b c> d.

Трапляються дефініції, що не мають у безпосередній структурі означуваного терміна, якщо, наприклад, законодавець виніс його в заголовок, напр.: *droit de passage* [13:a. 682]. Перевага такої будови ЛД полягає в економії, оскільки термін непотрібно повторювати в самому тлумаченні.

Висновок. Таким чином, наше дослідження показало, що у комунікативній організації ЛД спостерігається незбіг дихотомії тема → рема з традиційним протиставленням відомого й невідомого, що визначається точкою зору відправників французького законодавчого послання, а це відкриває нові перспективи в дослідженні комунікативної організації речення й дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Матезиус В.* О так называемом актуальном членении предложения / В. Матезиус // Избранные труды по языкознанию. – М. : УРСС, 2003. – С. 161–167. 2. *Даниленко В. П.* У истоков учения об актуальном членении предложения (период до Анри Вейля) / В. П. Даниленко // Филологические науки. – 1990. – № 5. – С. 82–89. 3. *Горголюк Н. Г.* Речення тотожності в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Ніна Георгіївна Горголюк. – К., 2005. – 20 с. 3. *Гак В. Г.* Теоретическая грамматика французского языка : [учебник] / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Добросвет, 2000. – 832 с. 5. *Денисов П. Н.* Лексика русского языка и принципы ее описания : [монография] / Петр Никитич Денисов. – М. : Изд-во "Русский язык", 1980. – 252 с. 6. *Арутюнова Н. Д.* Предложение и его смысл / Нина Давидовна Арутюнова // Логико-семантические проблемы : сб. ст. / под ред. Д. П. Горского. – М. : Наука, 1976. – 383 с. 7. *Riegel M.* Définition directe et indirecte dans le langage ordinaire : les énoncés définitoires copulatifs / Martin Riegel // Langue française. – P. : Larousse, 1987. – № 73. – P. 29–53. 8. *Герасименко Н. А.* Проблемы односоставности / двусоставности в грамматике / Надежда Алексеевна Герасименко // Вопросы лингвистики : науч. журнал / отв. ред. М. П. Одинцова. – М. : Изд-во МГОУ, 2000. – Вып. 3. – С. 8–12. 9. *Падучева Е. В.* Высказывание и его соотнесенность с действительностью: референц. аспекты семантики местоимений / Елена Викторовна Падучева. – [5-е изд. испр.] – М. : ЛКИ, 2008. – 288 с. 10. *Почепцов Г. Г.* Конструктивный анализ структуры предложения : [учебник] / Георгий Георгиевич Почепцов. – К. : Вища шк., 1971. – 191 с. 11. *Андреюк И. А.* Проблема дефиниций в отраслевых словарях: семантико-синтаксический аспект (на материале словарей по электротехнике современного английского языка) : автореф. дис. на соискание учен. степени. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Ирина Андреевна Андреюк. – Л., 2005. – 16 с. 12. *Брылева Н. П.* О двух уровнях актуального членения / Наталья Петровна Брылева // Вопросы грамматики английского языка : сб. научн. тр. / под ред. Ю. Н. Караулова. – М. : Изд-во МГПИИЯ им. М. Тореза, 1977. – Вып. 110. – С. 3–15.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. *Code civil* / réd. avec le concours de Alice Tisserand-Martin. – [107-е éd.]. – P. : Dalloz, 2008. – 707 p.

© Круківська О. В.

КРУПКО О. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЕТИЧНЕ СЛОВО ВАДИМА КРИЩЕНКА

Статтю присвячено творчості поета-пісняра Вадима Крищенка, зокрема його афористиці, в якій – роздуми про філософію життя, складні людські взаємини, духовність, про проблеми сьогодення.
Ключові слова: твори малих форм, афоризми, афористичні вислови.

Статья посвящена творчеству поэта-песняра Вадима Крищенко, в частности его афористике, в которой – раздумья о философии жизни, сложные человеческие взаимоотношения, духовность, проблемы сегодняшнего дня.
Ключевые слова: произведения малых форм, афоризмы, афористические изречения.

The paper focuses on aphorisms in the works of a poet and lyrics Vadym Krishchenko, devoted to life philosophy, complicated human relations, spirituality and topical problems.
Key words: small-format works, aphorisms, aphoristic saying.

У цілісних і здавалося б неподільних поетичних творах часто можна помітити словесні формули, здатні до мовно – естетичного функціонування також і поза цими текстами. Це своєрідні авторські узагальнення, індивідуальні фрази чи усталені вирази. Виражаючи важливий поетичний зміст, такі вислови, з одного боку є своєрідними сигналами естетичної інформації про весь твір і його автора, а з другого – тяжіють до художніх канонів певної епохи, нерідко стають афоризмами і справді можуть надовго пережити свого творця і свій час.

Вадим Дмитрович Крищенко належить до числа майстрів українського художнього слова, творчість яких особливо багата на афористичні вислови. Ними пересипана вся його поезія. У лаконічну й довершену форму відлито також мову багатьох його мінітекстів.

Чим більше людям віддаєш ти, Тим більш лишається тобі. Парадоксально, але врешті Завжди так буде, далебі.

Сонце і хліб – одвічні поняття. І, відгортаючи нашарування скибу, Із сонцем у серці йдемо у життя І працею вклоняємося хлібу.

Вадим Дмитрович володіє рідкісною виразністю слова, націленістю фрази.

Літа, літа – як дикі коні, мчаться. І відкриваю я простий секрет: Благословенні лиш любов і праця, А решта все – то суєта суєт.

© Крупко О. І.

Хоч не задумуємось часто, Та усвідомлюєм – таки: Одна з ознак людського щастя – це наші ще живі батьки.

Його поезія, а отже й афористика – це своєрідна розмова автора зі своїми читачами про земне та небесне, про радісне й печальне, словом про все, з чого складається наше життя. І скрізь, у кожному рядку відчувається щирість і українське єство цього видатного майстра слова. Естетичний зміст його афоризмів узгоджується з відшліфованістю, словесною економністю і характерною ритмомелодійністю. Це сприяє повнішому збереженню і легшій передачі експресивності вислову. Естетика афоризмів пов»язана з тим, що доречно вжите і вміло акцентоване слово допомагає авторові образно узагальнити думку, надати мовленню особливої емоційно-експресивної тональності.

Подих рідної землі – наче хліб з долоні мами, Подих рідної землі – Він завжди, повсюди з нами.

Народна пісня – як душа бездонна, Людської долі вічна течія. Із неї, наче з маминого лона, Вже в котрий раз народжуюся я.

Рядки його творчості сердечні й проникливі. Вірші, що скомпоновані в збірки, писалися в різні роки, різняться настроями, своїми світлотінями. Але він, як пише у вступній частині “Замість передмови” [1:4], намагався свої слова наповнити щирістю і світлом доброти. І кожен може відшукати тут те, що співзвучне стану його душі. Адже автор і співрозмовник, і порадник. “Я сам тяжію до коротких афористичних форм” зізнається автор [там само]. І справді – що не рядок, то афоризм або афористичний вислів.

Яке б важке не чатувало горе – Народе, віримо в твою можуть, Що все осилиш, все ти перебореш, Що ми були, ми – є і маєм буть!

Будь собою! Роки повняться досвідом, Слово – порадою, Не торгуй у житті, Мов копійкою, Правдою.

Не схибуй ні в багатстві, Ні в славі, Ні в бідності.

Будь собою і знай Ціну власної гідності.

І в кожному своєму творі Вадим Дмитрович прагне нести думку про високе служіння людини людству, за долю якого кожен із нас мав би усвідомлювати свою частку відповідальності.

Спасіння – у добрі, спасіння – у любові, І це стосується, напевно, нас усіх. Чого ж ми носимо у серці та у слові Отруту заздрості та злості вічний гріх?

© Крупко О. І.

Не слухай різних обіцянок щебет, Бо не оглух ти ще і не осліп … Народе мій, надійся лиш на себе – Ори свій лан, щоб засівати хліб.

Вони, ці рядки, співзвучні нашому часу, зусиллям і тривогам на шляху утвердження українства. Афористичними висловлюваннями можуть завершуватись короткі тексти або "перебиватись" довгі.

А де державності мужі, де рицарі звитяги й духу? Чому навкруг слова чужі обсіли нас, як чорні мухи?

Невже всі прикрощі століть Нас розумінню не навчили? І Україна знов стоїть за кілька кроків від могили …

Спинімось … мати молить нас, Бо для держави, для єднання Господь нам дав куценький час І певно дав його востаннє.

Скільки чудових творів народила його поетична душа! Багато з них звучать канонічно, як молитва і всі вони мають глибокий національний зміст, примушують замислитись, а часто навіть завмерти:

Хай святиться ім'я твоє, Краю мій милий, Там, де гори і доли В переплетенні рік. Хай Господь посилає нам Мудрості й сили І хранить Україну Нині, прісно й повік.

Дай, боже, нам своєї сили І мужності своєї дай, Щоб ми від зла оборонили Себе і свій стражденний край.

Дай, Боже, нам своєї віри, Що ми народ – були і єсть! Хай недруга лихі сокири Пощербляться об нашу честь

Дай, боже, нам усе згадати І усвідомити, що є, Дай мучитися, і страждати, І вистраждать – таки своє.

Ще й словом праведним та зором Застережи, а не утіш, Щоб нам очей не виїв сором За душу продану за гріш.

Вроджена скромність, чистота душі цього чоловіка вражають. Це в нього від батьків-вчителів, від того неповторного невичерпного джерела, яким споєний з дитинства. Вадим Дмитрович – людина совісті й високої моралі, один з шанованих авторитетів нації. Збірки його поезій зіткані з добра й любові, всуціль перейняті українським духом.

Відчувать рідний край, Рідний дім, рідну мову – З цим по світу ходжу, Цим на світі живу.

Скажу відверто, без загадок, своєму пращуру вклонюсь, Що дав мені цю землю в спадок, що українцем я зовусь.

"Коли пишу про маму, яка померла дуже рано, – згадує поет в одній із своїх збірок,– немов торкаюся її душі, так хочеться

поділитися з нею своїми сумнівами, спитати поради" [2:5]. Багато поезій народилося від світлої згадки про неї, а для нас звучать, як заповіді:

Шануймо батька, шануймо матір – І нам воздасться теж добром. Хай буде шана в кожній хаті І дух сімейства за столом.

Шануймо батька, шануймо матір – нам каже Біблія свята, І щастям будемо багаті На всі часи, на всі літа.

Дорога до матері – вічна дорога, Нас грішних веде, як молитва до Бога. Дорога до матері – довге чекання, Як заповідь перша й надія остання.

Все суєтне відходить, відлітає, як вітер… Лиш приходять на думку пророчі слова: Ми під теплим крилом, ми безпечні, як діти – Поки батько живий, поки мати жива …

Нам найдорожчі донечка і син – Вони одненькі, а чи їх багато: все віддаємо, А життєвих сил ми набираємось від матері і тата.

як щира і душевна розмова-порада всім, хто бере до рук його книги:

В морі спокуси є хвилі великі, Та не забудь у захопленні ти,

Що лиш родина – бальзамові ліки, Ліки від старості і самоти.

Все відцвітає, і жовкне, і гине, Вітром розноситься, ніби сміття …

Тільки родина – як вічна зернина На невмирущому полі життя.

Батько і мати – два сонця гарячих, Що нам дарують надію й тепло. Батько і мати … У долі дитячій Треба, щоб кривди між них не було.

Хай спадок батька перейде до сина І стане зрозуміло всім сповна, Що правда на усі віки єдина Й краса людська на всі віки одна.

а ще – як своєрідна сповідь:

Моє щоденне ремесло, Мої труди – шукання слова, Щоб там неправди не було – у цьому істини основа.

Щоб веселішало життя моє І заздрість не студила, як зима – Я думаю про те, що в мене є, І не лічу того, чого нема.

Вадим Крищенко, як поет, – дуже різноплановий, але лейтмотивом його книжок поезій, а отже й афористики, є завжди діяння людини, її багатий духовний світ, ствердження ідеалів любові, краси, правди життя.

© Крупко О. І.

Ні, не хитруй з собою, бо суд занадто строгий. І позувать не треба знервованій юрбі. Віддай ти серце – людям, віддай ти душу – Богу, А лише честь навічно ти залиши собі.

Крізь втому, котра спину гне, Крізь біль невдач і крики Хай не заступить нам дрібне побачити велике .

"У мого друга проглядався той "респект", – пише про Вадима Дмитровича його однокурсник поет Борис Олійник, який свідчить про досить тривке підґрунтя внутрішньої культури і почуття міри та ненав'язливої власної гідності, чого не завжди вистачає багатьом, – І той артистизм, вишуканість і респектабельність озвались в його поезії" [1:5].

Живу в своєму світі ... І не руйнуй мій світ, Де мамина порада і батьків заповіт, Де розуміння давні, як діяти не слід ... Заходь, коли захочеш, та без брудних чобіт.

У його творах – неприхована правда, сонячна й журлива, а тому близька кожному українцеві. А ще він – тонкий лірик, один з найкращих, найщиріших поетів-піснярів. Вчитайтеся в його рядки:

Берег любові в далекім тумані, А допливеш – коли тільки удвох, А допливеш – коли спільне бажання ... Берег любові та хвилі тривог.

З тобою ми, як дві зорі, – Високі і тривожні. Здається, поруч у горі, А стрітися не можем.

Коханим бути, і кохать самому – Це щастя. Що нам так не вистача ... І де б не йшов – скрізь поспішать додому, щоб утопитись в лагідних очах.

"У тебе вірші, як пісня", – сказав якось Андрій Самійлович Малишко Вадимові Дмитровичу [2:549]. І справді, багато рядків написаних ним творів стали згодом піснями. Щасливе поєднання простоти, орієнтація на європейські зразки в опорі на унікальне явище світового обширу – українську народну пісню – ось ті складові, котрі манили й манять до його творчості композиторів різних поколінь і рангів – од класиків починаючи. І саме це відчувають глядачі й слухачі, тисячі й десятки та сотні тисяч яких збирає до гурту словом і мелодією Вадим Дмитрович Крищенко.

Чимало його пісень стали воістину народними. Він один з небагатьох, який відстоював і відстоює честь істинно української естради, позначених іменами братів Майбород, О. Білаша, І. Поклада, А. Малишка, В. Симоненка та багатьох інших. Брали його пісні на вуста багато визначних артистів, береже пам'ять про

© Крупко О. І.

тих, кого вже немає поміж нас, бажає щастя і добра тим, "хто ще дивиться на небо, тішиться сонцем життя" [2:7] , як пише поет.

"До всіх цих чеснот мого перевесника, – це знову з рядків Б. Олійника, – я б ще додав особливу подільчатість: чимало з уже відомих і молодих колег співучої братії, дякуючи саме Крищенкові "вибились в люди". В ньому і крихти немає отої чорної заздрості, котра нерідко пробігає поміж творчих осіб, часом спалюючи талант. Він – істинний українець і за родоводом, і, що найголовніше – за ідеєю. Незалежна Україна – його дороговказ" [1:6].

Коротка довідка. Вадим Дмитрович Крищенко народився 1 квітня 1935 року в Житомирі. Освіту здобув на факультеті журналістики КДУ імені Шевченка. Автор більше сорока поетичних книжок, які видавались і за межами України, багатьох сотень пісень (понад 500), улюблених в народі, Заслужений діяч мистецтв України, Народний артист України, Член Національної спілки письменників України, лауреат літературно-мистецьких премій ім. Нечуя-Левицького, А. Малишка, Д. Луценка, багатьох міжнародних та національних пісенних конкурсів та фестивалів.

Він кавалер багатьох орденів, в тому числі Ярослава Мудрого, "За заслуги" 2 і 3 ступенів, престижних церковних відзнак – орденів Андрія Первозваного і Святого Володимира.

Живе і працює в Києві.

Якось тихо й непомітно, не вистоюючи в чергах за різними преміями та нагородами, Вадим Дмитрович, однак, став улюбленим поетом для багатьох. Справді, українське слово ніколи й ніде не зраджувало його, адже дуже дбає і вболіває за українську пісню, прекрасно розуміючи, що світ відкриває Україну саме з нашої пісні, ми цікаві йому саме нашими піснями. А що швидше й органічніше ПРИТУЛЯЄТЬСЯ ДО СЕРЦЯ ЛЮДИНИ, ЯК НЕ ПІСНЯ? Саме вона, запам'ятовуючись, найшвидше й наймасштабніше долітає до кожного. Отже без вагань можна сказати, що поетичні афоризми Вадима Дмитровича, як і пісня – мудрі, душевні, елегантні. І утверджують вони ті цінності, які має утверджувати наша культура в цілому. Домінанта його поетичних афоризмів пояснюється значною мірою ще й їх ритмізованістю, заримованістю, стилістичною довершеністю, силою стилю й красою звучання, а це – як наслідок – сприяє кращому їх сприйняттю.

© *Крупко О. І.*

Серед чисельних поезій видатного майстра слова можна знайти цілі розділи віршованих мініатюр. Окремі думки, особливо ті, які мають мініформу – сентенції, автор називає по різному: "*Прозорі краплинки дощу*", "*Вузлики на пам'ять*", "*Дощинки на вечірньому вікні*". Як і поезія більшого формату, вони є продуктом лише його світосприйняття, його світобачення. І в кожному рядку – сила слова, сконденсованість змісту, а отже цінна порада, мудрість. В цих коротеньких рядках відлунює і лірична струна, і особисті тривоги та болі, і роздуми про життя. Та в кожному створюється особливий світ, в якому довершеність форми гармонує з глибиною та оригінальністю думки, визначається авторське ставлення до питань, порушуваних у текстах творів, узагальнюються роздуми і спостереження.

Вітання на шістдесятиліття

Утома і печаль стара Хай не підходять упритул ... Хоча уже і не "ура", але іще й не "караул".

Як живеш?

Як живеш? – Що сказати – живу, як усі, Сподівання коня все воджу по росі І дивлюся, як вік своє пише есе ... – Ти спитав, як живеш? ... Оце, певно, і все.

Думка

Проста, здається,думка, але цінна, В ній міркування сховані не злі: Величність неба лиш тоді доцільна, як не порушує гармонію землі.

Мати

Материнська потреба Ділить все пополам Все солоне – для себе, все солодке – синам.

Уміти жить

Уміти жить?.. Не пхай в кишеню гроші, А в душу холодів не напусти. Є цінності, які за все дорожчі, – Це очі совісті і серце доброти.

Подумаймо про небо

Ми утомилися в щоденній суєті: І те, і те, і те нам треба ... Які дрібнесенькі бажання ті, Ідучи по землі – подумаймо про небо.

Наївність

Наївність між людей не дуже Цінується ... Нікчемний гріш. Та з кожним днем, зізнаюсь, друже, Чомусь вона мені миліш.

© Крупко О. І.

Як великий майстер афористичного жанру автор у лаконічних формах здійснює пошук оригінального зображення сутності складних явищ і процесів багатогранного життя, добре розуміючи, що як поезія і пісня, афористика – своєрідна досконала школа виховання. Провідна тема його усталених висловів – щиросердна любов до рідної землі, прадавніх традицій українського народу, тривога за збереження краси природи і оновлення душі людини.

Чого так?

Чого повелось так? – шукаю поради, Питав не одного. Не двох і не трьох ... Чим ближче до влади, тим далі від правди, Як ближчає трон – даленішає Бог.

Без назви

Хоча вросли у давній звичай, Та в настроях відчувся злам: Нам треба жити не при свічах – Під сонцем треба жити нам.

Пекторалъ

Не відійти нікому від строкатості, Життя – немов зігнута пекторалъ ... Бо і в печалі є краплина радості, А в радості визиркує печаль.

Формула життя

Яка фатальна формула життя – Немов до неї чорний знак пришитий ... І все ж крізь болі, сум і каяття Вуста шепочуть спрагло: жити, жити ...

Мамина могила

Впаду на хрест я і заплачу, притисну камінь до чола, У цьому світі щось я значу Тому, що в мене ти була.

Жіноча доля

Жіноча доля – яблунева віть. Плодами вниз, а пелюстками вгору, вона залежна, що там не кажіть, Від того, хто із нею поруч.

Буває …

Шкребеться думка, ніби миша, Її збагнув я не раптово: В житті буває мудра тиша Талановитіша за слово.

Найкращий день

- Найкращий день в житті? – Сьогоднішній, звичайно . – Чому?

- Тому, що може бути останній.

Відвертість

Вже стільки гриму в нас на лицях, І стільки поз, і стільки "я", що хочеться швиденько вмиться джерельною із ручая.

По правді

© Крупко О. І.

Говорить, мов читає вірші, Та трута схована між слів. По правді – отакі ще гірші І за відвертих ворогів.

Вміючи правильно поводитись зі словом, вміючи виявити всі його грані та відтінки, поет щоденно вплітає свій голос в гомінкий ритм часу, пристрасно стверджує високі ідеали життя і своєї мрії. Артистизм автора, пильність його погляду, влучність мовного вираження народжують вислови переконливі, такі, що западають в душу. В них працює кожне слово, органічно беручи участь у висловленні думки, підсилюючи її образний вплив. Гранична економія слова та глибина змісту надають висловам своєрідної неповторності, підсумкового роздуму, мудрості думки. Мистецтво афоризму саме в тому й полягає, щоб найглибші думки висловити мінімальними словесними засобами та викликати відповідну реакцію читача чи слухача, спонукати його дотворити образ, домалювати в своїй уяві картину у всій повноті та багатстві кольорів.

Добро

Добро, що вимага віддачі, – не добро, Звичайна послуга і більш нічого. Це бачення сховаймо у нутро, Бо хвалене воно вустами Бога.

Життя не буває багато

Цю мудрість в суєтах не завжди збагнеш, Та хочу про неї усім нагадати. Чи ти молодий, чи старий – та усе ж: Ніколи життя не буває багато.

Давня мудрість

Всі книги прочитай, що дивляться ласкаво, Пізнай слова природи свого краю – І, може, лиш тоді ти будеш мати право Сказать усім: нічого я не знаю.

Різні друзі

У житті бувають друзі різні – Я на цьому серце вже обпік …
Як зустрінеш – цілуватись лізе, Відійдеш – то плюне у твій бік.

Навіть у лаконічних рядках автора відчувається напруга і авторські пристрасті на тлі простоти і величі загальнопланетарної ідеї щодо справедливості і досконалості світу.

Без назви

Один, обливаючись потом, Кладе у пісках магістраль, – А іншому тільки охота Вчепить на жакеті медаль.

Запитання

– Ти за лівих чи за правих? – Запитання в очі пнеться. – Я за тих, хто не лукавить, Хто стоїть на рівні серця.

Сильна стать

Ми сильна стать? Рокочем, як громи, А зрозуміть не можем довгий час, Що вибираємо не ми, А вибирають нас.

Діалектика життя

Колись і дня не міг прожити Без друзів, схильних на сміхи, Що вміли день розворушити І жарт зодіти в лопухи,

Колись не міг прожить ... А нині Все навпаки ... і вже так звик: Ховаюсь в тиші тополиній, де не чіпає душу крик.

Ні, до людей не став похмурим, Та в серці інше почуття ... Чи це специфіка натури, Чи діалектика життя?

"Поки горить моя свіча, я ще пишу, ще суєчусь, намагаюсь жити за законами Божими, за законами моралі … Істинне добро не повинно чекати віддяки чи нагороди. Зробив комусь добро – і вже це має гріти твоє серце. – згадує поет, – [2:561]. Я не гуртова людина, не люблю великих компаній, різних дискусій до ранку … Може, вони когось надихають, а мене вони позбавляють отієї енергетики самостійного мислення. Є у мене і гріховність. Є моменти життя, за які мені соромно. Загрузав у дрібницях, а головне – відкладав на потім. Та скажу вам чесно: найвищими і найдорожчими були для мене дві субстанції: родина і Україна. А, може, справедливіше було б поміняти ці слова місцями.

Життя щось забрало, а щось дарувало, але я не лукавив, коли в одному з віршів написав:

Стрімке життя міняє ідеали, Стають нові вожді на п'єдестал. Але земля, що кривдою топтали, Для мене все ж найвищий ідеал.

За те, що пив з криниць любові, Що не втопився у злобі, Що душу грів у ріднім слові, – Я, пісне, дякую тобі.

Не можна все навік забути, Хіба минуле безіменне? Коли мене уже не буде – Хай пісня скаже щось за мене".

ЛІТЕРАТУРА

1. *Крищенко В. Д.* Поезії / В. Д. Крищенко. – К. : ВіРА ІНСАЙТ, 2002. – 447 с.
2. *Крищенко В. Д.* Українська душа / В. Д. Крищенко. – К. : Дніпро, 2009. – 592 с.

© Крупко О. І.

КУЧМА О. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИХ ЧАСТОК У РОМАНІ ЗІҐФРІДА ЛЕНЦА "УРОК НІМЕЦЬКОЇ"

В статті розглядаються дискурсивні функції емоційно-експресивних часток в ідіостилі відомого німецького письменника З. Ленца на матеріалі роману "Урок німецької".
Ключові слова : емоційно-експресивні частки, ідіостиль, стилізація, мовний портрет, когерентність.

В статье рассматриваются дискурсивные функции эмоционально-экспрессивных частиц в романе известного немецкого писателя З. Ленца на материале романа "Урок немецкого".
Ключевые слова : эмоционально-экспрессивные частицы, идиостиль, стилизация, языковой портрет, когерентность.

The article analyses the discursive functions of the modal particles in the individual style of the well-known German author S. Lenz on the material of his novel "Deutschstunde".
Key words : modal particles, individual style, stylization, linguistic portrait, coherency.

Індивідуальний стиль (ідіостиль) письменника все частіше стає об'єктом уваги лінгвістів, оскільки дає можливість дослідити роль того чи іншого митця у розвитку та збагаченні літературної мови, її виражальних засобів. З іншого боку, дослідження індивідуальних особливостей світосприйняття, мислення та мови автора дають ключ до розуміння секрету популярності його творів. Зверненням до антропоцентричних вимірів мови літературного твору пояснюється **актуальність** розвідки, проведеної на **матеріалі** роману відомого німецького письменника З. Ленца "Deutschstunde" (1968 р.). Вибір роману пояснюється особливим місцем, яке він займає у німецькій повоєнній літературі та у творчості самого автора. Власне, саме цей роман зробив його знаменитим. **Об'єктом** дослідження обрані функції емоційно-експресивних часток в ідіостилі письменника.

Епічне полотно З. Ленца стало програмним твором в усіх школах Німеччини і широко відоме поза її межами не лише через звертання до актуальної в повоєнній літературі теми – обов'язок і провина в часи націонал-соціалізму, а й як взірець, справжній урок красивої, багатої зображальними засобами мови. Однак, якраз мова роману досліджена ще недостатньо. Як справедливо зауважує В. І. Волощук [1:1], романи З. Ленца вивчалися в першу чергу літературознавцями (К. Русс, М. Райх-Раніцкий, М. Бош, Г. А. Хотинська, І. Г. Виноградов, М. М. Слуцкіс, А. В. Карельський та ін.). Окремі спроби лінгвістичного аналізу знаходимо у працях Ю. І. Архипова. П. М. Топера, Н. Мекленбурга, Й. Фредеріксена,

© Кучма О. І.

М. Арендса, К. Менка, Й. Шварца, В. Бассманна, Х. Петцольда, а також В. І. Волощук. Дослідники одностайні в тому, що в плані стилю автор є прихильником загальноприйнятої форми оповіді, не прагне здивувати чимось несподіваним, але впевнено і разом з тим обережно розгортає сюжет. Цим, очевидно, і забезпечується успіх його творів [2].

На різних рівнях тексту виявлені характерні для автора зображальні засоби, як от комбінування нейтральної лексики із засобами символізації, концептуалізації, з північно-німецькими топонімами, термінами, колоративами. Серед засобів образності виділяються метафори, метонімії, гіперболи. На рівні синтаксису часто відмічають надмірну довжину та синтаксичну розгалуженість висловлювань (періоди), незвично детальні описи природи чи людей та повтори [1], які, однак, і творять оригінальний ритм прози Ленца.

Метою цієї статті є виявлення функцій емоційно-експресивних часток у романі, оскільки цей засіб когерентності тексту ще не розглядався на матеріалі творів письменника ні серед граматичних, ні серед лексичних чи прагматичних засобів. За нашими спостереженнями, саме пряма мова персонажів, вплітаючись у просторі описи природи чи роздуми автора, забезпечує динамізм, напругу та цілісність тексту. **Наукова новизна** дослідження полягає у заповненні певної прогалини у лінгвостилістичному та прагмалінгвістичному аналізі ідіостилю письменника.

Автор звертається до сучасників простою і зрозумілою кожному мовою 21-річного хлопця з північно-німецької провінції Зіґґі Єпсена. Мовлення інших персонажів твору, членів родини руґбюльського дільничого поліцейського, переслідуваного владою художника, доктора Бусбека та інших, незалежно від освіти чи соціального стану, марковане звичними для усного, в тому числі діалектного, мовлення частками. З майже 500 сторінок роману виокремлено 345 фрагментів тексту, які містять від однієї до трьох часток або їхніх сполучень.

Безперечно, в літературному творі емоційно-експресивні частки є засобом *стилізації*: за відсутності на письмі інших засобів, що супроводжують усне мовлення (інтонація, жести, міміка), ці, як правило, короткі слова створюють найекономнішим чином тло ситуації мовлення та керують перебігом розмови.

Однак, пряма мова персонажів – найбільш придатний контекст для реалізації частками своїх функцій – трапляється не так часто в романі (напр., прямих висловлювань головного героя втричі менше, ніж його непрямої мови або невласне прямої мови). В нижче наведеному прикладі невласне

© Кучма О. І.

прямої мови, адресатом якої є сам мовець, спостерігається повторне вживання однієї частки (мовець виправдовує свою поведінку) : *"Ich konnte es doch nicht so weit kommen lassen nach allem, dass sie aufflammten in einer unbewachten Sekunde, ich musste doch etwas tun. Ich musste doch darauf hören, was meine Furcht mir riet."* [7:378]. За допомогою частки *"einfach"* мовець "оживляє" колись пережиті емоції у своїй свідомості : *"... bis sie mich auf einmal in der Grätsche ihrer mageren braunen Beine fing und festhielt: da wusste ich einfach nicht, was ich noch hätte wahrnehmen können außer ihrer Nähe"* [7:59]. Саме завдяки збереженню емоційності прямого висловлювання при передачі його в непрямій або невласне прямій мові довгі пасажі тексту сприймаються природно, легко, не втомлюють читача. Отже, можна припустити, що насичуючи непрямі висловлювання героїв, частки керують перебігом *інтеракції автора з читачем*. Цікаво, що в українських перекладах в цих типах контексту частки або інші засоби емоційності, як правило, відсутні [3:165].

За емоційно-експресивними частками визнають важливі *соціальні* функції. Вони сигналізують про характер міжособистісних стосунків мовців, про їхній статус у суспільстві. Якщо директор виховного закладу Гімпель, звертаючись до учителя доктора Корб'юна, супроводжує своє запитання емоційною оцінкою (докір, роздратування) : *"Mein lieber Doktor Korbjuhn, was ist denn nun schon wieder geschehen?"* [7:437] – частки сигналізують симетричність стосунків людей одного соціального статусу, вони очікувані адресатом висловлювання. У звертанні директора до "важковиховуваного" учня Зіґґі (несиметричні, ієрархічні соціальні стосунки) частки допомагають подолати цю асиметрію, установити контакт, створити довірливу атмосферу : *"Aber nun müssen wir wohl zu dir kommen. Du hast also Bilder vor deinem Vater in Sicherheit gebracht. Wie passierte das? Erzähl uns mal!"* [7:431].

Частка *also* неодноразово трапляється у розмовах Гімпеля з підопічним, коли він наводить хлопця на потрібну думку або повертає до лінії розмови, від якої той відхилився, або ж підсумовує сказане хлопцем з метою отримати підтвердження : *"Warum hat dein Vater diesen Bildern nachgestellt? – Zuerst dienstlich. Da kam so ein Malverbot aus Berlin für den Maler Nansen – Dein Vater, Siggi, als Polizist, hatte also dienstlich ein Malverbot zu überwachen"* [7:431]. Саме ця частка найчастіше виконує *текстоформуючу* функцію, починаючи розмову, або підбираючи обірвану нитку розмови.

Емоційно-експресивна частка є одним із компонентів *мовного портрета*. Вживання у спонукальному реченні частки *man* замість

загальновживаної частки *mal* характеризує художника Нансена як носія північно-німецького діалекту : "*Tu das man in die Mappe"* [7:52], *"Lass man die Kinder am lütten Tisch ätn …"* [7:61].

Часте повторення якоїсь однієї частки у висловлюванні мовця (пор. вище *doch*) можна трактувати як характерну ознаку його мовлення, зумовлену, наприклад, обмеженим словниковим запасом або недосконалою інтерактивною компетенцією. Це повторення може сприйматися читачем як надлишкове. Характерно, що в українських перекладах перекладач або намагається "виправити" стиль мовця за рахунок щоразу іншого лексичного відповідника або використовує лексичний відповідник лише один раз : "*Du musst doch selbst sagen. Auf diesen Blättern hast du dich doch nicht verewigt. Die sind doch unschuldig wie der Schnee.*" [7:136] – *"Та скажи йому сам! Адже ти навіть не доторкнувся до цих аркушів. Вони ж чисті й невинні як свіжий сніг"* [8:120] (пор. також [3:67–76]. Мовлення освіченого мовця – художника – характеризується варіативністю, в т. ч. у вживанні часток: *"Komm nur, sagte er, komm ruhig, und ich ging zu ihm"* [7:375]. Частка *nur* у спонукальному реченні свідчить про розважливу оцінку ситуації мовцем (пор. [4:190]), яку він хоче перенести на адресата, заспокоюючи або підбадьорюючи його, тому, фактично, *nur* є синонімом частки *ruhig* (докладніше про синонімію емоційно-експресивних часток [5:192–196]). Послідовність двох часток теж не випадкова, вони розташовані за принципом зростання інтенсивності підбадьорювання: друга частка не лише заохочує, але й вказує на бажаність дії для мовця.

Як відомо, суть будь якого висловлювання не є простою сумою граматичних зв'язків між його компонентами, більшою мірою вона виникає за рахунок активізації та застосування наших екстралінгвістичних знань, знань про світ. Ці знання забезпечують когерентність тексту. Іншими словами, вирішальним для когерентності тексту є не наявність засобів когезії та різних способів граматичного зв'язку (на поверхні тексту), а в першу чергу установлення когнітивних або ж концептуально-змістових зв'язків [6:63]. Саме таку функцію – *установлення когнітивних зв'язків* – виконують емоційно-експресивні частки, причому найекономнішим способом, оскільки позбавляють необхідності їх вербальної експлікації. Частка як індикатор ставлення мовця до пропозиції висловлювання, адресата та ситуації мовлення активує загальні знання адресата, історію попередніх інтеракцій та спільних знань, завдяки чому адресат розпізнає закладену мовцем оцінку та відповідним чином класифікує отриману інформацію, реагує на неї. Наприклад, у останньому висловлюванні з

© Кучма О. І.

частками *nur* та *ruhig* (див. вище) адресат правильно ідентифікував заклик мовця (підійти до нього) і, подолавши сумніви, підійшов (невербальна реакція).

У наступному діалозі художник Нансен та поліцейський, який слідкує за дотриманням заборони на малювання, за допомогою частки *doch* звертаються до спільного досвіду, намагаючись переконати один одного у власній правоті: *"Du hast deinen Beruf ausgeübt, Max, gegen das Verbot. Warum? – Das sind doch alte Sachen, sagte der Maler, und der Polizeiposten: Nein, Max, nein, das sind keine alten Sachen: Klaas, wie er dasteht und Angst hat – so kann er nur heute dastehen und Angst haben. Jeder kann doch sehn, der Junge ist nicht von gestern"* [7:166]. Щоразу за часткою стоїть якийсь "згорнутий" фрагмент дійсності, який відомий обом мовцям, а тому і розпізнається адресатом.

Отже, вище наведений аналіз емоційно-експресивних часток у романі "Урок німецької" свідчить про те, що вони є потужним засобом стилізації, мовної економії та виконують такі важливі функції як творення мовного портрета особистості, ідентифікація соціального статусу мовця, керування перебігом інтеракції, в т. ч. автора з читачем, текстоформуюча та функція установлення когнітивних зв'язків. **Перспективи дослідження** ідіостилю автора знаходяться, на нашу думку, на перетині завдань лінгвостилістики і прагмалінгвістики. Дослідження форми і значення мовних знаків на різних текстових рівнях має доповнюватися виявленням їхніх функцій та особливостей їхнього використання письменником як мовною особистістю для досягнення мети свого творчого задуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Волощук В. І.* Лінгвостильові особливості ідіолекту Ленца в малих епічних жанрах: дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Вікторія Іванівна Волощук ; Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2004. – 20 с. 2. Berliner Zeitung. 14. Februar 2012. 3. *Кучма О. І.* Німецькі емоційно-експресивні частки та їх відтворення українською мовою : дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.16 "Перекладознавство" / Ольга Іванівна Кучма ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 214 с. 4. *Helbig G.* Lexikon deutscher Partikeln / Gerhard Helbig. – Leipzig : Enzyklopädie / Langenscheidt, 1994. – 258 S. 5. *Кучма О. І.* Синонімія та багатозначність емоційно-експресивних часток німецької мови : проблеми перекладу / Ольга Іванівнв Кучма // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко – К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет" ; 2003. – С. 192–196. 6. *Schwarz-Friesel M.* Kohärenz versus Textsinn : Didaktische Facetten einer linguistischen Theorie der textuellen Kontinuität / M. Schwarz-Friesel // Angewandte Textlinguistik. Perspektiven für den Deutsch- und Fremdsprachenunterricht. – Tübingen : Gunter Narr, 2006. – Bd. 2 : Europäische Studien zur Textlinguistik. – S. 63–75.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *Lenz S.* Deutschstunde / Siegfried Lenz. – München : dtv, 1993. – 449 S. 8. *Ленц З.* Урок німецької / Зігфрід Ленц ; [пер. О. Логвиненко]. – К. : Радянський письменник, 1976. – 445 с.

© Кучма О. І.

ЛАСІНСЬКА Т. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ПЕРЕКЛАДАЧА ТА ПЕРЕКЛАД ТВОРІВ, ЩО МІСТЯТЬ АРХАЇЧНУ ЛЕКСИКУ

У статті розглядаються проблеми перекладу архаїчних елементів сучасних та віддалених у часі текстів. Автор аналізує основні типи рішень з вибору загальних стратегій перекладу архаїчних елементів і пояснює можливі результати та підстави особистого вибору перекладача.
Ключові слова: архаїчні слова, обсолітизовані слова, перекладацька компетенція, рівень версифікації.

В статье рассматриваются проблемы перевода архаических элементов современных и отдаленных во времени текстов. Автор анализирует основные типы решений по выбору общих стратегий перевода архаических элементов и объясняет возможные результаты и основания личного выбора переводчика.
Ключевые слова: архаические слова, обсолитизованные слова, переводческая компетенция, уровень версификации.

The article rises up the problem of translating contemporary texts and those remote in time, containing archaic elements. The author analyses main types of decisions on choosing general tendency for translation archaic elements and explains some of their reasons as a result of author – translator interaction.
Key words: archaic words, obsolete words, translator's competency, level of versification.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю нових підходів до перекладу художніх творів що містять архаїчні елементи.

Новизна статті виявляється у аналізуванні різних підходів до вибору перекладацьких стратегій при перекладі архаїзованих елементів та поясненні підходів до вибору перекладацької тактики.

Метою статті є дослідження впливу взаємодії творчих мовних тенденцій автора та перекладача на перекладацьке рішення щодо стратегії перекладу архаїзованих елементів твору.

Відтворення текстів, що містять архаїчні елементи є прерогативою художнього перекладу. На фоні сучасної лексики, архаїзми кількісно менша група, але різнопланова за сферою вживання. Перекладачі мають справу з лексикою рідкісного вживання, працюючи над творами різних жанрів та стилів, та вимушені вирішувати завдання, пов'язані з різноманітними проявами її властивостей.

Кожен наступний рік віддаляє нас від реальності часу в якому виникла та існує така лексика, швидко – через культурні зміни та повільніше через зміни у мові, з кожним роком виникають нові

© Ласінська Т. А.

передумови та процеси, що генерують появу архаїчної лексики, відтак створюючи труднощі при їх розумінні та перекладі.

При перекладі доводиться зважати на те,що різновиди темпоральної лексики є маркерами відліку часу, які визначають хронологічну семантику тексту, а також враховувати, що така лексика є засобом контрасту, відтак джерелом яскравих стилістичних засобів, носієм інформації, в тому числі і про літературні здобутки сучасників. Темпоральна лексика є важливим об'єктом, що не може обходитися без перекладу сучасною мовою того ж народу чи мовою іноземною їм.

Практично, при перекладі постають завдання **відтворити своєрідність мови** оригіналу та відмінність її **змістовного наповнення** (віднайти такі слова, які передавали б без еквівалентні одиниці мовлення) не порушивши при цьому цілісність твору та **зробити його читабельним** для сучасного не підготовленого чи підготовленого читача. При перекладі українською **зберегти відчуття дистанції часу**, яка виражена у контрастності до мови сучасної і контрастності, яку відчуває носій мови.

Завдання перекладу архаїчної лексики зумовлюють труднощі їх реалізації в перекладному тексті. Зрозуміло, що елементи іншомовної національної культури та культурно-національні елементи іншого, віддаленого часу незнайомі та незрозумілі носієві іншої мови чи іншої епохи, тому текст треба адаптувати, для того щоб його розумів читач перекладу [1:391].

Проблему національно-культурної та хронологічної адаптації художнього тексту при перекладі теоретики та практики перекладу розглядають в різних аспектах. Шляхи пошуку рішення вкладаються в три наступних підходи: автор може повністю **осучаснити** його,неначе він написаний повністю сучасною мовою у сучасну епоху [1:40]. Ще одним поширеним підходом до перекладу архаїзованих елементів є використання такої форми мови перекладу, яка є **сучасною по відношенню до лексики мови – джерела** [1:404].

Найбільш поміркованим є підхід багатьох перекладознавців при якому слід створити переклад лише трохи архаїзованим, так, щоб читач відчував віддаленість тексту від сучасного періоду, але це не відволікало б від основного змісту і не заважало сприймати сюжетну та емоційну лінію твору [1:404–405; 2].

Деякі фахівці рекомендують архаїзувати текст не за рахунок лексики, а за рахунок синтаксису задля того, щоб уникати надання

надмірної кількості елементів, що містять національний колорит [1:405].

“Що ж стосується різних стилістичних тенденцій і принципів, що застосовуються при перекладі віддалених у часі творів, то, як показує матеріал, це можуть бути 1) використання архаїзуючих засобів мови – художньо вмотивоване чи невмотивоване; 2) модернізація – надання тексту чи окремим його фрагментам сучасного забарвлення, вмотивоване чи невмотивоване; 3) нейтралізація історичного колориту, послаблення пов’язаних з ним рис, вмотивоване тим,що оригінал був сучасним своїй епосі, і, нарешті, 4) таке чи інше сполучення цих тенденцій” [2:397].

“Принцип, який здійснювався в кращих вітчизняних перекладах літератури минулого – це відтворення не реального віку мовних засобів, що використовуються автором, а їх стилістичної ролі” [2:391].

“Згідно теорії А. Д. Швейцера, при виборі та реалізації своєї перекладацької стратегії перекладач бере до уваги цілий ряд факторів. До них відносяться: мовні норми, норма перекладу, літературна традиція, національний колорит, дистанція часу, первинна комунікативна ситуація, вторинна комунікативна ситуація. Ці фактори є важливими для художнього перекладу. Слід також відмітити, що існують **внутрішні** причини вибору та реалізації стратегії, до яких, ймовірно, можна віднести тип мислення перекладача, фактор особистого відношення до тексту, метод перекладу, якому надає перевагу перекладач, досвідченість та обдарованість перекладача [1:309].

Саме перекладач має вирішувати яка еквівалентно відтворена архаїчна лексика була б максимально конструктивною у його виконанні в перекладеному творі, а яка б заважала, тобто він її не хотів би або не зміг би передати. Одну й ту ж саму лексичну одиницю оригіналу, чи групу лексики (наприклад – архаїзми – поетизми) перекладач може у перекладі архаїзувати, осучаснити, зовсім уникнути, залишаючи за собою право на **суб’єктивність вибору** один автор може бути майстром більш модерного стилю стиль, – інший надає перевагу класичному.

Принцип суб’єктивності проектується також на питання внутрішньої взаємодії творчості автора та перекладача при перекладі архаїчної та архаїзованої лексики з точки зору наслідування авторських традицій чи відступу від його стилю. І виражається у тенденції

застосувати охоронний принцип перекладу арх лексики чи відступити від нього.

Виникає суміжне питання: якщо перекладач уподібнюється автору чи виграє від цього переклад, чи буде він ефективнішим ніж переклад, що відрізняється авторською оригінальністю? Чи існують випадки, коли переклад набуває ефективної форми саме завдяки відступу якнайдалі від авторського стилю? І що може служити критерієм міри до якої автор може уподібнювати переклад твору з архаїчними елементами оригіналу чи відступати від нього скасовуючи риси архаїзації так, щоб він був якнайбільш вдалим?

Теоретики перекладу вдаються до запитань: "Де та межа, до якої співавторство йде на користь автору, а після якої воно "підрівнює" особистість автора під особистість перекладача?" [1:409].

Серед фахівців перекладу існує думка, що "зіткнення двох творчих особистостей – це або співробітництво, або конфлікт" [1:409].

Чи можна вважати самобутність перекладача конфліктом при перекладі архаїчних, темпоральних елементів і чи завжди наслідування авторської естетики відображається позитивним результатом у перекладі?

Теоретики перекладу приходять ось до якого висновку:

"відтворення в перекладі образу автора у всій його індивідуальності можливе лише в тому випадку, якщо перекладач являє собою творчу особистість з богатим особистим досвідом та високим ступенем адаптивності та якщо свій переклад він створює на основі щонайглибшого проникнення в систему світоглядних, етичних, естетичних поглядів та художнього методу автора" [1:411].

Тобто, відповідь криється у перекладацькій компетенції, майстерності перекладача. Дослідивши глибше цю проблему можна знайти відповіді на багато запитань. Перш за все потрібно визначити, що **складає мовну компетенцію перекладача**. До фахових якостей відносять: рівень варіативності мови автора, творчий досвід, сила творчого підходу (або рівень креативності), розмаїття словникового запасу (для лексичного рівня), рівень культурних знань, що є результатом соціального, освітнього оточення перекладача (наприклад, прогресивність поглядів), енциклопедичність знань (рівень володіння мовою оригіналу, знання історії, історії мови), фаховість володіння мовою перекладу.

© Ласінська Т. А.

Припустимо наступні ситуації взаємодії особистості автора та перекладача, при перекладі твору з темпоральним компонентом, що включає всі вище наведені фактори в цілому:

1. Мовна компетенція перекладача рівноцінна майстерності автора та відповідає рівню художньої цінності твору-оригіналу.

2. Мовна компетенція та художня цінність твору-оригіналу вагоміша у порівнянні до мовної компетенції автора. Яскравим прикладом може бути така творча взаємодія: великий Шекспір – невідомий автор перекладач, не фахівець з його творчості. Контрастність взаємодії могла б бути виражена не так чітко і подається для більш зрозумілого сприйняття.

3. Мовна компетенція перекладача виграє у порівнянні з манерою автора вживати занадто велику кількість архаїзованої лексики, не завжди доречної та не зрозумілої для сучасників, що обтяжує мову навіть оригіналу, надає монотонності твору та виявляє інші не конструктивні тенденції або ж просто програє у художній цінності тієї ж ідеї переданої іншими інструментами стилю іншим автором, перекладачем.

Можна припустити, що при перекладі високохудожніх творів, загальновизнаних класиків, перекладач будь-якого рівня підготовки в ідеалі повинен спрямувати свою перекладацьку стратегію так, щоб дотриматися охоронного принципу. *У такому випадку автор наслідує переклад якомога ближче, наскільки це дозволяють мовні засоби. Результатом є архаїзація тексту, наскільки це можливо (наскільки дозволяють засоби мови та інші фактори) , а перекладач виявляє свої адаптивні якості.*

Приходимо до висновку, що коли перекладач виявляє рівень майстерності, компетенції продуктивніший, ніж авторський (що є також результатом середовища в якому існує майстер) характерним результатом взаємодії творчих особистостей має бути більш вільний прояв рис перекладацької особистості що відобразиться як тенденція до осучаснення, модернізації. *Перекладач може також часто застосовувати нівелювання, вилучення та інші прийоми на перевагу власному стилю. Поясненням тому, що в такому разі ефективнішим прийомом буде модернізація є те, що це привнесе у твір нові сучасні тенденції, зробить твір більш прийнятним для читача та усуне зайву або незрозумілу інформацію. Твір набуде нового звучання, його художня цінність зросте.*

© Ласінська Т. А.

При дослідженні такого підходу до перекладу творів з архаїчними елементами гостро постає питання оцінки твору. *Факторами оцінки вихідного та перекладного твору можуть бути: когнітивна цінність твору та перекладу , самобутність мови твору та перекладу, ступінь експресивності творчості автора та перекладача, рівень версифікації мови перекладача та автора, рівень самобутності стилю, а також результати опитування читачів, щодо естетичності перекладів та оригіналів.*

Так, наприклад, перекладач має прагнути до архаїзації коли це збагачує мову, та виявляється естетично кращим прийомом у його виконанні. Модернізація також дає поштовх до розвитку мови, літератури, перекладу, більшого творчого вираження самобутності перекладача-автора.

При перекладі високохудожніх творів авторів віддалених у часі більш вдалим можна вважати переклади що мають архаїзуючи тенденцію. Тому саме в таких випадках вибір має бути на користь архаїзації. Пояснити це можна тим, що у такому випадку будуть ефективніше передаватися функції архаїзмів, будуть ретельніше вибрані і краще застосовані мовні засоби архаїзації мови перекладу, зрозумілішим буде відтворення духу епохи та національного колориту.

При взаємодії третього зразку – ефективнішою буде модернізація (як спосіб перекладу та як тенденція), оскільки у такому випадку будуть усунені не конструктивні функції архаїзмів та можуть бути привнесені нові сучасні тенденції та прогресивні перекладацькі прийоми, твір набуде нового звучання, Це шанс для маловідомого забутого сучасниками твору зазвучати по новому, художня цінність такого твору зросте.

Автору залишаться простежити якими перекладацькими трансформаціями реалізується архаїзація, нівелювання, модернізація при перекладі і реалізувати свій задум, спрямувати свої творчі зусилля в обраному векторі, руслі. Тоді лише закони мови , функції архаїзмів визначатимуть якою мірою досягатиметься архаїзація чи модернізація. Тобто наскільки можливо реалізувати задумане.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сдобников В. В.* Теория перевода / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : Восток–Запад, 2007. – 448 с. 2. *Федоров А. В.* Основы общей теории перевода / Андрей Венедиктович Федоров. – СПб. : Издат. дом “Филология три”, 2002. – 416 с. 3. *Виноградов В. С.* Перевод. Романские языки / Венедикт Степанович Виноградов. – М. : КДУ, 2007. – 238 с.

© Ласінська Т. А.

ЛАСКА І. В.
Дипломатична академія України при МЗС України

ПРИНЦИПИ ПЕРЕКЛАДУ НОВОГО ЗАПОВІТУ В ПОР-РУАЯЛІ

В статті на матеріалі французького перекладу Нового Заповіту, здійсненого в Пор-Руаялі (1667), розглядаються принципи перекладу сакральних текстів, розроблених І.-Л. де Сасі, досліджується еволюція його поглядів у бік буквалізму.

Ключові слова: історія перекладознавства, Пор-Руаяль, принципи перекладу, переклад Нового Заповіту, серединний шлях, буквалізм.

В статье на материале французского перевода Нового Завета, выполненного в Пор-Руояле (1667), рассматриваются принципы перевода сакральных текстов, разработанных И.-Л. де Саси, исследуется эволюция его взглядов в сторону буквализма.

Ключевые слова: история науки о переводе, Пор-Руаяль, принципы перевода, перевод Нового Завета, срединный путь, буквализм.

The article, on the example of the French translation of New Testament made in Port-Royal (1667), discusses the principles of translation of sacred texts, developed by I.-L. de Sacy, and investigate the evolution of his views toward literalism.

Key words: history of translation studies, Port-Royal, the principles of translation, translation of New Testament, the middle way, literalism.

Для сучасного перекладознавства, яке не завершило ще свого становлення як самостійна наукова дисципліна, актуальним і необхідним є звернення до власного історичного досвіду. Об'єктом дослідження обрано французький переклад Нового Заповіту, здійснений в Пор-Руаялі в середині 17 ст. Предметом розгляду є принципи перекладу сакральних текстів, розроблені Ісаком-Люї де Сасі. Стаття має на меті, на матеріалі перекладознавчих текстів Сасі, прослідкувати еволюцію його поглядів на переклад. Новим у дослідженні є акцент на суперечностях, до яких привів Сасі принцип буквалізму.

Переклад Біблії – унікальний в історії перекладознавства колективний проект, протягом виконання якого склалася перекладацька школа Пор-Руаялю, яка займає особливе місце у становленні перекладознавства як науки у Франції в середині 17 ст. Саме в її рамках були визначені теоретичні засади перекладу, зокрема сакральних текстів. Значний внесок в їхню розробку здійснив Ісак-Люї де Сасі, хоч на відміну від А. Лєметра чи А. Арно він не залишив якогось переліку правил перекладу. З цієї причини мабуть французькі історики перекладу (Р. Зюбер, М. Баляр і ін.) відводять йому менше уваги у своїх працях. Між тим його погляди на переклад мають глибоке теоретичне підґрунтя і

© Ласка І. В.

дозволяють скласти повніше уявлення про концепцію перекладу, що склалася в Пор-Руаялі. Його вчення про переклад спирається на знання мов і велику особисту перекладацьку практику, що потребувала теоретичного осмислення. Серед перекладацьких здобутків Сасі шкільні переклади античної літератури (Федр, Теренцій, Вірґілій і ін.), численні переклади релігійних текстів (*Часослов, Проповіді святого Іоана Златоуста, Наслідування Ісуса Христа, Поема святого Проспера про невдячних* і ін.). Йому належить основна частина перекладу Нового Заповіту та ряду книг Старого Заповіту (*Книга приказок Соломонових, Книга пророка Ісаї, Книги малих пророків*, перші три Мойсеєвих книги: *Буття, Вихід, Левит* і ін.).

Ще в передмові до Поеми святого Проспера (1647) [1] *Сасі висловив ідею серединного шляху перекладу, який полягає у знаходженні золотої середини між двома крайнощами: повним волюнтаризмом перекладача, коли він відходить від авторського тексту на догоду власним фантазіям, і рабським буквалізмом, результатом якого є нежиттєздатний текст. Сасі першим серед представників Пор-Руаялю формулює знаменитий принцип еквівалентності, який вимагає передавати прикрасу прикрасою, а фігуру фігурою. З часом його погляди змінюються, і, як відзначає французький дослідник Базіль Мюнтеано, саме початок праці над перекладом Нового Заповіту знаменує остаточний перехід Сасі до табору противників перекладів типу* les belles infidèles [2:152−153].

Обґрунтувавши необхідність нового перекладу Біблії у зв'язку з застарілістю мови перекладів 16 ст., Сасі в передмові до *Нового Заповіту* наголошує, що його праця є саме перекладом, а не інтерпретацією чи коментуванням тексту Святого Письма [3:*5r (Збережено нумерацію сторінок оригіналу. – І.Л.)]. Невдовзі критики намагалися звинуватити його саме у вільному перефразуванні біблійного тексту. В цьому контексті, принциповим питанням стало розмежування власне перекладу оригінального тексту і тлумачень та коментарів до нього, зроблених отцями церкви та теологами-ерудитами. З цим Сасі та його колеги зуміли впоратися, розробивши чітку систему типографічного подання тексту.

Очевидно, що в атмосфері підозрілості до янсенізму й відкритого переслідування представників Пор-Руаялю, Сасі, щоб уникнути звинувачень у єретичних спробах спотворити текст Біблії, повинен був відкрито висловити своє ставлення до *Вульґати* та гебрайських і грецьких першоджерел Біблії. Вже в самому заголовку Нового Заповіту він однозначно заявляє, що переклад зроблено з видання *Вульґати*, беручи до

уваги розходження з грецьким текстом *("traduit en François selon l'édition Vulgate, avec les differences du Grec")*. Перекладачі Нового Заповіту, переконує він, не мали якоїсь особливої думки щодо *Вульґати* і грецького тексту, а дотримувались, як і в багатьох інших випадках, ставлення, спільного для всіх тогочасних католицьких богословів, не забуваючи при цьому уточнити, що *"Вселенський Собор Тридцяти, проголосивши латинський переклад автентичним, хотів сказати лише, що він не містить нічого такого, що суперечило б вірі, але він зовсім не мав на увазі зобов'язати віддавати йому перевагу перед грецьким текстом, ані перешкоджати його використанню в багатьох випадках"* [3:**8 verso. (Тут і далі цитати наводяться в нашому перекладі.− І.Л.)]. Відповідно до такого однаково шанобливого ставлення до *Вульґати* та грецького тексту, перекладачі Нового Заповіту чітко визначають також "серединну" по суті стратегічну лінію поведінки, що полягає у поєднанні текстів обох першоджерел, які в ньому одночасно присутні, старанно позначаючи літерою [v.] те, що взяте з *Вульґати*, а літерою [g.] запозичення з грецького оригіналу.

Сасі нагадує в передмові слова святого Григорія, який порівнював Святе Письмо з великою й вічною рікою. Всі черпають животворну воду його мудрості, але, наповнюючись нею, ми її далеко не вичерпуємо, *"ми залишаємо там завжди безодні знання й мудрості, якими милуємося, не розуміючи їх"*. Так само як перли й дорогоцінні камені мають більшу вартість, коли вони рідкісні і знайти їх важко, так само необхідно, *"щоб божа велич і вищість його мудрості були ніби огорнені хмарою, сховані за тінями й фігурами, через які можна проникнути лише після довгого обмірковування та праці, щоб закарбувались міцніше в нашому розумі цей релігійний страх і ця глибока пошана, які ми повинні до нього мати"* [3:*6r−6 verso]. Отже, як видно з наведених уривків, Сасі вважає так звані "темні" місця в Біблії зовсім не випадковими, а такими, що є невід'ємною частиною божого задуму, щоб змусити людину вгамувати свою гординю, *"щоб розбудити її лінь, щоб примусити її просити щоб отримати, шукати щоб знайти, і довго стукати у двері, щоб вони їй відчинилися"*. Людина повинна докласти зусиль щоб зрозуміти, як каже Августин, ті глибокі таємниці, які Господь тримає прихованими від нас. Звідси Сасі робить логічний висновок про те, що такі темні місця мають бути збережені шляхом буквального перекладу. Тим самим він відходить від такої важливої для картезіанства вимоги ясності. Однак ставлення Сасі до буквального перекладу виглядає дещо складнішим, ніж про це пише Б.

© Ласка І. В.

Мюнтеано *(“il prend délibérément position contre les belles infidèles”)* [2:169], який не вагаючись ставить його поруч із П.-Д. Юе, беззастережним прихильником дослівного перекладу.

У другій частині передмови Сасі ще раз констатує *“майже нездоланну трудність у самому способі, яким має бути зроблений цей переклад”,* оскільки йдеться про особливий текст, сповнений мудрості, таємниць і змісту, який, за словами святого Григорія, не можна зміряти нашим маленьким розумом, а можна осягнути лише безмежною величчю божого ума. Звідси він та його колеги зробили висновок, що *“в перекладі Святого Письма не достатньо слідувати правилу, яке святий Ієронім встановив для творів святих отців і яке полягає в тому, щоб передати зміст змістом, а треба зберегти навіть його вирази, передати його власні слова і відтворити, наскільки це можливо, силу, протяжність, будову і сполучники”* [3:**3r]. Саме цей особливий характер тексту Святого Письма спонукає Сасі та його однодумців до відходу від серединного шляху і вимоги дослівного перекладу принаймні там де це можливо.

Водночас, з іншого боку, Сасі так само добре усвідомлює неспроможність буквального перекладу, який часто дає абсолютно позбавлений сенсу й неможливий для розуміння текст: *“такий спосіб перекладу безконечно принижував велич Святого Письма, не зберігаючи нічого від шанобливого й повністю божественного вигляду, який воно має на мовах оригіналу, оскільки дух нашої мови цілком відмінний від духу греки та латини, внаслідок чого те, що в цих мовах було величним і маєстатичним, виглядало низьким. Досвід навіть показав, що не бажаючи ані трохи відступити від букви під приводом вірності, насправді вони були менш вірними, тому що втрачали багато чого у змісті через неможливість донести його інакше як використовуючи трохи вільніші і трохи довші звороти”* [3:**3r−3 verso]. Отже давня вимога Ієроніма перекладати дослівно сакральний текст, у якому навіть порядок слів має особливе містичне значення, виявилося на практиці неможливою для виконання. Намагання слідувати їй в ім’я вірності приводило Сасі та його колег до діаметрально протилежного результату – до ще меншої вірності. Сасі знаходить пояснення цієї суперечності в першу чергу в різницях між мовами, використовуючи таке поняття як “дух мови” *(le génie de la langue),* яке пізніше, в епоху романтизму набуло надзвичайної популярності. Для Сасі основна відмінність між грецькою і латинською мовами, з одного боку, і французькою, з другого, полягає в різниці риторико-стилістичних засобів: те що в давніх мовах звучить урочисто й велично при буквальному

перекладі французькою мовою втрачає цю піднесену тональність і переходить в низький регістр, непридатний для Святого Письма.

Разом із тим, Сасі та його колеги перекладачі *Нового Заповіту* диференційовано оцінювали труднощі перекладу різних його частин і допускали можливість буквальної точності для *Євангелій* та *Діянь святих апостолів*, де вона не йшла на шкоду змістові, бо мова там зазвичай ясна і проста. Але вже при перекладі послань св. Павла, такий шлях був неможливий, бо приводив до затемнення багатьох місць, які ставали абсолютно незрозумілими [3:**4r]. Ще більші труднощі очікували їх при перекладі наступних розділів − *Пісні пісень* чи *Откровеній Іоана Богослова.*

Сасі дуже виразно описує муки перекладача, що мусить одночасно слідувати двом суперечливим вимогам вірності і краси перекладу: *“Лише той, хто принаймні трохи спробував такої праці, може вірно судити про трудність і непевність, в якій перебуваєш, коли розум поділений між різними поглядами. Якщо відходиш від букви, сам неминуче осуджуєш свій витвір як надто вільний, а коли хочеш триматися букви, через низькість і неясність, яка незмінно присутня в буквальних перекладах, вони стають нестерпними. Отже доводиться часто міняти рішення і ставлення, а переклад, на якому зупинився в якийсь момент, через небагато часу здається найгіршим; оскільки ні те, ні друге неприйнятне, починаєш краще розуміти тих, хто не змінює рішення, яке було обране”* [3:**3 verso –**4r].

Намагаючись примирити несумісні речі – слідування змістові всупереч букві і слідування букві всупереч змісту − Сасі в тексті передмови до Нового Заповіту сам безпосередньо посилається на престиж і авторитет святого Августина, шукає в нього підтримки й надії: *“Ця трудність змусила б безперечно повністю відмовитися від такої справи, якби кілька дуже справедливих думок Св. Августина не дозволили примирити ці дві біди, одна з яких полягає у слідуванні змістові, нехтуючи буквою, а друга − у слідуванні букві, нехтуючи змістом”* [3:**3 verso−**4r]. Сасі, спираючись на досвід Авґустина, у випадках, коли текст не дається перекласти, коли залишаються сумніви щодо значення “темних” місць, коли можливі інші варіанти, знаходить компромісний вихід, подаючи всі необхідні пояснення в примітках, виносках, коментарях, а часом і в самому тексті, виділивши їх особливим шрифтом.

© Ласка І. В.

Святий Авґустин, повчаючи, як слід читати Святе Письмо, говорить, що число його перекладачів було незліченним, але ця величезна кількість перекладів може не шкодити, а піти на користь розумінню Святого Письма: *“так як одні з них дуже сильно прив’язані до букви, а інші дещо вільніші у слідуванні за змістом, і, взяті окремо, ані ті, ані інші не є самодостатніми, але вони можуть допомогти одні одним, прояснити одні одних, тому що коли знаходиш кілька незрозумілих слів у тих, що точно слідували букві, треба звернутись до тих, що ретельніше передавали зміст, а коли боїшся, що ці останні були трохи занадто вільними або помилялися, треба дивитися переклад тих, хто був занадто прив’язаний лише до букви qui se verbis nimiùm obstrinxerunt.* [3:**4r–**4verso]. Саме такий шлях, на думку Сасі, обрав святий Ієронім, автор латинського тексту Біблії *(Вульґати),* який був водночас прив’язаний до слів і однаково ретельно домагався ясності і зрозумілості змісту. Такий метод зіставлення паралельних текстів для інтерпретації Біблії започаткував ще у ІІІ столітті Оріген. Ці поради щодо переваг зіставлення паралельних текстів дозволили Сасі та його колегам вийти з кризової ситуації шляхом накресленим святим Авґустином, тобто вдаючись до позатекстових виносок і коментарів, типографічного виділення доданих елементів тексту.

Намагання Сасі передати не лише зміст, але і слова та вирази Святого Письма виявилося в деяких випадках неможливим до здійснення через те, що одне латинське чи грецьке слово насправді одночасно несе в собі й позначає різні ідеї, які реально впливають на читача. Зміст подібних слів може бути переданий по-французьки лише багатьма словами, і це не може вважатися порушенням принципу вірності перекладу, бо не можна вилучати при перекладі таких слів частину їхнього змісту під приводом того, що у Святому Письмі вжито лише одне слово [3:**5r]. На думку Сасі, вживання кількох слів замість одного для повної передачі його змісту не є відходом від принципу буквального перекладу. Для більшої точності додані слова в цьому випадку теж виділяються італіком і вказується, що, наприклад, два слова відповідають одному в оригіналі.

У тих випадках, коли буквальний переклад цілковито неможливий, бо веде до “затемнення” змісту, Сасі пропонує давати в тексті зрозумілий еквівалент, а буквальний варіант наводити в примітках на полях. Така точність необхідна для кращого розуміння змісту виразу, вжитого для ясного передання значення через порівняння його з буквальним варіантом. Вона привертає увагу до особливих виразів, властивих Святому Письму,

до його незвичної мови, робить читачів більш здатними розуміти й цінити божі повчання [3:**6r]. Отже йдеться про прагматичні завдання перекладу, з одного боку, збереження лінгво-культурного колориту оригіналу, а з другого, про перлокутивний вплив перекладеного тексту на реципієнтів.

На прикладі перекладу Нового Заповіту, зробленого Сасі, можна побачити певні елементи культурної транспозиції. Прагнучи досягти високої стильової тональності, він, на відміну від інших тогочасних перекладачів релігійних текстів Франсуа Верона, Антуана Ґодо, відмовляється від уживання займенника *tu* по відношенню до Бога, і найвідоміша християнська молитва й досі звучить для французів його словами: *"Notre Père, qui êtes dans les cieux, que votre nom soit sanctifié"*. Сасі називає Господа Бога *Le Seigneur,* віддаючи перевагу термінові, вжитому у грецькому тексті й у *Вульгаті,* перед калькою з гебрайського *L'Éternel,* запропонованою Оліветаном ще в 1537 році. Він відмовляється від характерного для східної культурної традиції вживання сполучника *et* на початку кожного речення оповіді. В результаті такого "окультурення" текст Нового Заповіту в перекладі Сасі, так звана *Монська Біблія*, став фактом літератури доби французького класицизму.

Жюльєн Ґрін, французький письменник 20 ст., який цікавився перекладами Біблії і добре знав кілька мов, в тому числі гебрайську, порівнюючи французький переклад Сасі з англійською версією Біблії короля Джеймса, бачить основну різницю між ними в загальному підході, в самому ставленні до тексту оригіналу. Англійські перекладачі були настільки проникнуті барвами кожного слова Біблії, що воліли радше піти на ризик і зодягти англійську мову в гебрайські шати, ніж змусити мову Святого Письма вирядитися по-англійськи, побоюючись, щоб англійська не зрадила духові оригіналу. Для французького перекладача йдеться про те щоб трансформувати книгу Сходу у французьку книгу, таку, щоб французи могли її розуміти. Результат був таким, що там де в англійській Біблії вжито добре старе слово *"ventre",* французький переклад віддає перевагу слову *"cœur"* як більш пристойному. Як наслідок цієї різниці в підходах Сасі дав переклад, який Ж. Ґрін називає *"красивим і холодним",* тоді як англійська Біблія короля Джеймса дає відчуття автентичності й досі емоційно сприймається англійцями як справжній оригінал [4].

Крім того, на полях *Нового Заповіту* Сасі знаходимо ще один тип виносок, які, власне кажучи, не позначають ані буквальні варіанти, ані пояснення значення, а лише той чи інший спосіб перекладу тих самих слів, залишаючи читачам право вибору того варіанту, який їм більше

© Ласка І. В.

подобається. Часом такі примітки на полях дають ще інше значення якихось слів у тексті, і цей випадок Сасі вважає ще важливішим. Справа в тому, що одна з найбільших трудностей перекладу Святого Письма, на думку Сасі та його колег, полягає в тому, що Боже слово набагато перевищує звичайне людське й несе в своїй глибині і в своїй незрозумілості одночасно різні значення. Отже, коли ми його перекладаємо на таку мову як французька, яка не терпить невизначених виразів, неминуче трапляється, що вибираючи якесь одне окреме значення, ми виключаємо інші, які були можливими в латинській чи грецькій мові. Звичайно, при перекладі Старого Заповіту з давньогебрайської на грецьку, а з грецької на латинську, кожен раз втрачалися такі можливі змисли. Отже це особливо необхідно для гебрайських і грецьких слів, що несуть такі додаткові змісти, інакше читач буде позбавлений усіх цих значень, втрачених уже в латинському перекладі.

На думку Сасі, текст Святого Письма відзначається, з одного боку, надзвичайною простотою стилю й використанням особливих образів і фігур, алегоричного притчового дискурсу для донесення до читача потрібних істин, з іншого, за простими і звичними словами й виразами приховується надзвичайно глибокий і непростий зміст: *“Повірмо також, що Євангелія під дуже простими словами, таємничим покровом своїх притч, у яких не проглядає нічого величного ні надзвичайного, приховує тим не менше всі скарби мудрості й науки божої”* [3:*8r−8verso]. В цій величній простоті він вбачає одну з найбільших трудностей, бо при буквальному перекладі вона втрачається, і текст набуває ознак буденного заниженого стилю. Тут його попередниками були Ієронім і, особливо, Авґустин, який свого часу писав, що в юності йому, вихованому на витончених зразках античного красномовства Цицерона, Святе Письмо здавалося надто примітивним, і лише з часом він збагнув усю глибину й велич такої простоти. Так само як Авґустин, Сасі бачить різницю між величчю ораторського стилю Цицерона та своєрідною патріархально-сільською простотою Святого Письма, і, не вагаючись, віддає перевагу саме останній. Водночас він переймається і сприйняттям тексту свого перекладу Біблії читачем. У другій половині 17 століття конфлікт стилю поглибився, бо Великий вік мав уже Корнеля і Расіна, Бальзака і Паскаля, мав свої зразки високого стилю, що на думку знаменитого казкаря Шарля Перо стояли вище ніж античні. Сасі прекрасно розумів нову ситуацію і прагнув дати переклад, який міг би примирити простоту Святого Письма й

© Ласка І. В.

вибагливі смаки сучасних йому читачів, перекласти Біблію відповідно до канонів естетики слова нової класичної літератури.

Перекладачі Нового Заповіту намагалися зберегти, наскільки це було можливим, вигляд і характер стилю Святого Письма, який, на їхню думку, є надзвичайно простим. На практиці збереження при перекладі цієї чудової простоти означало відмову від вживання зворотів і висловів, що належать до людського красномовства (éloquence humaine), якому протистоять правила вищого красномовства побожності та віри. Особливо непростим це виявилося у випадку відтворення стилю послань св. Павла, бо *"у світських ораторів слова прикрашають речі, тоді як у св. Павла блиск самих речей відбивається у словах, бо вони виходять із його вуст сповнені жаром його серця, тому вони зворушують і запалюють серця тих, хто їх читає"* [3:***1r]. Насправді, не слід забувати, що мода на переклади типу *les belles infidèles* далеко ще не минула, а естетично-стильові вимоги краси та елегантності, що їх утвердив Великий вік, вік Буальо, Корнеля і Расіна, зовсім не були для Сасі чужими. Сент-Бев наводить слова Жубера, який писав у кінці 18 ст.: *"Де Сасі поголив, напудрив і зробив завивку Біблії, але принаймні не підфарбував її"*, М. Баляр, навівши цю цитату, справедливо зазначає, що *"перші слова надто різкі й достатньо було б сказати, що він її причесав"* [5:176, note 63].

Підсумовуючи розгляд, підкреслимо, що основу перекладацького методу Сасі складає стратегія множинності варіантів та їхнього зважування як на етапі вироблення тексту перекладу, так і при сприйнятті перекладеного тексту читачем. Сасі в перекладі Нового Заповіту дещо відходить від проголошеного раніше серединного шляху, зміщуючи рівновагу від вірності змістові оригіналу в бік вірності його букві, за одночасної умови дотримання правил узусу і естетики слова нової літератури класицизму, що приводить його до численних суперечностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Lemaistre de Sacy I.-L.* Poème de S. Prosper contre les ingrats [Електронний ресурс] / Isaac-Louis Lemaistre de Sacy. – P. : Vve M.Durand, 1647. – 276 p. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/books?id=gKyBMsp1iXAC&printsec=frontcover&hl 2. *Muntéano B.* Port-Royal et la stylistique de la traduction [Електронний ресурс] / Basil Muntéano // Cahiers de l'Association internationale des études françaises. – 1956. – Vol. 8, № 1. – P. 151–172. – Режим доступу : http://www.persee.fr. 3. *Le Maistre de Sacy I.-L.* Preface to Le Nouveau Testament (La Bible de Mons) [Електронний ресурс] / Isaac-Louis Le Maistre de Sacy – Mons : Gaspard Migeot, 1667 // French Translators, 1600–1800 : An Online Anthology of Prefaces and Criticism. University of Massachusetts Amherst. – Режим доступу : http://scolarworks.umass.edu/french_translators/58. 4. *Green J.* La traduction et le "champ des Écritures" / Julien Green. Le langage et son double.– P. : Éd. Du Seuil. – 1987. – P. 179–203. 5. *Ballard M.* De Cicéron à Benjamin. Traducteurs, traductions, réflexions / Michel Ballard.– Villeneuve d'Ascq : Presses Universitaires du Septentrion, 2007.– 301 p.

© *Ласка І. В.*

ЛЕОНЧИК О. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА КАЛЬКИ З ГРЕЦЬКОЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто шляхи входження в українську мову запозичень із грецької, досліджено особливості їх адаптації до ладу мови-реципієнта, визначено сфери, у яких вживання запозичень і кальок з грецької є найбільш поширеним.
Ключові слова: грецизми, запозичення, кальки, мова-реципієнт.

В статье исследуются пути проникновения в украинский язык заимствований из греческого, изучаются особенности их адаптации к строю языка-реципиента, определяются основные сферы употребления заимствований и калек из греческого.
Ключевые слова: грецизмы, заимствования, кальки, язык-реципиент.

The article considers the ways loan words from Greek penetrate into Ukrainian, the peculiarities of their adaptation to the structure of the recipient language as well as the semantic fields in which loan words and loan translations from Greek are most widely used.
Key words: Grecisms, loan words, loan translations, recipient language.

Лексичний склад кожної мови формується впродовж століть, постійно вдосконалюючись. При цьому лексика кожної мови складається не лише з питомої, а й із запозиченої, оскільки жодна культура світу не розвивається в ізоляції. Контакти ж народів зумовлюють і мовні контакти, одним із важливих наслідків яких є обмін словами. Говорячи про лексику іншомовного походження, важливо розрізняти безпосередньо запозичення – з одного боку, та кальки – з іншого боку. Останні з'являються внаслідок відтворення іншомовної словотвірної моделі із застосуванням питомого морфологічного матеріалу і через це не настільки очевидні в мові-реципієнті, як запозичення.

Грецька мова – традиційне джерело запозичення лексики як для західноєвропейських, так і для слов'янських мов. Як зазначає відомий український еллініст О. Пономарів, вона справила величезний вплив на формування пізніших мов народів Європи, особливо на лексичному рівні [1:3]. Українська мова в цьому плані не є винятком. Лексика грецького походження потрапляла в неї як безпосередньо з грецької, так і через посередництво мов інших груп, зокрема германських, романських, слов'янських та тюркських. Слова грецького походження входили в українську мову на різних етапах її розвитку, з огляду на що в сучасній мові вживаються грецизми, запозичені ще давньоруською мовою.

© Леончик О. М.

Різним аспектам вивчення лексичних запозичень та кальок присвятили свої праці В. Абаєв [2], А. Білецький [3], Ю. Жлуктенко [4], Л. Єфремов [5], Л. Кислюк [6], Р. Мулліна [7], Л. Пономаренко [8], Н. Пуряєва [9], С. Семчинський [10], Н. Шанський [11] та інші мовознавці. На матеріалі грецької та української мов проблеми запозичання та калькування розробляли, зокрема, Н. Клименко [12; 13], О. Пономарів [14], А. Столярова [15].

Актуальність обраної теми зумовлено, з одного боку, наявністю в українській мові значного пласту лексики грецького походження, представленої як запозиченнями, так і кальками, а з іншого боку – недостатнім ступенем вивченості обраних для дослідження аспектів цієї багатовимірної проблеми у вітчизняній науковій літературі.

Метою цієї розвідки є дослідження шляхів входження запозичень і кальок з грецької в українську мову, вивчення особливостей їх граматичного оформлення в мові-реципієнті та визначення сфер, у яких вони вживаються найчастіше.

Предмет роботи становлять шляхи проникнення запозичень з грецької в українську мову, специфіка їх адаптації до мовних рівнів української мови, особливості оформлення в українській мові кальок з грецької та семантичні особливості означених запозичень та кальок.

Об'єктом дослідження правлять етимологічні грецизми та кальки з грецької в українській мові, що містяться у словниках сучасної української мови.

Матеріалом дослідження слугували лексичні одиниці, що містяться в "Етимологічному словнику української мови" (Т.1-5) [18; 19; 20; 21; 22], "Топонімічному словнику України" М. Янка [23], словнику "Власні імена людей" Л. Скрипник та Н. Дзятківської [24], "Словнику церковно-обрядової термінології" Н. Пуряєвої [25], а також у № 8 (121) журнала "Український тиждень" за 2010 р. [26]. Загальна кількість дібраних одиниць становить 1164 лексеми.

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній здійснено систематичне дослідження лексики грецького походження в українській мові, розроблено семантичну класифікацію лексичних запозичень та кальок, розподілено лексичні запозичення за способом проникнення в мову-реципієнт, визначено частоту вживання грецизмів у газетному тексті на матеріалі суспільно-політичного видання.

У науковій літературі існує багато класифікацій запозичень, в основу яких покладено різні критерії. Так, за способом входження в реципієнтну

© Леончик О. М.

мову запозичення поділяють на *усні* та *книжні*; *прямі* та *опосередковані*. Дехто також пропонує виділяти так звані *словотвірні запозичення*, тобто слова, утворені з використанням іншомовних морфем (*біологія, географія, телефон, телеграма* тощо). Принагідно зазначимо, що саме грецька мова, поряд із латиною, завжди виступала донором морфем для європейських мов. Для потреб нашого дослідження найбільше підходить друга класифікація, оскільки нас передусім цікавить, через посередництво яких саме мов грецизми потрапляли в українську мову.

Вирішуючи питання про природу кальок, мусимо констатувати, що в науковій літературі не існує єдиного погляду на їх сутність. Дехто розглядає їх як різновид запозичень, тоді як деякі дослідники, зокрема Л. Єфремов [5:5] та О. Селіванова [16:199], наголошують на відмінній природі кальок, вважаючи їх принципово відмінним від запозичання способом поповнення словникового складу мови. Свої класифікації кальок запропонували М. Шанський, Р. Мулліна, Л. Пономаренко, Л. Єфремов, Н. Клименко. Загалом для нашого дослідження принципового значення вибір класифікації не має, тому зупинімося на класифікації видатної україністки та елліністки Н. Клименко, яка пропонує поділяти кальки на однослівні, неоднослівні та напівкальки. При цьому в межах першої групи вона виокремлює словотвірні та семантичні, а у межах другої – неоднослівні номінативні одиниці, з одного боку, та складні слова, з іншого боку [17:245].

Вивчення шляхів проникнення лексичних запозичень з грецької дозволило встановити, що грецизми потрапляли в українську мову кількома хвилями. Зокрема, перша хвиля пройшла ще в дохристиянський період. Вона була наслідком перших безпосередніх контактів східних слов'ян із носіями грецької мови. У той період були запозичені назви давніх реалій: *агора, скена, хітон* (1 % від загальної кількості дібраних нами одиниць); географічні назви: *Борисфен, Керкінітида, Ольвія* (3,6 %) та культурологічні назви, а саме міфологічні назви та імена: *Артеміда, Дедал, Кіклоп* (5 %).

Унаслідок прийняття русичами християнства до вищезгаданих приєдналися запозичення християнських релігійних термінів (8 % нашого корпусу): *анафема* (пряме запозичення), *канон* (запозичення через посередництво церковнослов'янської та давньоруської мов), *лампада* (запозичення через посередництво церковнослов'янської та давньоруської мов) та ін., а також власні імена людей (27 %). Серед дібраних нами імен грецького походження чоловічі власні імена становлять 67 % (*Анатолій,*

Василь, Георгій тощо), а жіночі – 33 %: *Василина, Євгенія, Олександра* та ін.

Проаналізувавши наявний матеріал, доходимо висновку, що в переважній більшості жіночі власні імена походять від чоловічих: *Василь – Василина, Євген – Євгенія, Олександр – Олександра*. Проте існують і такі власні імена, що були запозичені безпосередньо з чоловічими і не є їх похідними. Усі означені запозичення входили спочатку до складу церковнослов'янської та давньоруської мов, а згодом були успадковані українською мовою.

Пізнішими є запозичення наукової термінології (44 % нашого корпусу). Останні у переважній своїй більшості потрапляли в українську мову через посередництво інших мов, зокрема латинської, англійської, німецької та французької, а також слов'янських мов (передусім польської та російської). Наприклад: *телескоп* (з лат.), *амоній* (з англ.), *гіпс* (з нім.), *неологізм* (з франц.); *космодром* (з рос.), *сфера* (з польськ.). До цієї ж хвилі запозичень можна також віднести слова, які в наш час є словами загального вжитку (15 %): *аксіома* (пряме запозичення), *бібліотека* (через посередництво лат. та польськ.), *лепта* (через посередництво давньоруськ.), *проблема, тезис* (через посередництво лат.).

В ході дослідження вдалося встановити, що термінологія становить 54 % всіх дібраних нами запозичень з грецької, власні назви – 31 %, а слова загального вжитку – 15 %. Детальніший аналіз семантики запозичень з грецької дозволив розробити їхню семантичну класифікацію, представлену у *Схемі 1,* поданій нижче:

Схема 1

Семантична класифікація запозичень із грецької мови

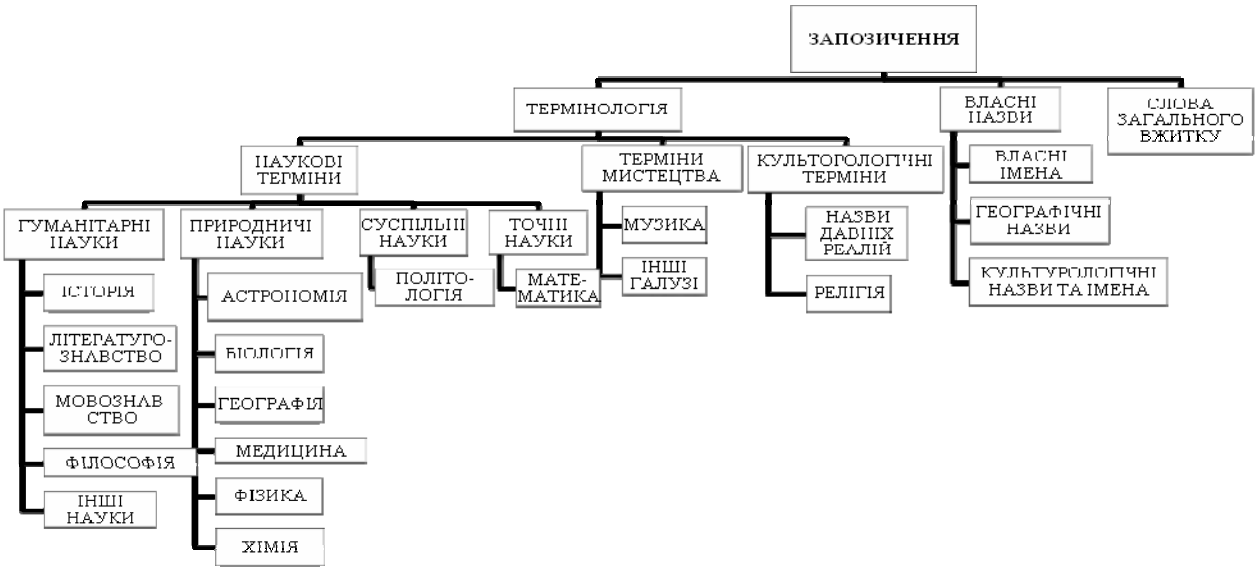

Як уже зазначалося, слова грецького походження потрапили в українську мову як безпосередньо з грецької, так і через посередництво інших мов. Детальніший аналіз шляхів входження грецизмів в українську мову показав, що до прямих запозичень увійшли переважно власні імена людей (40 %): *Агапій, Агнія, Галина, Ксенія, Оникій* тощо; слова загального вжитку (17 %): *гігант, символ* тощо та релігійні терміни (21 %): *архієпископ, архієрей, єлей, єпархія* та ін. Характерно, що в межах опосередкованих запозичень, окрім власне опосередкованих, утворилась окрема група словотвірних запозичень (11 % від усіх запозичень), котру складають слова, утворені в західноєвропейських мовах за допомогою грецьких словотворчих елементів, які через посередництво цих мов потрапили в українську. Серед них є слова, що належать до наукових термінів (81 %) – *автокритика, ген, метеорологія, неоліт, фонема* тощо, а також слова загального вжитку (18 %) – *іподром, поліграфія, телеграма* та ін.

Аналіз отриманих у ході дослідження даних показує, що серед запозичень найбільше репрезентовані опосередковані запозичення – 82 %, з яких власне опосередковані становлять 68 %, а словотвірні – 14 %. Натомість прямі запозичення з грецької складають лише 18 % від дібраних одиниць. Наші підрахунки свідчать про те, що переважна більшість запозичень потрапила в українську мову через посередництво західноєвропейських мов – 56 % (напр., *астенія* (з франц.), *патріот* (з нім.); через посередництво слов'янських – 43 % (напр., *стихія*), через посередництво тюркських – лише 1 % (напр., *лиман*).

Вивчення функціонування лексичних запозичень та кальок з грецької в українському газетному тексті на матеріалі обраного нами видання – номера журналу "Український тиждень" [26] показує, що з-поміж запозичень з грецької найчастіше трапляються наукові терміни (57 %): *атмосфера, історія, діагноз* та слова загального вжитку (26 %): *критика, пафос, тема*. Більшість з них – опосередковані запозичення: *апогей, етнос* (з лат.), *політика* (з лат. та польськ.) тощо. Кількість кальок з грецької, що трапляються в статтях аналізованого журналу, становить лише 10 % від усіх дібраних нами слів: *батьківщина, держава, часопис* та деякі інші.

Усі обрані для аналізу запозичення фонетично, морфологічно та графічно адаптовані до норм сучасної української мови. Вони набули звукового та графічного оформлення, які диктують норми вимови та орфографії української мови: *το θέατρο – театр, το αναθέμα – анатема,*

анафема, анахтема. У результаті адаптації до морфологічного рівня мови-реципієнта запозичення отримали необхідні граматичні ознаки, притаманні відповідній частині мови. Так, іменники закріпили за собою певний рід (не обов'язково той, до якого вони належали в мові-донорі), отримали здатність відмінюватись за українськими парадигмами відмінювання. Наприклад, грецьке *το έμβλημα* (сер. р.), як і решта іменників на *-μα*, в українській мові набуло ознак жіночого роду – *емблема* та отримало здатність відмінюватися, як питомі іменники І відміни в однині та множині: *емблема – емблеми – емблемі* ... Деякі з іменників утворили похідні прикметники чи / та дієслова, напр., *діагноз – діагностувати*. Похідні від іменників дієслова отримали всі або принаймні декілька граматичних категорій, наявних в української мови. Так, вже згадане *діагностувати* має форми 1-ї, 2-ї та 3-ї особи однини і множини, форми теперішнього, минулого та майбутнього часів (*діагностую – діагностував – діагностуватиму*), може існувати у формах доконаного і недоконаного виду (*діагностував – продіагностував)*, має форми активного та пасивного стану: *лікарі діагностують дитину – дитину діагностовано.*

Проте лише чверть слів грецького походження семантично адаптувалися до української мови, адже далеко не всі запозичення з грецької належать до загальновживаної лексики. Велику їх частку становлять терміни. До повністю адаптованих слів можна віднести, скажімо, слово *автомат* (через посередництво франц. та рос. мов). Воно зазнало семантичного розвитку та крім значення, яке воно мало на момент запозичення з мови-донора ("*апарат, що виконує роботу за допомогою особливого механізму без участі людини"*), отримало нові значення: *1. вид вогнепальної зброї; 2. кабіна, у якій знаходиться телефон-автомат; 3. оцінка, виставлена за результатами роботи студента під час семестру без складання ним іспиту*.

Аналіз дібраних нами кальок з грецької доводить, що найбільше серед них релігійних термінів (27 %): *Благовіщення* (від *Ευαγγελισμός*), *світильник* (від *λαμπάδα*), *служба* (від *λειτουργία*). Слова загального вжитку становлять 26 %: *батьківщина* (від *πατρίδα*), *кругообіг* (від *κυκλοφορία), підпис* (від *υπογραφή*); наукова термінологія – 22 %: *народовладдя* (від *δημοκρατία*), *підмет* (від *υποκείμενο*), *самодержець* (від *αυτοκράτωρ*). Семантичну класифікацію кальок відображено у *Схемі 2:*

Схема 2

Семантична класифікація кальок із грецької мови

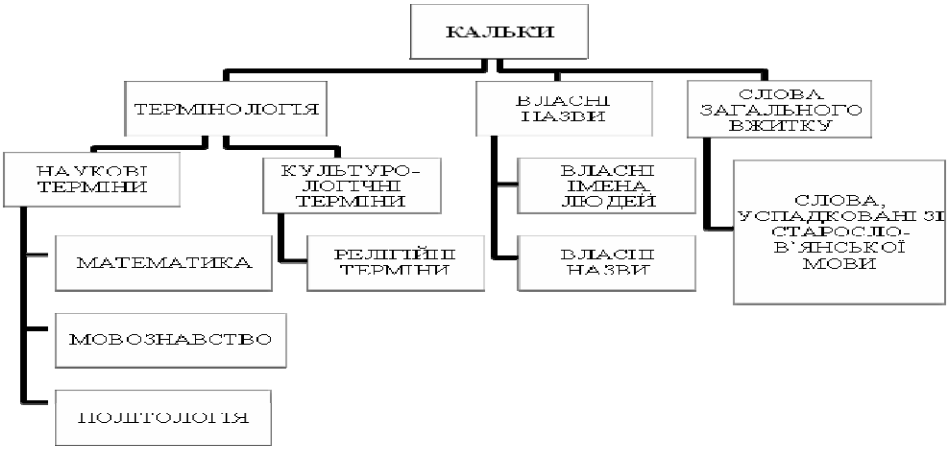

Зі структурного погляду серед дібраних кальок з грецької наявні як словотвірні і семантичні, так і напівкальки. Проведені підрахунки доводять, що в українській мові здебільшого представлені словотвірні кальки (91 %): *абетка* (від *αλφάβητο*), *землемір* (від *γεώμετρος*), *літопис* (від *χρονογραφία*), більшість з них має у своїй будові дві основи. Найчастіше трапляються кальки, що містять дві основи іменника: напр., *іконоборство* (від *εικονομαχία*), *хрестоносець* (від *σταυροφόρος*); або основи прикметника та іменника: *православний* (від *ορθόδοξος*); або основи числівника та іменника: напр., *трикутник* (від *τρίγωνο*), *чотирикутник* (від *τετράγωνο*). Семантичні кальки, напр., *воздух* (від *αέρας*), *звізда* (від *αστήρ*), *чаша* (від *ποτήριον*), та напівкальки, як, скажімо, *гектика* (від *εκτικός*), в українській мові представлені рідше, та складають лише 8 % від дібраних нами кальок.

Хоча результати нашої розвідки не можна вважати вичерпними, оскільки ми розглянули лише найголовніші аспекти реалізації грецизмів в сучасній українській мові, проведене дослідження засвідчує, що грецька мова значною мірою вплинула на розвиток лексики української мови.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому деякі аспекти проведеного дослідження можуть стати предметом окремої розвідки. Зокрема, доцільним виявляється всебічне вивчення варіантів орфографічного оформлення грецизмів в українській мові в різні часи, а також словотвірного потенціалу запозичень з грецької. З іншого боку, перспективним видається дослідження шляхів входження, функціонування та асиміляції в сучасній грецькій мові слів, утворених європейцями на базі давньогрецьких коренів (так звані *ελληνογενείς όροι*), а також зворотних запозичень (*αντιδάνεια*) і специфіки семантичного калькування у грецькій мові за часів розбудови незалежної грецької держави.

© Леончик О. М.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Пономарів О. Д.* Лексика грецького походження в українській мові / Олександр Данилович Пономарів. – К. : Просвіта, 2005. – 128 с. 2. *Абаев В. И.* О языковом субстрате / Василий Иванович Абаев // Доклады и сообщения Ин-та языкознания АН СССР. – М., 1956. – Вып. IX. – С. 48–52. 3. *Білецький А. О.* Про мову і мовознавство : [навч. посіб. для студ. філол. спец. ВНЗ] / Андрій Олександрович Білецький. – К. : АртЕК, 1996. – 224 с. 4. *Жлуктенко Ю. О.* Мовні контакти : проблеми інтерлінгвістики / Юрій Олексійович Жлуктенко. – К. : Вид-во Київського університету, 1966. – 135 с. 5. *Ефремов Л. П.* Основы теории лексического калькирования / Л. П. Ефремов. – Алма-Ата : Издание КазГу, 1974. – 192 с. 6. *Кислюк Л. П.* Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Лариса Павлівна Кислюк; НАН України. – К., 2000. – 16 с. 7. *Муллина Р. М.* К вопросу о русских и интернациональных заимствованиях путем калькирования в казахском языке / Р. М. Муллина // Учёные записки Казахск. гос. ун-та. – Алма-Ата, 1955. – Т. 19. – С. 133–145. 8. *Пономаренко Л. А.* Калькирование как вид влияния одного языка на другой (на материале английских калек с русского языка) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук / Л. А. Пономаренко. – К., 1965. – 17 с. 9. *Пуряєва Н. В.* Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Наталія Володимирівна Пуряєва ; НАН України, Ін-т української мови. – К., 2001. – 20 с. 10. *Семчинський С. В.* Семантична інтерференція мов / Станіслав Володимирович Семчинський. – К. : Вища школа, 1974. – 256 с. 11. *Шанский Н. М.* Лексические и фразеологические кальки в русском языке / Николай Максимович Шанский // Русский язык в школе. – 1955. – № 3. – С. 29–35. 12. *Клименко Н. Ф.* Запозичення у мовних картинах світу / Ніна Федорівна Клименко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К., 2002. – Вип. 1. – С. 73–76 . 13. *Κλιμένκο Ν.* Λέξεις ελληνικής καταγωγής ως πηγή του σχηματισμού λέξεων στη σημερινή Ουκρανική Γλώσσα / Νίνα Κλιμένκο // Πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου ["Η συμβολή της ελληνικής γλώσσας στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο γίγνεσθαι"], (Ηράκλειον, 15–17 Οκτωβρίου 2001) / Ηράκλειο, 2008. – Σ. 269–272. 14. *Пономарів О. Д.* Грецизми в українській мові / Олександр Данилович Пономарів // Записки історико-філологічного товариства Андрія Білецького. – 1997. – № 1. – С. 21–27. 15. *Столярова А. А.* Комунікативно-прагматичні виміри новогрецьких законодавчих документів (на матеріалі кримінального, кримінально-процесуального кодексів Греції та інших юридичних текстів) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : спец. 10.02.14 "Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови (новогрецька мова)" / Анна Анатоліївна Столярова ; Київськ. нац. ун-т. – К., 2007. – 200 с.

ДОВІДНИКИ

16. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с. 17. *Українська* мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

18. *Етимологічний* словник української мови : [у 7-ми т.]. – Т. 1 : А–Г. – К. : Наукова думка, 1982. – 631 с. 19. *Етимологічний* словник української мови : [у 7-ми т.]. – Т. 2 : Д–Копці. – К. : Наукова думка, 1985. – 570 с. 20. *Етимологічний* словник української мови : [у 7-ми т.]. – Т. 3 : Кора–М. – К. : Наукова думка, 1989. – 552 с. 21. *Етимологічний* словник української мови : [у 7-ми т.]. – Т. 4 : Н–П. – К. : Наукова думка, 2003. – 656 с. 22. *Етимологічний* словник української мови : [у 7-ми т.]. – Т. 5 : Р–Т. – К. : Наукова думка, 2006. – 704 с. 23. *Топонімічний* словник України : [словник-довідник] / [укл. Микола Тимофійович Янко]. – К. : Знання, 1998. – 432 с. 24. *Скрипник Л. Г.* Власні імена людей : [словник-довідник] / Лариса Григорівна Скрипник; ред. В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 2005. – 334 с. 25. *Пуряєва Н. В.* Словник церковно-обрядової термінології / Наталія Володимирівна Пуряєва. – Львів : Свічадо, 2001. – 156 с. 26. *Український* тиждень / ТОВ "Український тиждень". – К., 2010. – № 8 (121).

© Леончик О. М.

ЛЕПЕТЮК І. Г.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВЛЕННЄВА СТРУКТУРА ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ ХАРАКТЕР РОМАНУ ЯНА ПОТОЦЬКОГО "РУКОПИС, ЗНАЙДЕНИЙ У САРАГОСІ"

В статті робиться спроба шляхом лінгвістичного аналізу віднайти відповідність між мовленнєвою структурою тексту роману Яна Потоцького та його основними філософськими ідеями.
Ключові слова: структура художнього тексту, мовленнєвий жанр, Ян Потоцький, філософська концепція.

В статье производится попытка путем лингвистического анализа найти соответствие между речевой структурой текста романа и его основными философскими идеями.
Ключевые слова: структура художественного текста, речевой жанр, Ян Потоцкий, философская концепция.

In the article an attempt is produced by a linguistic analysis to find accordance between the speech structure of text of novel and by his basic philosophical ideas.
Keywords: structure of artistic text, speech genre, Jan Potocki, philosophical conception.

Актуальність. Творчість Яна Потоцького викликає велику зацікавленість дослідників всього світу, оскільки відомою вона стала відносно нещодавно і є досить мало вивченою. Для українських науковці ця постать має особливе значення, оскільки, хоча Ян Потоцький писав французькою мовою і був поляком за походженням, та народився і помер він на Україні і провів тут значну частину свого життя.

Наукова новизна дослідження пояснюється дуже незначною кількістю спроб провести лінгвістичний аналіз цього художнього твору. Отже основною нашою **метою** є віднайти відповідність між мовленнєвою структурою тексту роману Яна Потоцького та його основними філософськими ідеями отже **предметом** дослідження є художній дискурс цього твору, а **об'єктом** – мовленнєві жанри, що присутні в ньому.

Книга, що береже свою таємницю – так охарактеризував цей твір Рене Радрізані, редактор нового, повного видання роману Яна Потоцького "Рукопис, знайдений у Сарагосі". Книга була написана ще наприкінці XVIII – на початку XIX ст., проте, як зазначають дослідники творчості Потоцького Франсуа Россе та Домінік Трієр, французький читач дізнався про неї лише у XX ст. після публікації неповного тексту у 1958 [1:160]. З тих пір роман не припиняє завойовувати усе нових прихильників, приваблюючи та заворожуючи їх таємничою й захопливою інтригою, дивовижною кількістю персонажів, їх доль та історій, майстерно

© Лепетюк І. Г.

об'єднаних та оркестрованих у єдиному сюжеті автором. Хоча на перший погляд, "Рукопис, знайдений у Сарагосі" належить до фантастичного жанру, Р. Радізані вважає, що твір поєднує у своїй структурі всі оповідні жанри: "чорний роман (історія про шибеницю), історію про розбійників (Зото), фантастичну казку (Пашеко, кабаліст) та історію з привидами, пікареску (авантюрний роман) (Авадоро), пікантну оповідку (Пашеко, Толед, Блас Ервас), філософське оповідання (Веласкес, Ервас), історію кохання (Ельвіра та Лоренцо, Лопе та Інеса, Тласкала і Торрес, шейх та Ондіна), роман політичної інтриги (кінцівка історії Авадоро, історія шейха та ін.)" [2:9]. Проте не лише різноманіття персонажів, інтриг та стилів приваблює читача. З перших сторінок цього літературного твору нас охоплює бажання розплутати й розгадати намір автора, який керує усією цією фантасмагорією, підштовхуючи своїх персонажів до дій та кидаючи їх на різноманітні випробування та пригоди.

Однією з визначних рис XVIII століття в культурному плані є прагнення у цей час встановити єдину філософську систему. Ось чому письменники часто стають філософами, а їхні романи сповнені філософських ідей стосовно різних сторін суспільного життя. На нашу думку, роман Я. Потоцького "Рукопис, знайдений у Сарагосі" слідує традиціям епохи, проте у той же час значно випереджає свій час. Гіпотеза, яку ми пропонуємо у нашому невеликому дослідженні, полягає у припущенні, що роман Я. Потоцького вже містить зародки діалектики, яку буде активно розвинуто лише в XIX ст. у працях Гегеля та ін. Ми спробуємо це довести, аналізуючи інтригу роману та його лінгвістичну структуру, визначаючи роль мовленнєвих жанрів (МЖ), наявних у ньому.

Основна тема інтриги роману полягає у випробуванні головного персонажа, Альфонса Ван Вордена. Це випробування має змінити світогляд кабальєро і зробити його прибічником просвітників. Задля досягнення своєї мети, члени родини Гонсалес розігрують грандіозний спектакль, і у кожного з них є у цій містерії своя роль і своя маска. Цей театр подвійної подоби, справжнього обличчя та ігрової маски, вже є початком **роздвоєння (біфуркації)** у романі, яке продовжується протягом усього шляху персонажа і розвивається разом із розгортанням фабули.

Починаючи з першої ж ночі, проведеної Альфонсом Ван Норденом у трактирі, світ розпадається для нього на два виміри: реальний (з його погляду) та світ сновидінь. Дві красуні, які приходять до нього у трактирі, а також подальші таємничі події є для персонажа постійною загадкою: чи справжні ці істоти, а чи вони просто є продуктом його уяви? Що вони є?

© *Лепетюк І. Г.*

Дійсність героя відтепер ще більше розпадається: на його звичайне життя до цієї таємничої ночі та дивовижний дух його майбутніх пригод, що тепер витає у повітрі. І це не єдине протиставлення. Дійсність навколо Альфонса Ван Вордена є наполовину раціональною і зрозумілою (цілком пояснювані події), а наполовину містичною й загадковою (повішені на шибениці, які то з'являються, то зникають, фігури кабаліста та його сестри, мандрівного єврея, Пашеко).

Це розшарування дійсності є характерним не лише для Альфонса Ван Вордена, але також і для інших персонажів. Ребека, сестра кабаліста, живе у подвійному світі: світі реального життя та світі "за склом", де у неї романтичні пригоди з Тамімами.

Окрім подвійних реальностей, у романі можна також спостерігати інші постійні протиставлення. Багато хто з персонажів (брати Зото, Ребека та інші) часто знаходиться у становищі між життям та смертю: вони то повішені, то "оживають". Учасники подій мають діаметрально протилежні точки зору (можна порівняти, наприклад, слова двох сестер та відлюдника). У Альфонса Ван Вордена, як і у читача, постійно виникає питання: що справжнє, а що фальшиве? Де добро, а де зло?

Отже, у романі закладено чимало протилежних понять: дійсність /сон, реальне / віртуальне, раціональне / містичне, життя / смерть, правда / фальш, добро / зло. Але кордони між ними не є чіткими, вони скоріше прозорі та розпливчасті. Усе змішується і перехрещується, і це відчуття лише підсилюється постійним рухом, характерним для роману. Місця й учасники подій постійно змінюються: із трактиру Альфонс Ван Ворден переміщується до будинку відлюдника, далі до табору розбійників, потім до будинку кабаліста, до циганського табору і т. д. Щоразу з'являються нові персонажі. Цей рух ритмізований, і певні епізоди повторюються: історії Пашеко, персонажі, які проводять ніч у кабаре, прокидаються в оточенні тіл повішених. Якщо докладніше розглядати текст, можна помітити, що цей рух є циклічним. Брати Зото повішені, потім їх знаходять живими-здоровими, наступної ночі знову виявляють повішені тіла, а надалі вони знову зникають; мандрівний єврей зникає і повертається час від часу, щоб продовжувати свою історію тощо.

Таким чином, ми припускаємо, що фабула роману містить такі три основні моменти: 1) концептуальне протиставлення; 2) відсутність чітких меж між концепціями; 3) постійний рух.

У словесній структурі роману ми віднаходимо докази на підтвердження нашої гіпотези.

© *Лепетюк І. Г.*

“Рукопис, знайдений у Сарагосі” складається із багатьох текстових світів. Поданий у формі віднайденого рукопису (події, що передують цьому, слугують обрамленням), роман містить чимало вставних новел, які у свою чергу включають одна одну, на зразок матрьошок, в результаті чого виникає ефект “шухляд” (або “історія в історії”), який створює відчуття глибини і нескінченності.

Але усі ці вставні історії розділяють світ роману на два виміри: дійсні події (реальність, у якій оповідають ці історії) та фікціональні події історій. Згідно з російським семіотиком Ю. Лотманом, використання прийому “текст у тексті” завжди призводить до протиставляння реального та фікціонального, і текст наділяється подвійним кодом [3:112].

У романі можна також знайти фрагменти текстів давніх книг, пергаменти, листи, газетні статті тощо. Усі ці мовленнєві жанри часто вступають у діалогічні зв’язки протиставлення. Ці відношення нерідко нагадують **гру віддзеркалень**. Наприклад, події, описані у двох текстах, мають багато спільного (ефект відображення), але ставлення до них різне. Так трапляється у випадку першої історії, розказаної Пашеко, у якій Альфонс Ван Ворден ясно вгадує алюзії на свої пригоди у трактирі попередньої ночі, однак усі події описуються із суто негативної точки зору. У такі самі діалогічні зв’язки (гра відображень) вступає фрагмент тексту, прочитаний Альфонсом Ван Ворденом у “Цікавій розповіді Гапеціуса” у кабаліста (Історія Тібо де ла Жакьєра), та історія принцеси Монте-Салерно, яку розповідає Джуліо Романті. Персонаж сам помічає цю подібність [4:176]. Ці дві історії можуть також певною мірою слугувати відповідями на питання, яке турбує персонажа: чи не є ці дві красуні творінням диявола і якою небезпекою можуть обернутися подібні ігри з Сатаною.

“Фікціональна” дійсність текстів не лише протиставляється “справжній” реальності, або пропонує варіанти відповідей, а намагається часом і замістити її. Щоб випробувати Альфонса Ван Вордена, його батько дає йому прочитати фрагмент давнього тексту (історія Трівульція Равеннського), перериваючи читання на ключовому моменті і питаючи сина: “mon fils Alphonse, à la place de Trivulce, auriez-vous eu peur?” [4:66] Відповідь на це питання передбачає, що вся ця історія має переживатися як справжня в уяві персонажа. Таким чином, віртуальна реальність сплутується і переплітається зі “справжньою” дійсністю.

Вводячи до тексту фрагменти іноземною мовою, автор також створює окремий простір у текстовій дійсності. В історії Зото, де персонаж оповідає події власного дитинства і труднощі, які змусили його обрати

саме таку "професію" та визначили його подальше життя, увесь текст прямої мови написано італійською. За законами тексту, репліки іноземною мовою завжди виділяються на фоні основного тексту. Таким чином, ця частина дійсності також відокремлюється від "звичайного" життя.

Світ містики, який протиставляється раціональному світові, також представлений у структурі тексту різними групами МЖ. Це розшифровані магічні написи, віщування циганок, цитування та згадки про кабалістичні тексти та інші езотеричні документи. Усі ці мовленнєві жанри асоціюються у свідомості читача з містикою і можна навіть констатувати, що саме семіотичний характер МЖ відіграє у цьому випадку вирішальну роль.

Актантні тексти посідають особливе місце у текстовій структурі роману. Маються на увазі специфічні тексти, що впливають на долю головного персонажа і визначають подальші події. Серед цих документів можна згадати папську **буллу** [4:175-176], мексиканський **напис** (с. 496, 44-ий день), **лист** військового міністра, що дає Альфонсу Ван Вордену дозвіл на тримісячну відпустку та дозволяє йому лишатися на місці (с. 119, 9-ий день), **записка** у трактирі Квемада [4:32]. Вплив цієї записки не такий очевидний. Проаналізуємо докладніше цей уривок тексту:

"Enfin j'arrivai et je vis un tronc à mettre des aumônes, accompagné d'une inscription ainsi conçue :

"Messeigneurs les voyageurs, ayez la charité de prier pour l'âme de Gonsalez de Murcie, ci-devant cabaretier de la Venta Quemada . Sur toute chose, passez votre chemin et ne restez pas ici la nuit, sous quelque pretexte que ce soit".

Je me décidai aussitôt de braver les dangers dont l'inscription me menaçait" [4:32].

Хоча цей текст не прямо адресований Альфонсу Ван Вордену, у ході читання стає зрозуміло, що він був призначений саме йому. У ньому міститься подвійне повідомлення (прихована загроза – небезпека провести ніч у постоялому дворі, очевидна загроза – доля корчмаря). Беручи до уваги характер і виховання кабальєро, очевидно, що його реакцію на цей напис гарно розрахували. У цьому випадку виклик зіграв роль пастки, але у той же час це було випробування, адже Альфонс Ван Ворден зробив власний незалежний вибір, і цей вибір визначив усі подальші події. Це був перший крок назустріч таємничому і невідомому світові, і можна сказати, що цей напис відіграв роль **поштовху у цьому русі**.

Відчуття ритму і руху надають також повтори, які трапляються у ході читання. Ми вже згадували про діалогічні відношення між текстами, які

стосуються одних і тих самих тем і створюють ефект відлуння. У романі можна також зустріти висловлювання, які повторюються, як, наприклад, висловлювання, звернені до Пашеко, які наказують йому починати чи закінчувати історії, і які мають подібну синтаксичну структуру:

“Pacheco, Pacheco, au nom de ton Rédempteur je t’ordonne de …”.

Діалогічні зв’язки між вставними історіями, що полягають у перетині описуваних у них подій, також можуть лишити у читача враження циклічності. Так, наприклад, в історії Лопе Соареза відбувається повернення до того самого моменту (згаданого перед тим в історії Толедо), у якому Лопе Соарез з’являється у вікні синьйора Толедо. Можна навіть констатувати, що це не замкнене коло, а скоріше новий виток спіралі, який повертає до тієї самої точки, але на вищому рівні та з якісними змінами, адже саме у цю мить персонаж, так само як і читач, знаходить пояснення таємничої появи мерця у вікні.

Якщо ми спробуємо схематично зобразити ці три особливості структури роману, 1) протиставлення понять; 2) відсутність чітких меж; 3) безперервний рух, то отримаємо такі схеми:

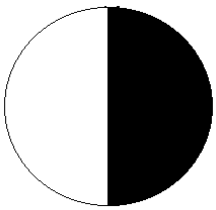
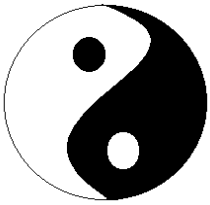
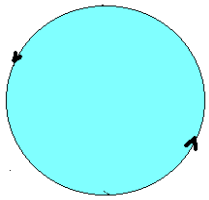

У постійному русі дуже важко зрозуміти, де “біле”, а де “чорне”. Усе змішується і стає “сірим”. Для Альфонса Ван Вордена, свідка усіх цих подій і головного адресата всіх історій, стає очевидною відносність усіх знань і переконань. Персонаж віднаходить у собі нову якість. Можна констатувати, що головної мети досягнуто – він готовий прийняти й засвоїти ідеї просвітників. Ось чому наприкінці роману маски спадають і на всі загадки знаходяться пояснення, протиріччя розв’язуються, і залишається лише одна дійсність.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Rosset F.* De Varsovie à Saragosse: Jean Potocki et son oeuvre / F. Rosset, D. Triaire. – Leuven : Peeters, 2000. – 331 P. 2. *Rqdrizzqni R.* “Préface” / R. Rqdrizzqni // Le Manuscrit trouvé à Saragosse / J. Potocki. – P. : Livre de poche, 1992. 3. *Лотман Ю. М.* Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : “Гнозис”, 1992. – 272 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Potocki J.* Le Manuscrit trouvé à Saragosse / J. Potocki. – P. : Livre de poche, 1992. – 766 p.

© Лепетюк І. Г.

ЛЕПЕТЮК І. Г.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РОЛЬ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ У ВІДТВОРЕННІ ДІЙСНОСТІ НА СТОРІНКАХ ФРАНЦУЗЬКОГО РОМАНУ

Статтю присвячено лінгвістичному аналізу художніх текстів французьких романів XVIII–XX століть з метою виявити, яку роль відіграють мовленнєві жанри у відтворенні дійсності в художньому творі.
Ключові слова: художня комунікація, мовленнєвий жанр, реалізм, пародія, французький роман.

Статья посвящена лингвистическому анализу художественных текстов французских романов XVIII–XX веков с целью определить, какую роль играют речевые жанры в отображении реальной действительностьи в художественном произведении.
Ключевые слова: художественная коммуникация, речевой жанр, реализм, пародия, французский роман.

The article deals with the linguistic analysis of artistic texts of the French novels of XVIII–XX of centuries on purpose to define, what role is played by speech genres in the reflection of reality in artistic work.
Keywords: artistic communication, speech genre, realism, parody, French novel.

Актуальність. Аналіз художнього тексту як складного знакового утворення займає велике місце в роботах сучасних науковців. Будучи вторинним мовленнєвим жанром, текст художнього твору може розглядатися як складне висловлювання адресоване автором читачу. Схема художньої комунікації є складна і включає багато рівнів. Одним з цих рівнів є відображення автором реальності на сторінках художнього тексту.

Метою даного дослідження є проаналізувати, якими мовленнєвими засобами користується автор для відтворення реалій життя в художньому творі

Предметом дослідження є художній дискурс французького роману XVIII–XX століть.

Об'єктом – мовленнєві жанри, присутні в тексті романів, що аналізуються.

Наукова новизна полягає в спробі провести узагальнений аналіз з елементами синтезу використання авторами мовленнєвих жанрів для відображення дійсності на сторінках французьких романів XVIII–XX століть.

У класичній цитаті з роману "Червоне і чорне" Стендаль

© Лепетюк І. Г.

порівнює роман із дзеркалом, яке відображає дійсність. Варто уточнити, що якість отриманого зображення напряму залежить від якості дзеркала. Досягти абсолютної подібності, очевидно, неможливо, і зображення дійсності у літературному творі завжди передбачає певні умовності, але рівень таких трансформації може бути різним. Російський філолог Д. Ліхачов наголошував на тому, що література відображає лише деякі фрагменти реальності: вона або скорочує їх за певним принципом, або навпаки, нагромаджує, надаючи їм більшої барвистості [1:79]. Згідно з гіпотезою, яку ми пропонуємо у цьому дослідженні, **МЖ можна вважати одним із показників типу відношень, що складаються між романом і дійсністю**. Вибір МЖ та характер їхньої присутності у літературному тексті можуть також свідчити про позицію, яку автор займає по відношенню до реальності, а також розкривати творчий метод письменника. Розглянемо три типи зображення дійсності – реалістичний метод, сатиру або пародію на дійсність і заперечення дійсності та проаналізуємо роль, що відіграють МЖ у цих трьох випадках.

1. МЖ та реалістичні тенденції.

Тенденції до реалізму пояснюються бажанням письменника змусити читача повірити у події, описані в романі. У XVIII столітті роман часто набуває форми певного конкретного МЖ (особистий щоденник, віднайдений рукопис, мемуари, листування тощо) з метою переконати читача в автентичності та документальності поданої інформації і навіть змусити його забути про будь-яку вигадку.

Варто також звернути увагу на випадки, коли письменник (який ховається за постаттю видавця), маючи на меті **підсилити** цей **ефект правдоподібності**, веде мову про листи, яких у нього немає. Ми можемо назвати цей випадок потенційною присутністю. У таких випадках, автор створює уявний місток, що з'єднує літературний текст із "реальним" життям, у якому ці листи, на які він посилається, нібито існують.

Тим самим бажанням правдоподібності пояснюється і цитування або посилання на вторинні МЖ: інші літературні твори, історичні та філософські праці, автентичні документи тощо, які дійсно існують.

У XIX–XX століттях вибір цих типів МЖ значно розширився: у структурі тексту роману можна зустріти, у тій чи іншій формі,

історичні документи, політичні промови, статті з газет, радіопередачі, які мають достовірний та історичний характер. Поряд із використанням імен видатних постатей та топонімів, ці МЖ допомагають **занурити роман у конкретну історичну й соціальну ситуацію**.

Дух епохи та місцевий колорит країни, де відбувається дія, можуть бути передані особливими рисами МЖ: мовою МЖ (напр., написи, пісні іспанською мовою у "Кульгавому бісі" Лесажа, латина у діалогах Клода Фролло у "Соборі Паризької Богоматері" Віктора Гюго), лексикою або особливими зворотами. Розглянемо, наприклад, текст наказу у романі "Дев'яносто третій рік":

"AN II DE LA REPUBLIQUE

"Pleins pouvoirs sont donnés au citoyen Cimourdain, commissaire délégué du Comité de salut public près le citoyen Gauvain, commandant la colonne expéditionnaire de l'armée de côtes.

"ROBESPIERRE. – DANTON. – MARAT".

Et au-dessous des signatures :

"28 juin 1793"

(Hugo, QVT, 148)

Словосполучення "рік другий Республіки" можна знайти лише у документах часів Великої французької революції. Варто, безперечно, відзначити, що це явище є двостороннім: з одного боку, письменник намагається відтворити МЖ у їх автентичній історичній формі, а з іншого, ці тексти, присутні у романі, є свідченнями конкретної епохи.

Прагнення до реалізму виражається також у **максимально широкому зображенні дійсності**, яке здійснюється, перш за все, за рахунок кількості й якості МЖ, що зустрічаються у романі. Йдеться про різноманіття МЖ та автентичність їхнього зображення. Нагадаємо лише про тенденції до діалогізації, зображення усіх регістрів мови, розширення словника і варіантів МЖ. Якщо порівнювати, наприклад, тексти романів XVIII та XX століття, можна констатувати наявність у випадку других МЖ, які не відіграють жодної ролі у сюжеті, але становлять частину реальності, оточення персонажів. Це діалоги на задньому плані у кафе і бесіди на вулицях,

радіопередачі, написи. Вони поглиблюють уявну реальність роману, роблять її об'ємною, відтворюючи ефект третього виміру. Написи, наприклад, можна вважати елементами дійсності, "матеріалізованими" на сторінках роману. Вони можуть також слугувати орієнтирами для персонажів роману. Розглянемо для прикладу уривки з роману Мішеля Бютора "Гайнування часу" (епізод, коли Ревель прибуває до незнайомого міста):

> "… je me suis retourné pour examiner la façade, avec sa tour à ma droite, et sur le long rectangle rouge, l'inscription en lettres blanchâtres : *Bleston New Station*. […]
> Sur deux plaques de fonte vissées dans une pierre d'angle, j'ai déchiffré : *New Station Street, Alexandra Place*, et en face, sur une flèche pointant à droite, jaillissant à mi-hauteur de la hampe d'un réverbère : *Hamilton Station*" [виділення наше]
>
> (Butor, ET, 16)

Оскільки написи відтворено мовою оригіналу, вони допомагають створити кінематографічний ефект і таким чином вказують читачу на пересування персонажа у фікціональному просторі роману.

Ефекту правдоподібності можна також досягти уведенням до структури роману фальшивих МЖ. Ю. Лотман, ведучи мову про це явище, відмічав появу подвійного коду: кодованого уривку в кодованому просторі, наприклад "фільм у фільмі", "п'єса у п'єсі", "картина у картині" тощо. Російський семіотик вважав, що це створює гру опозиції "дійсне / умовне": простір дійсності сприймається як реальність, а вставний твір – як умовність, фікція [2:112].

Так, наприклад, статті Гомеса у романі "Пані Боварі" Флобера відсилають до "справжньої дійсності": подій, що відбуваються у місті, і свідком яких він є.

2. Роль МЖ у створенні пародії та сатири на дійсність.

Пародія та сатира у романі є проявами критичної позиції автора по відношенню до подій та явищ життя. Пародія не повинна втрачати своїх зв'язків із дійсністю, навпаки, вона втратить актуальність, якщо не вказуватиме на конкретні події та постатей. Дійсність має бути

© *Лепетюк І. Г.*

впізнаваною. У цьому випадку, МЖ у тексті можуть виконувати функцію референції до певних явищ дійсності, а також "занурення" у конкретну епоху.

Візьмемо за приклад роман Анатоля Франса "Острів пінгвінів". Цей роман переважно написаний у формі пародії на історичне дослідження. К.Долінін вважає, що у його структурі можна навіть чітко виділити розділи та підрозділи, а також голос історика [3:17]. Посилання на описані історичні періоди також є очевидним.

Посилання на конкретних історичних постатей проявляються передовсім у сатирі на МЖ, авторами яких ці постаті є, як, наприклад, пан Леон Блюм і його книжка "Про шлюб", яка з'явилася 1907 року.

Цікаво також відмітити вибірковий характер відображення явищ життя на сторінках роману: дійсність зображено лише у її негативних проявах, позитивні сторони відсутні.

Сатира на сфери життя, обрані письменником за об'єкт критики, здійснюється за рахунок пародіювання різноманітних МЖ, пов'язаних із цими сферами: релігійна схоластика відображена у релігійних легендах, ареопагах, присягах, біблійних сюжетах, перифразах політичного дискурсу.

3. МЖ і заперечення дійсності

Третій тип проекції дійсності у романі, властивий Новому роману або антироману, можна визначити як повне заперечення дійсності, викриття абсурдності певних сторін людського існування.

На відміну від сатиричних романів, які критикують певні явища життя, або реалістичних романів, які прагнуть до достовірності та правдоподібності, в антироманах дійсність у такому вигляді, як її сприймають люди, неможливо прийняти: від неї тікають, зміщуючи наголос на внутрішній світ персонажів, або її заміняють уявним та фантастичним світом з його власними, абсолютно спотвореними, законами, як, наприклад, у романі Бориса Віана "Піна днів".

Для письменника, як він зазначає у передмові до роману, існує лише дві важливі у цьому світі речі: це "l'amour, de toutes les façons, avec des jolies filles, et la musique de la Nouvelle-Orléans ou de Duke Ellington. Le reste devrait disparaître, car le reste est laid …" (Vian, EJ, 5). Таке заперечення "решти" виражається у сатиричному та карикатурному зображенні життя, у створенні світу, де все суперечить нашому щоденному досвіду. Мова відіграє у цьому

процесі основну роль.

У післямові до цього роману Бориса Віана, Ж. Бенс відмічає: “On aura reconnu que ce monde de Boris Vian est entièrement fondé sur le langage, c’est-à-dire, naît de lui, et trouve en lui chacune de ses justifications” [4:176].

Поряд із неологізмами, багатозначними словами та словами із численними референтами, порушеннями категорій живе / неживе, МЖ, наявні у структурі роману, є важливою частиною мовних “жартів” Бориса Віана. Візьмемо за приклад епізод, де після того, як Колен спритним рухом спровокував падіння ковзанярів, з’являються пажі-прибиральники, аби очистити ковзанку від тіл:

> “Ils se rangèrent en arrivant à l’extrémité droite de la piste pour laisser place aux varlets-nettoyeurs, qui, désespérant de retrouver, dans la montagne de victimes, autre chose que des lambeaux sans intérêt d’individualités dissociées, c’étaient munis de leurs raclettes pour éliminer le total des allongés, et fonçaient vers le trou à raclures en chantant l’hymne de Molitor, composé en 1709 par Vaillant-Couturier et qui commence ainsi :
>
> *Messieurs et Mesdames,*
> *Veuillez évacuer la piste,*
> *(S’il vous plaît)*
> *Pour nous permettre de*
> *Procéder au nettoyage …*”
>
> (Vian, EJ, 18)

У МЖ, який фігурує у цьому фрагменті тексту, можна констатувати порушення кількох законів жанру:

1) щодо факторів, пов’язаних зі суб’єктами дискурсу: очевидно, що Вайян-Кутюрьє не є автором цього гімну;
2) щодо факторів, пов’язаних з умовами комунікації: вибір жанру не відповідає умовам комунікації, адже зазвичай до людей не звертаються у формі гімну у безпосередньому спілкуванні;
3) щодо факторів, пов’язаних з прагматичними цілями: вибір жанру (гімн) не відповідає прагматичній меті

прибиральників.

На відміну від сатири або пародії, всі ці порушення викликають у читача не сміх, а радше відчуття абсурду та химерності, які надають цій сцені скоріше жахливого і трагічного, аніж комічного, звучання.

Цей приклад – не єдиний у романі, їх можна навести чимало: газетні статті, де зображення не відповідає текстові; діалог в аптеці, де аптекар пропонує його вбити, щоб не платити за ліки (Vian, EJ, 98); або співбесіда Колена з директором, який виявляється абсолютно необізнаним у справах власного підприємства тощо.

Але цікаво, що аномалії повністю зникають у тих епізодах, де йдеться про почуття Колена до Хлої або про їхні стосунки з друзями. Як відзначає Маргеріт Ніко-Саравья, “lorsqu’il s’agit de valeurs données comme positives, des sentiments en particulier, la “réalité” n’est plus biaisée, le langage, purement informatif, invite le lecteur à considérer le monde des personnages comme un monde réel, auquel il peut, en tant qu’homme, s’intégrer” [5:39]. Отже, світ розділено на дві частини: світ почуттів, який має право на існування, та світ абсурду технократичного суспільства, який повністю відмітається.

Таким чином, проведений аналіз довів, що мовленнєві жанри відіграють значну роль у відображенні письменником дійсності на сторінках роману, мають певне смислове навантаження, що відтворює також ставлення автора до зображувальної дійсності і є складовою частиною художньої комунікації. В подальшому цікаво було б дослідити феномен стратифікації дійсності (створення багатьох рівнів) художнього твору за допомогою включених до його структури мовленнєвих жанрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лихачев Д. С.* Внутренний мир художественного произведения / Д. С. Лихачев // Вопросы литературы. – 1968. – № 8. – С. 50–80. 2. *Лотман Ю. М.* Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Гнозис, 1992. – 272 с. 3. *Долинин К.* Функциональные стили французского языка в творчестве Анатоля Франса / К. Долин. – Ленинград : ЛПИ, 1961. – 17 с. 4. *Bens J.* Un langage-univers / J. Bens // *L’Ecume des jours*. – P. : 10/18 1963. – p. 176. 5. *Nicod-Saravia M.* L’Univers de L’Ecume des jours / M. Nicod-Saravia // Lecture plurielle de L’Ecume des jours. – P. : Union Générale d’Editions. – Col. 10/18, 1979. – P. 39.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Hugo V*. Quatre-vingt-treize / V. Hugo. – P. : GF – Flammarion, 1965. – 382 p. 7. *Butor M.* L’Emploi du temps / M. Butor. – P. : Minuit, 1957. – 299 p. 8. *Vian B*. L’Ecume des jours / B. Vian. – P. : Union générale d’éditions. – Col. 10/18. – 234 p.

© Лепетюк І. Г.

ЛИСЕНКО К. В.
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ КОМПОНЕНТІВ ПРОСОДІЇ АНГЛОМОВНОГО ДРАМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ В ДІАХРОНІЧНОМУ АСПЕКТІ

В статті розглядаються порівняльні характеристики просодії англомовного драматичного аудіо дискурсу. Аналізуються інваріантні показники та маркери варіативності виконання драматичними акторами творів Шекспіра в різні періоди часу на основі аудіо записів різних часів.
Ключові слова: просодія, драматичний дискурс, інтенсивність, тембр, паузація, наголос, регістр.

В статье рассматриваются сравнительные характеристики просодии англоязычного драматического аудио дискурса. Анализируются инвариантные показатели и маркеры вариативности исполнения драматическими актерами произведений Шекспира в разные периоды времени на основе аудио записей.
Ключевые слова: просодия, драматический дискурс, интенсивность, тембр, паузация, ударение, регистр.

In the article it goes about comparative characteristics of the prosody of the English drama audio discourse. Invariant data as well as markers of variability of drama actors performing of Shakespeare's masterpieces in different periods of time are analyzed based upon audio recordings.
Key words: prosody, dramatic discourse, intensity, timbre, pauses, stress, registers.

В центрі дослідження даної статті стоїть розгляд в діахронічному аспекті просодичних характеристик голосу акторів, які виконують один із монологів із п'єси "Гамлет".

Матеріалом дослідження слугують аудіозаписи трагедії Шекспіра "Гамлет" в трьох версіях звучання, знайдених нами в архівах "Old Time Radio", записаних професійними акторами в 1936–1944 роках, та компаративний аналіз цих матеріалів із записами, зробленими професійними акторами в 1996 та 2003 роках (BBC Radio 4, The Complete Arkangel Shakespeare). **Метою** цієї статті є визначення та компаративний опис просодичних рис голосу акторів-виконавців драматичного тексту, визначення різниці та спільних рис у показниках акустичного звучання, визначених за допомогою програми Speech Analyzer.

Вияв специфіки просодії англомовного драматичного дискурсу в діахронії здійснювався задля встановлення, з одного боку, певної інваріантної просодичної моделі одного з монологів "Гамлета"

© Лисенко К. В.

Шекспіра, яка не змінюється з часом, а з іншого – певних рис, які не могли не з'явитись під впливом часу, епохи, навіть моди на вимову, оскільки ці виконання роз'єднує більш ніж шістдесят років.

Нами було розглянуто три записи монологу з першого акту п'єси "Гамлет" "O, that this too too solid flesh would melt thaw and resolve itself into a dew!".

Проведення контрастивного аналізу, спрямованого на виявлення просодичних інваріантних характеристик та маркерів варіативності аналізованих акторів, дозволило виявити цілу низку відмінностей.

На мал. 1 представлено дані інтенсивності в монолозі, записаному актором Орсоном Веллесом в 1936 році.

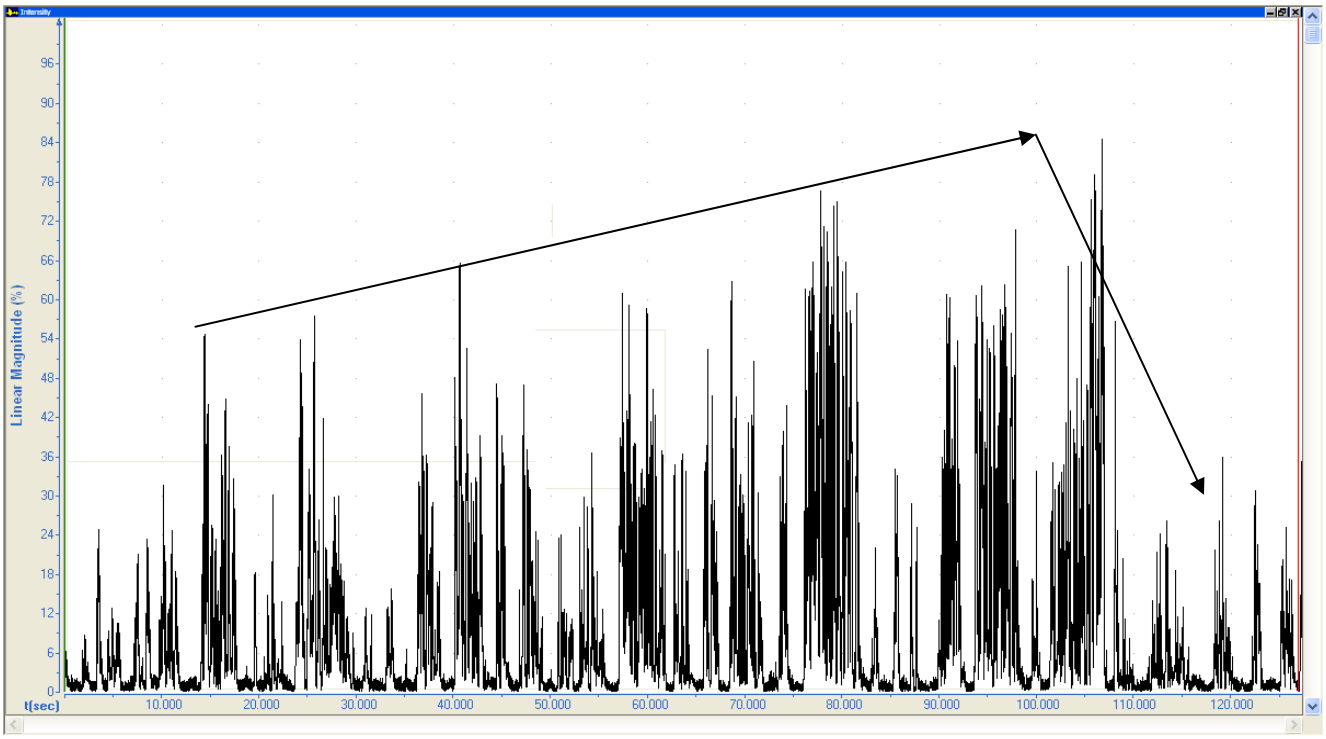

Мал. 1

Ми спостерігаємо тут поступове наростання інтенсивності в монолозі. Максимальні показники інтенсивності зафіксовано на перед- кінцевій, термінальній частині монологу і характеризуються в 4 рази більшою інтенсивністю у порівнянні з її початком. Остання ж частина монологу характеризується різким падінням інтенсивності. Широкий інтервал перепаду інтенсивності свідчить про використання цього засобу актором для більшої драматичності.

© Лисенко К. В.

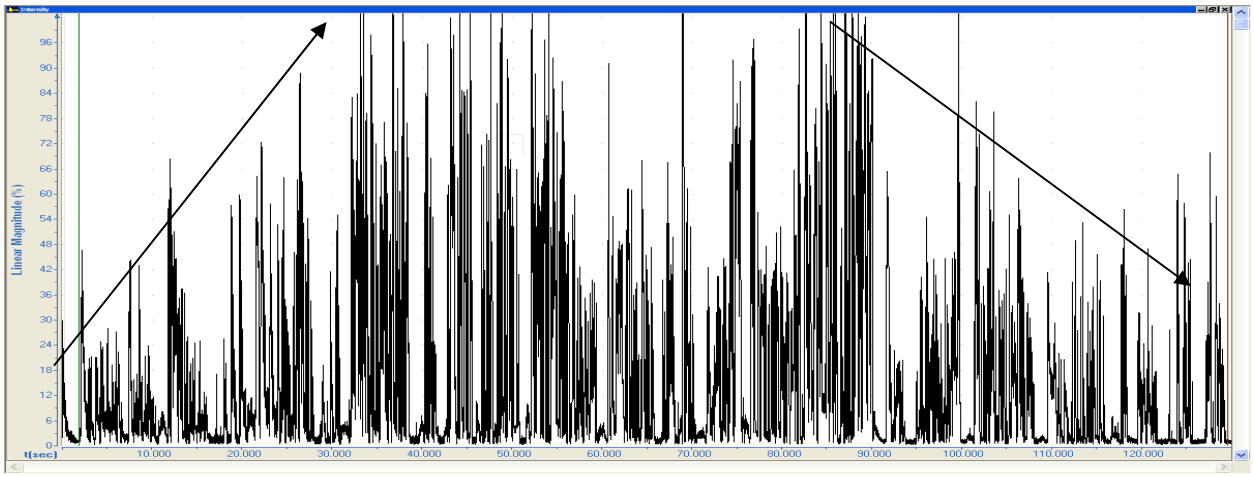

Мал. 2

Мал. 2, що надає записаний в 1996 році в студії BBC монолог (актор Кеннет Брана), показує вражаючу щодо рівня інтенсивності картину: як бачимо, інтенсивність загалом усього монологу значно вища, ніж у попередніх варіантів, що є основною диференційною ознакою реалізації цього варіанту.

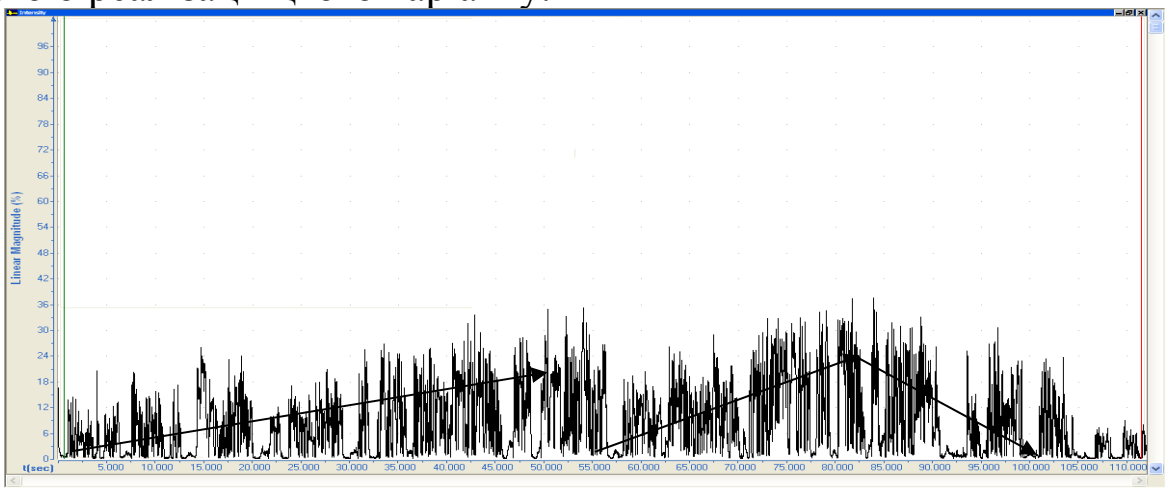

Мал. 3

Мал. 3, що представляє результат аналізу просодичних якостей монологу, записаного в 2003 році (“Arkangel”), фіксує також наростання інтенсивності протягом звучання монологу, проте він значно знижений в порівнянні із попереднім варіантом. При цьому, як бачимо, загальний малюнок можна окреслити як рівномірну, симетричну хвилю з двома невеликими піками наростання інтенсивності та поступовим її спаданням в термінальній частині, на останніх фразах. Актор (Саймон Рассел Бейл) майже не використовує прийом перепаду інтенсивності, подібного до першого прикладу, чим значно змінює перцептивне сприйняття монологу.

Щодо спільних рис, то важливо відмітити також майже симетричний характер усієї інтоногрупи другого та третього монологу. Як з початку, так і в термінальній частині висловлення спостерігаємо дещо нижчий регістр,

в той час як середина монологу характеризується підвищеною інтенсивністю. Очевидно, що регістрові розбіжності грають велику роль в передачі загальних емоційно-модальних значень. Так, низький регістр часто передає негативні або стримані емоційно-модальні значення (горе, сум, незадоволення тощо).

Високий регістр часто характеризує висловлювання, що передають позитивні емоції (радість, захоплення, захват і тощо) або сильні нестримані емоції (обурення тощо).

Основною функцією такого компоненту просодії як наголос є логічне або емфатичне виділення слова в контексті висловлювання.

Паузація також відіграє досить важливу роль в оформленні будь якого висловлювання, а в драматичному дискурсі належить до одного з найважливіших засобів підвищення експресивності мовлення. Просодичним маркером варіативності виконання одного й того ж монологу є різна рекурентність емфатичних пауз, що призводить до скорочення або подовження інтоногруп в монологах та вказує на різний за ступенем рівень експресивності.

Порівняємо частини реалізації першого та другого варіанту монологу, у яких було зареєстровано емфатичні паузи:

1. (**Welles)** ‘tis an unweeded garden, that grows to seed; ¦ things rank
2.62 **1.14**
and gross in nature possess it merely. ¦ That it should come to this!
3.18 **1.14** 1.59

2. **(BBC)** tis an unweeded garden, that grows to seed;things rank and gross in nature possess it merely. ¦ That it should come to this!
6.61 **1.66** 1.54

3. **(Arkangel)** tis an unweeded garden, that grows to seed;things rank and gross in nature possess it merely. ¦ That it should come to this!
6.1 **1.2** 1.4

Як бачимо, паузація в першому варіанті монологу, записаному в 1936 році, значно відрізняється від другого та третього варіанту. Актор Орсон Веллес, розбивши уривок на три частини, тривалістю по 2.63, 3.18 та 1.59 секунди, робить дві паузи довжиною по 1.14 секунд, тоді як в другому варіанті актор Кеннет Брана робить лише одну паузу, найдовшу із трьох проаналізованих, довжиною 1,66 секунди. У третьому ж варіанті, актор Саймон Рассел Бейл також розбиває уривок лише на дві частини, одна – довжиною 6.1 секунди, друга – 1.4 секунди, з однією паузою, довжиною 1.2 секунди.

© Лисенко К. В.

Нами також було розглянуто показники часових характеристик. Тривалість першого варіанту монологу – 2 хвилини 6,95 секунд, другого (BBC) – 2 хвилини 7,64 секунд, третього (Arkangel) – 1 хвилина 50,55 секунд, тобто приблизно однаковий відрізок часу.

До просодичних засобів увиразнення в першому варіанті належить також виділення ключових слів за допомогою подовження приголосних,

наприклад :

muddy [mmAdI] mettled [mmmetld] rascal;

bloody [bbbllAdI] bawdy [bbbOdI] villain;

remorseless, treacherous, [ttrreCqrqs] lecherous [llleCqrqs] kindles [kkkaIndlqs] villain;

horrid [hhhPrId]; speech [sssppJC]; coward [kkkauqd]; pluck off [ppllAk Pf]; blows [bbblouz]; catch [kkkxC] conscience [kkkonSqns] of the king [kkkIN].

В основному подовжуються приголосні M, D, B, P, K, та їхні сполучення – H, BL TR, CH. Інколи можна спостерігати і подовження голосного I [aaaI] як займенника.

Компаративне вивчення акторського виконання аналізованих категорій акторів в діахронічному аспекті свідчить, як бачимо, про різний ступінь виділення певних просодичних параметрів задля підвищення емоційного напруження. Один і той самий ефект емфатичного виділення досягається акторами різних часів різними засобами, що виражається у певній комбінаториці просодичних параметрів відповідно до комунікативно-прагматичної інтенції.

Отже просодія має усі засади вважатися культурним феноменом, оскільки вона є компонентом мови, що має знаковий характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антипова А. М.* Ритмическая система английской речи / А. М. Антипова. – М. : Высшая школа, 1984. – 119 с. 2. *Демчук А. И.* К обоснованию понятия “речевой голос” / А. И. Демчук. – Одесса, 2010. – С. 91–98. 3. *Задоріжна Н. І.* Просодичні маркери ґендерної варіативності мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англомовного дискурсу радіореклами) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Наталія Ігорівна Задоріжна. – К., 2009. – 19 с. 4. *Калита А. А.* Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / Алла Андріївна Калита. – К. : Видав. центр Київськ. держ. лінгв.ун-ту, 2001. – 356 с. 5. *Лисичкіна І. О.* Просодична організація англомовного дискурсу реклами (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британської телевізійної реклами) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ірина Олексіївна Лисичкіна ; Київськ. нац. лінгвіст. ун-т. – К, 2005. – 19 с. 6. *Пальянов И. П.* Просодия как явление культуры / И. П. Пальянов // Межкультурная коммуникация. – 2007. – Серия 2. – Вып. 6. – С. 118–124. 7. *Торсуева И. Г.* Интонация и картина мира художественного текста / И. Г. Торсуева / Текст как отображение картины мира. – 1989. – Вып. 341. – С. 6.

© Лисенко К. В.

ЛІТИНСЬКА Н. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ FAMIGLIA В ІТАЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Стаття присвячена лінгвокультурному аналізу концепту FAMIGLIA, дослідженню семантики мовних одиниць, що репрезентують даний концепт, складанню польової моделі концепту та фреймовому моделюванню концептополя "внутрішньосімейні стосунки".
Ключові слова: концепт, сім'я, лінгвокультура, польова модель концепту, фреймова модель концепту.

Статья посвящена лингвокультурному анализу концепта FAMIGLIA, изучению семантики языковых единиц, репрезентирующих данный концепт, построению полевой модели концепта, фреймовому моделированию концептополя "внутрисемейные отношения".
Ключевые слова: концепт, семья, лингвокультура, полевая модель концепта, фреймовая модель концепта.

The article focuses upon lingua-cultural analysis of the concept FAMIGLIA and the investigation of semantics of language units which represent the given concept. It also deals with making field model of the concept and frame modeling of the concept-field "relationship within the family".
Key words: concept, family, lingua-culture, field model of the concept, frame-based model of the concept.

Актуальність дослідження зумовлена значимістю концепту FAMIGLIA для італійського лінгвосоціуму. Визначення національної специфіки мовної репрезентації даного концепту є важливим для виявлення особливостей культури та світогляду італійської лінгвокультурної спільноти.

Матеріалом дослідження слугують лексичні, фразеологічні одиниці, паремії, контексти сучасних періодичних видань, що об'єктивують концепт FAMIGLIA.

Мета дослідження полягає у лінгвокультурному описі концепту FAMIGLIA, складанні польової моделі концепту та фреймової моделі концептополя "внутрішньосімейні стосунки".

Об'єктом дослідження виступає сукупність мовних засобів, що репрезентують лінгвокультурний концепт FAMIGLIA в італійській мові.

Предметом дослідження є специфічні характеристики лексичних, фразеологічних одиниць, паремій, контекстів, що репрезентують концепт FAMIGLIA в італійській мові.

© Літинська Н. В.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні лінгвокультурного концепту FAMIGLIA на матеріалі італійської мови, виявленні змісту даного концепту на сучасному етапі розвитку італійського мовного соціуму.

Феномен "Сім'ї" є бінарним, що виявляється в існуванні двох підходів до його розуміння у гуманітарних науках. В широкому сенсі сім'я досліджується як макроорганізм, соціальний інститут зі складною внутрішньою структурою. У вузькому трактуванні сім'я вивчається як мала група, заснована на родинних, матримоніальних та батьківських стосунках. В обох випадках сім'я наділяється своїми специфічними функціями. При цьому можна відмітити взаємовплив мікро- та макроаспектів [1:11].

Сім'я, залишаючись загальнолюдською універсалією, конституційним елементом будь-якого соціуму, водночас наділена національною специфікою. Концепт FAMIGLIA є ключовим елементом концептосфери "Сучасна Італія", що представлена системою концептів, які є значимими для носіїв італійської мови на сучасному етапі. Виключна роль концепту FAMIGLIA в системі даної концептосфери пояснюється впливом католицької церкви, яка надає їй сакрального змісту та проголошує найвищою цінністю.

Глобальні зміни, яких зазнало європейське суспільство у сфері сім'ї, певним чином торкнулись й Італії. На відміну від традиційної моделі, що передбачала велику кількість людей, які проживають разом, в тому числі старше покоління, сучасна італійська сім'я складається лише з батьків та одного-двох дітей. Італія займає останнє місце в Європі за рівнем народжуваності, внаслідок чого сучасну італійську сім'ю метафорично визначають як *"la famiglia modello Lilliput"* [2:14].

Відбулись докорінні зміни у сфері сімейних відносин, що характеризуються рівністю подружжя, відсутністю чіткої диференціації ролей та демократичністю у стосунках між батьками і дітьми. Для італійських жінок важливим є факт юридичної рівності з чоловіками у питаннях шлюбу, народження дітей та розлучення. Характерна ознака сучасної італійської сім'ї полягає в усвідомленні всіх її членів тих змін, що мають місце у суспільстві.

Незважаючи на це, досить сильними залишаються звички та світогляд, що пов'язують традиційну і сучасну сім'ю: тісний зв'язок між членами родини, навіть після утворення ними власних сімей,

© Літинська Н. В.

вшанування сімейних традицій: *"L'Italia resterebbe, per ora, una nazione caratterizzata da una* ***cultura "familistica"*** *più tenace e più* ***legata alle tradizioni*** *di quanto non sia avvenuto e non avvenga altrove, soprattutto nel Nord-Europa e negli Stati Uniti"* [3]. Вечеря у колі сім'ї та святкування релігійних та сімейних подій є обов'язковим ритуалом: *"La cena è il* ***momento di ritrovo*** *di tutti i membri della famiglia"* [2:14]; *"La giornata tipo della* ***famiglia italiana*** *ai tempi della natalità sottozero, delle mamme che lavorano ma la sera – caschi il mondo –* ***mettono tutti attorno al tavolo"*** [2:14]. *"Sempre più identica nei rimi di ogni giorno ai modelli europei, per ritrovarsi* ***italianissima il sabato, la domenica e nelle feste, con i parenti riuniti*** *e* ***la torta*** *che cuoce nel forno"* [3].

Аналізуючи лінгвокультурний італійський концепт FAMIGLIA, необхідно враховувати, що він, як будь-який концепт, є динамічною величиною і значним чином залежить від стану суспільства, суспільної ситуації: "Зміст концепту, а також його взаємозв'язок з іншими концептами залежить від змін у колективній свідомості, які в свою чергу визначаються змінами у житті суспільства, його пріоритетів та цінностей" [4:23]. Будь-який синхронний опис концепту завжди буде описом його структури та змісту на даному конкретному історичному етапі, його не можна екстраполювати на більш-менш тривалий період існування суспільної свідомості [5:115].

Дане дослідження базується на *польовій моделі концепту* Попової-Стерніна, яка полягає у тому, що концепт, як і значення слова, має польову структуру (архісему в ядрі, диференціальні семи у ближній периферії, приховані семи у дальній периферії), яка може бути виявлена через аналіз мовних засобів її репрезентації. Ядро концепту складає прототипічний пласт з найбільш чуттєво-наочною конкретністю та основними, яскравими образами. Абстрактні ознаки концепту складають його периферію, що відображає інтерпретацію певних концептуальних ознак та їх сполучення у вигляді стверджень, настанов свідомості, що зумовлені менталітетом певної етнічної спільноти. Цей пласт змісту концепту визначається терміном "інтерпретаційне поле концепту" [6]. Він є слабо структурованим, але важливим для розуміння національної концептосфери та національного менталітету.

© Літинська Н. В.

У будь-якому випадку моделювання макроструктури і польової організації концепту – це його гіпотетична модель, оскільки він моделюється за непрямими ознакам свого прояву. Як зазначає А. А. Залевська, "наївною є думка дослідників про те, що ніби можна описати зміст певної мовної одиниці в тому вигляді, в якому вона існує у свідомості носіїв мови […] ми можемо лише робити певні припущення, моделі тощо стосовно того, що не підлягає прямому спостереженню" [7:32].

Ядерні ознаки концепту FAMIGLIA визначаються шляхом аналізу його словникових дефініцій**.** За визначенням Dizionario della lingua italiana Дж. Девото та Дж. Олі, сім'я – "*nucleo sociale rappresentato da due o più individui, legati tra loro con vincolo del matrimonio o da rapporti di parentela, di affinità, adozione, tutela o da vincoli affettivi*" [8:785]. В етимологічному словнику італійської мови сім'я визначається як "*nucleo fondamentale della società umana costituito da genitori e figli*" [9:634].

У межах італійської культури сім'я є закритим простором, місцем проживання найдорожчих людей, справи сімейного життя мають бути приховані від сторонніх: *fare il bucato in famiglia/lavare i panni sporchi in famiglia/i panni sudici vanno lavati in famiglia* – "прати брудну білизну в сім'ї"; *nell'intimità della famiglia* – "у колі сім'ї"; *fare le cose in famiglia* – "вирішувати справи по-сімейному, без залучення сторонніх осіб", також у значенні "вільно, невимушено". Така таємничість може набувати і негативного значення, тобто цей фразеологізм позначає також незаконну діяльність, шахрайство. Людина, якій дозволяється бувати у сімейному домі і мати дружні стосунки із сім'єю, стає другом сім'ї: *essere di famiglia.*

Базовий пласт та інтерпретаційні ознаки концепту FAMIGLIA можна виявити шляхом дослідження сполучуваності його номінацій з атрибутами та предикатами за різними когнітивними класифікаційними ознаками (розміру, походження, матеріального статусу, характеру стосунків, стану тощо). У ролі атрибуту виступають якісні прикметники: *grande, piccola, ricca, povera, moderna, vecchia, antica, nobile*; відіменникові, віддієслівні прикметники: *numerosa, nucleare, reale, mafiosa, adottiva, bisognosa, borghese, contadina, patriarcale, matriarcale, cristiana, religiosa*;

© Літинська Н. В.

складні прикметники: *benestante, malestante*; дієприкметники: *estesa, allargata, unita, affiatata, chiusa, aperta, squinternata, distrutta*.

Предикативна сполучуваність виявляється з дієсловами із семантикою створення: *creare, mettere su, farsi, formare famiglia*; утримання: *tenere, mantenere, mandare / tirare avanti la famiglia*; захисту: *tutelare, proteggere, difendere la famiglia*; віддалення: *abbandonare la famiglia, allontanarsi / staccarsi dalla famiglia* тощо.

До аналізу сполучуваності слід підходити як до вихідної, а не кінцевої точки, адже дані ознаки можуть стосуватись й інших концептів. Із різних прикладів сполучуваності лексеми *famiglia* можна виявити численні ознаки сім'ї, що характеризують її як концепт. Усі ці ознаки входять до опису концепту, а їх сполучуваність у різних текстах фіксується для виявлення найбільш яскравих, комунікативно релевантних [5].

Концепт FAMIGLIA нерозривно пов'язаний з концептом "casa", який є осередком родини, місцем розгортання сімейного життя, побуту, дозвілля, традицій і т. п. і складає ближню периферію концепту FAMIGLIA.

Дальня периферія концепту FAMIGLIA включає всі додаткові, інтерпретаційні ознаки та оцінний компонент. Сюди можна віднести поняття про сім'ю як:

1) групу людей, пов'язаних спільною діяльністю, інтересами, цінностями; дана ознака реалізується у конструкції ***la famiglia+di +nome***: *la famiglia di insegnanti* – "колектив викладачів", *la famiglia di artisti* – "об'єднання митців", *la famiglia del giudice* – "судові органи" та у конструкції ***la famiglia+aggettivo***: *la famiglia pontificia* – "свита Папи Римського, колектив наближених до нього осіб", *la famiglia europea* – "Європейський Союз", *la famiglia umana* – "людство, людська спільнота";

2) сукупність істот, предметів чи явищ, пов'язаних за ознакою спільності у конструкції ***la famiglia+di+nome***: *famiglia di vocaboli, famiglia di codici, famiglia di curve*;

3) мафіозні об'єднання, клани: мафіозні організації за своєю структурою наближаються до великої, патріархальної сім'ї, в межах якої панують традиційні норми та ритуали, чітка ієрархія між її членами, на чолі якої знаходиться голова *capo* або *padrino*, але також *mammasantissima* – впливовий лідер мафіозного угрупування; "кровний зв'язок" у межах клану встановлюється за допомогою

ритуалу *“patto di sangue”*, що визначає правила кругової поруки між членами угрупування; кожний клан контролює свою власну територію, що є аналогією до сімейного дому;

4) організації національного та міжнародного рівня у різних галузях; у межах конструкції ***famiglia+nome proprio*** власний іменник на позначення прізвища змінює значення лексеми *famiglia*: *Famiglia Agnelli* – корпорація Fiat, *Famiglia Moratti* – власники нафтових організацій, *Famiglia Berlusconi* – володарі футбольного клубу, телебачення, *Famiglia Versace* – власники дому моди тощо. В основі даної характеристики лежить ознака спадковості, передачі сімейної справи від батьків до дітей:

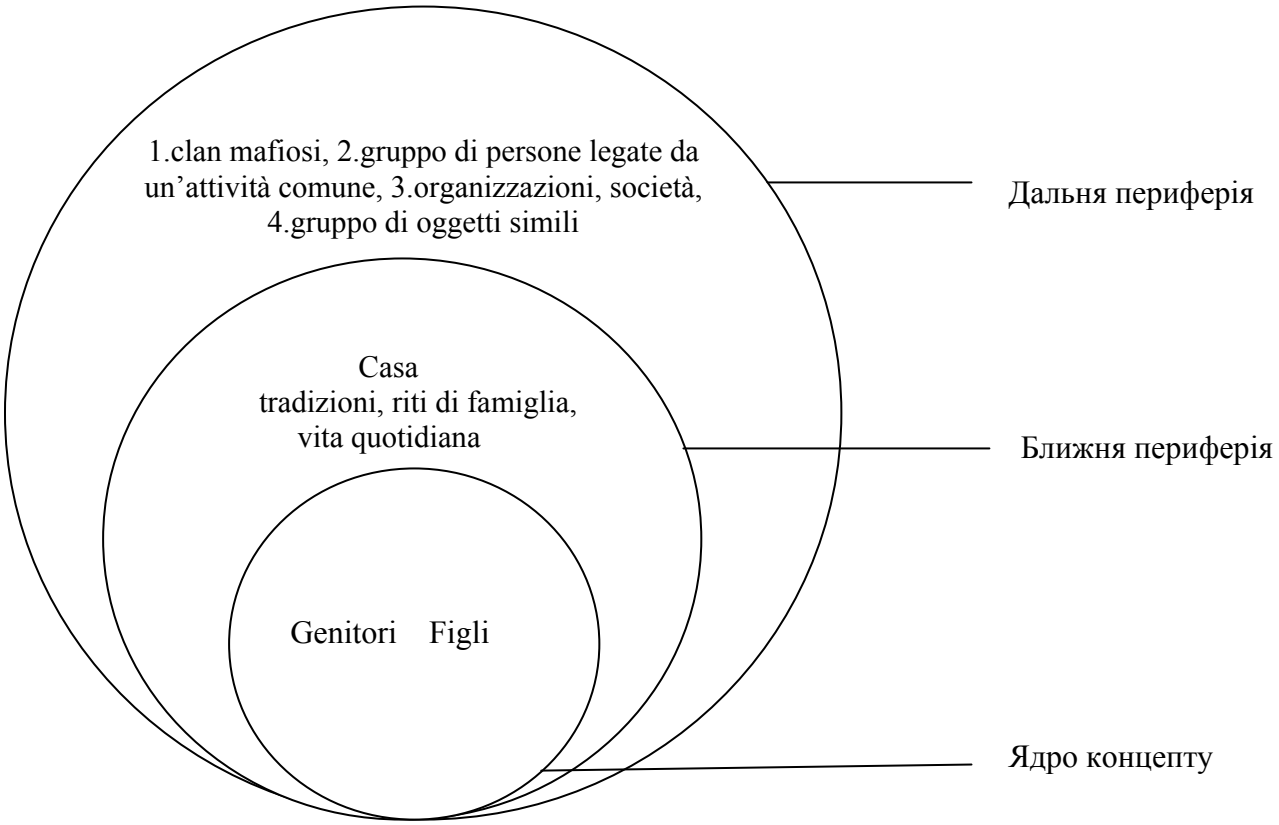

Схема 1. **Польова модель концепту FAMIGLIA**

Розглядаючи сім’ю як мікроструктуру, тобто невелику групу людей, об’єднаних кровним чи шлюбним зв’язком, вважаємо доцільним проаналізувати семантичне поле “внутрішньосімейні стосунки” нуклеарної сім’ї із застосуваннями фреймової моделі концепту.

М. Мінський, що ввів поняття фрейму, визначає його таким чином: “Людина, намагаючись пізнати нову для себе ситуацію чи по-

© Літинська Н. В.

новому подивитись на звичні речі, обирає зі своєї пам'яті певну структуру даних (образ), названий нами фреймом, з таким розрахунком, щоб шляхом зміни в ній окремих деталей, зробити її придатною для розуміння більш широкого класу явищ чи процесів. Фрейм є структурою даних для уявлення стереотипної ситуації" [10:33]. Фрейм, що має більш чітку, ніж концепт структуру, може використовуватись для моделювання концепту.

Фрейм – це ієрархічна структура, верхні рівні якої заповнені інформацією, інваріантною для всього класу об'єктів, що визначаються даним фреймом. Нижні рівні фрейму, що називаються терміналами, заповнюються змінними даними, що характеризують особливості окремих об'єктів, які належать до даного класу. Якщо використовувати дану структуру фрейму в межах одного концепту, то можна прослідити, що цей матеріал, розподілений по терміналам, слотам та підслотам, легко піддається семантичному аналізу:

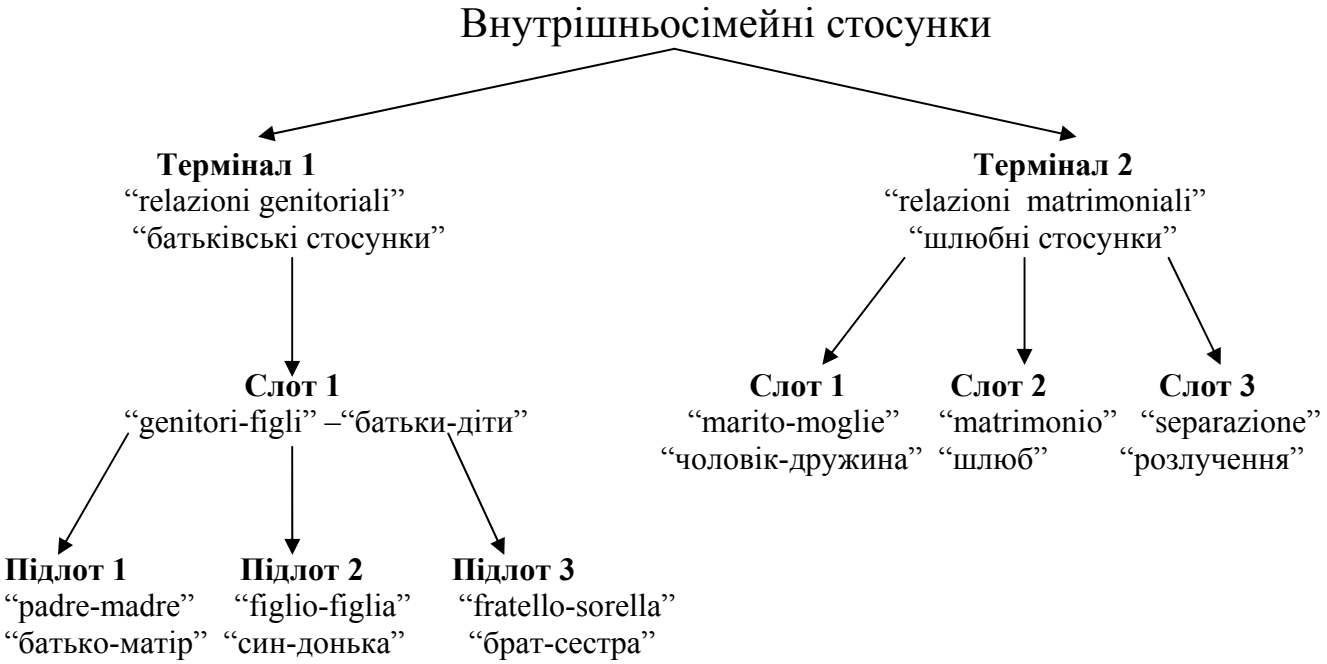

Схема 2. **Фреймова модель концептополя "Внутрішньосімейні стосунки"**

Термінал 1. "Батьківські стосунки".

Слот 1. "Genitori-figli". В даному слоті виявляються особливості стосунків між батьками і дітьми.

Підслот 1. "Padre-madre".

Роль матері є ключовою у вихованні дітей, зв'язок матір-дитина залишається сильним навіть у дорослому віці. З постаттю матері

асоціюються ознаки продовження роду (*rigenerazione*), виховання дітей (*sostegno alla crescita dei figli*), життя (*vita*), захисту (*protezione*), динаміки сім'ї (*motore propulsivo della famiglia*). Автор статті у газеті "La Repubblica" визначає роль матері для всього італійського суспільства таким чином: *"... siamo appunto il* ***paese delle mamme****, il paese dove la* ***ragion di mamma è più forte****, e soprattutto più condivisa,* ***della ragion di stato"*** [11:14].

У італійських сім'ях особливо теплими є стосунки між матір'ю та сином, що передається лексемою *mammone* (утвореною від іменника *mamma* за допомогою збільшувального суфіксу -*one*) та виразом *cocco di mamma* – "мамин синок". Явище *mammismo italiano* є домінуючим саме у стосунках матір-син, про що свідчить відсутність аналогічного виразу на позначення тісного зв'язку між донькою і батьком. Виключна роль матері у справі народження підтверджується виразом *di madre ce ne una sola* та запозиченням з латини, що в сучасній італійській мові набуло іронічного значення: *mater semper certa est, pater nunquam* – "мати завжди відома, батько ніколи".

У сучасній італійській сім'ї роль батька асоціюється з відповідальністю, захистом інтересів родини: *essere padre di famiglia* –"бути сім'янином, батьком сімейства". Порівняння *come buon padre di famiglia*, що вживається з акціональними дієсловами, визначає характеристику людини, яка поводиться чесно, як справжній сім'янин, для якої загальні інтереси переважають над особистими: *fare*/*comportarsi/agire/amministrare qc/gestire qc come buon padre di famiglia*; *ha amministrato la società come buon padre di famiglia.*

Підслот 2. "Figlio-Figlia".

Стосунки між батьками і дітьми у сучасній італійській сім'ї є демократичними: *i figli fin dalla nascita vengono* ***considerati persone***; *la famiglia si pone come contesto di riferimento per la* ***crescita dell'identità personale dei figli***; важливим є момент діалогу: ***si parla*** *molto di più,* ***si comunicano i propri bisogni*** *e s'incoraggiano i figli a farlo offrendo loro il* ***modello di come "ci si parla"***. Через низький рівень народжуваності в молодих італійських сім'ях лише одна дитина, що позначається поєднанням іменника *figlio* з прикметником *unico* та складним іменником *senzafratello*. На позначення дітей, про яких батьки занадто піклуються, вживаються дієприкметники *viziato, servito e riverito dalla mamma* – "балувані діти". Конструкція

figlio+di+nome позначає певні характеристики людини: *figlio di famiglia* – "людина, що не досягла повноліття і залежить від сім'ї"; *figlio di papà* – "особа, що отримала певні привілеї завдяки покровительству батька, без особистих зусиль"; походження: *figlio di buona famiglia, figlio di famiglia ricca* – "із забезпеченої сім'ї", *figlio dell'arte* – "син сім'ї митців, людина, яка за сімейною традицією має продовжити справу родини".

Характерною особливістю італійських сімей є той факт, що багато молодих італійців продовжують жити з батьками і фінансово від них залежати до 30–35 років. Це пов'язано з теплими стосунками у сім'ї між батьками і дітьми і підсилюється економічною кризою, внаслідок якої зростає рівень безробіття серед молоді. На позначення цього феномену екс-міністр економіки та фінансів Т. Падоа-Скіоппа ввів термін *bamboccione.* Слово є похідним від *bamboccio* ("карапуз", "гладка дитина"), утвореним за допомогою збільшувального суфіксу, тобто *bamboccioni* – це дорослі "діти", що не бажають або не мають змоги стати автономними. Зростаючу кількість молодих людей, що опинились у таких умовах, метафорично визначають як *"un esercito di bamboccioni"*. Сучасні молоді італійці віком понад 30 років, що живуть з батьками і не мають перспектив почати самостійне життя, характеризуються словосполученнями з ключовим словом "*vita"*: *figli di mamma a vita, figli a carico per una vita* – "мамині діти / на утриманні на все життя".

Підслот 3. "Fratello-sorella".

Характер стосунків між братами і сестрами є дружнім: *amarsi come fratello e sorella.* Основною ознакою братських / сестринських стосунків є подібність: *assomigliare come fratello e sorella*.

За схожістю чи спільністю формуються додаткові ознаки, наприклад, у релігійному чи благодійному сенсі, *sorella* – "черниця", "медсестра "Червоного Хреста". Дані ознаки реалізуються також у конструкціях ***fratello / sorella+di / in+nome/aggettivo/participio passato***: *fratello d'armi* – "соратник, бойовий товариш", *fratello di sventura* – "друг у біді", *fratelli in Cristo* – "брати у Христі", *sorelle della Misericordia, Sorelle dei Poveri, Sorelle dell'Immacolata* – назви релігійних об'єднанань та конгрегацій; у конструкції ***nome+sorella*** лексема *sorella* набуває значення прикметника "близький", "споріднений": *civiltà sorelle* –"близькі цивілізації", *lingue sorelle* – "споріднені мови", *nazioni sorelle* – "братські народи".

© Літинська Н. В.

Термінал 2. “Шлюбні стосунки”. У межах даного терміналу трактується поняття шлюбу та визначається своєрідність подружніх відносин.

Тип сімейних відносин у сучасній італійській сім’ї можна назвати еквалітарним, тобто він характеризується рівністю прав подружжя та відсутністю чітко визначених ролей між ними. Але в певних аспектах роль дружини залишається традиційною, на позначення чого вживаються метафори “дружина – точка відліку”, “дружина –охоронниця сімейного вогнища”: *“moglie è il **punto di riferimento** della famiglia”*,*“moglie è il **custode del focolare domestico**”* та гіпербола *“donna **tutta famiglia**”*.

Слот 1. “Marito-moglie”.

Італійці відзначаються серйозним ставленням до шлюбу: *Chi non fabbrica e non marita, non sa cos’è la vita*; правильний вибір дружини є запорукою щасливого життя: *Chi si marita in fretta, stenta adagio*; від дружини залежить добробут у сім’ї: *Tal donna tal matrimonio*, *Uomo senza moglie è uomo senza capo, Senza moglie al lato, l’uom non è beato, Chi si marita male, non fa mai carnevale*; дружина має вирішальну роль у становленні чоловіка: *Dietro ogni grande italiano v’è una grande donna.* Сфера шлюбних відносин є прихованою для сторонніх: *fra moglie e marito non mettere il dito*.

Оскільки паремії містять у собі сукупність сформованих лінгвокультурною спільнотою уявлень та оцінок, їх аналіз розширює розуміння сфери шлюбних стосунків. Проте, треба враховувати, “чи настанови, втілені у певних пареміях, розділяються свідомістю сучасних носіїв мови” [12:82]. Так, у пареміях, що відображають традиційні уявлення про шлюб, де першорядна роль належить чоловікові, голові сім’ї, а дружині відводиться роль вихователькі дітей та домогосподарки, переважають вислови з негативною конотацією: *Moglie e guai, non mancano mai, Chi ha moglie al lato, sta sempre travagliato*, *Chi piglia moglie, piglia doglie, Chi ha moglie, ha fatiche e doglie, Chi si marita fa bene e chi no, meglio*. На сучасному етапі для носіїв італійської мови така інтерпретація ролі дружини є хибною. Із зміною статусу жінки та зрівнянні її з чоловіком, утверджується її роль *“regina di casa”*, а роль чоловіка-лідера стає умовною: *Il capo sono io, ma chi comanda è mia moglie.*

Слот 2. “Matrimonio”.

Лексема *matrimonio* в поєднанні з прикметниками *civile*, *legale* (“законний шлюб”) та *religioso, ecclesiastico* (“шлюб, що супроводжується церковним обрядом”) відображає традиційне уявлення про шлюб, що визнається державою і церквою. На сучасному етапі поняття шлюбу для деяких італійців стає умовним, проживання разом не закріплюється офіційною реєстрацією стосунків, тому поняття *matrimonio* заміщується поняттями *convivenza, unione.* Внаслідок цього явища італійський лексичний склад поповнюється словосполученнями *unione libera* (ключова ознака *libero* – “вільний”), *coppia di fatto* (поєднання лексеми *coppia* з додатком уточнення *di fatto*), латинським терміном *convivenza more uxorio* – “цивільний шлюб”. Функціонування в італійській мові лексеми *pseudomatrimonio* (похідного іменника, утвореного за допомогою префіксу *-pseudo*) відображає негативне ставлення держави і церкви до таких об’єднань. У зв’язку з великою кількістю імігрантів в Італії з’являється поняття “змішаного шлюбу” – *matrimonio misto* (дана ознака реалізується прикметником *misto*).

Слот 3. “Separazione. Divorzio”.

Для визначення поняття “розлучення” в італійській мові існують лексеми *separazione* та *divorzio***.** *Separazione* передбачає припинення спільного проживання без офіційного розірвання шлюбу, *divorzio* – це остаточний етап розлучення, тобто легітимне розірвання шлюбу. Після відносно нещодавнього затвердження в Італії закону про розлучення (1975 р), з’явилась необхідність введення терміну *famiglia ricostituita / famiglia ricomposta* (*famiglia*+дієприкметникова форма дієслів *ricostituire, ricomporre* – “відновлювати”, “знову з’єднувати”) на позначення шлюбу людей попередньо розлучених, що мають дітей. Проте спірним залишається питання номінації відношень між дитиною від першого шлюбу та новим чоловіком / дружиною, оскільки терміни *patrigno / matrigna* (вітчим / мачуха) *figliastro / figliastra* (пасинок / падчірка) є застарілими і некоректними: *“Pensate: solo in italiano le parole* ***matrigna****,* ***patrigno****,* ***fratellastro*** *e* ***sorellastra*** *hanno un suono* ***dispregiativo*** *che non esiste, neppure come sfumatura, nell’inglese stepmother o nel francese demi-frère”* [11:8].

Проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**: концепт FAMIGLIA є національно-значимим для італійської лінгвокультури; сім’я на сучасному етапі сприймається італійцями

© *Літинська Н. В.*

як угрупування найближчих людей (батьки і діти), що проживають разом та об'єднані спільним побутом та звичаями. До національно-специфічних характеристик концепту FAMIGLIA відносяться сімейність у бізнесі, культ матері, інфантилізм дорослих дітей, повага до сімейних традицій, рівність та взаємоповага усіх членів сім'ї. Складання польової моделі концепту FAMIGLIA показало, що даний концепт має ієрархічну структуру з ядерними і периферійними ознаками. Фреймове моделювання концепту дозволило систематизовано і детально провести аналіз мовного матеріалу, що представляє концепт FAMIGLIA, розподіленого на різних рівнях даної моделі.

Перспективи дослідження полягають у можливості подальшого визначення місця концепту FAMIGLIA в ієрархії концептосфери "Сучасна Італія", аналізі його взаємозв'язку та взаємовпливу з іншими концептами-складниками даної концептосфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Железнова Ю. В.* Лингвокогнитивное и лингвокультурное исследование концепта "Семья" : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Юлия Владимировна Железнова ; Удмуртский гос. ун-т. – Ижевск, 2009. – 27 с. 2. *La Repubblica*. – 23 mag. 2002. – 56 p. 3. *Gay Cialfi R.* Volti nuovi della famiglia [Електронний ресурс] / Rita Gay Cialfi // Tra libertà e responsabilità. – Режим доступу : http://www.agedo.org/approfondimenti/volti-nuovi-della-famiglia-tra-liberta-e-responsabilita.
4. *Крючкова Н. В.* Лингвокультурное варьирование концептов : [монография] / Надежда Владимировна Крючкова ; отв. ред. Валентин Евсеевич Гольдин. – Саратов : Научая книга, 2005. – 164 с. 5. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – М. : АСТ, Восток-Запад, 2007. – 315 с. 6. *Попова З. Д.* Язык и национальное сознание. Вопросы теории и методологии / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : Ворон. гос. ун-т, 2002. – 32 с. 7. *Залевская А. А.* Языковое сознание: вопросы теории / Александра Александровна Залевская // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Алексей Алексеевич Леонтьев. – М. : Институт языкознания РАН, 2003. – № 1. – С. 30–35. 8. *Dizionario* della Lingua Italiana / [Giacomo Devoto, Giancarlo Oli ; a cura di Luca Serianni e Maurizio Trifone]. – Firenze : Le Monnier, 2004–2005. – 3188 p. 9. *Dizionario* etimologico della Lingua Italiana / [Manlio Cortelazzo, Paolo Zolli]. – Bologna : Zanichelli, 2008. – 1856 p. 10. *Минский М.* Фреймы для представления знаний / Марвин Ли Минский ; [пер. с анг. О. Н. Гринбаума]. – М. : Энергия, 1979. – 152 с. 11. *La Repubblica.* – 18 mag. 2007. – 54 p. 12. *Попова З. Д.* Очерки по когнитивной лингвистике / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : Изд-во "Истоки", 2003. – 191 с.

© Літинська Н. В.

ЛОБОДА Ю. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕВФЕМІЗМІВ ТА ДИСФЕМІЗМІВ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті аналізуються стратегії перекладу українською мовою евфемізмів та дисфемізмів англомовного політичного дискурсу з огляду політкоректності; розглядаються окремі контексті, що становлять виклики для перекладача, надається обґрунтування певним перекладацьким рішенням.
Ключові слова: евфемізми, дисфемізми, переклад, політкоректність.

В статье анализируются стратегии перевода на украинский язык эвфемизмов и дисфемизмов англоязычного политического дискурса с точки зрения политкорректности; рассматриваются контексты, которые представляют трудности для переводчика, дается обоснование отдельным переводческим решениям.
Ключевые слова: эвфемизмы и дисфемизмы, перевод, политкорректность.

The article deals with the euphemisms' and dysphemisms' rendering into Ukrainian in terms of political correctness. Some cases, which pose a challenge to an interpreter, are considered.
Key words: euphemisms, dysphemisms, translation and political correctness.

Актуальність обраної теми пов'язана із всезростаючою роллю політичної комунікації як своєрідного соціально-інформаційного поля, яке виступає надпотужним інструментом формування громадської думки в глобальному масштабі.

Предметом нашого дослідження є особливості вживання евфемізмів та дисфемізмів у сучасному політичному дискурсі та засоби збереження їхнього експресивного змісту українською мовою.

Метою статті є визначення функцій вживання різних груп евфемізмів та дисфемізмів у промовах англомовних політичних діячів та особливостей їхнього україномовного перекладу.

Явище евфемії та дисфемії є надзвичайно цікавим і, водночас, складним для вивчення. Початок дослідженню евфемії поклали такі видатні вчені як Г. Пауль, Е. Бенвеніст, Ш. Брюно; розвитку цієї проблематики присвятили свої роботи такі відомі лінгвісти як В. І. Жельвіс, А. М. Кацев, Б. Купер, Дж. Німан і К. Сільвер, а також дослідники з країн СНД: Л. П. Крисін, О. Й. Шейгал, В. І. Заботкіна, В. П. Москвін та інші. Г. А. Уфімцева, А. М. Рязанов зробили вагомий внесок у вивчення дисфемії. Однак вчені і досі не змогли дійти згоди щодо однозначного визначення статусу зазначених мовних явищ. У нашій розвідці ми орієнтуємося на наступну дефініцію: евфемізми і дисфемізми є "варіативними" засобами мови, котрі виявляють залежність від безпосередньої мовленнєвої ситуації і статусів комунікантів, а також від макрофакторів соціокультурного порядку

© Лобода Ю. А.

– домінантного типу культури, національної психології, ціннісно-нормативних приписів суспільства [1: 3]. Тому відтворення цих виражальних засобів МП може викликати певні труднощі у перекладача.

Використання евфемізмів у політичних промовах традиційно пов'язується зі сферами, які з різних причин є проблемними, "незручними" для політика. Так, труднощі прагматичної адаптації МП евфемізмів, що зустрічаються у текстах публічних виступів англомовних, особливо американських політиків, можуть бути пов'язані з вимогами *політкоректності*, яка передбачає "ретушування" *зовнішніх* прикмет суб'єкта (раса, стать, вік, сексуальна орієнтація, соціальний статус, тощо). Наведемо кілька прикладів такого "виклику для перекладача", які нам вдалося відстежити у промовах політиків Великої Британії та США. Яскравий приклад вбачаємо у наступному уривку з промови Гіларі Клінтон:

18 million of you from all walks of life – women and men, young and old, Latino and Asian, African-American and Caucasian, rich, poor and middle class, gay and straight – you have stood strong with me [4:2].

Спричинені вимогами політкоректності труднощі для перекладача при відтворенні даної синтагми МП становить, зокрема, пошук відповідника до слова *gay* (гомосексуаліст). У зв'язку з цим потрібно взяти до уваги, що слово *гей* як транскрипція англ. *gay* існує в українській мові, однак вживається лише у буденному мовленні і характеризується відтінком зневаги. Тому у перекладі вважаємо за необхідне вдатися до дескриптивного парафразу, що відповідає вимогам політкоректності – "представники сексуальних меншин"; у той самий спосіб слід перекласти і "straight" оригіналу – "люди з традиційною сексуальною орієнтацією". Лексико-морфологічних трансформацій при перекладі даної синтагми вимагають також такі номени як *Latino, Asian, Caucasian. Latino* (мн. *Latinos*) – скорочене від *Latin American* – поширене на теренах США позначення американців, чиї родини походять з країн Латинської Америки. Відтворення цього номена українською мовою шляхом транслітерації як "латинос / латиноси" з огляду на сферу побутування цієї лексеми (просторіччя) та її смислові конотації (позначення людини *іншого*, не*слов'*янського походження як меншовартісної) порушувало б певні етичні норми. Те саме стосується й дослівного перекладу слова *Asian* як *азіат*, а також *Caucasian* – *білошкірий*, сучасне вживання яких у східнослов'янському культурному континуумі також позначене негативними конотаціями. Тому у ТП для передачі змісту цих лексичних одиниць пропонуємо використати *евфемізми*. Враховуючи викладені вище

© Лобода Ю. А.

чинники, а також з урахуванням необхідних граматичних (заміна однини множиною) і синтаксичних змін, пропонуємо такий варіант перекладу:

Ви, 18 мільйонів представників усіх верств суспільства – жінки і чоловіки, молодь і старші люди, афроамерикаці, вихідці з Латинської Америки, азійських країн, білошкірі, багаті, бідні, представники середнього класу, представники сексуальних меншин і люди з традиційною орієнтацією – ВИ були моїм оплотом (переклад наш – Ю. Л.).

Особливої уваги у наведеному вище уривку з промови Гіларі Клінтон заслуговує вживання лексеми *African-American*, яка на офіційному рівні використовується для нейтралізації негативних суспільних явищ, зокрема, расової чи етнічної дискримінації ("<…> *women and men, young and old, Latino and Asian, African-American and Caucasian* <…>"). При виборі лексичного відповідника для транслювання цього евфемізму МП, перекладач повинен взяти до уваги, що для української ментальності відмінності між номенами "негр" і "афроамериканець" є неістотними, оскільки у будь-якому випадку представники негроїдної раси ідентифікуються українською етнічною свідомістю як "чужі", *не*-українці. При цьому, однак, лексема "негр", незважаючи на наявний у її семантиці елемент екзотики, давно освоєна українською мовною свідомістю, тоді як поняття "афроамериканець" увійшло до активного обігу на пострадянських теренах лише на поч. 2000-х рр. і є достатньо езотеричним щодо сфери ужитку (переважно мова ЗМІ). Тому вважаємо за можливе у ТП українською мовою застосувати лексичну компенсацію і відтворити *African-American* ТО за допомогою прикметника "темношкірий", що є більш звичною для пересічного україномовного реципієнта текстів політичного дискурсу. Тоді, з урахуванням супутніх трансформацій, переклад цього уривку виглядатиме таким чином:

<…> *жінки і чоловіки, молодь і старші люди, темношкірі і латиноамерикаці, вихідці з країн Азії і представники білої раси* <…> (переклад наш – Ю. Л.).

Або ж можна залишити запропонований вище варіант перекладу, де поняття "African-American" передано за рахунок комплексного використання перекладацької транслітерації і калькування. У такому випадку ця термінолексема вимагатиме коментаря перекладача, поданого у зносках.

Аналогічний, проблемний з точки зору прагматичної адаптації у ТП приклад зустрічається у промові колишнього Прем'єр-міністра Великобританії Тоні Блера:

And more than all this, a country culturally and socially behind. No ***black*** *Ministers and never a* ***black*** *Cabinet Minister* [5:1].

Проблема у даному випадку полягає у збереженні денотативного потенціалу і уникнення у ТП негативних конотацій, відсутніх у ТО. Оскільки мова йде про Англію, перекладач не може використати у ТП політкоректний термін, запроваджений у США для позначення американських негрів "афро-американцець". Дослівний переклад "чорний міністр" ("black Ministers") і "чорний Кабінет міністрів" ("black Cabinet Minister") повністю спотворював би денотативний і конотативний потенціал ТО, оскільки у свідомості українського і загалом східнослов'янського реципієнта, особливо завдяки соціально-економічним реаліям пострадянської доби, поняття "чорний" стереотипізувалося у переносному значенні – "нелегальний, незаконний, тіньовий, "лівий" ("чорний нал", "чорний ринок", "чорна біржа" тощо). Тому дослівний переклад може призвести до комунікативної невдачі, а успіх міжмовної комунікації у даному випадку цілковито залежить від майстерності перекладача. Відтак у даному контексті пропонуємо провести лексико-морфологічні трансформації і прикметник "чорний" у ТО замінити у ТП у першому випадку вживання – більш нейтральним іменником "негр"; у другому випадку – дескриптивним парафразом на кшталт:

І окрім цього усього, країна культурно і соціально відстала. Жодного міністра-негра, жодного члена Кабінету міністрів з темним кольором шкіри за всю історію його існування (переклад наш – Ю. Л.).

Евфемізми у текстах публічних виступів політиків можуть використовуватися з метою *де*-афішування фактів особистісного характеру (неприємних перипетій особистого життя чи політичної кар'єри тощо). Яскравий приклад такого використання евфемізму вбачаємо у назві виступу екс-прем'єр-міністра Англії Маргарет Тетчер, який був озвучений, коли вона через змову у партії консерваторів, котру очолювала, повинна була піти у відставку як лідер правлячої партії і відповідно до часу залишити посаду прем'єр-міністра – тоді нею була виголошена відома промова "*Remarks departing Downing Street*". З огляду на ці драматичні обставини, "Залізна леді" у своєму прощальному звертанні до нації замість болючого для себе "*йдучи у відставку*" використовує евфемізм "*departing Downing Street*", який дослівно перекладається як "залишаючи Даунінг-Стріт". Складність відтворення цього евфемізму у ТП полягає у тому, що він містить у собі метонімізовану *реалію* (*Downing Street*) – на Даунінг-Стріт у Лондоні розташовується резиденція прем'єр-міністра Великої Британії.

© Лобода Ю. А.

Дослівне відтворення цієї реалії, добре відомої англійцям, мовою перекладу швидше за все утруднить розуміння змісту повідомлення. Тому, у даному випадку для досягнення прагматичної еквівалентності ТП доречно вдатися до генералізації, переклавши зазначений евфемізм як "покидаючи резиденцію прем'єр-міністра", або ж, з подальшим смисловим розвитком – як "залишаючи посаду прем'єр-міністра". У першому варіанті перекладу експресивний компонент буде послаблений, у другому зникне практично повністю.

Труднощі для перекладача становить і переклад ***дисфемізмів***. Російська дослідниці М. І. Баландіна пропонує розглядати переклад дисфемізмів як особливий випадок перекладу арготичної лексики [2:89–90], застосовуючи при цьому такі традиційні перекладацькі трансформації як семантична компенсація (заміна близькими за змістом загальновживаними словами), а також прийоми експресивної конкретизації, використання описового перекладу тощо. Вважаємо, що не буде помилкою розглядати переклад дисфемізмів (какофемізмів) і як особливий випадок застосування *стилістичних* трансформацій у ТП.

Проведений нами аналіз промов англомовних політиків к. XX – поч. XXI ст. засвідчив, що дисфемізми порівняно рідко присутні у текстах їх публічних виступів, які є здебільшого підготованими і достатньо жорстко регламентуються стосовно стилістичної приналежності мовних засобів, вимог загального такту чи політкоректності. Тим не менш вони трапляються у публічних виступах політиків. Наведемо такий приклад:

You see, part of the ability to get along with ***folks*** *is to be able to give a person your word and keep your word and to understand where the other* ***fella*** *is coming from* [7:2].

У наведеному контексті фіксуються два випадки вживання мовних одиниць, котрі можна ідентифікувати як дисфемізми:

1) використання у тексті політичної промови фамільярного позначення народу країни (*people*) як звичайної групи людей, з якими у промовця приятельські стосунки (застар. ***folks***);

2) використання розмовно-фамільярної форми іменника ***fellow*** (***fella***).

Ці елементи американського сленгу вживаються замість нормативних у даному випадку загальновживаних лексичних одиниць (відповідно *people* та ***fellow***), за допомогою яких Дж. Буш-молодший намагається підтвердити свій імідж "простого хлопця". Цьому сприяє й епіфоричний повтор слова *word* (*to give a person your word and keep your word*).

© Лобода Ю. А.

Для перекладу цього контексту слід застосувати насамперед лексико-семантичні трансформації: змінити стилістичний регістр повідомлення, замінивши одиниці сленгової лексики нейтральними за своєю стилістичною приналежністю генералізованими відповідниками (*люди*), а також застосувати прийоми додавання і смислового розвитку. Вислідом проведених перекладацьких трансформацій цей уривок з виступу Дж. Буша у ТП матиме такий вигляд:

Розумієте, значною мірою здатність знайти з людьми спільну мову залежить від вашого вміння дати людині слово і дотримувати цього слова і усвідомлювати, що є люди, які походять з інших суспільних верств (переклад наш – Ю. Л.).

Інший широковідомий приклад використання дисфемізмів англомовними політиками становить той факт, що Перша Леді США М. Обома позаочі називає білих американців *whitey* – "білястий". У даному випадку складність прагматичної адаптації даного поняття у зумовлена особливостями *словотвору* даного експресива, яка забезпечується емотивно навантаженим суфіксом *-y-* (*white-y*). В українській мові оцінне значення цього суфікса можна передати за допомогою суфікса *-яст-* (*білястий*), однак експресивність при цьому значно послаблюється; без спеціальних пояснень нечітким для українського реципієнта є й денотативній смисл цього поняття. Тому у даному випадку зневажливі конотації даного номену слід було б передати описово, на кшталт "*білошкірі нікчеми*".

Таким чином, евфемізми можуть транслюватися у МП шляхом застосування лексичної кальки чи описово; дисфемізми – за допомогою лексичного відповідника, що належить до нейтрального шару лексики чи шляхом дескриптивного парафразу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баландина М. И.* Перевод дисфемизмов как частный случай перевода арготической лексики / М. И. Баландина // Русистика на современном этапе: сборник научных трудов. – М. : МПГУ, 1999. – С. 88–98. 2. *Бушуева Т. С.* Прагматический аспект эвфемизмов и дисфемизмов в современном английском языке : дис. … канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Татьяна Сергеевна Бушуева. – Смоленск, 2005. – 176 с. 3. *Чудинов А. П.* Политическая лингвистика : [учебн. пособие] / А. П. Чудинов. – [3-е изд., испр.]. – М. : Флинта ; Наука, 2008. – 254 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Clinton H.* Concession speech [Електронний ресурс] / Hillary Clinton. – Режим доступу : http://www.swamppolitics. 2008/06/hillary_clintons_concession_sp.html 5. *Blair T.* Speech to the Labour Party Conference on 26 September 2006 [Електронний ресурс] / Tony Blair. – Режим доступу : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5382590.stm 6. *Bush G. W.* Speech at the National Endowment for Democracy in Washington [Електронний ресурс] / George W. Bush. – 6 October 2005. – Режим доступу : http://www.foxnews.com/story/0,2933,171456,00.html 7. *Bush lunch* chat is caught on tape [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/5187276.stm

© *Лобода Ю. А.*

ЛОМАКІНА І. А.
Військово-дипломатична Академія

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКОВИХ СЛІВ І ТА ІІ ОСОБИ В СУЧАСНОМУ ІСПАНСЬКОМУ МОВЛЕННІ

У статті на матеріалі прикладів з різноманітних іспаномовних джерел розглядаються особливості вживання особових займенникових слів І та ІІ особи. Категорія особи займенникових слів розглядається із боку її семантичної та прагматичної наповненості. Визначається, що частотність ємфатичних вживань повністю залежить від мети, яку ставить відправник мовлення, тобто спирається на його комунікативну інтенцію.

Ключові слова: особові займенникові слова, іспанська мова, категорія особи, емфаза, комунікативна інтенція.

В статье на материале примеров из различных источников на испанском языке рассматриваются особенности употребления лично-местоименных слов I и II лица. Категория лица местоименных слов рассматривается с точки зрения её семантической и прагматической наполненности. Определяется, что частотность эмфатических употреблений полностью зависит от цели, которую ставит отправитель речи, то есть опирается на его коммуникативную интенцию.

Ключевые слова: лично-местоименные слова, испанский язык, категория лица, эмфаза, коммуникативная интенция.

The article basing on the samples from various sources on Spanish studies the peculiarities of functioning of spanish personal pronominal words I and II persons. The category of person of pronominal words is considered in terms of its semantic and pragmatic fullness. It is determined that the frequency of emphatic usages depends entirely on the goal that puts the speaker, so it is based on his communicative intention.

Key words: personal pronominal words, the Spanish language, the category of person, emphasis, communicative intention.

Мета. Враховуючи важливість проблеми взаємодії прагматичних та граматичних категорій, у статті здійснюється аналіз залежності вживань особових займенникових слів сучасної іспансьої мови від мети, яку ставить відправник мовлення.

Об'єктом дослідження в даній статті обрані особові займенникові слова як узагальнено-вказівний розряд іменників предметності взагалі, що використовується для опосередкованого позначення предметів конкретної ситуації або попереднього контексту.

Актуальність обраної теми зумовлена важливістю в іспаністиці комплексного дослідження мовленнєвих вживань особових займенникових слів та їхнього впливу на прагматичне забарвлення висловлення, текстової вагомості цього класу слів, особливостей їхньої трансформації з одиниць мовної системи в кванти тексту як продукту процесу комунікації.

© Ломакіна І. А.

В більшості випадків особовим займенниковим словам іспанської мови притаманні такі самі морфологічні категорії, які притаманні й іменникам. Розбіжності спостерігаються лише в кількості форм тієї чи іншої категорії в іменниках та особових займенникових словах. Виняток становить категорія особи займенникових слів. Але, якщо для дієслів вираження першої, другої чи третьої особи – це реалізація граматичної категорії, для займенникових слів ця категорія є більше лексичною, ніж граматичною, тобто має певні, притаманні тільки їй, семантичні риси [1:8; 2:84].

Праці останніх десятиріч у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві, що присвячуються взаємодії лексики та граматики, дозволяють вважати, що в лінгвістиці ствердилися певні галузі дослідження – "межрівневі" і, окремо, галузь явищ, що знаходиться на межі між лексикою та граматикою, тобто, що належить водночас обом рівням [3:5]. Взаємодія лексики та граматики в умовах комунікації може досліджуватись у межах одиниць різних рівнів мовної системи. Тому можна розглядати категорію особи займенникових слів із боку її семантичної та прагматичної наповненості.

Особа, як дейктична категорія, дозволяє характеризувати учасників факту, про який повідомляється, у відношенні до учасників факту повідомлення, часто співвідноситься лише з категорією особи дієслова та розглядається як основна категорія дієслова.

Але дієслівна особа, так само, як категорії числа і роду дієслів, є категорією, яка виявляється синтагматично і, звичайно, лише повторює інформацію, що передається займенниковою або іменниковою лексемою.

У сполученні особове займенникове слово або субстантив та особова форма дієслова на формально-граматичному рівні та на рівні значення, яке передається (непредикатна інформація про одну з суттєвих характеристик першого актанта пропозиції, що реалізується у висловленні), пріоритетну функцію виконує ім'я [4:88].

Відомо, що звичайне визначення особових займенникових слів, як класу, що складається з трьох членів *yo / tú / él* в іспанській мові, не охоплює поняття "особа". Останнє належить до кореляції *yo / tú* і відсутнє в *él / ella / ello.* Ця основна відмінність стає зрозумілою при аналізі форми I особи однини *yo.*

Між займенниковим словом I особи *yo* та будь-яким іменником із лексичним значенням існують не тільки формальні відмінності, обумовлені морфологічною та синтаксичною структурою іспанської мови, а й інші розбіжності, що мають більш загальний та більш глибокий характер та пов'язані з процесом мовлення.

Своєрідною верхівкою суб'єктивності є висловлення, що містить вказівку на I особу шляхом вживання особового займенникового слова.

© Ломакіна І. А.

Особливо важливим це стає в іспанському мовленні, тому що вживання особового прономінатива з дієсловом не є обов'язковим. Однак є випадки, коли особове займенникове слово *yo* є необхідним. За спостереженнями відомого іспанського граматиста Сальвадора Фернандеса, це передусім випадки вживання особового займенникового слова *yo* з дієсловами процесу мислення (*de opinar y de saber*) [5:220], тобто з дієсловами типу *creer, estar seguro, suponer, dudar, imaginar, pensar, presumir.* Вживання займенникового слова І особи *yo* в таких випадках стає навіть обов'язковим. Такі висловлювання розраховані на те, щоб навіювати співрозмовнику певну думку.

Степанова Л. Н. та Степанов Ю. С. висловлюють категоричніший погляд: "Мовець хоче нав'язати свою особисту, індивідуальну точку зору, часто навіть нестандартну, яка не збігається з думкою колективу або співрозмовника" [6:243]:

¡No lo haga, por Dios! Yo le prometo … [8:38].

Yo sé que es cierto. ¡Y que como vuelva a verte con Rosa, te juro por tu madre, que te tiro por el hueco de la escalera! [8:49].

Ya ves: yo prefiero en cambio, estarme en casa [8:82].

Саме ця, за висловом С. Фернандеса, *intención diferenciativa* (диференціююча інтенція) дозволяє говорити про вищий ступінь індивідуальності мовця *я, але не інші* [5:74].

Ми вважаємо, що така диференціююча інтенція є різновидом комунікативної інтенції, з якою узгоджується остенсивно-інференціальна комунікація. І якщо інформативна інтенція полягає в тому, щоб довести до свідомості адресата й адресанта те, що адресант має саме цю інформативну інтенцію, слід звернути увагу на те, як пом'якшується *я* мовця в подібних за змістом висловленнях типу *me parece (мені здається),* вживання особового займенникового слова у непрямому відмінку вже не так категорично висловлює думку індивіда:

Hemos pedido un piso de esos que están haciendo los de la Comunidad, pero me parece que no me lo van a dar [9:23].

A mí me gusta mucho la carne de membrillo de Puente Genil. Soy un sentimental [9:34].

¿Tú crees que Draper se encargaría de recuperarlas? – Me parece que no, Ángel [9:45].

Відомий іспанський дослідник Р.Розенгрен у своїй роботі *"Presencia y ausensia de los pronombres personales sujetos en español moderno"* шляхом статистичного аналізу виділяє групу дієслів, з якими найчастіше вживаються особові займенникові слова в якості підмета. Це, насамперед, дієслова *creer* і *ser*, та інші: *decir, querer, tener, saber, poder, ir, estar, ver* [7:222].

У семантиці деяких дієслів є певне тяжіння до вживання поруч із особовими займенниковими словами. Наприклад, прономінатив *tú* частіше вживається з дієсловом *creer,* а форма І особи однини *yo* – з дієсловами *ser, tener, querer* та ін.

У творах авторів іспаномовного ареалу найуживанішими виявилися словосполучення, що складалися з займенникового слова І особи *yo* та дієслів *tener, ser, querer, pensar, creer,* наприклад:

Yo soy de Güines porque allí mi padre formó familia ... [10:23]

... Yo quiero volar a buscarla ... !

... Yo quiero sentir en mis ojos sus ojos hermosos ... !

.. Yo quiero que vuelva resuelta junto con mi alma ... !

... Es faro precioso que guía mi estrella fatal ... !

... Yo añoro que sienta mi vida ... !

..Yo quiero correr a traerla a mis brazos tibios ... ! [10:85].

Porque era algo en la cara ... yo tenía dolor de ver aquello, pero yo le vi a él algo que no era natural ... [10:24].

Необхідно підкреслити, що частотність таких вживань повністю залежить від мети, яку ставить відправник мовлення, тобто спирається на його комунікативну інтенцію.

Часто та ефективно емфатично вживаються форми І та ІІ особи, щоб висловити емоційно-марковані полярності, контрасти [199, с. 198]:

Saludamos con risas esta mañana fresca... [10:126].

Орієнтація адресата на сприйняття вимагає наявності специфічних сигналів у повідомленні, які стимулюють вімкнення емфатичного коду й адресата. У наведених вище прикладах вживання особового займенникового слова І особи однини *yo* є емфатичним, тобто посилює силу впливу висловлення.

Крім цієї особливості вживання, яка вже є характерною рисою, слід підкреслити основну і, взагалі, очевидну відмінність займенникових слів І та ІІ особи однини *yo / tú* в системі референції мовних знаків. Кожний мовленнєвий акт вживання імені має референцію з постійним об'єктивним поняттям оточуючої дійсності, яке може бути віртуальним та актуалізуватися в уяві індивіда й залишатися завжди єдиним. Але мовленнєві акти вживання особового займенникового слова *yo* не формують єдиного класу референції, тому що "об'єкта", що визначається в якості *yo*, з яким могли б однаково співвідноситись такі акти, не існує.

Yo confieso ante Dios Todopoderoso y ante vosotros, hermanos, que he pecado mucho, de pensamiento, palabra, obra y omisión; por mi culpa, por mi culpa, por mi gran culpa [11:17].

© Ломакіна І. А.

У тексті католичної молитви особове займенникове слово *yo* існує, як пуста рамка, а об'єктом референції "автоматично" стає той, хто промовляє молитву. За загальним категоріальним значенням прономінатив *yo* в молитвах можна було б звузити до *yo, pecador* (я, грішник).

Yo quisiera beberte en el instante
saciar mi afán de paso por tus fuentes,
pero tu amable encanto leve siento
como una maldición sobre mis hombros" [12:14].

Поет, складаючи вірші, використовує займенникове слово І особи *yo* у відношенні до себе. Тобто референтом є автор. Коли ми читаємо вірші, бо особливо це стосується поезії, референція діє в іншому напрямку – на читача, пуста рамка займенникового слова заповнюється зовсім іншим змістом.

Кожне вживання займенникового слова І особи має свою власну референцію й кожного разу співвідноситься з єдиним індивідом, який розглядається саме в його унікальності.

Реальність, до якої належать та мають референцію особові займенникові слова *yo / tú* – виключно реальність мовлення. "*Я* може бути визначене тільки в термінах *виробництва мовлення* , а не в термінах об'єктів, як визначається іменний знак" [8:286].

Займенникове слово І особи однини *yo* означає – людина, яка реалізує конкретний мовленнєвий акт, що містить *yo*. Такий мовленнєвий акт є унікальним і дійсним лише в своїй унікальності. Якщо розрізнити два послідовних мовленнєвих акти, які містять займенникове слово *yo* та вимовляються однією особою, не можна гарантувати, що одне *yo* не належить до непрямої мови, до цитати, не співвідноситься з будь-яким іншим референтом. Таким чином підкреслюємо, що займенникове слово І особи однини *yo* може бути ідентифіковане тільки через мовленнєвий акт, до якого воно входить, і тільки за допомогою цього мовленнєвого акту. Воно діє в єдиночасовому мовленнєвому акті, коли вимовляється. Тому й мовна форма *yo* існує тільки в тому мовленнєвому акті, в якому вона реалізується.

Визначення семантики особового займенникового слова *yo* може бути таким: *yo* – це індивід, який реалізує поданий мовленнєвий акт, що містить акт творення мовної форми *yo.*

Якщо ми маємо ситуацію звертання до будь-якої особи, отримуємо симетричне визначення займенникового слова ІІ особи однини *tú* – особа, до якої звертаються в мовленнєвому акті, що містить акт творення мовної форми *tú.* Обидва визначення характеризують займенникові слова І та ІІ осіб однини як категорії мови й спираються на їхнє місце в системі мови.

Також для вираження саме цього, найзагальнішого семантичного змісту в іспанській мові не виявляється суттєвим, чи вони знаходять експліцитне вираження в мовленні або залишаються імпліцитними:

Експліцитне та імпліцитне вживання форми I особи однини *yo* належать до того самого референта. Так само для II особи:

Vive, tú vive. La principal obligación que tiene cualquier ser vivo es esa. No consientas que nadie te lo impida [10: 88].

Тобто висловлення, яке містить у собі вказівку на I / II особу, є своєрідним піком суб'єктивності, незалежно від емпліцитності / імпліцитності особових займенникових слів. Такі висловлення мають свої, притаманні тільки їм, семантичні риси; вони вказують на вищий ступінь індивідуальності мовця. В свою чергу мовленнєвий акт, що містить форму I / II особи, є унікальним і дійсним лише в своїй унікальності.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей особових займенникових слів як елемента мовлення. Дає змогу виявити особливості їхнього вживання в конкретних ситуаціях мовленнєвого акту, їхню залежність від конкретних умов вживання, позамовних чинників, які впливають на комунікативну організацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Петрова О. В.* Местоимения в системе функционально-семантических классов слов / О. В. Петрова. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1989. – 156 с. 2. *Соколовская Н. К.* Некоторые семантические универсалии в системе личных местоимений / Н. К. Соколовская // Теория и типология местоимений. – М. : АН СССР, Ин-т востоков., Наука, 1980. – С. 84–99. 3. *Харитонова И. А*. Вопросы взаимодействия лексики и грамматики / И. А. Харитонова. – К. : Вища шк., 1982. – С. 5–24. 4. *Клобуков Е. В.* Семантическая категория лица и строение поля личности (персональности) / Е. В. Клобуков // Материалы науч. конф. ["Общие проблемы строения и организации языковых категорий (грамматика и совообразование)"], (Москва, 23–25 апреля 1998 р.). – М., 1998. – С. 34. 5. *Fernández S.* Gramática española. El Pronombre / S. Fernández. – Madrid : Arco Libros, 1984. – 407 p. 6. *Степанова Л. Н., Степанов Ю.С.* "Я" предложения в испанской разговорной речи / Л. Н. Степанова, Ю. С. Степанов // Филологические исследования. – М., Л. : Наука, 1990. – С. 240–250, 466. 7. *Rosengren P.* Presencia y ausencia de los pronombres personales sujetos en español moderno / P. Rosengren. – Stockholm : Actas Universitatis Gothoburgensis, 1974. – P. 299–303.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Vallejo Antonio Buero*. Historia de una escalera. Las meninas / Vallejo Antonio Buero. – Madrid : Editorial Espasa Calpe, S.A., 1995. – 231 p. 9. *Madrid Juan.* Mujeres & Mujeres / Madrid Juan. – Buenos Aires : Santillana S.A., 1996. – 148 p. 10. *García Raul Gomez*. Escritos y poemas / García Raul Gomez. – La Habana : Editorial Arte y Literatura, 1973. – 158 p. 11. *Oraciones* de la Iglesia Católica. – Segovia : Renovación Carismática, 1999. – 23 p. 12. *Gala Antonio.* Enemigo íntimo / Gala Antonio. – Barcelona : Editorial Planeta, S.A., 1999. – 91 p.

© Ломакіна І. А.

ЛЮБЧУК Н. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ ФРАГМЕНТ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “МИСЛЕННЯ” У СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано співвідношення фразеологічного фрагменту семантичного поля “мислення” у німецькій та українській мовах. Розроблено класифікацію фразеологізмів за ономасіологічним принципом. Зіставлено закономірності знакової переінтерпретації усталених словосполук української та німецької мов.

Ключові слова: фразеологізм, семантичне поле, ономасіологічний, когнітивний, відповідник.

В статье проанализировано соотношение фразеологического фрагмента семантического поля “мышление” в немецком и украинском языках. Разработана классификация фразеологизмов по ономасиологическому принципу. Сопоставлены закономерности знаковой переинтерпретации устойчивых словосочетаний украинского и немецкого языков.

Ключевые слова: фразеологизм, семантическое поле, ономасиологический, когнитивный, соответствие.

The article analyses the correlation of the phraseological fragment of the semantic field “thinking” in German and Ukrainian. The classification of idioms by the onomasiological principle is worked out. Regularities of the symbolic reinterpretation of set expressions in German and Ukrainian are compared.

Key words: idiom, semantic field, onomasiological, cognitive, analogue.

Актуальність теми дослідження зумовлена посиленням інтересу до дослідження фразеології з позицій психокогнітивного та етнокультурного підходів.

За О. Потебнею єдність мови є “не лише найкращою, але й вірною, єдиною прикметою, за якою ми впізнаємо народ, і разом з тим є тією єдиною, незамінною нічим і неодмінною умовою існування народу” [1:187]. Національно-культурні стереотипи визначають критерії оцінок, для передавання яких кожна мова має свій набір слів і висловів. “Як етнокультурна ознака, оцінка виступає виявом активних реакцій на навколишній світ. Індивідуальні (часткові) емоції переростають у колективну (загальномовну) експресію, що характеризується відповідною шкалою оцінності – нульовою, позитивною, негативною, негативно-позитивною” [2:46]. Найвиразніше оцінки проявляються у фразеології. Усталені вислови фіксують саме те найважливіше, що було продиктоване досвідом народу, відображають його обряди, звичаї, традиції, побут. “Фразеологія як продукт мовного семіозису зберігає й

© Любчук Н. В.

репродукує цю етнічну онтологію і категоризацію, тому аналіз фразеологічної концептуалізації світу сприяє поглибленню знань про семантику, синтактику і прагматику мови в цілому, їхній зв'язок з етносвідомістю та культурою" [3:144].

Сьогодні віддзеркалення етнічної свідомості, менталітету, національного характеру, матеріальної і духовної культури народу в мові стало предметом вивчення етнолінгвістики. Проте дослідження проводяться здебільшого на базі однієї мови. Для контрастивних досліджень характерне зіставлення фразеологічних одиниць різних мов на рівні семантики, граматичної структури. Зіставлення ж фразеологічних одиниць і груп з погляду психокогнітивного і етнокультурного дало б змогу виявити міру міжмовної відповідності та особливості концептуалізації світу в різних мовах.

Одним з прикладів відображення таких особливостей є фразеологізми семантичного поля "мислення".

Метою дослідження є когнітивно-ономасіологічний аналіз українських і німецьких фразеологізмів семантичного поля "мислення", зіставлення закономірностей знакової переінтерпретації усталених словосполук обох мов.

Об'єктом дослідження є німецькі та українські фразеологізми семантичного поля "мислення".

Предметом – особливості репрезентації категорії "мислення" у німецьких та українських фразеологізмах.

Матеріалом дослідження були німецькі й українські фразеологічні словники.

Наукова новизна дослідження полягає у встановленні спільного й відмінного у фразеологічному фрагменті семантичного поля "мислення" у сучасних німецькій та українській мовах, зіставлено етнічні стереотипи, що лягли в основу оцінних характеристик.

Розум, мислення завжди були тими категоріями, які різні народи вважали основоположними. Рівень розумового розвитку, здатність мислити дають змогу об'єктивно сприймати, аналізувати й оцінювати події і явища, реагувати на сказане іншими й доносити свою думку до інших; вони лежать в основі соціального й технічного прогресу. Саме тому в усіх мовах з'явилися численні лексичні й фразеологічні одиниці на позначення оцінки розумового рівня окремих осіб. Такі фразеологізми утворюються, як правило, у кожній мові незалежно, що дає підстави деяким науковцям стверджувати, що відтворення цих

© Любчук Н. В.

одиниць за допомогою відповідників часто призводить до втрати експресивності, оскільки одиниці-відповідники мають різну виражальну силу або вживаються у різних ситуаціях [4:224–226].

Зіставлення ономасіологічно структурованих фразеологічних полів двох чи більше мов дає змогу виявити спільне й відмінне у закономірностях фразеологічної номінації, визначити інваріантні моделі мотивації. Дещо складніше визначити стилістичне забарвлення фразеологічних одиниць. Це зумовлено тим, що німецькі словники [6–12] досить часто подають різні позначки для однієї й тієї самої одиниці. В українських словниках [13–18] розмовний стиль взагалі не позначається: "Відсутність ремарки після фразеологізму (чи його значень) засвідчує його стилістичну нейтральність або приналежність до розмовного стиля літературної мови" [13:7]. Тому досить часто доводиться керуватися власним відчуттям мови, зважаючи на те, що переважна більшість фразеологізмів належить до розмовних [5:86]. Інколи стилістичне забарвлення фразеологізму можна визначити на основі стилістичного забарвлення його компонентів (наприклад, *einen Dreck von etwas verstehen* (вульг.): *Dreck* – грубо у значенні "нічого", "анітрохи") або на основі порівняння, що лежить в основі вислову (наприклад, *von etwas so viel verstehen wie die Kuh vom Sonntag* (вульг.): порівняння людини з коровою має грубе забарвлення).

Зіставлення німецьких і українських фразеологізмів семантичного поля "мислення" показало, що ці одиниці утворюють опозиції на позначення позитивних і негативних характеристик, причому в обох мовах спостерігається відчутна асиметрія у бік негативних значень (для позначення позитивних характеристик – 34 одиниці у німецькій мові, 25 одиниць в українській мові, для позначення негативних характеристик – 213 одиниць у німецькій мові, 55 одиниць в українській мові).

Семантична диференціація ідеографічних синонімів відбувається таким чином:

I Бути розумним:

1. Бути розумним, кмітливим, тямущим:

не в тім'я (не в потилицю) битий, голова не половою (не соломою, не клоччям) набита, розумна (тверезa) голова, мати кебету (жарт., рідко), голова варить, голова є, голова на плечах, мати голову на плечах, мати розум, держати розум – ein gescheites Haus sein, viel

© Любчук Н. В.

(allerhand, etwas) auf dem Kasten haben, ein kluger Kopf sein, Grütze im Kopf haben, einen klaren Kopf, einen klaren Verstandskasten haben.

2. Бути дуже розумним, здібним, обдарованим:

золота голова, світла (ясна) голова, золотий лоб, повний лоб, макітра розуму (в кого-н.) (жарт.) – *ein großes Geist sein, ein heller Kopf (ein helles Köpfchen) sein, ein gelehrtes Haus sein, eine große Leuchte sein, ein großes Licht sein* (рідко), *im kleinen Finger haben, was andere (die anderen) nicht im Kopf haben, mehr Verstand im kleinen Finger haben, als die anderen im Kopf haben*.

3. Нормально мислити:

казанок (баняк / макітра) варить; є лій у голові, мати олію (лій, смалець, (діал.) *олій) в голові* (рідко) *під чубом*) (жарт.).

4. Добре думати, міркувати:

мозком ворушити (поворухнути); повертати розумом – seinen ganzen Verstand zusammennehmen.

5. Здатний добре і швидко міркувати:

бистрий на розум, з головою; einen raschen Kopf haben.

6. Хто-небудь став розумний, почав правильно мислити, діяти:

Бог розуму послав.

7. Зрозуміти, добре усвідомити що-небудь:

взяти в толк (що-небудь, рідко).

8. Нарешті зрозуміти що-небудь:

es (das, etwas) (endlich) gefressen haben, etwas (es, das) intus haben, bei j-m fällt der Groschen (endlich), bei j-m hat es geschakelt.

9. Зрозуміти що-небудь, мати ідею:

bei j-m funkt es, bei j-m klingelt es (рідко), *bei j-m hat es gezündet, bei j-m hat der Funke(n) übergesprungen*.

10. Усвідомлювати, осягати зміст, значення чого-небудь самостійно, без сторонньої допомоги:

доходити своїм (власним) розумом до чого.

11. Бути далекоглядним, прозорливим:

бачити далеко.

II Мати проблеми з розумовими здібностями:

1. Не відзначатися неабиякими здібностями, розумом тощо:

зірок з неба не хапати (не хватати, не знімати) – keine große Leuchte sein, kein gutes Licht sein, kein (großes) Kirchenlicht sein.

2. Бути некмітливим, нетямущим:

нерозумна (ялова) голова; порожня (пуста) голова (зневажл.),

пустий лоб (зневажл.), *дурна голова* (лайл.), *без голови, без царя в голові, лобом неширокий, мати порожню макітру, мідний лоб (мідяне чоло)* (іронічн.), *пороху не вигадає, бідний (не багатий) на розум – das (Schieß)pulver nicht gerade erfunden haben, die Weisheit (die Intelligenz) nicht gerade mit (Schaum)löffeln gefressen haben, aus Dummsdorf sein*.

3. Бути розумово обмеженим, не могти правильно мислити, діяти:

битий у тім'я, умом убогий, голова половою (соломою, клоччям) набита, осляче вухо (ослячі вуха) (лайл.), *не мати (третьої / дев'ятої) клепки в голові, не при розумі, не повно розуму, Бог розуму не дав, Бог розумом зобидив – Stroh im Kopf haben, ein Strohkopf sein, ein Hohlkopf sein, eine dumme (doofe, hohle, taube) Nuss sein, einen hohlen Schädel haben, für keine zwei Pfennige Verstand haben, j-d kann nicht bis drei (fünf, zehn) zählen; du bist wohl von allen guten Geistern verlassen?, du bist wohl ganz (ganz und gar) von Gott verlassen?, du bist wohl von allen Göttern verlassen?*

4. Бути розумово обмеженим, тупим:

дубова голова, слабка (слаба) голова, набитий (битий, непоправний, безнадійний, заплішений) дурень (грубо) – *mit Dummheit geschlagen sein, dumm geboren sein und nichts dazugelernt haben, dumm geboren und dumm geblieben sein* (рідко), *so dumm wie Bohnenstroh (wie die Nacht) sein, dumm (dämlich) wie Schieferscheiße sein* (грубо), *vor Dummheit brüllen (brummen, schreien), dümmer sein als die Polizei erlaubt, (so) dumm wie ein Bock sein; wenn Dummheit weh täte, würde j-d den ganzen Tag schreien*.

5. У кого-небудь не все гаразд з розумовими здібностями:

жуки в голові, не всі вдома, нема клепки, нема кебети, нема царя у голові, розсохлися клепки – einen Knall haben, einen Sonnenstich haben, nicht ganz dicht sein, nicht alle Tassen im Schrank haben, (sie) nicht alle auf dem Christbaum haben, einen kleinen Dachschaden haben, (sie) nicht alle beisammen haben, bei j-m ist eine Schraube locker (los).

6. Бути некмітливою, нерозторопною, неуважною людиною:

капустяна (куряча) голова (зневажл.), *садова голова* (зневажл.).

7. Утрачати ясність думки, здатність виразно сприймати все навколишнє:

голова туманіє (туманиться, чманіє), думки колесом закрутилися (заходили) (у голові) чиїй, думки стрибають (застрибали) у голові.

8. Виявляти нездатність обдумано діяти, поводитися (переважно у складній ситуації):

втрачати (губити, тратити) голову – den Kopf verlieren; *втрачати (тратити) розум (глузд)* (“переставати нормально мислити, поводитися, ставати божевільним”) – *den Verstand verlieren*.

9. Бути тугодумом, повільно міркувати:

langsam (spät, nicht richtig) schalten, eine lange Leitung haben, schwer von Kapee sein, bei j-m fällt der Groschen langsam (pfennigweise), er sitzt auf der Leitung, schwer (langsam) von Begriff sein.

10. Втратити здатність правильно, розсудливо мислити, діяти, втратити самоконтроль, не стримувати себе:

Бог (Господь) розум відібрав (відняв, забрав).

11. Від старості втратити здатність розумно мислити, позбутися розуму:

вижити (виживати) з розуму (з ума) – den Verstand verlieren.

12. Бути легковажним, несерйозним:

вітер у голові (грає, віє, свище, посвистує), горобці цвірінькають у голові;

- бути легковажним, безтурботним:

зайчики в голові стрибають (у кого-небудь).

13. Зовсім нічого не розуміти:

ні вуха ні рила (не розуміти, не тямити), ні в зуб; ні бе, ні ме; ні бельмеса, ні бум-бум – keinen (nicht einen) Deut verstehen von etwas; nicht die Bohne von etwas verstehen (begreifen); keine blasse (nicht die blasseste; nicht die mindeste) Ahnung von etwas; keinen blauen Dunst haben von etwas; (immer) nur Bahnhof verstehen; sich keinen Vers (mehr) auf etwas machen können.

14. Не могти усвідомити, зрозуміти, збагнути що-небудь:

(і) не береться (до) голови (в кого, кому і без додатка); *не вкладається в голові – j-m nicht in den Kopf wollen, j-m nicht in den Sinn wollen*;

- бути незрозумілим для кого-небудь:

über j-s Horizont gehen, j-s Horizont übersteigen, über j-s Verstand gehen, über j-s Verstandskasten gehen.

15. Не сприйматися, не запам’ятовуватися:

не йде в голову – j-m nicht in den Kopf wollen.

16. Забуватися:

вилітати (вискакувати) з голови (з пам’яті) – etwas fällt j-m aus dem Kopf.

17. Зовсім не розбиратися в чому-небудь:

як (мов, ніби) баран в аптеці (розбиратися, розумітися) (ірон.) – *einen Quark von etwas verstehen* (вульг.), *von etwas so viel verstehen wie die Kuh vom Sonntag* (вульг.), *von etwas so viel verstehen wie der Ochs vom Klavierspielen* (вульг.), *von etwas so viel verstehen wie der Esel vom Lautenschlagen* (вульг.), *von etwas so viel verstehen wie der Hahn vom Eierlegen* (вульг.).

18. Не розуміючи, спантеличено, здивовано дивитися:

як (мов, ніби) баран (козел) на нові ворота (дивитися, витріщатися, втелющитися) (зневажл.) – *dastehen (ein Gesicht machen, dreinschauen) wie eine Gans, wenn's blitzt; dastehen (ein Gesicht machen) wie eine Kuh, wenn's donnert; gucken (dreinschauen, j-n angucken, j-n anstarren) wie ein Auto; dumm (dämlich, blöd) aus dem Anzug (aus der Wäsche) gucken; Augen machen (dreinschauen, glotzen) wie ein gestochenes Kalb* (вульг.).

19. Бути недалекоглядним:

не бачити далі свого носа – nicht weiter sehen als seine Nase reicht; nicht über den Tellerrand hinausgucken (können); j-s Gesichtskreis (Verständnis, Horizont, Begriffsvermögen) geht nicht über seine (die eigene) Nase hinaus.

Як видно з прикладів, більшість груп фразеологізмів, що входять до семантичного поля "мислення", включають як українські, так і німецькі одиниці. Особливістю цього поля є наявність досить великої кількості абсолютних синонімів для позначення певних характеристик. Отже, перекладач має змогу вибирати найприйнятніший у конкретній ситуації відповідник. З іншого боку, наявні також групи, представлені лише українськими або німецькими одиницями. Відтворення таких одиниць при перекладі призводить до різноманітних втрат. Так, українське *вижити з розуму* можна перекласти за допомогою *den Verstand verlieren*. Проте німецький фразеологізм означає "втратити розум", сема "від старості" втрачається. При відтворенні фразеологізмів *капустяна (куряча) голова*, *садова голова* за допомогою *Dummkopf* втрачається експресивність, образність, не відтворюється сема "неуважний". Для відтворення семи "процесуальність" фразеологізмів *langsam einschalten, eine lange Leitung haben* можна було б вжити *макітра (казанок) погано варить (не варить)*. Проте в жодному фразеологічному словнику української мови вони не зафіксовані. Отже, такі одиниці можуть виступати лише як оказіональні відповідники, утворені від узуальних одиниць *макітра (казанок) варить*.

© Любчук Н. В.

У деяких фразеологічних відповідників спостерігається різний обсяг значення (наприклад, *j-m nicht in den Kopf wollen* – 1. *не йде в голову* (“не запам’ятовується”); 2. *не вкладається в голові* (“не можна усвідомити, збагнути”).

Що стосується стилістичного забарвлення, то більшість фразеологізмів семантичного поля “мислення” в обох мовах належать до розмовного стилю. У деяких групах наявні синоніми, позначені ремаркою “грубо”, “вульгарне”, “жартівливе”. Для окремих міжмовних відповідників, в основі яких лежать подібні образи, простежується невідповідність у віднесенні до певного стилістичного рівня. Так, українське *як баран в аптеці (розбиратися)* містить ремарку “іронічно”, в той час як його німецькі відповідники *von etwas so viel verstehen wie die Kuh vom Sonntag, von etwas so viel verstehen wie der Ochs vom Klavierspielen* та ін. вважаються вульгарними. Тут слід зазначити, що позиція німецьких лексикографів видається правильнішою. Порівняння людини з такими тваринами, як корова, бугай, баран, завжди було образливим. Отже, український вислів варто вважати принаймні розмовним фамільярним.

Аналіз семантичних моделей показав, що в основі образного переосмислення можуть лежати як однакові, так і різні концептуальні метафори.

Так, в етносвідомості обох народів предикати мисленнєвої дії, пам’яті є функціональними властивостями соматизму *голова* (*Kopf*). Причому простежуються різні моделі фразотворення:

○ “голова” + означальний прикметник (наприклад, *золота голова, ясна голова – ein heller Kopf*);

○ наявність або відсутність чогось у голові (наприклад, *голова половою набита – Stroh im Kopf haben*; *нема царя в голові*).

Цікаво, що один образ може викликати різні асоціації (наприклад, *Grütze im Kopf haben* – “бути розумним, кмітливим”, *каша в голові* – “плутанина в думках”). В українській етносвідомості вмістилищем розуму також може бути лоб (наприклад, *мідний лоб (мідне чоло)*, *лобом нешироκий*). У німецькій етносвідомості *Stirn* (*лоб*) асоціюється з нахабством, зухвалістю, настирливістю (наприклад, *die Stirn haben* (etw. zu tun) – “мати нахабство, зухвалість щось зробити”), *mit eiserner Stirn* – “уперто, настирливо”).

○ У обох народів розум асоціюється зі світлом (наприклад, *eine groβe Leuchte sein, keine groβe Leuchte sein, голова туманіє, мати олію в*

голові).

○ Голова може асоціюватися з посудом (наприклад, *розуму макітра, казанок (макітра) варить*) або з плодами, меблями, дахом (наприклад, *hohle (taube) Nuss sein, nicht alle Tassen im Schrank haben; einen Dachschaden haben*).

○ Проблеми з розумовими здібностями асоціюються з відсутністю когось у когось (наприклад, *не всі вдома – (sie) nicht alle beisammen haben*).

○ Відсутність розуму може бути наслідком того, що Бог його відібрав або взагалі залишив людину (наприклад, *Бог розумом зобидив, Бог розум відібрав*, *du bist wohl ganz (ganz und gar) von Gott verlassen?, du bist wohl von allen Göttern verlassen?*)

○ Нездатність розібратися в чому-небудь репрезентується порівнянням з деякими тваринами, що не орієнтуються у певних сферах (наприклад, *як баран в аптеці (розбиратися) – von etwas so viel verstehen wie der Hahn vom Eierlegen*).

Загалом у німецькій етносвідомості нерозумність приписується багатьом тваринам (наприклад, *ein ausgemachter Esel sein, ein ausgemachtes Schaf sein, das größte Kamel auf Gottes Erdboden sein (вульг.), ein dummes Huhn sein* (про жінок), *eine dumme Gans sein, eine dumme Ziege sein, aber auch ein Hirn wie ein Spatz haben*). Для українців характерні лише порівняння *дурний як баран*, *дурна гуска*. *Куряча голова* означає не лише некмітливу, а й неуважну людину. Віслюк - це символ упертості (щоправда для німців таке порівняння також характерне). Якщо у кого-небудь *горобці цвіріньокають у голові*, то це людина нерозумна, легковажна. Коза ж для українців – символ в'їдливості, вредності, нерозумності [18:296]. Нерозумність кози лягла в основу приказки *Великий, як лоза, а дурний, як коза* [18:207].

○ Нездатність швидко мислити викликала у німців асоціацію з неналежним функціонуванням різних приладів (наприклад, *bei j-m fällt der Groschen langsam, eine lange Leitung haben, auf der Leitung stehen*). В основі останніх двох прикладів лежить уявлення про те, що довгий телефонний дріт чутливий до перешкод, що ускладнюють спілкування [7:104].

Підбиваючи підсумки, варто зауважити, що когнітивно-ономасіологічний аналіз фразеологізмів свідчить про те, що семантичний простір проаналізованого поля неоднаково покривається фразеологізмами: деякі характеристики знаходять фразеологічне

вираження в обох мовах, деякі – лише в одній. Чимала кількість фразеологізмів утворюються в обох мовах за схожими моделями, проте в основі метафоричного переносу можуть лежати як подібні, так і різні образи, причому інколи один образ викликає різні асоціації.

Загалом когнітивно-ономасіологічний аналіз фразеологізмів двох мов дає змогу зіставити етнічні стереотипи, що лягли в основу оцінних характеристик, виявити спільне й відмінне в етнічній свідомості різних народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Потебня А. А.* Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 192 с. 2. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Віталій Вікторович Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с. 3. *Селіванова О. О.* Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / Олена Олександрівна Селіванова. – К. –Черкаси : Брама, 2004. – 276 с. 4. *Kühnert H.* Die Rolle des Bildverständnisses bei Phraseologismen im Fremdsprachenunterricht für Fortgeschrittene / Helmut Kühnert // Deutsch als Fremdsprache. – 1985. – № 4, Jg. 22. – S. 223–227. 5. *Сучасна* українська мова : [підручник] / [О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.]. – К. : Либідь, 1997. – С. 90–102.

ДОВІДНИКИ

6. *Duden.* – Bd. 11 : Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten / Wörterbuch der deutschen Idiomatik / Hrsg. und bearb. von Günter Drosdowski und Werner Scholze-Stubenrecht. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1992. – 864 S. 7. *Duden.* Redensarten : Herkunft und Bedeutung / Red. Bearb. von Dr. Sylvia Schmitt-Ackermann. – [2., überarb. und erg. Aufl.]. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2007. – 335 S. 8. *Synonymwörterbuch* der deutschen Redensarten / Hrsg. von Hans Schemann. – Stuttgart, Dresden : Klett Verlag, 1992. – 428 S. 9. *Agricola E.* Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch / Erhard Agricola. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1972. – 792 S. 10. *Duden.* – Bd. 10. : Bedeutungswörterbuch. – [3., neu bearb. und erweiterte Aufl.]. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2002. – 1103 S. 11. *Wahrig G.* Deutsches Wörterbuch / Gerhard Wahrig. – [Völlig überarbeitete Neuausgabe]. – München : Mosaik Verlag, 1987. – 1493 S. 12. *Synonymwörterbuch.* Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache / Hrsg. von Herbert Görner und Günter Kempcke. – Wiesbaden : Drei Lilien Verlag, 1987. – 643 S. 13. *Фразеологічний* словник української мови : [в 2-х кн.] / [укл. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.]. – К. : Наукова думка, 1993. – Т. 1 – 528 с. 14. *Фразеологічний* словник української мови : [в 2-х кн.] / [укл. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.]. – К. : Наукова думка, 1993. – Т. 2. – С. 529–980. 15. *Словник* фразеологічних антонімів української мови / укл. В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз. – К. : Довіра, 2001. – 284 с. 16. *Словник* фразеологічних синонімів / укл. М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський. – К. : Радянська школа, 1988. – 200 с. 17. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Г. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с. 18. *Жайворонок В. В.* Знаки української етнокультури: Словник-довідник / Віталій Вікторович Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.

© Любчук Н. В.

МАЛІКОВА О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИСКУРСИ ХРИСТЯНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ І РОЗМЕЖУВАННЯ

В статті розглядаються біблійний і теологічний дискурси як різновиди релігійного дискурсу християнської лінгвокультури в контексті співвідношення і розмежування.
Ключові слова: теологічний, біблійний дискурси, християнська лінгвокультура.

В статье рассматриваются библейский и теологический дискурсы как разновидности религиозного дискурса христианской лингвокультуры в контексте типологического сходства и отличий.
Ключевые слова: религиозный, теологический, библейский дискурс, христианская лингвокультура.

The article considers biblical and theological discourses as types of religious discourse of Christian linguistic culture in terms of typological relations.
Key words: religious, biblical, theological discourses, Christian linguistic culture.

Категорія дискурс об'єднує проблеми різних аспектів вивчення мовного процесу, визначаючи можливості актуального функціонування мови. Виявити зв'язок між свідомістю й мовою, детермінувати процеси пізнання та вербалізації знань про світ стає можливим саме завдяки категорії дискурс, що досліджується в соціолінгвістичному, психолінгвістичному, прагмалінгвістичному і теолінгвістичному просторах. Виявлено типології та стратифікації дискурсу (Ф. С. Бацевич, Г. Г. Почепцов); досліджено засоби моделювання дискурсу (В. І. Карасик, О. О. Селіванова); надана характеристика різним складовим дискурсу (Н. Д. Арутюнова, О. С. Іссерс, Ю. С. Степанов). Актуальною проблемою сучасної дискурсології є дослідження специфічних типів дискурсів, зокрема дискурсу християнської лінгвокультури, ознаки якого залишаються недостатньо висвітленими з точки зору сучасної парадигми мовознавства.

Актуальність порушеної проблеми полягає в тому, що факти християнської лінгвокультури потребують лінгвістичного осмислення та інтерпретації з точки зору сучасної наукової парадигми, яка (за визначенням О. С. Кубрякової) базується на принципі експансіонізму та антропоцентризму. **Метою** статті є розгляд біблійного і теологічного різновидів дискурсу християнської лінгвокультури в контексті співвіднесення і розмежування, що передбачає виявлення типологічних

© Малікова О. В.

рис аналізованих дискурсів. **Об'єктом** дослідження є виявлення типологічних відношень між означеними дискурсами, а **предметом** – біблійний і теологічний дискурси в контексті співвідношення і розмежування. **Матеріалом** слугували фрагменти біблійного і теологічного дискурсів.

Релігійний дискурс визначається дослідниками як релігійний текст у ситуації реального спілкування (І. В. Богачевська), як система мовленнєвої взаємодії між індивідами щодо релігійних текстів (О. В. Швед). Мовні засоби релігійної картини світу досліджуються у межах теолінгвістики (Й.-П. ван Ноппен, О. К. Гадомський). Релігійна картина світу та релігійні концепти досліджуються у роботах Є. В. Бобир'ової. Проте, релігійний дискурс як складна, поліфункціональна система, яка обслуговує різні сфери релігійної комунікації, залишається недостатньо дослідженим з точки зору когнітивно-комунікативної парадигми сучасного мовознавства. Особливістю релігійного дискурсу є сакральність та фідеїстичність. За словами Ф. С. Бацевича, "особливість фідеїстичного слова залежить від фасцинуючого впливу на адресата, тобто максимальної здатності переконувати, хвилювати, навіювати. Релігійний текст як результат і спосіб спілкування з непізнанним у своєї суті Абсолютом це завжди прецедентний текст, тобто текст, який має особливе значення у житті людини і суттєво відрізняється від звичайних не сакральних текстів" [1:143]. Поділяючи думку Ф. С. Бацевича про здатність фідеїстичного слова переконувати, навіювати і хвилювати, вважаємо за можливе охарактеризувати релігійний дискурс як персуазивний, тобто як такий, що здатний здійснювати мовленнєвий вплив на реципієнта, спонукати до певної дії. Унікальною рисою релігійного дискурсу, на думку В. І. Карасика є те, що до його учасників належить Бог. "… Всевышний в религиозном дискурсе распадается на две сущности: собственно Бог и тот, кому Он открылся, то есть пророк" [2:221]. Цю думку підтверджує дослідження різновидів релігійного дискурсу християнської лінгвокультури. Бог, до якого звернені молитви, прохання, сповіді, є адресатом *дискурсу Богослужіння*. У *теологічному дискурсі* Бог за допомогою "отців Церкви" залучає людину до Богопізнання, виступаючи в ролі опосередкованого адресанта. У *Біблійному дискурсі* Бог виступає автором, адресантом (заповіти) і адресатом (псалми).

Зрозуміти природу мови релігії можна за умови вивчення релігійної людини та її релігійної мовної картини світу. Релігійна мовна картина світу визначає норми поведінки людини, оскільки "будь-яка природна мова

© *Малікова О. В.*

відображає певний спосіб сприйняття й концептуалізації світу" [3:45–53]. Саме це зумовлює увагу сучасних мовознавців до ментальної репрезентації мовних явищ, на визнання фактора впливу культури на мовну особистість.

У дискурсі християнської лінгвокультури, зафіксованому у вербальних і невербальних знакових системах (текстах, обрядах), спостерігається взаємодія мови, культури і віросповідання. Гетерогенність дискурсу християнської лінгвокультури дозволяє виокремити багато різних за своєю природою й матеріальним вираженням дискурсів: біблійний (старозавітний і новозавітний); дискурс християнського богослов'я; дискурси релігійних філософів; дискурс народної релігії (тексти духовної поезії і фольклору); конфесійний (православний, католицький, протестантський); дискурс Богослужіння; проповідний.

Комунікативно-прагматична настанова дискурсу християнської лінгвокультури підпорядкована головній меті – навернути людину до Бога і через каяття повернути радість спілкування і перебування з Богом, яка була втрачена в результаті гріхопадіння. Ця глобальна мета, що віддзеркалює головні ідеї християнського віросповідання, реалізується за допомогою біблійного і теологічного різновидів релігійного дискурсу які ми розглядаємо в контексті співвіднесення і розмежування.

Християнський теологічний – це дискурс Богослов'я і Боговчення, який розвиває і виражає зміст християнської віри, яка сповідується Церквою. Богослов'я – це система релігійно-догматичних доказів і обґрунтування надприродних, "абсолютних" істин, що випливають з необмеженої, надчасової природи Бога. Система християнської теології об'єднує комплекс дисциплін, кожна з яких висвітлює різні сторони християнського віровчення, має своє цільове призначення. Предметом теології є тлумачення Священного Письма, церковних канонів, розробка та формулювання понять і положень, осмислення літургічної практики, норм моральності, релігійне мистецтво тощо. Розрізняють догматичне, основне, порівняльне, моральне та пастирське богослов'я, що знаходить мовно-комунікативне вираження у відповідних різновидах християнського теологічного дискурсу.

Однією з провідних стратегій дискурсу християнського богослов'я є пояснювальна, яка реалізується за допомогою тактик порівняння, протиставлення, надання дефініцій, проведення аналогії, посилання на авторитетне джерело, узагальнення, конкретизації тощо. Використання цієї стратегії зумовлене необхідністю осмислення та пояснення складних теологічних і філософських смислів, які розгортаються на тлі теологічного

© *Малікова О. В.*

дискурсу за допомогою культурно-релігійних і універсальних концептів, зокрема концепту FAITH, наприклад: ***Faith*** *means* ***seeing the world in a particular way, from an angle God has shown us****. To those who refused to see, the miracles might appear just as wonders … To the eye of faith they were signs.* ***Biblical faith*** *is* ***never a matter of believing impossible things****. It is* ***responding to a God-given vision …*** *The man born blind has faith in that he sees who Jesus really is. The Jews, who have sight in a physical sense, are unable to perceive that they are in the presence of the Messiah. It is in the thought of Paul that faith is most fully worked out. For him, faith is* ***the encounter with Jesus Himself*** [5:35]. У наведеному прикладі американські богослови Г. Карей та Д. Дей пропонують теологічне трактування концепту FAITH, яке має метабіблійний характер, оскільки розтлумачення здійснюється в ракурсі Євангельської проповіді і є текстом про текст. Наведений уривок ілюструє біблійну вербалізацію концепту BIBLICAL FAITH, оскільки залучає постулати і приклади біблійного, зокрема, Новозаповітного передання. Провідною є також стратегія переконання, яка реалізується за допомогою каузації, аргументації, протиставлення, посилання на авторитетне джерело. Наприклад, о. Серафім Роуз наголошує на тому, що чудеса, які інколи допомагають людині повірити в Бога не є головною причиною прийняття Християнства. На підтвердження цієї думки, письменник згадує досвід одного з біблійних персонажів, духовне народження якого відбулося після прийняття хрещення: *There was something else that affected him:* ***not the miracles, but something in his heart****. He came to believe…his heart was melted by the truth he heard. The words of Scripture are very powerful, and when the right interpretation is given to them, something in a human being opens up if his heart is ready. He accepted Christ with his whole soul; he was a changed man.* ***This was not for the sake of miracles, but for the sake of that which Christ came to earth to bring*** [6:22]. Отже, інтегруючою складовою християнського теологічного дискурсу є біблійний інтертекст.

Біблія – це не лише найдревніший приклад гіпертексту, що віддзеркалює біблійну картину світу, а також і перехрестя дискурсів. Написане багато століть тому, Святе Письмо має видатну силу впливу на серця і розум людей. Тому Писання глибоко входить у свідомість народу. Книги Писання збагачували мови, тобто вносили в народну свідомість нові уявлення про видиме і невидиме, про вічне і тимчасове, про неминуче і випадкове … Писання сприяло розвитку у мовах нових видів мовлення: алегоричного, абстрактно-філософського, експресивно-метафоричного [4:354]. Бог особливим чином дав дещо пізнати про

© Малікова О. В.

Себе, чим допоміг людям стати на шлях Богопізнання. Бог Сам свідчив людям про Себе, і це свідчення міститься в Біблії. Біблійні тексти допомагають зрозуміти те, що Бог оповів людям про Себе. Процес Богопізнання, пошуку Божественної істини, духовної мудрості передбачає дискурсивну діяльність. Тож, Біблія – це не лише текст, це і мовлення, тобто спілкування з Богом, автором даного тексту з метою набуття знань про Бога, пізнання Божественних істин і настанов. Біблія – це мегатекст, який детермінує світоглядні позиції християнського соціуму, основні аспекти релігійної культури християнської цивілізації і може вивчатися в різних функціональних площинах. Святе Письмо може мати індивідуальне прочитання і інтерпретацію, а також може бути об'єктом обговорення, диспутів. Ставлення до Біблії з боку віруючих і невіруючих також може бути різним. Наведені міркування дають підставу розглядати біблійний дискурс як різновид релігійного дискурсу, поділяючи думку О. С. Кирилюк, П. В. Мацьків Н. А. Золотухіної, Н. Г. Явтушенко та інших мовознавців, які вважають виділення біблійного дискурсу правомірним. Біблійний дискурс є складовою релігійного дискурсу, оскільки відображає ключовий концепт віросповідання, що становить основу переконання в реальному бутті Бога.

Книгу Псалмів вважають Біблією в мініатюрі, оскільки вона віддзеркалює аксіологічні засади як Старого так і Нового Заповіту. Псалом – це звернена до Бога духовна пісня, що виконувалась під супровід гри на музичних інструментах. Стародавнє єврейське слово *tehilla* передається давньогрецьким *psalmoi,* що означає "гра на лірі; пісня; гімн; славослів'я", звідки й походить англійська назва "Psalms" ("songs of praise"). Домінантою тематики Книги Псалмів є відносини, що лежать в основі християнської релігії Бог – людина, людина – Бог. Своєрідність псалмів, як різновиду біблійного дискурсу, полягає у звертанні до Бога не лише як до вищої трансцендентної сили, але як до Живої Особистості.

Стратегія *пророкування* реалізується у пророцтвах – прямої мові Бога, записаної пророками, що цитується від першої особи та несе істини про світ, «трансльовані» за посередництвом пророків. Ця стратегія реалізується за допомогою декларативів, які виражають гіпотетичну модальність змалювання подій майбутнього, наприклад: *The Lord* ***swore*** *to David* ***a sure oath*** *from which he* ***will not*** *turn back: "One of sons of your body* ***I will*** *set on your throne"* [7:Ps. 132:11]. У наведеному прикладі клятва Бога, згадана Давидом, має пророчу вказівку на Ісуса Христа, і знаходить

© *Малікова О. В.*

здійснення в Новому Заповіті, про що свідчить інтертекстуальне підтвердження, яке здійснюється за допомогою безпосереднього посилання апостола Петра на псалом Давида в книзі Діяння (Acts): … *God had sworn with an oath to him, that of the fruit of his loins, according to his flesh, he would raise up* ***Christ*** *to sit on his throne* [7:Acts 2:29–3]. *Заповідна* стратегія біблійного дискурсу реалізується у Божих заповідях**,** прямому мовленні Бога, адресованому як конкретній людині, так і всьому народові, реалізується за допомогою заборонних імперативів або імперативів-приписів: *"There* ***shall no*** *strange god be among you,* ***neither shall*** *you worship any alien god"* [7:Ps. 81:9*]*. Стратегія *прославлення* використовується для шанування могутності, мудрості, справедливості, милосердя, щирості, любові Бога і реалізується за допомогою мовленнєвого акту похвали, який є одним із різновидів декларативів-репрезентативів, що вербалізуються в мовленні різними комунікативними типами речень: стверджувальними, окличними, а також за допомогою спеціальних стереотипних формул-восхвалень, наприклад вигукових: *"Praise the Lord!" "Hallelujah!"* Наприклад: ***Praise*** *the name of the LORD From the rising of the sun to its going down; The LORD'S name is* ***to be praised****. The LORD is* ***high above all nations,*** *His glory* ***above the heavens****.* [7:Ps. 131: 2–4] *Дидактична* стратегія біблійного дискурсу є провідною у Книзі Проповідника, яка відома своїм повчальними настановами, що реалізуються за допомогою декларативних і імперативних речень: *"For with much wisdom comes much sorrow; the more knowledge, the more grief"* [7:Ecclesiastes 3:9]. *"Whoever loves money never has money enough; whoever loves wealth is never satisfied with his income"* [7:Ecclesiastes 6:6].

Тексти Біблійного дискурсу є прикладами сакральної релігійної комунікації, відмінною ознакою якої є неконвенціональне розуміння мовного знака, тобто сприйняття слова не як умовного позначення предмета, а як його складову або навіть сутність. Таке сприйняття слова у сакральній релігійній комунікації створює атмосферу особливого ставлення до мовлення як засобу спілкування з Богом і грунтується на вірі в святість слова, яке здатно не лише інформувати, але і трансформувати світосприйняття людини. Наведені приклади свідчать, що сакральні тексти біблійного дискурсу характеризуються вищою, у порівнянні з текстами теологічного дискурсу, формально-смисловою організацією. Тому для таких текстів характерні повтори різних типів, анаграми, звуконаслідування, алітерації, метрична впорядкованість, семантичний і синтаксичний паралелізм, образність, метафоричність, символізм і

© *Малікова О. В.*

візуальність. На відміну від теологічних, Біблійним текстам притаманний високий ступінь клішованості і афористичності: вони відтворюються як готові словесні витвори, які існують у пам'яті соціуму як стійкі вирази із заданими функціями: повчальною, закличною тощо. Тексти теологічного і біблійного дискурсу характеризуються риторичною та стилістичною маркованістю.

За своєю прагматичною природою тексти означених типів дискурсу володіють перформативним потенціалом, оскільки не лише інформують, але й трансформують, тобто здійснюють морально-етичний вплив на адресата і змінюють його світобачення, ставлення до світу, людей і Бога. Дискурс християнського богослов'я можна також характеризувати як метабіблійний, оскільки одним із головних призначень даного дискурсу є інтерпретація і розтлумачення теологічних понять в ракурсі Священного Письма, що передбачає цитування, посилання на Біблію як на авторитетне джерело для підтвердження думки, залучення біблійних прикладів з метою переконання, пояснення тощо. Тож, християнський теологічний дискурс – це певною мірою біблійний метадискурс.

Отже, лінгвістичне осмислення біблійного і теологічного різновидів релігійного дискурсу християнської лінгвокультури як засобів спілкування, набуття, збагачення, репрезентації релігійних та суто теологічних знань, відображення картини світу носіїв християнської лінгвокультури в контексті співвідношення й розмежування є плідним з огляду на визначення цілей і задач релігійної комунікації, виокремлення провідних стратегій та вивчення особливостей їх дискурсивної реалізації. **Перспективним** вважаємо дослідження інших різновидів релігійного дискурсу християнської лінгвокультури в контексті розмежування й співвіднесення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики / Флорий Сергеевич Бацевич. – К. : Вид. центр "Академія", 2004. – 344 с. 2. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. 3. *Апресин Ю. Д.* Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Юрий Дереникович Апресин // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 45–53. 4. *Мечковская Н. Б.* История языка и история коммуникации от клинописи до Интернета / Нина Борисовна Мечковская. – М. : Флинта ; Наука, 2009. – 571 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *Carey G.* A year with the Bible / Dr. George Carey, David Day // Lion Publishing. – 1992. – 383 p.6.*Hieromonk Damascene* Father Seraphim Rose. His life, and works. – Platina, California : Publishing house St. Herman of Alaska brotherhood, 2005. – 1136 p. 7. *The Holy Bible*. The Gideons international in the British Isles Lutterworth. – England, 1981 – 1118 p.

© Малікова О. В.

МАРИНЕНКО П. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗВЕРТАННЯ ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті йдеться про функціонування звертання в сучасній іспанській мові на матеріалі художньої літератури письменників другої половини XX століття та записаних розмовних текстів, що належать Іберійському мовному ареалу. Розглядається номінативна та експресивна функції звертання в сучасній іспанській мові.
Ключові слова: звертання, номінативна функція, експресивна функція, комунікант.

В статье речь идет о функционировании обращения в современном испанском языке на материале художественной литературы писателей второй половины XX века и записанных разговорных текстов Иберийского языкового ареала. Рассматривается номинативная и экспрессивная функции обращения в современном испанском языке.
Ключевые слова: обращение, номинативная функция, экспрессивная функция, коммуникант.

The article deals with the functioning of address forms in the modern Spanish language based on the material of the late twentieth century writers' works and recorded spoken texts belonging to Iberian language area. The nominative and expressive functions of address forms in the modern Spanish language are considered.
Keywords: address form, nominative function, expressive function, communicant.

Мовознавці, які досліджують різні мови, виявляють високий інтерес до досліджень феномену звертання, яке продовжує бути актуальними внаслідок свого відображення сучасної соціальної системи суспільства, подвійної природи вжитку, непостійності соціумів у часі, що, в свою чергу, обумовлює **актуальність** та новизну цієї статті. **Мета** статті полягає у дослідженні природи феномену звертання у сучасному іспанському суспільстві та його функцій. **Об'єктом** дослідження стали звертання сучасної іспанської мови, виокремленні з художньої літератури письменників другої половини XX століття та записаних розмовних текстів. **Предметом** дослідження слугували номінативна та експресивна функції звертання сучасної іспанської мови іберійського ареалу. Звертання, за О. О. Селівановою, – це слово або сполука, що позначають особу чи персоніфікований предмет, явище, до яких звертається мовець, привертаючи увагу адресата до повідомлення, іноді надаючи предмету звернення оцінно-емоційної характеристики, експресивності; і здебільшого характеризується граматичною незалежністю й інтонаційною та пунктуаційною відокремленістю [1:160].

Звертання належить до тих мовних явищ, функціонування яких часто контролюється соціальними нормами. Воно виникає в комунікативній ситуації, яка є середовищем, де народжуються і живуть форми звертання. Вживання конкретних форм поведінки визначає мовний акт, що

© Мариненко П. І.

складається з: комунікантів, контексту, коду і контакту. Охарактеризувати комунікантів можна з різних позицій: за кількістю; за рівнем активності у вербальній комунікації; за біологічними характеристиками, за соціальним статусом тощо [2:27–38].

Кількість комунікантів необмежена, але як мінімум їх повинно бути два. Їхня активність представлена опозицією: активний комунікант – пасивний комунікант. Вживання форм звертань обумовлено офіційної та неофіційної комунікативної ситуації, а також деякими біологічними факторами. Наприклад, вік і стать по-різному впливають на вживання форм звертання. Критерій віку є змінним, оскільки в його основу покладено тимчасовий параметр. Адресант обирає конкретну форму звертання щодо віку адресата, яку він сам визначає в момент мовлення. На відміну від вікового критерію стать є постійним параметром. У свою чергу, критерій міжособистісних відносин між комунікантами можна розглянути в двох аспектах: рівень знайомства та рольові характеристики комунікантів. Перший аспект сприяє різноманітності форм звертань, тому що чим тісніше знайомство, тим різні форми звертань використовуються комунікантами. Одночасно, другий аспект вимагає певних мовних засобів для вираження соціальних категорій співрозмовників, тобто їхньої соціальної ролі.

У процесі комунікації звертання реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів, які можуть доповнювати або заміщати один одного. Комунікативна ситуація і соціальні норми впливають на використання невербальних засобів для реалізації цього явища. Невербальні засоби комунікації переважно мають універсальний характер та існують у всіх культурах, проте їхню семантику визначає культура суспільства. Невербальні компоненти соціально навантажені і дають певну інформацію про соціальний статус комунікантів, їхню характеристику. Невербальні та вербальні засоби вираження звертання визначають характер відносин між комунікантами [3:22–42].

В суспільстві однією з форм звернення до комуніканта є клична форма, власне звертання. За його допомогою встановлюється міжособистісний контакт внаслідок його функцій: апелятиву та дейксису. Специфічною формою називання та вказування є власне ім’я, що в мовленнєвому акті позначає певного конкретного індивіда. Але не завжди можливо звертатися до комуніканта, використовуючи його власне ім’я, з різних соціальних або ситуативних причин. Для компенсації цієї обмеженості мова володіє іншими апелятивними ресурсами, проте вони

© Мариненко П. І.

менш ідентифікуючі за власне ім'я, але мають ту саму комунікативну цінність в певних контекстах:

Титул чи посада: *señor, señorita, caballero.*

Терміни на позначення родинних стосунків: *padre, tío, abuelo, mamá, hijo.*

Терміни на позначення інших видів стосунків: *amigo, compañero, colega, camarada.*

Метафоричні терміни: *mi vida, vida mía, cielo, cariño*.

Апелятивні вигуки: *¡eh!, ¡psss!, ¡mira!, ¡oiga!.*

Займенники другої особи: *tú, usted*.

Необхідно також відмітити, що власне ім'я як звертання не є обов'язковим у вжитку під час комунікації, проте воно є підтвердженням контакту і доводить те, що комунікація не обірвалася, також воно може слугувати засобом привертання уваги. Однак, не завжди комуніканти, хоча знають власне ім'я, звертаються за допомогою його, а навпаки користуються термінами, що позначають титул чи посаду або інші види стосунків. Це обумовлюється, в свою чергу, такими концептами та поняттями, як дистанція / відстань та влада / ієрархія і солідарність / рівноправ'я. Таким чином, можемо вивести наступну парадигму вжитку звертань, зважаючи на згадані концепти.

а) стосунки, в яких домінує солідарність / рівноправ'я. Тут застосовуються симетричні відносини через вжиток власних та зменшувально-пестливих імен і прізвиськ: *María, Chema, Gordo, Pelirrojo, Conchita.*

б) стосунки, в яких домінує влада / ієрархія та відсутня солідарність / рівноправ'я, застосовуються асиметричні відносини. Вищий за рангом може використовувати як звертання власне ім'я, або певні специфічні терміни, прізвище тощо. В той час як нижчий за рангом має наступні опції:

1) титул чи посада: *señor, caballero, profesor.*

2) терміни на позначення родинних стосунків: *padre, tía, abuela*.

3) терміни соціального класу: *don … , señor …*

Отже, як ми бачимо, вибір форм вжитку між вищим і нижчим за рангом різний. Більший вибір матиме вищий за рангом, оскільки він може запропонувати комунікацію в межах концепту солідарність / рівноправ'я чи влада / ієрархія.

Номінативна функція є однією з головних функцій під час комунікації з досить умовним характером щодо звертання, оскільки її мета полягає в

позначенні адресата мови. Її умовність визначається самим існуванням людини в його безперервній взаємодії з суспільством, що викликає необхідність позначити певним чином адресата для звертання. Номінативна функція звертання проявляється в процесі адресації висловлювання співрозмовнику, використовуючи конкретну форму, яка в цій ситуації позначає адресата. Форми звертання іспанської мови семантично вже наповнені, і їхнє вживання в цій функції є вторинним. Вибір форми звертання визначає сам адресант залежно від комунікативної ситуації і від власної комунікативної, прагматичної та лінгвістичної компетенцій. У процесі номінації актуалізуються характеристики адресата. Основою його найменування є апелятив, який виражає різні аспекти і відносини між комунікантами. Наявність відкритої парадигми форм звертання сприяє їхньому використуванню і прихильності до конкретної комунікативної ситуації. Полюсами цієї парадигми будуть узуальні та оказіональні форми звертання.

Враховуючи критерії номінації, можна встановити перелік номінальних форм звертань в сучасній іспанській мові.

1. За критерієм статі: *hombre, mujer, joven, señor, señora, señorita caballero, niño, niña, hijo, hija, señor / señora + ім'я / прізвище, don / doña + ім'я, ім'я.*

2. За критерієм віку. У цій підгрупі використовуються звернення з попередньої категорії, але їх відбір буде відбуватися тільки за віковою категорією: дитячий вік, підлітковий вік, молодість, середній вік, зрілий вік, старість. Широко тут використовуються власні імена, що пояснюється їхньою власною природою, оскільки власні імена найбільш адекватно ідентифікують унікальний об'єкт. Семантично неповноцінні, власні імена у функції звертань не характеризують об'єкт і не передають про нього ніякої інформації. В іспанській мові використовуються власні імена (*María, José María*) або похідні від імен (*Chema*) для звертання до дітей, осіб молодших за віком, однолітків і старших за віком. До людей старшого віку можна також звертатися за допомогою формули *señor / señora / don / doña + ім'я або прізвище*.

3. За соціальним статусом. Місце, яке займає комунікант в системі суспільства і яке визначає його соціальний статус, можна виділити дві категорії:

3.1. Професійну приналежність комуніканта або посада, яку він обіймає: *señora (señorita) / señor + посада / професія / військове звання; посада / професія / військове звання.*

© Мариненко П. І.

3.2. Належність комуніканта до певного класу чи прошарку суспільства: *señor / señora + титул; Merced; Nobleza; Paternidad; Santidad; Grandeza; Celsitud; Bondad; Alteza; Beatitud; Caridad; Eminencia; Magnificencia; Majestad; Prudencia; Excelencia.*

4. З особистісних стосунків між коммуніканіамі.

4.1. Родинні відносини між комунікантами. Цей аспект використовується для позначення родинних стосунків. У ролі звертання вживаються родинні терміни, що позначають родичів старших за адресанта. Молодший за віком адресат отримує, як правило, власне ім'я.

4.2. Інтерперсональні відносини між комунікантами в процесі їхньої спільної діяльності. Цей критерій номінації становлять антропоніми, які позначають довготривалі характеристики між комунікантами (*colega)* або його характеристики, пов'язані з нетривалими соціальними ролями при виконанні певного виду діяльності: *oyente*.

Експресивна функція звертань включає в себе вираження комунікантом власного суб'єктивного ставлення до співрозмовника та бажання викликати відповідні чуттєві його реакції.

Для вираження свого позитивного, доброзичливого та ніжного ставлення до співрозмовника комунікант вживає велику варіацію форм, найхарактерніші з яких є наступні:

а) зменшувально-пестливі імена: *Mili, Pili, Concha, Chus.*

б) власні імена та терміни на позначення родинних стосунків зі зменшувальними оцінними суфіксами: *Albertito, Juanito, papaíto, abuelito.*

в) прізвиська, а саме конкретні формули для назви друга за певною фізичною або іншою притаманною характеристикою: *gordo, pulpo, rubio.*

г) іменні конструкції, що зазвичай утворюються за допомогою синтагматичного словоскладання: *hijo de mi vida, niño de mis ojos.*

д) прямі форми, утворені за допомогою:

- іменників: *querido, cielo, cariño, encanto, tesoro, preciosidad, sol.*
- прикметників: *majo, salado, moreno*.

е) порівняння з посиланням на:

- тварини: *palomita, gatita, tigre, cocodrilín*.
- людину: *príncipe, princesa, rey, reina.*
- рослини: *flor, clavel*.

є) лайливе слово в переносному значенні. Насправді це формула, що показує ніжне та голубливе ставлення. В багатьох випадках це слово супроводжує зменшувальний суфікс, що допомагає правильно

інтерпретувати ставлення до комуніканта: *tonto, bobo, loco, tontito*. Також дуже важливу роль в цьому відіграє відповідна інтонація.

Звертання мають більше можливостей для вираження негативного, презирливого ставлення до співрозмовника. Так, звертання з негативною експресивною функцією можна розподілити на декілька груп.

1. Звертання, що позначені словами, які характеризують фізичні риси людини: потворність (*feo, callo, drácula*); худорлявість (*chupado, flaco*); повнота тіла (*michelín, globo, vaca, barril, gordo*); високий зріст (*pino, grandón, escalera*); низький зріст (*enano, microbio, tapón*); горбатість (*jorobado, cheposo, tortuga*); вади при ході (*malapata, patachula*); частини обличчя (*narigón, trompa, radar, bocazas, gafotas, cuatro ojos, topo, bizcocho*); вади при розмові (*tartaja, tartamudo*).

2. Звертання, що вміщують значення "дурний або той, що поводиться як такий": *tonto, lelo, melón, bobo, pelele, gil, gilipollas, idiota, estúpido, imbécil*.

3. Звертання, що вміщують значення "божевільний або той, що поводиться як такий": *loco, chiflado, chalado, pirado, tocado.*

4. Звертання, що посилаються на несхвальну суспільством поведінку людини: зухвалість (*cara, jeta, caradura*); нечесність (*fulero, liante*); злий язик (*víbora, chismoso*); багато говорити (*loro, cotorra, charlatán*); підлабузництво (*pelota, lameculos*); жадність (*rata, rácano*); крадіжка (*chorizo, ladrón*); лінивість (*vago, gandul, parásito*); набридливість (*pelma, plasta, tostón*); хитрість (*zorro, listillo*); самовдоволеність (*chulo, creído*).

5. Інші образливі і вульгарні звертання: загального характеру (*hijo de puta, cabrón*); сексуальна поведінка (*maricón, tortillera, puta, zorra*); професії (*matasanos, pinchaculos, chupatintas*).

Слід відзначити, що ці парадигми є невичерпаними, існує багато різних формул і комбінацій внаслідок відкритих зон форм звертання. Перспективним, на наш погляд, є дослідження інших функцій, які може мати звертання в сучасній іспанській мові. Також є цікавим дослідження займенникового звертання в іспанській мові, його сучасний та історичний узус.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с. 2. *Почепцов Г. Г.* Слушатель и его роль в актах речевого общения / Георгий Георгиевич Почепцов // Языковое общение: единицы и регулятивы. – 1987. – С. 27–38. 3. *Пиз А.* Язык телодвижений: как читать мысли других людей по их жестам / Аллан Пиз. – СПб. : Издат. дом Гутерберг, 2000. – 186 с.

© Мариненко П. І.

МЕЛЬНИК І. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ШАНТАЖУ У ПРОВОКАЦІЙНОМУ МОВЛЕННІ

У статті розглядаються особливості реалізації мовленнєвих тактик провокаційного мовлення.
Ключові слова: комунікативна ситуація, провокація, адресант, адресат, повідомлення, тактика, стратегія.

В статье рассматриваются особенности реализации речевых тактик провокационной речи.
Ключевые слова: коммуникативная ситуация, провокация, адресант, адресат, сообщение, тактика, стратегия.

The article deals with the peculiarities of the speech tactics used in the communicative situation of the provocative speech.
Key words: communicative situation, provocation, addresser (sender), addressee (recipient), message, tactics, strategy.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена потребою вивчення особливостей реалізації тактик особливого типу мовлення, а саме провокаційного. **Мета** цієї статті – розглянути особливості мовної реалізації комунікативних тактик провокаційного мовлення. **Об'єктом** дослідження є комунікативні тактики провокаційного мовлення, а предметом – мовні засоби їх реалізації. **Матеріалом** дослідження слугує фрагмент комунікативної ситуації провокаційного мовлення із скрипту англомовного (американського) серіалу "Desperate housewives". **Наукова новизна** дослідження полягає в поглибленому вивченні мовної реалізації стратегій і тактик провокаційного мовлення як специфічного різновиду дискурсу.

Особливістю сучасної лінгвістики є перехід до вивчення мови як засобу пізнання людиною навколишнього світу, а також дослідження функцій мовних одиниць в процесі мовленнєвої діяльності, в комунікації. Мовленнєве спілкування як складова людського спілкування має високу міру складності організації, обумовлену тим, що в нього включені мова у всій багатоманітності свого устрою, людське спілкування зі своїми правилами, конвенціями і ритуалами мовленнєвої поведінки, конкретними учасниками комунікації з урахуванням їх соціальних та індивідуальних особливостей, а також екстралінгвістичний світ у безконечній різноманітності своїх проявів [1:31]. Будь-яке спілкування, породження і сприйняття мовлення відбувається в певній соціальній ситуації.

© Мельник І. В.

Процес комунікації завжди перебуває під впливом ситуативного контексту, тобто обставин, в яких відбувається спілкування, а саме місця і часу, що впливають на зміст та якість інтеракцій; соціальних та культурних відмінностей партнерів, природи стосунків між комунікантами тощо. Таким чином, знання ситуативного контексту є необхідним для побудови успішної комунікації, адже використовуючи свій комунікативний досвід і володіючи обставинами спілкування учасник комунікації може їх вдало використати для досягнення своєї мети, на яку скерована комунікативна діяльність.

Під комунікативною ситуацією розуміють "конкретну ситуацію спілкування, в яку входять партнери по комунікації і яка спонукає її учасників до міжособистісної інтеракції, визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативної інтенції (стратегію, тактику комунікації тощо)" [1:355]. На думку Н. І. Формановської комунікативна ситуація – це складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, що представленні в мовному висловлюванні, дискурсі. Цей комплекс, з одного боку, породжує мовлення, а з іншого – відображається в мовленні в своїх істотних компонентах" [2:42]. Отже, комунікативна ситуація – це ситуація в якій протікає процес обміну інформації між особами, що беруть участь у спілкування переважно за допомогою вербальних засобів комунікації для досягнення певної комунікативної мети.

У сучасній лінгвістичній науці існує безліч точок зору щодо структурних компонентів комунікативних ситуацій, проте істотних розбіжностей між ними немає. Ще Арістотель в "Риториці" вказував, що "мовлення складається з трьох елементів: із самого оратора, з предмету про який він говорить і особи, до якої він звертається" [3:25].

В. Г. Гак виділяє в структурі ситуації: 1) мовця, 2) його адресата, 3) пресупозицію як фонд загальних знань, 4) комунікативні наміри (інтенції), 5) цілі спілкування як діяльнісні компоненти ситуації, 6) місце, час, обставини дійсності як предметні компоненти ситуації, 7) відношення між комунікантами, 8) їх соціально-статусні характеристики як соціально-психологічні компоненти ситуації [2:41]. Розглядаючи комунікативну ситуацію в цілому К. А. Долінін виділяє такі "взаємозалежні й частково перехідні" її параметри, "що визначають як експліцитний зміст висловлення, так і його стиль: а) адресант і адресат; б) референтна ситуація; в) діяльнісна ситуація, в рамках якої відбувається мовленнєве спілкування, що становить певний сюжет: те, що відбувається зі

© *Мельник І. В.*

співрозмовниками, згідно з їхніми намірами або всупереч їм; та ситуація, в якій вони діють в спілкуються; г) предметно-ситуаційне тло, яке передбачає місце й час комунікації, загальну соціальну, політичну й історико-культурну ситуацію, а також людей, задіяних в процесі спілкування; д) канал зв'язку (акустичний або графічний), що характеризується наявністю чи відсутністю візуального зв'язку, а також використанням певних спеціальних засобів передачі повідомлення" [4:51].

Згідно моделі комунікації, запропонованої Р. Якобсоном комунікативна ситуація містить 6 компонентів: адресант, адресат, контакт, повідомлення, контекст, код. Під контактом розуміється взаємодія між комунікантами, особливості її протікання; повідомлення або текст – певна інформація, передана одним суб'єктом іншому; під кодом мається на увазі мова (або мовленнєвий різновид), якою реалізується висловлення [5:81]. Отже, адресант, використовуючи засоби мовного коду, формує повідомлення, за допомогою якого у межах конкретного контексту встановлює контакт з адресатом.

Стосовно нашого дослідження, ми вважаємо за доцільне виокремити наступні компоненти комунікативних ситуацій, які є типовими для будь-якої комунікативної ситуації провокаційного мовлення:

1) адресант-провокатор і реципієнт (адресат) як центральні елементи КС;

2) повідомлення (текст) тобто інформація, яку передає адресант-провокатор реципієнту;

3) комунікативні цілі комунікантів, тобто запланований результат, на який скерована комунікативна діяльність;

4) пресупозиція як фонд попередніх відомостей про співрозмовника;

5) обставини спілкування, що включають локально-темпоральні параметри, сферу спілкування, а також відносини між учасниками комунікації.

Проаналізуємо особливості використання комунікативних тактик в комунікативній ситуації провокаційного мовлення, а саме в бесіді двох сусідок:

[EXT Mayer House Night]
(Mrs. Huber is at Susan's door, carrying a pie. Susan opens the door)
Susan: Mrs. Huber
Mrs. Huber: Hello Susan. I made you a pie
Susan: Oh, wow. Why?
Mrs. Huber: Do I need a motive to do something nice?

© Мельник І. В.

(Susan kind of shrugs, not knowing what to say)
[INT – Mayer House – Night]
(Mrs. Huber cuts a slice of the pie)
Mrs. Huber: I can't wait for you to try this, its mince meat
Susan: Actually, I just had dinner
Mrs. Huber: That's okay, you can save it for later
(Mrs. Huber licks her finger and laughs)
Susan: What's so funny?
Mrs. Huber: I was just thinking of that expression ' I'll make mincemeat out of you'…
(Susan looks confused) …
Mrs. Huber: So, Susan. How are you? (opens up Susan's cookie jar and looks inside)
Susan: I'm fine
Mrs. Huber: Good. You know, I have a confession to make…I always wish I had been more supportive when Carl left you.
Susan: Oh, you don't have to apologize about Carl. Really, Carl and I are over. I've moved on
Mrs. Huber: Yes, I know. You've moved on to that nice Mike Delfino. He's quite a catch isn't he?
(Mrs. Huber winks at Susan. Then goes into her cupboard to take out a plate)
Susan: Um, sure. As a friend
Mrs. Huber: Oh, Susan, being coy is a strategy best employed by virgins at their first dance. For women of our age it's just annoying. (suddenly all nice again) Are you sure you don't want pie?
Susan: No. Thank you.
Mrs. Huber: I hope it works out with you and Mike, you've been so desperate to land him
Susan: WHAT? I am not desperate
Mrs. Huber: Oh, lord! Susan you burned you love rival's house down! If that isn't desperate I don't know what is (Susan stands there opening and closing her mouth, not knowing what to say)
Susan: Mrs. Huber, with all due respect, you're crazy
(Mrs. Huber puts down the fork she was using to eat the pie, reaches into her bag and takes out the charred measuring jug, placing it on the table)
Susan: What's that?
Mrs. Huber: (she's thoroughly enjoying this) I think you recognize it. I found it in the ruins of Edie's home.

Susan: Well, that's not …
Mrs. Huber: sh, sh, sh. My point is this. I wasn't there for you when Carl left you, but I'm here for you now. As far as I'm concerned, this is our little secret and no one need ever know. Oh Susan, you have no idea how good it feels to finally be able to help you. (Susan is shell shocked through all this)
Mrs. Huber: You look so pale. Now I insist you try some of my pie
(Mrs. Huber gets up and forcibly feeds some of her pie to Susan)
Mrs. Huber: Go on (Susan obligingly opens up)
Mrs. Huber: Did I mention its mincemeat? (Susan gulps and swallows at the same time)
[INT – Supermarket – Day]
(Susan puts eggs and orange juice on the conveyer belt at the checkout. She picks up a magazine to flick through as she waits to be served. Mrs. Huber pulls up behind her, with a full trolley load of purchases)
Mrs. Huber: Susan, hello.
(Mrs. Huber is all smiles, but Susan's face drops when she hears her voice)
Susan: Mrs. Huber (trying to be nice)
Mrs. Huber: Did you and Mike come together? I saw him over in the fresh produce aisle.
Susan: No, like I told you before, we're just friends
(Mrs. Huber puts down the block to separate her goods from Susan's items)
Susan: By the way, if I didn't make it clear yesterday, I absolutely did not do that thing that you accused me of doing
(Mike comes up behind them)
Mike: Hey Susan. Hi Mrs. Huber
Mrs. Huber: Nice to see you Mike
Mike (flirting with Susan): Hey, you like Alfred Hitchcock? They're doing a retrospective down at the realto.
(Susan looks at Mrs. Huber who is listening to everything that they say. She looks back at her suggestively)
Susan: Um, I'm not really a fan
Mike: Oh, come on. How can you not like Hitchcock?
Susan: I just, ah, don't
Mike: (shocked at being knocked down) oh, uh, okay
(Mike backs up to walk away)
Mike: Well uh, nice to see you. You too, Mrs. Huber
Mrs. Huber: You're so silly. Pretending not to like him on my account, really!
Susan: Will you please just drop it?

Mrs. Huber: You shouldn't be rude to me, Susan. Your secret is not an easy burden to bare. That insurance company is putting Edie though hell, but still I've said nothing.
Susan: (fed up with Mrs. Huber's snide remarks) Well th-
Mrs. Huber: And the longer it takes for her to get payment, the longer she'll be staying with me. Eating me out of house and home. Using up my hot water.
Susan: What exactly is it you want from me, Mrs Huber?
(Mrs. Huber takes away the block separating their goods, implying she wants Susan to pay for her food)
Check out girl: Are these together? (Mrs. Huber looks challengingly at Susan, as if tempting her to refuse what she wants)
Susan: (resigned to what she has to do) Ring it up [8]. Наведений приклад ілюструє взаємодію адресанта-провокатора Місіс Хубер та реципієнта Сюзен. Ця бесіда є прикладом конфліктної ситуації і носить неофіційний характер. Провокатор у цій ситуації спілкування виступає ініціатором процесу комунікації і відповідно до своїх цілей, а саме прагнення змусити реципієнта діяти всупереч його власним бажанням будує цей процес. Для досягнення своєї мети в ході провокаційного спілкування, для здійснення вдалого впливу на реципієнта важливим є володіти певними відомостями про співрозмовника. Володіння такою інформацією дає змогу провокатору знайти більш вдалий підхід до адресата і тим самим уможливлює досягнення комунікативної мети. Місіс Хубер (адресант-провокатор) знаючи, що у їх спільної сусідки Іді Бріт нещодавно згорів будинок і, що Сюзен ненавмисно, але все ж таки причетна до підпалу намагається спровокувати Сюзен (реципієнта) на те, щоб перетворити її на свого „побутового спонсора", тобто оплачувати її покупки в супермаркеті, рахунки на комунальні послуги тощо. Поставивши це за мету і опираючись на свій комунікативний досвід адресант-провокатор формує комунікативну інтенцію, яка находить своє втілення у комунікативній стратегії шантажу, що відповідно реалізується у наступних мовленнєвих тактиках:

– підлещування, що сприяє ефективній організації діалогічної взаємодії, оптимальному впливу на реципієнта: 1) *I made you a pie … Do I need a motive to do something nice?;* 2) *So, Susan. How are you?*

– імплікованої погрози: *I was just thinking of that expression "I'll make mincemeat out of you" …*

– висловлення співчуття: *You know, I have a confession to make…I always wish I had been more supportive when Carl left you…*

© Мельник І. В.

– звинувачення: *Oh, lord! Susan you burned you love rival's house down! If that isn't desperate I don't know what is;*

– залякування: *You shouldn't be rude to me, Susan. Your secret is not an easy burden to bare. That insurance company is putting Edie though hell, but still I've said nothing.*

У свою чергу, реципієнт (Сюзен) займає активну позицію в процесі комунікації, оскільки приймає та декодує інформацію, що поступає від провокатора. Адресат аби уникнути проблем та звинувачень вибудовує свою стратегію поведінки, вдаючись до таких комунікативних тактик:

– заперечення: 1) *By the way, if I didn't make it clear yesterday, I absolutely did not do that thing that you accused me of doing;* 2) *No, like I told you before, we're just friends;* 3) *WHAT? I am not desperate;*

– образи: *Mrs Huber, with all due respect, you're crazy.*

Іншими словами, адресант-провокатор поставивши собі за мету змусити реципієнта діяти всупереч його власним бажанням, а також маніпулювати адресатом вступає в контакт із реципієнтом, який також має свої комунікативні цілі, а саме намагається уникнути проблем та звинувачень у свою адресу, і володіючи певними відомостями за певних обставин будує своє повідомлення (текст) таким чином, щоб втілити свою комунікативну мету. Інтенції мовців напівзбігаються, оскільки реципієнт попри своє бажання врешті решт піддається на провокацію, а саме оплачує рахунки у супермаркеті, так як хоче залишити в таємниці свою причетність до підпалу.

Варто зауважити, що серед проаналізованих нами комунікативних тактик домінує розмовна лексика, вживаються ідіоматичні вирази, наприклад *I'll make mincemeat out of you* для того, щоб надати висловлюванню більш експресивного та переконливого забарвлення. Щодо синтаксичних мовних засобів, то прості речення вживаються частіше, ніж складні, оскільки є більш експресивними та мають більший ефект впливу на реципієнта. Проте складні речення спостерігаються у тактиках висловлення співчуття, залякування, заперечення, тобто там, де передбачається роз'яснення, наведення фактів, аргументів тощо. Використовуються питальні речення (*1) Do I need a motive to do something nice? 2) How are you?* тощо), заперечні речення (*1) You shouldn't be rude to me, Susan; 2) No, … I am not desperate;*), вставні речення є досить типовими для наведених вище комунікативних тактик (*1) You know … ; 2) By the way … ; 3) … like I told you before… ; 4) … with all due respect …* тощо),

© Мельник І. В.

звернення як засіб привернення уваги і надання висловлюванню емоційності (*1) Susan; 2) Oh, lord! 3) Mrs Huber* тощо).

Отже, комунікативна ситуація провокаційного мовлення – фрагмент об'єктивно існуючої реальності, в якій протікає процес обміну інформації між особами, що беруть участь у спілкуванні для досягнення певної комунікативної мети. Реалізація провокаційного мовлення у комунікативній ситуації спілкування, а саме в процесі бесіди двох сусідок характеризується наявністю двох учасників комунікації: адресанта-провокатора та реципієнта. Кожен із співрозмовників вступає у комунікацію зі своїми комунікативними цілями, інтенціями, відповідно до яких будують стратегію мовленнєвої поведінки, що реалізується в комунікативних тактиках. З метою спровокувати реципієнта у розглянутій ситуації спілкування адресант-провокатор вдається до стратегії шантажу, відповідно до якої застосовує тактики підлещування, імплікованої погрози, висловлення співчуття, звинувачення, залякування і досягає очікуваного перлокутивного ефекту, а саме змушує реципієнта діяти всупереч власним бажанням. В свою чергу, реципієнт використовує тактики заперечення та образи аби уникнути несприятливих для себе результатів, проте тактики адресанта-провокатора є більш різноманітними та ефективними у порівнянні із тактиками реципієнта, що сприяє успішній реалізації провокації в мовленні. Мовленнєві тактики відповідно находять своє відображення у переважно простих, рідше складних реченнях, використовуються питальні та вставні речення, заперечення, звертання.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Флорій Сергійович Бацевич. – [2-ге вид., доп.]. – К. : Видав. центр "Академія", 2009. – 376 с. (Серія "Альма-матер"). 2. *Формановская Н. И.* Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. – М. : Рус. яз., 2002. – 216 с. 3. *Риторика* / пер. Н. Платоновой. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – Кн. 1 : Античные риторики. – 339 с. 4. *Корольов І. Р.* Комунікативна ситуація "виправдання" : прагматичний та лінгвокультурнийвиміри : [монографія] / Ігор Русланович Корольов ; відп. ред. Ірина Олександрівна Голубовська. – К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет", 2009. – 223 с. 5. *Jakobson R.* The framework of Language / Roman Jakobson. – East Lansing : University of Michigan Press, 1980. – 132 p. 6. *Яшенкова О. В.* Основи теорії мовної комунікації : [навч. посіб.] / Ольга Володимирівна Яшенкова. – К. : Видав. центр "Академія", 2010. – 312 с. (Серія "Альма-матер"). 7. *Иссерс О. С.* Коммуникативные стратеги и тактики русской речи : [монографія] / Оксана Сергеевна Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *hypnoweb.net* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://desperate-housewives.hypnoveb.net/

© *Мельник І. В.*

МІРАМ Г. Е.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕЯКІ СЕМАНТИЧНІ ЯВИЩА, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ СКЛАДНОЩІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

В статті розглядається низка семантичних явищ, що зумовлюють складнощі англо-українського перекладу текстів суспільно-політичного дискурсу, зокрема, об'єднання в межах синтаксичної конструкції елементів несумісних лексико-семантичних парадигм і англійські іменникові словосполучення з невизначеними семантичними відносинами між елементами. Пропонується модель перекладацьких реалій на основі семіотичного трикутника.

Ключові слова: семантичні процеси, англо-українській переклад, суспільно-політичний дискурс, лексико-семантичні парадигми, перекладацькі реалії.

В статье рассматриваются семантические явления, определяющие трудности англо-украинского перевода текстов общественно-политического дискурса, в частности, объединение в рамках синтаксической конструкции элементов несовместимых лексико-семантических парадигм и английские именные словосочетания с неопределенными семантическими отношениями. Предлагается модель переводческих реалий на основе семиотического треугольника.

Ключевые слова: семантические процессы, англо-украинский перевод, общественно-политический дискурс, лексико-семантические парадигмы, переводческие реалии.

Semantic phenomena underlying translation problems in English-Ukrainian translation of social and political discourse texts are discussed including co-occurrence of mismatching lexico-semantic paradigms in source syntactic structures and undefined semantic relations in noun clusters. A model of translation realia using Ogden-Richards triangle is suggested.

Key words: semantic phenomena, English-Ukrainian translation, social and political discourse, lexico-semantic paradigms, translation realia, Ogden-Richards triangle.

Англомовні тексти, які входять до суспільно-політичного дискурсу, поряд з текстами фахової тематики є найбільш поширеним навчальним матеріалом при викладанні англо-українського перекладу в межах курсів *"Теорія та практика перекладу"* і *"Практикум перекладу"* на різних відділеннях Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Вибір саме цього навчального матеріалу для викладання перекладу за програмами вказаних вище курсів пояснюється тим, що тексти суспільно-політичного дискурсу за багатством мовних явищ наближаються до літературних текстів і можуть слугувати невичерпним джерелом для ілюстрації перекладацьких закономірностей і проблем. Мовне багатство робить ці тексти благодатним матеріалом також для лінгвістичних, зокрема, перекладацьких досліджень.

© Мірам Г. Е.

В англо-українському перекладі до 60 % суспільно-політичних текстів можна перекладати майже дослівно, завдяки культурній і типологічній спорідненості мов (див., наприклад, [1; 2]), яка знаходить своє відображення у схожості семантичних параметрів і граматичних систем. Інакше кажучи, більшість текстів цього дискурсу перекладається з англійської на українську за допомогою стандартних трансформацій.

Наведемо досить типовий приклад перекладу уривка з промови екс-президента США Дж. Буша :

Текст оригіналу:

Today, I'm announcing a new environmental approach that will clean our skies, bring greater health to our citizens and encourage environmentally responsible development in America and around the world.

Переклад:

Сьогодні я проголошую новий екологічний підхід, що очистить наше небо, принесе більше здоров'я нашим громадянам і стимулюватиме екологічно відповідальний розвиток в Америці і в усьому світі.

Однак разом з тим приблизно в сорока відсотках випадків переклад текстів згаданого дискурсу відбувається шляхом складних структурно-семантичних компенсацій мовою перекладу, обумовлених, зокрема, певними семантичними явищами у мові оригіналу, що є відомим джерелом перекладацьких складнощів і проблем [3; 4].

Зважаючи на актуальність проблеми, **метою** даного дослідження було обрано виявлення у англомовних текстах суспільно-політичного дискурсу низки семантичних явищ, що зумовлюють складнощі англо-українського перекладу.

Таким чином, в якості **об'єкта** дослідження були обрані складнощі англо-українського перекладу, а семантичні явища що їх зумовлюють слугували його **предметом**.

З вищезазначених міркувань дослідження даних семантичних явищ було проведено на текстах статей газет і журналів суспільно-політичного дискурсу і промов політичних діячів Великобританії і США, що наводяться у підручнику "Основи перекладу" [5], якій є базовим при викладанні курсу "Теорія та практика перекладу" (англійська мова) на різних відділеннях Інституту міжнародних

© Мірам Г. Е.

відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відомо, що взаємна відповідність / розбіжність семантичних процесів і явищ у мовах оригіналу та перекладу є одним з найважливіших факторів, які обумовлюють змістову і формальну подібність або несхожість лексичних і синтаксичних засобів оригіналу і їх перекладацьких еквівалентів [6].

Якщо взяти за основу дещо спрощену для навчальних цілей, але прозору і наочну класифікацію перекладацьких еквівалентів, запропоновану в наших ранішніх роботах [7; 8], досить легко переконатись в тому, що перехід від *структурної еквівалентності* (майже повна граматична і семантична тотожність текстів оригіналу та перекладу) до *семантичної* і *прагматичної* (при яких тексти оригіналу та перекладу є граматично або семантично різними) відбувається в багатьох випадках завдяки певній сукупності нерегулярних семантичних явищ у тексті оригіналу [9].

Можна також стверджувати, що подібні семантичні нерегулярності у тексті оригіналу часто обумовлюють відхід від "регулярних відповідників" (згідно Я. Рецкеру [10]), або перехід на вищий рівень еквівалентності (за В. Комиссаровим [11]).

Результати формальних (алгоритмічних) досліджень перекладу, включаючи комп'ютерний переклад (див., наприклад, роботу Б. Дорр [12]), також доводять, що розбіжності лексичних елементів оригіналу і перекладацьких еквівалентів *(translation divergencies* і *translation mismatches)* обумовлює, зокрема, конкретна сукупність нерегулярних семантичних явищ.

На основі вищезазначених припущень в ході даного дослідження була зроблена спроба, користуючись засобами семантичного аналізу [13], виявити найтиповіші семантичні нерегулярності, які є причинами складнощів англо-українського перекладу.

Отримані наступні основні результати.

Одним з найбільш розповсюджених механізмів, що обумовлюють складнощі перекладу з англійської на українську є *об'єднання в межах синтаксичної конструкції елементів несумісних лексико-семантичних парадигм.*

У даному контексті доречно процитувати Д. Шмельова [14], якій одним з перших довів, що слова не мають тенденції до інтеграції, якщо їх формальна і семантична відокремленість відповідає семантичній

© *Мірам Г. Е.*

структурі лексичної парадигми, членами якої вони є, і, навпаки, елементи різних лексико-семантичних парадигм тяжіють до інтеграції.

Такого типу об'єднання елементів несумісних лексико-семантичних парадигм часто зустрічаються в англомовних літературних і публіцистичних текстах і є досить розповсюдженими в якості джерела метафор і семантично інтегрованих словосполучень.

Такі лексико-семантичні об'єднання (словосполучення), як правило, не піддаються перекладу засобами типових трансформацій і тому являються одним з основних джерел складнощів при перекладі.

Частіше за все такі семантичні нерегулярності зустрічаються в межах синтаксичних структур **AN** і **VN**.

В більшості випадків українськими перекладацькими відповідниками інтегрованих конструкцій типу **AN** і **VN** являються:

- ***кальки***, наприклад:

hot subject – *гаряча тема*; cold war – *холодна війна*; fast food – *швидка їжа*, break silence – *порушувати мовчання*, warm up debates – *підігрівати дискусію*;

- ***запозичення***:

fast food – *фастфуд*;

- ***відповідники у формі описового перекладу***:

pink elephant – *недосяжна мрія*; blue mood – *сумний настрій*.

Проте об'єднання елементів несумісних лексико-семантичних парадигм зустрічаються в англомовних літературних і публіцистичних текстах не тільки у межах синтаксичних структур **AN** і **VN.**

Достатньо розповсюджені також випадки, коли в *якості елементів несумісних парадигм виступають іменники*, зокрема, у структурах типу **N of N**.

В цьому випадку також несумісність семантичних парадигм, до яких належать іменники-члени конструкції **N of N**, є джерелом утворення метафори, що виключає можливість дослівного перекладу.

Самими розповсюдженими способами перекладу таких утворень є або узагальнення (handful of votes – *незначна кількість голосів*), або відповідні українські метафори (tons of money – *купа грошей*).

Іншим, також достатньо широко розповсюдженім джерелом перекладацьких складнощів можуть бути *англійські іменникові словосполучення виду **NN** і **NNN** з невизначеними семантичними відносинами між елементами*.

© Мірам Г. Е.

Невизначеність семантичних відносин в подібних структурах вимагає відмови від типової трансформації, де в українському відповіднику синтаксично залежні елементи іменникового словосполучення вживаються в родовому відмінку (наприклад, finance system – *система фінансів*, economy recovery plan – *план відбудови економіки*), і пошуку оказіональних засобів перекладу, виходячи з контексту і фонових знань.

Наведемо декілька прикладів словосполучень з невизначеними семантичними відносинами між елементами:

office landlord – *фірма, що торгує офісними приміщеннями*;
mountain jacket – *альпіністська куртка;*
health scare – *побоювання з приводу стану здоров'я;*
election positioning – *виборча платформа;*
emergency safety officials – *відповідальні за безпеку у надзвичайних ситуаціях.*

Широко відомим джерелом складнощів в англо-українському перекладі є також так звані *"перекладацькі реалії" – слова і вирази, що означають предмети, явища та ситуації, відсутні у практичному досвіді носіїв іншої мови* [15].

Проведений аналіз семантико-семіотичної конфігурації перекладацької реалії на базі семіотичного трикутника Огдена, Річардса [16] дозволив запропонувати наступну типологію перекладацьких реалій.

Якщо скорочено записати денотат, концепт і знак, відповідно, як **Д**, **К**, і **З**, отримуємо наступні основні схеми реалій, що потребують різних підходів до перекладу.

Схема 1 :

Д (-) – К (+) – З (+) (наприклад, *kilt, wampum).*

Ця схема описує предмети, явища і т. п. відсутні у практиці носіїв української мови **Д (-)**, але зрозумілі **К (+)** і закріплені у мовних знаках **З (+)** , переважно через запозичення (наприклад, *кілт*, *вампум*).

Схема 2 :

Д (+) – К (+) – З (-) (наприклад, *insider, brawn drain, trigger-happy, achiever, looser).*

Реалії цього типу існують у практиці носіїв мови перекладу **Д (+)**, зрозумілі **К (+),** але на даний час ще не мають фіксованого відповідника **З (-)**.

Найчастіше цей тип реалій перекладається описово, наприклад, insider – *носій внутрішньої інформації,* brawn drain – *еміграція робітників фізичної праці,* але при цьому в них присутній високий потенціал до запозичень.

Схема 3 :

Д (-) – К (-) – З (-) (наприклад, *middlebrow, community organizer).*

Це тип реалій не тільки відсутній у практиці українців, але і не є цілком прозорим семантично. Тому фіксований еквівалент є відсутнім і дається описовий переклад в залежності від контексту, фонових знань і ситуації.

Таким чином, дослідження певних семантичних явищ в мові оригіналу (англійській), які є своєрідними виключеннями з регулярних семантичних парадигм, дозволяє стверджувати, що саме таки нерегулярні явища (несумісні парадигми, невизначені семантичні відносини, поняття, відсутні у практиці носіїв мови перекладу) є основним джерелом складнощів при перекладі на українську англомовних текстів, які належать до суспільно-політичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Жлуктенко Ю. О.* Порівняльна граматика англійської та української мов / Юрій Олексійович Жлуктенко. – К. : Радянська школа, 1960. – 158 с. 2. *Explorations in Semantic* Theory. Current Trends in Linguistics / U. Weinreich / Ed. T.A.Sebeok. – The Hague – Paris, 1966 – Vol. 3 – P. 396–477. 3. *Комлев Н. Г.* Компоненты содержательной структуры слова / Николай Георгиевич Комлев. – М. : Наука, 1969. – 192 с. 4. *Апресян Ю. Д.* Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Юрий Дереникович Апресян. – М. : Наука, 1974. – 367 с. 5. *Miram G. et al.* Basic Translation / Guennadi Miram. – К. : Эльга, 2002. – 237 с. 6. *Miram G. E.* Translation algorithms / Guennadi Miram. – К. : Твім-Інтер, 1998. – 175 с. 7. *Мирам Г. Э.* Практический перевод / Геннадий Эдуардович Мирам. – К. : Ника–Центр, 2005. – 182 с. 8. *Мирам Г. Э.* Машинная интерпретация текста / Геннадий Эдуардович Мирам. – М. : НТИ, 1988. – Серия 2 : Информационные процессы и системы. – № 9. – С. 19–23. 9. *Марчук Ю. Н.* Методы моделирования перевода / Юрий Николаевич Марчук. – М. : Наука, 1985. – 201 с. 10. *Рецкер Я. И.* Теория перевода и переводческая практика / Яков Иосифович Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с. 11. *Комиссаров В. Н.* Слово о переводе (Очерк лингвистического учения о переводе) / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1973. – 215 с. 12. *Bonnie J. Dorr.* Machine Translation Divergencies / Bonnie J. Dorr // Computational Linguistics. – Vol. 20, №4, 1994. – P. 597–634. 13. *Медникова Э. М.* Значение слова и методы его описания / Эсфирь Максимовна Медникова. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 208 с. 14. *Шмелев Д. Н.* Проблемы семантического анализа лексики / Дмитрий Николаевич Шмелёв. – М. : Наука,1973. – 280 с. 15. *Нелюбин Л. Л.* Переводоведческий словарь / Лев Львович Нелюбин. – М. : Флинта, 2009. – 320 с. 16. *Ogden C. K.* The Meaning of Meaning : A Study of the Influence of Language Upon Thought and of the Science of Symbolism / C. K.Ogden, Ivor A. Richards. – Harcourt, 1989. – 396 с.

© Мірам Г. Е.

МІРОШНИК С. О.
Київський національний авіаційний університет

ВИКОРИСТАННЯ ІСПАНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

В статті розглядаються міжкультурні комунікації, співіснування різних етнічних спільнот на одній території та міжетнічне спілкування. Досліджується використання та вживання іспанської лексики в американській лінгвокультурі.

Ключові слова: мовна картина світу, етнічний стереотип, національний характер, іспаномовні етноси, культурна ідентичність, білінгвізм, "етнокультурно зумовлені" запозичення.

В статье рассматриваются межкультурные коммуникации, существование разных этнических сообществ на одной территории и межэтническое общение. Рассматривается использование и употребление испанской лексики в американской лингвокультуре.

Ключевые слова: языковая карта мира, этнический стереотип, национальный характер, испаноязычные этносы, культурная идентичность, билингвизм, "этнокультурно обусловленные" заимствования.

The article is devoted to intercultural communication, existing of different ethnic communities in the same area and also interethnic communication. Here is devoted the using of Spanish words in American culture.

Key words: language world picture, ethnic stereotype, national character, Hispanics, cultural identity, bilingualism, ethnically and culturally determined borrowings.

Актуальність дослідження зумовлюється, з одного боку, роллю неофіційних етнономінацій на позначення іспаномовних етносів в американському варіанті англійської мови, а з іншого боку необхідністю вивчення особливостей вербалізації міжетнічних уявлень в англійській мові США на тлі соціально-культурного розвитку американського суспільства та процесу стереотипізації досвіду етносів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше на новітньому мовному матеріалі було проведене лінгвокультурологічне, етнолінгвістичне та соціолінгвістичне дослідження використання іспанських слів в американській культурі. Уперше встановлено конкретні корелятивні зв'язки між етнічними стереотипами та дерогативними мовними характеристиками іспаномовних етносів в американській культурі.

Мета розкриття етнокультурного аспекту іспаномовного лексичного компонента в англійській мові США та визначення особливостей адаптації запозичень з іспанської мови до лексико-

© Мірошник С. О.

семантичної системи, виявлення характеру денотативних та конотативних змін у семантиці запозичених іспанізмів.

Об'єктом дослідження є стереотипно зумовлені лексичні та фразеологічні мовні одиниці.

Предметом вивчення є етнокультурний, семантичний, функціональний аспекти "ксеноетнонімів" на позначення іспаномовних етносів в американській культурі, лінгвокультурний аспект процесу запозичення та асиміляції лексики з іспанської мови.

Теоретичне значення роботи визначає, що культура як сукупність результатів життєдіяльності людини відбиває відомості про рефлексивне самопізнання людини в процесі її життєвої практики, є втіленням національного менталітету народу. У процесі всіх її контактів у людини виникає картина світу як глобальний образ останнього. Носієм мовної картини світу є людина як представник певного соціуму та етнічної спільноти, де існує ціла низка уявлень про навколишній світ, про себе та інші спільноти.

Очевидно, що етнічні стереотипи та їх відбиття у мові викликані розбіжностями в системі цінностей різних культур. За формування цієї системи цінностей "відповідає" аксіологічна функція, яку виконують як мова, так і культура. В будь-якій мові є оцінна лексика, мовленнєві форми та структури, у яких фіксується оцінка людини, її поведінки, якостей або фактів об'єктивної дійсності – це є проявом аксіологічної функції мови.

Поняття "національний характер" та "етнічний стереотип" тісно корелюють між собою. Частково етнічний стереотип виходить із національного характеру тому, що останній як сукупність об'єктивних характеристик зумовлює певну їх гіперболізацію у процесі формування етнічного стереотипу у свідомості етносів. Крім того, етнічний стереотип складається на базі низки суб'єктивних та упереджених уявлень про інший етнос представників певного етносу як носіїв суб'єктивних смислів. Етнічні стереотипи важко піддаються змінам під впливом логічних аргументів, тому їх наслідками нерідко стає расова дискримінація та ксенофобія.

У США, країні іммігрантів, на тлі існуючого мультикультуралізму та контактів між етнічними групами явища національного характеру та етнічного стереотипу виявляються особливо наочно. Взаємодія між численними етнічними спільнотами породжує формування певної точки зору про національний характер кожної з цих спільнот. Поширені

в американському суспільстві стереотипи про поведінку та спосіб життя іммігрантів з Латинської Америки впливають на комунікацію американців європейського походження з іспаномовними етносами [1:170].

Однією з характерних рис національного характеру іспаномовних етносів вважають непунктуальність. В іспанській мові існує спеціальне позначення "латиноамериканського запізнення" (hora latina), оскільки запізнення – норма для вихідця з Латинської Америки. Одним із найуживаніших слів представників іспаномовних етносів є одиниця mañana, що позначає "завтра", а може позначати й "коли-небудь", "наступного тижня", "наступного року", "пізніше", "колись", а іноді й "ніколи" та "нізащо". Таке неприйняття пунктуальності латиноамериканцями не збігається з бережливим ставленням до часу американців європейського походження, про що яскраво свідчить вираз time is money.

У латиноамериканських народів існує таке поняття як "культ мужності чоловіка", що в англійській мові відбивається за допомогою одиниці machismo від іспанського слова macho. Чоловіки, як відомо, займають домінуючу соціальну позицію в країнах Латинської Америки. Відповідно до того змісту, який включає це поняття у Латинській Америці, чоловік-"мачо" є відповідальною людиною, яка багато та якісно працює, для якої не характерно надто пишатися своєю фізичною силою та результатами власної праці. Поняття "мачизм", запозичене американською культурою, набуло певних змін внаслідок феміністського руху у США. У Сполучених Штатах macho є хвалькуватим чоловіком, тому що "англо-американці" схильні протиставляти "нормальну чоловічу гордість" тим "хвастощам", яких слід соромитися. Етнічний автостереотип латиноамериканської культури протиставлено етнічному "ксеностереотипу" білих американців: Getting shot should be an experience from which you can draw some small pride. I don't mean the macho stuff. All I mean that you should be able to talk about it (J. Burke).

Поняття machismo сприймається саркастично в американській культурі, лексична одиниця macho є негативно забарвленою в англійській мові, тому працьовиту, порядну людину білі американці сприймають як "анти-мачо" (un-macho). "Жіночому національному характеру" іспаномовних жінок притаманне повне визнання пріоритету чоловічої природи. Разом із тим, ця риса національного характеру

© *Мірошник С. О.*

латиноамериканок абсолютно не притаманна американкам європейського походження. Крім того, для "чоловічого національного характеру" білого американця вона також не є характерною. Невипадково, що в культурі США – країні-батьківщині фемінізму – не приймається покірлива позиція жінки по відношенню до чоловіка. Домінантні риси національного характеру представників іспаномовної культури складаються в американців у певний стереотип, зумовлений функціонуванням опозиції "свій-чужий".

Стереотипне сприйняття іспаномовної людини як представника чужої спільноти, як іммігранта детерміновано низкою розбіжностей, яка існує між культурою білих американців та культурами латиноамериканців. Ці розбіжності в першу чергу виявляються в ідеології, менталітеті, світосприйнятті, релігії тощо. Американці європейського походження, як правило, наголошують, що вихідці з Латинської Америки відрізняються від них традиціями, мовою, релігією, походженням, історією, а головне тим, що у США вони – іммігранти. Ідентичність слід розглядати як результат динамічної взаємодії позицій, відношень і багатьох інших параметрів, зумовлених мінливими ситуативними факторами. Ідентичність іспаномовних спільнот США концентрується навколо їх ставлення до норм американського суспільства, виявляється через механізм протиставлення англомовної та іспаномовної культур, причому "своя" культура представлена у позитивному світлі, "чужа" – у негативному: I look better than any of these humildes (O. Cofer). Протиставлення здебільшого ґрунтується на мовних преференціях, асоціативних, ґендерних та суспільно-культурних ознаках, експліцитному висловленні бажання належати до будь-якої з культур [3:235].

Ідентифікація є узагальненим та примітизованим "ментальним стереотипом" про "чужі" етноси. У процесі "ксеностереотипізації" активізуються гіперпейоративні характеристики та зменшується кількість меліоративних одиниць. "Ксеноетноніми" на позначення вихідців із Латинської Америки в американській культурі становлять додаткові назви, що мають конотацію пейоративності. Певна частина з них утворена засобами англійської мови, інші складають переосмислені запозичення з іспанської мови. Утворення пейоративних етнонімів (етнофобізмів) детерміновано екстралінгвальними факторами та відбувається за соціокультурною ознакою. "Ксеноетноніми" на

© *Мірошник С. О.*

позначення іспаномовних спільнот не лише відповідають загальній настанові "свої-чужі", а й співвідносяться з конкретними стереотипами.

Неофіційні номінації іспаномовних етносів, як правило, представлено етнофобізмами (spic-латиноамериканець (уродженець Мексики), в основу утворення яких покладено певні номінативні трансформації (Dago-прізвисько іммігранта з Іспанії, José-поширене ім'я серед латиноамериканців, ban-заборона (нелегально перебуваючий латиноамериканець на території Америки), can в'язень (сленг), taco-мексиканська кулінарія). У цілій низці мовних характеристик цього типу відбито поширені стереотипи стосовно способу перетину кордону іммігрантами-нелегалами з Мексики, зокрема, шляхом переплиття річки Ріо Гранде (river-crosser-той, хто переткнув річку Ріо Гранде, wetback-мексиканський чорнороб,) або переходу через пустелю штату Аризона (border hopper-той, кому вдалося "перепригнути" кордон). Значна кількість неофіційних етнонімів в англійській мові США ґрунтується на стереотипному уявленні про непрестижні низькооплачувані роботи, що їх виконують мексиканці в Америці (berry-picker-збирач плодів, gardener-садівник).

Особливе місце серед стійких словосполучень метафоричного характеру посідають мовні одиниці, у складі яких присутній етнонім Mexicano. Компонент Mexicano фактично завжди є смислоутворюючим та виконує функцію приписування певних якостей мексиканцям (Mexicano breakfast, Mexicano promotion).

Лексичні запозичення з іспанської мови є вагомою частиною словникового складу американського варіанта англійської мови. Окреме місце в його лексико-семантичній системі посідають "етнокультурно забарвлені" запозичення, тобто лексика, семантичні особливості якої в мові-реципієнті фактично детерміновані етнічною стереотипізацією (macho-чоловік, гарної статури, pachuco-молодий мексиканець, який проживає в Америці). За лексико-семантичної асиміляції цих запозичень в англійській мові США спостерігається цілий комплекс механізмів переосмислення: генералізація та конкретизація значення, перенесення значення на базі метонімії, метафори та антономазії. Метонімічне перенесення при переосмисленні "етнокультурно зумовлених" запозичень з іспанської мови фіксується найчастіше, тому що номінації іспаномовних етносів більш пов'язані з асоціативними ознаками, ніж із процесом порівняння, тобто перенесення значення здійснювалося на базі асоціацій з реальними

© *Мірошник С. О.*

явищами, поведінкою та типовими рисами характеру вихідців із Латинської Америки.

Основні способи продукування "псевдоіспанізмів" включають словотворення та граматико-морфологічний спосіб. Словотворення охоплює афіксацію та контамінацію. Афіксація в цьому випадку представлена поєднанням основи, що походить з англійської мови, із суфіксами іспанської мови –o, -ola, -ado (fatso-товстун, crapola-сьіття, desperado-відчайдушна людина). Контамінація полягає в поєднанні словотворчих компонентів англійської та іспанської мов (latrino-плітка). Граматико-морфологічний спосіб реалізується в поєднанні означеного артикля іспанської мови el з одиницями, що мають суфікс –o (el cheapo-дешева, неякісна річ, el stupido-дурень) або із власне англомовними одиницями (el fish-риба, el building-будівля). Зафіксовано окремі випадки формування псевдоіспанізмів шляхом "псевдокалькування" (caca de toro-лайно бика, caca pasa-ізюм). "Псевдоіспанізми" характеризуються пейоративністю, хоча в конотативному компоненті семантики цих одиниць може бути присутній і елемент інтенсифікації, іронічності, евфемістичності. Як правило, сигніфікативне значення цих лексем не змінюється, зміни відбуваються в конотативному компоненті семантики "псевдоіспанізмів" [2:168].

Англійсько-іспанський білінгвізм опосередковано знаходить вияв у комунікативній поведінці носіїв англійської мови. У комунікативній практиці англомовних американців-монолінгвів спостерігається тенденція до вживання запозичень та вкраплень з іспанської мови (лексична інтерференція). Американці європейського походження вживають лексику іспанської мови, що зафіксована англомовними лексикографічними джерелами (amigo-друг), та мовні одиниці, що у словниках не наводяться (hasta luego-до зустрічі). Іспаномовний матеріал вживається у "спотвореному" конотативному значенні (adios-прощавай) та вигляді (hasta la pasta-до зустрічі), адаптується до англомовних ситуацій спілкування.

Основними функціями запозичень та вкраплень з іспанської у мовленні "англо-американців" слід вважати передачу негативних емоцій, незадоволення; досягнення комічного ефекту (каламбури); імпліцитне вираження презирства та зневаги до іспаномовних спільнот. Комунікативна діяльність "мексикано-американців" зумовлює такі функції іспаномовного лексичного компонента, як відбиття національних особливостей власного етносу; віддзеркалення

© *Мірошник С. О.*

характерних рис власної етнічної групи; стилістично забарвлене позначення об'єктів, що мають відношення до культури та життєдіяльності етносу.

Висновки. Етноспецифіка сприйняття навколишнього світу детермінує особливості мовних картин світу різних спільнот, що, у свою чергу, зумовлює феномени "національного характеру" та "етнічного стереотипу", які тісно корелюють між собою. З одного боку, простежується вплив параметра політичної коректності англійської мови, з іншого боку, – підтверджується факт стійкості стереотипів: в американському варіанті англійської мови й досі існує значна кількість пейоративних "ксеноетнонімів" на позначення іспаномовних спільнот, американців африканського походження, індіанців, азійців, італійців, євреїв, поляків, росіян і т.д.

Прояви характерних рис англійсько-іспанського білінгвізму в комунікації можна спостерігати на прикладах мовленнєвої поведінки американців європейського походження та вихідців із Латинської Америки. Білінгвізм у мовленні цих спільнот виявляється неоднаково, хоча перехід з англійської на іспанську у мовленні білінгвальних американців-вихідців із Латинської Америки та білих американців США зумовлено ідентичними екстралінгвальними чинниками.

Подальші перспективи дослідження. Враховуючи, що латиноамериканська культура має вагомий вплив на американське суспільство та англійську мову, подальше вивчення цього впливу видається перспективним. Плідними, зокрема, можуть бути дослідження в галузі теорії мовних контактів, наприклад, виявлення характеру взаємної мовної інтерференції в іспанській та англійській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Юнацька А. Б.* Вербалізація стереотипів про іспаномовні етноси в англійській мові США / Анна Борисівна Юнацька // Нова філологія. – 2005. – № 2 (22). – С. 177–181. 2. *Казаріна В. Н.*"Псевдоіспанізми" та особливості їх функціонування в англійській мові США / Вероніка Назарівна Каразіна // Вісник Харківського нац. ун-ту. – 2005. – Серія "Філологія". – С. 167–171. 3. *Юнацька А. Б.* Стереотипізація іммігрантів з Латинської Америки у США та її вербалізація в англійській мові / Анна Борисівна Юнацька // Філологічні науки. – 2005. – № 5 (64). – С. 232–237.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Spanish* language [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idiomconnection.com/Latin america. 2. *Spanish* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : & Idiomatic Expressions//http://www.learn-english-today.com/idioms/idioms_proverbs.html

© ***Мірошник С. О.***

ОРЛИЧЕНКО О. В., ОСТАПЕНКО Л. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СИМВОЛІКА В ІСПАНСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕКСТАХ БІБЛІЇ

Стаття фокусує увагу на багатстві символіки кольору в перекладах Біблії – невичерпного джерела багатьох фразеологізмів та афоризмів – іспанською та українською мовами.
Ключові слова: біблійний символ, біблійний вислів, колір, порівняльний аналіз, переклад.

Статья фокусирует внимание на богатстве символики цвета в переводах Библии – неисчерпаемого источника многих фразеологизмов и афоризмов – на испанский и украинский языки.
Ключевые слова: библейский символ, библейское изречение, цвет, сравнительный анализ, перевод.

The article is focused on color symbology wealth in Spanish and Ukrainian translations of the Bible which is an inexhaustible source of many phraseological units and aphorisms.
Key words: bible symbol, bible saying, color, comparative analysis, translation.

На сьогоднішній день кількість розвідок про символіку кольору у тексті Святого Письма залишається все ще незначною, хоча Біблія є найбільш читаним, перекладеним і коментованим твором, які коли-небудь існували на землі.

Актуальність та наукова новизна полягає в тому, що й досі не існує праць, які б ґрунтувалися на результатах комплексного зіставлення відповідників в іспанському та українському перекладах Біблії для кольоративів у структурі таких мовних одиниць, як фразеологізми. Саме тому способи відтворення семантики колоративів, що входять до складу фразеологічних одиниць у перекладах Біблії українською та іспанською мовами, стала **предметом** лінгвістичного аналізу, а **об'єктом** – конкретна лексика на позначення кольорів та їх відтінків, отримана методом суцільної вибірки із зазначеного емпіричного **матеріалу**, тобто українського та іспанського текстів Священного Писання.

Для більшості віруючих людей Біблія це не лише священна книга, але й одна з найдавніших існуючих пам'яток культури. Вплив Книги Книг на розвиток суспільства в цілому не викликає жодних сумнівів, оскільки без базового знання Біблії не можна осягнути ні філософію, ні соціологію, ні літературу, ні образотворче мистецтво.

Святе Письмо залишило свій вагомий відбиток у багатьох мовах світу шляхом поширення крилатих біблійних висловів, тобто біблеїзмів, значна кількість яких є фразеологізмами, тому їх ще називають біблійними

© Орличенко О. В., Остапенко Л. С.

фразеологізмами або ж біблійними ідіомами.

На думку Р. П. Зорівчак [1], біблеїзми – це окремі слова та фразеологізми (в широкому розумінні цього терміна, включно з прислів'ями та афоризмами), які, відірвавшись від біблійного тексту, широко вживаються в мові. Біблеїзми характерні для лінгвальних систем усіх християнських народів [2]. Чимало їх і в українській, так само як і в іспанській мові. Наприклад, "альфа і омега" ↔ "Alfa y Omega" (сутність явища, початок і кінець чого-небудь), "блудний син" ↔ "hijo pródigo" (той, хто повертається після довгої відсутності з каяттям та визнанням своїх провин), "неопалима купина" ↔ "zarza ardiente" (палаючий кущ, символ стійкості, незнищенності) та багато інших.

Зазначимо, що за своєю семантикою біблійні ідіоми поділяються на дві групи: ті, що мають пряме і переносне значення.

Загалом у лінгвістиці існує чітка загальновживана класифікація фразеологізмів, однак до цього часу проблемним залишається питання відносно включення крилатих слів, висловів та цитат (зокрема біблійних ідіом), що їх об'єднують у групу фразеологічних висловів або у групу метафоричних афористичних висловів чи мовних афоризмів, до розділу фразеології. Одні вчені визнають таку класифікацію незаперечною (Виноградов В. В., Шанський М. М.), інші, виходячи з того, що мовні афоризми – це комунікативні вислови, які дорівнюють реченням, пропонують не включати їх до складу фразеологізмів (Ожегов С. І., Амосова Н. М.). Існує ще й третій погляд на проблему, згідно з яким, незважаючи на те, що крилаті вислови розглядаються як еквіваленти цілих оповідань, у той час коли "просто" фразеологізми подібні словам і виступають як знаки поодиноких речей та явищ, вони все-таки відносяться до фразеологічного складу (Верещагін Є. М., Костомаров В. Г.). Приєднуючись до останньої думки, як підтвердження наводимо той факт, що мовним афоризмам притаманна спільність їх характеристик, тобто сталість компонентного складу, структури і значення, відтворюваність у вигляді готових блоків, загальновживаність.

Точність перекладу колоративів, що входять до складу біблійних ідіом, відіграє значну роль для розуміння сакральних текстів. Адже неправильне інтерпретування може призвести до часткової, а інколи навіть повної втрати сенсу цілого речення чи навіть абзацу, а звідси перекручення трактування Слова Божого [3].

Вже давно встановлено, що кольори та їхні відтінки у тексті Святого Писання несуть переважно символьне значення через те, що вони є

умовною позначкою значного за обсягом поняття. Поза всяким сумнівом, символіка кольорів пов'язана з культурними традиціями тих народів, до яких належить автор (чи автори) твору, залежить від події, яка описується в тексті. Символ вважається відображенням епох у всіх планах реальності, однією з яких визнається духовне середовище самої особистості.

Серед біблійних фразеологізмів, які були зафіксовані в процесі зіставлення двох текстів перекладу – зрозуміло, що ні іспанський, ні український тексти не є оригіналами –, є декілька, в яких представлений певний колоратив, і кожен з них прямо чи опосередковано має особливе семантичне значення.

Одним з таких колоративів є "***червоний – rojo***", кількість прикладів з яким у тексті Біблії найбільша. Цей факт можна пояснити тим, що, по-перше, в текстах Святого Письма дуже часто зустрічається патомонім "*Червоне море – Mar Rojo"*. По-друге, червоний колір символізує Божу любов до людей, до людського роду. Необхідно підкреслити, що в цьому кольорі поєднується символ любові і символ страждань:

"А він у відповідь сказав їм: "Як настане вечір, ви кажете: Буде гарна погода, бо ***червоне небо****; а вранці: сьогодні буде непогода, бо* ***небо щось червонясто похмуре.*** *То вигляд неба ви вмієте розпізнавати, а знаків часу ви не здатні розпізнавати?"* [Матей 16:2–3].

"El les contestó: [- Al atardecer decís: buen tiempo, pues ***el cielo está rojo****. Por la mañana decís: hoy seguro llueve, pues* ***el cielo está rojo oscuro****. Sabéis distinguir el aspecto del cielo y no distinguís las señales de los tiempos.]"* [Mateo 16:2–3].

Привертає до себе увагу той факт, що червоний колір і його відтінок можуть означати щось зовсім різне. Сам по собі червоний колір уособлює небесний знак, яким Ісус сповіщав своїх учнів про сприятливі погодні умови для пересування, а отже колоратив несе позитивну конотацію. Але незначні зміни відтінку цього ж кольору (*червонясто похмуре – rojo oscuro*) міняють первісне семантичне значення на негативне. Зміна відтінку кольору, а звідси повна субституція символу, пророкує незгоду, труднощі та перепони на шляху у подорожуючих. В обох перекладах було відтворене подвійне значення цього символу: і доброго, і зловісного знаків.

Але "червоний колір" не лише у тексті Біблії, але й у вжитку більш широкого загалу, символізує ще й кров і вогонь. У ньому представлені всі сторони існування людської особи: повнота життя, свобода, енергія, любов до ближнього свого, а разом з тим ворожнеча, помста, агресивність, вбивство.

© Орличенко О. В., Остапенко Л. С.

Наступним колоративом, який потребує уваги при дослідженні теми, є "***пурпурний (пурпур і порфір) – de púrpura***":

*Дочки Ізраїлю, ридайте над Саулом, що **одягав вас у пурпуру** й дорогі тканини, чіпляв вам на одежу золоті прикраси* [ІІ Книга Самуїла 1:24].

*Muchachas de Israel, llorad por Saúl, que os **vestía de púrpura** y de joyas, y enjoyaba con oro vuestros vestidos* [2 Samuel 1:24].

Довідкові джерела повідомляють, що пурпур й порфір відносяться до коштовних барвників, отже особи, які могли дозволити собі купувати дорогі речі, у тому числі вказані речовини, займали відповідно високе місце у суспільстві, це і стало причиною того, що із давніх часів до таких людей виявлялась шана, повага. Тому, пурпур й порфір – стародавні символи влади, багатства, вишуканості, витонченого смаку та ознаки вельможності їхнього власника. У часи створення Книги Книг "пурпур" прирівнювався до золота і дорогоцінного каміння.

Як і два попередніх, колоратив "***зелений – verde***" несе в собі конкретний символ. Він уособлює образ природи, початку, чогось нового, позитивних змін, відновлення й вічної молодості. Це колір-символ надії, злагоди, миру і спокою:

*"Навіть як його корінь у землі постарівся, і пень його у ґрунті струхлявів, але, скоро воно почує воду, **знов зазеленіє** і проросте галуззям, наче молоденьке"* [Іов 14:8–9].

*Aunque envejezcan sus raíces en tierra y el tocón esté amortecido entre terrones, al olor del agua **reverdece** y echa follaje como planta joven* [Job 14:8–9].

На відміну від попередньо вказаних колоративів з позитивною конотацією, наступний – "***чорний – negro***" – це символ темряви, зла, хвороб, жахів, нещастя. Це колір, що, перш за все, асоціюється з болем і тугою, наводить смуток і острах перед невідомим і загадковим. Аж дотепер він не позбавлений свого страшного флеру віщувати смерть:

*Нехай їхні **очі потемніють**, щоб не бачили, а їхній хребет зігнеться назавжди* [До римлян 11:10].

*Que sus **ojos se nublen** y no vean, que su espalda siempre se encorve* [Romanos 11:10].

Ще один фразеологізм, на який варто звернути увагу, оскільки він варіює основний колір спектру (***чорний)***, є колоратив *темний* у структурі церковнослов'янського фразеологізму "*тємна вода во блацех*" [Коваль 2001, ст. 210]. Без довгих пояснень очевидно, що опис місця перебування Бога є складним для осмислення, тому і вислів "*тємна вода во блацех*" означає в переносному, розширеному значенні *"щось темне, химерне"*.

© Орличенко О. В., Остапенко Л. С.

Іспанський варіант перекладу біблійного вислову *"oscuro aguacero"* теж відноситься до біблеїзмів з переносним значенням. В обох перекладах відтінок чорного кольору (*темний – oscuro*) співпадає. Перш за все, це пояснюється тим, що такі вислови є сталими словосполученнями, які перекладаються дослівно:

Він темряву зробив собі покровом, шатро його – то ***темні води****, густі хмари* [Псалом 18(17):12].

Se escondió en la oscuridad; como un toldo lo rodeaban ***oscuro aguacero*** *y nubes espesas* [Salmo 18(17):12].

Антонімічний до чорного кольору є "***білий – blanco***" і як його антипод став символом створеного Богом світу, символом невинності, чистоти, радості, життя, здоров'я й моралі. Символізує денне сонячне світло і земне життя з усіма його вабами:

Коли ж би ***дике м'яко*** *змінилось і* ***стало білим****, то недужий мусить прийти до священика, а священик, оглянувши його і побачивши, що воно* ***стало білим****, об'явить його чистим: він чистий* [Левіт 13:16–17].

Y si se cierran ***las llagas y se vuelven blancas****, se presentará al sacerdote. El sacerdote lo examinará; si observa que* ***la parte afectada se ha vuelto blanca****, declarará puro al enfermo: es puro* [Levítico 13:16–17].

В ході компаративного аналізу українського та іспанського перекладів Святого Письма з'ясовано, що слова на позначення кольорів та їх відтінків могли передаватися різними не лише граматичними, але й семантичними формами. Саме такі приклади становлять найбільший інтерес для мовознавця і перекладознавця:

Тоді він повелів їм посадити всіх гуртками ***на моріжку*** [Марко 6:39].

Ordenó que los hicieran recostarse en grupos ***sobre la hierba verde*** [Marcos 6:39].

Для того, щоб правильно зрозуміти адекватність наведенного українського перекладу, перш за все, слід проаналізувати сам іменник "моріжок", його гніздові значення, а якщо таких є декілька, контекстуальні та стилістичні функції. Наведена лексема є зменшувальною формою від іменника "моріг", тобто "густа, молода трава, яку ще називають муравою". Вибране лексичне значення дозволяє говорити про те, що перекладач Біблії українською мовою, Іван Хоменко, тяжіє до вживання стилістично більш маркованих одиниць, в той час як а в іспанському перекладі Святого Письма для позначення колоративів перевага віддається нейтральним лексемам. З цього можна зробити висновок про те, що перекладачі на іспанську мову скористалися прикладом самих авторів Біблії, які писали

загальноприйнятою та легкою для перцепції мовною формою, зрозумілою в ті далекі час не тільки освіченим книжникам, філософам і представникам знаті, але й ремісникам, селянам і рабам. У той час як перекладачі на українську мову більше намагалися відтворити піднесений і поетичний дух, закладений у тексті Священного Писання.

До біблійних фразеологізмів з непрямим значенням можна віднести і вислів ***"їсти зелений виноград – comer los agraces".*** В переносному значенні це означає "скоїти якийсь гріх, за який розплачуватимуться наступні покоління". Слід зауважити, що з двох наведених прикладів, іспанський варіант перекладу більш точний, оскільки іменник *"agraz"* означає саме "недостиглий виноград", тоді як український відповідник "зелений виноград" двозначний, адже достиглий виноград деяких сортів може мати зелений колір. Але і в українському перекладі семантичне значення в цілому не було втрачено завдяки контексту, де фігурує іменник *"оскома"*, який допомагає читачеві зрозуміти, що *"зелений виноград"* був недозрілим:

За тих часів не говоритимуть більше: Батьки ***їли зелений виноград****, а на зубах у синів оскома! Ні, кожний вмиратиме за свою провину. Кожен, хто* ***їстиме зелений виноград****, той оскому на зубах матиме* [Єремія 31:29–30].

En aquellos días ya no se dirá: los padres ***comieron agraces****, los hijos tuvieron dentera, porque el que muera, será por su propia culpa y tendrá dentera el* ***coma los agraces*** [Jeremías 31:29–30].

Звичайно не завжди зустрічаються повні відповідності у мові оригіналу і мові перекладу, хоча згадувані раніше паралелі свідчать, що деяка їх кількість все ж таки існує і дозволяє говорити про загальноєвропейський фонд фразеологізмів. Його наявність обумовлена культурно-історичними умовами життя народів, а також культурним впливом чи запозиченнями із спільного джерела: біблійного, античного, латинського, тощо. Коли ж прямої відповідності у мовах оригіналу і перекладу немає, існують засоби, описані у відомих роботах з теорії перекладу. Наприклад, близька передача мовного афоризму із зберіганням його загального змісту на рівні фразеологічного цілого, або така видозміна речовинного змісту окремих складових частин мовного афоризму, яка викликає враження подібності з існуючими висловами. Хоча і в першому, і в другому випадку неодмінно треба уникати відтворення у мовних афоризмах понять вузьконаціонального плану, тому що це може призвести лише до затемнення їх змісту, а не до повного розкриття.

Зіставлення великої кількості перекладів Біблії різними мовами, у тому числі українською та іспанською, становить великий інтерес для перекладачів та дослідників Святого Письма, оскільки дає можливість простежити, якими засобами перекладачі намагаються донести до своїх читачів глибинний зміст Божого послання, і одночасно яскраво демонструє множинність інтерпретації однієї і тої ж мовної одиниці. Порівняйте:

Pero Pablo le contestó: – ¡Dios le va a pegar a usted, ***hipócrita****! Si usted está sentado ahí para juzgarmela ley, ¿por qué contra la ley manda que me peguen?* [Hechos 23:3]. Приклад взято з тексту Біблії, виданого в Мексиці.

Pablo entonces le dijo: – Dios te va a golpear a tí, ***pared encalada****. Tú estás sentado para juzgarme según la ley y me mandas golpear contra la ley* [Hechos 23:3]. Приклад взято з тексту Біблії, виданого в Іспанії.

Тоді Павло сказав йому: "Бог буде бити тебе, ***стіно побілена****! Ти сидиш, щоб судити по Закону, а проти Закону наказуєш мене бити"* [Дії 23:3]. Приклад взято з тексту Біблії, виданого в Канаді.

Тоді Павло сказав до нього: "Бог тебе буде бити, ***стіно побілена****! Як? Ти сидиш, щоб мене бити?"* [Діяння 23:3]. Приклад взято з тексту Біблії, підготовленого і виданого під егідою і безпосереднім контролем духовного керівництва Української Греко-Католицької Церкви, яке перебувало в еміграції в Італії.

Підводячи підсумок, треба вказати, що переклад колоративів у складі біблійних фразеологізмів вимагає глибокого знання не лише самої Біблії, але й вміння правильної інтерпретації конотативного символьного значення вказаних мовних одиниць, а тому перекладач повинен ретельно аналізувати зміст конкретного слова в різних контекстах; якнайповніше зберігати лексичну співвіднесеність; ясно і точно інтерпретувати історичну та дидактичну інформацію; робити мовну форму природною, а повідомлення осмисленим.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зорівчак Р. П.* Реалія і переклад / Роксоляна Петрівна Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. – 215 с. 2.*Вікіпедія* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Біблеїзми. 3. *Бикман Д.* "Не искажая слова Божия …" Принципы перевода и семантического анализа Библии / Д. Бикман, Д. Келлоу ; [пер. с англ. под ред. Д. В. Дмитриева]. – СПб. : Ноах, 1994. – 464 с. 4. *Коваль А. П.* Спочатку було слово : Крилаті вислови біблейського походження в українській мові / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 312 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *Святе Письмо* Старого та Нового завіту. Українське Біблійне Товариство. – Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies 1992-50 M. – 1370 с. 6. *Новий Завіт*. З додатком псалмів. Новий переклад. – Торонто, 1991. – 486 p. 7. *La Biblia* de Nuestro Pueblo / Luis Alonso Schokel // Biblia del peregrino. – Bilbao – España : Ediciones Mensajero, S. A. U., 2009. – 2045 p. 8. *Dios llega* al hombre. El Nuevo testamento. – México : Sociedades Bíblicas Unidas, 1987. – 829 p.

© Орличенко О. В., Остапенко Л. С.

ОХРІМЕНКО В. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СМИСЛОВА СТРУКТУРА МОДАЛЬНОГО ІНКОРПОРОВАНОГО МАРКЕРА ДЕЙКТИЧНОСТІ *PROPRIO*
(на матеріалі італійської мови)

У статті здійснюється розкриття смислової структури італійського модального інкорпорованого маркера дейктичності proprio з представленням ізоморфізму між модальною одиницею та параметрами мікротексту її функціонування.
Ключові слова: модальність, модальний інкорпорований маркер, смислова структура, ізоморфізм.

В статье раскрывается смысловая структура итальянского модального инкорпорированного маркера дейктичности proprio с представлением изоморфизма между модальной единицей и параметрами микротекста ее функционирования.
Ключевые слова: модальность, модальный инкорпорированный маркер, смысловая структура, изоморфизм.

The article focuses on sense structure of Italian deictic modal incorporated marker proprio. The isomorphism between this modal unit and parameters of microtext of its functioning is presented.
Key words: modality, modal incorporated marker, sense structure, isomorphism.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю розробки методологічного апарату опису модальних засобів та представлення їх лексикографічного тлумачення, що дозволить виявити мінімальні смислові розбіжності між ними.

Метою статті є окреслення смислової структури італійського модального інкорпорованого маркера *proprio*.

Об'єктом дослідження є встановлення ізоморфності модального маркера *proprio* параметрам мікротексту його функціонування.

Предмет дослідження становить виявлення ізоморфності модального маркера *proprio* мікротексту у приядерній зоні, ближній периферії та на периферії.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Загальна проблема полягає у розробці авторської концепції когнітивно-семантичного поля модальності. Основними засадами концепції є розуміння модальності як чотирирівневої структури: модальне когнітивно-семантичне поле – модальне значення – модальна одиниця – сукупність її функціонально-семантичних варіантів. Модальна одиниця (модальний прислівник, дієслово, конструкція) є ізоморфною параметрам мікротексту, ядром

© Охріменко В. І.

ізоморфності, здійснюючи експансію семантичного простору і визначаючи вживання модальних засобів у приядерній зоні (безпосередня сполучуваність), ближній периферії (частотність уживання мовних засобів у модальному висловленні), на периферії (закономірності квантування інформації у мікротексті, домінуючі засоби зв'язності, характер вербалізації інформації про сприйняття (перцептивні текстові сегменти), емоції (емотивні текстові сегменти), ментальну діяльність (епістемічні текстові сегменти), волевияв (волітивні текстові сегменти), оцінку та систему цінностей (аксіологічні текстові сегменти). Дані на всіх рівнях ізоморфності окреслюють смислову структуру модальної одиниці.

Об'єктом дослідження є вияв ізоморфності італійського модального інкорпорованого маркера *proprio* (у традиційній термінології – модального прислівника) параметрам мікротексту його вживання.

Італійський модальний прислівник *proprio* має такі основні значення: 1) саме; цілком; 2) справді; 3) дійсно і, відповідно, такі синоніми: *appunto, davvero*, *infatti* [1:815]. Проте у жодному зі словників не уточнюється, в якому саме контексті реалізується синонімія. У нашому розумінні може йтися про квазісинонімію, оскільки кожна з перелічених форм має власну смислову структуру. В даній статті ми розглянемо лише модальний маркер *proprio.*

Звернімося до етимології. Індоєвропейський корінь **sol-(u-)* передає концепт ЦІЛЕ, ЦІЛИЙ [2:812]. У латинському відповіднику маємо *solus* зі значеннями 1) *цілий*; 2) *один*, що є відображенням *цілісності як тотальності* (у першому значенні) та *цілісності як виокремленої сутності*, що виявляє себе відносно інших сутностей (у другому значенні). Це узгоджується з філософською концепцією Г. Гегеля у плані тлумачення реальної та формальної дійсності [3:494–502]. До речі, в англійській мові *one* функціонує як слово-замісник: поняття цілісності як виокремленої сутності узгоджується з референційною функцією. А в італійській мові у якості слова-замісника вживаються указівні займенники *questo, quello.* Російський відповідник *именно* також імплікує референцію (але в українській *саме* акцент здійснюється на понятті цілісності). Т. М. Ніколаєва, що досліджувала словосполучення "один + ім'я" на матеріалі російської мови з позицій акцентного виділення, виділила шість основних значень: артиклеподібне, числівникове, тотожності, виняткової обмеженості,

© Охріменко В. І.

виняткової кількості, тотального втілення певної якості [4:54], що також можуть бути зведеними до понять цілісності як тотальності і цілісності як виокремленої сутності.

В латині існувала форма *proprius*, утворена від терміносполучення *pro privo* ‘a titolo privato’ [5:1629], тобто простежується зв’язок із посесивністю, невідчуженістю. Прикметник *proprio* в сучасній італійській мові має основні значення, пов’язані з посесивними та партитивними відношеннями (у розумінні партитивності як вищого ступеня спаяності, невід’ємної приналежності) [5:1628–1629].

Цілком імовірно, що десемантизоване значення *proprio* розвинулося з первинного дейктичного, адже основу мовного дейксису складає генезис уявлень про просторові відношення та окреслення просторових меж [6:94]. Тож зв’язок з первинними етимологічними значеннями *proprio* має відображатися і в характеристиках мікротексту його функціонування, зокрема, в найчастотнішій сполучуваності.

Аналіз семантичної сполучуваності *proprio* виявив комбінування з особовими займенниками, якісними прислівниками, темпоральними та локативними маркерами. Наприклад:

– *Sì. Son venuto a cercare proprio lui* (*lui* – особовий займенник) *[Di Giacomo:335].*

– *Vede bene ... proprio bene?* (*bene* – якісний прислівник) *[Di Giacomo:335].*

L’osteria praticabile – il Cannone d’Oro – era proprio alla fermata del tram [Pavese:36] (*alla fermata del tram* – локативний маркер)

Balbettai: – Sono tornato per vederti e la mia azienda è fallita. Proprio oggi, – mugolai, serrando un pugno (*oggi* – темпоральний маркер) *[Pavese:288].*

Таким чином, *proprio* може виконувати демонстративно-уточнюючу функцію (вказування на суб’єкт / об’єкт, систему просторово-часових координат) та якісно-уточнюючу функцію (вказування на якість в аспекті *самодостатності)*. Відмітимо тенденцію до комбінаторики з лексичними одиницями (ЛО) кванторної всезагальності: *proprio tutto (цілком усе)*, а *не* з ЛО на позначення частини цілого, *недостатньої кількості*. Це пояснюється знову таки з поняттям цілісності як тотальності або як виокремленої сутності.

Отже, референційність у широкому розумінні імплікує вичлененням з єдиного потоку реальності суб’єкта, об’єкта,

© Охріменко В. І.

фіксованого просторового або часового проміжку, приписуванням суб'єкту (об'єкту) характерної якості.

В італійській мові існує модальне словосполучення *vero e proprio*, що перекладається 'самий справжній'. Компоненти композиційної структури реалізують суб'єктивно-референційне модальне значення: *vero* ідентифікує знаходження модального значення у площині істинності (суб'єктивний компонент), *proprio* виступає маркером цілісності суб'єкта / об'єкта як такого (референційний компонент).

Розглянемо детально функціонування модального інкорпорованого маркера дейктичності *proprio* у найчастотніших функціональних моделях.

1. Модальний інкорпорований маркер *proprio* у складі моделі сенсорно-рефлективного синтезу. Кореферентна дійсності ситуація характеризується такими параметрами: ситуативність *hic et nunc*; суб'єкт модальної оцінки як частина ситуації; режим нейтрального сканування дійсності; синхронізація режимів перцепції і рефлексії; опора на емпіричне сприйняття. Розглянемо приклад.

Io intanto vidi in un angolo della stanza nuda e scura un ragazzo inginocchiato davanti a una seggiola, con la schiena volta verso di noi, che parea scrivesse: e proprio scriveva, con la carta sopra la seggiola, e aveva il calamaio sul pavimento [De Amicis:33]. У даному висловленні мовець робить припущення про дії суб'єкта сприйняття за наявності перешкод, пов'язаних з недостатнім освітленням. Висловлення інтерпретації мовцем дії суб'єкта містить модальне дієслово *parere* на позначення проблематичності пропозиції та модальний маркер *proprio,* що переводить висловлення у площину істинності. *Proprio* ділить висловлення на дві частини: недетерміновану і детерміновану. У першій частині здійснюється дескрипція приміщення та оточуючих предметів, фіксація просторових відношень (*in un angolo; un ragazzo; davanti a una seggiola)* й імплікується дія суб'єкта спостереження; при цьому превалюють неозначені артиклі. У другій частині міститься деталізована дескрипція, пов'язана з підтвердженням імплікованої гіпотетичної дії, і вживаються означені артиклі (*con la carta sopra la seggiola, e aveva il calamaio…*). Відмітимо, що *proprio* фіксує момент переходу з площини гіпотетичності у площину істинності.

Параметрами текстового кореляту моделі сенсорно-рефлективного синтезу є: смислова єдність мікротексту; домінування перцептивного модусу у мікротексті; *перцептивні текстові сегменти* з інформацією

© Охріменко В. І.

про фіксування просторового положення / переміщення відносно мовця – суб'єкта модальної оцінки; вживання *verbā sentiendi*; у разі внутрішньофразової контамінації з модальним значенням проблематичної достовірності (*parere (sembrare)* → *proprio*) – поділ мікротексту на зони індетермінованості (неозначені артиклі) – детермінованості (означені артиклі, деталізована дескрипція); *proprio* у якості маркера моменту об'єктивації суб'єктивної перцепції (трансформації з площини гіпотетичності до площини істинності).

Зазначимо, що модальна секвенція *parere (sembrare)* → *proprio* зустрічається у межах одного висловлення. Сегмент висловлення з модальним маркером проблематичної достовірності *parere (sembrare)* вводить невизначену інформацію, пов'язану з перешкодами при сенсорному сприйнятті і містить неозначені артиклі. Сегмент висловлення з *proprio* вводить визначену інформацію, що ґрунтується на усуненні перешкод при сенсорному сприйнятті, тому в ньому домінують означені артиклі. Оскільки за Х. Вайнрихом означений та неозначений артиклі вживаються як сигнали передінформації та постінформації [7:382–383], то, виходячи з принципу дублювання сем лексичної одиниці при сполучуваності (Ю. Д. Апресян), у зазначеній послідовності *proprio* можна вважати засобом формування ретроспекції, а *parere (sembrare)* – проспекції.

2. Модальний інкорпорований маркер *proprio* у складі моделі сенсорно-емотивно-рефлективного синтезу. Параметрами кореферентної ситуації є: ситуативність *hic et nunc*; суб'єкт модальної оцінки як частина ситуації; порушення режиму нейтрального сканування дійсності: включення емоційного компоненту; синхронізація режимів рефлексії і емоційного реагування; емоційний та аксіологічний консонанс / дисонанс між комунікантами; опора на емпіричні відчуття та емпіричні знання. Проілюструємо прикладом.

"Sognavo. Mi pareva m'avessero portata via la medaglia: eccola qui" disse zio Zua con la sua voce tremula e ansante, cercando e traendo fuori dal petto la medaglia.

"Proprio! Ora vi portano via anche quella porcheria" rispose Annesa con dispetto. "Proprio; ora vengono i grassatori per portarvela via" [Deledda:118].

У наведеному фрагменті маємо емоційний дисонанс між комунікантами: старим господарем і служницею Аннезою, що постійно конфліктують. Старий астматик прокинувся вночі і почав скаржитися

© Охріменко В. І.

Аннезі на поганий сон: у нього відібрали його реліквію – військову медаль. *Proprio* вводить репліку служниці, зумовлену зміною емоційного стану у процесі комунікації, що впливає і на зміст висловлення, яке стає іронічним: Аннеза глузує з опасань старого, називає його реліквію дрібницею, передражнює його. *Proprio!* вказує на момент прояву негативного емоційного стану мовця – роздратування. У даному контексті *Proprio!* можна перекласти у два способи: 1) ’справді!’, 2) ’а як же!’ ‘авжеж!’, тобто і модальним прислівником, і вигуком. Це означає, що модальний маркер *proprio* функціонує одночасно і як модальний маркер, і як вигук.

У проаналізованому вище прикладі *Proprio!,* по-перше, як вигук указує на “логічно нерозчленований тип емоційного висловлення”, за В. В. Виноградовим, по-друге, залишається модальною лексемою, значення якої поповнюється емотивним компонентом. До речі, на можливість взаємодії вигуків і модальних лексем вказувала і О. В. Вельмезова [8:384].

Отже, параметри текстового кореляту моделі сенсорно-емотивно-рефлективного синтезу визначаються у такий спосіб: домінування емотивного модусу в мікротексті; *емотивні текстові сегменти* на позначення емотивно маркованих дій, жестів, мовлення; вживання ЛО емотивної семантики, вигуків, спрощення синтаксичних періодів; зниження питомої ваги епістемічних маркерів; частотність вживання дейктиків (*questo, quello*); *proprio* у якості маркера моменту прояву емоційного стану суб’єкта.

Порівняємо: модальний інкорпорований маркер *davvero* у складі синтетичних текстових моделей вживається найчастіше у сполученні: *sembrare (parere) davvero* з функцією об’єктивації суб’єктивного сприйняття та емоційного реагування як процесу.

До речі, на відміну від *sembrare (parere) davvero*, модальна секвенція *sembrare (parere) proprio* вживається найчастіше на позначення об’єктивації суб’єктивного сприйняття, спрямованого не на самого суб’єкта, а на фрагмент оточуючої дійсності, на інших осіб. Наприклад:

Paolo guardò meglio il fratello. “So solo che ti vesti sempre così male, con questi giubbotti scuri, con i jeans, le scarpe da ginnastica. Sembri proprio un teppista” [Moccia:119]. Оцінюючи зовнішній вигляд та вбрання свого брата, Паоло порівнює його з торговцем. *Proprio* фіксує результат сприйняття та відчуття, а не процес.

© Охріменко В. І.

3. Модальний інкорпорований маркер *proprio* у складі моделі рефлективізації волітивності. Кореферентна ситуація характеризується такими параметрами: зіставлення двох ситуацій: рефлексії у момент мовлення та подій у минулому; суб'єкт модальної оцінки необов'язково є частиною ситуації в минулому; опора на емпіричні та вивідні знання. Розглянемо приклад.

"I nostri lettori saranno un poco meravigliati quando apprenderanno che si tratta semplicemente di un sacrificio. Sì, proprio di questo (...)

Il dottor Samuel Lehmann è morto vittima delle sue dottrine e delle sue discipline. Rischiarando, con inaspettate e profonde scoperte, l'orizzonte incerto della vivisezione, (...) egli è morto d'idrofobia! (...) Si ricava dalle sue carte com'egli, ne' mesi scorsi, forse stato morsicato da un cane che per mancanza di denaro aveva rubato, di notte (...)" [Di Giacomo:40–41]. Даний мікротекст містить некролог на честь відомого фізіолога, що став жертвою своїх експериментів. Модальне висловлення з *proprio* поділяє мікротекст на зони генералізації та специфікації. У зоні генералізації вказується причина смерті. Наступне висловлення з модальним маркером *proprio* має демонстративно-підтверджувальне значення (*Sì, proprio di questo*). Наступна частина мікротексту є зоною специфікації: у мікротексті вичленяються ЛО, об'єднані за асоціативним принципом (*sacrificio → vittima, morto, morsicato*).

Відмітимо, що дуже часто перед висловленням з модальним маркером *proprio* вживаються ЛО та словосполучення, що вказують на неочікуваність інформації *(essere meravigliato, chi avrebbe detto che).* Загальна схема квантування інформації в аналітичних текстових моделях має такий вигляд: неочікуваність дії (події) → ключове поняття → вербалізація ключового поняття у специфікаційному текстовому блоці.

Отже, параметрами текстового кореляту моделі рефлективізації волітивності є: послаблення смислової єдності мікротексту: поділ на зони генералізації та специфікації; домінування епістемічного модусу у мікротексті; *зона генералізації*: – висловлення з уведенням ключової події, – емотивні текстові сегменти на позначення події як неочікуваної (*esser meravigliato / stupito quando, chi avrebbe detto che / quando*); висока частотність сполучення *proprio* з вказівними займенниками (*questo, quello*); *зона специфікації*: – послідовність висловлень, що здійснюють фіксування послідовності розгортання подій (деталізована дескрипція), – частотність вживання ЛО епістемічної семантики зі

значенням уточнення, розкриття суті (*chiarire, rischiarare, ricavare, mettere a nudo*), – зв'язок напряму типізації умов смислотворення з розгортанням ключового поняття; *proprio* у якості маркера підтвердження дій (подій), що оцінюються як неочікувані.

4. Набуття модальним інкорпорованим маркером *proprio* ознак модального оператора. Нагадаємо, що у нашій концепції модальний інкорпорований маркер є більше пов'язаним з рівнем висловлення, що зазвичай містить дейктичні показники присутності суб'єкта, а модальний оператор пов'язується з мікротекстом, виступаючи засобом зв'язності між суміжними висловленнями або текстовими блоками і виконує функцію об'єктивації суб'єктивного модусу (перцептивного, епістемічного, волітивного, аксіологічного).

Модальний маркер *proprio* може функціонувати як модальний оператор, сполучаючись з *così: proprio così*. Перехід *proprio* до класу модальних операторів має місце у діалогічному мовленні. *Proprio così* виконує функцію підтвердження істинності: відбувається зіставлення пропозиційних змістів: "я так кажу" = "це так є". Наприклад:

Ricordo, quando ci siamo incontrate tempo fa, che Lei era molto orgogliosa. Aveva iniziato il suo discorso dicendo: "Mia figlia ha trovato un lavoro!" – "È proprio così" [Chi 05 2004: 13]. Журналістка, що бере інтерв'ю у Хіларі Клінтон, пригадує, що минулого разу Хіларі дуже пишалась своєю донькою і почала розмову зі слів, що вона знайшла роботу. Хіларі погоджується, говорячи: "Саме так". Наступна частина мікротексту містить розповідь Хіларі про роботу своєї доньки.

Зазначимо наостанок, що виділені С. Д. Кацнельсоном ознаки дейктичних слів: 1) ситуативність мовлення; 2) егоцентричність; 3) суб'єктивність: випадкове виділення мовцем об'єкта із зовнішнього оточення; 4) миттєвість актуального значення [9:5–6] для висловлень з модальним дейктиком *proprio* (що реалізує суб'єктивно-референційне модальне значення) у прототипному контексті зберігаються усі повністю.

За умови відхилення від прототипу, зокрема вживання *proprio* у ситуації відсутності суб'єкта / об'єкта референції у полі зору), зберігаються не всі з перелічених ознак. Так, суб'єктивність як виділення мовцем об'єкта із зовнішнього оточення відбувається не завжди за ознакою випадкового співвіднесення. У висловленні, що продукується в теперішньому актуальному: *son venuto a cercare proprio lui* йдеться про наявність у свідомості мовця суб'єкта пошуку, тобто

суб'єктивний, проте цілком спрямований волевияв і його реалізацію – приїзд з певною метою. Очевидно, йдеться не про відтворення зміщеної у часі ситуації мовлення і не про такий вияв багатоплановості тексту, як авторське / чуже мовлення, що лише пояснює вживання дейктиків у минулому [9:5–6]. У цьому разі має місце зіставлення двох ситуацій.

У процесі дослідження функціонування модального маркера *proprio* у складі синтетичних та аналітичних текстових моделей нами було виявлено безпосередню сполучуваність (приядерна зона), частотність вживання мовних засобів у модальному висловленні з *proprio* (ближня периферія) та у мікротексті (периферія). Ці дані ми заносимо до абстрактно-логічного коду (АЛК) *proprio.* АЛК – це параметри, що окреслюють смислову структуру модальної одиниці, і є її словниковим тлумаченням.

АЛК proprio. *Внутрішня форма:* зв'язок з дейктичністю. Лат. етимоном *proprio* є *proprius*, дериват *pro privo* 'a titolo privato', що позначає посесивність, невідчуженість. *Первинне, неметафоризоване значення імплікує вичленення фрагменту дійсності як цілісності та виокремленості в конкретному розумінні, вторинне метафоризоване – в абстрактному. Опозиція модального поля "уявлення про дійсність *vs* співвіднесення з дійсністю" нейтралізується, а модальна оцінка здійснюється у площині істинності.

Модальний статус*:* модальний інкорпорований маркер, що може переходити у клас модальних операторів.

Засіб вираження суб'єктивно-референційного ***модального значення***: вичленення з єдиного потоку реальності фіксованого фрагменту простору, часу, конкретного суб'єкта (об'єкта), приписування іманентної якості суб'єкту (об'єкту). *Синонімічні засоби* вираження даного модального значення: дериват *propriamente; appunto, davvero.* Квазісинонімія *proprio* та *davvero: davvero* прототипно імплікує спрямованість модальної оцінки на самого суб'єкта, *proprio* – на виокремлений фрагмент дійсності (для *davvero* у структурі модального значення відбувається зміщення до суб'єктивного компоненту, для *proprio* – до референційного). Інтегративною ознакою ФСВ *proprio* є 'дейктичність', а основними ФСВ: 1) вказування моменту об'єктивації суб'єктивної перцепції (трансформації з площини гіпотетичності до площини істинності); 2) вказування моменту прояву емоційного стану суб'єкта; 3) підтвердження дій (подій), що

© Охріменко В. І.

оцінюються як неочікувані; 4) підтвердження інформації з подальшою експлікацією (як модальний оператор).

Семантичні імплікатури: [істинність в аспекті дейктичності].

Приядерна зона: *vero e proprio* (фіксоване словосполучення), *è proprio vero*; сполучення з дейктиками *questo, qui, di questo, così, quello* (*proprio in quel momento*), з указівними займенниками (*lui, lei*), прийменниками, в т.ч. артикульованими (*con, al, alla*); з екзистенційним предикатом *essere*, а також з перцептивними предикатами *sembrare, parere (sembra proprio* + інтерпретація фрагменту дійсності, що сприймається сенсорно). Частотність вживання у квеситивах: *Proprio?*

Ближня периферія: *sembra ... e proprio* + інтерпретація фрагменту дійсності, що сприймається сенсорно з усуненням перешкод при чуттєвому сприйнятті; *verbā dicendi (trattarsi di) + proprio di ... . Sì, proprio di ...* ; вживання у ретроспективних висловленнях ЛО на позначення неочікуваності (*essere meravigliato, chi avrebbe detto che*).

Периферія: текстові сегменти синтетичних текстових моделей, поділені *proprio*, характеризуються вживанням неозначених артиклів (у препозиційній частині) та означених (у постпозиційній частині), що є характерним для вербалізації зняття перешкод при чуттєвому сприйнятті. Текстові сегменти аналітичних текстових моделей, розділені *proprio*, характеризуються поділом на зони *генералізації* та *специфікації*. Зміщення від суб'єктивності до референційності у порівнянні з *davvero* виявляється у зміні найчастотнішої сполучуваності, що виявляє орієнтованість не на суб'єкта, а на оточуючий фрагмент дійсності (дублювання семи дейктичності).

Висновки. Проаналізований масив прикладів свідчить про найчастотнішу сполучуваність модального інкорпорованого маркера *proprio* з дейктиками, екзистенційним предикатом *essere* та перцептивними предикатами *sembrare, parere* (*приядерна зона*). Високочастотність сполучення з дейктиками та вказівними займенниками свідчить про неповну десемантизацію *proprio* і збереження зв'язку з внутрішньою формою. Найчастотніше сполучення *proprio* з перцептивними предикатами та дейктичними показниками присутності суб'єкта у приядерній зоні, що є характерним також для іншого засобу вираження суб'єктивно-референційного модального значення *davvero*, свідчить про кореляцію їх смислових структур і узгоджується з їх належністю до засобів вираження одного модального значення. У *ближній периферії* відмінності між *proprio* та *davvero* є

© Охріменко В. І.

значно меншими для синтетичних текстових моделей (зберігається суб'єктоцентрична система координат) і посилюються в аналітичних текстових моделях. Для *периферії proprio* характерним є поділ мікротексту на зони генералізації та специфікації; сема дейктичності зумовлює можливість функціонування *proprio* як модального оператора (що для *davvero* не є характерним.

Перспективою подальших досліджень є розкриття смислової структури інших модальних одиниць, що традиційно вважаються синонімами *proprio,* для вияву їхніх смислових відтінків і визначення позамовних чинників, що знаходяться в основі продукування модальних висловлень, у яких вони вживаються.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Новый большой* итальянско-русский словарь / Герман Федорович Зорько. – [2-е изд.]. – М. : Рус. яз.–Медиа, 2005. – 1230 с. 2. *Гамкрелидзе Т. В.* Индоевропейский язык и индоевропейцы: реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и проткультуры : в 2-х т. / Тамаз Валерианович Гамкрелидзе, Вячеслав Всеволодович Іванов. – Тбилиси : Изд-во Тбилисского университета, 1984. – Т. 2 : Семантический словарь общеиндоевропейского языка и реконструкция индоевропейской протокультуры. – 1328 с. 3. *Гегель Г. В. Ф.* Наука логики / Георг Вильгельм Фридрих Гегель ; [пер. с нем. под ред. А. П. Огурцова, В. К. Брушлинского ; предисл. Е. С. Линькова]. – [2-е изд.]. – СПб. : Наука, 2005. – 799 с. 4. *Николаева Т. М.* Семантика акцентного выделения : [монография] / Татьяна Михайловна Николаева. – [3-е изд.]. – М. : Книжный дом "Либроком", 2010. – 104 с. 5. *Il Dizionario* della lingua italiana / Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli. – [2-a ediz.] – Firenze : Le Monnier, 2000–2001. – 2390 p. 6. *Лебедева Л. Б.* Семантика "ограничивающих" слов / Л. Б. Лебедева // Логический анализ языка. Языки пространств : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 93–97. 7. *Вайнрих Х.* Текстовая функция французского артикля / Харольд Вайнрих ; [пер. с англ.] // Новое в зарубежной лингвистике / отв. ред. Татьяна Михайловна Николаева. – Вып. 8. – М. : Прогресс, 1978. – С. 370–387. 8. *Вельмезова Е.В. Да* и *нет*: частицы или отрицания? / Е. В. Вельмезова // Логический анализ языка. Ассерция и негация : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова. – М. : Индрик, 2009. – С. 378–387. 9. *Кацнельсон С. Д.* Содержание слова, значение и обозначение : [монография] / Соломон Давидович Кацнельсон ; [под общ. ред. В. М. Жирмунского, М. М. Гухман, С. Д. Кацнельсона]. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 112 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Deledda G.* L'Edera / G. Deledda. – Milano : Mondadori, 1950. – 219 p. 11. *Di Giacomo S.* Tutte le novelle / S. Di Giacomo. – Roma : Grandi Tascabili Economici Newton, 1991. – 345 p. 12. *Moccia F.* Tre metri sopra il cielo / F. Moccia. – Milano : Feltrinelli, 2007. – 395 p. 13. *Pavese C.* Racconti / C. Pavese. – Torino : Einaudi, 1994. – 525 p. 14. *"Chi"*. – 05. 2004. – N. 18.

© Охріменко В. І.

ПЛАХОТНЮК Н. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЛОВО ЯК ДУХОВНА ЗБРОЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕНТАЛЬНОСТІ
(полемісти XVI – XVII ст.)

В статті йдеться про особливість відношення українських полемістів до архетипу слова в умовах католицької контрреформації.
Ключові слова: слово, логос, архетип, національна ментальність, барокко, памфлет, культура.

В статье идет речь о специфике отношения украинских полемистов к архетипу слова в условиях католической контрреформации.
Ключевые слова: слово, логос, архетип, национальная ментальность, барокко, памфлет, культура.

The article deals with Ukrainian polemists interpretation of the word archetype in the time of catholic counterreformation.
Key words: word, logos, archetype, national mentality, baroque, pamphlet, culture.

Актуальність дослідження визначається особливим відношенням в українській ментальності до архетипу слова, що проявляється у ставленні до проблем мовного характеру.

Метою дослідження є виявлення специфіки відношення до феномену слова і його ролі в національній культурі в даний історичний період.

Предмет дослідження: слово як феномен культури.

Об'єкт: специфіка функціонування архетипу слова в період XVI–XVII століть).

Матеріалом дослідження були роботи полемістів, вітчизняних культурологів, філософів, істориків літератури.

Як відомо, умови становлення української нації були надзвичайно складними. Після татаро-монгольського нашестя значна частина України потрапляє під вплив Литви; в 60-і роки XIV ст. Північна Буковина ввійшла до складу Молдавського князівства; в цей час Польща захопила Галичину і Західну Волинь. В той час, як південь спустошувався татарами, майже всі українські землі попали в залежність від польсько-литовської шляхти. Відкинуто назад розвиток матеріальної і духовної національної культури, що досягла такого високого рівня за часів Київської Русі. Трагічна своєрідність "розвою" української літератури полягає в тому, що вона протягом століть не могла розвиватись за своїми законами, як це було у інших народів з кращою долею[1:163–164]. Особливістю цього періоду

© Плахотнюк Н. О.

можна назвати викликане засиллям іноземної експансії прагнення народу протистояти духовному і соціальному поневоленню, протидіяти з метою збереження національної самобутності.

До XVI ст. Україна перебувала в тісних зв'язках з візантійською культурною сферою. Це пояснює домінування в культурі XV – XVI ст. ренесансних явищ: носії духовної культури виходили із загальних ідей античної культури. В другій половині XVI ст. завоювання українських земель Річчю Посполитою привело до посилення соціального, національного і релігійного гніту. Люблінська політична унія 1569 р., підготовка Брестської унії, підпорядкування православ'я католицизму викликали хвилю протесту (селянсько-козацькі повстання) з одного боку, з другого – стимулювали духовну боротьбу, спрямовану на захист культури, мови, віри, традицій нації.

В цій ситуації необхідно було обґрунтувати істинність православної догматики. Головним і незамінним засобом в процесі збереження національної культури виступило слово як носій духовної сутності української нації. В цей час представники полемічної літератури виступають на захист православної церкви в Україні; її ритори є символом-зброєю в цій боротьбі. Сила слова проявляється в мистецтві втілення думки в словесну форму.

На захист православної церкви від унії і католицизму стає Слово як "меч" і "зброя". XVI–XVII ст. характерні тим, що в процесі полеміки з ідеологами експансії католицизму слово стає основним засобом ідеологічної боротьби. Підтвердженням цього факту є різноманітність словесних звернень, які стали виявленням сутнісного призначення Слова і відношення до нього в контексті даного періоду української культури. До таких словесних звернень відносяться послання, проповіді, житія, повчання, памфлети, трактати, які демонструють духовну місію Слова, що заключається в захисті православ'я в словесному протиборстві. Слово як найважливіший засіб дискусії перетворюється в зброю, меч на полі полемічної боротьби. Більша частина полемічних трактатів написана латиною (і польською мовою), але важливо підкреслити, що, незважаючи на те, що ці твори були викладені не українською мовою, акцент все одно залишався на самому явищі Слова, на тій його ролі "меча", яку визначає і виділяє українська ментальність.

Яскравим прикладом полемічного трактату є "Тренос" (польською мовою) М. Смотрицького (1577–1633). В цьому творі складного емоціонального стилю викладає аргументи проти унії і в підтримку

© *Плахотнюк Н. О.*

православної віри. Сила враження досягається за рахунок вмілого використання народних "голосінь", ритмізації мовлення. Це "лямент" української церкви, що звертається до своїх співвітчизників словом заклику до вірності своїм традиціям [2:292–293].

В наукових трактатах української літератури викладається богословська наука про Бога ("Зеркало богословия Кирила Транквіліона Ставровецького 1618, 1635); система "морального богослів'я" ("Мир з богом чоловіку" 1661; 1678) І. Гізеля, який брав участь в створенні "Києво-Печерського Патерика" (1661), першого підручника вітчизняної історії "Синопсису" (1674), відомий як автор полемічних творів, спрямованих проти унії і єзуїтів.

Лазар Баранович був одним із найбільш відомих проповідників в Україні, його твори відрізняються витонченістю і пишномовством. Л. Баранович (1620–1693) займав одне із впливових місць в суспільно-політичному літературному житті України в той час: він заснував Новгород-Сіверську (1674) і Чернігівську (1679) друкарні, був організатором літературно-патріотичного гуртка. Збірник його проповідей "Меч духовний" (1666; 1686) відрізняється яскраво вираженою ідеєю про уявлення і роль слова, його місії "меча духовного", зброї, яка піднімає малоросів проти їх давніх ворогів – татар; і шлях до свідомості народу автор вбачає в "злагоді" через розумне слово.

Уміння поета творити "словесні красивості" проявляється у використанні засобів барокковських "фігур думки", "мовних іграшок", які виражались в загадках, несподіваних метафорах, етимологічній грі слів. Баранович розумів консепт як "оригінальний дотеп", незвичну думку, поєднання контрастних речей із прихованими зв'язками, які породжують момент несподіваності [3]. Ректор Київської Академії (з 1657 р.) Іоанникій Галятовський (бл. 1620–1688), проповідник, професор також вступив в полеміку православних з латино-уніатами Словом, як духовною зброєю, і вбачав основний засіб впливу на людину в "хорошей нравственной беседе". Ця ідея переконань простежується в його "Ключе разумения", до якого додається "Наука либо способ зложеня казаня". Остання книга визнана як підручник гомілетики, за яким духовні особи навчались мистецтву складання проповідей.

Як зазначив Д. Чижевський, "Єдиним справді визначним явищем XVI ст. є Іван Вишенський" [2:216] (Коло 1550 – після 1621). Вишенський володів вмінням пронизувати свої твори і "слова" духом біблійного пафосу, що заставляє пробудити серця співвітчизників. Досконаліть він

© *Плахотнюк Н. О.*

розуміє як шлях до Бога: “насіння душеносное очистив ... і тот сосуд душевний сльозами помив; постом, молитвою, скорбами, бідами, трудом і подвигом вижег, випік і виполеровав, і новое чистое насіння богословія посіяв” [2:231].

Засіб боротьби в його уяві – це словесна дуель. Яскраво виражений патріотизм в творчості Вишенського проявляється в пропагуванні замість “латини” слов’янської мови, що безумовно, мало прогресивне значення для розвитку української культури. Треба врахувати, що слав’янська мова в той час грала роль культурно-освітнього бар’єру проти латино-польського колоніального наступу. В цьому розумінні Вишенський називає слово “фортецею” народного духу.

І. Франко назвав Вишенського “ковачем нових слів в українській мові”.

Важливий момент стилю проповідництва в цей бароковий період в Україні – гіпертрофія, форма словесного орнаменту, в якому слово-образ повинне пробудити не емоції, а уяву.

За влучним висловом М. Сумцова, Вишенський “пускаетъ сильные перуны своего красноречия противъ пановъ” [4:19]. Письменник говорить про духовного пастиря, виступаючи проти тих “словесних пастирів”, які “языкоряднымъ гласомъ” намагаються нав’язати чуже національним традиціям; цих лихопастирів можна пізнати по “брюху і самолюбству”. Таке різке відторгнення латино-польської культури автор пояснює тим, що вона купувалась і насаджувалась ціною зради рідній вірі, своєї нації. Тому в творах Вишенського чітко визначається свята місія слова – нести досягнення греко-слов’янських наук всій народній масі, і вирішальна роль в цьому належить Слову.

Рідне слово в творах Вишенського відіграє почесну роль освітнього елементу в житті народу, є засобом духовної бесіди і моральної настанови.

Творчість І. Вишенського як першого письменника барокового стилю є яскравим прикладом спорідненості бароко з українським духовним стилем.

Слово в період пізнього бароко асоціюється зі зброєю, могутність слова проявляється в його потенційній енергії, здатній “вдарити по серцях”. Яскравим представником цього періоду виступає Дмитро Туптало (1651–1709), розгортає свою проповідницьку діяльність в розкішному символічному стилі: він тлумачить символи античності і біблейські образи, використовуючи біблійний текст, античні анекдоти, діалоги з багаточисельними паралелями і антитезами, з довгими періодами. В

© Плахотнюк Н. О.

проповідях св. Дмитра всі словесні форми і стилістичні прийоми спрямовані на вміле вираження богословських і моральних думок: але оригінальне формулювання думки за допомогою барокових прикрас не приховують глибину смислу і зворушливість образів і думок.

Застерігаючи людей від нещирості і обману (“судія мирная словеса глаголетъ, а душа єго помишляеть зло”), автор знає, відчуває особливість свого народу, цінність Слова і вірить в нього, як в Бога.

На захист православної церкви і української народності стає наука і освіта. Заснування архимадритом П. Могилою в Києво-Печерській лаврі Києво-Могилянської колегії (тоді – гімназіон) в 1631 році мало велике значення для освоєння західноєвропейської культури. Для того, шоб показати, що до архетипу Слова в Україні було особливе відношення необхідно проаналізувати матеріал в конкретних областях (освіта, філософія, література). Із вищесказаного видно, як “зображували” явище слова проповідники, письменники, в чому вони вбачали його місію. Якщо звертатись до навчальних програм цієї київської школи, то помітимо, наскільки важливе місце в них було відведене “HUMANIORA” – класам поетики і риторики (теорії красномовства), словесність займала почесне місце.

Увага до слова як до головної одиниці мовленнєвої структури і як до всеохоплюючого явища духовного розвитку людини підтверджується навчальною програмою колегії. Достатньо перерахувати основні курси, щоб відзначити домінування особливого відношення до слова: граматика вчить “слів і мови”, риторика – вчить “слів і вимови”, діалектика – вчить “розумного в речах пізнавання”.

В певному розумінні ця пріоритетність риторики серед інших дисциплін корпусу просвітництва в Україні співпадає з головною тенденцією епохи Ренесансу, коли риториці надавали домінуючої уваги. Однак ця аналогія одностороння. В епоху Ренесансу мова йшла про роль слова в культурі, про роль слова у відродженні античних традицій. В Україні ж при збереженні всіх ренесансних і культурних традицій слова, його роль актуалізувалась соціальними обставинами протистояння наступу католицької контрреформації і факторами національного конституювання в боротьбі проти колонізаторських тенденцій сусідніх держав – Росії, Польщі, Туреччини. Тим самим, слово набуває характеру універсальної форми національного буття і починає виконувати архетипічні функції.

Центральною частиною “Риторики” Прокоповича була розробка способів словесного втілення, ціллю якого є: досягнення ясності, точності,

© Плахотнюк Н. О.

відповідності предмету і красі, збудження душевних почуттів. Важливо підкреслити, що риторика інтерпретувалась як універсальна наука про слово. Наука про слово має ряд функцій філософсько-соціального характеру; Прокопович виділяє серед них соціально-організаторську, культурно-освітню і морально-суспільну функцію як засіб агітації і об'єднання народу.

Богом називає Прокопович всемогутню силу розуму, вседосконалого розсудку, предвічної мудрості, вічної істини, першопричини як "безначальної провини" і навіть закономірність природи: "во времени из ничего единого стало произведение всех верей ... онные все твари в его уме яко в архетипе ... т. е. в первообразном непрестанно обрелись" [5:107].

Розуміючи архетип як першопричину всього розвитку світу і його проявів як в матеріальному, так і в духовному втіленні, Прокопович розвиває положення про те, що "бог є в речах". Зв'язок слова і його сутності автор розкриває через назву, яка є "мислений знак і вміщує всю річ" [5:108]. В своїй теорії слова в контексті риторики, поетики, філософії, Прокопович акцентує увагу на цьому понятті як найголовнішому засобі не тільки впливу на людей, розуміння, але і як на способі осягнення таємниць буття, закарбованих в Святому Письмі. Виходячи з цього, Прокопович переглядає переклади і тлумачення текстів оригіналу і перекладу, вказуючи на неясність деяких моментів і намагається прийти до максимальної точності і ясності слів.

Знаменно, що Прокопович читав латиною курси поетики, риторики, філософії, теології, але свої суспільно-поетичні трактати, "слова" – рідною мовою. Але освіта буде доступною і повноцінною лише рідною мовою, оскільки саме рідне слово несе дух пробудження творчих сил, в ньому проявляється специфіка українського менталітету сприйняття всього. Тому слово в інтерпретації Прокоповича – це не менш важливий засіб, ніж зброя. Намагання Прокоповича розкрити філософсько-політичну концепцію слова пояснюється, на наш погляд, його глибинним розумінням національних особливостей українського народу, у якого склалось особливе відношення до слова як феномену національної культури. В. І. Майков назвав Прокоповича : "пастырем стад словесных".

Період XVII – XVIII ст. – це епоха літературного бароко в Україні. Українське бароко характерне тим, що духовний елемент переважає в змісті. Ця особливість виражається в мистецтві складання слів у вірші, в талановитому впливі на читача, здатному зворушити серце. Наприклад, в духовних піснях цього періоду, що мають характер релігійних гімнів,

народних обрядів, молитв можна помітити зародження "філософічної рефлексії": розгляд вічних тем і проблем – проблем людського щастя, долі, смерті і т.ін. Зіткнення античності і християнства проявлялось, в першу чергу в тому, що був проігнорований "гріх слова", забута проблема мовчання, пережита "драма імені". Натомість прийшла необхідність увінчання, утвердження в слові [6:49]. Українська культура, орієнтуючись на греко-слов'янську, була орієнтована на духовність. Вона не виключала розум із пізнавальних операцій, але вершиною гносеологічного ряду вважала Логос-слово, яке своєю еманативною можливістю творити і освітлювати смисл речей, робити їх прозорими для людських інтенцій, спрямовуючи і підносячи їх до осягнення божественного першоджерела (В. Ничик). Логос-слово було альфою і омегою цього круговоротнього гносеологічного руху, інтуїтивне осягнення в цьому полі культури мало домінуюче значення" [7:81].

Тому специфіка віршування в Україні в період зародження проявлялась в неординарному оперуванні словом: воно стало і засобом і співучасником творення гри слів і смислу, слів і літер. Складання епіграм, віршованих прислів'їв, "гербових" віршів, "кабалістичних" віршів і віршів з "місяцем" у формі фігур. Естетичний смисл курйозних і фігурних віршів, словесних "іграшок" (І. Величковський) полягає в тому, щоб стимулювати у читачів інтелектуальний розвиток, що дозволило б осягнути невідоме і незрозуміле.

Широко використовувалось явище евфонії, при цьому слова утворювали своєрідну звукову мозаїку (І. Величковський, Дм. Туптало).

Барокова гравюра супроводжувалась монограмами, епіграмами інколи цілими віршами. Цей факт свідчить не тільки про нерозривність слова і зображення, але виявляє і особливу рису барокової культури в Україні, а саме : слово знаходило своє максимальне вираження у всіх видах мистецтва і було на той час "кодом" певного витвору і ключем до його розкодування. Особлива роль була відведена "крилатим" словам, які, як правило, зображувались на стрічках, що розвивалися вітром (гравюрах) і яких тримали в руках персонажі, що були символом "слова, идущего в мир к людям с вестью".

Порівняння слова зі шаблею знаходимо не тільки в творчості українських полемістів, але (як зазначено вище) в культурно-освітніх творах. Велике культурно-філософське значення зберігає проблема слова в науці. Слідом за Прокоповичем, префект Києво-Могилянської академії

М. Козачинський дає філософський аналіз слова як зброї, за допомогою якого людина може боротися з цілим світом.

Г. С. Сковорода (1722–1794) розвиває подібні міркування і висуває цілу філософську концепцію слова як "безодні", як вмістилища всієї різноманітності мікро- і макрокосму. Сковорода називає слово мірилом всього. Завдяки цьому слово стає причетним серцю, пізнанню, діяльності людини. Предмети і явища навколишнього світу за допомогою слів і наочно-живописних емблем постають перед людиною в новому світлі, розкриваються по-новому і перетворюються в елементи культури. Кодом, алфавітом чи букварем називає Сковорода Біблію символічних зображень, прагнення людини до безсмертя а також до осягнення таємниць свого внутрішнього світу. Тому філософ говорить, що Біблія ні в чому не торкається світу буття, а лише є алфавітом алегоричного зображення вічності. "Подивись на світ цей. Поглянь на рід людський. Адже він є книга" [8:83]. Символічне прочитання книги світу виступає у Сковороди одним із шляхів самопізнання і осягнення вищої мудрості, заданої в слові.

Сковорода порівнює структуру слова зі структурою світу: в слові є матерія – звук, є образ (символічне вираження змісту), є і щось невловиме, невидиме, внутрішнє, що дозволяє йому переживати віки, що здатне зберегти від смерті душу творця.

Отже, архетип Слова в умовах боротьби з католицькою контрреформацією інтерпретується як духовна зброя, що випливає із особливого ставлення до даного явища в національній культурі. Філософська концепція слова і його місце в суспільному житті України XVI – XVII ст. демонструють верховенство феномена Слова і особливе відношення до нього в національній культурі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мишанич О.* Загальна характеристика літературного процесу / Олекса Васильвич Мишанич // Історія української літератури : у 8 т. – К., 1967. – Т. 1. – С. 163–164. 2. *Чижевський Д. І.* Історія української літератури. Від початків до доби реалізму / Дмитро Іванович Чижевський. – Тернопіль : МПП "Презент", за уч. тов. "Феміна", 1994. – 480 с. 3. *Українське* літературне барокко : [зб. наук. праць] / відп. ред. Олекса Васильвич Мишанич. – К. : Наукова думка, 1987. – 300 с. 4. *Сумцов Н. Ф.* Южно-русскій полемистъ 17 в. / Николай Федорович Сумцов, І. Вышенський. – Кієвъ : Изданіе редакцій "Кієвской Старины", 1885. – 306 с. 5. *Нічик В. М.* Феофан Прокопович / Валерія Михайлівна Нічик. – М. : Мысль, 1977. – 191 с. 6. *Мишанич О. В.* В політичній пробірці – русинство / Олекса Васильвич Мишанич. – К. : Віче, 1996. – № 11 (56). – С. 91 - 101. 7. *Нічик В.* Роль Києво-Могилянської академії в розвитку філософії в Україні. Українське бароко // Матеріали першого конгресу Міжнар. асоціації україністів. – К., 1993. – С. 77–86. 8. *Драч І. Ф.* Григорій Сковорода / [І. Ф. Драч, С. Б. Кримський, М. В. Попович]. – К. : Молодь, 1984. – 214 с.

© Плахотнюк Н. О.

ПОПОВА Н. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЕВОЛЮЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ КОНЦЕПТІВ

Статтю присвячено визначенню національно-маркованих концептів та доведенню необхідності їх вивчення через синтез діахронного та синхронного аналізу. Визначається правомірність використання термінів "концептуальний архетип" та "національно-марковані концепти" у процесі дослідження еволюції останніх.
Ключові слова: національно-марковані концепти, концептуальна картина світу, мовна картина світу, концептуальний архетип.

Статья посвящена определению национально-маркированных концептов и доказательству необходимости их изучения посредством синтеза диахронического и синхронического анализа. Определяется правомерность использования терминов "концептуальный архетип" и "национально-маркированные концепты" в ходе исследования эволюции последних.
Ключевые слова: национально-маркированные концепты, концептуальная картина мира, языковая картина мира, концептуальный архетип.

The article is devoted to the determining of nationally-marked concepts and proving of the necessity to investigate them by synthesis of diachronical and sinchronical analysis. The adequacy of terms "conceptual architipe" and "nationally-marked concepts" is determined.
Key words: nationally-marked concepts, concept world view, language world view.

Актуальність дослідження зумовлюється значною увагою суспільства до питань дивергенції та вивчення автентичності національних культур, що з одного боку зумовлено необхідністю збереження національного духу, а з іншого необхідністю кращого порозуміння між народами світу на сучасному етапі глобалізації суспільства.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності діахронічного підходу до вивчення національно-маркованих концептів як системного явища, яке, у поєднанні з синхронічним вивченням концептів, дає можливість з'ясувати природу та спрогнозувати подальші перспективи розвитку концептуальної картини світу іспанців, що нерозривно пов'язана з мовною картиною світу.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні методичної та теоретичної проблеми дослідження національно-маркованих концептів у діахронічному аспекті, обґрунтуванні необхідності діахронічних досліджень задля можливості створення прогностичної моделі національної концептосфери іспанців.

© Попова Н. М.

Об'єктом дослідження є розвиток національно-маркованих концептів у мовній картині світу іспанців.

Предметом дослідження стало методологічне питання вивчення національно-маркованих концептів шляхом синтезу діахронічного та синхронічного аналізів даних концептів.

У більшості наукових праць концепти досліджуються з погляду синхронії (А. Вежбицька, І. А. Стернін, Г. Г. Слишкін, З. Д. Попова, С. Г. Воркачов та ін.), де значну увагу приділено значеннєвому, понятійному та асоціативному наповненню певного концепту та засобам його актуалізації на сучасному етапі розвитку мови.

Звертаючись до Ф. де Соссюра як представника структуралізмі в лінгвістиці, знаходимо протиставлення "синхронії – діахронії" у вивченні мовних явищ. Він стверджує, що діахронія не є системним явищем, що вона не має суцільного характеру й характеризується лише заміною в часі одного мовного елементу іншим [1:124]. Проте лінгвіст сам собі суперечить, говорячи, що несистемна діахронічна перспектива обумовлює системи [1:127].

Таким чином, у сучасній лінгвістиці погляди на співвідношення синхронії та діахронії у вивченні мовних явищ розходяться. Хоча, у більшості останніх досліджень лінгвісти схиляються до думки про необхідність вивчення діахронічного розвитку мовних явищ, яке забезпечує глибше вивчення ментальних та мовних одиниць у синхронічному розрізі (див. В. Гунбольдт, Н. Коч, Н. Прутка, А. Рей, Б. Успенський та ін.).

Так, Гюстав Гійом вважає, що мова є результатом її перетворення людиною в процесі пізнавальної діяльності й пропонує вивчати синхронію в розвитку [2:86].

Оскільки мовна картина світу відображає концептуальну картину світу, і всі її зміни відображаються в мовних одиницях, можемо стверджувати, що те ж саме відбувається і з національно-маркованими концептами. Несистемність діахронії можна відкинути на тій підставі, що вивчення змістового, понятійного й асоціативного наповнення національно-маркованих концептів, відображених мовними одиницями, часто кількома, не можна встановити повністю й говорити про достовірність результатів без вивчення діахронії їхнього розвитку, починаючи з архетипу, від якого вони беруть свій початок.

© Попова Н. М.

Якщо синхронічні зрізи графічно позначити паралельними прямими, то діахронія виглядатиме в цій схемі перпендикуляром, який перетинатиме усі паралельні прямі, а отже, системно їх поєднуватиме. Відповідна інтерпретація такого графічного образу допомагає побачити "синхронність" діахронії та "діахронність" синхронії [3:241].

В. фон Гумбольдт говорить, що мова як діяльність, яка формує мислення за своєю сутністю є чимось постійним і, разом з тим, змінним кожного моменту [4:70]. Тож твердження Ф. де Соссюра про те, що системність мови можна вивчити лише завдяки синхронічному підходу, оскільки час руйнує системні зв'язки, можна заперечити, звернувшись до семантико-когнітивного аналізу мовного матеріалу. Динаміка – це реальне існування не лише мовних, але й ментальних одиниць – концептів. Аналіз діахронічних репрезентацій концептів допомагає встановити системні зв'язки в діахронії, що є головним методологічним прийомом для дослідження концептуальної картини світу та її елементарних одиниць – концептів [5:318].

Н. Коч вводить терміни діахронічного (архаїчного, генетичного) та синхронічного концептів, розуміючи діахронію як синхронію в розвитку. Діахронічний концепт дослідниця визначає як умовну одиницю, що існувала у свідомості носіїв мови, та за допомогою якої проводиться динамічне вивчення архаїчної колективної свідомості, відображеної в концептуально-мовній картині світу. Тоді як під синхронічним концептом розуміються інші етапи розвитку діахронічного концепту, які потенційно містять генетичну інформацію [5:319].

Виходячи з системності діахронічного розвитку концептів, можна стверджувати, що національна концептосфера будь-якого народу проходить розвиток, кожна сходинка якого є багатшою за попередню за своїм змістом, оскільки вона вбирає в себе найбільш значущі зміни попереднього етапу. Значення концептуальної одиниці може варіюватися, актуалізуватися по-іншому у зв'язку з новим оточенням, історичною зміною світогляду, завдяки зовнішнім культурним впливам, які все більше активуються на кожному новому етапі розвитку суспільства завдяки появі та вдосконаленню техніки й технологій, новим інтеграційним підходам у науці тощо. З'являються нові асоціативні зв'язки, які закріплюються в мовній картині світу носіїв мови. Зміни аксіологічних установок суспільства також

© Попова Н. М.

провокують зміни внутрішньої форми концептів, які перетворюються на якісно-інші одиниці свідомості. Таким чином, кожний етап розвитку національно-маркованого концепту є змістовно і понятійно-багатшим за попередній.

Деякі дослідники пропонують використання терміну "діахронічний концепт", визначаючи його як донаціональний концепт [6:70], тобто, іншими словами, архетип, який закладено в основу кожного національно-значущого концепту. Не виникає жодних сумнівів, що дослідження донаціональної мовної картини дає можливість віднайти корені національного менталітету. Проте, ми вважаємо що дослідження архетипу дає можливість вивчити синхронний зріз мовної картини світу в період існування окремих народів на території Іберійського півострову. Розвиток національної специфіки концептів починається лише в період об'єднання цих народів, що й стає поштовхом до виникнення поняття "національний". На подальших же етапах історичного розвитку вдається прослідкувати циклічність розвитку національно-маркованих концептів, оскільки, з одного боку зберігається їхній архетип, а з іншого, як уже було сказано вище, відбувається збагачення і розширення значеннєвих, понятійних, асоціативних та аксіологічних складових національно-маркованих концептів.

Зважаючи на те, що мовна картина світу носіїв певної мови здатна дуже тривалий час зберігати в собі застарілі елементи концептуальної картини світу, нам не доводиться говорити про те, що наповнення концепту може збідніти, втративши якусь складові. Навіть якщо втрачається етимологія окремих мовних одиниць (наприклад, фразеологічних), вони все рівно існують у мовній картині світу носіїв мови та використовуються ними, хоча їхнє наповнення і є збагаченим новими циклічними витками розвитку.

Якщо ж брати до уваги архаїзми та історизми, які вийшли із вжитку носіїв мови, то в мовній картині світу вони збереглися, оскільки носії мови їх розуміють, хоча й не використовують. Отже, ці семантичні відповідники концептів випали із вжитку через зміну концептуальної картини світу, проте залишилися в мовній картині світу, зберігаючи культурний та історичний спадок нації.

Циклічний розвиток національно-маркованих концептів можна підтвердити також існуванням ядра та периферії концептуального поля, якщо прослідкувати їхні зміни на кожному послідовному етапі

розвитку концепту. Діахронічні дослідження свідчать про те, що ядро, яке й становить концептуальний архетип, залишається практично незмінним. Він є віссю діахронічного розвитку концепту та відіграє "стабілізуючу роль", тоді як динамічна гнучкість семантичної структури забезпечує варіювання ближньої та дальньої периферії концептуального поля [7:67].

Т. Козлова висуває гіпотезу про те, що на різних етапах еволюції система активізує різні засоби обробки й передачі тієї інформації, що є адаптивно значущою. У концептуальній історії взаємодіють стабільність та варіативність. Концептуальна стабільність підтримується жорсткістю структури концептуальної матриці, концептуальна ж варіативність – гнучкістю її інтерпретації (наповненням матриці змістовними компонентами) [7:68].

На нашу думку цю гіпотезу варто доповнити тим, що гнучкість інтерпретації концептуальної матриці залежить не лише від її наповнення змістовими компонентами, але й асоціативними та аксіологічними, оскільки існуючі концепти можуть отримувати нові змістові значення саме завдяки асоціаціям та міняти значення завдяки зміні аксіологічних установок суспільства.

Вищезазначене свідчить про те, що значення терміну "діахронічний концепт" відповідає значенню "концептуального архетипу", оскільки вони обидва позначають стабілізуючий компонент концепту на усіх історичних етапах його розвитку.

Тож, дослідження еволюції національно-маркованих концептів – це вивчення засобів та способів наповнення матриці змістовними, понятійними, асоціативними та аксіологічними компонентами на кожному історичному етапі розвитку іспанської нації, вивчення причин цих змін та прогнозування подальших напрямків їхнього розвитку.

Вивчаючи концепти в діахронії варто зважати на те, що на кожному історичному етапі актуалізується не лише матриця, але й усе її периферійне наповнення. Адже до видозмін концептів може призводити навіть їхня взаємодія [8:112], завдяки чому протягом певного періоду часу змінюється кількісний склад концептів національної концептуальної картини світу, їхній об'єм та наповнення, тобто якісна структура.

Детальний аналіз писемних джерел попередніх історичних епох у поєднанні з політичними, економічними, культурними

© Попова Н. М.

перетвореннями дозволяє визначити тривалі соціокультурні тенденції в розвитку нації та можливі вектори її подальшого розвитку. У мовній картині світу ці тенденції відображаються в лексичних одиницях, що є найбільш значущими в тій чи іншій національній культурі.

Такою концептотвірною лексикою і є національно-марковані одиниці, які А. Вежбицька називає "ключовими словами культури", визначаючи їх як особливо важливі і показові для окремо взятої культури словá [9:54]. У своїй роботі дослідниця аналізує питання визначення цих одиниць серед усіх словникових дефініцій окремої мови й говорить, що "справа не в тому як довести, чи є слово одним із ключових концептів культури, а в тому, щоб після детального дослідження частини таких слів можна було сказати щось істотне та нетривіальне про дану культуру" [9:87]. Ці ж самі поняття позначаються дослідниками як "константи" (Ю. С. Степанов), "логоепістеми" (Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров), "лінгвокультуреми" (В. В. Воробйов), "лінгвокультурні концепти" (З. Д. Попова, І. А. Стернін).

Але говорячи про націю, на відміну від етносу, ми вважаємо за доцільне називати їх терміном, який чітко відображає їхню відмінність від етноспецифічних понять, а саме, "національно-марковані одиниці". Таким чином, національно-маркованими концептами є ті центральні одиниці, навколо яких організовуються цілі області національної культури. Вивчивши їхній діахронічний розвиток, ми можемо продемонструвати загальні організаційні принципи, що формують структуру та єдність національно-культурної сфери іспанського народу вцілому і часто можуть пояснити цілий ряд понять, що існують у різноманітних сферах суспільного життя. Адже цінності та установки, що є загальноприйнятими в розмовній практиці іспанців, зумовлюються наповненням національно-маркованих концептів як на сучасному етапі розвитку нації, так і містять в собі попередні, часто збережені лише підсвідомістю носіїв мови, асоціативні та оцінні уявлення.

Національно-маркованим концептам у мові відповідають семантичні реалії, які мають характеризуватися високою номінативною щільністю, переживаються емоційно, потравляючи в фокус свідомості носіїв мови, включаються в сітку асоціативних зв'язків, що склалися в лексичній системі мови [10:12].

© Попова Н. М.

Зазвичай концепти відображаються у мовній картині світу Іспанії різними лексичними одиницями (наприклад, концепт "віра" передається в іспанській мові лексемами *fe, religión, creencia, confianza;* концепт "лицар" – *caballero, hidalgo, señor, aristócrata, gentilhombre*), що зумовлено відмінностями їхнього семантичного наповнення.

Саме дослідження процесу еволюції змісту національно-маркованих концептів дає можливість виявити ці відмінності. Наприклад, лексичні дублети *honor* і *honra* відрізняються тим, що наповнення актуального змісту концепту *honor* містить у собі поняття обов'язку, яке й диференціює їх [11:62].

Отже, ми дійшли **висновку**, що мовну та концептуальну картини світу, які є системами, що еволюціонують, можна описати лише за допомогою синтезу діахронічного та синхронічного аналізів. **Подальшою перспективою дослідження** є розробка ефективної методики вивчення еволюції національно-маркованих концептів у мовній картині світу окремого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Соссюр Ф.* Курс общей лингвистики / Фердинан де Соссюр // Труды по языкознанию / под ред. А. А. Холодовича ; [пер. с фр.]. – М. : Прогресс, 1977. – С. 31–285. 2. *Гийом Г.* Принципы теоретической лингвистики / Гюстав Гийом. – М. : Прогресс, 1992. – 224 с. 3. *Березин Ф. М.* Общее языкознание : [учебн. пособие] / Ф. М. Березин, Б. Н. Головин. – М. : Просвещение, 1979. – 416 с. 4. *Гумбольдт В.* Избранные труды по языкознанию / Вильгельм Гумбольдт ; [пер. с нем.]. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с. 5. *Коч Н.* Исследование концептов в диахронии как теоретическая и методическая проблема / Наталія Коч // Наукові записки : зб. наук. праць / відп. ред. В. Ожоган. – Серія "Філологічні науки". – 2010. – Вип. 89 (1). – С. 316–320. 6. *Пруткая Н. В.* К вопросу об изучении концептообразующей лексики в диахроническом аспекте / Н. В. Пруткая // Система і структура східнослов'янських мов : зб. наук. праць / відп. ред. В. І. Гончаров. – К. : Знання України, 2009. – С. 69–75. 7. *Козлова Т. О.* Концептуальная матрица: в поисках констант переменных языка и сознания / Тетяна Олегівна Козлова // Нова філологія : зб. наук. праць / відп. ред. Володимир Манакін. –2009. – С. 66–74. 8. *Павиленис Р.* Проблема смысла: современный логико-функциональный анализ языка / Роландас Павиленис. – М. : Мысль, 1983. – 286 с. 9. *Вежбицкая А.* Понимание культур через посредство ключевых слов / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ. А. Д. Шмелева]. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с. 10. *Лингвокультурный концепт:* типология и области бытования : [монография] / под общ. ред. Сергея Григорьевича Воркачева. – Волгоград :Изд-во ВолГУ, 2007. – 400 с. 11. *Долженкова В. В.* Концепты "honor" и "honra" в испанском языке и литературе XIII–XVII векав : дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 "Германские языки" / Виктория Викторовна Довженкова ; Московск. гос. ун-т. – М., 2006. – 156 с.

© Попова Н. М.

РАДЗІЄВСЬКА С. О.
Національний транспортний університет

ПЕРЕКЛАД НАНОНАУКОВИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ

У статті запропоновано визначення нанонаукового терміна, окреслено класифікацію термінів залежно від їхніх структурно-семантичних особливостей, а також розглянуто переклад нанонаукових багатокомпонентних термінів.

Ключові слова: нанонауковий термін, класифікація термінів, багатокомпонентний термін, переклад термінів.

В статье предлагается определение нанонаучного термина, описывается классификация терминов в соответствии с их структурно-семантическими особенностями, а также рассматривается перевод нанонаучных многокомпонентных терминов.

Ключевые слова: нанонаучный термин, классификация терминов, многокомпонентный термин, перевод терминов.

The author suggests the definition of the nanoscience term, provides the classification of terms depending on the peculiarities of their structure and semantics, as well as discusses the translation of nanoscience multi-component terminological units.

Key words: nanoscience term, terms classification, multi-component term, terms translation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. На теперішньому етапі розвитку філології спостерігається підвищений інтерес як вітчизняних лінгвістів, так і фахівців різних галузей науки і техніки до питань розробки та вдосконалення галузевих терміносистем, перекладу термінів, що пояснюється зростаючим потоком наукової та технічної інформації.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що з кінця XX ст. в українському термінознавстві набула особливої гостроти проблема термінологічного забезпечення нових галузей знань і сфер інтелектуальної діяльності. Зміни від поч. 80-х років XX ст. мовних пріоритетів українського суспільства, насамперед посилення ролі української мови, актуалізували необхідність створення відповідних українськомовних термінологічних систем – для одних сфер – та удосконалення, розширення наявних (недосформованих через недостатнє їх практичне використання) – для інших сфер [1:5].

Метою публікації є розгляд особливостей перекладу нанонаукових багатокомпонентних термінів як мовних одиниць, насичених когнітивною інформацією.

© Радзієвська С. В.

Об'єктом статті є нанонаукові багатокомпонентні терміни, а **предметом** – етапи та процедури їх перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження стали: 1) англомовні глосарії, опубліковані за кордоном; 2) довідники, монографії, посібники, та різноманітні наукові джерела з нанонауки.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що його результати є внеском до систематизації та подальшої розробки теоретичних та методологічних засад сучасної термінографії.

Аналіз наукових досліджень. Проблема перекладу термінів займає чільне місце у перекладознавстві (І. В. Корунець, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, А. С. Д'яков, З. Б. Куделько та інші), вивчається в межах сучасної термінографії, яка постає результатом синтезу термінології та лексикографії (Д. С. Лотте, О. Вюстер, Е. К. Дрезен, Я. К. Климовицький, Г. О. Винокур, О. О. Реформатський, О. С. Ахманова, В. П. Даниленко, Т. Л. Канделаки, Л. І. Петрух, І. М. Кочан, Л. М. Полюга, Е. Ф. Скороходько та інші).

Цілком погоджуючись з вітчизняними вченими, підкреслимо, що нині постала необхідність у складанні термінологічних словників, які б відповідали світовим стандартам з метою вивести національну термінографію на світовий рівень, що залежить від правильного відтворення українською мовою запозичених термінів, їх правильного використання тощо [2:15].

Для здійснення перекладу нанонаукових багатокомпонентних термінів нами була опрацьована література з нанонауки (Ю. І. Головін, Д. М. Заячук, Б. А. Мовчан, Б. Є. Патон, І. С. Чекман та інші). Нанонаука – нова галузь, що вивчає фізичні, фізико-хімічні, біологічні, фармакологічні, фармацевтичні, токсикологічні властивості наночастинок розміром до 100 нм, можливість їх синтезу за допомогою нанотехнологій та застосування у різних сферах народного господарства, біології, медицині, аграрному секторі [3:14].

У мовознавчих розвідках в контексті когнітивно-дискурсивної парадигми термін – це засіб отримання, фіксації, зберігання, оброблення, перероблення, трансляції професійних знань і професійного досвіду [4:49]. Підсумовуючи дослідження багатьох дослідників, зауважимо, що питання розмежування наукової і технічної термінології є дискусійним. Слідом за А. С. Д'яковим вважаємо, що "в епоху бурхливого розвитку науки і техніки ці дві сфери людської діяльності розвиваються паралельно, взаємодоповнюють, взаємозбагачують одна одну, що

© Радзієвська С. В.

виявляється також у взаємопроникненні особливостей їх мови. Сьогодні вже більш логічно стверджувати про існування мови науки, в межах якої міститься мова техніки.” [5:12]. Саме тому в роботі під *нанонауковим терміном* розуміємо слово або словосполучення, яке є органічним елементом терміносистеми нанонауки та нанотехнологій, позначає певне поняття в цій сфері та слугує засобом отримання, фіксації, зберігання, оброблення, перероблення, трансляції професійних знань і професійного досвіду у галузі нанонауки та нанотехнологій. При цьому зазначимо, що в контексті нашого дослідження задля зручності наукового опису *нанонауковий термін* вживається як синонімічний *нанотехнологічному терміна.*

У сучасній термінології існують різноманітні класифікації термінів залежно від їхніх структурно-семантичних особливостей. Під час аналізу мовного матеріалу ми спиралися на класифікацію, запропоновану в роботі А. В. Суперанської, Н. В. Подольської та Н. В. Васильєвої й виходили з того, що терміни поділяють на:

1. Терміни-слова, виражені одним словом: *atom, biochip, electron, luminescence, superparamagnetism, targeting*, які поділяються на прості *(cell, ion, fibre, grain, trap)*, похідні – суфіксальні *(catalysis, nucleation, scattering, sensor)*, префіксальні *(antibody, atom)*, суфіксально-префіксальні *(immobilization, microprocessing, nanolayer, recombination),* складні *(bacteiophage, buckyball, waveguide, wavelength)*.

2. Терміни-словосполучення: а) вільні словосполучення, де кожний з компонентів може вступати в двосторонній зв’язок *(interplanar spacing, multiplex assay)*; б) зв’язані словосполучення, де ізольовано взяті компоненти можуть і не бути термінами, однак в поєднанні утворюють термін-словосполучення *(active site, size effect)*.

3. Багатокомпонентні терміни, які можуть бути три-, чотири- і більше компонентними *(aerosol spray method, anisotropic electrical transport, audio-frequency magnetic lithography, Coulomb blockade effect, density functional theory, spin wave electronics)* [6:83].

Кожна галузь знання оперує власними термінами, які й складають суть термінологічної системи даної науки, саме тому за кожним нанонауковим багатокомпонентним терміном закріплене певне термінологічне значення, наприклад: *chemical vapor deposition – хімічне осадження з парової фази, electron beam lithography – електронно–променева літографія, electron paramagnetic resonance – електронний парамагнітний резонанс, energy dispersive X-ray spectroscopy –*

© Радзієвська С. В.

енергетично-дисперсійна рентгенівська спектроскопія, film step coverage – поетапне покриття плівки, fluorescence resonance energy transfer – резонансна передача енергії флюоресценції. Багатокомпонентні терміни, зокрема, виконують роль категоріальних або індикативних маркерів.

У перекладознавчих працях наголошується на поетапності у процесі перекладу багатокомпонентних термінів. Наприклад, А. Я. Коваленко визначає два етапи у процесі перекладу терміна: перше – це з'ясування значення терміна у контексті, друге – переклад значення рідною мовою. В. І. Карабан вважає, що переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Важливу роль при перекладі термінів відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих компонентів терміна. Відповідно, для перекладу термінологічної одиниці *atomic force microscopy* спочатку перекладемо її компоненти: *atomic – атомний, force – силовий, microscopy – мікроскопія.*

Поділяючи точку зору В. І. Карабана, зауважимо, що для здійснення перекладу, перш за все, необхідно правильно визначити компоненти терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу терміна. Важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відносин й визначає порядок та сам зміст перекладу терміна *atomic force microscopy*. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудування компонентів в залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу терміна [7:383]. Отже, головним компонентом в нашому прикладі виступає *мікроскопія*, залежним – *атомно-силова*.

Можна констатувати, що в основі будь-якого терміна обов'язково лежить визначення реалії, яку він позначає, завдяки чому термінологічні одиниці і представляють собою точну й водночас стислу характеристику певного предмета, матеріала; процесу, дії, явища; позначають властивості, якості, стани; кількісні показники, методи тощо. Виразним прикладом може слугувати багатокомпонентний термін *atomic force microscopy,* який є семантично насиченими й виражає складне поняття. Оскільки центральною проблемою сучасного термінознавства залишається упорядкування термінологій різних галузей знань із

© *Радзієвська С. В.*

постійною увагою до точних визначень наукових понять та зв'язків між ними [2:6], наведемо визначення терміна *Atomic force microscopy:*

Atomic Force Microscopy *Refers to one type of scanning probe microscopy (SPM) that is particularly utilized for the study of biological systems. Developed in 1986, atomic force microscopy (AFM) can produce high-resolution three-dimensional images of a (biological) surface in aqueous environments without the need to stain the biological specimen.*

Аналіз довідкових джерел дозволив встановити, що мікроскопія – це наука й техніка застосування мікроскопів з метою отримання збільшених зображень малих об'єктів. Існують три загальні види мікроскопії: оптична, електронна та скануюча зондова. Атомно-силова мікроскопія виступає одним із видів скануючої зондової мікроскопії, який базується на ван-дер-ваальсових взаємодіях зонда з поверхнею зразка. Принцип дії атомного силового мікроскопа заснований на використанні сил атомних зв'язків, що діють між атомами речовини. На малих відстанях між двома атомами діють відштовхувальні сили, на великих – сили притягання [9].

Наведемо наш переклад дефініції цього нанонаукового багатокомпонентного терміна. ***Атомно-силова мікроскопія*** *– тип скануючої зондової мікроскопії (СЗМ), що, зокрема, використовується для вивчення біологічних систем. Розроблена в 1986 р. атомно-силова мікроскопія може давати тривимірні зображення (біологічної) поверхні у водному середовищі з високою роздільною здатністю без потреби фарбування біологічних зразків.*

Зазначимо, що у філологічних дослідженнях активно використовується термін *поле* для опису різноманітних явищ. Що стосується термінології, то *термінологічне поле* було введено О. О. Реформатським, який вважав, що кожна терміноодиниця має своє поле через співвіднесеність поняття певного терміна з поняттям відповідної наукової чи технічної галузі. Термінополе – сукупність термінів, що мають спільну визначальну сему. Структура термінологічного поля складна і характеризується його вимірами, що проявляються в синтагматичному, парадигматичному й асоціативно-деривaційному відношеннях, семантичними відношеннями термінів поля, центром і периферією поля, зв'язками даного поля з іншими суміжними полями [10:29,31]. У мовознавстві достатньо утвердилося поняття "простір мови", яке широко застосовується у лінгвокогнітивних дослідженнях. Так, "семантичний простір мови" як назву має один з розділів роботи

© Радзієвська С. В.

З. Д. Попової та Й. А. Стерніна. Мову як простір думки характеризував Ю. С. Степанов, для якого "образ мови" набуває рис "образу простору". О. С. Кубрякова вважає за доцільне використання уявлень про просторову концептуалізацію (просторову категоризацію) у метамові лінгвістичних описів. Також у когнітивній лінгвістиці вживається поняття концептуального простору та метафоричне розуміння когнітивної одиниці як вмістилища смислів. Таким чином, видається цілком закономірним екстраполювати поняття простору на дослідження багатокомпонентних термінів, яким притаманна висока когнітивна насиченість.

Аналіз структури простору термінопоняття *Atomic force microscopy / Атомно-силова мікроскопія* уможливив здійснення перекладу таких нанонаукових багатокомпонентних термінологічних одиниць: *high-speed atomic force microscopy – швидкодіюча атомно-силова мікроскопія; noncontact atomic force microscopy – неконтактна атомно-силова мікроскопія; atomic force acoustic microscopy – атомно-силова акустична мікроскопія; magnetic resonance force microscopy – магнітна резонансна силова мікроскопія* тощо.

Результати проведеного дослідження дають підстави впевнено стверджувати, що переклад нанонаукових багатокомпонентних термінів як мовних одиниць, насичених когнітивною інформацією, вимагає здійснення аналізу структури простору термінопонять, під час якого доцільним виступає опрацювання довідкових джерел, які детальніше висвітлюють зміст термінопонять.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гриценко П. Ю.* Сьогодення українського термінознавства / Павло Юхимович Гриценко // Термінологічний вісник : зб. наук. праць / відп. ред. В. Л. Іващенко. – К. : ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 5–6. 2. *Основи* українського термінознавства та перекладу науково-технічної літератури : [навч. посібник] / [О. В. Бондарець, Л. Я. Терещенко та інші]. – Харків : НТУ "ХПІ", 2006. – 136 с. 3. *Чекман І. С.* Нанофармакологія / Іван Сергійович Чекман. – К. : Задруга, 2011. – 424 с. 4. *Іващенко В. Л.* Когнітивне термінознавство : перспективи розвитку / Вікторія Людвігівна Іващенко // Термінологічний вісник : зб. наук. праць / відп. ред. В. Л. Іващенко. – К. : ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 47–54. 5. *Д'яков А. С.* Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / [А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько]. – К. : Видав. дім "КМ Academia" , 2000. – 216 с. 6. *Суперанская А. В.* Общая терминология: Вопросы теории / [А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева]. – М. : 2003. – 267 с. 7.*Карабан В. І.* Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В'ячеслав Іванович Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с. 8. *Гриценко П. Ю.* Сьогодення українського термінознавства / Павло Юхимович Гриценко // Термінологічний вісник : зб. наук. праць / відп. ред. В. Л. Іващенко. – К. : ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 5–6. 9. *Атомно-силовая микроскопия* [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа : wikipedia.org/wiki/Атомно-силовая микроскопия. 10. *Нікуліна Н. В.* Термінознавство: лінгвістичний опис української термінологічної системи автомобілебудування : [навч. посібник] / Н. В. Нікуліна. – Харків : ХНАДУ, 2006. – 144 с.

© Радзієвська С. В.

СИЗЕНКО А. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВИХ ГРАФІЧНИХ ЯВИЩ У СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ ЗМІ

Статтю присвячено аналізу нових графічних та орфографічних явищ сучасної французької мови. Під впливом різноманітних чинників, серед яких лібералізація та демократизація ЗМІ, усереднення мовленнєвого стандарту та зростання впливу усної мови на писемну, для мови сучасних друкованих ЗМІ стає характерним вживання низки нових графічних явищ та орфографічних новоутворень. Дослідження функціонального навантаження таких явищ дає можливість визначити перспективи їх асиміляції та визнання їх нормативності у сучасному письмі.

Ключові слова: орфографія, графіка, друковані ЗМІ, функціональне навантаження, писемна норма.

Статья посвящена анализу новых графических и орфографических явлений современного французского языка. Под воздействием разнообразных факторов, среди которых либерализация и демократизация СМИ, усреднение языкового стандарта и рост влияния устного языка на письменный, для языка современных печатных СМИ оказывается характерным употребление ряда новых графических явлений и орфографических образований. Изучение функциональной нагрузки подобных явлений дает возможность определить перспективы их ассимиляции и признания их нормативности для современного письма.

Ключевые слова: орфография, графика, печатные СМИ, функциональная загрузка, письменная норма.

The article deals with analysis of new graphic and orthographic phenomena in contemporary French. Influenced by a number of different factors such as liberalisation and democratisation of mass media, homogenisation of language standards and the ever-increasing impact of spoken language on the written one, current printed media extensively use various innovative graphic formations and orthographic combinations. The study of their functional load helps to define the prospects of their assimilation and acknowledgement as part of the contemporary language norm.

Key words: orthography, graphics, printed media, functional load, written language norm.

Мета. У даній статті здійснюється аналіз нових графічних та орфографічних явищ сучасної французької писемної мови зумовлений необхідністю класифікації подібних явищ та визначення перспектив їх асиміляції у сучасному нормативному письмі.

Актуальність визначається зростанням інтересу до графічної лінгвістики, а також необхідністю теоретичного осмислення нових відомостей про графічну систему французької мови в контексті функціональних характеристик комунікації у зв'язку з недостатньою розробленістю цієї проблеми у сучасній лінгвістиці.

© Сизенко А. С.

Предметом дослідження в даній статті стали приклади порушення орфографічно та графічної норми французької мови у сучасних друкованих ЗМІ. **Об'єктом** є графічна система сучасної французької мови, що включає як літерні, так і нелітерні знаки. **Матеріал дослідження** склала вибірка з сучасних друкованих періодичних видань французькою мовою.

Вивчення масової комунікації як рушійної сили культурних та соціальних змін та її вплив на знання та формування поглядів суспільства набуває все більшого значення. Особливого розвитку масово-інформаційна діяльність набрала в XX столітті, позначеному глобальними економічними й соціальними трансформаціями. В той же час світова інформаційна індустрія, що сформувалася на основі розвиненої масово-інформаційної діяльності, стає причиною глобальних змін у світі. Як зауважує дослідниця О. В. Зернецька, характер цих нових глобальних трансформацій "великою мірою визначається й тим, що людство нині вступає в інформаційну еру – еру складних процесів комунікаційної революції, інформаційних вибухів, які врешті-решт впливають на встановлення нового світового порядку". І далі: "Глобальний розвиток систем масової комунікації дедалі більше впливає на епохальні зрушення" [1:7]. Як сьогодні зазначають багато лінгвістів [1–9], сьогодні відбувається цілком очевидне зниження ("усереднення", "масовізація") мовленнєвого стандарту, яке супроводжується активним вторгненням елементів розмовної мови. Як зазначає Г. П. Нещименко, завдяки використанню засобів масової інформації (як усних, та і друкованих, і в першу чергу електронних), ця комунікативна сфера займає чільне місце в системі етнічної комунікації, впливаючи на формування стереотипів мовленнєвої поведінки [9:96]. Варто зазначити, що зниження мовленнєвого стандарту в сучасній публічній комунікації та друкованих ЗМІ спостерігається не лише в якійсь окремо взятій мові, подібна тенденція відстежується в більшості мов світу, тому можна стверджувати, що тенденція до "розмовності" є специфічною прикметою мовного розвитку сучасної цивілізації в цілому. Важливо, що існує також і зворотній зв'язок, адресат сприймає "опосередкований" узус ЗМІ як зразок мовленнєвого етикету, взірець, якого слід дотримуватись. Таким чином, мова ЗМІ стає еталонним, нормотворчим фактором, що впливає на формування норми сучасної літературної мови, а також на рівень мовної культури в цілому.

© Сизенко А. С.

Демократизація громадського життя, скасування цензурних обмежень, декларована в сучасному суспільстві свобода слова визначають такі загальномовні тенденції, як лібералізація мови, посилення впливу спонтанної мови на підготовлену, усної – на письмову і навпаки. В контексті концептуальних змін у сфері масової комунікації і, насамперед, поетики публіцистичного тексту наприкінці 80-их – початку 90-их років минулого століття відбулася певна революція в мові засобів масової інформації, найпомітнішим елементом якої стало гіперактивне входження до повсякденної журналістської практики прагматично зорієнтованих мовних засобів. Сьогодні письмова мова ЗМІ все більше стає схожою на розмовне мовлення, хоча письмова норма й вимагає прискіпливого вибору мовного засобу та максимального наближення усного висловлювання до нормативного. Саме тут вибір мовного засобу спирається на засади функціональної норми, яка визначає закономірності використання мовних одиниць в мовленні. Так, функціональна норма регулює внутрішні системні відношення, тримає функціональні можливості системи в певних межах, проте вона не носить універсального характеру, за своєю природою функціональна норма часто є індивідуальною

Фундаментальні дослідження французької мови свідчать про те, що різниця між мовою і мовленням, письмом та усною мовою, літературною та розмовною мовами значно зменшилися у другій половині XX століття. Ця тенденція зберігається і сьогодні – в сучасному світі різні стилі мовлення не мають чітких кордонів, автори використовують розмовні або арготичні вирази для стилістичного забарвлення свого повідомлення. Велика кількість факторів сприяла зменшенню відмінностей, які віддаляли усну французьку мову від письмової: розвиток літератури, наближеної до реалій, зникнення соціальних бар'єрів, лінгвістичні взаємовпливи засобів масової інформації. Наочною відмінністю масово-комунікативних стилів від книжних та розмовних "можна вважати передусім принципово нове ставлення до усної та письмової форм існування мови" [5:130]. Зміни на графічному та орфографічному рівнях французької мови є віддзеркаленням потужної тенденції, характерної для усного мовлення: вже не лише громадськість, але й лінгвісти визнають функціонування нового варіанту французької мови. В мас-медіа його називають по-різному: *langue des cités* ("мовою міста"), *parler des jeunes* ("говіркою молоді") та навіть *néo-français* ("ново-французькою мовою"). Ця нова

© Сизенко А. С.

мова є характерною для молоді з усіх соціальних прошарків, не має чітко-визначених регіональних відмінностей та користується надзвичайною популярністю у віковій категорії від 14 до 26 років. Цей новий варіант французької мови відзначається великою кількістю нової лексики, створеної як на базі запозичень з арабської, африканських мов та англійської, так і на базі власне французької мови – особливого розквіту набувають верлан та арго. Характерними є процеси метафоризації та метонімії. Однією з ознак сучасної французької мови є усічення слів – саме ця тенденція, разом із тяжінням до фонетичності, найбільш виразно реалізується на письмі. Стандартизації нових явищ сучасної французької мови сприяє їх активне використання в музиці та кінематографі, в друкованих засобах масової інформації та коміксах, а також їх фіксація в словниках, наприклад, в Le Petit Robert 2007 року знаходимо такі лексичні одиниці, характерні для розмовного мовлення: *allumé, baston, beur / beurette, craignos, flipper, keuf, meuf*. Водночас, ця потужна тенденція не була б повною, якби маніфестувалися лише в усному мовленні, і саме тому неминучим стало її проникнення у письмо. Безумовно, у письмовому мовленні, як більш усталеному та такому, що тяжіє до певного консерватизму, подібні процеси потребують більше часу для вкорінення. Проте, активний пошук нових засобів виразності в письмовому мовленні, значною мірою спричинений великою кількістю друкованої реклами, сприяє поширенню цього явища і дозволяє говорити про його вихід за межі певної соціальної чи вікової групи.

Основними критеріями, що характеризують нові явища французької орфографії, ми вважаємо універсальність, функціональність та уніфікованість. Під критерієм універсальності ми розуміємо рівень зрозумілості для пересічного адресата того чи іншого функціонального відхилення від норми. Адже функціональна графічна помилка завжди використовується з певною метою, але якщо вона інтерпретується адресатом як власне орфографічна помилка, то втрачає своє функціональне навантаження. Безумовно, різні типи функціональних графічних помилок мають різний ступінь універсальності, до найбільш зрозумілих і, відповідно, асимільованих, відносимо ненормативне вживання цифр та елементарних математичних знаків. Високим є рівень асиміляції простих ідеограм та піктограм. Меншою мірою асиміляції відзначаються спеціальні наукові знаки та символи, адже для їх розуміння необхідний певний рівень

© Сизенко А. С.

компетенції. Щодо ненормативно вжитих літерних, нелітерних та інтерлітерних знаків, то рівень їх асиміляції є прямо пропорційним частотності їх уживання на письмі. Чим частіше та чи інша функціональна графічна помилка зустрічається на сторінках ЗМІ, в друкованій та зовнішній рекламі, тим більше шансів вона має на адекватну інтерпретацію адресатом та подальшу вкоріненість у письмовому мовленні. Критерій уніфікованості отримує вираження в рівні регламентованості вживання ненормативних графічних засобів. Як відомо, головною умовою успішної комунікації є використання зрозумілого адресату коду, а це зумовлює появу певних правил, в межах яких відбувається процес кодифікації. Саме наявність таких правил свідчить про те, що в сучасній французькій орфографії відбуваються процеси стандартизації нових графічних явищ. Відповідність певного графічного явища критерію уніфікованості означає, що його вже не можна розцінювати як графічну або орфографічну помилку; воно стає, у відповідності до своїх особливостей, частково або цілком асимільованим функціональним графічним явищем. Критерій функціональності є необхідною умовою ненормативного вживання графічних засобів, адже лише в такому разі воно є виправданим. Відповідність вищенаведеним критеріям допомагає визначити, на якому етапі асиміляції перебуває те чи інше явище сучасної французької орфографії. Функціональне навантаження графічних утворень сучасної французької мови, а саме реалізація ними інформативної, прагматичної, стилістичної, експресивної та розважальної функцій, свідчить про збільшення тієї ролі, яку вони відіграють в процесі комунікації. З умовного та вторинного коду фіксації усного мовлення на письмі вони перетворюються на потужний інструмент здійснення мовленнєвого впливу на адресата. Реалізація вищезазначених функцій тими чи іншими графічними засобами дозволяє класифікувати їх у відповідності до їх функціональної навантаженості:

а) ненормативне вживання літерних графічних знаків в сучасній французькій мові характеризується особливостями використання та виправдовується функціями письмової комунікації:

– графічні усічення слів репрезентують на письмі відповідну тенденцію усного мовлення;

© Сизенко А. С.

– абревіатури, які характеризуються компактністю графічної форми, різними типами вимови й неповторністю звучання, утворення й написання, виконують інформативну функцію;

– частково прописні літери, великі літери, комбінування кольорів і шрифтів на шпальтах журналів та газет привертають увагу читачів і виконують стилістичну та експресивну функції;

б) нелітерні графічні знаки, що використовуються в сучасній французькій мові всупереч традиційним нормативним приписам, можуть виконувати інформативну, прагматичну, естетичну, експресивну та розважальну функції. До них можна віднести:

– спеціальні наукові знаки, зокрема математичні, які використовуються для посилення ефективності сприйняття інформації;

– дефіс, апостроф та інтервал – ілетрограми, що вживаються у випадках, які не відповідають їх звичному функціонуванню у мові. Такий вихід за рамки мовної норми є ретельно продуманим засобом прагматичного впливу;

– діакритичні знаки – вихід за рамки норми і графічні спрощення, які відбуваються за рахунок відсутності чи зміни діакритичних знаків, надають написанням нестандартної форми та сприяють їх запам’ятовуванню;

– знаки-символи – піктограми, які широко використовуються в ЗМІ, відрізняються оригінальністю та компактністю графічної форми, можуть мати суто французький або інтернаціональний характер.

Дослідження функціонування графічних засобів сучасної французької мови дає змогу визначити основний принцип створення нових явищ французької орфографії, а саме принцип фонетичності, який реалізується у спробі як можна більше наблизити письмовий образ висловлювання до його фонетичного еквіваленту. Безумовно, подібний прийом є далеким від нормативних правил французької орфографії. Питання про необхідність спрощення орфографічних правил вже не раз піднімалися у французькому суспільстві, і Французькою Академією було запропоновано та проведено ряд реформ орфографії, проте ці реформи часто стосуються лише певних слів та виключних випадків, що не сприяє закріпленню нових правил у суспільстві. Стосовно ж прикладів, розглянутих у нашому дослідженні, то вони переважно представляють найуживанішу лексику сучасної французької мови. Реалізація фонетичного принципу у письмовій мові виправдовується, насамперед, функціональними потребами комунікантів, а в певних

© Сизенко А. С.

випадках, особливо в ЗМІ – прагматичними міркуваннями. Перспективи асиміляції подібних написань в літературній мові є досить сумнівними, адже в таких випадках реалізується принцип поділу французького висловлювання на ритмічні групи і на письмі передаються не слова, а саме групи слів, що утворюють певну ритмічну групу: таким чином висловлювання *qu'est ce que tu dis* перетворюється на письмі в *kestudi*, а *ça ne va pas* в *savapa*. Окремі слова теж підлягають фонетичній транскрипції, наприклад: *manifik*, проте і в цьому разі відступ від традиційної норми є занадто великим, щоб стати правилом. У реалізації фонетичного принципу на письмі можуть брати участь не лише літерні знаки, але й ряд діакритичних, інтерлітерних, та спеціальних знаків які, передусім, ускладнюють прочитання слова: *D100!* замість *descends!*, *T le + b* замість *t'es le plus beau*, та *ayé* замість *ça y est*. Враховуючи дані проведеного дослідження, можна стверджувати, що на графічному рівні "нова" мова характеризується двома тенденціями: фонографічними спрощеннями, які зумовлені рядом внутрішньолінгвальних причин (закон економії мовних зусиль) і причинами екстралінгвального характеру (економія місця на газетній смузі, часу в ефірі, часу, зусиль та коштів при обміні текстовими повідомленнями та інші прагматичні міркування); та фонографічними ускладненнями, які створюють неповторний графічний образ слова (висловлювання), тим самим наближаючи французьке слово до ієрогліфу.

Основними причинами широкого вживання ненормативних графічних засобів у сучасній письмовій мові ми вважаємо такі:

- пошук найбільш виразних графічних засобів для передачі інформації;
- потреба письмового вираження експресії, як у ЗМІ, так і міжособистістному спілкуванні;
- використання нетрадиційних засобів з метою створення певного стилістичного або естетичного ефекту;
- використання різноманітних лексичних комбінацій, мовних ігор, свідомого порушення мовних норм, які вимагають відповідної нетрадиційної, ненормативної графічної форми тощо.

Питання щодо перспектив асиміляції нових явищ французької мови та визнання їх нормативними стає одним із наріжних питань для Французької Академії у контексті визнання чи невизнання їх нормативності. Теоретичне вирішення проблем орфографії тісно пов'язане з вимогами, які ставить суспільна мовленнєва практика, і

© Сизенко А. С.

перш за все це вимога вдосконалення правил письма, їх спрощення. На орфографії завжди відбивався вплив нормуючої діяльності людини, а кодифікація орфографічних норм є державним актом. І сьогодні стосовно цілого ряду розвинутих писемних мов гостро постає проблема орфографічних реформ. Вдосконалення правил письма, їх спрощення, є сьогодні одним із найважливіших соціальних завдань.

Зміст загальної теорії письма полягає в тому, щоб дати основи для раціональних норм письма. Практична потреба визначає необхідність розробки самої теорії письма. Недолік більшості сучасних орфографій в тому, що вони включають до свого складу правила, які не виправдовуються відповідними мовними явищами і виявляються марними для вивчення та розуміння мови. Існують різні підходи до раціональної орфографії, але основні вимоги до такої орфографії прості: вона повинна надавати можливість завжди однозначно прочитати будь-яке написане слово і визначати недвозначні правила передачі фонем та їх сполучень.

Проблеми вдосконалення французької орфографії в останні три десятиліття неодноразово обговорювалися французькими лінгвістами та громадськістю. В цьому обговоренні беруть участь провідні спеціалісти даної галузі та працівники міністерства освіти. Вища Рада народної освіти двічі створювала комісії для вивчення питання необхідності зміни системи орфографії та можливості проведення реформи орфографії. На нашу думку, найважливішим є усвідомлення того, що мовленнєва практика сама диктує певні зміни до орфографії, жодна реформа не зможе переконати людей змінити свої звички, які складалися протягом десятиліть. Проте, якщо ініціатором таких змін є саме суспільство, яке їх творить та активно використовує, процес внесення змін до правил орфографії буде мати більш опосередкований характер, відповідатиме власне узусу і не матиме негативної оцінки громадськості. Ще Л. В. Щерба зазначав, що “… філологам завжди зрозуміло, що орфографія – це річ умовна та змінна у часі; але широкі кола освічених людей вважали, що вона покоїться на певних непорушних основах” [10:46].

Володіння нормою передбачає вміння не лише говорити правильно і відрізняти правильні в мовному відношенні висловлювання від помилкових, але й використовувати мовні засоби доречно – по відношенню до комунікативної ситуації. Умисне порушення норми зазвичай має певну мету: жарт, іронія, мовна гра. В такому разі перед

© Сизенко А. С.

нами не помилка, а мовленнєвий прийом, який свідчить про свободу, з якою людина користується мовою, свідомо використовуючи цей прийом всупереч нормативним настановам. Значне функціональне навантаження ненормативних графічних засобів свідчить про те, що вони є саме прикладами мовленнєвих прийомів.

Зважаючи на дві основні характеристики стилю мови мас-медіа, а саме її інформативність та стандартизованість, не можна не зазначити те, що більшість експериментів з графічною формою продиктовані тенденцією до економії мовних засобів, а частотність, певна типовість, функціональне навантаження некодифікованих графічних форм та поява універсальних правил їх формування та використання свідчить про започаткування процесу стандартизації та асиміляції подібних графічних новоутворень у нормативній письмовій мові. Частотність уживання та поширеність подібних графічних явищ дозволяє говорити про перспективи їх входження до функціональної норми французької мови, як такої, що відображує реальну мовленнєву поведінку сучасного суспільства.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що поява нових графічних явищ у сучасній французькій орфографії є не тимчасовим явищем, а, навпаки, тенденцією, що має всі підстави розвиватися та стати, в майбутньому, складовою частиною норми.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зернецька О. В.* Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / Ольга Василівна Зернецька. – К. : Освіта, 1999. – 351 с. 2. *Anis J.* Texte et ordinateur. L'écriture réinventée? / Jacques Anis. – Bruxelles: De Boeck, 1998. – 290 p. 3. *Гетьман З. О.* Загальнонаціональна іспанська мова та іспанське розмовне мовлення в контексті ібероромансько‌ї взаємодії / Зоя Олексіївна Гетьман // Наукові записки. – 2004. – Т. XIII. – С. 265–271. 4. *Бєлова А. Д.* Комунікативні стратегії і тактики: підходи до вивчення / Алла Дмитрівна Бєлова // Наукові записки. – 2004. – Т. XIII. – С. 134–140. 5. *Костомаров В. Г.* О разграничении терминов "устный" и "разговорный", "письменный" и "книжный" / Виталий Григорьевич Костомаров // Сб. статей к 70-летию академика В. В. Виноградова. – 1965. – С. 128–140. 6. *Костомаров В. Г.* Русский язык на газетной полосе. Некоторые особенности языка современной газетной публицистики / Виталий Григорьевич Костомаров. – М., 1971. – 312 с. 7. *Костомаров В. Г.* Языковой вкус эпохи / Виталий Григорьевич Костомаров. – М. : Педагогик–Пресс, 1994. – 294 с. 8. *Борисова Л. М.* Исторические корни современной неформальной лексики американского варианта английского языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Людмила Михайловна Борисова. – М., 2001. – 189 с. 9. *Нещименко Г. П.* Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации : Проблемы. Тенденции развития / Галина Парфеньевна Нещименко // Вопросы языкознания. – 2001. – № 1. – С. 95–109. 10. *Щерба Л. В.* Основные принципы орфографии и их социальное значение / Лев Владимирович Щерба // Избранные работы по русскому языку. – 1957. – С. 45–49.

© Сизенко А. С.

СИНГАЇВСЬКА Г. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ К. Х. СЕЛИ “ВУЛИК”

У статті здійснено огляд структурних та функціональних особливостей антропонімів у романі К. Х. Сели “Вулик”. Охарактеризовано семантику авторських та історичних онімів роману.

Ключові слова: К. Х. Села, антропонімія, антропонім, онім, апелятив, власна назва, патронім, одно / дво / тричленне іменування, описова конструкція.

В статье рассматриваются структурные и функциональные особенности антропонимов в романе К. Х. Селы “Улей”. Охарактеризована семантика авторских и исторических онимов романа.

Ключевые слова: К. Х. Села, антропонимия, антропоним, оним, апеллятив, имя собственное, патроним, одно / двух / трехчленные имена, описательная конструкция.

The article deals with the structural and functional peculiarities of anthroponyms in novel “The Beehive” of C.J. Cela. It analyzes the semantic of original and historical onyms of the novel.

Key words: C. J. Cela, anthroponomy, anthroponym, onym, appellative, personal name, patronym, one / two / three-member nomination, depictive construction.

Антропоніміка – одна з наймолодших філологічних дисциплін, але коріння її сягають глибоко в давнину. Антропоніміка (грец. *anthropos* – людина, *onyma* – ім’я) – розділ ономастики, який вивчає антропоніми – особові імена, імена по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми, закономірності їх виникнення, розвитку, функціонування та розповсюдження. Антропоніми є найважливішою ланкою, що пов’язує людину з безпосереднім оточенням і суспільством у цілому. Людина живе не просто серед людей, але і серед імен, які утворюють навколо кожної людини певний континуум, особливий національно-культурний простір, єдиний для всього мовного колективу та індивідуальний для будь-якого окремого його члена [1:5].

Актуальність даної роботи зумовлена підвищеною увагою сучасної лінгвістики до антропоцентричної парадигми, і, як наслідок, до іменування людини, що передбачає особливий інтерес до вивчення антропонімів не тільки в реальному вжитку, але й в художньому тексті.

При антропоцентричному підході виникає необхідність вивчення мовної особистості автора, яка яскраво проявляється в ономастиконі його творів, через те, що власні назви свідомо відібрані

© Сингаївська Г. В.

митцем для вирішення певних творчих завдань. Антропонімія художнього тексту відіграє важливу роль у розумінні історико-философського і соціально-культурного змісту як окремого твору так і всієї духовної спадщини автора. Антропонімія в художньому тексті не лише містить смислову інформацію, а й виражає позатекстові параметри образу автора, оскільки "добір антропонімів для митця – це прояв його літературної індивідуальності та художньої майстерності на фоні реальної суспільно-історичної дійсності" [2:4].

Власні імена можуть виступати як національні знаки, тобто вони реалізують функцію етномовного знака, що вказує на приналежність їх носіїв до певного етносу та мови. Деякі дослідники говорять у даному випадку про інформативну функцію власних назв. Художня проза, яка не є фотографією чи зліпком реальної дійсності, багато в чому користується прообразами з реального життя і в цьому сенсі копіює соціальні феномени, до числа яких відносяться як процеси створення імен, так і їхній продукт – власне антропоніми.

Дослідження функціонально-стилістичних особливостей антропонімії в художньому тексті – одна з найважливіших проблем не лише сучасної романської ономастики, а й один із аспектів вивчення авторської точки зору в художньому тексті, де номінації персонажа "виконують функції, що виходять за межі категоріального граматичного значення цих класів слів і, таким чином, беруть участь у формуванні смислового аспекту тексту" [3:310].

На відміну від імені в реальному житті, оніми в художньому творі семантично наповнені, оскільки окрім номінативної, доповнені характеристичною функцією. Так, О. В. Суперанська вважає, що письменник паралельно створює ім'я і образ, які взаємно уточнюють і доповнюють одне одного [4:133].

Ступінь насиченості художнього тексту і всієї творчості письменика власними назвами може варіюватися від декількох одиниць до декількох тисяч. До ономастичного простору входять і похідні утворення від власних назв, і контекстуальні власні назви, і займенникові субститути, і перифрази найближчого контексту. У художньому світі ономастична лексика виступає у кожного письменника як особливий стилістично і семантично маркований експресивний засіб.

Творчість одного з найвідоміших письменників сучасної Іспанії Каміло Хосе Сели привертала увагу багатьох дослідників завдяки

© *Сингаївська Г. В.*

характерній особливості всіх його творів – необмеженому володінню всіма ресурсами іспанської мови, як літературної, так і розмовної. Коментуючи стиль роману "Вулик", Х. Уррутія зауважує, що "Села досягає ефекту співпраці між ліричною та вульгарною мовними стихіями, які обіймаються, мов брати, і проникають одне в одне, з метою створення у читацькому сприйнятті вражень, зовні суперечливих, через механізми інстинктивного прийняття-відштовхування" [5:35]. Специфічне почуття гумору майстерно поєднується з ліризмом, який створюєься самим принципом фрагментації оповідання на короткі епізоди й поетичними прийомами ритмізації тексту. Для чого автор послуговується рекурентними повторами, анафорами, паралелізмами тощо. Мова виблискує чудовими несподіваними антитезами та метафорами.

Уміння Сели відчувати кожне слово, кожну фразу, а також його особливе, специфічне почуття гумору неодноразово відзначали різні дослідники [6; 7; 8; 9]. Антропонімія К. Х. Сели становить великий інтерес ще і тому, що є визнаним талант письменника характеризувати своїх героїв двома-трьома точними і неповторними рисами, серед яких не останнє місце займає ім'я персонажа [10:32].

Метою статті є вивчення структурно-стилістичної своєрідності власних назв у текстах письменника, визначення ролі особистого імені у створенні художнього образу персонажів. При цьому особлива увага приділяється семантичній інтерпретації власних імен персонажів.

Об'єктом дослідження є система антропонімів у романі К. Х. Сели "Вулик", що розглядається у сукупності своїх парадигматичних і синтагматичних характеристик.

Предметом дослідження є морфологічні, семантико-стилістичні і прагматичні особливості іспанських антропонімів.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Необхідно зазначити, що антропоніми, як одиниці мови, пов'язані з характеристикою людини, її діяльністю, детально вивчаються з погляду різних аспектів (історія окремих розрядів онімів, іх функціонування і т. ін.). Одним із провідних напрямків сучасної ономастики є дослідження власних назв у художньому тексті. На значимість даної проблематики неодноразово вказували багато вчених [11; 12; 13; 14].

© Сингаївська Г. В.

За останні десятиліття в романському мовознавстві з'явилася велика кількість фундаментальних праць, присвячених як загальним проблемам власних назв та розвитку іспанської антропонімічної системи в цілому, її витокам та сучасним юридичним нормам іменування людей, так і процесам історичного формування самобутніх ономастичних систем народів, що населяють іспанську державу (Галісії, Країни Басків, Каталонії, Андалузії і інш.). Поміж інших слід виділити праці Консуело Гарсія Гальярин "El nombre propio: estudios de historia lingüística española" (1999) [14]; Л. Мелгар Валеро "El libro de los nombres" (2001) [15]; Х. Л. Алонсо Ернандес "Historia de mil y un Juanes: (onomástica, literatura y folklore)" (2000) [16]; монографії Ю. О. Рилова "Очерки романской антропонимии" (2000) [17], "Системные и дискурсивные свойства испанских антропонимов" (2010) [18].

Вивченню літературно-художнього антропонімікону К. С. Сели присвячені роботи С. Суарес Солис [19], К. В. Лопатіної [20].

Антропонімія художнього твору як система власних особових назв заслуговує окремого ґрунтовного вивчення як з теоретичного, так і з практичного погляду, бо антропоніми відіграють важливу роль у розкритті головної теми та ідеї, авторського задуму та сюжету, вони є ключовими словами у складній композиції художнього тексту. Робота письменника передбачає добір імен або створення нових на основі наявних моделей та переходу апелятивів у розряди онімів. Завдяки власним назвам читач сприймає художній текст через низку асоціацій, які впливають на розуміння твору та його декодування.

Власні назви у художній літературі не випадково привертають увагу численних дослідників. Імена мають виняткову здатність кодувати значний обсяг інформації та є одним із засобів втілення художньої ідеї твору та авторських інтенцій. З одного боку, вони можуть нести в собі інформацію про національну, соціальну та вікову приналежність персонажа, вказівку на хронотоп твору. З іншого боку, перевага того чи іншого власного імені допомагає глибше проникнути в сутність мовної особистості письменника, виділити особливості його індивідуального стилю. Таким чином, літературні антропоніми багато чого можуть розповісти як про персонажів, так і про автора твору.

Як зазначає Г. П. Ковальов, вибір імені персонажа, окрім авторської свідомості, зумовлений системністю імені у самому творі:

© Сингаївська Г. В.

літературні антропоніми є системними вже за умови включення їх до твору; системністю хронотопа: системність імен зумовлюється часом, відображеним у творі, а також періодом, в який автор писав цей твір; соціальністю системи: оскільки імена відображають або єдність соціальних верств або їх розрізнення [21:285–286].

Важливість антропонімікону твору визначається, перш за все, абсолютною антропоцентричністю, "людиноспрямованістю" художнього тексту, як однією з його основних категоріальних ознак. Адже у центрі будь-якого художнього твору, незалежно від конкретної теми, проблеми, сюжету, завжди стоїть людина.

Проникнення в творчу лабораторію письменників та вивчення чорнових редакцій багатьох творів показує, що для будь-якого автора вибір імені героя – важливий момент у роботі над художнім твором. Письменники підбирають імена з особливою ретельністю, намагаючись не порушувати історичної достовірності твору і одночасно реалізувати свій художній задум.

Семантика власного імені варіюється в дуже широких межах за рахунок яскраво вираженої здатності прирощувати контекстні, асоціативні та фонові значення. У художньому творі, у галузі словесно-образотворчого мистецтва, власне ім'я, безумовно, є семантично повноцінної одиницею. Воно є експресивним та образним у силу того, що стає компонентом художнього зображення, тобто є одиницею, інструментом художньої творчості, за допомогою якої відбувається освоєння зображуваного.

Саме тому, що будь-який художній текст є стилістично та функціонально замкнутою структурою, власне ім'я обростає в ньому безліччю складних смислових зв'язків, асоціацій і конотацій. Власні назви в системі художнього тексту виступають в якості сигналу, який збуджує великий комплекс асоціативних значень. Цей комплекс називають індивідуально-художнім значенням власного імені. Формування індивідуально-художнього значення відбувається на основі семантичної взаємодії власної назви з усіма рівнями семантичної композиції у їх синтагматичних і парадигматичних зв'язках та відносинах.

У загальному інформаційному просторі ім'я має безліч асоціацій, обумовлених його багатовіковим існуванням спочатку як слова і потім вже як власного імені. Різноманіття цих асоціацій зводиться до наступних основних складових: етимологічне значення;

© *Сингаївська Г. В.*

співзвучність імені з різними іншими словами, а також ремінісцентний потенціал імені, тобто значення, якого набуває ім'я в результаті його вживання у міфології (у тому числі в різних релігійних системах) та фольклорі; асоціації з історичними особами та літературними персонажами, які носили це ім'я.

Автор твору в залежності від свого світогляду, рівня освіченості, сфери інтересів знайомий з тими чи іншими асоціативними можливостями імені, виходячи з яких і називає свій персонаж. Потрапляючи в новий контекст (літературний твір, створений автором) ім'я вступає в складні взаємовідносини з образом персонажа та сюжетом твору, в результаті чого збагачується додатковими смислами [12:8]. Потенційні можливості експресії, закладені у власних іменах, як багатогранної і оригінальної лексико-граматичної категорії, що побутує в загальнонародному слововживанні, активізуються письменниками.

Таким чином, до входження в текст художнього твору антропоніми володіють певним семантичним потенціалом. У тексті твору, в результаті взаємодії з сюжетом та контекстом, літературні антропоніми можуть актуалізувати окремі компоненти свого плану змісту, а також вбирати в себе зміст образу персонажа і, таким чином, перетворюватися на семантично повноцінні одиниці.

У художньому творі зберігаються облігаторні мовні функції антропоніма, оскільки, втративши їх, антропонім не буде сприйматися як ім'я, але вони відходять на другий план. Функціональна трансформація власних імен в художній літературі перш за все полягає у тому, що пріоритет номінації (диференціації) "відступає під натиском стилістики". Таким чином, головною функцією антропонімів у художньому тексті можна назвати стилістичну [22:35–37], яка базується на здатності антропоніма нести інформацію про персонажа та формувати у читача певне ставлення до героя.

Проте літературний антропонім є поліфункціональним. Він також є ключовим словом, змістовим стрижнем твору, що дозволяє виділити ще одну важливу функцію літературного імені: текстоутворюючу**,** під якою розуміється властивість ономастичних одиниць бути сполучним і конструктивним елементом змістовно-значеннєвого інформаційного простору і структури тексту [23:17].

© Сингаївська Г. В.

У художньому тексті ім'я героя набуває особливого значення, воно стає тим "фокусом думки", "знаком", який у згорнутому вигляді містить смислове ядро образу і його авторську оцінку. Ступінь насиченості художнього тексту антропонімами може бути різною: від нуля до декількох тисяч одиниць. Всі вони, разом узяті, складають так званий антропонімічний простір або антропонімікон тексту. Сам антропонімікон, його склад, відбір та взаємодія з контекстом визначається законами жанру та художнім методом письменника, родом і видом літературного твору та законами його побудови, відповідністю сюжетно-тематичному змісту тексту, естетичним навантаженням імені у вузькому та широкому контексті та багатьма індивідуально-неповторними творчими особливостями стилю письменника в цілому.

Роман "Вулик" – знаковий твір, який найточніше відтворює атмосферу іспанського суспільства по закінченні громадянської війни, відновлює перервану цією національною катастрофою літературну традицію й відкриває якісно нову сторінку розвитку мови літератури, збагачуючи її засобами, спроможними розкрити драму життя сучасної людини.

У реалізмі К. Х. Сели важко не помітити чимало новаторських рис. Насамперед у творі зникає традиційний для роману XIX ст. протагоніст. Деякі критики охрестили "Вулик" структурним романом, оскільки в ньому місце індивідуального персонажа заступає персонаж колективний: історія героя, яка становила вісь оповіді у творах реалізму, губиться у фрагментарній дійсності, складові якої актуалізуються в теперішньому часі. Села зазначає: "Вулик" – це роман без героя, в якому всі персонажі, мов равлик, ховаються у власній душевній дрібноті" [28:5]. Як висловлюється Х. Уррутія, це "людська магма, що набуває власної особистості й репрезентує тотальне суспільство, населення міста. Усі персонажі трактуються винятково з наративної точки зору, абсолютно однаково, без надання переваги жодному з них" [5:17]. За підрахунками Х. М. Кабальєро Бональда [27:24], на сторінках твору з'являється двісті дев'яносто шість звичайних літературних персонажів і п'ятдесят історичних постатей. Серед цієї навали дійових осіб та імен лише тридцять персонажів час від часу висуваються на перший план: донья Вісі, її дочка Хулія, Вентура Агуадо, донья Роса, сеньйорита Ельвіра, Наті, Роберто Гонсалес, його дружина Філо і, звичайно, Мартін Марко,

© Сингаївська Г. В.

поет дисидентського типу, невдаха, гнаний суспільством. Він присутній у тридцять одному фрагменті з двохсот п'ятнадцяти, і це єдиний персонаж, який з'являється в усіх розділах і фіналі. Марко перебуває в центрі насиченої мережі людей, багато з яких має з ним ті або ті стосунки. Е. Аларкос Льорах писав, що Марко ніби сплітає невидиме павутиння, яке непомітно зв'язує весь роман [20:4]. Marco – у буквальному перекладі означає рамка, тобто коло, до якого уписується сукупність чого-небудь, а ще одним значенням цього слова є дерев'яний каркас, рамка, у якому тримаються бджолині соти у вулику. Села використав ім'я з актуалізованою семантикою не випадково, а для того, щоб ще раз підкреслити його виняткову роль як зв'язувальної ланки для решти персонажів. У фіналі всі пов'язані з ним персонажі починають виявляти занепокоєння його долею. Таким чином, Мартін Марко забезпечує загальну зв'язність тексту твору і постає на його сторінках як згадка про звичного індивідуального героя соціальних романів XIX ст.

Проте переважна більшість персонажів проминає миттєво, майже не залишаючи сліду у свідомості читача. За висловом Сели, це нагромадження індивідів нагадує "потік, вулик людей, які іноді щасливі, а іноді ні" [28:5]. Через фрагментарність і відсутність звичного змісту роман Сели є прикладом відкритого твору, чия навмисно дезорганізована структура відтворює стан безладу і хаосу, які панували у повоєнному Мадриді.

У романі К. Х. Сели "Вулик" відображені діалектичні взаємини між головними соціальними класами іспанського суспільства. На сторінках роману представлені, з одного боку, типи бездіяльної буржуазії (Пабло Алонсо), підприємців (дон Маріо де ла Вега, донья Роса), власників майна або лихварів (дон Тринідад Гарсія) і, з іншого боку, величезна група персонажів, які ведуть боротьбу за виживання: це і службовці (Роберто Гонсалес), і представники нижчих класів (робітники, офіціанти, служники), елементи декласовані (повії) обо богемні (Мартін). Долі персонажів позначені трагедією щойно завершеної громадянської війни, а сама іспанська реальність відображена настільки точно, що сам Села в одному зі своїх інтерв'ю наполягав: цей роман – лише картина певного історичного моменту в певному георгафічному середовищі, у цьому разі Мадрида сорокових років, де панують відчуження, розгубленість, відчай, фізична і моральна убогість.

© Сингаївська Г. В.

У “Вулику” структурно-семантичні особливості власних імен сприяють відображенню історичної епохи і складності соціальної ситуації в Іспанії тих років. Вони мають культурне й символічне забарвлення, вербально втілюють художню концепцію твору та розв’язують індивідуально-естетичні завдання.

К. Х. Села, який віртуозно володіє рідною мовою, використовував усі різновиди іспанської антропонімічної моделі; прості, складні та змішані імена, а також патронімічні, топонімічні прізвища і прізвиська згідно з принципом історичної вірогідності і художніми цілями.

Цікаво відзначити, що для персонажів, які мають певну сюжетну важливість, Села переважно використовує особисте ім’я, а для фонових персонажів – більш повний тип іменування: ім’я + прізвище, або ім’я + прізвище батька + прізвище матері, або яскраве образне іменування за прізвиськом або псевдонімом.

Для більшості персонажів роману “Вулик” Села використовує одне прізвище: *Martín Marco, Celestino Ortiz, Pablo Alonso, Nati Robles, Leoncio Maestre*. Ще однією особливістю антропонімікона творів Каміло Хосе Сели є надання переваги прізвищу *López*. У романі “Вулик” також помітна ця тенденція: *Consorcio López, don Obdulio Cortés López, Lola y Josefa López, Francisco López, Filomena López Moreno, Ramiro López Puente, Marina López Ortega*, та ін.

Іншою характерною рисою творів Сели є обернена пропорційність між антропонімом і значимістю персонажа: для сюжетно важливих персонажів письменник обирає простий антропонім, а незначних персонажів наділяє незвичайним іменем. У романі “Вулик” багато нічого не значущих для розвитку сюжету осіб, які мають гучні імена, що привертають увагу читача: *Joaquín Bustamante Valls, Edmundo Páez Pacheco, Ventura Aguado Despuols* та ін. Імена ж основних діючих осіб досить звичайні: *Martín, Rosa, Elvira, Roque, María, Felipe*.

Наступною особливістю антропонімікона творів К. Х. Сели є використання виразних закінчень *-én, -án*, та особливо *-ón*. Зустрічаються подібні імена і в романі “Вулик”: *Gonzalo Sisemón, don Francisco Robles y López-Patón, doña Margot Sobrón*.

Важлива риса творення антропонімів у художніх текстах – зменшувально-пестливі варіанти власних імен, що пов’язане з великими стилістичними можливостями використання димінутивів у

художньому дискурсі. У романі К. Х. Сели “Вулик” звичайні форми імені утворюються за допомогою апокопи: *Filo (Filomena), Visi (Visitación), Mari Tere (María Teresa), Nati (Natividad), Trini (Trinidad)*; шляхом суфіксації: *-ito, -ita Socorrito, Emilita, Alfonsito, Marujita, Elvirita, Matildita, Juanita, Laurita, Petrita, Purita, Julita, Paquita, Clarita, Victorita; -iño, -ín Santiaguiño, Javierín*; поширеним є вживання суплетивних форм, до яких іноді додаються суфікси: *Paco – Francisco, Pepe – José, Paquito, Paquita.*

У стилістичному використанні димінутивів помітною є симпатія автора до деяких персонажів, таких як Ельвірита, Вікторита через їхню нещасливу долю. Проте частіше в романі зустрічаються димінутивні форми жіночих імен як засіб створення комічного ефекту. *“Macario y su novia muy cogiditos de la mano, están sentados en un banco en el cuchitril de la señora Fructuosa, tía de la Matildita ... Macario es un chico muy fino que todos los días da las gracias a la señora Fructuosa. Matildita tiene el pelo como la panocha y es algo corta de vista. Es pequeña y graciosa, aunque feuchina, y da, cuando puede alguna clase de piano ... Matildita tiene treinta y nueve anos”* [27:224]. *“Макаріо та його дівчина, взявшись за руки, сидять на ослінчику в комірчині сеньйори Фруктуоси, Матильдитиної тітки ... Макаріо – дуже чемний хлопець і щодня дякує сеньйорі Фруктуосі. У Матильдити волосся, наче кукурудзяне волоття, вона короткозора, невисока на зріст, але досить зграбна, хоча на вигляд непоказна. При нагоді вона дає уроки гри на піаніно... Матильдиті тридцять дев’ять років”* [28:122]. У цьому прикладі, за допомогою протиставлення словотвірних суфіксів імен персонажів, письменник хотів підкреслити власне протиставлення персонажів: *-ita* маленька, квола, нещасна Матильдита та *-osa* повна, весела, “соковита” Фруктуоса [20:122].

Окрім імені та прізвища, Каміло Хосе Села використовує в художньому творі прізвисько, в якому відбивається фантазія автора, його спостережливість, уміння виокремити в людині риси, які дуже влучно характеризують її позитивні чи, навпаки, негативні риси, увиразнюючи іронічне або й саркастичне ставлення автора. Насамперед у прізвиськах міститься диференційна ознака референта, яка має важливе значення при утворенні таких антропонімів (*leñadora La Marraca; doña Carmen – Pelo de Muerta, Saltaprados; Trinidad La Uruguaya; Telmo – Pito Tiñoso; Paco, el Sardina; La Pelona; La*

© Сингаївська Г. В.

Fotógrafa y Pepe, el Astilla). Іноді прізвиська супроводжуються іронічним коментарем, наприклад, у романі "Вулик": *"A la Uruguaya la llaman así porque es de Buenos Aires"* [27:269]. *"Уругвайкою її звуть тому, що вона родом із Буенос-Айреса"* [28:155]; *"... una señora vieja llena de puntillas y pintada como una mona, que lleva peluquín y que se llama doña Carmen. En el barrio a doña Carmen la llaman, por mal nombre, Pelo de muerta. Los chicos de la calle prefieren llamarle Saltaprados"* [27:337]. *"...такої собі доньї Кармен – розмальованої, наче мавпа, старої, яка завжди ходить уся в мереживах і носить перуку. Сусіди між собою звуть донью Кармен Пелехатою Небіжкою. Дітлахам більш до вподоби прізвисько Коник-Стрибунець"* [28:229].

У романі "Вулик" вживається усього дванадцять прізвиськ. За термінологією Д. І. Єрмоловича [24:91], усі вони є позаситуативними, тобто закріплюються за персонажем у різних ситуаціях і використовуються регулярно відносно одного й того ж персонажа. Стилістична експресія оцінності призвиськ виникає завдяки їхній семантичній двоплановості: етимологічне (відапелятивне) значення основи накладається на власне ономастичне, номінативне, і, як наслідок, перше значення посилює друге і робить його оцінним і двоплановим [25:45]. Стосовно прізвиськ у романі "Вулик", складно судити про їхню мотивованість, оскільки вони належать не головним діючим особам, а другорядним персонажам: *Los Pelones (Плішиві)* – у фігуральному значенні, *бідні; убогі*; *Los Raposos (Задираки)* – хитруни; *Pito Tiñoso (Шолудивий)*: *pito – сигаретка, tiñoso – жалюгідна*; *Pepe, el Astilla (Пепе-Обломок); La Fotógrafa (Споглядачко)*.

Прізвиська належать до периферії ономастичного простору і є, перш за все, фактом територіально і соціально обмеженого мовлення, функціонують у діалектному, сленговому і жаргонно-арготичному середовищі [26:102]. Цим пояснюється величезний потенціал прізвиськ у художньому творі: за їх допомогою можна не тільки експлікувати авторську іронію стосовно персонажа або його поведінки, а також соціально, діалектно або національно маркувати дійову особу. Для введення двох прізвиськ в романі "Вулик" К. Х. Села використовує специфічний термін *alias*, який українською перекладається *відомий як*. Цей термін в іспанській лінгвокультурі позначає підпільне прізвисько і пов'язаний у першу чергу з

© Сингаївська Г. В.

кримінальними елементами. У романі "Вулик" він використовується відносно двох чоловіків нестандартної сексуальної орієнтації, що входять до кримінальних верств суспільства.

Існує велика кількість класифікацій літературних антропонімів. Доволі розповсюдженим є розподіл на літературні антропоніми першого плану (під якими дослідники розуміють сюжетних, діючих персонажів), і другого плану (під якими розуміються імена історичних осіб, відомих літературних і міфологічних героїв, позасюжетних персонажів, які згадуються у творі).

Д. І. Єрмолович пропонує виділяти одиничні та множинні антропоніми. Одиничними він називає імена людей, чиї популярність і слава проявляються у позаконтекстному вживанні, тобто кожний член мовного колективу розуміє, про кого йдеться. Сфера їхнього вжитку – весь мовний колектив. Таким чином, екстралінгвістичний фактор – популярність людини у суспільстві – знаходить лінгвістичне вираження у тому, що власні назви не потребують уточнювального контексту. Множинними є антропоніми, які в мовній свідомості колектива не пов'язуються з якоюсь однією людиною і характеризуються тим, що комунікативна сфера, в якій вони визначають одного референта, є обмеженою. Тому при введенні до більш широкої сфери спілкування множинні антропоніми супроводжуються уточнювальним контекстом [24:39].

Н. В. Виноградова називає імена реальних історичних осіб (письменників, художників, вчених, музикантів, суспільних діячів і т.д.), а також імена літературних чи міфологічних героїв, що згадуються у творі, іменами-цитатами, оскільки цитатою є "будь-який елемент тексту, що має ремінісцентний потенціал і в певних умовах реалізує його" 33 [12:118]. Використане письменником ім'я-цитата збагачує авторський твір смислами, пов'язаними з попереднім використанням імені [12:119]. Навіть історична власна назва, що є елементом художньої форми твору, дуже часто активізує свої потенційні семантико-експресивні можливості. В романі "Вулик" К. Х. Села використовує всього 50 власних імен відомих людей, а також міфологічних або літературних персонажів. Культурно-ономастичний фон представлений у творі іменами іспанських політичних діячів: Alcalá Zamora, Gil Robles, Primo de Rivera, Cipriano Mera, general Prim, Alejandro Lerroux, Vázquez Mella, Gascón; іменами політичних діячів світового рівня: Hitler, Churchill, Roosevelt, Stalin,

© Сингаївська Г. В.

Napoleón; іменами королівських осіб: Isabel la Católica, Ataúlfo, Sigerico, Walia, Teodoredo, Turismundo; іменами літературних діячів, письменників і поетів: Cervantes, Juan Ramón (Jiménez), Byron, León Tolstoi, Holderin, Keats, Valéry, Ruben, Mallarmé; іменами акторів, актрис, режисерів: Jean Harlow, Joan Crawford, René Clair, Frank Capra, Antonio Vico, Mercedes Vecino; іменами церковних діячів: cardenal Cisneros; іменами вчених і філософів: Platón, Isaak Peral, Nietsche; іменами злочинців: Navarrete; іменами святих і біблійних персонажів: Santa María, Cain, Jesús Medinaceli, San Luís Gonzaga, Santa María Magdalena, San José de Calasanz; іменами вигаданих осіб: персонаж Мадридського вуличного фольклору madame Pimentón, персонажі літературних творів Don Jacinto del Castillo, Doña Leonor de la Rosa, Margarita Gautier; іменами міфологічних героїв: Venus.

На підставі наведеної типології можна зробити такі висновки: серед імен, що складають культурно-ономастичний фон твору, найбільше вживаються імена реальних історичних осіб, особливо політичних і літературних діячів, що є цілком природнім для реалістичного твору, який найточніше відтворює атмосферу іспанського суспільства по закінченні громадянської війни. Також численними є згадування імен святих і біблійних персонажів, що пов’язано із сильним впливом католицької церкви на іспанське суспільство.

Висновки дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що основна маса антропонімів в романі “Вулик” належить фоновим персонажам, імена яких беруть участь у змістовому розгортанні метафоричної назви роману. Письменник використовує їх для створення у читача відчуття “потоку, вулику людей”, для підсиленя загальної образності твору. Його антропонімічна лабораторія семантично глибока й насичена, прізвища, утворені морфологічним і лексико-семантичним способами, створюють своєрідні мікрохарактеристики персонажів, мають комунікативно-прагматичну скерованість та несуть національно-мовний колорит. Система антропонімів роману – результат ретельного авторського добору. Вони мають істотне функціональне навантаження: виконання номінативної, хронотопічної, соціальної, експресивної, семантичної та текстотвірної функцій.

© Сингаївська Г. В.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Рылов Ю. А.* Имена собственные в индоевропейских языках. Романская и русская антропонимика : [монография] / Юрий Алексеевич Рылов. – М. : Восток-Запад, 2006. – 314 с. 2. *Шестопалова Л. Д.* Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В. Дрозда) 2006 року : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Л. Д. Шестопалова. – Одеса, 2006. – 19 с. 3. *Крупа М.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту / М. Крупа. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. – 416 с. 4. *Суперанская А. В.* Общая теория имени собственного / Александра Васильевна Суперанская. – [2-е изд.]. – М. : URSS, 2007. – 368 с. 5. *Urrutia J.* Introducción a Cela C.J "La colmena" / Jorge Urrutia. – Madrid : Cátedra, 1988. – 347 p. 6. *Ortega J.* El humor de Cela en La Colmena / J. Ortega // Cuadernos Hispanoamericanos. – 1967. – № 208. – P. 159–164. 7. *Asún R.* Introducción a Cela C. J. "La colmena" / R. Asún. – Madrid : Castalia, 1984. – P. 7–73. 8. *Umbral F.* Cela: un cadáver exquisito / F. Umbral. – Barcelona : Planeta, 2003. – 224 p. 9. *Moreiro J.* Introducción a Cela C. J. "La Colmena" / J. Moreiro. – Madrid : EDAF, 2002. – P. 9–39. 10. *Alonso E.* Introducción a Cela C. J. "La colmena" / E. Alonso. – Madrid : Colección Austral, 1997. – P. 26–40. 11. *Васильева Н. В.* Собственное имя в мире текста / Н. В. Васильева. – М. : Книжный дом "Либроком", 2009. – 224 с. 12. *Виноградова Н. В.* Имя персонажа в художественном тексте: функционально-семантическая типология : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.01.08 "Теория литературы. Текстология" / Наталья Васильевна Виноградова ; Тверск. гос. ун-т. – Тверь, 2001. – 23 с. 13. *Ковалев Г. Ф.* Писатель. Имя. Текст / Геннадий Филиппович Ковалев. – Воронеж : ВГУ, 2004. – 340 с. 14. *García Gallarín C.* El nombre propio: estudios de historia lingüística española / C. García Gallarín. – Madrid : PafRom- Centro de Madrid, 1999. – 258 p. 15. *Melgar Valero L. T.* El libro de los nombres / L. T. Melgar Valero. – Madrid : Libsa, D.L., 2001. – 309 p. 16. *Alonso Hernández J. L.* Historia de mil y un Juanes (onomástica, literatura y folklore) / J. L. Alonso Hernández. – Salamanca : Ediciones Universitarias de Salamanca, 2000. – 391 p. 17. *Рылов Ю. А.* Очерки романской антропонимии : [монография] / Юрий Алексеевич Рылов. – Воронеж : ЦЧКИ, 2000. – 163 с. 18. *Системные* и дискурсивные свойства испанских антропонимов / [Ю. А. Рылов, В. В. Корнева, Н. В. Шеминова, К. В. Лопатина, Е. В. Варнавская] ; под. ред. проф. Ю. А. Рылова. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2010. – 390 с. 19. *Suárez Solís S.* El léxico de Camilo José Cela / S. Suárez Solís. –MadridBarcelona : Alfaguara, 1969. – 565 p. 20. *Лопатина К. В.* Антропонимический мир романа К. Х. Селы "Улей" : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук / Ксения Викторовна Лопатина. – Воронеж, 2008. – 23 с. 21. *Ковалев Г. Ф.* Направления исследований имен собственных в художественных произведениях / Геннадий Филиппович Ковалев // Материалы по русско-славянскому языкознанию. – Воронеж : ВГУ, 2007. – С. 283–289. 22. *Карпенко Ю. А.* Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки. – 1986. – № 4. – С. 34–40. 23. *Воронова И. Б.* Текстообразующая функция литературных имен собственных (на материале эпических произведений XIX – XX вв.) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Ирина Борисовна Воронова ; Волгоградск. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2000. – 24 с. 24. *Ермолович Д. И.* Имена собственные на стыке языков и культур / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2001. – 200 с. 25. *Фонякова О. И.* Имя собственное в художественном тексте / О. И. Фонякова. – Л. : ЛГУ, 1990. – 104 с. 26. *Супрун В. И.* Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал: монография / Василий Иванович Супрун. – Волгоград : Перемена, 2000. – 171 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

27. *Cela C. J.* La Colmena / Camilo José Cela. – Madrid : EDAF, 2002. – 365 p. 28. *Села К. Х.* Вулик / Каміло Хосе Села ; [пер. з ісп. С. Борщевського ; передм. О. Пронкевича]. – К. : КМ Publishing, 2011. – 256 с.

© Сингаївська Г. В.

СИТДИКОВА І. В., СОБОЛЄВА О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІСТИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТІВ ІНТЕРВ'Ю

В статті подано огляд вербальних та візуальних тропів та фігур в текстах інтерв'ю сучасних журналів для жінок французькою мовою. Вживання таких елементів обумовлено тенденцією до підвищення експресивності мовлення та посилення прагматичного впливу на реципієнтів. Паралельне вживання вербальних та візуальних тропів стає специфічною стилеформуючою рисою сучасних текстів інтерв'ю.

Ключові слова: тексти інтерв'ю, візуальні тропи та фігури, вербальні тропи та фігури, іронія, літота, гіпербола.

В статье представлен обзор вербальных и визуальных тропов и фигур в текстах интервью современных журналов для женщин на французском языке. Употребление таких элементов способствует повышению экспрессивности высказывания и усилению прагматического влияния на реципиентов. Параллельное употребление вербальных и визуальных тропов становится специфической стилеформирующей чертой современных текстов интервью.

Ключевые слова: тексты интервью, визуальные тропы и фигуры, вербальные тропы и фигуры, ирония, литота, гипербола.

The article gives a survey of the visual and verbal tropes and figures in the texts-interviews in contemporary French magazines for women. The usage of such elements stimulates the language expressivity reinforcement and intensifies the pragmatic influence on the recipient. Parallel usage of verbal and visual tropes is becoming the distinctive style forming feature of modern texts interviews.

Key words: texts-interviews, visual tropes and figures, verbal tropes and figures, litotes, irony, hyperbola.

Актуальність дослідження визначається однією з сучасних тенденцій розвитку лінгвістичної науки до аналізу феномену візуалізації друкованих текстів інтерв'ю у зв'язку з їх прагматичною настановою. Актуальним є проведення досліджень на матеріалі друкованої преси для жінок французькою мовою, оскільки досліджень цього цікавого лінгвістичного матеріалу не виявлено.

Метою публікації є дослідження візуальних та вербальних тропів та фігур, визначення ролі таких засобів в організації текстів інтерв'ю.

Предметом дослідження виступають тропи та фігури дібрані з текстів інтерв'ю сучасної французької преси для жінок, які представлені вербальними і візуальними графічними засобами, які утворюють разом цілісну картину інтерв'ю, що дає підстави говорити про негомогенну структуру такого типу текстів.

© Ситдикова І. В., Соболєва О. В.

Матеріалом слугують тексти інтерв'ю, опубліковані у сучасних французьких жіночих журналах.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі двох негомогенних частин тексту інтерв'ю, а саме вербальних та візуальних графічних складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом значно збільшився інтерес лінгвістів до вивчення графічних візуальних засобів, що обумовлено самими вимогами до сучасної комунікації. Як справедливо відмічає В. М. Березин, "ілюстрування сьогодні все ширше стає елементом текстобудування. Рівень інтегрованості всіх зображальних засобів, рівно як і інших знакових утворень в єдиний текстуальний простір друкованих та електронних ЗМІ вельми високий" [1]. Це знаменує собою не тільки якісно новий процес розвитку мовленнєвої діяльності, але й відповідає першорядним потребам сучасного суспільства. Таким чином, розуміння того, що сучасний світ орієнтується на візуальний спосіб надання і сприйняття інформації, призвело до обґрунтування необхідності виділення в рамках сучасної науки поняття "візуалізація" [2]. Найбільшу увагу дослідників сучасної візуальності приваблює вивчення креолізованих тестів ЗМІ, тобто текстів які містять вербальні та невербальні компоненти (Анисимова Е. Е., Бойко М. А., 2006; Большиянова Л. С., Кирилов А. Г., 2006; Лазарева Э. А., Горина Е. В., 2003, Чудакова Н. М., 2005).

Сучасне суспільство стало носієм особливого типу культури, яка отримала назву візуальної, тобто в передачі інформації активніше, ніж раніше, беруть участь візуальні засоби комунікації. Візуальні засоби комунікації перетворюються з вторинного, підлеглого джерела інформації в рівноцінний компонент вербального тексту. Візуальна інформація користується надзвичайною популярністю, тому що має більш високу енергетичну ємність, більш широкий прагматичний потенціал, спрощує декодування письмового повідомлення. Існує думка, що останнім часом в результаті певної втомленості психіки, цивілізація несвідомо уникає вербальних текстів, які потребують особливих зусиль, особливих затрат нервово-енергетичних ресурсів [1; 2].

Ми розуміємо під *візуалізацією* глянцевих видань – процес надання особливої зорової форми повідомленню, а саме: представлення інформації іконічними засобами, надання незвичної

© Ситдикова І. В., Соболєва О. В.

графічної форми слову чи реченню (за допомогою вербальних графічних засобів або знаків інших семіотичних систем), створення незвичних, чітких, сталих, емоційних та яскравих образів будь-якої складності та специфіки з метою акцентування певних моментів висловлювнання, надання експресивного характеру повідомленню, максимального приваблення уваги реципієнтів та спрощення сприйняття друкованого матеріалу.

Як відомо, характерною рисою сучасних публіцистичних текстів є поступове ускладнення їх семіотичних характеристик [3]. Публіцистичному стилю властивий принцип економії мовних засобів, що породжує необхідність пошуків гнучкості, різноманітності способів вираження певного змісту, нових шляхів і засобів образності. Тропи і фігури використовуються в письмовій комунікації для того, щоб залучити й активізувати інші шляхи сприйняття та пізнання світу, щоб заглибитись у внутрішній світ позначуваного, виділити його специфічні, оригінальні, незвичні якості та властивості, наблизитися до його істинної сутності через призму образу. За даними проведеного аналізу в текстах інтерв'ю представлені такі вербальні тропи та фігури: метафора, метонімія, літота, гіпербола, іронія, оксюморон, антитеза, епітети, перифрази, порівняння. *Візуальні тропи та фігури* вирізняються оригінальним графічним оформленням. Вони базуються на реномінації за спільними ознаками, на трансформації значення в нове семантичне поле, на особливій емоційній побудові з метою підвищення експресивності комунікації, для відображення думок, почуттів та пробудження внутрішнього світу реципієнта. Зупинимося докладніше на деяких з них.

Так як однією з функцій глянцевих видань для жінок є розважальна, то доволі часто можна зустріти на сторінках жіночих журналів іронію – стилістичний засіб тонкого прихованого глузування. У сучасній пресі іронія висвітлює емоційно-конотативний аспект тексту, ґрунтуючись на протиставленні конотативного та реального змісту комунікативної одиниці, з метою привернути увагу реципієнта, вплинути на нього та сформувати бажане автором ставлення до описуваного у тексті явища.

Іронія привертає увагу адресата, встановлює з ним більш тісний контакт, завдяки поєднанню непоєднуваного, роблячи образ втіленням двох та більше знакових систем. Іронія є модифікацією коду знань реципієнта і засновує вказівку на альтернативний

© *Ситдикова І. В., Соболєва О. В.*

референт. Іронія базується на парадоксах і допомагає викрити протиріччя та протилежності в різних системах змістовного декодування одного й того ж знаку. Іронічний образ породжує відчуття змістовної багатогранності доступного розуму простору. Головна функція іронії – поєднувати непоєднуване, робити образ перехрестям двох і більше знакових систем. Іронія породжує відчуття змістовної багатогранності доступного розуму простору Іронічне значення виникає тоді, коли в тексті є будь-які мовні вирази або номінативні одиниці, що вказують на протилежний смисл вислову. Іронічне значення – це значення елемента мови будь-якого рівня, безпосереднє значення або стилістична забарвленість якого не відповідають природі денотата [4].

В інтерв'ю під назвою *"Le nouveau jeune c'est le vieux" "Літні люди молодшають"* про нові пристрасті людей похилого віку знаходимо наступний приклад іронії:

- A cet âge on fume, on boit du whisky, on s'eclate même en semaine! Prenez un peu de cette insouciance, moquez-vous du qu'en-dira-t-on, sortez avec un Jeune UMP, dites à votre boss "Je suis jeune et je vous accule", allumez une cigarette pas light au volant de 4X4, inscrivez-vous au casting de "Sicret Story 4" ... Bref, autorisez-vous quelques n'importe-quoi ! [1].

Це висловлювання пронизане іронічними висловлюваннями, які мають особливе графічне наповнення. Автор радить жінкам похилого віку знову відчути себе молодими та примірити на себе їх звички: зустрічатися з молодим представником партії UMP (Партія народного руху) (велика літера "J" у слові молодий надає еспресивності висловлюванню), керувати шикарним авто (великим повнопривідним джипом 4X4), спробувати віскі та міцні сигарети, взяти участь у кастінгу американського серіалу, який вже знімають четвертий сезон поспіль (цифра 4). Усі ці поради вступають у протиріччя з похилим віком людини, тому мають іронічне забарвлення.

Крім вербально вираженої іронії інтерв'ю супроводжує фото, яке є іронією візуальною. На фото бачимо жінку похилого віку в сукні тілесного кольору, на якій нанесено малюнок привабливої фігури в бікіні кольору американського прапору. В цьому образі поєднано непоєднуване – обличчя жінки похилого віку та тендітне тіло молодої дівчини. Все разом робить образ іронічним та неповторним. Тобто, у цьому інтерв'ю відбувається паралельне поєднання вербальної та

© Ситдикова І. В., Соболєва О. В.

візуальні іронії: фотозображення жінки похилого віку та використання знаків інших семіотичних систем: англіцизмів, абревіатур та великої літери, що розриває лінійний стрій повідомлення та робить структуру такого повідомлення негомогенною. Об'єдуючись вербальні та візуальні тропи створюють іронічний, яскравий, емоційно забарвлений образ жінки похилого віку.

Вербальна іронія у певних випадках створюється через допоміжні стилістичні засоби та потребує для декодування доволі широкого контексту. В інтерв'ю про Жака Ширака та його родину знаходимо такий приклад вербальної іронії:

- *Force est de reconnaître que l'épouse de Jacques Chirac n'est pas toujours l'atout glamour qu'on pourrait rêver. Pourtant, sur le papier, elle a tout bon: copains branchés (Karl Lagerfeld), copains pas trop branchés ((Line Renaud), copains pas du tout branchés (David Douillet), garde-robe Chanel-Dior-Hermès, comme Carla, sac à main à foison, coiffeur visiblement surmotivé ... pourquoi chaque fois quand elle est filmée ou photographiée, Mme Chirac donne-t-elle le sentiment qu'elle va déchiqueter l'objectif avec les dents ? A l'évidence cette femme de devoir, debordée par l'innombrable activités officielles et humanitaires, est épuisée. Pourquoi le temps de la promotion du livre, n'est pas l'envoyer de se reposer en Thailande, surnommée, et ce n'est pas par hasard le Pays du Sourire ? Tous les mercredis, il y a des vols pour Bangkok, à partir de 427€. Aller-retour, Jacques, on se calme [2].*

У цьому випадку бачимо, що іронічне повідомлення створюється за допомогою порівняння (*comme Carla*); антитези, вираженої граматичним запереченням протилежного "*n'est pas toujours l'atout glamour"*; гіперболи, створеної завдяки суфіксу *"super"* та прийменнку "*visiblement*" (*coiffeur visiblement surmotivé (перукар явно надто завзятий) та* гіперболічними висловлюваннями з іронічною конотоацією "*déchiqueter l'objectif avec les dents" та "débordée par l'innombrable activités officielles et humanitaires" (перевантажена офіційною та гуманітарною діяльністю*), акумуляцією *copains branchés (модні друзі), copain pas trop branchés (не дуже модні), copain pas du tout branchés (зовсім не модні)*. На графічному рівні автор використав великі литери, цифри та знак "€", що по-перше спрощує сприйняття друкованого матеріалу, розриває його лінійний ряд, по-друге несе у собі іронічний коннотативний зміст, тому що вартість квитка є мізерно малою для такої впливової людини як Жак

© Ситдикова І. В., Соболєва О. В.

Ширак; особливий графічний образ слова *Chanel-Dior-Hermès* за рахунок акумуляції графічно ніби нагадує гардеробну, де рівними рядами висить величезна кількість одягу від відомих брендів; дужки з поданням імен друзів Мадам Ширак, що підкреслює багатогранність її образу. Завдяки іронічним висловлюванням, навіть в такому малому відрізку тексту реципієнт може уявити яскравий, виразний образ жінки Жака Ширака.

Існує два сучасних підходи до вивчення іронії: семантичний [5] згідно якого іронія є тропом, в якому реалізується два або більше сенсів, один з яких може претендувати на статус істинного; поліфонічний [6] згідно якого іронія є результатом специфічного висловлювання викликаного поліфонією, тобто збереження багатозначності та багатогранності тропу при його текстовій реалізації.

Ми погоджуємося з думкою C. Kerbrat-Orecchioni [5], яка визначає іронію як троп семантико-прагматичний. Він складється з семантичної складової, яка визначає іронію як семантичну інверсію та прагматичної складової (глузливий харакер іронії). З семантичної точки зору іронічне висловлювання має два рівні висловлювання: експліцитне та імпліцитне та замінює один смисл іншим "поверхневим" [7]. У сучасних журналах для жінок іронія висвітлює емоційно-конотативний аспект тексту, ґрунтуючись на протиставленні денотативного та реального змісту комунікативної одиниці, з метою привернути увагу реципієнта, вплинути на нього та сформувати бажане автором ставлення до описуваного у тексті явища.

Іншим широковживаним тропом на сторінках глянцевих видань є гіпербола. Гіпербола є образним перебільшенням, яке виявляється в тому, що якась ознака приписується предмету такою мірою, якою вона реально йому не властива і не може бути властивою [8]. Гіпербола створює комунікативний ефект спланованого перебільшення характеристик явища або події та слугує в сучасній французькій пресі стилістичним засобом надання експресивності інтерв'ю. У друкованих текстах інтерв'ю відстежується суто рекламна функція гіперболи, яка покликана реалізувати прагматичну настанову: спонукати прочитати саме це інтерв'ю. Треба відзначити таку властивість гіперболи, як її реалізація у найрізноманітніших формах. Нами було відмічено частотне вживання префіксів, таких як: *super,*

© *Ситдикова І. В., Соболєва О. В.*

ultra, hyper, archi, які додають слову або висловлюванню гіперболічного навантаження.

Наприклад: *super angoissée (дуже стурбована), une mère ultra-conventionnelle (відчайдушна матуся), hyperfashion (гіпермодна), l'hyper-blonde (яскрава блондинка), l'ultra-brune (брюнетка по саме волосся), ultraperfectionniste (людина, яка прагне до найвищого ступеню досконалості), hypercalorique (надкалорійний), hypergras (наджирний), hypersucré (надсолодкий).*

Для підсилення популярності відомих жінок, журнал Elle використав таку незвичну графічну форму: *les wondermégasuperwomen* [3]. Така гіпербола, яка виходить за рамки можливого перебльшення отримала назву у стилістиці – адинатон (фігура нереального перебільшення характеристик того чи іншого предмету). У цьому неологізмі журналіст використав два префікси в одному слові без використання інтервалу і воно отримало незвичайного графічного виляду та гіперболізованого змісту. Такі неологізми є популярними на сторінках жіночих журналів. Усі ці гіперболізовані прикметники надають мовленню підвищеної експресивності та є характерними для жіночої комунікації з їх природним прагненням все перебільшувати. Крім того, для створення гіперболічних висловів автори текстів інтерв'ю жіночих журналів використовують суффікс – *issime.* Наприклад: *Cette heroine glamourissime devient une icone Chanel [4]. Nous avons passé l'été à fredonner le folkissime "Comme un vagabond" de Charlie Winston [5].* Гіпербола має множинність утворюванних форм і може створюватися завдяки таким прислівникам як: *vraiment, complètement, extrememement, parfaitement:*

- *impressionner énormément, perdre énormément en crédibilité [6].*
- *le cardigan long parfaitement [7].*
- *extrememement violent, extrememement chiante, terriblement jalouse [8].*

Також, гіпербола може утворюватися найвищим ступенем порівняння прикметника:

- *la plus exubérante , les plus prestigieuses écoles de mode, la chose la plus naturelle, le plus beau [9], l'humour est probablement la chose la plus séduisante [10] .*

Це один із засобів найбільш яскраво, виразно, емоційно, мальовничо виразити ставлення до описуваних подій.

© Ситдикова І. В., Соболєва О. В.

Нарівні з вербальною гіперболою нами було виокремлено візуальну гіперболу, яка є ефективним засобом прагматичного впливу на реципієнтів. На фото до інтерв'ю під назвою *"Etre gentille, ça rapporte" "Бути ввічливим, приносить плоди"* [11] зображена маленька дівчинка, яка обіймає слона, і вони обидва сидять спиною до читача. У вербальному повідомленні йдеться про такі прості та повсякденні речі, як великодушність, доброта, гарні манери, ввічливість, турбота, про які в реальному житті багато людей просто забувають. У даному випадку конотативний зміст фото розкриває глибину змісту інтерв'ю і виступає своєрідною гіперболою. Невипадково автором цього інтерв'ю були обрані саме ці дві істоти: дівчинка й слон. Слон тут виступає втіленням і величі почуттів, і уособленням добродушності та спокою. Дівчинка – це символ щирості, чистоти та наївності. Декодувати метафоричний зміст цього графічного елементу можна як заклик до людей звертати увагу на такі прості повсякденні речі. І тоді, вони значно зростуть, сягнуть розмірів слона.

Таким чином, у текстах інтерв'ю вербальна гіпербола може реалізуватися у найрізноманітніших формах: гіперболізованими прикметниками, вживанням префіксів *super, ultra, hyper, archi,* суффіксу *issime.* Гіпербола створює комунікативний ефект спланованого перебільшення характеристик явища або події та слугує стилістичним засобом надання експресивності інтерв'ю. У друкованих текстах інтерв'ю відстежується суто рекламна функція гіперболи, яка покликана реалізувати прагматичну настанову спонукання адресата прочитати саме це інтерв'ю.

Такий стилістичний засіб як літота не є поширеним явищем, але іноді зустрічаються в інтерв'ю. Літота полягає в тому, щоб зменшуючи розміри об'єкта, події, ознаки, надати їм більшої ваги. Прихований, імпліцитний зміст набагато сильніший ніж ярко виражений,

© Ситдикова І. В., Соболєва О. В.

експліцитний. Тому пом'якшене, приховане висловлення посилює думку. Деяки науковці вважають літоту "королевою" усіх стилістичних фігур [9]. Цей стилістичний засіб має парадоксальний характер і потребує контексту для свого декодування. Літота прагне сказати менше або виразити думку іншими вербальними засобами, залишаючи простір уяві реципієнта відновити невисловлене. За даними аналізу фактичного матеріалу нами було виокремлено наступні приклади вербальної літоти:

- *elle n'est pas mal cette coiffure (elle est bonne / belle) (непогана зачіска у значенні гарна); ce n'est pas la mer à boire (c'est facile) (це не море переплисти, у значенні легко зробити); ce n'est pas donné (c'est cher) (це не дешево, у значенні дорого).*

Тут літота виражається завдяки граматичному запереченню протилежного.

- *il a un peu bu (complétement ivre) (він трохи випив, коли людина зовсім п'яна).* У цьому випадку літота виражається обмежувальним ствердженням з уживанням пом'якшуючого прислівника "un peu".

Зміст вербальної літоти полягає у перекрученні, часто іронічному (але не завжди) реальної думки того, хто говорить [7]. Літота полягає в тому, щоб зменшуючи розміри об'єкта, події, ознаки, надати їм більшої ваги. Вона робить висловлювання більш експресивним.

Прикладом візуальної літоти може слугувати інтерв'ю про людські страхи під назвою "*Pourquoi avons-nous peur*?" *"Чому ми боїмося?"* [12], яке супроводжується фотозображеннями, де присутні людські страхи великого розміру у вигляді павуків, змій, акул, води, літаків служать фоном для зовсім маленької людини. Тут людина навмисне зображена маленькою, щоб надати їй значущості та сили.

© Ситдикова І. В., Соболєва О. В.

Людина в змозі подолати усі страхи, вона вище цього і набагато сильніша за всі ці жахи. З іншого боку у даному випадку можна говорити про візуальну гіперболу – гіперболічне акумулювання людських страхів перетворює їх на фобії. Візуальна літота у поєднанні з гіперболою зменшуючи розміри об'єкта, події, ознаки (або навпаки гіперблізуючи їх), надає їм більшої ваги та значущості. Паралельне вживання вербальної та візуальної літоти підсилює експресивність висловлювання надає повідомленню додаткових можливостей прагматичного впливу на реципієнтів.

Отже, графічна система французької мови прагне до розширення своїх кордонів. Підтвердженням цього виступає той факт, що разом із традиційними риторичними фігурами в інтерв'ю журналів для жінок паралельно використовуються візуальні тропи та фігури. Вони додають мовленню образності, декоративності, експресивності, нових семантичних відтінків значень. Паралельне вживання таких засобів підсилює експресивність висловлювання, розриває лінійну будову повідомлення, робить структуру такого повідомлення негомогенною та надає повідомленню додаткових можливостей прагматичного впливу на реципієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Березин В. М.* Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия / Валерий Матвеевич Березин. – М. : Рип–Холдинг, 2003. – 174 с. 2. *Зенкова А. Ю.* Визуальная метафора в социально-политическом дискурсе: методологический аспект / А. Ю. Зенкова // Многообразие политического дискурса. – 2004. – С. 39–54. 3. *Добросклонская Т. Г.* Вопросы изучения медиатекстов / Т. Г. Добросклонская // Опыт исследования современной английской медиаречи. – М. : Красанд, 2009. – С. 288. 4. *Баранник Д. Х.* Церемоніальний різновид публіцистичного стилю / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 1977. – № 3. – С. 14–19. 5. *Kerbrat-Orecchioni C.* L'énonciation. De la sibjectivité dans le language / C. Kerbrat-Orecchioni. – P. : Armand Colin, 1999. 6. *Ducrot O.* Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du language / O. Ducrot, J.-M. Schaeffer. – P. : Seuil, 1995. 7. *Smouchtchynska I.* Stylistique des figures: les figures non-tropiques / I. Smouchtchynska. – Kiev : Logos, 2010. – с. 229. 8. *Мацько Л. І.* Стилістика української мови / [Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько]. – К. : Вища школа, 2005. – с. 337. 9. *Boutet de Monvel M.* Les procédés du discours. Pratique de la rhétorique / M. Boutet de Monvel. – P. : Editions Magnard, 1984.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Elle #3334.* – 20 novembre 2009. 11. *Elle #3334.* – 20 novembre 2009. 12. *Elle #3293.* – 7 février 2009. 13. *Marie-France #166.* – décembre 2007. 14. *Elle #3321.* – 21 aout 2008. 15. *Elle #3397.* – 4 février 2011. 16. *Elle #3433.* – 14 octobre 2011. 17. *Marie-Claire #676.* – décembre 2008. 18. *Marie-Claire, #673.* – septembre 2008. 19. *Marie-Claire #676.* – décembre 2008. 20. *Avantages.* – octobre 2008. 21. *Marie-France #142.* – décembre 2006.

© Ситдикова І. В., Соболєва О. В.

СМУЩИНСЬКА І. В., БОЙКО О. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕНАНТІОСЕМІЯ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

У статті аналізуються проблеми енантіосемії, її представлення у сучасній французькій мові, робиться спроба розробки класифікації. Особлива увага приділяється різним підходам до аналізу та інтерпретації зазначеного мовного феномену.
Ключові слова: енантіосемія, полісемія, антонімія, семантика слова.

В статье анализируются проблемы энантиосемии, ее выраженности в современном французском языке, делается попытка разработки классификации. Особое внимание уделяется разным подходам к анализу и интерпретации данного языкового явления.
Ключевые слова: энантиосемия, полисемия, антонимия, семантика слова.

The following article analyses the problems of enantiosemy, the way of its representation in modern French, the attention is paid to different classifications. A special attention is devoted to different approaches concerning the analysis and interpretation of the above-mentioned language phenomenon.
Key words: enantiosemy, polysemy, antonymy, semantics of word.

Актуальність. Проблеми семантики слова, його семантичної структури, семантичних відношень, розвитку полісемії і її типів не раз привертали увагу дослідників, при цьому, як правило, йшлося про отримання нового значення через метафору, метонімію і синекдоху, наявність же таких слів, що мають у своїй семантичній структурі протилежні значення, якщо і обумовлюється, то не аналізується, хоч на це семантичне явище звертали увагу ще у часи античності. Зважаючи на вищесказане, мабуть, настав час “ліквідувати” існуючі лінгвістичні прогалини, тим більше, що сучасна французька мова надає численні приклади цього цікавого мовного явища.

Мета. Проаналізувати існуючі підходи до інтерпретації енантіосемії, враховуючи діахронічний, запропонувати свою інтерпретацію енантіосемії як варіанта полісемії, з’ясувати її основні типи.

Отже, **основний об’єкт** – явище енантіосемії.

Предмет аналізу – її інтерпретація у мовознавстві, основні підходи, типи, представлення у сучасній французькій мові.

Матеріал дослідження – сучасна французька мова.

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

Наукова новизна полягає перш за все у привернені уваги науковців до цього мовного явища, а також доведення гіпотези щодо розуміння енантіосемії як варіанта розвитку полісемії слова.

Отже, як було зазначено вище, об'єктом аналізу у нашій статті стало ***явище енантіосемії***, яке прийнято розглядати як "спів присутність" в межах слова протилежних значень (Клод Ажеж) через наявність "суперечливого позначеного" (Ролан Барт), це ***поляризація значень в межах однієї мовної одиниці.*** Така "поляризація", що знайшла своє вираження в мові, є результатом існування "психічної" амбівалентності, наявності у людини протилежних бажань, про що писав З. Фрейд. Сам термін має грецьке походження, оскільки з грецького "*enantios*" означає "протилежний".

Сучасна французька мова демонструє досить значну кількість випадків енантіосемії, характерної ***не лише для іменників, але й для дієслів, прикметників, прислівників*** тощо:

affection – 1) любов, ніжність, прив'язаність, 2) хвороба, недуга,

hôte – 1) хазяїн, 2) гість,

départ – 1) вихід, відхід, відставка, 2) старт, 3) невдалий початок,

consigne – 1) інструкція, 2) заборона,

profane – 1) світський, 2) невіглас,

proscrit – 1) скасований, 2) заборонений,

blaguer – 1) жартувати, 2) насміхатися,

saluer – 1) вітати, 2) прощатися тощо.

При цьому, це явище може стосуватися не лише нормативної нейтральної лексики, але й ***арготичної***:

être foutu de – 1) бути пропащим, кінченим, 2) бути здатним на щось, мати шанси:

"Comme je le connais, il est foutu d'arriver le premier";

в арго мотогонщиків:

c'est l'enfer – 1) це жахливо, 2) це геніально.

Найчастіше присутність енантіосемії демонструє ***розмовне мовлення***:

Bath ! – 1) красивий, шикарний, 2) страшний, жахливий,

Vachement ! – 1) грубо, злобно, по-свинячому, 2) здорово, потрясаюче.

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

Зрозуміло, що інтерпретація такого висловлення значною мірою ***залежить від контексту***, тому часто енантіосемія носить ***не мовний, а швидше мовленнєвий характер.*** Наприклад:

"On chasse le gibier pour s'en emparer, on chasse un domestique pour s'en débarraser" (*l'exemple de S. Ullmann* [1:207]).

Так, було замічено, що багато французьких прикметників та прислівників, таких як *bon, mauvais, beau, jolie, terrible, méchant*, можуть приймати в контексті протилежне значення (С.Ульманн):

Une belle affaire !
Un joli coup !
Bon vent !

Часто енантіосемія базується на ***образі***:

une mémoire d'éléphant – 1) гарна, феноменальна пам'ять,
2) злопам'ятність,
chien → un temps de chien (= "un mauvais temps"),
avoir du chien pour (= "avoir du charme"), etc.

Отже, французька мова демонструє велику економію лексичних засобів, ***що її дозволяє полісемія***. Будучи мовою "абстрактною" (С. Ульманн), з великою кількістю слів загального значення, вона дозволяє їхнє маніпулювання у контексті, що може породжувати досить неочікувані семантичні нюанси. Треба відзначити, що цей феномен французька мова ***успадкувала від латини***, де також досить часто він спостерігається, наприклад:

латинське слово *fortuna* мало одночасно значення "*доля, талан, щастя, успіх*" та "*нещастя, прикрощі*",

прикметник *altus* означав "*haut*" і "*bas*" в залежності від точки зору мовця тощо.

Зазначимо, що не всі науковці сприймають енантіосемію як варіант полісемії, ***співіснують різні інтерпретації*** цього поняття:

- більшість дослідників розглядають його як ***різновид антонімії***, а саме як внутрішньослівну антонімію, через відношення протилежності, що лежить в його основі (Р. О. Будагов, В. І. Кодухов, М. П. Кочерган, Л. О. Новиков, О. М. Соколов, А. П. Грищенко, М. І. Фомина, Я. І. Гельблу);
- ідентичність плана вираження та майже повна дивергенція плана змісту надає підстави деяким вченим ставити енантіосемію в один ряд з ***омонімією*** (М. М. Шанський, В. М. Прохорова, Л. М. Полюга, Н. М. Бобух);

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

- як ***прояв полісемічності*** її розглядають Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда, Г. В. Яцковська, Т. О. Федоренко, І. Пете, Ф. П. Філін та більшість французьких дослідників;
- Д. М. Шмельов, Л. І. Климова, В. А. Іванова та ін. не вбачають в енантіосемії ознак приналежності до будь-якої з вищезгаданих лексико-семантичних категорій і відводять їй окреме місце, підкреслюючи тим самим її проміжну природу, надаючи їй ***статусу маргінального феномену***, адже, насправді, кількість спільних рис між нею та іншими семантичними поняттями значно поступається кількості очевидних протиріч; ***неможливість в цьому випадку розмежувати полісемію – антонімію – омонімію*** призвела, наприклад, акад. В. В. Виноградова до запровадження терміну ***омоантонім***, який, тим не менш, не набув широкого вжитку.

Зупинимося більш детально на деяких моментах. Так, як вже було зазначено, ***саме протилежність наявних значень породжує ідею спорідненості енантіосемії та антонімії***. Однак, якщо заглибитися у суть останньої як різновиду парадигматичних відношень у мові, можна побачити:

по-перше, неоднорідність структури антонімів – однокореневі та різнокореневі (яких набагато більше), а ***енантіосеми вирізняються саме протилежністю значень як в межах одного слова, так, безсумнівно, і одного кореня***,

по-друге, щодо ступеня протилежності, в однокореневих антонімів можна спостерігати відповідну семантику, яка виражається “стримано, м’яко, … так звані антоніми-евфемізми” [2:49], для енантіосем така тенденція не характерна,

по-третє, що стосується значення, воно є постійним атрибутом антоніма і не вимагає додаткового контексту для його встановлення; у випадку енантіосемічних конструкцій саме контекст або оточення слова є вирішальним у виборі одного з двох значень, як це було показано раніше,

по-четверте, кількість допустимих антонімів до однієї лексеми може бути необмеженою, тобто до кожного відтінку значення може знайтися свій протилежний відповідник (йдеться про багатозначні слова), енантіосема ж, як правило, має подвійний характер: одне значення – одна опозиція,

по-п’яте, не останню роль відіграє і принцип сполучуваності з

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

іншими словами, який у випадку антонімічної пари незмінно гомогенний і гетерогенний при енантіосемії,

по-шосте, компоненти антонімічної пари завжди належать до однієї частини мови, що наближає енантіосемію до антонімічної категорії, однак зустрічаються непоодинокі приклади, коли антонімом до однієї лексеми виступає фразеологічний зворот.

Зважаючи на все вищесказане, можна зробити висновок, що ***енантіосемія не належить до антонімії***.

Другим підходом, як зазначалося, ***є розуміння енантіосемії як різновиду омонімії чи полісемії.*** Основна критика таких підходів стосується того, що у вищеназваних лексико-семантичних категорій не спостерігається ***найголовніша особливість енантіосем – протилежність значень***: відношення між компонентами цих парадигм можуть бути різними, але ніяк не опозиційними, тобто їм притаманна "поліфонічність" (у термінології М. М. Бахтіна), а енантіосемії – полярність. До того ж, специфікою омонімів є відсутність будь-яких зв'язків між можливими значеннями слова, тоді як у енантіосем вони логічно обумовлюють одне одного. Тобто, ***енантіосемія передбачає одночасно:***

- ***поляризацію та***
- ***кореляцію,***

що і ***є їхньою основною особливістю***. Наприклад:

louer – 1) donner en location,

2) prendre en location,

де протилежні значення мають спільну сему, чого не скажеш, наприклад, про дієслово *voler*, де, на сьогодні, зв'язок між значеннями вже втрачений, а отже, їх треба розглядати як омоніми. Те ж саме стосується і виразу, наприклад:

être à l'antenne – передавати передачу,

– слухати передачу.

Власне, ***ця "двоїстість" енантіосемії – поляризація з кореляцією – і дозволяє нам розглядати її як підвид полісемії***, хоч, безумовно, своєрідний.

Нарешті, той факт, що ***енантіосемія часто має мовленнєвий характер***, про що говорилося раніше, а комунікативний підхід до дослідження мовних фактів виник відносно недавно, не дозволяв вченим надати енантіосемії належного їй статусу рівноправного члена мовної системи. Мабуть, цим можна пояснити і малодослідженість

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

цього мовного феномену (жодний підручник з лексикології французької мови її не згадує, див., напр.: [3; 4]).

До речі, і пересічному носію мови це явище залишається майже невідомим. При всьому тому, оскільки мова є відображенням сприйняття світу людиною, ***з давніх часів прослідковуються зародки дуалістично протилежного сприйняття світу***. Геракліт, грецький філософ кінця VI століття до н. е., говорив у своїй діалектиці про єдність протилежностей: протилежні стани не можуть існувати окремо, вони переходять один в інший і, змінюючи одне одного, зберігають свою стабільність та забезпечують рівновагу. Цицерон сказав колись: "*Tollendum esse Octavium*" ("Возвеличувати Октавіана, чи скинути його") [5:28]. На протилежному боці планети у цей самий час Лао-Дзи також стверджує, що "буття і небуття, важке і легке, довге і коротке, високе і низьке уможливлюють пізнання одне одного. Різні звуки, зливаючись, створюють гармонію. Так само і попереднє, і наступне – в гармонії – ідуть одне за одним" [6].

Кількома століттями пізніше Гегель спрямовує дослідження цього явища у лінгвістичне русло, взявши за приклад двоїсте значення німецького слова *aufheben*, що "має в німецькій мові подвійний смисл: воно означає зберегти, втримати і в той же час припинити, покінчити. Саме збереження вже несе в собі негативне в тому сенсі, що для того, щоб втримати щось, його позбавляють безпосередності і тим самим наявного буття, відкритого для зовнішніх впливів" [5:27]. Однак, не зважаючи на все зростаючу популярність у мовознавців, через відсутність консенсусу щодо її природи, таксономії, принципів функціонування тощо, енантіосемія довгий час залишалася певною *tabula rasa* для дослідників.

Західна лінгвістика вважає своєрідним "першопрохідником" енантіосемії німецького мовознавця ***Карла Абеля***, який у своїй книзі "Протилежні значення прасів" (1884) описав протилежні значення деяких слів на матеріалі давньоєгипетської мови [7]. В якості усвідомленого терміна вперше він був вжитий ***Роланом Бартом*** та визначений як "суперечливе означуване" у "*L'esprit de la lettre*" [8:95], однак по відношенню до сутності букви, яка характеризується подвійною природою. У витоків енантіосемії у слов'янській філології стоїть чеський лінгвіст ***Вікентій Шерцль***, який писав про неї ще у 1883–1884 роках в одній з публікацій "Філологічних записок", які видавались російською мовою. У статті "Про слова з протилежним

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

значенням" він зазначав, що цей феномен широко розповсюджений у різних мовах та їхніх варіантах [9]. Так, латинське слово *altus* означає не лише "високий" (*altus mons* – висока гора, *alta arbor* – високе дерево), але і "глибокий" (*altum flumen* – глибока річка, *altus putens* – глибокий колодязь); слов'янський корінь *von'* – демонструє, що оригінальне значення "запах" зазнало модифікацій, спричинивши появу двох протилежних відтінків значень – "аромат" (чеською *vune,* польською *won*, російською *благовоние*) та "сморід" (болгарською *воня,* польською *won*, російською *вонь, зловоние*). Власне, ***він і назвав це явище енантіосемією*** (від грец. *enantios* "протилежний" і *szma* "знак"). До речі, західна філологія надає перевагу іншим термінам: ***Janus words*** (на честь дволикого Януса, римського божества, покровителя початку та кінця усякої діяльності, якого зображували з двома обличчями: одне дивиться в минуле, а інше – в майбутнє), ***енантіодроми, авто-антоніми, контроніми, опоніми, антагоніми*** тощо.

Треба відзначити, що сучасні експансіоністські підходи, яким надають перевагу у наш час лінгвісти, позначилися і на дослідженні енантіосемії. Сучасна французька лінгвістична наукова думка також характеризується тяжінням до міждисциплінарних пошуків, які вона знаходить у комунікативній, психо- та соціолінгвістиці. Так, не так давно під керівництвом Мішеля Аріве, відомого французького психолога, було захищено докторську дисертацію Ж. Ларю-Тондер "Амбівалентність та енантіосемія" (2009 р.), де явище енантіосемії розглядається крізь призму психолінгвістики і пов'язується з класичними (фройдівськими) та постмодерністськими концепціями психоаналізу, виходячи з того, що "психічна амбівалентність, або співіснування протилежних намірів чи бажань, відбивається у мові через енантіосемію" [10]. Остання уподібнюється до несвідомого, прихованого, яке має властивість проявлятись на різних мовних та мовленнєвих рівнях, а також є одним із шляхів реалізації несвідомого, зокрема, у поетичній творчості.

Зазначимо також, що представники загального мовознавства, досліджуючи зародження і становлення мов, доходять висновку про те, що ***енантіосемія є недоліком мови***, з яким треба боротися, як вважав В. Шерцль: "чим давніша мова і примітивніший народ, тим частіше зустрічається це явище" [9:259]. Стверджується також, що "це явище непродуктивне у сучасній мові і служить головним чином

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

своєрідним реліктом семантики давніх коренів" [11:192] (що спростовує сучасна французька мова, де, як свідчать наведені нами приклади, переважає мовленнєва енантіосемія розмовної мови). Як доказ, вказують на те, що цей феномен надзвичайно рідко зустрічається та гальмує мову на шляху її розвитку, яка, як будь-який живий організм, закономірно намагається цього позбутися. Однак сучасні європейські мови, у тому числі французька, свідчать про зовсім протилежне:

так, російське *абзац* у молодіжному сленгу означає "схвалювати" та "засуджувати";

те ж саме простежується у французькому *terrible* (*un type terrible* – (розм.) "міцний парубок");

польське "фінансове" слово *kupiec* ("торговець, продавець") має протилежне значення "покупець" тощо.

Інколи навіть можна говорити про ***міжмовну енантіосемію***, властиву генетично неспорідненим мовам:

faire le tour de – об'їхати (обминути, відвідати),

salut – ciao (привіт, бувай),

perle – перл (зразок, модель; ляпсус, груба помилка),

pitoyable – жалісливий (той, що викликає жалість; той, що проявляє співчуття),

certain – певний (відомий, якийсь),

inapprécіable – безцінний (неоціненний, маловартісний),

probable – ймовірно – возможно (вірогідно, можливо),

sanction – sanction – санкція – санкция (дозвіл, схвалення; штраф),

louer – louer (брати напрокат, давати напрокат) тощо,

що дозволяє небезпідставно розглядати ***енантіосемію як одну з мовних універсалій***, що, по-перше, реалізується на різних рівнях мови [12], а, по-друге, властива різним мовам світу.

Протягом останніх сорока років, періоду активного наукового дослідження явища енантіосемії у мові, принаймні у чотирьох роботах, були зроблені певні спроби вибудувати ***класифікацію різновидів енантіосемії*** (В. С. Червоножка, Л. Ф. Махмутова, О. В. Шелестюк, В. Іващенко).

Так, В. С. Червоножка [13] свою класифікацію, розроблену на матеріалі болгарської мови, вибудовує на основі трьох критеріїв:

1) різних ***видів протилежності***, що лежить в основі енантіосемії, унаслідок чого виділяються ***векторний, градуальний,***

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

комплементарний та ***конверсивний*** типи енантіосемії;

2) різного ***характеру зв'язку значень мовних одиниць з явищами дійсності***, на основі чого здійснюється поділ на ***номінативну*** та ***емоційно-оцінну*** енантіосемію;

3) ***характеру полярних сем у структурах протилежних значень*** енантіосем, унаслідок чого виявляються семантичні типи цих мовних одиниць у межах номінативної та емоційно-оцінної енантіосемії.

Очевидним є факт типологічного розмежування за ступенем протилежності, було використано градацію суто антонімічних відношень, що свідчить про те, що енантіосемія розглядається у цій роботі як різновид антонімії.

Л. Р. Махмутова [14], аналізуючи типи енантіосемії у російській мові, будує свою класифікацію на опозиції ***лексична / фразеологічна енантіосемія***, хоча зауважує потім, що з точки зору принципів подальшої субординації різниці між ними майже немає:

- залежно від того, які семантичні компоненти обумовлюють антонімічність значень, енантіосемію поділено на ***номінативну*** та ***емоційно-оцінну***,
- за ступенем точності розрізняється ***повна*** і ***неповна*** енантіосемія,
- залежно від сфери вживання – ***одно стильова*** та ***різностильова***,
- з точки зору часової характеристики, авторка виділяє ***синхронічну*** та ***діахронічну*** енантіосемію,
- а також вже згадані раніше ***градуальну, векторну, конверсивну*** та ***комплементарну*** в залежності від покладених в її основу видів протилежності,
- в залежності від того, до якої частини мови належить енантіолексема виокремлюються ***субстантивна, ад'єктивна, адвербіальна, дієслівна*** та ***вигукова*** енантіосемія,
- також за морфемним принципом виділяється ***похідна*** та ***непохідна*** енантіосемія (останні три, до речі, стають визначальними у розрізненні фразеологічної та лексичної енантіосемії).

О. В. Шелестюк [15], аналізуючи діахронічний аспект енантіосемії, спирається на опозиції:

1) синхронна – діахронічна,

2) мовна – мовленнєва,

3) лексична – граматична,

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

4) лексемна – фразеологічна,

5) денотатива – конотативна,

6) внутрішньомовна – міжмовна.

В. Іващенко [12] розроблено класифікацію на основі таких критеріїв:

1) причина – наслідок мовних змін (***первинна / вторинна*** енантіосемія),

2) діахронія – синхронія (***діахронна (історична) / синхронна*** енантіосемія),

3) мовна система – реалізація мовної системи (***мовна / мовленнєва / контекстуальна / текстова*** енантіосемія),

4) кодифікування – відсутність кодифікування (***інгерентна / адгерентна*** енантіосемія),

5) ступінь вияву (***повна / часткова*** енантіосемія, ***експліцитна / імпліцитна*** енантіосемія),

6) аксіологічний потенціал (***нейтральна / раціонально-оцінна, емоційно-оцінна / амбівалентна***).

Крім того, прагнучи конкретизації та чіткості класифікації, що виявляється на деталізації типологічного поділу енантіосемії, вона виділяє також ***морфологічну, лексичну, синтаксичну, текстову, словотвірну, фразеологічну, граматичну енантіосемію***, а також ***лексико-словотвірну, лексико-граматичну та лексико-синтаксичну.*** До того ж, розрізняється ***загальномовна / узуальна, діалектна, термінолектна / термінологічна, соціолектна енантіосемії*** тощо. Зазнає уточнення і ***мовленнєва / контекстуальна*** енантіосемія, яка ділиться на ***конотативну*** енантіосемію, або ж ***енантіоконотемію,*** і ***риторичну*** енантіосемію.

Мабуть, це найповніша і сама вдала спроба класифікувати енантіосемічні явища, хоч і не бездоганна: чи доцільно, наприклад, застосовувати до мовних макрорівнів ***дихотомію синхронія / діахронія***, оскільки будь-яка енантіосема обов'язково має мати ***два актуальні протилежні значення***, в іншому випадку буде спостерігатись швидше явище так званої ***транспозиції***, але вже в межах семантичної категорії, причиною чого можуть бути процеси *меліоризації / пейоризації*, *генералізації / спеціалізації* значень тощо.

З іншого боку, дослідники таки говорять про ***історичну енантіосемію***, наприклад, С. Ульманн [1], оскільки для французької мови характерною є зміна значення у слова, що походить від

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

латинського, і, відповідно, виникає питання, як підходити спеціалістам з історії мови до аналізу таких явищ, коли протягом певного часу у лексеми спостерігається розвиток зовсім протилежного значення. Наприклад, французький прикметник *formidable*, який походить від латинського дієслова *formidare (“craindre, redouter”)* мав спочатку таке ж значення, пов’язане з семою “страх”, – “*qui inspire ou est de nature à inspirer une grande crainte*”, наприклад:

“Rien de sinistre et formidable comme cette côte de Brest” (Michelet),

яке на сьогодні вважається застарілим. Сучасне розмовне мовлення використовує інше значення – *“avec une valeur de superlatif exprimant l’admiration”:*

Un film formidable,

J’ai une idée formidable !

Отже, загальноприйнятої класифікації енантіосемічного феномена й досі не зроблено, розроблено лише каркас основних різновидів, до якого кожний із вищезгаданих дослідників додавав щось нове. На жаль, нами не було знайдено жодного суто лінгвістичного дослідження, присвяченого вивченню та систематизації французьких енантіосем. Керуючись попередніми розробками і спираючися на діалектичний принцип, що базується на опозиціях, спробуємо визначити ***основні види, притаманні французькій енантіосемії***:

1) перша опозиція ***мовна – мовленнєва енантіосемія***, про що ми писали на самому початку нашої статті, і яка часто лежить в основі інших видів енантіосемії,

2) за структурою і ступенем вияву можна виділити ***повну енантіосемію***, яка полягає в абсолютній структурній відповідності одного значення слова іншому (*hôte, louer*), та ***неповну***, при якій одне з протилежних значень модифікується аналітичним способом, тобто часто через синтаксично зумовлене значення слова: *obliger qn* (“робити послугу комусь”), *obliger qn à faire qch* (“змушувати когось щось робити”),

3) за необхідністю контексту можна виокремити ***абсолютну енантіосемію*** (*pitoyable, sacré*) та ***релятивну***, в якої значення визначається оточенням енантіосеми, її дистрибуцією: *recevoir la sanction* (“отримати схвалення”), *sanction pénale* (“кримінальне покарання”)*, prendre des sanctions* (“вжити санкції”),

4) за функцією доцільно виділяти ***логічну (чи номінативну) енантіосемію***, яка стосується номінативного, стилістично немаркованого

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

значення (типу *profondeur*), та ***афективну (емоційно-оцінну)***, при якій актуалізується емоційний компонент значення: *perle* (“зразок, ідеал”), *les perles des étudiants* (“грубі помилки” студентів), а отже, йдеться також про розмежування ***денотативної / конотативної*** енантіосемії,

5) з огляду на граматичний, частиномовний критерій, можна говорити про ***субстантивну енантіосемію***, представлену іменниками (*handicap*), ***ад’єктивну***, що реалізується у прикметників (*terrible*), ***дієслівну*** (*apprendre*), ***адвербіальну*** (типу *certainement*), ***прономінальну***, репрезентовану займенниками (*personne, rien*), ***вигукову*** (*ah!, oh!*),

6) зважаючи на образний характер французької мови, властивою для неї є опозиція ***лексична (чи лексемна) / фразеологічна енантіосемія*** (*prendre en grippe*),

7) зокрема мовленнєва енантіосемія може проявлятися не лише на ***лексико-семантичному рівні***, але й на синтаксичному (наприклад, *faire le tour*), тобто може йтися про ***синтаксичну енантіосемію***, а можливо, навіть, ***дискурсивну***: наприклад, *“bonjour, les vacances!”* може означати *“j’ai perdu mon billet”*,

8) нарешті, полісемічна “пластичність” притаманна одиницям, меншим, ніж слово, наприклад, ***морфемам***: так, О. Андрієвська [16:49] зазначає, що суфікс *-on* може мати у французькій мові як димінутивне значення (*ourson, aiglon*), так і огмантативне (*caisson, ballon*), отже, йдеться про розмежування ***лексичної / граматичної*** енантіосемії,

9) безумовно, можна говорити про ***стильову*** енантіосемію, оскільки, як ми писали на початку статті, вона характерна як для ***français standard***, так і для розмовного мовлення, терміносистем, французького арго тощо,

10) трохи вище, з посиланням на С. Ульманна, ми говорили про можливість виділення ***синхронічної*** та ***діахронічної*** енантіосемії,

11) нарешті, цікаві результати може показати порівняння французької та української мов в плані виділення ***внутрішньомовної*** та ***міжмовної*** енантіосемії: збіг часто пояснюється інтерпретацією ***символів***, характерних для обох мов (*serpent – “perfidie / sagesse”, chien – “fidélité”*, mais aussi *“temps de chien”*); з іншого боку, те саме значення може виражатися лексемами-антонімами (повними чи векторними) як-от: *пізня година – heure avancée, мати перед очима – sous les yeux, снігова баба – bonhomme de neige* тощо.

Перспективи дослідження. Таким чином, зроблений нами невеличкий огляд проблем французької енантіосемії робить лише

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

першу спробу постановки проблеми і розробки таксономії. Очевидним є факт необхідності більш прискіпливого, серйозного аналізу, чому потрібно присвятити спеціальне монографічне дослідження. Зокрема, перспективою можна вважати розробку моделей, типів, видів, опозицій, критеріїв виділення енантіосемії, стилістичного функціонування, що може утворювати каламбур тощо. Результати такої праці сприятимуть як глибшому розумінню французької мови, її типології, семантики, стилістики, так і перекладацькому чи порівняльному аналізові, зокрема в плані співставлення з українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ullmann S.* Précis de sémantique française / S. Ullmann. – [3-e éd.]. – Berne : éditions A. Francke, 1965. – 352 p. 2. *Пономарів О. Д.* Сучасна українська мова / [Олександр Данилович Пономарів, Володимир Володимирович Різун, Людмила Юріївна Шевченко та ін.]. – [2-ге вид., перероб.]. – К. : Либідь, 2001. – 400 с. 3. *Лопатникова Н. Н.* Лексикология современного французского языка / Н. Н. Лопатникова, Н. А. Мовшович. – [4-е изд.]. – М. : Высш. шк., 2001. – 247 с. 4. *Lehmann A.* Introduction à la lexicologie. Sémantique et morphologie / Lehmann Alise, Martin-Berthet Françoise. – P. : Nathan, 2002. – 201 p. 5. *Гегель Г. В. Ф.* Наука логики / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. – Спб. : Наука, 1997. – 349 с. 6. *Лао Цзи* Дао Де Цзинь [Електронний ресурс] / Лао Цзи. – Режим доступу : http://ua.philosophy-of-religion.org.ua/tao_te_ching.html 7. *Abel C.* Über den Gegensinn der Urworte [Електронний ресурс] / Carl Abel. – Leipzig, 1884. – 65 p. – Режим доступу : http://ia700503.us.archive.org/19/items/berdengegensin00abel/berdengegensin00abel.pdf
8. *Barthes R.* L'Obvie et l'obtus / Roland Barthes. – P. : Seuil, 1982. – 295 p. 9. *Шерцль В. И.* О словах с противоположными значениями (или о так называемой энантиосемии) / Викентий Иванович Шерцль // Хрестоматия по истории русского языкознания / под ред. Ф. П. Филина. – М. : Высшая школа, 1973. – С. 259–264. 10. *Larue-Tondeur J.* Ambivalence et énantiosémie: thèse de doctorat [Електронний ресурс] / Josette Larue-Tondeur. – Université de Nanterre – Paris X, 2009. – 352 p. – Режим доступу : http://hal.inria.fr/docs/00/41/00/88/PDF/Ambivalence_et_enantiosemiepourpublication.pdf
11. *Новиков Л. А.* Антонимия в русском языке (Семантический анализ противоположности в лексике) / Лев Алексеевич Новиков. – М. : Изд-во МГУ, 1973. – 290 с. 12. *Іващенко В.* Термінологічна репрезентація типологічних різновидів енантіосемії в когнітопросторі лінгвістики/ Вікторія Іващенко // Проблеми української термінології : зб. наук. праць / відп. ред. Л. Полюга. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2010. – 202 с. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6992/1/23.pdf
13. *Червоножка В. С.* Енантіосемія в сучасній болгарській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 "Слов'янські мови" / Валентина Семенівна Червоножка ; Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 20 с. – Режим доступу : http://disser.com.ua/contents/3588.html 14. *Махмутова Л. Р.* Основные типы энантиосемии в современном русском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язик" / Люция Рафаиловна Махмутова ; Казанск, гос. ун-т им. В. И. Ульянова-Ленина. – Казань, 2009. – 24 с. – Режим доступу : www.ksu.ru/uni/sank/db/filebase/.../779.doc 15. *Шелестюк Е. В.* Диахронический аспект энантиосемии / Елена Владимировна Шелестюк // Материалы Междунар. науч.-практ. заоч. конф. ["Слово в пространстве языка"], (Ульяновск, 2011 г.). – Ульяновск : ГОУ УлГПУ им. И. Н. Ульянова, 2011. – С. 119–130. 16. *Andrievska A.* Cours de lexicologie française / A. Andrievska. – Kiev : Edition de l'Université de Kiev, 1958. – 139 p.

© Смущинська І. В., Бойко О. О.

ТЕЛИЧКО В. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОФЕСІЙНО-МАРКОВАНІ НІКИ ЯК ЗАСІБ ФАХОВОЇ САМОРЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НА АНГЛОМОВНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-ФОРУМАХ

Статтю присвячено дослідженню професійно-маркованих ніків як мовних засобів вираження фахової саморепрезентації особистості на англомовних професійних Інтернет-форумах педагогів та комп'ютерних спеціалістів. Здійснено спробу системно описати мережеві імена, вибір яких пов'язаний зі сферою фахової діяльності їх носіїв з урахуванням мовних (лексико-семантичних, синтаксичних, графічних) та комунікативно-прагматичних особливостей.

Ключові слова: професійно-марковані ніки, фахова (професійна) саморепрезентація, англомовний професійний Інтернет-форум, професійна віртуальна спільнота.

Статья посвящена исследованию профессионально-маркированных ников как языковых средств выражения профессиональной саморепрезентации личности на англоязычных профессиональных Интернет-форумах педагогов и компьютерных специалистов. В статье сделана попытка системно описать сетевые имена, выбор которых связан со сферой профессиональной деятельности их носителей с учетом языковых (лексико-семантических, синтаксических, графических) и коммуникативно-прагматических особенностей.

Ключевые слова: профессионально-маркированные ники, профессиональная саморепрезентация, англоязычный профессиональный Интернет-форум, профессиональное виртуальное сообщество.

The article studies professionally marked nicknames as linguistic means of realization of the personality's professional self-representation based on the English language professional online discussion forums for teachers and computer specialists. The article attempts to give a systematic description of the virtual nicknames, which reflect the users' professional area, taking into account language (lexico-sematic, syntactic, and graphical) as well as communicative and pragmatic peculiarities.

Key words: professionally marked nicknames, professional self-representation, English language professional online discussion forum, professional virtual community.

Антропоцентризм сучасних лінгвістичних студій, присвячених вивченню особливостей Інтернет-комунікації, на перший план висуває дослідження, у фокусі яких перебуває проблема способів саморепрезентації мовної особистості в Мережі, одним з яких виступає обране користувачем мережеве ім'я або нік (псевдонім, нікнейм, ніконім) [1–7].

Актуальність пропонованої статті зумовлена зростаючим інтересом сучасних лінгвістичних студій до вивчення комунікативно-прагматичних особливостей Інтернет-комунікації, пов'язаних з вибором мережевого імені як складової стратегічної програми учасників спілкування, від якої

© Теличко В. О.

залежить результат комунікативної взаємодії. Не дивлячись на широкий діапазон дослідницької тематики сучасних ономастичних розвідок, зосереджених на вивченні специфіки антропонімічної номінації в Мережі, подальших досліджень потребують особливості мережевих імен з огляду на різні жанри Інтернет-комунікації, що визначає **новизну** пропонованого дослідження.

В Інтернет-комунікації нік виступає своєрідним аналогом антропоніму, що позначає реальне особисте ім'я індивіда, та обирається користувачем з метою позиціонування себе як члена віртуальної спільноти. На думку російської дослідниці Ю. В. Чепель, вибір ніку дає змогу досягти декількох цілей: індивідуалізуватися, репрезентувати себе та привернути увагу інших комунікантів до своєї персони [5:10–11]. Вибір ніку учасником професійної віртуальної спільноти (ПВС) нерідко відображає його приналежність до сфери фахової діяльності, спільної для всіх членів спільноти, тобто виступає засобом фахової саморепрезентації особистості поряд із профілем користувача, що деталізує або пояснює відображувані у мережевому імені дані.

Метою цієї статті є виділити та системно описати професійно-марковані ніки (ПМН) як мовні засоби вираження фахової саморепрезентації користувачів на англомовних професійних Інтернет-форумах (АПІФ).

Об'єктом пропонованого дослідження виступають мережеві імена, пов'язані зі сферою професійної діяльності їх носіїв, а **предметом** – їх системний опис з урахуванням лексико-семантичних, синтаксичних, графічних та комунікативно-прагматичних особливостей.

Матеріалом дослідження послугували ПМН, обрані учасниками АПІФ двох фахових галузей – педагогів (вихователів, вчителів, викладачів) та комп'ютерних спеціалістів з метою позиціонування власної ідентичності в Мережі.

Позиціонуючи себе як учасника ПВС, користувач може обрати ім'я, що відповідає його реальній соціальній ідентичності, або сконструювати новий віртуальний образ повністю за власним вибором [3]. Саморепрезентацію, що максимально відповідає реальній, вважають експліцитною, за якою ідентичність (Я-концепція, Я-для-себе) максимально збігається з соціальною роллю (ролями) особистості, з уявленням Я-для-інших. Іншим різновидом саморепрезентації у віртуальному середовищі є імпліцитна, за якої користувач виражає приховану ідентичність, що відповідає Я-для-себе, але може не збігатися із

соціальною роллю (ролями) людини [6:241]. Сучасна дослідниця Х. Бечар-Ізраелі зазначає про надання переваги нікам, певною мірою пов'язаних з реальною ідентичністю мовця (таких, що реалізують експліцитну саморепрезентацію), пояснюючи таку тенденцію тим, що користувачам цілком природно демонструвати свою ідентичність у несенсорному середовищі, оскільки це виступає одним із небагатьох засобів відображення свого Я [7].

Максимально відповідають експліцитній саморепрезентації ніки, що відображають реальне ім'я та/або прізвище користувача [6:241]:

а) відображення тільки прізвища: *hiatt*; *kanowsky*; *KEEN* (з використанням графічного прийому капіталізації);

б) відображення імені: *Tina*; *fred*; *Elizabeth*; *maryanne*; *daniel*; *Daisy5*;

в) прізвище + ім'я (в повній або скороченій формі): *brettcrutch* (від Brett Crutchfield); *LeeWa* (від Lee Waechter); *ryancassell*; *mikebarnett.*

Продуктивною словотвірною моделлю для творення антропонімів, пов'язаних з експліцитною саморепрезентацією, є додавання ініціалів користувача до повної форми прізвища або імені:

а) абревіація імені в ініціальній або фінальній позиції ніку: *gdavidson (*від Greg Davidson); *lfife* (від Lori Fife); *jwalke* (від Jason Walke); *Khedges* (від Kathryn Hedges); *newellm* (від Mark Newell); *sanborns* (від Suzanne Sanborn);

б) абревіація прізвища та другого імені (за наявності): *MicheleB* (від Michele Bavuso); *GermanD* (від German Diaz); *MeganW* (від Megan Willis); *AllisonLM* (від Allison L. McCain); *AllisonVC* (від Allison V. Cecil).

Користувачі АПІФ педагогів та комп'ютерних фахівців надають перевагу зменшувальним формам імені, що особливо помітно при аналізі заключних формул і підписів повідомлень, які також виступають засобом фахової саморепрезентації мовця.

Преференції англомовних комунікантів щодо вживання зменшувальних форм імені пов'язані з двома факторами: по-перше, це зумовлено загальною тенденцією носіїв англійської мови вдаватися до скорочених форм слова усюди, де це можливо; а по-друге, деякі демінутивні форми, утворені за допомогою суфіксів -ie, -e, -y, -ey надають імені фамільярно-розмовне та позитивне емоційне забарвлення [8]. Обираючи нік у вигляді зменшувальної форми свого імені (*Tess*; *Gill*; *mimi6*; *JoniA*; *JeffC*) або зазначаючи у заключній частині посту демінутивну форму антропоніму у клішованій формулі прощання (*Thanks, Jim*; *cheers, joe*; *All the best.....Tom*; *Regards, Jeff Cooper*; *Cheers, Sue*), або у формулі

підпису повідомлення із відображенням реального соціального статусу (*Kathy Welch-Martin*, *Mathematics Teacher*, *Wainwright Middle School*; *Lin Wozniewski*, *Lecturer Chemisty/Physics*, *Indiana University Northwest*; *Tony J. Hiatt*, *Biology/Env. Science Teacher*), користувач демонструє, якій формулі звертання він надає перевагу.

Відповідаючи на повідомлення, комуніканти зазвичай використовують у формулах звертання зменшувальну форму імені користувача, відображену ним у ініціальному повідомленні. Наприклад, у ввічливій формулі прощання із побажанням успіху адресату *Good luck, Dan* мовець сигналізує про те, якому звертанню він надає перевагу. Дотримуючись норм мовленнєвого етикету, адресат робить у реактивному повідомленні "комунікативний подарунок", використовуючи у формулі звертання бажану демінутивну форму імені: *Dan*, *Thanks for the tips*. Така тенденція до вживання зменшувальної форми імені у формулах звертань виступає мовним засобом реалізації стратегії ввічливості зближення, що сприяє встановленню позитивного емоційного настрою, налагодженню міжособистісних стосунків і забезпечує оптимізацію комунікативного процесу.

Окрім мережевих імен, що відображають ім'я та/або прізвище користувача, учасники АПІФ педагогів і комп'ютерних спеціалістів обирають ніки, пов'язані з поняттями у сфері їхнього фаху. З огляду на професійно-діяльнісний критерій виокремлено такі групи ПМН:

- ніки, що позначають назву професії учасника форуму, побудовані на основі лексичних одиниць з агентивним суфіксом -er: *Teacherbee_4*; *ccsteacher001*; *2011programmer*; *40developer7*; *800webmaster*; *!webmaster*. Окремо до цієї групи слід віднести ніки на англомовних педагогічних форумах, номінація яких є реалізацією стратегії економії мовленнєвих зусиль [9] в Інтернет-комунікації: *tchrrx*; *woodstocktchr* (скорочення форми лексеми "teacher" шляхом елімінації голосних);

- ніки, що відображають детальні професійні дані користувача форуму, зокрема його спеціалізацію у фаховій сфері, посаду, досвід роботи тощо.

Наприклад, про початок кар'єри та відсутність досвіду роботи свідчать такі ніки як *Newby25*; *$skills=NULL*; *earlylearner*, при цьому при виборі імені користувач може підкреслити, у якій сфері він розпочинає свою професійну діяльність. Так, обравши нік на зразок *$phpNewbie* або *$phpnewb=me* учасник професійного форуму комп'ютерних спеціалістів позиціонує себе як новачка у сфері php-програмування, який приєднується

до форуму з метою отримання професійних знань від більш досвідчених фахівців.

Мотивом для вибору мережевого імені також може стати багатий досвід роботи та високий рівень знань у сфері свого фаху. Наприклад, нік учасника АПІФ вчителів *10yearteacher* відображає десятирічний досвід педагогічної роботи його носія, що підтверджується у профілі користувача – "*I have over 10 years experience teaching middle grades students at five different schools*: *mostly 6th grade language arts and science*" [11].

На англомовних професійних педагогічних форумах мережеве ім'я індивіда може відображати інформацію про клас, з яким працює вчитель: *pro/new2grade*; *FirstGrader*; *iteach4th*; *teacher1st!*; предмет, який викладає фахівець: *Ms.History*; *historynerd39*; *NJMath*; посаду або спеціалізацію у відповідній галузі діяльності, що нерідко пов'язана зі специфічними англомовними реаліями педагогічної сфери: *1ESLTeacher* (відображення спеціалізації вчителя, пов'язаної з викладанням англійської мови іноземним учням); *PAguestteach*; *SubberCA* (актуалізація посади учасника форуму "guest teacher" або "substitute teacher", тобто вчителя, що виходить на заміни). Мережеве ім'я користувача може містити більш детальні дані, пов'язані з його роботою, зокрема інформацію про клас, на якому спеціалізується педагог, місце роботи тощо. Наприклад, нік користувача англомовного педагогічного форуму *2ndGrTchrTX82* повідомляє інформацію не тільки про спеціалізацію вчителя (викладання учням другого класу), а й про штат, де знаходиться школа, в якій працює педагог (Техас). Таким чином, нік за допомогою широкого вживання скорочених форм слів (як загальноприйнятих, так і індивідуально-авторських) та шляхом поєднання знаків різних семіотичних систем (літер і цифр) може виступати важливим засобом фахової саморепрезентації учасника форуму. Відображувана у ніку *2ndGrTchrTX82* інформація підтверджується у профілі його носія: *About 2ndGrTchrTX82*: *Position*: *Classroom Teacher*; *Grade*: *Second Grade*; *Location*: *Texas* [11].

На англомовних форумах комп'ютерних спеціалістів ніки користувачів відображають інформацію про мови програмування, з якими пов'язана специфіка роботи фахівців: скриптову мову програмування php: *Mark_php*; **-phpMP-**; *1php*; високорівневу мову програмування Python: *#!/bin/python*; *#!usr/bin/pyth*; мову програмування Java: *-JavaBoy-*; *000Jawasteme37*; *000Jawasteme35*; а також приналежність до професії веб-дизайнерів: *a1 web design*; *404Design*; *3wdesign*; *4webdesign*.

Враховуючи зв'язок професійної діяльності комп'ютерних спеціалістів зі сферою інформаційно-обчислювальних технологій, ПМН учасників форумів цієї фахової галузі можна класифікувати за інформаційно-технологічним критерієм:

- номінації глобальної мережі та власні назви браузерів, що забезпечують перегляд веб-сторінок: *01internet*; *123internet*; *0pera*;

- ніки, пов'язані з одиницями виміру, що використовують в обчислювальних технологіях для характеристики інформації, зображення, частоти: *128bit*; *8pixel*; *2Bit*; *99mb*; *996Mhz*;

- ніки, пов'язані з популярним лінгвокультурним типажем віртуального дискурсу – хакером [11]: *i dont hack*; *.Hack*; *.hack//SIGN*;

- ніки, що відображають різні комп'ютерні реалії: *0kc0mputer*; *<script>*; *0-scripts*; *5icons*; *1freeantivirus*; *@virus@*; *247_IT*. Окремо до цієї групи відносимо ПМН, пов'язані з поняттям дешевого хостінгу – послуги, що дає змогу користувачам Мережі за незначну вартість розмістити веб-сайт або іншу інформацію користувача у віртуальному просторі на сервері хостінг-провайдера. Очевидно, що найвищу цінність набуває безкоштовний хостінг, конструюючи у свідомості комп'ютерних спеціалістів відповідний аксіологічний орієнтир, що стає мотивом для обирання мережевого імені: *2freehost*; *#1CheapHosting*; *2cheaphost.com*.

Серед креативних номінативних моделей ніків учасників форумів комп'ютерних спеціалістів можна виокремити такі, що нагадують утворення доменних імен веб-сайтів із популярним розширенням .com та .net: *123-host-me.com*; *123finder.com*; *5GBHosting.com*; *10-Domains.com.NET*, а також подібні до номінативних механізмів генерування адреси електронної пошти: *1@activant.in*; *1337hovie@gmail*. До оригінальних номінацій, утворених за допомогою графічних засобів, можна віднести ніки *dev/null* та */dev/null/me*, які повністю відтворюють назву спеціального файлу в системах класу UNIX – /dev/null за допомогою комбінації відповідних символів і літер.

Учасники АПІФ при виборі мережевого імені намагаються позиціонувати себе як носіїв певних професійно-особистісних рис, що асоціюються з відповідною сферою фаху. З огляду на професійно-особистісні риси учасників англомовних педагогічних Інтернет-форумів було виокремлено три основні тематичні групи ніків, що характеризують професію педагога: 1) сприйняття роботи як покликання; 2) індивідуально-особистісні риси; 3) професійні знання та вміння.

Перша група мережевих імен охоплює ПМН, що відображають захоплення педагогічною діяльністю та демонструють вибір відповідного кар'єрного напрямку як життєвого шляху: *lovetoteach15*; *teachwitheart*; *alwaysteach*. Значна кількість антропонімічних словосполучень цієї групи побудована на основі широковживаних в Інтернет-комунікації графічних трансформацій, зокрема використання принципу фонетичності письма, що порушує традиційні норми орфографії та передбачає заміну літер або складів слова співзвучними цифрами: *YILuv2Teach*; *teacher4lf*; *4everteacher*; *l0vet0teach*; *Luv4teaching!*.

До другої групи відносимо ніки, в яких відображені індивідуально-особистісні якості користувачів, виділені ними як домінантні для конструювання привабливого образу члена ПВС. Вчителі прагнуть справити добре враження на інших учасників професійного форуму, обираючи імена з позитивною конотацією: *sweettreat122*; *simplysweet87*; *Nice Teacher*; *nicensweet*. Мотивація для вибору такого ніку є прагматично зумовленою, пов'язаною з бажанням досягти гармонійну комунікативну взаємодію з іншими членами ПВС, поштовхом до якої виступає створений за допомогою ніку позитивний віртуальний образ користувача.

Найбільш виразні якості, які учасники професійної педагогічної віртуальної спільноти прагнуть розкрити у своєму віртуальному образі при виборі мережевого імені, відтворюють палітру таких індивідуально-особистісних рис:

- доброта та чуйність: *kind.teacher*; *kind&loving*; *kind2others*; *kindygirl*; *openheart*;

- толерантність та неупередженість: *Open-minded*; *open2ideas*; *openmind*;

- жага до навчання та знань: *Always Study*; *always learn*; *life4learning*; *life is study; live 2 teach*; *Curious Mind*; *curious ed*; *Live to learn*; *Learn n grow*; *learn&teach*; *Learn 4 life*. Ніки, що відносяться до цієї тематичної групи, демонструють специфіку роботи педагога, яка полягає у постійному саморозвитку та вдосконаленні професійних знань. Мотивом для утворення віртуальних імен, що тематично пов'язані з цією групою, також виступає інтерес до книг та читання, який шліфує ерудицію вчителя як складову професійної педагогічної компетенції: *Readerforlife*; *booksrfun3*; *bookgeek59*; *lv2read*;

- справедливість та об'єктивність: *truthseeker*; *fair2teach*; *Fair Teacher*; *Objectivity*;

- творчий підхід до викладання: *cre8ive*; *cre8ivemind*; *!N$P!R!Ng*; *cre8ivteacher*;

- оптимізм: *optimist05*; *Optimistic*; *live&laugh*; *life is good*; *life is great*; *Life'sacharm*;

- гуманізм – любов до дітей: *luv2tchkids2*; *kids2luv*; *happykids*; *kidsrfun*; *kids forever*. У межах цієї групи мережевих імен можна виокремити гендерно-марковану підгрупу, мотивом для формування якої є асоціативні зв'язки професії педагога з материнською любов'ю, оскільки справжнього вчителя нерідко характеризує порівняння з найближчою для дитини людиною – матір'ю. Варто відмітити, що ніки цієї тематичної підгрупи окрім гендерної специфіки, також характеризуються звуженням змістового обсягу поняття професії "вчитель" до спеціалізації педагога дошкільних навчальних закладів та молодших класів школи, що виформовує основу для побудови асоціативних зв'язків із концептом "мати": *momteach310*; *momfirst*; *ForeverMom*; *mom23kids*; *2ndGradeMama*.

Бажані навички та вміння у сфері педагогічної діяльності, які учасники ПВС прагнуть здобути чи вдосконалити у процесі спілкування та обміну досвідом з іншими користувачами форуму, актуалізує третя група ПМН: *tryingtoteach*; *canteach1st*; *canteachu2*; *knowledge pro*; *knowing*; *Pro Teacher*. Креативними номінаціями у лінгвістичному плані в межах цієї групи ПМН є мережеві імена користувачів форуму, що побудовані за моделлю "іменник word + лексема з агентивним суфіксом, який позначає виконавця дії": *word dancer*; *wordchaser*; *WordDoctor*; *wordcollector*; *word monger* або інші антропонімічні словосполучення на основі лексеми "word": *word art*; *Word Wizard*; *Word Nerd*; *wordsmith.* Висока продуктивність номінацій такого типу відображає прагнення учасників форуму репрезентувати себе як "митців слова", оскільки вміння правильно, ясно та виразно висловлювати свої думки, тобто володіти культурою мовлення є важливою ознакою професійно-педагогічної майстерності.

Джерелом для утворення ніків на англомовних професійних педагогічних форумах також послуговують апеляції до прецедентних висловів з англійської та латинської мов, що характеризуються менторською тональністю та втілюють важливі життєві настанови, пов'язані із професійним самовдосконаленням та плеканням у собі таких рис як терпимість, неупередженість, оптимізм: *DumSpiroSpero* (лат. "допоки дихаю – сподіваюсь"); *live&letlive*; *liveandlearn2* (алюзія англійського ідіоматичного вислову "you live and learn"); *cogito* (апеляція

до латинського крилатого вислову “cogito ergo sum” – “я мислю, отже, існую”).

При порівнянні мережевих імен користувачів на АПІФ педагогів та комп’ютерних спеціалістів було відмічено тенденцію до вибору ніку у відповідності до характеру віртуального образу, який користувач прагне продемонструвати іншим членам спільноти. Створення привабливого віртуального образу забезпечує локальна стратегія ввічливості зближення (стратегії позитивної ввічливості) “будь оптимістичним” [8], яка спрямована на зближення комунікантів та сприяє оптимізації спілкування. Як зазначає російська дослідниця Т. В. Ларіна, широке використання комунікантами стратегії ввічливості зближення зумовлено культурними особливостями англомовної комунікації, яка відноситься до індивідуалістичних культур. Цей тип культур на відміну від колективістських вимагає для встановлення контакту додаткових комунікативних зусиль з метою скорочення дистанції між співрозмовниками, тобто демонстрації підвищеної зацікавленості, уваги та прихильності до адресата [8].

За характером створюваного віртуального образу ніки учасників АПІФ можна класифікувати на позитивно-зорієнтовані та провокаційні. Такий поділ зумовлений бажанням користувача продемонструвати значимість своєї приналежності до певної віртуальної спільноти, у зв’язку з чим розрізняють позитивну/нейтральну та епатажну саморепрезентацію [6].

Створення сприятливої комунікативної атмосфери на АПІФ забезпечують позитивно-зорієнтовані ніки, що відображають принцип “позитивного мислення” та реалізують комунікативну стратегію “будь оптимістичним”. Ніки цієї групи репрезентовані імперативними словосполученнями: *smilebehappy1*; *KeepOnSmiling*; *Keep Going*; *keep.smiling!*; *Keep Trying!; 007keep_cool*.

Проте особливості віртуального світу, зумовлені анонімністю комунікантів, відсутністю обмежень фізичного простору, психологічною розкутістю, мають свій вплив навіть на учасників ПВС, незважаючи на їхній більший ступінь регламентованості порівняно з загально тематичними Інтернет-ресурсами. Бажання індивіда продемонструвати своє унікальне “Я”, протиставляючи себе віртуальній спільноті, є виявленням стратегії епатажної саморепрезентації, яка нерідко пов’язана з девіантною поведінкою в Мережі [6]. Девіантна поведінка у віртуальному просторі виступає способом реакції на анонімність, що відображає

бажання бути поміченим, краще у негативній формі, аніж бути абсолютно анонімним, непоміченим, невидимим [3]. Керуючись подібним мотивом, користувач може вдатися до "провокаційної" номінації при виборі свого імені. Результатом такої номінативної преференції стають провокаційні ніки, репрезентовані на форумах комп'ютерних спеціалістів, які конструюють девіантний образ користувача у віртуальному просторі:

1) мережеві імена, що містять семантику "розладу" та "хаосу": **_ShOcKeR_**; *-\\ChAoS//-*; *0anarchy*; *(antihero)*;

2) ніки-імперативні словосполучення провокаційного характеру: *!!seduce-women!*; *!buy_drugs*;

3) "демонічні" ніки, що відтворюють явища потойбічного світу: *13thGhost*; *-Infernal-*; *devil007*; *13horrorshow13* (для підсилення прагматичного впливу, пов'язаного з викликанням емоції страху у співрозмовника, застосовують графічний прийом – повторне вживання цифр із символічним значенням "чортової дюжини" у позиції на початку та кінці слова);

4) мережеві імена, побудовані на основі пейоративних лексем: *#PissedOff*; *#CFSUCKS#*;

5) ніки, у яких відображене свідоме бажання користувача протиставити себе віртуальній спільноті: *-=CC=-Renegade*; *0utsyder*;

A L I E N.

Реалізація стратегії саморепрезентації на досліджуваних АПІФ зумовлена специфікою ПВС, у межах яких вони функціонують. Наявність групових цінностей, кодексу мережевих норм і правил комунікативної взаємодії, визнання спільної мети – комунікації з метою отримання та вдосконалення фахових знань між учасниками віртуальної спільноти дає змогу нам виокремити стратегію обміну професійною інформацією у спілкуванні між членами ПВС. З огляду на мережеві імена користувачів АПІФ реалізацією цієї стратегії є:

а) тактика інформаційного запиту: ніки-розповідні конструкції з перформативним дієсловом: *Ineedideas*; *ineedinfo*; *infoneeded*; *1need2know*; *help wanted*; *ineedsomehelp*; ніки-найменування осіб: *INFOSEARCHER*; *infoseeker*; ніки-імперативні конструкції з дієсловом "help": *Help Me Learn*; *help me now*; *help me teach*; *help please*; *help!!!!*; ніки-питальні конструкції: *Canyouhelpme*; *What to do*;

б) тактика інформування: *Informer313*; *advisor*; *AdvisorH*; *Info2share*;

в) тактика заохочення інформаційного обміну: *Share ideas*; *share&learn*; *shareideas*.

Креативною номінацією в межах цієї групи мережевих імен є нік *shareiscare*, що у виразній стилістичній формі, яка досягається шляхом римування його компонентів, відтворює ідею цінності обміну фаховою інформацією для членів ПВС.

Отже, нік учасника АПІФ виступає засобом фахової самоідентифікації та саморепрезентації особистості як члена ПВС, а також відображає реалізацію тактико-стратегічного репертуару комунікантів, спрямованого на конструювання віртуального образу учасника спільноти та регулювання оптимальної комунікативної взаємодії.

Перспективи подальших розвідок вбачаються у висвітленні інших комунікативно-прагматичних особливостей АПІФ, зокрема пов'язаних із визначенням арсеналу засобів, що сприяють оптимізації професійного спілкування між членами віртуальної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андрианова Н. С.* Ник посетитетя чата как речевой поступок [Электронный ресурс] / Наталия Сергеевна Андрианова // Східнослов'янська філологія : зб. наук. праць. – Горлівка : Вид-во ГДПІІМ, 2009. – Вип. 17 : Мовознавство. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Sfil/Mova/2009_17/index.htm 2. *Аникина Т. В.* Имя собственное в Интернет-коммуникации / Татьяна Вячеславовна Аникина // Известия Уральского государственного университета. – 2010. – № 2(75). – С. 71–76. 3. *Жичкина А. Е.* Стратегии самопрезентации в Интернет и их связь с реальной идентичностью [Электронный ресурс] / Анастасия Евгеньевна Жичкина, Елена Павловна Белинская. – Режим доступа : http://flogiston.ru/articles/netpsy/strategy 4. *Компанцева Л. Ф.* Интернет-лингвистика: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический подходы : [монография] / Лариса Феликсовна Компанцева. – Луганск : Знание, 2008.– 528 с. 5. *Чепель Ю. В*. Специфика синонимии в Интернет-коммуникации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Юлия Владимировна Чепель ; Курск. гос. ун-т. – Курск, 2009. – 24 с. 6. *Шевченко И. С.* Выбор интернет-прозвища как тактика самопрезентации в интернет-дискурсе / Ирина Сергеевна Шевченко // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 82. – Т. 2. – С. 240–242. 7. *Bechar-Israeli H.* From "Bonehead" to "cLoNehEAd": Nicknames, Play and Identity on Internet Relay Chat [Electronic resource] / Haya Bechar-Israeli // Computer-Mediated Communication. – 1995. – 1 (2). – Mode of access : http://jcmc.indiana.edu/vol1/issue2/bechar.html 8. *Ларина Т. В.* Категория вежливости и стиль коммуникации: Сопоставление английских и русских лингво-культурных традиций / Татьяна Викторовна Ларина. – М. : Языки славянских культур, 2009. – 507 с. 9. *Столярова М. О.* Етикет у віртуальній англомовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Марина Олександрівна Столярова ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с. 10. *Лутовинова О. В*. Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса : [монографія] / Ольга Васильевна Лутовинова. – Волгоград : Изд-во ВГПУ "Перемена", 2009. – 477 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. *ProTeacher Community* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.proteacher.net 12. *Dev Shed Forums* [Electronic resource]. – Mode of access : http://forums.devshed.com/ 13. *Inquiry Learning Forum* [Electronic resource]. – Mode of access : http://ilf.crlt.indiana.edu/ 14. *Tapped In* [Electronic resource]. – Mode of access : http://tappedin.org/tappedin/

© ***Теличко В. О.***

ТОЛСТОВА О. Л.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДОМІНАНТНІ МОТИВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ІСПАНСЬКОЇ СОМАТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті здійснено аналіз фразем іспанської мови з точки зору вмотивованості соматичного компоненту, визначено та описано домінантні мотиваційні моделі.
Ключові слова: фразеологізм, соматизм, мотивація, когнітивна модель, концептуальна метафора, концептуальна метонімія.

В статье проведен анализ фразеологизмов испанского языка с точки зрения мотивированности соматического компонента, определены и описаны доминантные мотивационные модели.
Ключевые слова: фразеологизм, соматизм, мотивация, когнитивная модель, концептуальная метафора, концептуальная метонимия.

The article deals with the interpretation of Spanish phraseological units taking into consideration the motivation of the somatic component, the dominant motivation models are determined and analyzed.
Key words: phraseological unit**,** somatism**,** motivation, cognitive model, conceptual metaphor, conceptual metonymy.

Актуальною проблемою сучасної лінгвістики стали дослідження відображення дійсності у свідомості людей та форм цього відображення. Однією з таких форм виступає фразеологічна одиниця, дослідження якої дає можливість простежити взаємозв'язок мови, світобачення та ментальності нації.

Мета статті – виділити та описати домінантні моделі іспанських соматичних фразеологізмів.

Об'єктом дослідження виступає вмотивованість соматичного компонента фразеологізмів іспанської мови.

Дослідження здійснено на **матеріалі** лексикографічних джерел, а також творів іспаномовної художньої літератури XX століття. Проаналізовано фразеологізми з 34 соматизмами, у тому числі з квазісоматизмом *alma.* Вибір соматизмів визначається їхньою фразеотвірною потенцією.

У попередніх статтях ми аналізували фразеологізми з кожним соматизмом з точки зору вмотивованості соматичного компонента. На основі здійсненого аналізу виявлено, що домінантними для соматичної фразеології виступають такі мотиваційні моделі: ЧАСТИНА ТІЛА ЗАМІСТЬ ЛЮДИНИ, ЧАСТИНА ТІЛА ЗАМІСТЬ

© Толстова О. Л.

ЗДІБНОСТЕЙ, ЧАСТИНА ТІЛА Є ВМІСТИЛИЩЕ. Домінантна модель є така, що залучається до творення найбільшої кількості фразеологізмів з різними соматизмами. Отже, розглянемо докладно кожну із виділених моделей.

Більшість соматизмів здатні позначати людину прямо чи опосередковано. Концептуальна метонімія ЧАСТИНА ТІЛА ЗАМІСТЬ ЛЮДИНИ найчастіше використовується для надання людині експресивно-оцінної характеристики, опису її дій та вчинків, її психофізичного, емоційного стану тощо. Концептуалізація людини в соматичних фраземах має специфічні риси для кожного соматизму:

Соматизми *corazón, alma* позначають особу в певному морально-етичному ракурсі: *... claro es que en realidad no necesitaba preguntar nada porque como nunca faltan almas caritativas, y menos en los pueblos de tan corto personal, gentes hubo a quienes faltó tiempo para venir a contármelo todo* [5:15]. Крім того, використовуються у функції пестливого позначення людини при звертанні, що свідчить про їх позитивний семантичний потенціал: *Sin embargo, pobre corazón, Judas no soñó con gobernar* [6:154].

Голова є одним з найбільш важливих органів людини, оскільки є осередком перцептивним здібностей, тому нерідко саме ця частина тіла використовується для позначення людини в цілому. Так, наприклад, фразеологізм *cabeza loca* можемо перефразувати як *persona loca.* Найчастіше цей тип мотивації наявний у фразеологізмах на позначення присутності: *A veces llegaba alguna compañera y todos ansiaban poner la cabeza en su regazo, pero eso tampoco era posible* [7:66].

Фраземи із соматизмом *mano* позначають переважно людину як робочу сила й джерело інформації: *Esta es una información de enésima mano, como es de suponer …* [6:260]. *El cuarto día ella, vestida con una túnica sencilla, recibió a sus suegros para agasajarlos con platos preparados por su propia mano* ...[7:53].

Cuerpo – соматизм, пов'язаний з людиною, як носієм фізичних якостей. Такі фразеологізми найчастіше супроводжуються предикатом фізичної дії: *Aburridos, cansados, dimos con nuestros cuerpos en una tienda de montañés próxima a la Puerta del Mar* [5:51].

Фразеологізми з партонімами *pies, piernas* позначають людину як істоту, що здатна пересуватися в просторі: *Ortega y Vergara, los dos relatores, empezaron entonces a leer, alternativamente, las*

© Толстова О. Л.

sentencias, en tanto los condenados, por su propio pie o ayudados por los familiares, se relevaban desordenadamente en el púlpito para escucharlas [8:292].

Більшість фразем, в яких реалізується метонімія LENGUA POR PERSONA пов'язані з мовленнєвою діяльністю, тут переважають одиниці з негативною оцінністю – людина характеризується як пліткар, балакун, лихослов: *Algunas bromas tenía que sufrir el estudiante, sobre todo de la Celia, que, según malas lenguas, trataba de arrancarle de su habitual frialdad; pero Roberto no se ocupaba de ella* [9:291].

Соматизм *cara* позначає людину як об'єкт звернення певних дій, це пов'язано з тим, що розмовляючи з людиною, ми зазвичай дивимося їй в обличчя, хоча наші дії спрямовані на неї вцілому: *Me tiraban a la cara la burla más horrible, la de decidir frente a mi impotencia, la de que el chico mirara otra vez al payaso enharinado ...* [10:32]. Тут, крім зазначеної концептуальної метонімії, наявне також метафоричне вживання предиката, що підсилює створюваний образ.

Ніс у різних мовах часто пов'язується зі значенням негативно оцінюваних допитливості чи втручання в чужі справи [1:99], таке значення наявне і в іспанській мові: *Le dije lo que quería que le dijera: que, en vista del éxito de los radioteatros ("en aras de la radiotelefonía nacional, etcétera") se tragara el sapo y no volviera a meter las narices en los dominios del artista* [11:56].

Аналізована модель з соматизмом *nariz* актуалізується також у фразеологізмах на позначення появи людини в певному місці, що пов'язано з тим, що ніс є частиною тіла, що виступає вперед, отже, це перше, що можна побачити при появі людини: *La gente se encerró en sus hogares, sin atreverse a asomar la nariz a la calle, hasta que la Guardia se metió en las casas para sacarlos a golpes y obligarlos a formar fila para rendir el postrer homenaje al Amo, quien ya comenzaba a heder entre las velas de cera virgen y los lirios enviados en aeroplano desde Florida* [7:8].

Здатен позначати людину і соматизм *espalda,* найчастіше, як об'єкт побиття, у поєднанні з метафоричними предикатами: *calentar las espaldas a uno, medirle las espaldas.* Синонімічним варіантом є фразема з соматизмом *cuerpo: – Un día lo que tú debías hacer -dijo el señor Ignacio a Leandro, indignado con las coqueterías de la muchacha- es cogerla en un rincón y allá hartarte ... , y después darla una paliza y*

dejarla el cuerpo hecho una breva ... ; al día siguiente te seguía como un perro [9:5].

Концептуальна метонімія BARBA POR PERSONA актуалізується на позначання людини при розподілі певних матеріальних цінностей: *Repartió el Pastiri tres pesetas por barba, y salieron los cuatro de la taberna, atravesaron la ronda y se metieron en el Rastro* [9:130]. Можливе вживання цієї метонімічної моделі і в інших контекстах: *En cambio la Rata tiene olfato, cuidado con hacer cojudeces delante del coronel y no se me ría nadie en las barbas, soy chiquitito pero me he cansado de ganar campeonatos de yudo* [12:28].

Характерною рисою архаїчної свідомості є опис абстрактних здібностей людини, її вчинків через назви тих органів, які забезпечують ці здібності [2:69], що слугує основу мотиваційної моделі ЧАСТИНА ТІЛА ЗАМІСТЬ ЗДІБНОСТЕЙ. Фреквентальність цього типу мотивації дає змогу зробити висновки про функції та здібності, закріплені в наївній картині світу за різними частинами тіла.

Так, голова пов'язується, головним чином, з інтелектуальними здібностями: *Debes estar mal de la cabeza, se burló Mimí. En mis tiempos eso hubiera sido bien difícil, porque revisaban a todo el mundo a la entrada y a la salida, pero ahora es imposible, tienen un aparato para detectar metales y aunque te tragues el arma te la descubren* [7:97].

Фраземи з компонентом *ojo/s*, крім спектру зорового сприйняття, позначають спостережливість, знання, правильну оцінку дійсності, досвідченість, кмітливість: *Pero a pesar de estas ideas extremas, que ya formaban parte del folclor médico local, sus antiguos alumnos seguían consultándolo aun cuando ya eran profesionales establecidos, pues le reconocían eso que entonces se llamaba ojo clínico* [13:19]. *Entre las muchas maneras de combatir la nada, una de las mejores es sacar fotografías, actividad que debería enseñarse tempranamente a los niños pues exige disciplina, educación estética, buen ojo y dedos seguros* [10:26].

Ніс, у першу чергу, є органом нюху, а також в уявленні іспанського етносу пов'язується зі здатністю до підсвідомого інтуїтивного передбачення. NARIZ POR OLFATO: *¿Por qué voy a ser modesta con mi talento? Además tengo olfato de perro. De algo ha de servirme esta buena nariz: me basta oler un plato para saber qué contiene y hacerlo mejor* [14:180].

© Толстова О. Л.

NARIZ POR INSTINTO: *Con esta sospecha se dedicaron a espiar al viejo; pero él tenía buena nariz y lo notó al momento …* [9:29]. Як зазначає І.Білкова, цей тип метонімії, найімовірніше базується на історичному факті, що люди звичайно нюхали повітря, щоб визначити певні речі: наближення ворога, чи буде дощ тощо [3:65].

Найчастіше фразеологізми з партонімами *oído, oreja* вживаються для експресивної характеристики різних слухових відчуттів: *El traje existe cuando me lo pongo, y la hipoteca y la religión existían cuando terminaba de tocar y la vieja entraba con el pelo colgándole en mechones y se quejaba dé que yo le rompía las orejas con esa-música-del-diablo* [10:37]. Тут модель ЧАСТИНА ТІЛА ЗАМІСТЬ ЗДІБНОСТЕЙ поєднується з метафоричним уявленням про вухо як крихкий предмет.

Позначаючи фізіологічну функцію слуху, соматичні компоненти *oreja/oído* часто відображають також значення уважності у поєднанні з метафорично переосмисленими предикатами: *Se le afinó el oído y se le aguzó la vista, siempre alerta, aun cuando dormía* [7:66].

За соматизмами *boca, lengua* закріплені здібності, пов'язані з мовленнєвою діяльністю, зокрема красномовність: *Bastaba decir aquello que la gente deseaba oír y para eso él contaba con su lengua de oro* [14:18]. Назви благородних металів надають якості позитивного відтінку.

Одна з основних функцій рук – інструментивна, здібності для виконання різних видів фізичної праці: *Tenía buena mano para la aguja y el hilo, y le encantaba echarle una mano al cocinero con el rancho* [15:36].

Ця метонімічна модель актуалізується на позначення не лише фізичних, а й розумових здібностей, таланту: *Era un soneto de la más pura estirpe parnasiana, perfecto, atrvesado por una brisa de inspiración que delataba la complicidad de una mano maestra* [13:266]. Це пояснюється тим, що будь-яка розумова чи творча діяльність (написання віршів, музики тощо) потребує певних фізичних зусиль, іншими словами, роботи руками для отримання кінцевого результату.

Соматизми на позначення різних здібностей і душевних якостей людини часто супроводжуються метафоричними епітетами: *Los*

pueblos como Cuba necesitaban dictadores, mano de hierro para que anduvieran al hilo, decía el padre ... La gente no servía ... [16:126].

Для соматизму *corazón* характерними є концептуальні метонімії, де цей партонім використовується на позначення певної психологічної, психічної чи моральної властивості людини, наприклад:

CORAZÓN POR CORAJE: *Pero a la hora de decisión final no tuvo corazón para causarle a la sobrina el mismo infortunio irreparable que ella había tenido que pastorear desde la juventud, y le permitió servirse de un recurso que le dejaba una ilusión de inocencia* [13:98].

CORAZÓN POR INSTINTO: *¿Habrá sido ella? El corazón me dice ... ¡Pero, calla, ya estoy en casa!* [17:34].

CORAZÓN POR BONDAD*: La gente lo quiere mucho – me decía – , porque es honrado y de buen corazón, y el domingo pasado comulgó de rodillas y ayudó a la misa en latín* [18:38–39]. *La Casilda no tiene corazón. La última noche que pasamos juntos me dijo que yo ya andaba para viejo* [19:15]. Як видно, у людській свідомості моральні якості особистості пов'язуються з просторовими характеристиками та іншими ознаками серця: позитивні риси людини передаються метафоричними атрибутами *bueno* (в інших фразеологізмах також *blando, bendito);* негативні – уподібнюють серце людини до серця тварини (*corazón de chacal (або de fiera, de hiena, de león, de tigre))*, або ж, взагалі, стверджується відсутність цього органу.

Остання, виділена нами домінантна модель – ЧАСТИНА ТІЛА Є ВМІСТИЛИЩЕ. У концептосфері "людина" модель "вмістилище" відіграє надзвичайно важливу роль. Масовість мовних фактів, що фіксують осмислення реалій цієї концептосфери крізь призму вмістилища, пояснюється дією аналогії з базовою асоціацією **людина – вмістилище**. Російська дослідниця Н. А. Ілюхіна визначає уявлення "частина тіла – вмістилище" як метонімію, і зазначає, що різні приклади "є результатом живого процесу метонімічної експансії ментальної моделі й беруть свій початок (через ланцюжок окремих метонімічних переносів або в руслі загальної аналогії) від базового уявлення "людина – вмістилище" [4:121]. Безумовно, наприклад, при характеризації інтелектуальної діяльності людини в межах моделі ГОЛОВА Є ВМІСТИЛИЩЕ присутній метонімічний перенос типу ЧАСТИНА → ЦІЛЕ: людина → голова → череп → мозок → розум, проте, на нашу думку, варто говорити про існування

метонімії всередині метафори, оскільки уявлення про людину як вмістилище є переносом за функціональною схожістю, а не за сумісністю, тобто метафорою. Актуалізація моделі ЧАСТИНА ТІЛА Є ВМІСТИЛИЩЕ має свої специфічні ознаки з різними соматизмами:

Голова сприймається як вмістилище ідей, думок, різноманітної інформації, досвіду: *Durante más de tres años habíamos estado juntas, ella me había dado su cariño y yo le había llenado la cabeza con historias inverosímiles, nos ayudamos, nos protegimos mutuamente y compartimos la risa* [7:38]. *Mil pensamientos cruzaron por mi cabeza en aquel trayecto* [20:66]. Більшість ФО, вмотивованих концептуальною метафорою ГОЛОВА Є ВМІСТИЛИЩЕ супроводжується метафоричними предикатами, які позначають фізичні стани і дії, звичні для людини (*sembrar, hervir, llenar),* що сприяє легкості їхнього переосмислення.

Як відмічає О. О. Селіванова, стала метафорична вбудованість фреймів "голова" й "посуд" є семіотичною ознакою багатьох мов [1:85]. У російській мові маємо вираз: *котелок варит*; в українській: *казанок варить, мати порожню макітру*; від латинського *testa* ("горщик") утворені італійське *testa* й французьке *téte* – "голова", німецьке *Kopf* етимологічно споріднене з англійським *cup* ("чашка"). Отже, можемо стверджувати, що уявлення про голову як вмістилище присутнє в когнітивних прототипах багатьох народів і кристалізується як в лексичних, так і у фразеологічних одиницях, тобто цей тип метафори є фреквенталією. Крім того, якщо пригадати, що в іспанському молодіжному жаргоні для позначення голови використовуються лексичні одиниці *olla, tarro, casco,* виявляється сталий асоціативний комплекс понять "голова" – "посуд, вмістилище".

Соматизм *boca* найчастіше виступає вмістилищем певної інформації, слів: *Fumamos Gauloises, nos dejamos ir hacia el río, y frente a una de las cajas de latón de los libreros del Quai de Conti un recuerdo cualquiera o un silbido de algún estudiante nos trae a la boca un tema de Viváldi y los dos nos ponemos a cantarlo con mucho sentimiento y entusiasmo, y Johnny dice que si tuviera su saxo se pasaría la noche tocando Vivaldi, cosa que yo encuentro exagerada* [10:57].

Модель ЧАСТИНА ТІЛА Є ВМИІСТИЛИЩЕ є характерною для соматизму *cuerpo.* Цей партонім сприймаєтсья як вмістилище

© Толстова О. Л.

різних сутностей, а саме, їжі, відчуттів, емоцій, душі: *Antes del acuerdo, cada vez que uno bajaba al puerto a echarse unos tragos al cuerpo, corría el riesgo de amanecer en otra nave* [14:94]. *El miedo se les metió en el cuerpo y no los abandonó por un tiempo, hasta que se decidieron ponerlo en palabras, para darle forma* [7:13–14].

Груди є вмістилищем серця, яке у свою чергу пов'язується в людській свідомості з емоційною сферою, що зумовлює використання у зворотах соматизму *pecho* як локусу людських емоцій, почуттів, психічних станів: *Seré franco con usted, señora;* ***le abriré mi pecho****. Es que rondaba la casa* [17:48].

Крім того, що серце і душа є органи, що вміщаються в людському тілі й мають певну локалізацію, вони самі можуть метафорично переосмислюватися в конкретних образах вмістилища для різних явищ психіки – думок, емоцій, почуттів людини: *Al anochecer, en el instante opresivo del tránsito, se alzaba de las ciénagas una tormenta de zancudos carniceros, y una tierna vaharada de mierda humana, cálida y triste, revolvía en el fondo del alma la certidumbre de la muerte* [13:29]. *Yo nací en Ávila, la vieja ciudad de las murallas, y creo que el silencio y el recogimiento casi místico de esta ciudad se me metieron en el alma nada más nacer* [20:7].

Пізнати думки, почуття іншої людини означає відкрити це вмістилище, або проникнути всередину: *"Me di cuente por la manera como le temblaba la flor de la solapa mientras abrían los sobres". Le mostró la magnolia de peluche que tenía en la mano, y le abrió el corazón: – Yo por eso me quité la mía – dijo* [13:268].

Як бачимо, модель ЧАСТИНА ТІЛА Є ВМИІСТИЛИЩЕ актуалізується переважно у дієслівних фразеологізмах.

Отже, нами виділено та проаналізовано три домінантні моделі іспанської соматичної фразеології ЧАСТИНА ТІЛА ЗАМІСТЬ ЛЮДИНИ, ЧАСТИНА ТІЛА ЗАМІСТЬ ЗДІБНОСТЕЙ, ЧАСТИНА ТІЛА Є ВМІСТИЛИЩЕ. Аналіз мотиваційної бази дає змогу виділити певні базові схеми сприйняття частин тіла в наївній картині світу іспанського етносу: частини тіла здатні мати фізичні відчуття й мислитися як вмістилище та як матеріальний об'єкт; локалізуються в межах тіла, проте, за певних умов здатні переміщуватися як у межах тіла, так і назовні, що може бути пов'язано з різними психоемоційними станами; кількісні характеристики частин тіла

© Толстова О. Л.

переносяться на якісні: великі вуха → гарний слух, широке чоло → розум.

Перспективним, на нашу думку, є аналіз соматичних фразем на предмет виділення ключових концептів, що реалізуються у соматичній фразеології, що дасть додаткову інформацію про схеми сприйняття частин тіла в наївній картині світу іспанського етносу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Селіванова О. О.* Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / Олена Олександрівна Селіванова – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с. 2. *Виноградов В. В.* Лексикология и лексикография / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Наука, 1977. – 312 с. 3. *Bílcová I.* Czech and English Idioms of Body Parts: A View from Cognitive Semantics / I. Bílcová. – University of Glasgo, 2000. – 99 p. 4. *Илюхина Н. А.* Роль метонимии в интерпретации концептосферы "человек" (на материале ментальной модели "вместилище") / Надежда Алексеевна Илюхина // Вестник Самарск. гос. ун-та. – Самара : Изд-во "Самарский университет", 2002. – № 3. – С. 114–121.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *Cela C. J.* La familia de Pascual Duarte [Електронний ресурс] / Camilo José Cela. – Режим доступу : http://www.franklang.ru/Cela_La%20familia%20de%20Pascual%20Duarte.zip 6. *Sabato E.* Sobre heroes y tumbas [Електронний ресурс] / E. Sabato. – Режим доступу : http://www.franklang.ru/Sabato__Sobre%20heroes%20y%20tumbas.zip 7. *Allende I.* Hija de la fortuna [Електронний ресурс] / Isabel Allende – 198 с. – Режим доступу : http://www.franklang.ru/allende_Hija%20de%20la%20fortuna.zip 8. *Delibes M.* El hereje. [Електронний ресурс] / Miguel Delibes – Режим доступу : http://www.franklang.ru/Delibes,_Miguel_-_El_Hereje.zip 9. *Baroja P.* La lucha por la vida [Електронний ресурс] / Pío Baroja. – 170 p. – Режим доступу : http://www.franklang.ru/Baroja%20-%20La%20lucha%20por%20la%20vida%20I%20_La%20busca_zip 10. *Cortázar J.* Las armas secretas [Електронний ресурс] / Julio Cortázar. – 79 p. – Режим доступу : http://bibliotecairc.no-ip.org 11. *Vargas Llosa M.* La tía Julia y el Escribidor / Mario Vargas Llosa. – Editorial Seix Barral, S. A. Tambor del Bruch, 1977. – 204 с. 12. *Vargas Llosa M.* La ciudad y los perros [Електронний ресурс] / Mario Vargas Llosa – 156 p. – Режим доступу : http://www.hacer.org/pdf/Vargasllosa04.pdf. 13. *Márquez G. G.* El amor en los tiempos de cólera / Gabriel García Márquez. – Bogotá : Editorial La Oveja Negra Ltda, 1985. – 473 p. 14. *Allende I.* Eva Luna [Електронний ресурс] / Isabel Allende. – 110 p. – Режим доступу : http://www.espanol.net.ru/download/isabel_allende-eva_luna.doc.zip 15. *Perez Reverte A.* La sombra del Áquila [Електронний ресурс] / Arturo Pérez Reverte. – 136 p. – Режим доступу : http://www.franklang.ru/Perez-Reverte%20-%20La%20sombra%20del%20Aguila.zip 16. *Puig J. S.* Bertillón 166 / José Soler Puig. – La Habana : Editorial de arte y literatura, 1975. – 171 p. 17. *Unamuno M. de.* Niebla / Miguel de Unamuno. – М. : Цитадель, 2001. – 240 с. 18. *Márquez G. G.* Crónica de una muerte anunciada / Gabriel García Márquez. – Bogotá : Editorial La Oveja Negra Ltda, 1981. – 160 p. 19. *Borges J. L.* El informe de Brodie [Електронний ресурс] / Jorge Luis Borges. – Режим доступу : http://www.franklang.ru/borges,%20jorge%20luis%20-%20el%20informe%20de%20brodie.zip 20. *Delibes M.* La sombra del ciprés es alargada [Електронний ресурс] / Miguel Delibes. – 192 p. – Режим доступу : http://www.franklang.ru/Delibes,%20Miguel%20%20La%20sombra%20del%20cipres%20es%20alargada.zip

© Толстова О. Л.

ТРЕТЯК Ю. Ю.
Запорізький національний університет

СОЦІОДИСКУРСИВНІ ПАРАМЕТРИ ВИЗНАЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ РЕСПОНДЕНТА В ЖАНРІ ФРАНЦУЗЬКОГО ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю

Статтю присвячено дослідженню і спробі категоризації ідентифікаційних ознак респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю.
Ключові слова: ідентичність, ідентифікаційні ознаки, типізація, персоналізація.

Статья посвящается исследованию и попытке категоризации идентификационных признаков респондента в жанре французского газетно-журнального интервью.
Ключевые слова: идентичность, идентификационные признаки, типизация, персонализация.

The article is dedicated to the research and the attempt to cathegorize identificational signs of a respondent in the French mass media interview genre.
Key words: identity, identificational signs, typization, personalization.

Актуальність дослідження зумовлено інтенсивним розвитком антропологічної парадигми в мовознавстві, яка породила гіпернауку чи гіпернапрям – лінгвоантропологію, що охоплює всі дисципліни мовознавчого циклу з людиною як суб'єктом і об'єктом мови та мовлення в центрі [1; 2]. Перегляду класичної моделі соціального персонажу та ролі індивіда у розумінні сучасних суспільних феноменів присвячено й нещодавні соціологічні розвідки, в яких пропонується змінити звичну соціоцентричну орієнтацію досліджень на вивчення процесів індивідуації [3]. З огляду на загальне призначення ЗМІ – надавати інформацію, яка, у свою чергу, "здійснює вплив на мислення індивіда, формує його мовну картину світу, загальну когнітивну базу, ціннісні орієнтири, моделі поведінки" [4], та специфіку жанру інтерв'ю, головною метою якого є подання суспільно значущої інформації в **індивідуальному / персональному** її представленні, наш дослідницький інтерес до суб'єктів поширювальної у медійному інтерв'ю інформації здається цілком виправданим.

Метою статті є дослідження соціодискурсивних параметрів визначення ідентичності респондента у французькому газетно-журнальному інтерв'ю.

Обєктом статті є ідентичність респондентів французького газетно-журнального інтерв'ю.

© Третяк Ю. Ю.

Предмет статті складають соціодискурсивні параметри визначення ідентичності респондентів французького газетно-журнального інтерв'ю.

Матеріалом дослідження для цієї статті стали фрагменти інтерв'ю, опублікованих за період з 2001 по 2011 роки в періодичних виданнях "Le Monde", "Le Figaro", "Madame Figaro", "Le Point", "Le Nouvel Observateur", "L'Express".

Наукова новизна полягає у виявленні і категоризації соціодискурсивних параметрів визначення ідентичності респондентів французького газетно-журнального інтерв'ю.

Останнім часом поняття ідентичності привертає все більшу увагу фахівців у різних галузях знання і практичної діяльності: філософії, суспільних науках, зокрема соціальної психології, дослідженнях медіа, теорії й аналізу дискурсу, політтехнологій тощо. З позицій сучасної феноменології, **ідентичність** – це сутність суб'єкта, це те, що дозволяє йому усвідомити власне існування, яке складається з усвідомлення власного тіла у часі та просторі, своїх знань про світ, переконань суджень і дій (можливості / здатності / права діяти) [5]. Але, щоб таке усвідомлення відбувалось, потрібен "інший" необхідне сприйняття / відчуття схожості з ним та відмінності від нього, що уможливлюється у взаємодії. Саме в обмінах з іншим суб'єкти залучаються до процесу ідентифікації себе та іншого.

У понятті "ідентичність" розрізняють дві основні складові: індивідуальну та суспільну або групову. Таке розрізнення було введене Дж. Г. Мідом, одним із засновників соціальної психології та теорії соціального інтеракціонізму, який виділив у складі ідентичності два компоненти "Я": "Я" ("I"), яке має автономний, самоцінний характер й означає уявлення індивідом самого себе, його самість. Ця іпостась "Я" є джерелом спонтанної, непередбачуваної поведінки, особистісних інновацій. Таким чином, індивідуальна або суб'єктивна ідентичність виходить із понять самоусвідомлення та уявлення про себе, які засновуються на трьох характеристиках: сталість, цілісність, визнання однаковості. Водночас ознака сталості не суперечить розвитку, динаміці самості в рамках неперервності. Інший аспект "Я" – "Ме" у концепції Міда – є сукупністю ролей, які індивід грає в суспільстві, зважаючи на настанови інших, а також норми та цінності цього суспільства. При цьому суспільне середовище виступає як "узагальнений інший", домінантою якого для даного індивіда є певна

© *Третяк Ю. Ю.*

сукупність ознак цього узагальненого іншого, яку учений називає "значущий інший" [6].

Отже, суспільну ідентичність пов'язано з категоріями статусу, соціальної ролі, належністю до певної групи за статтю, віком, професією, тощо, які визнає сам індивід та інші. Таким чином, суспільна ідентичність набуває класифікаційних статусних та категоріальних ознак. При цьому індивід може належати одночасно до різних соціальних груп. Г. Тайфель і Дж. Тернер визначають групу як сукупність індивідів, які сприймають себе як членів однієї категорії, які надають емоційної значущості цьому своєму визначенню і які досягли певного рівня консенсусу щодо оцінки своєї групи та своєї належності до неї [7:40]. Соціальна категоризація виступає при цьому когнітивним знаряддям, яке сегментує, класифікує й упорядковує суспільне середовище і дозволяє індивідам вдаватися до різних видів суспільної діяльності.

Під час вибору респондента для медійного інтерв'ю і в ході самої безпосередньої мовленнєвої взаємодії його суб'єктів з необхідністю враховуються і визначаються, як індивідуальні, так і суспільні параметри ідентичності респондента, котрі релевантні в ситуації обговорення певної теми / проблеми, тобто, з одного боку, забезпечують йому комунікативну легітимність, з іншого – гарантують достовірність, переконливість інформації і / або її привабливість. Зауважимо, що актуалізація тієї чи іншої ідентифікаційної ознаки респондента зумовлюється, передусім, основними прагмакомунікативними настановами певного різновиду інтерв'ю.

Отже, ми розрізняємо два основні вектори об'єктивації ідентичності респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю – **вектор типізації**, тобто належність до групи та **вектор індивідуалізації –** персоналізоване представлення респондента.

Одним з основних параметрів, за якими визначається належність респондента медійного інтерв'ю до групи виступає його **соціопрофесійна належність**, його презентація чи самопрезентація у відповідній ролі, зазначення суспільного статусу. Наприклад (тут і далі виділено нами): *Luc Rouban est directeur de recherche au CNRS et chercheur au Cevipof (Centre de recherches politiques de Sciences Po)* [8]*; Président de l'université Toulouse 1 Capitole depuis 2008, Bruno Sire est à la tête d'une université qui compte plus de 17 000 étudiants en droit économie et gestion* [9].

© Третяк Ю. Ю.

Досить часто позначення соціопрофесіної категорії сполучається з іншими текстовими фрагментами і слугує для них аргументом у причинно-наслідковій площині: *Fabrice Lhomme, journaliste au "Monde", décrypte la stratégie de défense de l'Elysée* [10]; *Le procureur de Nanterre, Philippe Courroye, conteste la validité de la plainte le visant.* [11].

Інколи зустрічаємо позначення належності респондента до різних соціопрофесійних категорій, що виділяється завдяки прийомам зіставлення чи протиставлення, як наприклад, *D'un côté ... . De l'autre*, у наступному уривку: *D'un côté, l'auteur de romans à succès comme Le nom de la rose, qui fit de ses seize millions de lecteurs à travers le monde des médiévistes en herbe. De l'autre, un rigoureux sémiologue, spécialiste de l'interprétation, qui enseigna à Bologne et décrypta les arcanes de la langue et de la critique textuelle dans des essais tels que L'oeuvre ouverte ou Kant et l'ornithorynque* [12].

Зазначення **ідеологічної належності** є також важливим параметром ідентичності респондента: *Emblème du free-jazz, griot militant pour la défense des droits civiques des Noirs, initiateur du panafricanisme, soliste de Frank Zappa, le saxophoniste américain présente aujourd'hui un nouveau projet en improvisant avec des rappeurs dans le cadre du festival Jazz à la Villette* [13].

Воно є обов'язковим компонентом презентації політичного чи релігійного діяча, активіста громадського руху, наприклад: *Cette ancienne journaliste s'est engagée dans la voie religieuse après une maîtrise en littérature hébraïque. Formée au Hebrew Union College de New York, elle est devenue en 2008 la troisième femme rabbin en France. Elle fait aujourd'hui, à 36 ans, partie des figures de proue du Mouvement libéral juif de France (MJLF), une tendance progressiste du judaïsme contemporain* [14].

Зазначення **біологічних характеристик** респондента є проблемою етичного плану. Вони зазначаються переважно ним самим, і лише у випадку, коли саме вони є важливою складовою проблеми, якій присвячено інтерв'ю.

У наступному уривку респондент сам вказує на свою вікову категорію у плані заперечення невідповідності між своїм віком і певними аспектами професійної діяльності: *Je ne suis pas un vieux monsieur qui se lance dans une musique de jeunots* [13].

Посилання на вікові категорії зустрічаємо в біографічних чи автобіографічних фрагментах, де йдеться про визначальні для долі респондента віхи в його житті: *C'était la guerre d'Algérie, j'avais quinze ans* [15].

У наступному уривку журналіст опосередковано натякає на сексуальну орієнтацію респондента який, у свою чергу, відкрито її декларує, аргументуючи своє ставлення до відомого репера Емінема: - *Votre activisme pour la cause homosexuelle n'est plus à prouver. Pourquoi alors, au cours de la dernière cérémonie des Grammy Awards, en mars dernier, avez-vous défendu le rappeur Eminem, accusé d'homophobie par les associations gays?-... Pour moi, et je le dis en tant que gay et peut-être à cause de mon sens de l'humour britannique et cynique, je soutiens qu'Eminem n'est pas un sac de haine* [16].

Особливої значущості набувають **соціогеографічні параметри** презентації респондента через актуальність у сучасному світі таких аспектів у життєдіяльності людини і соціму, як мобільність, багатокультурність, тощо. Таким чином, місце народження та місце проживання, пересування, подорожі респондента нерідко слугують поясненням його поглядів, особливостей власної долі, вибору життєвої позиції, тощо: *L'anthropologue australien Wade Davis lance un cri d'alarme en faveur de la diversité des peuples* [17]; *Je vis en France, je suis français!* [18].

Як бачимо з останнього прикладу, з соціогеографічними аспектами портретизації пов'язано питання **етно-національної належності та громадянства** респондента. У наступних фрагментах з інтерв'ю з відомим французьким велогонщиком Тома Веклером підкреслюється його належність до національної команди: *Le porte-drapeaux du cyclisme français revient sur les grands moments de sa saison et de sa carrière. (...) Logiquement, je serai un peu le porte-drapeau de la sélection tricolore* [19].

Зазвичай ці характеристики респондента наводяться і в інтерв'ю з відомими людьми – громадянами інших країн: *David Grossman, l'un des romanciers les plus fins et les plus talentueux d'Israël, incarne la conscience de son pays* [20]. Етно-національна належність та / чи громадянство можуть виступати і в площині різних модальностей чи оцінки, як у наступному уривку: *Compte tenu du côté amorphe des sociétés occidentales, et sans me faire d'illusions sur le sort des révolutions, il m'est arrivé, effectivement, de penser que j'aurais aimé être égyptien* [21].

Указання на **сімейний стан** респондента та членів його сім'ї найчастіше зустрічаємо в таких випадках:

- у портретному інтерв'ю, де сімейний стан є одним із ключових компонентів характеристики респондента, наприклад, в інтерв'ю з Карлою Бруні: ... *la première dame de France* [22].
- у випадку, коли цей аспект допомагає розкрити основу тему інтерв'ю: *J'ai deux filles et je suis très impressionné par cette génération: ils sont davantage conscients du monde dans sa globalité, et totalement multiculturels* [17].
- коли сімейний стан чи події, пов'язані з членами сім'ї респондента є важливим чинником у його долі, становленні його поглядів, тощо: *En 2006, vous aviez presque achevé l'écriture de votre livre, Une femme fuyant l'annonce (Seuil), quand vous avez appris la mort de votre fils cadet, Uri, tué dans les derniers jours du conflit au Liban* [20].

Часто використовуються **змішані форми** презентації респондента, де в одному текстовому фрагменті наводяться дані щодо належності респондента до різних соціопрофесійних категорій і груп, наприклад:

- *професія і громадянство*: L'anthropologue australien Wade Davis lance un cri d'alarme en faveur de la diversité des peuples *[17]*.
- сімейний стан і суспільний статус: *Mme Sarkozy était redevenue la top-modèle Carla Bruni pour une séance spéciale dans "la friche", les sous-sols du palais de Tokyo* [22]; ... *son présidentiel époux* [22].
- професійна і громадська чи політична діяльність: *Emblème du free-jazz, griot militant pour la défense des droits civiques des Noirs, initiateur du panafricanisme, soliste de Frank Zappa, le saxophoniste américain* ... [13].

Крім того, вищезазначені параметри можуть зустрічатися у певних поєднаннях в межах презентаційного фрагменту, на рівні цілісної пропозиційної структури. Так, зустрічаємо і складніші змішані форми, як у наступному фрагменті, де є посилання самого респондента на походження, віросповідання, політичну належність, професію, сімейний стан, уподобання: *Qui, du reste, connaît mes opinions politiques? Je n'ai jamais été membre d'un parti ou d'un syndicat. Vous relevez que je suis d'origine catholique, père de quatre enfants, amateur d'opéra et pas de football. Cela définit-il un homme de droite ou de gauche? En tout cas, cela ne fait pas de moi un meilleur ou un moins bon magistrat* [11].

До критеріїв ідентифікації чи самоідентифікації респондента відносимо також **оцінку відповідності чи невідповідності** його своїй суспільній ролі, суспільному статусу, деонтології професійної діяльності, тощо, як це відбувається в наступних фрагментах інтерв'ю: *Oui, c'était mon premier jour dans une crèche et on m'a viré tout de suite. Donc je n'ai jamais été en crèche. Mes parents étaient désespérés! Il s'en est suivi un parcours compliqué. Très! A l'école il y avait un épidiascope. J'étais fasciné, pas tellement par les illustrations de livre que ça permettait de projeter, mais par le mécanisme de la projection. J'étais toujours le problème de la classe, parce que je mettais la main devant l'objectif pour faire des ombres chinoises, c'était la mécanique de la projection qui me fascinait* [18].

Персоналізоване представлення респондента у французькому газетно-журнальному інтерв'ю передбачає виокремлення тих індивідуальних ознак, які виділяють його з певної соціопрофесійної категорії, групи. Інколи сам журналіст певним чином протиставляє професійну діяльність і особистісні виміри респондента, тим самим аргументуючи спрямування свого інтерв'ю: *À la croisée d'une histoire mise en scène et d'une histoire savante, d'une histoire traditionnelle et d'une nouvelle histoire qui problématise, Marc Ferro incarne une étonnante synthèse. Mais l'homme reste largement méconnu* [23].

До індивідуальних ознак респондента відносимо:

- **характер** респондента, його **психо-емоційні** характеристики. Індивідуальні характерологічні ознаки респондента може виокремлювати сам журналіст, спираючись на власне враження від спілкування з героєм інтерв'ю, наприклад: *Conversation avec un esprit libre, vif et boulimique* [23]. Водночас нерідко відбувається самохарактеризація респондента: *Cela dit, je suis réservée, mais je le suis peut-être moins qu'avant. Sans doute le côté dame vient-il d'ailleurs de cette réserve naturelle* [24].
- **авторитетність, суспільне визнання.** Іншим виміром індивідуалізації є свого роду ступінь порівняння, експліцитного чи імпліцитного, якостей респондента з середнім чи очікуваним, що виражається в поняттях авторитетності, визнання, харизми, таланту, тощо. Експліцитне позначення **авторитетності** зазвичай виражається в оцінній лексиці, яка супроводжує типові ознаки респондента, наприклад: *Dans le nouvel opus du Point Références consacré à la sagesse grecque (sorti le 23 juin), le grand philosophe*

politique Marcel Gauchet donne son avis sur l'élite, et aussi sur la démocratie du troisième millénaire [15]; *De tous nos historiens il est la figure de proue* [23], чи лексиці, що позначає унікальність респондента: *En tant que leader unique d'Europcar, je réalisais une bonne saison* [19]. З такою метою використовують ступені порівняння прикметників: *Depuis plus de vingt ans, David Grossman est l'un des romanciers les plus fins et les plus talentueux d'Israël* [20]. **Популярність** респондента може прямо зазначатися журналістом: *Avez-vous été touché par cette popularité confirmée auprès des Français?* [19] або навіть виражатися засобами авторської неології: *Comment conserver sa concentration en pleine "voecklermania"?* [19].

- **віхи особистої долі** респондента**, визначні події в його житті**, тощо. Їх представлення виокремлює респондента як особистість з власним неповторним життєвим шляхом. Журналіст може посилатися в узагальненому вигляді на незвичайну долю респондента: *Il raconte une vie marquée par une suite d'événements dramatiques* [18]; або сам респондент представляє основні визначальні віхи свого життя, що слугує імпліцитним засобом його самопрезентації: *Au début, il y a la curiosité d'un gamin. Quand j'ai obtenu mon certificat de natation, à 9 ans, j'ai demandé à ma mère l'atlas de Vidal de La Blache. À 12 ans, j'ai commencé à écrire une histoire de France à partir de la guerre de Cent Ans. J'aimais l'histoire comme un collectionneur. Jeune professeur, je mettais en scène les diverses versions des événements* [23].
- **індивідуальні враження** респондента від певних подій у формі оповіді чи динамічного опису, що дозволяє "бачити" їх очима респондента, співпереживати події його життя: *Dans la vie, l'humour se mélange au tragique! Je me rappelle, en Pologne, les funérailles de mon père. C'était à l'époque où on sortait du communisme. Il y avait encore la vodka dans toutes les circonstances et les quatre croque-morts venus porter le cercueil étaient complètement bourrés. J'étais furieux. Je ne savais pas quoi faire. Il y avait mes amis, cinéastes, Wajda, Morgenstern. Ils m'ont dit: on va porter le cercueil. C'était drôlement lourd. Moi et Morgenstern, on était petits. Je sentais que le corps de mon père glissait vers nous, on portait tout le poids. C'était des trucs comiques et dramatiques en même temps* [18].

- **уподобання** респондента, як в галузі професійної діяльності, так і в інших сферах**:** *Je veux faire des choses qui me passionnent, et mon activité de chef de parquet me passionne. J'aime l'esprit d'équipe du parquet, la prise d'une décision nourrie de regards croisés, faire travailler les gens ensemble* [11]; *Je suis parfois invité à enseigner dans des lieux merveilleux, en Europe ou aux Etats-Unis. J'aime visiter ces endroits, mais je ne m'y sens pas chez moi* [20], а також **ставлення** до певних явищ, подій, тощо: **-** *Êtes-vous optimiste quant à l'avenir?* **-** *Oui, dans la mesure où l'ampleur de la crise appelle une réponse, et nous donne donc des raisons d'espérer* [17]; *Ce qui me pèse le plus, franchement, c'est de parler de moi* [24].
- **мовленнєвий портрет** респондента, певні особливості якого можуть бути представлені інтерв'юером, наприклад: *Même s'il s'est teinté d'une légère gravité, son discours n'a pas changé non plus: celui d'une femme libre, "entre deux mondes", qui a épousé un homme et, avec lui, un destin qu'elle cherche encore à apprivoiser* [22]. В імпліцитний спосіб мовленнєва характеристика респондента випливає з особливостей його спілкування. Так, у наступному уривку з інтерв'ю з відомою французькою кінозіркою Катрін Денев сама респондентка звертає увагу на свій словниковий вибір: *Dame, grande ou petite, est un terme que je n'emploie jamais.* У такий жі метамовній площині респондентка уточнює значення виразу *mon travail*: *Enfin, mon "travail" ... ce n'est pas un travail, c'est une activité ...* Крім того, повтор К. Денев виразу *je déteste* в цьому ж інтерв'ю також певним чином характеризує її як людину, яка має власні переконання і твердо їх дотримується: *1. Alors que, pour moi, ce qui est incongru, c'est de courir. Je déteste. 2. Mais j'ai horreur des rapports de force, vraiment, je déteste ça* [24]. У наступному фрагменті респондент використовує редуплікаційну форму для посилення ефекту, підкреслення свого ставлення до обговорюваного питання: *- Ce rapport au traitement est donc un phénomène très français?* **-** *Cette structure de motivation est effectivement très franco-française* [8].

Проведене дослідження дозволило виявити основні соціодискурсивні параметри визначення ідентичності респондента за двома основними векторами актуалізації ідентифікаційних ознак – типізації та індивідуалізації чи персоналізації. Нами було встановлено, що до основних параметрів, за якими визначається належність

респондента до групи є соціопрофесійна, ідеологічна, біологічна, соціогеографічна, етно-національна належність та сімейний стан. До індивідуальних ознак респондента відносимо його характер та психо-емоційні характеристики, авторитетність, суспільне визнання, віхи особистої долі, індивідуальні враження, уподобання, ставлення до певних явищ, подій та мовленнєвий портрет.

Окреслюючи **перспективи** наших подальших досліджень, зазначимо, що важливим аспектом актуалізації ідентичності респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю є взаємодія векторів типізації та індивідуалізації, що призводить до ускладнення образу респондента і потребує докладного розгляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – [2-е изд., испр.]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – I–XV. – 896 с. 2. *Карасик В. И.* Дискурсивная персонология / Владимир Ильич Карасик // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : ВГУ, 2007. – Вып. 7. – С. 78–86. 3. *Martuccelli D.* La sociologie aux temps de l'individu [Електронний ресурс] / Danilo Martuccelli // Revue interrogations. – Décembre 2007. – № 5. – Режим доступу до журн. : http://www.revue-interrogations.org. 4. *Рогозина И. В.* Медиа-картина мира: когнитивно-семиотический аспект : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка". – Барнаул, 2003. – 39 с. 5. *Charaudeau P.* Identité sociale et identité discursive. Un jeu de miroir fondateur de l'activité langagière / Patrick Charaudeau. – P. : l'Harmattan, 2009. – Режим доступу : http://www.patrick-charaudeau.com/Identite-sociale-et-identite,217.html 6. *Mead G. H.* Les théories de l'identité personnelle / Georges H. Mead // Psychologie sociale. – 2010. – Режим доступу журн. : http://www.yrub.com/psycho/psyid03.htm. 7. *Tajfel H.* An integrative theory of intergroup conflict / H. Tajfel, J. C. Turner // The social psychology of intergroup relations. – Pacific Grove, CA/ Brooks/Cole, 1979. – P. 33–48.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Les profs* et leur salaire: un siècle d'histoire // Le Monde. – 2011.13.09. 9. A l'université on trouve le meilleur de l'enseignement supérieur // Le Monde. – 2011.20.09. 10. *Karachi.* Difficile de dire que Sarkozy n'est pas concerné / Karachi // Le Nouvel Observateur. – 2011.22.09. 11. On veut me transformer en délinquant pour me nuire // Le Figaro. – 2011.30.09. 12. *Eco U.* Nous vivons depuis des millénaires sous l'empire du faux! / Umberto Eco // Le Point. – 2011.12.09. 13. *Archie Shepp* et le saxo qui parle // L'Express. – 2011.31.08. 14. *Le racisme* est une maladie mentale // Madame Figaro. – 2011. 15. *Gauchet M.* Avec la troisième révolution industrielle, tout est à reconstruire / Marcel Gauchet // Le Point. – 2011.22.06. 16. *J'ai créé* ce monstre qui est devenu Elton John // L'Express. – 2001.18.10. 17. *Nous ne sommes* pas le modèle ultime d'une humanité achevée! // Le Point. – 2011.21.07. 18. *Polanski R.* Je suis habitué à la mort, oui / Roman Polanski // Le Monde. – 2011.01.10. 19. *Clairement* ma meilleure saison // Le Monde. – 2011.25.09. 20. *Grossman D.* Ecrire me permet de vivre / David Grossman // L'Express. – 2001.12.08. 21. *Jean-Louis* Martinelli conte son automne arabe // L'Express. – 2011.25.09. 22. *Interview* exclusive de Carla Bruni-Sarkozy // Madame Figaro. – 2010.26.03. 23. *Ferro M.* Les historiens ne sont pas écoutés par les politiques / Marc Ferro // Le Point. – 2011.01.07. 24. *Deneuve C.* Je n'ai pas envie de vivre avec moi 24h/24" / Catherine Deneuve // L'Express. – 2011.23.08.

© Третяк Ю. Ю.

ФАЛЬ О. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ТОПОНІМІВ

У статті розглядається проблематика дослідження семантичної складової французьких топонімів. Наводяться приклади їх утворення та правила написання. Аналізується вплив історичних подій на зміни топонімів.
Ключові слова: топонім, морфологічний аспект, семантичний аспект, походження, правила написання.

В статье рассматривается проблематика исследования семантической составляющей французских топонимов. Приводятся примеры их образования и правила написания. Анализируется влияние исторических событий на изменения топонимов.
Ключевые слова: топоним, морфологический аспект, семантический аспект, происхождения, правила написания.

The article deals with the problematics of research of a semantic component of French toponyms. We give the examples of their formation and spelling rules. We analyze the influence of historical events on changes of toponyms.
Key words: toponym, morphological aspect, semantic aspect, derivation, spelling rules.

Актуальність теми зумовлено необхідністю провести семантичний та морфологічний аналіз структури французьких топонімів та джерел їх походження. Адже, топонімічний матеріал дає можливість прослідкувати процеси збагачення та вплив культури народів на розвиток мови.

Метою дослідження є аналіз морфологічних та семантичних характеристик французьких топонімів, порівняння шляхів їх утворення з точки зору історико-культурних та лінгвістичних концепцій.

Предмет аналізу є шляхи проникнення та вплив культури й досвіду народів на формування топонімів, їх семантичне значення.

Об'єктом дослідження є ономасіологічні структури топонімів Франції, особливості їх утворення та функціонування.

Адміністративна карта Франції, топонімічні словники (dictionnaire des toponymes de France), французькі періодичні видання ("Le Figaro", "Le Monde") використані як **матеріали дослідження**.

Новизна роботи визначається комплексним аналізом матеріалу, який був відібраний з сучасних адміністративних карт, топонімічних словників та періодичних видань Франції. У статті наводяться

© Фаль О. С.

результати дослідження особливостей утворення та функціонування французьких топонімів, їх семантичних типів, проведеного шляхом лінгвістичного аналізу.

Топонім, як одиниця мови, що вказує на географічний об'єкт, є складовою частиною мовленнєвого відображення людської діяльності. Адже, саме він зберігає архаїзми та діалектизми, які найчастіше, відносяться до мов народів, що жили на даній території в минулому.

Роль топонімів – це не лише ідентифікація географічних об'єктів та явищ: топоніми виконують різні прагматичні та семантичні завдання, відтворюють досвід, культуру та традиції народу [1:30].

Розглядаючи морфологічний, семантичний та історичний аспекти утворення та функціонування топонімів, дослідники наштовхуються на ряд проблем та питань, пов'язаних з їх вивченням. Серед них можна назвати проблему походження топонімів, написання, перекладу та багато інших.

Джерела утворення французьких топонімів можна об'єднати в певні семантичні групи. Наведемо приклади:

1) Топоніми, які описують місцевий ландшафт: для утворення великої кількості топонімів за основу обирались характерні *форми рельєфу*: mont – гора (*Clermont, Montmorillo, Beaumont*); vallée – долина (*Laval,Valdivienne*); fons та похідне від нього слово fontana – з латинської мови – джерело (*Fontenay, Fondettes*).

2) Топоніми, пов'язані з рослинним та тваринним світом: характерною рисою французької топонімії – є вибір *назви* залежно від *рослинності*, яка переважала на певній території, *сільськогосподарських культур, полів* тощо. Наприклад слово "ліс" неодноразово використовувалось як основа для утворення назв населених пунктів Франції: brogilo (з гальської мови – ліс) –*Breil, Brille*; lucus (з латинської мови – священний ліс) – *Lucq, Luçon*.

В основі певної частини топонімів лежить *назва дерев або рослин*, які ростуть на даній території: le buis (самшит вічнозелений) – *Buissy, Buis-sur-Damville*; le châtaignier (каштан) – *Châtenay-Malabry*; la fougeraie, la fougère (папороть) –*Fougères, Feuges;* le tilleul (липа) – *Tille, Tilloy-et-Bellay* [2].

3) Топоніми, мотивовані діяльністю людини:

а) Топоніми, в основі яких слова, що позначають *поселення*: la ville (місто) – *Villeurbanne, Belleville, Villefontaine*; villare (з

© *Фаль О. С.*

латинської мови – поселення, селище) – *Villars, Villars-les-Dombes*; mansus (з латинської мови – окремі, розсіяні помешкання) – *Le Mas-d'Azil*; borde – слово германського походження, що означає "ферма" "угіддя" – *Bordeaux-Saint-Clair, Bourdeaux;* casa (з латинської мови – дім, помешкання) – *Cazes, Cassis*.

б) Топоніми, що походять від *назв професій, споруд*: значний слід у французькій топонімії залишили дві будівлі – la forge (кузня) і le moulin (млин): la forge та fabrica (з лат. мови – кузня) лягли в основу таких топонімів як *Fabrègues, Fabrezan*; слово le moulin (млин) представлене топонімами Moulins, а також топонімами, які мають за основу метафору, викликану шумом млина (becqurelle – балакучий) – *Bécheresse, Bécherel*. Серед назв населених пунктів, які пов'язані з професіями можна назвати: *l'Argentière* (des mines d'argent – видобуток срібла), *Sablet* (sable – пісок), *Selonnet* (sel – сіль), *Verrières-en-Forez* (des verreries – вироби зі скла) або *Savonnières* (savon – мило) [2].

в) Назви, в основі яких слова, що позначають *укріплення*: слово "rocca" (з лат. мови – скеля) – найчастіше використовувалось для назв замків побудованих на скелі (*Roquefort, Roche-la-Molière або Roquevaire*); слова "château" (замок) або "castellum" (з лат. мови – замок) можна прослідкувати в таких топонімах як *Châteaufort, Châteaurenard*, *Castellane*; castrum (з лат. мови – украплене містечко, селище) – *Castres-Gironde*; mur (стіна) – *Mûrs-Erigné, Murs, Mures*.

г) Топоніми, в основі яких лежать *слова релігійного значення*, які в свою чергу походять від латинських назв: cella (маленький монастир) – *La Celle, Cellieu*; ecclesia (церква) – *Églisolles*; cappella (каплиця) – *La Capelle, Capelle-lès-Hesdin*. Деякі топоніми походять від слова Бог (Dieu) - *Villedieu, Dieulouard, Dieuze*.

Але переважна більшість топонімів релігійного походження має в основі імена святих. Найчастіше використовуються імена Saint-Martin (*Le Ban-Saint-Martin, La Capelle Saint-Martin, Saint-Martin-au-Bosc, Saint-Martin-Château, Saint-Martin-Choquel, Saint-Martin-Curton* тощо), Germain (*Saint-Germain-des-Prés, Saint-Germain-d'Esteuil, Saint-Germain-des-Vaux, Saint-Germain-de-Varreville, Saint-Germain-du-Bois* тощо), Maurice (*Saint-Maurice-de-Gourdans, Saint-Maurice-de-Lestapel, Saint-Maurice-de-Rémens, Saint-Maurice-des-Champs* тощо) та ін. [2].

© *Фаль О. С.*

д) Назви доріг та шляхів також залишили свій відбиток в топонімії Франції. Наприклад *Chassieu, Chaussan* (від chaussée – шосе), *Carrouges*(від carrefour – перехрестя). Мости представлені в структурі французьких топонімів словом briva (галльського походження) або pons (латинського походження). Інколи латинське слово заміняло галльське – *Briva Isarae* стало *Pontoise*.

е) Деякі французькі топоніми мають в основі власні імена людей, які жили в даному населеному пункті або мали значення для його мешканців: *Amélie-les-Bains* (на честь королеви Амелі, дружини Луї-Філіпа), *Broglie* (на честь герцога Броглі, який був сеньйором цього міста), *Decazeville* (на честь герцога Деказе, колишнього міністра Луї XVIII.

є) Топоніми, назва яких несе певний емоціональний зміст. Такі назви створювались, щоб привернути увагу людей до міста і не завжди відображали реальні події. Для утворення таких топонімів найчастіше використовували слово beau (хороший, гарний) – *Beaulieu* (гарне місце), *Beaumont* (хороша гора), Beaune; belle (гарна) – *Belleville* (гарне місто). Такі назви нерідко зустрічаються в різних регіонах Франції.

У мовознавстві географічні назви найчастіше служать єдиним свідченням давно зниклих мов, а в інших випадках, складаючи частину мовного багатства народу, дозволяють виявити важливі факти історичної фонетики, граматики, словотворення [3:12].

Виявлення колишніх найменувань, які ще зберігаються в пам’яті людей та історичних джерелах, є надзвичайно важливим для топонімічних досліджень. Як правило, зміст найдавніших назв розкривається лише в процесі спеціальних досліджень. Це стосується, головним чином, тих з них, які виникли на основі мов давніх, нині неіснуючих народів. Щоб правильно пояснити суть топоніма, необхідно знати словниковий набуток та лексику кожної епохи, яка залишила свій слід у місцевій топонімії. Саме тому утворення та функціонування топонімів залежить від історичних особливостей регіону. Наприклад: а) Ельзас: назва регіону походить від назви народу Alaman. Після численних спроб Алемани захопили римлян та принесли в регіон свою мову – німецьку. Ельзаська мова – є варіантом цієї мови. Регіон був поділений на Haute-Alsace та Basse-Alsace. Німецькі назви Oberelsass та Unterelsass використовуються й досі для позначення Верхнього та Нижнього Рейну. На кордоні

© *Фаль О. С.*

регіону починається “Mitteleuropa” – культурний простір колишніх Німецької та Австро-Угорської імперій, що відповідає французькій центральній Європі (l’Europe centrale). Після Першої Світової війни регіон знову приєднали до територій Франції, що вплинуло на його топонімію. Багато німецьких назв було замінено на французькі. Але з 1940 року назви змінювались на німецькі (наприклад *La Broque* став *Vorbrück*); б) Бретань: назва регіону походить від назви герцогства Bretagne, де розташовувався регіон. Бретонська мова є першою мовою, після французької, якою почали розмовляти мешканці регіону. Найхарактернішим для цього регіону є використання кореню ker (можливо car або quer) – з давньобретонської укріплення, а згодом – поселення; в) Франш-Конте: мова регіону романського походження та відноситься до північно-французького діалекту. Мешканці регіону називають свій регіон Fraintche-Comtè. Francoprovençal – один з трьох найбільш поширених діалектів романської мови. Таке лінгвістичне забарвлення регіону впливає на утворення топонімів (*Pontalier, Morteau, Neuchatel, Mouchaud, Arbois*); г) Гваделупа: офіційна мова цього регіону – французька. Але мешканці регіону розмовляють на креольській гваделупській мові, яка поєднує в собі елементи французької, англійської та африканської. Присутність кількох мов в регіоні впливає на утворення топонімів. Під впливом різних мов топоніми можуть змінюватись у розмовній мові населення або навіть впливати на одиниці назв. Наприклад, сама назва Гваделупа іспанський топонім, який походить від арабського слова «долина» (wadi). У цьому регіоні вживаються французькі топоніми (*Sainte-Anne, Petit Bourg, Belle Eau*) і топоніми, які мають спільні риси з іншими мовами (*Goyave, Capesterre, Goubeyre, Duzer*); д) Гвіана: французька мова є офіційною мовою регіону. Але серед мешканців регіону поширені й інші мови і діалекти (arawak, palikur, kali’na, wayana, wayampi, émerillon, saramaca, paramaca, boni, djuka). У невеликих об’єднаннях, які мало поширені на території регіону, розмовляють також португальською, китайською та іспанською мовами. Як і в Гваделупі, у Французькій Гвіані через поширення декількох мов можна відмітити французькі топоніми (*Bienvenue, Saint George, St.-Jean*) і топоніми, які належать іншим мовам за походженням (*Mana, Kourou, Quaqui, Camopi*); е) Аквітанія: у Римській імперії в період правління Октавіана Августа (27 до н.е. – 14 н. е.) Аквітанія була імператорською провінцією, що включала

© *Фаль О. С.*

територію між р. Луарою і Піренеями. За адміністративною реформою Діоклетіана (284–305) була розділена на 3 провінції (Aquitania prima (північний схід), Aquitania secunda (північний захід), Aquitania Novempopulana ("дев'яти народів") або Aquitania tertia – найпівденніша частина, із значною часткою баскського населення). Під час розпаду Римської імперії Аквітанія була захоплена вестготами, що заснували в 418 році в Південній Галії перше на території Західної Римської імперії варварське королівство з центром у Тулузі, яке охоплювало частину Іспанії. Внаслідок історичних подій в регіоні утворився особливий баскський діалект. Для утворення топонімів в цьому регіоні найбільш характерним є: суфікс -oz(a) *Mendoza* (біля гори) та складання основ *Uhalde* (ur – вода та alde – біля), *Bidarte* (bide – шлях та arte – між).

У французьких регіонах, внаслідок історичних подій, розмовляють іншими мовами або діалектами окрім французької. Навіть, якщо французька мова є офіційною, мешканці можуть називати одні й ті ж самі місця по-різному, використовуючи елементи своєї мови або діалекту. Так, наприклад, Le Languedoc-Roussillon – офіційна назва регіону. Але на окситанському та провансальському діалектах це Lengadòc-Rosselhon, а на каталанському діалекті – Llenguadoc-Rosselló.

Граматичну структуру французьких топонімів можна поділити на прості топоніми, складні топоніми та топоніми-словосполучення:

Прості топоніми в більшості випадків утворюються лексико-семантичним та морфологічним способами: а) від іменників – cella (маленький монастир) – *La Celle*, mur (стіна) – *Murat* та ін. Інколи в процесі формування французькі топоніми набували множини: mur (стіна) – *Murs*, mont – гора *Mons*.

Складні топоніми мають чітку морфологічну та семантичну структуру. В них часто виділяються основи двох повнозначних слів. Найбільш поширеним способом утворення складних топонімів – є складання основ [4:47]. Виділяються такі моделі:

1) Іменник + прикметник (*Roquefort, Belleville, Hauteville*);

2) Іменник + іменник (*Villedieu*);

3) Іменник + власне ім'я (*Villegaudin, Villehardouin*).

Топоніми-словосполучення найчастіше складаються з іменника та власного ім'я (*Laroque-des-Albères, La Roche-Guyon*) або іменника та прикметника (*Le Grand-Fougeray, Petit-Fougeray, Grand-Auverné*).

© *Фаль О. С.*

Але, оскільки серед французьких топонімів широко використовуються релігійні терміни, то найпоширенішими представниками топонімів –словосполучень можна назвати такі моделі: *La Capelle Saint-Martin, Saint-Martin-Choquel, Saint-Germain-des-Vaux, Saint-Germain-du-Bois, Saint-Maurice-de-Rémens* тощо [2].

Написання складних топонімів може викликати певні труднощі. Адже, існує думка, що топонім на письмі можна впізнати за написанням з великої літери [5:8]. До кінця XVIII ст. не існувало визначених правил, які б вирішували питання написання топонімів з великої або з малої літери [6:140–141]. Але, на сьогоднішній день ці правила встановлені: 1) іменники та прикметники, що складають топонім пишуться з великої літери; сполучники та прислівники пишуться з великої латери на початку слова і з малої в середині, за виключенням "Hors", який завжди пишеться з великої літери (*Locmaria-Grand-Champe, Cernoy-en-Berry, D'Huison-Longueville, Foucaucourt-Hors-Nesle*); 2) артикль пишеться з великої літери на початку топоніма та з малої в середині (*Le Mans, La Rochelle, Montaigut-le-Blanc*) тощо [7:13–15].

Отже, дослідження топонімів має велике значення не тільки для історії, культурології, географії, а й для мовознавства. Адже, аналізуючи семантичний аспект утворення топонімів, дослідники можуть зрозуміти, що було важливим для людини в часи утворення того чи іншого топоніма, як змінювались топоніми під впливом історичних подій і таким чином відкрити ще одну частинку мовної картини світу.

Проаналізувавши характерні особливості утворення французьких топонімів, ми вважаємо, що, у перспективі дослідження отримані результати можуть бути корисними дослідникам, філологам, географам та представникам уряду для утворення нових топонімів або перейменування старих.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Жучкевич В. А.* Общая топонимика / Вадим Андреевич Жучкевич. – Минск : Высшая школа, 1980. – 287 с. 2. *Deroy L .* Dictionnaire des noms de lieux / Louis Deroy. – P. : Le Robert, 1994. – 531 p. 3. *Суперанская А. В.* Введение в топонимику / Александра Васильевна Суперанская. – М., 1965. – 24 с. 4. *Rostaing C.* Les Noms de lieux / Charles Rostaing. – Ed. Presses Universitaires de France, 1992. – 126 p. 5. *Leroy S.* Le Nom propre en français / Sarah Leroy.–P. : Ophrys, 2004. – 138 p. 6. *Gouvert X.* Problèmes et méthodes en toponymie française / Xavier Gouvert. – P., 2008. – 1118 p. 7. *Lejeune S.* Charte de toponymie / Sylvie Lejeune. – Ed. Institut géographique national, 2003. – 23 p.

© *Фаль О. С.*

ФОКІН С. Б.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИСТРИБУТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРИ УКЛАДАННІ ДВОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДНИХ СЛОВНИКІВ (*на прикладі українсько-іспанських відповідників поля "освіта"*)

Статтю присвячено одному з методів підбору міжмовних еквівалентів для перекладних словників, а саме, дистрибуції. Якщо для двох мов, які перебувають у контакті (як іспанська та українська), вже є базовий перекладний словник, проблемним є пошук еквівалентів радше для периферійних, ніж ядерних одиниць лексико-семантичних полів. Метод дистрибуції в поєднанні з використанням електронно згенерованого конкордансу та кількісними підрахунками дає можливість значно поповнити кількість перекладних еквівалентів периферії поля.

Ключові слова: еквівалент, двомовна лексикографія, дистрибуція, конкорданс, лексико-семантичне поле "освіта".

Статья посвящена одному из методов подбора межъязыковых эквивалентов для переводных словаре, а именно, дистрибуции. Если для двух языков, пребывающих в контакте (как испанский и украинский), имеется базовый переводной словарь, проблемным окажется поиск эквивалентов скорее для периферийных, чем ядерных единиц лексико-семантических полей. Метод дистрибуции в сочетании с использованием сгенерированного компьютером конкорданса и количественными подсчетами дает возможность пополнить количество переводных эквивалентов периферии поля.

Ключевые слова: эквивалент, двуязычная лексикография, дистрибуция, конкорданс, лексико-семантическое поле "образование".

The article is focused on distribution method for searching interlingual lexical equivalents. If there is a basic dictionary for a pair of languages in contact, the problematic equivalences will be mostly peripheral units of a lexical-semantic field rather than nuclear ones. Distribution method along with computer generated concordance and quantitative measuring allows enriching the list of translational equivalents in bilingual dictionaries.

Key words: equivalent, bilingual lexicography, distribution, concordance, lexical-semantic field "education".

Актуальність дослідження зумовлюється як прикладною, так і загальнотеретичною проблемами: 1) відсутністю великого українсько-іспанського словника; 2) нерозробленістю ґрунтовної методологічної бази для укладання двомовних перекладних словників, зокрема, принципів встановлення еквівалентних відношень між лексичними одиницями різних мов. Стосовно останнього, яскравим свідченням серйозності й глибини проблеми є твердження В. П. Беркова про те, що чітких і конкретних інструкцій з підбору еквівалентів для перекладних словників немає й бути не може [1:140]. Не позбавлена

© Фокін С. Б.

певних полемічних моментів, однак, ця позиція вченого відбиває загальний стан речей у двомовній лексикографії.

Деякі методи пошуку еквівалентів для двомовних перекладних словників, такі як калька, запозичення, переносне вживання слова або закріплення за рідним словом відповідного йому значення іноземного слова, згадує Л. В. Щерба [2:294]. Однак не можна не визнати, що ці методи чинні тільки тоді, коли вже є базовий двомовний перекладний словник або наявні білінгви з обох мов, які здатні оцінити близькість значень слів цих мов, або ж, принаймні, є контакт зі спільною мовою-посередником. При відсутності вказаних умов потрібен інший підхід. Так, для малодосліджених мов американських індіанців Ю. Найда розробляє окрему методику укладання словника [3:45–71], але при цьому для дослідника головним залишається опис значення слів, розмежування різних значень слова, а не методика підбору еквівалентів, адже на цьому етапі не принципово, чи робиться словник у вигляді еквівалентів, чи у вигляді металінгвістичного опису.

Таким чином, у проблемі підбору еквівалентів для двомовних перекладних словників слід розмежовувати два принципово відмінних випадки: 1) пошук еквівалентів для ядер лексико-семантичних полів та понять базисного рівня, коли ще немає базового перекладного словника; 2) пошук еквівалентів для периферійних явищ лексико-семантичних полів.

Перша проблема становить винятковий інтерес, але ми наразі зосереджуємось на лексикографічних аспектах тих мов, які перебувають у контакті, як іспанська та українська. Оскільки ядерні поняття різних мов виявляють значну схожість [4:8; 5:39], а поняття базисного рівня, за твердженням С. Г. Шафрикова, вважаються найвірогіднішими кандидатами на мовні універсалії [6:57], встановлення відношень еквівалентності між ними має відносно легко вирішуватись емпіричним шляхом при співпраці групи носіїв обох мов. Зокрема, Ю. Найда при укладанні словників мов американських індіанців на тих чи інших етапах не обходиться без опитування інформантів [3:58]. Але для іспансько-української мовної пари ця проблема не на часі: є і освічені білінгви-філологи, є і опубліковані словники, які, хоч і замалі за обсягом, охоплюють переважну частину понять базисного рівня.

Значно гостріше проблема пошуку еквівалентів постає для периферійних понять. Немає потреби доводити, що будь-якій білінгв

© Фокін С. Б.

або будь-який елементарний перекладний словник розв'яже проблему перекладу такого поняття базисного рівня як "праця / працювати". В той самий час, периферійні компоненти поля "праця", виражені такими сполученнями як "кропітка праця", "премія за результатами року", "Сизифова праця", "трудова книжка" в повній мірі словниками не розв'язуються, а білінгви, якщо й набирають відносно повний відповідний вокабуляр у двох мовах, йдуть до цього довгим емпірично-тернистим шляхом. Словники ж, як уже сказано, часто не охоплюють периферію, а пошук перекладного еквівалента шляхом опитування інформантів метамовним описом нам видається малопродуктивним, адже, окрім загальних мовних знань, необхідна обізнаність з предметною галуззю, і при спілкуванні з іноземцями ми неминуче наштовхуємось на відповідь: "Не знаю, як це сказати, таке поняття мені не зустрічалося"; носій мови, на відміну від словника, може забути, переплутати.

З огляду на сказане, для периферійних одиниць лексико-семантичних полів доцільною і необхідною є розробка комплексної методики встановлення еквівалентних відношень у двомовних перекладних словниках. Не маючи намір подужати таку багатопланову проблему в рамках статті, наразі ставимо за **мету** описати один з можливих методів, а саме, дистрибутивний аналіз за допомогою згенерованого комп'ютером словника-конкордансу, який, хоч і не вичерпно, розв'язує проблему встановлення еквівалентних відношень між значною частиною лексичних одиниць різних мов.

Метод дистрибуції, створений у рамках структуралізму, не позбавлений окремих недоліків і не є строгим. Він полягає у встановленні ознак і функцій властивостей певних мовних одиниць залежно від їхнього оточення [7:122]. Однак слід визнати, що в поєднанні з кількісними підрахунками його достовірність підвищується [8:138]. Саме тому можна стверджувати, що в час бурхливого розвитку комп'ютерних знарядь обробки мовного матеріалу цей метод переживає друге народження. Одним з яскравих підтверджень цього слід вважати успішне дослідження А. Шайкевича з застосуванням дистрибутивно-статистичного аналізу [7:123]. Оскільки згаданий метод спрямований на вивчення мовних одиниць у зв'язку з їхнім оточенням, саме в ньому ми вбачаємо потужний інструмент для дослідження усталених лексичних сполучень.

© Фокін С. Б.

Фактичним **матеріалом** дослідження обрано одне зі складних з погляду перекладу лексико-семантичних полів – “освіта”. Складність посилюється тим, що в іспанській мові ядро поля представлено щонайменше п’ятьма синонімами, межа між якими часто виявляється дифузною: “enseñanza”, “educación”, “formación”, “instrucción” і “estudios”. Подальший аналіз показує, що не менш важливим конституентом поля також є іменник “carrera”. В українській мові їм відповідає базисне поняття, виражене частково синонімічними лексемами “освіта” і “навчання”. Значну близькість між зазначеними синонімами красномовно ілюструє, наприклад, можливість легкої взаємозамінюваності цих іменників у сполученні “освітній рівень”. Згідно з даними конкордансу, згенерованого на основі корпусу сучасної іспанської мови *CREA* (*Corpus de Referencia del Español Actual*) Іспанської королівської академії обсягом у 410 мільйонів слововживань, у поєднанні з іменником “nivel” можливі й узуальні всі п’ять сполучень: “nivel de formación” (48 вживань), “nivel de educación” (103 вживання), “nivel de instrucción” (49 вживань), “nivel de enseñanza” (34 вживань), “nivel de estudios” (98 вживання), “nivel de carrera” (3 вживання) [9]. Аналогічно можуть взаємно заміщуватись усі шість іменників у сполученні з прикметником “universitario”, як видно з таблиці 2. Як показав Корпус текстів української мови лабораторії комп’ютерної лінгвістики КНУ імені Тараса Шевченка обсягом у 3 мільйони слововживань, “рівень освіти” має 11 вживань, “рівень навчання” – 2 [10]. Таким чином, теоретично можлива взаємна перекладність цих сполучень в обох напрямках.

Натомість при перекладі інших словосполучень та термінів допускається вживання лише окремих з них. Наприклад, “formación económica”, “carrera económica” вживаються на позначення економічної освіти, а “estudios económicos” означає і “економічну освіту”, і “дослідження в галузі економіки”; “educación física” – усталений термін на позначення “фізкультури”, а “formación física” вживається і на позначення освіти з фізики, і фізичного розвитку; “educación económica”, “formación económica” (економічна освіта).

Таким чином, і при перекладі з української на іспанську, і при укладанні великого українсько-іспанського словника ми неминуче зіштовхуємось з проблемою вибору одного з шести вказаних синонімів. Це вживання не в останню чергу буде детерміноване лексико-семантичною сполучуваністю слова, його правою та лівою

© Фокін С. Б.

дистрибуцією. Тому наявність у словнику еквівалентів не лише для одиниць ядра поля, а й для термінологічних та інших усталених сполучуваностей значно допоможуть в оперативному пошуку необхідного варіанта перекладу.

Оскільки такі сполучення передають ті чи інші відтінки, нюанси, зв'язки ядерної одиниці, саме вони охоплюють значну частину периферії. Крім того, на відміну від окремих слів, сполучення характеризуються значно меншою багатозначністю, оскільки в ньому ліва або права дистрибуція ключового слова часто детермінують той лексико-семантичний варіант, у якому воно вжито. Приміром, аналізуючи в такий спосіб дистрибуцію терміна "estudios", яке може означати і "дослідження", і "освіта", переконуємось, що тільки останній лексико-семантичний варіант реалізується в сполученні "cursar los estudios" (у корпусі *CREA* Іспанської королівської академії 6 таких уживань). Хоча подекуди детермінант і не знімає багатозначності. Так, "realizar los estudios" у третині випадків означає "отримати освіту", а в решті – "провести дослідження". Саме тому для успішного використання дистрибутивного аналізу, в якому враховується лише механічне поєднання мовних одиниць, без урахування їхнього змісту та причин цього поєднання, необхідне залучення контекстуального смислового аналізу та кількісних даних.

Таким чином, метод дистрибуції при аналізі лексичного значення усталених сполучень не позбавлений недоліків і, безперечно, він даватиме й певний непоказовий і негативний матеріал. Але оскільки левову частину роботи виконують комп'ютери, негативні результати не призведуть до витрат дорогоцінного робочого часу та людських зусиль. Коротко опишемо перебіг дослідження.

Як уже сказано, перевага комп'ютерного застосування методу дистрибуції полягає в можливості його органічного поєднання з кількісною обробкою. Тому наразі була порахована частота вживання досліджуваних синонімів та здійснена інтерпретація частотних даних. Зокрема, в усьому корпусі абсолютна частота вживання досліджуваних конституентів лексико-семантичного поля "освіта" була такою:

formación: *17 730*
educación: *18 282*
instrucción: *2 706*
estudios: *20 769*
enseñanza: *7 843*

© Фокін С. Б.

carrera: *17 660*

Корпус *CREA* дозволяє звузити коло пошуку за тематичним критерієм, тому ми також проаналізували абсолютну частоту вживання цих слів у текстах спеціалізованої підмови освіти. Пошук дав такі результати:

estudios: *1 247*
educacion: *5 209*
instrucción: *69*
formación: *1 366*
enseñanza: *2 241*
carrera: *415*

Цікаво відзначити, що у спеціалізованій підмові термін “estudios” характеризує ідіостиль двох авторів, а порівняно з іншими він вживається відносно рідко (займає четверте місце за частотою, і то, навіть більша частина, 1 053 випадки у спеціалізованій підмові припадають на пресу), хоча взагалі в корпусі є лідером цього поля. Отже, виходячи з такої контрастної зміни частотності, можна сказати, що “estudios” характеризує мову нефахівців галузі освіти.

Наступним етапом було виділення типової дистрибуції іменників “enseñanza”, “educación”, “formación”, “instrucción”, “estudios” і “carrera”. Для цього фіксуємо перші 100 випадків вживання цих слів у конкордансі *CREA* Іспанської королівської академії. Іменник “instrucción”, наприклад, показав таку дистрибуцію (для економії обсягу результати наводимо лише частково):

juzgado de ***instrucción,***
instruccion *cívica,*
instruccion *básica,*
revista de ***instrucción,***
tres meses de ***intrucción,***
mujeres sin ninguna ***instrucción,***
recibir ***instrucción,***
instrucción *primaria,*
su ***instrucción*** *o sus modales,*
práctica de ***instrucción*** *militar,*
director de la ***instrucción*** *del Estado Mayor,*
tradicional ***instrucción*** *naval,*
viaje de ***instrucción,***
proyectiles de ***instrucción,***
vicesecretario de la ***instrucción*** *pública,*
durante la ***instrucción*** *militar,*

*recibir **instrucción**,*
*centros de **instrucción,***
*una acertada **instrucción** escolar,*
***instrcucción** de los alumnos,*
***instrucción** de los estudiantes,*
*derecho a la **instrucción,***
*consecuente **instrucción** premilitar,*
*grado de **instrucción,***
*el nivel de la **instrucción,***
*carecía de la **instrucción** necesaria,*
*sistema de **instrucción,***
*reformar la **instrucción,***
*en materia de **instrucción**, тощо.*

Наступним етапом є відбір тих сполучень та термінів, які становлять інтерес з погляду перекладу. Теоретично усі сполучення важливі, але з огляду практичних потреб словника, який звичайно ж не є неосяжним, вибираємо ті, які є найтиповішими, а також ті, що, з погляду дослідника, можуть становити явний інтерес (наприклад, де проявляються якась міжмовна асиметрія). Виявити останні можна шляхом калькування і контекстуальної перевірки, чи відповідає припущене значення контексту. Після цього порівнюємо частоту вживання аналогічних сполучуваностей для інших іменників лексико-семантичного поля і отримуємо такі таблиці:

Таблиця 1

Ліва дистрибуція конституентів лексико-семантичного поля “освіта”

	formación	**educación**	**instrucción**	**enseñanza**	**estudios**	**carrera**
abandon* la	4	1	1	4	50	42
brind* la ~	1	1	1	1	0	3
centr* de ~	135	133	48	290	165	0
curs* la/los~	1	4	0	3	19	23
dar ~	5	7	2	1	0	1
dar la/los ~	0	0	1	1	0	1
dar una/unos~	14	9	3	0	0	3
dejar la ~	0	0	0	2	14	7
dejó la ~	0	0	0	0	7	11
graduado* en ~	0	0	0	0	1	0
hacer la	2	5	1	3	14	15
interrump* la/los ~	0	1	0	0	9	4
interrump* su/sus ~	0	0	0	0	24	5
Ministerio de ~	0	1783	23	1	0	0
nivel* de ~	59	147	57	75	102	3

© Фокін С. Б.

obtener ~	0	3	0	1	0	0
obtener la/los ~	1	0	0	0	0	0
obtuvo ~	0	0	0	0	0	0
obtuvo la ~	0	0	0	0	0	0
program* de ~	155	172	9	44	71	1
proyectil* de ~	0	0	1	0	0	0
realiz* ~	3	5	0	0	430	3
realiz* la/los ~	7	6	3	1	69	4
realiz* una ~	3	0	0	1	5	18
reconocimient* de la ~	1	0	0	2	2	0
reform* la/los	0	5	1	3	0	2
segunda	8	1	4	50	0	46
título* de ~	3	4	4	1	3	0

Таблиця 2

Права дистрибуція конституентів лексико-семантичного поля “освіта”

	formación	**educación**	**instrucción**	**enseñanza**	**estudios**	**carrera**
~ a distancia	15	72	1	30	2	1
~ completa/os	10	6	2	1	12	5
~ cristiana/os	22	20	1	5	0	0
~ de adultos	11	42	0	3	0	0
~ de calidad	4	55	0	12	7	0
~ de los maestros	7	0	0	0	0	0
~ de maestros	20	0	1	0	0	0
~ de pago	0	1	0	0	0	0
~ del profesorado	110	0	0	0	1	0
~ económica	17	0	0	0	50	1
~ en ciencia	1	1	1	1	0	0
~ especializada	36	8	2	2	23	0
~ estatal/es	0	2	0	27	3	1
~ física	10	425	0	0	4	0
~ gratis	0	2	0	0	1	0
~ gratuita/os	2	32	1	20	3	1
~ infantil/es	4	64	0	3	0	0
~ militar/es	51	15	49	14	19	154
~ pagada/os	1	2	0	0	1	0
~ privada/os	0	44	0	138	5	1
~ profesional	609	17	2	14	23	319
~ pública/os	3	201	42	169	2	13
~ reglada/os	2	5	0	9	4	0
~ universitaria	80	109	3	93	329	119
~ superior	19	1310	9	454	245	1
~ secundaria	4	118	1	130	67	1

© Фокін С. Б.

Зазначимо, що зірочки після основи слова означають будь-яке можливе сполучення літер, яке для флективних мов найчастіше відповідає флексії.

Окремі випадки, хоч і відрізняються разючою нерівномірністю числових даних, ми не враховували через явну зміну лексико-семантичного варіанта слова в контексті детермінанта. Так, “formación del profesorado” – не навчання, а “підготовка професорсько-викладацького складу”, “instrucción militar” – переважно не військове навчання, а “військова інструкція”. Такі знахідки лексикографу теж у необхідно брати до уваги, але в нашому випадку вони виходять за рамки об’єкта дослідження.

Таким чином, на підставі порівняння частоти вживання тих чи інших сполучень, відсіювання рідких та відсутніх комбінацій, контекстуального аналізу можливої двозначності сполучення, можна зробити підсумок. Це “сухий залишок” корисного матеріалу, який, хоч і незначний на тлі опрацьованої сукупності даних, здатний значно поповнити словникові статті “навчання” і “освіта” в українсько-іспанському словнику:

безкоштовне навчання	educación gratuita, enseñanza gratuita
вища освіта	educación superior, enseñanza superior, estudios superiores
військова освіта	formación militar
дати освіту	dar (una) educación, dar (una) formación
державна освіта	educación pública, enseñanza pública
дистанційне навчання	educación a distancia, enseñanza a distancia
дитяча освіта	educación infantil
друга освіта	segunda enseñanza, segunda formación
економічна освіта	formación económica, carrera económica
кинути навчання	abandonar la carrera, abandonar los estudios, dejar los estudios
Міністерство освіти	Ministerio de educación
освіта для дорослих	formación de adultos, educación de adultos
отримати освіту	cursar los estudios, obtener la educación, realizar los estudios
перервати навчання	interrumpir los estudios
приватна освіта	enseñanza privada, educación privada
професійна освіта	educación profesional, enseñanza profesional; formación profesional
реформувати освіту	reformar la educación, reformar la enseñanza
середня освіта	educación secundaria, enseñanza secundaria, estudios

© Фокін С. Б.

	secundarios
спеціалізована освіта	formación especializada
християнська освіта	formación cristiana, educación cristiana

Отже, при укладанні двомовних перекладних словників необхідні принципово відмінні підходи до ядерних та периферійних понять лексико-семантичних полів. Для українсько-іспанської та інших мовних пар, у яких уже укладено базові двомовні словники, найактуальнішою проблемою є розширення кількості еквівалентів для одиниць периферії того чи іншого лексико-семантичного поля за допомогою комплексної методики.

Оскільки значна частина периферії представлена усталеними сполученнями базисних лексем з іншими лексичними одиницями, а сполучення характеризуються значно нижчою багатозначністю, ніж окремі слова, їх відносно легко досліджувати за допомогою методу дистрибуції. Дистрибутивний аналіз за даними конкордансу, в поєднанні з кількісною обробкою, калькуванням та смисловим контекстуальним аналізом, дозволяє виявити узуальні сполучення й перевірити їхнє значення. Особливо продуктивною й доречною така методика видається для лексико-семантичних полів, ядро яких представлено декількома близькими синонімами. **Перспективи дослідження.** Описану методику доцільно застосувати й до інших лексико-семантичних полів з аналогічною міжмовною асиметрією. Скажімо, українському терміну “суд” відповідають “corte”, “juzgado”, “tribunal” на позначення судових органів та “juicio” на позначення судового процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Берков В. П.* Двуязычная лексикография / Валерий Павлович Берков. – М. : Транзиткнига, 2004. – 236 с. 2. *Щерба Л. В.* Опыт общей теории лексикографии / Лев Владимирович Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – Л. : Наука, 1974. – С. 290–297. 3. *Найда Ю.* Анализ значения слов и составление словарей / Юджен Найда // Новое в зарубежной лингвистике. – 1962. – Вып. 2. – С. 45–71. 4. *Найда Ю.* Наука переводить / Юджен Найда // Вопросы языкознания. – 1970. – № 4. – С. 3–14. 5. *Апресян Ю. Д.* Лексическая семантика / Юрий Дереникович Апресян – М. : Наука, 1974. – 367 с. 6. *Шафриков С. Г.* Типология лексических систем и лексико-семантических универсалий / С. Г. Шафриков. – Уфа : Издание Башкирск. ун-та, 2004. – 80 с. 7. *Селіванова О. О.* Сучасна лінвгістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с. 8. *Лингвистический* энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – [2-е изд., доп.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Corpus* de Referencia del Español Actual de la Real Academia Española [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://corpus.rae.es/creanet.html 10. *Корпус* текстів української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209

© *Фокін С. Б.*

ФОМЕНКО О. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

БРЕНДИ АНГЛОМОВНИХ КРАЇН КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ

У статті розглядаються структурно-семантичні та прагматичні особливості функціонування брендів англомовних країн у сучасних ЗМК крізь призму прецедентності: визначаються типи брендів – прецедентних феноменів, способи їхнього перетворення і функції у текстах ЗМК.
Ключові слова: бренд, культурний символ, прецедентність, прецедентні феномени.

В статье рассматриваются структурно-семантические и прагматические особенности функционирования брендов англоязычных стран в современных ЗМК сквозь призму прецедентности: определяются типы брендов – прецедентних феноменов, приемы их преобразования и функции в текстах ЗМК.
Ключевые слова: бренд, культурный символ, прецедентность, прецедентные феномены.

The paper describes structural, semantic and pragmatic features of English-language brands in modern mass-media through the prism of precedential phenomena. The author defines the types of precedential phenomena, analyzes the ways they are transformed, and their functions in mass-media.
Key words: brand, cultural symbol, precedency, precedential phenomena.

Актуальність роботи зумовлена важливістю лінгвокультурних досліджень співвідношення мови, свідомості й культури, а також інтересом у лінгвістиці до вивчення ролі культурно-маркованих мовних одиниць у здійсненні інтертекстуальних зв'язків.

Мета дослідження – розглянути типи брендів – прецедентних феноменів у сучасних ЗМК, визначити способи їхнього перетворення і функції у текстах ЗМК.

Об'єкт дослідження – бренди англомовних країн, його **предмет** – прецедентні феномени як один зі способів мовного вираження брендів.

Матеріалом роботи були тексти англомовних (переважно британських й американських) друкованих та електронних ЗМК: Time, The Economist, The Times та інші.

Чисельні бренди англомовних країн – комерційні, політичні та культурні [1:5], значну частину яких, унаслідок домінуючої позиції США в сучасному комунікативному просторі, становлять американські, добре відомі в світі. Бренд країни – це один з культурних символів, що фокусує у собі уявлення про ту чи іншу країну, і який можна розглядати як "візитівку" цієї країни. Цей символ виступає позначенням типової для країни реалії, типового явища чи типової ознаки життя громадян.

© Фоменко О. С.

Брендом може бути ключове слово для позначення культурно-маркованого концепту, стереотипу, прецедентного феномену тощо [2:392]. Значимість брендів для особистості в пізнавальному та емоційному відношеннях, їхній надособистісний характер (відомість широкому оточенню даної особистості, постійне звернення до них у дискурсі даної мовної особистості – це ті ознаки, що дозволяють віднести бренди до прецедентних феноменів [3:216], а прецедентність розглядати як важливу умову появи брендів і їхнього функціонування у сучасному комунікативному просторі.

Бренди – прецедентні феномени (ПФ) є важливою частиною національної культури в її історичному розвитку, тісно пов'язаною з національними цінностями і традиціями. Система прецедентних феноменів – це один з інструментів трансляції "культурної пам'яті" народу від одного покоління до іншого й одночасно спосіб об'єднання нації навколо її культурних цінностей і моральних ідеалів, а також важлива складова національної картини світу, за допомогою якої здійснюється оцінка дійсності в свідомості, відбувається залучення до національної культури та традицій у рамках глобальної цивілізації з урахуванням загальнолюдських цінностей [4].

Культурні символи, виражені прецедентними феноменами, належать до того базового стереотипного ядра знань, що повторюється у процесі соціалізації індивідуума у даному суспільстві, і яке є "достатньо стереотипним (на рівні етнічної культури, а не особистості)" [5:14], а уявлення, що стоять за прецедентними феноменами (національно-детерміновані інваріанти їхнього сприйняття), поєднують представників однієї лінгвокультури та відмежовують від іншої [6:234]. Проте внаслідок дії чисельних історичних, політичних і культурних чинників (наявність спільної території у минулому, спільна мова, література, економічні, культурні зв'язки тощо), а також постійного зростання міжкультурних контактів, бренди однієї лінгвокультури стають відомими представникам інших лінгвокультурних спільнот.

За основу класифікації прецедентних феноменів, автори деяких з яких надають перевагу термінові "текстові ремінісценції" [7; 8], як правило, беруть понятійні сфери-джерела, звідки походять прецедентні феномени в своїх основних значеннях (література, театр, кіно, політика, музика, спорт, наука та ін.). Підхід, в основу якого покладено класифікацію ПФ за характером прецедентності (у залежності від ступеня їхньої відомості в різних країнах, соціумах тощо), дозволяє

© *Фоменко О. С.*

розмежовувати глобально прецедентні феномени (наприклад, прецедентні імена *Отелло, Ромео*, *Жанна Д'Арк*, *Дон Кіхот*, відомі в різних країнах), національно прецедентні (феномени, що активно використовуються переважно всередині однієї країни) і соціумно прецедентні (феномени, що не мають загальнонаціональної відомості, але популярні всередині деяких соціальних, професійних, вікових груп) [9:173]. Цей поділ ПФ є дещо умовним, оскільки "набір прецедентних текстів є різним для різних членів соціуму: одні читали одні тексти, дивилися одні спектаклі та фільми, слухали одні романси й пісні, а інші – зовсім інші, і тому асоціації від прочитаного, почутого чи побаченого в одних носіїв мови часто відрізняються від асоціацій у свідомості інших носіїв мови" [7:27].

Інтерпретація прецедентних феноменів з урахуванням кількості їхніх носіїв або часу існування у свідомості носіїв дозволяє, з одного боку, виокремити тексти, прецедентні для вузького кола (сімейний прецедентний текст, прецедентний текст студентської групи тощо) і тексти, відомі широкому колу людей, та, з іншого, тексти, що є прецедентними лише впродовж відносно короткого часу (наприклад, рекламний ролик) [10:57] та так звані "позачасові" ПФ, до яких відносяться феномени, функціонування яких не залежить від часового чинника й не визначається ним. Джерелами останніх є Біблія, класична художня література, міфологія, фольклор [7:23]. Темпоральні прецедентні феномени відомі будь-якому середньому представникові лінгвокультурної спільноти на певному етапі її розвитку з подальшою втратою інваріанта його сприйняття [6:241].

Одним з найпоширеніших підходів до розуміння прецедентних феноменів у сучасній лінгвістиці є класифікація, згідно якої вони поділяються на вербальні: прецедентні імена, прецедентні вислови, і такі, що можуть бути вербалізованими: прецедентні тексти, прецедентні ситуації [11:83]. Іноді досить важко визначити належність прецедентного феномену до конкретного типу (тексту, ситуації, імені чи вислову), оскільки різні ПФ можуть походити з одного джерела – реального предмета або реальної ситуації або від іншого прецедентного феномена. Коли в мовленні відбувається апеляція до одного з них, за цим ПФ можуть приховуватися інші, може відбуватися так звана "послідовна" апеляція до ПФ [9:219].

Відомими американськими ПФ, пов'язаними з історією країни, є такі прецедентні ситуації: *Discovery of America*, *Gold Rush*, *Great*

© *Фоменко О. С.*

Depression, *Pearl Harbor, Cuban missile crisis*, *Assassination of John F. Kennedy*, *9/11*, *War on terror* та інші. Семіотичними експлікаторами прецедентної ситуації (і прецедентного тексту) є прецедентні вислови і прецедентні імена. Наприклад, прецедентна ситуація *Assassination of John F. Kennedy* / *Kennedy's assassination* може актуалізуватися у мові антропонімами (e. g. *Lee Harvey Oswald*, *Jack Ruby, Abraham Zapruder*), топонімами (e. g. *Dallas, Dealey Plaza*), назвами фільмів (e. g. *Zapruder film*), музеїв (e. g. *Sixth Floor Museum at Dealey Plaza*).

Для забезпечення ефективнішого розуміння текстів ЗМК, прецедентні феномени, як правило, знаходяться у сильних позиціях тексту (заголовок, початок, кінець) [8:174]. Наприклад, у заголовках англомовних ЗМК широко використовуються прецедентні імена (прецедентні антропоніми, топоніми, назви політичних партій, назви брендів тощо): *Unsettling Wall Street* (Econ., 03/12/11), *Ex-Beatles Aston Martin sells at auction*, (Telegraph, 07/12/11), *Difference Engine: The iPad's third coming* (Econ., 02/12/11), *Let Walmart in* (Econ., 03/12/11), *An Oscar for a silent movie?* (Econ., 01/12/11), *Thomas Cook to axe up to 1,000 jobs* (The Times, 14/12/11), *Why Labour may not be the winners if the British economy falls off a cliff* (Econ., 24/11/11), *How to land a Mini on Mars* (Econ., 26/11/11), *Amazon starts row with retailers in US* (Telegraph, 08/12/11), *Colin Firth wax work unveiled* (The Telegraph, 14/12/11). У деяких випадках прецедентні імена є експлікаторами прецедентних ситуацій: e. g. *The euro: not the Titanic, but Chernobyl* (Econ., 12/12/11), *Obama ends Iraq war with troop salute* (Telegraph, 14/12/11).

Серед відомих англомовних ПФ – прецедентні вислови з творів класичної літератури (e. g. *To be, or not to be*), кінофільмів (e. g. *Go ahead – make my day!*), мультфільмів (e. g. *That's all, folks!*), до яких здійснюється апеляція у сучасних ЗМК, як у первісному, e. g. *"GO AHEAD, make my day". For teachers in southern Thailand, the phrase made famous by Clint Eastwood may soon become part of the working day"*(The Times, 19/09/06), так і зміненому вигляді: e. g. *Mother's Day: Go ahead, make my Sunday* (The Times, 13/03/04).

Бренди англомовних країн – ПФ сучасних ЗМК можна розподілити за такими сферами-джерелами походження: література (класична та сучасна), фольклор, політика, релігія, традиційна і масова культура (музика, театр, кіно (художні, анімаційні фільми)), інші ЗМК (телебачення, соціальні мережі), комерційна сфера, спорт, освіта, мода.

© *Фоменко О. С.*

Прецедентні тексти вербалізуються у ЗМК прецедентними іменами – назвами художніх творів, іменами їхніх персонажів або прецедентними висловами персонажів (точними або трансформованими). У ЗМК зустрічаємо апеляції до творів класиків англійської та американської літератури: В. Шекспіра, Ч. Діккенса, Дж. Остін, Г. Джеймса, Л. Керолла, А. Конан-Дойля, Е. Гемінгвея, Ф. Баума, Г. Гріна, Д-ра Сеуса та інших письменників. ПФ – назви творів, зокрема, широко представлені в заголовках публікацій: *Industrial Design: Sense and Sensibility* (Time, 17/07/00), *Gaza-Sderot: A Tale of Two Cities* (Time, 05/03/09), *A Tale of Two Cities: Inside Gaddafi's Tripoli* (Time, 03/03/11), *Great expectations for Charles Dickens – and Amazon* (Econ., 20/11/11), *The Riots of Paris and London: A Tale of Two Cities* (Time, 09/08/11), *A tale of two cities becoming one* (The National, 02/11/08), *The Quiet American: How the World Sees Obama* (Time, 02/03/09), *Farewell to Arms* (Time, 05/06/08), *ALICE in wonderland and other stories* (Econ., 04/02/11).

Перетворення ПФ у ЗМК може мати структурно-семантичний характер. У заголовках здійснюється зміна лексичного складу ПФ, наприклад, відбувається заміна його компоненту, e. g.: *Kate, Will, Kim, and Kris: A tale of two weddings* (Globe and Mail, 17/12/11), *A Tale of Two Biographies* (Time, 17/10/11), *Pride and Presidents* (Time, 07/11/11), *A tale of two Italians* (Econ., 27/10/11), *Joplin and Minneapolis: A Tale of Two Tornadoes* (Time, 23/05/11), *A Midsummer Miscellany (with a Nod to Larry King)* (Time, 02/08/10), *Cents and sensibility* (Econ., 04/01/01), *Thomas Bernhard: The grinch who stole Austria* (Econ., 06/11/01). Іншим способом структурно-семантичного перетворення ПФ є розширення їхнього компонентного складу, e. g.: *A tale of two African cities* (Econ., 17/12/11), *Portrait of a Complicated Lady* (Time, 08/02/10).

До морфологічних способів трансформації ПФ належать: перетворення стверджувальних форм у заперечні, e. g. *Health Care Summit*: *Not So Great Expectations* (Time, 23/02/10), заміна прийменника, e. g. *WikiLeaks's Julian Assange: The Wizard From Oz* (Time, 09/08/10).

У ЗМК згадуються неологізми з інших сфер, утворені від назв класичних творів. Зокрема, зустрічаємо назву мультфільму, який можна вважати індивідуально-авторським неологізмом: e. g. *Gnomeo & Juliet: Garden-Variety Shakespeare* (Time, 10/02/11).

У заголовку однієї з публікацій *Give Me Your Tired, Your Poor, Your Homeschoolers* (Time, 08/03/10) здійснено зміну лексичного складу

© *Фоменко О. С.*

ПФ – відомих рядків сонету Емми Лазарус “The New Colossus” “*Give me your tired, your poor, / Your huddled masses yearning to breathe free …”,* текст якого висічено на плиті, розміщеній на стіні всередині п’єдесталу американської Статуї Свободи. Цей сонет став переможцем, зібравши найбільше коштів для будівлі п’єдесталу, під час незвичного аукціону, на якому поети, серед яких були Волт Вітмен, Генрі Лонгфелло, Марк Твен, продавали свої раніше неопубліковані вірші. За умовами конкурсу, вірш переможця аукціону було висічено на п’єдесталі.

Англомовні бренди – прецедентні тексти експлікуються у ЗМК прецедентними іменами персонажів твору. Приміром, у заголовках і текстах публікацій зустрічаємо ім’я героя оповідання Доктора Сеуса “How the Grinch stole Christmas”, *Grinch*, а також його похідні: *The toy business: Grinched* (Econ., 27/11/03), *The Wedding Grinch* (The Times, 23/12/11), *Forget the Grinch: Pepsi’s new advert steals Santa from Coca-Cola as cola wars hot up* (The Daily Mail, 01/07/11), *“Rhode Island ‘Governor Grinch’ under fire for ruling State House must have ‘holiday tree’ instead of Christmas tree”* (The Daily Mail, 30/11/11).

Ім’я персонажа твору Ч. Діккенса “The Christmas Carol”, *Scrooge*, унаслідок особливостей характеру героя, скупого та бездушного дільця, сьогодні вживається у більш широкому значенні й означає “скряга, брюзга”. Цей онім і його похідні зустрічаються у заголовках і текстах ЗМК, e. g.: *Scroogenomics: Give gold, not myrrh* (Econ., 21/12/09), *The three Scrooges* (Econ., 04/01/07), *“America is the global Scrooge, with an aid budget of just 0.08 % of its GDP”* (Econ., 25/01/98), *“… the environmentally minded have a host of eco-anxieties to confront. Can the turkey bones go in the composting bin? Is it Scrooge-like to recycle wrapping paper?”* (Econ., 19/12/08), “*Republicans gleefully bewailed the tax on Christmas, with much invocation of Grinches and Scrooges”* (Econ., 12/11/11), “*Over the next 30 years, the average pension age for men will rise by 1.5 years, to 64.4 in 2040. … That’s depressing for all those who yearn to hang up their boots, but sounds encouraging for finance-ministry scrooges”* (Econ., 17/03/11).

Апеляція до прецедентних текстів у ЗМК здійснюється шляхом уживання прецедентних висловів з художніх творів. Наприклад, у підзаголовку публікації про стосунки Британії і Франції зустрічаємо скорочений прецедентний вислів з роману Ч. Діккенса: *The best of times, the worst of times* (Econ., 01/12/11). Спостерігаємо випадки заміни компонентів прецедентного вислову, e. g.: *Obama’s Economic Dilemma:*

© *Фоменко О. С.*

To Spend or Not to Spend (Time, 26/07/10), *To 3-D or Not to 3-D?* (Time, 13/12/10), а також переміну компонентів ПФ місцями, e. g.: *"IN CALIFORNIA it is the worst of times, it is the best of times; but the worst is the more salient"* (Econ., 26/11/11).

Бренди, джерелом яких є твори сучасної літератури, виражені прецедентними антропонімами – іменами авторів творів (e. g. *J. D. Salinger, Nabokov, Dan Brown*), власне назвами творів, їхніх персонажів, e. g. *The Lost Symbol; Eat, Pray, Love; Harry Potter*): *J. D. Salinger Dies: Hermit Crab of American Letters* (Time, 15/02/10), *Harry Potter: The Boy Who Lived Forever* (Time, 18/07/11), *How Good Is Dan Brown's The Lost Symbol?* (Time, 28/09/09), *Piecing Together Nabokov's Last Novel* (Time, 30/11/09), *Eat, Pray, Love* (Wellness / Nutrition) (Time, 05/10/09).

Джерелами походження англомовних брендів є дитячі вірші, приказки та прислів'я. У ЗМК зустрічаємо приклади апеляції до відомого дитячого вірша "This is the house that Jack built", здійсненої шляхом заміни одного з компонентів цього ПФ, e. g.: *This Is the House That Ireland Built* (Time, 13/12/10) та комбінацією лексико-семантичного і морфологічного способів перетворення ПФ (розширення семантичного складу + зміна граматичного часу дієслова), e. g. *Ecosse: The house that Jack is trying to build* (The Sunday Times, 04/01/04).

Бренди – прецедентні феномени зі сфери фольклору, виражені прислів'ями та приказками, також зазнають трансформацій у ЗМК. Спостерігаємо випадки семантико-семантичних перетворень ПФ (заміна компонентного складу), e. g.: *Love Me, Love My Brand, Says the Sultan of Snark™* (Time, 25/05/10), *Home Sweet Hotel?* (Time, 25/10/10), скорочення компонентного складу ПФ, e. g.: *A Stitch in Time* [saves nine] (Time, 22/03/09), морфологічної трансформації ПФ (зміна граматичного числа іменників), e. g.: *Pennies for Your Thoughts* (Time, 31/01/11).

Деякі звернення до ПФ у заголовках є індивідуально-авторськими перетвореннями, у яких інколи поєднано відразу декілька способів трансформації ПФ, e. g. *It's All Greek to U.S.* (Time, 11/07/11) (гра слів – 'us' vs. 'U.S."), *Gold: All That Glitters May Not Make Your Fortune* (Time, 17/05/10). Заголовок некрологу на смерть виконавчого директора косметичної компанії Estée Lauder Евелін Лаудер "More than skin deep" (Econ., 22/11/11) є прикладом комбінації семантико-синтаксичного (видозміна компонентного складу ПФ) і морфологічного (перетворення заперечної форми на стверджувальну) способів трансформації ПФ.

У сучасних ЗМК зустрічаємо цілу низку брендів – ПФ зі сфери політики, серед яких прецедентні імена (e. g.: *Obama, Gordon Brown, JFK, White House, CIA*), прецедентні вислови (e. g.: *I have a dream*, *Yes, we can*), прецедентні ситуації (e. g.: *D-Day, 9/11, War on terror, Wikileaks, the War in Afghanistan*) і прецедентні тексти (e. g.: *U.S. Constitution*): *Can Robert Gates Tame the Pentagon?* (Time, 23/02/09), *Gordon Brown: 'Sometimes a Crisis Forces Change'*, *White House Renovation* (Time, 06/04/09), *The CIA's Silent War in Pakistan* (Time, 01/06/09), *Advice from Bill Clinton: Yes, we can* (Econ., 19/11/11), *Why Michelle Obama's Hair Matters* (Time, 07/09/09), *A Window On the War in Afghanistan* (Time, 12/10/09), *How D-Day Almost Became a Disaster* (Time, 02/11/09), *Obama Shrinks the War on Terrorism* (Time, 14/12/2009), *Cleggmania: The Rise of Nick Clegg* (Time, 03/05/10), *Why WikiLeaks Is Winning Its Info War* (Time, 20/12/10), *Killing bin Laden: How the U.S. Finally Got Its Man*, *Obama 1, Osama 0* (Time, 20/05/11), *10 Questions for Henry Kissinger* (Time, 06/06/11), *Does U.S. Constitution Still Matter?* (04/07/11). У заголовку публікації про новий серіал на каналі ABC, у якому розповідається про життя сучасної сім'ї, *Yes, We Kin* (Television) (Time, 28/09/09), здійснено заміну компонентного складу ПФ – прецедентного вислову – слогану президентської кампанії Барака Обами 2008-го року.

У заголовках ЗМК апеляція до однієї прецедентної ситуації може здійснюватися шляхом використання як прецедентного феномену (імені), e. g.: *Ground Zero: Out of the Ashes* (Time, 06/12/10), так і непрецедентних феноменів [9:189], e. g.: *The Day the Towers Fell* (Time, 11/09/11). Бренди – ПФ вживаються у прямому: e. g. *Five Things JFK Could Teach Obama* (Time, 07/11/11) і переносному значеннях: e. g.: *Will Iran's 'Kennedys' Challenge Ahmadinejad?* (Time, 31/08/09).

Відомим американським брендом – прецедентним висловом й одночасно експлікатором прецедентної ситуації є ключова фраза промови Дж. Кеннеді у Західному Берліні в червні 1963 року, через два роки після спорудження Берлінського муру, "Ich bin ein Berliner" (укр. "Я – берлінець"), під час якої він заявив про підтримку Сполученими Штатами Західної Німеччини. Апеляція до відомого вислову Кеннеді здійснюється в американських ЗМК, коли йдеться про новини з Німеччині, переважно з Берліну. У заголовках таких публікацій, як правило, відбувається заміна компонентного складу прецедентного вислову, e. g. *Ich bin ein car-burner* (Econ., 2/08-2/09/11), *Ich Bin Ein*

Celebrity (Time, 09/10/09), *Ich bin ein Cowboy* (Econ., 24/05/01), *Ich bin ein Obamaniac* (Econ., 10/07/08), *Ich Bin Ein Burlesque Star – Top 10 Most Outrageous Eurovision Performances* (Time, 25/05/10), *Ich Bin Ein Runner* (Time, 19/04/04), *Ich Bin Ein Blair?* (Time, 04/03/98), *Germany: Ich bin ein Blair-ite* (Time, 01/11/01). Ці публікації, у більшості випадків, не мають ніякого відношення до політики. Зокрема, у статті "Ich bin ein car-burner" розповідається про масові підпали автомобілів у Берліні, у публікації "Ich Bin Ein Runner" – про те, що всі охочі мають змогу безкоштовно взяти участь у пробігах, які щосуботи організовуються у Берліні одним з міських клубів любителів бігу, а в статті "Ich bin ein Cowboy" ідеться про німецького автора пригодницьких романів про ковбоїв та індіанців Карла Мея, який, жодного разу не виїхавши за межі своєї країни, раніше за американських письменників став першовідкривачем "дикого Заходу" для багатьох поколінь європейців (Econ., 24/05/01).

Прецедентний вислів Дж. Кеннеді згадується у публікаціях про візит до Берліну в рамках європейського передвиборчого туру кандидата від Демократичної партії США Барака Обами. Зокрема, у статті "Ich bin ein Obamaniac" ідеться про дебати в країні, викликані проханням Б. Обами виступити біля Бранденбурзьких воріт, де 1963 року виголосив історичну промову Дж. Кеннеді та 1987 року відбувся не менш відомий виступ президента Р. Рейгана, який запам'ятався висловом "Mr. Gorbachev, tear down this wall!" Незважаючи на те, що виступ Обами відбувся біля іншого символу Берліну, Колони Перемоги, ЗМК провели паралель між ним і виступом Дж. Кеннеді, використавши по відношенню до Б. Обами метафору "the new JFK", що є одним зі способів вираження позитивної оцінки. e. g.: *Berlin Awaits the 'Next JFK'* (The Time, 23/07/08).

Автор іншої, критичної публікації про виступ кандидата Барака Обами в Берліні, в заголовку якої теж подано трансформований ПФ – вислів Дж. Кеннеді, *Ich Bin Ein Celebrity,* апеляція до якого в даному випадку виконує функцію негативної оцінки, критикує зухвале, на його думку, прохання політика виступити біля Бранденбурзьких воріт і, таким чином, стати в один ряд зі славетними американськими президентами Дж. Кеннеді та Р. Рейганом, що раніше виступали на цьому символічному місці. Натомість, автор публікації прирівнює Б. Обаму до зірок шоу-бізнесу, згадуючи "чорний" PR його політичного опонента Дж. МкКейна, у якому використано відеозапис виступу

© *Фоменко О. С.*

Обами, якого вітають “фанати”, розміщений поряд зі схожими записами виступів Бритні Спірс і Періс Хілтон (Time, 09/10/09). Прагматичний ефект від порівняння Обами з зіркою шоу-бізнесу посилюється завдяки використанню автором публікації лексики зі сфери шоу-бізнесу (*the backdrop*, *the performance*, *a screaming crowd of 200000*), а використання у заголовку публікації алюзії на відомий вислів Джона Кеннеді в поєднанні зі словом “celebrity” створює іронічний ефект.

У заголовку іншої публікації про вищезгадану подію, *From Dr. King to Barack Obama: One Dream Realized* (Time, 26/01/09), здійснено апеляцію відразу до двох американських брендів, виражених прецедентними феноменами: прецедентного антропоніма *Dr. King* і прецедентного вислову “I have a dream”. Наведені приклади свідчать, що бренди – ПФ можуть вживатися у ЗМК для вираження як позитивної, так і негативної оцінки.

Джерелом брендів – прецедентних феноменів також є сфера релігії. Безперечно, найбільшим і найвпливовішим джерелом прецедентності для християн є Біблія. У той час як сама Біблія, біблійні сюжети і персонажі є універсальними ПФ для християнських країн, важливим надбанням національних культур є переклади Біблії (e. g., “The King James Bible”, “Jerusalem Bible”, “Пересопницьке Євангеліє”), назви яких є прецедентними феноменами, що з’являються у ЗМК, e. g.: *Happy 400 th, King James Bible* (Time, 09/05/11).

Американським релігійним брендом є прецедентний вислів “What would Jesus Do?” або його скорочений варіант “WWJD?” Цей вислів є семантичним експлікатором відразу двох ПФ: тексту (книги Чарльза М. Шелдона 1898 року “In his steps: What would Jesus do?”) і ситуації (християнського руху “WWJD?” 1990-х років у США). У романі Ч. М. Шелдона, що став джерелом цього ПФ і який досі залишається одним з найвпливовіших творів християнської літератури, розповідається про чотирьох членів однієї конгрегації, які зазнавали духовного піднесення, щоразу запитуючи себе у вирішальних ситуаціях “What would Jesus do?”. У 1990-х роках вислів “What would Jesus Do?” спричинив не лише сплеск християнського руху в країні, а й справжній комерційний бум. Рух “WWJD?” розпочався 1989-го року, коли молода лідерка протестантської церкви міста Голланд у штаті Мічиган Джені Тінкленберг після обговорення книги Ч. М. Шелдона звернулася до найближчої компанії The Lesco Corp. з проханням виготовити плетені браслети з абревіатурою “WWJD?”, які молоді християни могли б

© *Фоменко О. С.*

носити на знак своєї віри. Браслети відразу набули популярності, і з часом Lesco та інші компанії почали продавати велику кількість різноманітних виробів (у т. ч. кухлі, брелоки, біжутерію, футболки) з цим написом, заробивши на цьому величезні кошти [13:1329].

Про прецедентність фрази *WWJD?* Свідчить її використання у заголовках англомовних ЗМК, у яких спостерігаємо дослівні, e. g.: *"What Would Jesus Do About Health Care?"* (Time, 18/08/09), *What Would Jesus Do: Florida Church to Pray Sunday for Osama bin Laden* (Time, 22/05/11), трансформовані цитати цього ПФ, у яких здійснюється заміна його компонентного складу, e. g. *What Would Jesus Buy?* (Time, 19/11/09), *"What Would Jesus See: Fireproof or Religulous?"* (Time, 06/10/08), а також імпліцитні посилання на нього (наприклад, пропонування можливої відповіді на запитання), e. g.: *Jesus would be with St Paul's protesters this Christmas, says Archbishop of Canterbury* (Daily Mail, 06/12/11).

Сферами – джерелами походження чисельних брендів – ПФ є кіно та мультиплікаційні фільми. Серед брендів – прецедентних імен антропоніми – імена відомих акторів, режисерів, e. g. *Is Julia Roberts Still Queen of the Box Office?* (Time, 30/03/09), *Woody Allen's Latest: Works Like a Charm,* (Time, 29/06/09), *Colin Firth: The Thinking Ladies' Leading Man* (Time, 28/02/11), *Elizabeth Taylor, 1932 – 2011: Hollywood's Star of Stars* (Time, 04/04/11), топоніми, e. g. *The Hollywood of the Midwest* (Time, 11/05/09), назви кіностудій, e. g. *Brief History of Disney Teen Stars* (Time, 02/11/09), імена персонажів художніх та анімаційних фільм: e. g. *The World According to Mickey* (Time, 07/12/09), *Unsung Creator of Rocky and Bullwinkle Dies* (Time, 08/11/10), *Shrek: Mr. Influential* (06/12/10).

У заголовках ЗМК бренди – прецедентні тексти, як правило, експлікуються прецедентними іменами – їхніми назвами, що в деяких випадках супроводжуються додатковою інформацією: e. g.: *Avatar Arrives! Can James Cameron Be King Again?* (Time, 14/12/09), *Hollywood Tips to Survive the Apocalypse* (Time, 30/11/09), *Sex and the City 2 Leaves Fans Behind* (Time, 07/06/10), *Back to the Future: Sarah Palin's Restoration* (Time, 13/12/10), *Supersize Me: Why Our Burgers Are Getting Bigger*, *Arthur Penn: The Miracle Worker of Bonnie and Clyde* (Time, 11/10/10). Одним зі способів апеляції до брендів – ПФ у заголовках є заміна їхнього компонентного складу, e. g.: *Beauty and The East* (Time, 19/07/10), *Kill Dill: Depp's Dillinger Disappoints* (Time, 06/07/09). В

останньому прикладі автор статті про екранізацію життя відомого американського грабіжника банків середини 1930-х Джона Діллінджера у фільмі "Public Enemies" здійснює алюзію на фільм "To kill Bill". У назві іншої публікації, *Barack Obama's Big Fat Afghan Dilemma* (Time, 28/06/10), змінено лексичний склад ПФ – назви художнього фільму "My big fat Greek wedding".

Бренди – прецедентні феномени можуть зазнавати трансформації, що поєднує декілька способів перетворення, як, наприклад, у заголовку *The Cuckold's Nest* (Time, 28/11/11), у якому спостерігаємо скорочення і заміну компонентного складу ПФ *One Flew Over the Cuckoo's Nest*. Прикладом більш складної трансформації ПФ є заголовок некролога на смерть актора Дж. Форсайта, *Charlie's an Angel Now: John Forsythe Dies at 92* (Time, 19/04/10), у якому здійснено алюзію на американський кримінальний серіал "Charlie's Angels", одного з героїв якого (боса "янголів" Чарлі) озвучував Джон Форсайт.

Бренди – ПФ зі сфери кіно зазнають індивідуально-авторських перетворень, результатом яких можуть бути неологізми, як, наприклад, у заголовку *Clooneypalooza: A Star Is Airborne* (Time, 23/11/09), у якому спостерігаємо потрійну прецедентність: поєднання зміненого ПФ – назви мюзиклу "The star is born" з неологізмом, утвореним від прецедентного імені *Clooney* та усіченою формою іншого американського бренду – назвою музичного фестивалю *Lollapalooza*.

Одним з найвідоміших ПФ з мультиплікаційної сфери є прецедентний вислів "That's all, folks!", що з 1930-х років лунає наприкінці кожної серії мультсеріалів "Looney Tunes" і "Merrie Melodies" американської студії Warner Bros. Pictures. Ця фраза, що належить персонажу на ім'я Боско, замінила вислів "So long, folks!", який використовувався до цього. Припускають, що вислів "That's all, folks!" з'явився під впливом одного з британських мультфільмів 1926-го року, який закінчувався словами "And That's All!". Окрім Боско, фразу промовляли інші мультперсонажі, найбільше з який запам'яталося порося на ім'я Porky Pig, яке затиналося і тому вимовляло фразу як "Th-th-th-that's all, folks!" Людину, що озвучувала порося, як і багатьох інших диснеївських персонажів – Мела Бланка, вважають одним з найкращих акторів, які коли-небудь озвучували мультфільми, а також засновником цього жанру [12]. Завдяки Мелу

© Фоменко О. С.

Бланку фраза “That’s all, folks!” закарбувалася у прямому та переносному значеннях: у свідомості мільйонів телеглядачів і на надгробному пам’ятнику акторові, ставши однією з найвідоміших у світі епітафій (див. рис.). Цей прецедентний вислів, що в оригінальному та похідних текстах уживається у синонімічному значенні з традиційним словом наприкінці фільмів і мультфільмів “The end”, означає “кінець, завершення чогось гарного і приємного”, зустрічаємо в заголовках ЗМК, e. g.: *Italy and the euro zone: That’s all, folks* (Econ., 12/11/11), *Sunday Talk: That’s all, folks!* (Daily Kos, 03/12/11). Одним зі способів трансформації цього прецедентного вислову є перетворення стверджувальної форми на заперечну, e. g.: *That’s not all folks* (Econ., 03/12/11). Модуляція значення фрази може також здійснюватися уживанням іншого пунктуаційного знаку (крапки або питального знаку), e. g. “Mel Blanc’s voice will return to theaters with 3-D cartoons”: “th-th-that’s all folks?” Well, maybe not … ” (Los Angeles Times, 09/06/11). Інваріант прецедентного вислову ‘Th-th-th-that’s all, folks’ може мати семантичний відтінок небажаності завершення (або *небажання* визнати закінчення) чогось приємного. Нам зустрівся лише один заголовок, у якому ПФ “That’s all, folks!” має на меті викликати асоціацію також з поросям, яке промовляє цю фразу: *The Weekly Feed: Th- th- that’s All Folks Edition* (Wash. DC news, 06/05/11). Семантика завершення також присутня у заголовку й, очевидно, стосується життя поросяти, оскільки в статті розповідається про страву з поросятини.

Сфери музики та шоу-бізнесу стали джерелом чисельних брендів англомовних країн. У ЗМК зустрічаємо посилання на відомих співаків, музичні колективи: e. g. *Viva Viva Elvis!* (Time, 22/02/10), *Lennon Lives: Behind the Camera with The Beatles* (Time, 18/10/10), *Sinatra on Stage: Come Fly With Twyla Tharp* (29/03/10), *Bob Dylan: Time For One More Change?* (Time, 11/05/09), *Eminem’s Relapse: Back to His Old Tricks* (Time, 19/05/09). У ЗМК може відбуватися апеляція відразу до декількох брендів одночасно, як, наприклад, у заголовку *Sinatra on Stage: Come Fly With Twyla Tharp* (Time, 29/03/10), у якому, окрім прецедентного імені *Sinatra*, згадується прецедентний текст – пісня виконавця “Come fly with me”, один компонент якого замінено на інший ПФ – ім’я відомої американської танцівниці та хореографа *Twyla Tharp*.

© Фоменко О. С.

Бренди з музичної сфери актуалізуються у ЗМК прецедентними топонімами, e. g. *Woodstock: How Does It Sound 40 Years Later?* (Time, 24/08/09), *How Do You Get To Carnegie Hall?* (Time, 20/04/09). Також зустрічаємо прецедентні імена – назви пісень: e. g.: *This Land Is Your Land* (Time, 24/10/11), *America the beautiful – and homogenised* (Econ., 17/01/12), *Bohemian Rhapsody* (Time, 06/06/11), *Denmark's Wind of Change* (Time, 16/03/09), назви музичних альбомів, e. g. *American Idiot: Punks Take Broadway* (Time, 03/05/10).

У заголовках спостерігаємо приклади розширення компонентного складу ПФ – назви пісні: e. g., *Big Girls Still Don't Cry* (Time, 08/03/10). Прецедентні тексти – назви пісень можуть зазнавати в текстах ЗМК більш складних трансформацій. Приміром, щоб зрозуміти конотацію заголовку статті *Unruly Britannia: Can This Coalition Government Work?* (Time, 24/05/10), адресат повинен володіти інформацією про відому британську патріотичну пісню "Rule, Britannia!"

З-поміж прецедентних висловів музичної сфери слід згадати фразу "Elvis has left the building", яка за значенням приблизно відповідає вже згаданій "That's all, folks!". Цю фразу, що вперше пролунала з вуст ведучого концертів Г. Логана, виголошували щоразу по завершенню концертів Елвіса Преслі для того, щоб змусити піти глядачів, які сподівалися на вихід співака на біс у тому, що він вже поїхав. Сьогодні цей вислів уживається у значенні "The show's over – go home". Від нього походить дієслово 'to Elvis', що означає "to make a sudden exit" [12]. В одному з підзаголовків публікації про відомий американський бренд – мережу кав'ярень "Starbucks" зустрічаємо апеляцію до цього ПФ, який зазнав морфологічного перетворення (заміна стверджувальної форми на заперечну): *Elvis has not left the building* (Econ., 08/01/09).

Бренди театральної сфери представлені прецедентними антропонімами (іменами драматургів, акторів, режисерів), прецедентними топонімами, назвами театрів, мюзиклів, переважно в денотативному значенні, e. g.: *Alan Ayckbourn: Man of the Moment* (Time, 04/05/09), *The Downward Spiral of David Mamet* (Time, 11/01/10), *Faisal Shahzad: The Broadway Bomber* (Time, 17/05/10), *Is West Side Story Overrated?* (Time, 13/04/09), *How Do You Get To Carnegie Hall?* (Time, 20/04/09).

Бренди – прецедентні імена зі сфери телебачення представлені в заголовках друкованих і електронних видань антропонімами – іменами

© Фоменко О. С.

відомих телеведучих, e. g.: *Jay Leno Is the Future of TV. Seriously* (Time, 14/09/09), *Can Oprah Stand Out from the Cable Crowd?* (Time, 10/11/11), *Can Dave Letterman Survive the Scandal?* (Time, 19/10/09), *Piers Morgan, the Man Stepping into Larry King's Seat* (Time, 24/01/11). До заголовків також входять відомі бренди – абревіатури: назви телерадіокомпаній, e. g.: *NBC's 'Kings': The New Old Testament*, *CNBC Under Fire: Sticking Up for the Big Guy?* (Time, 23/03/09), *ABC's Modern Family is a clever study of an off-kilter clan* (Time, 28/09/09), *Epic Win! HBO's Bloody, Bold Game of Thrones* (Time, 25/04/11), назви телевізійних і супутникових музичних каналів, каналів новин, e. g.: *I Got My MTV* (Time, 08/08/11), *CNN: Can a Mainstream News Outlet Survive?* (Time, 03/05/10).

Джерелом ПФ зі сфери телебачення є телесеріали, апеляція до яких здійснюється за допомогою прецедентних імен – їхніх назв, e. g.: *Tickle Me Obama: Lessons from Sesame Street* (Time, 15/06/09), *ER's Long Goodbye* (Time, 06/04/09). Зустрічаємо випадки розширення компонентного складу ПФ, як, наприклад, у заголовку *Pimp My Bus Ride: Hip Intercity Motor Coaches* (Time, 23/11/09), розуміння якого вимагає наявності у читачів знань про шоу на каналі MTV "Pimp my ride", у якому команда фахівців здійснює тюнінг автомобіля героя чи героїні передачі, перетворюючи його з "руїни" на шикарне авто.

У заголовках друкованих та електронних ЗМК представлені прецедентні імена зі сфери інших ЗМК, серед яких, зокрема, назви соціальних мереж, мереж мікроблогів (e. g.: *Twitter Lit: A New Creative Outlet* (14/06/10), *Facebook and Divorce: Airing the Dirty Laundry* (Time, 22/06/09), *Facebook Gives Birth to the Retrosexual* (Time, 21/09/09), назви пошукових серверів (e. g.: *Can Microsoft's Bing, or Anyone, Seriously Challenge Google?* (Time, 31/08/09), *Sprechen Sie Google? A New Web Translator* (Time, 17/05/10), назви веб-ресурсів та веб-хостингів (e. g. *Is Wikipedia a Victim of Its Own Success?* (Time, 28/09/09), *YouTube Effect: Making Money from Viral Videos* (Time, 23/11/09). Бренди сфери ЗМК виражені антропонімами, назвами комерційних брендів: e. g.: *Apple's iPad: Has Steve Jobs Seen the Future – Again?* (Time, 08/02/10), *Person of the Year Mark Zuckerberg* (Time, 27/12/10).

Бренди комерційної сфери об'єктивуються у ЗМК прецедентними іменами – назвами компаній (e. g.: *IBM*, *Apple*, *GM*, *AT&T*, *Microsoft*, *Wal-Mart*, *Starbucks*), іменами відомих бізнесменів (e. g.: *Henry Ford*, *Bill Gates*, *Steve Jobs*, *Donald Trump*), назвами комерційних брендів

© Фоменко О. С.

(e. g.: *GM*, *Chrysler*): *How AIG Became Too Big to Fail* (Time, 30/03/09), *The Big (Green) Apple* (Time, 13/04/09), *Chrysler Makes a GM Bankruptcy Harder* (04/05/09). Серед брендів, пов'язаних з комерційною сферою, – прецедентні топоніми, вжиті як у денотативному, e. g.: *The New Sheriffs of Wall Street* (Time, 24/05/10), так і конотативному значеннях, e. g.: *Russia Plans a Silicon Valley* (Time, 19/04/10).

Бренди, сферами походження яких є наука, освіта, медицина, представлені в ЗМК прецедентними іменами – назвами університетів, груп університетів, e. g.: *Logging On to the Ivy League* (Time, 27/04/09), *Harvard's Hoops Star Is Asian. Why's That a Problem?* (Time, 25/01/10), прізвищами відомих учених: e. g.: *The Electrifying Edison* (Time, 05/07/10), назвами медичних препаратів: e. g.: *Kitty Prozac: Can Synthetic Pheromones Calm Your Pet?* (Time, 15/11/10).

Бренди спортивної сфери експлікуються в ЗМК прецедентними антропонімами: e. g.: *Agassi Unstrung* (Time, 16/11/09), *Tiger and the Salahis: Two Kinds of Celebrity Crash* (Time, 14/12/09) і назвами спортивних команд, e. g.: *How to Beat the Yankees with Your Stomach* (Time, 08/06/09), *Inside the New Dallas Cowboys Stadium* (Time, 28/09/09).

Бренди зі сфери моди представлені прецедентними іменами – антропонімами, головним чином іменами модних дизайнерів або однойменними назвами модних брендів: e. g.: *Donna Karan MD* (Time, 13/09/09), *Built for Blahniks: A Chevy for the High-Heels Crowd*, *Kate Middleton's Alexander McQueen Dress* (Time, 16/05/11).

Висновки. Аналіз брендів англомовних країн у ЗМК крізь призму прецедентних феноменів свідчить про те, що прецедентність є важливою передумовою появи брендів та їхнього існування у сучасному комунікативному просторі. Сферами – джерелами походження брендів, що утворюють прецедентосферу сучасних англомовних країн є художня література, фольклор, традиційна і масова культура, політична сфера, різні види ЗМК та інші.

Бренди – прецедентні феномени вживаються у текстах ЗМК як у денотативному, так і конотативному значеннях, в оригінальному та зміненому вигляді. Перетворення ПФ можуть бути структурно-семантичними (зміна лексичного складу ПФ: заміна компоненту, розширення компонентного складу), морфологічними (перетворення стверджувальної форми на заперечну та навпаки, заміна прийменника,

© *Фоменко О. С.*

числа іменників) або комбінованими, а також мати індивідуально-авторський характер (наприклад, містити неологізми).

Апеляція до брендів – ПФ у заголовках ЗМК робить їх виразними, привертає до них увагу, посилює їхній прагматичний ефект, дозволяє більш чітко, відповідно до авторського замислу, передати важливу думку повідомлення, утворюючи зв'язок з образом, наявним в адресата. Бренди – ПФ здатні виконувати естетичну функцію, звертаючи увагу адресата на наявний образ або вже існуючу вдалу характеристику, а також поміщати факти в історичний (вертикальний) або культурний (горизонтальний) контекст, виконуючи оцінну функцію. Важливою уважаємо об'єднавчу функцію брендів – ПФ, завдяки якій формується мовна картина світу нації, що є складовою національної ідентичності.

Подальші дослідження брендів англомовних країн – ПФ можуть здійснюватися у порівняльному аспекті (наприклад, співставлення інваріантів сприйняття того самого ПФ в різних лінгвокультурах).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Fan Y.* Key perspectives in nation image: A conceptual framework for nation branding [Електронний ресурс] / Ying Fan. – Режим доступу до ст. : http://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/1872/4/Key+perspectives+in+nation+image.pdf 2. *Фоменко О. С.* Королівське весілля як стратегія корекції іміджу британської монархії (на матеріалі англійської мови) / Олена Степанівна Фоменко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав. Дім Дмитра Бураго, 2011. – Вип. 37. – С. 392–399. 3. *Караулов Ю. Н.* Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с. 4. *Нахимова Е. А.* Прецедентные имена в массовой коммуникации : [монография] / Елена Анатольевна Нахимова ; ГОУ ВПО "Уральск. гос. пед. ун-т" ; Ин-т социального образования. – Екатеринбург, 2007. – 207 с. 5. *Прохоров Ю. Е.* Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Юрий Евгеньевич Прохоров. – [3-е изд.]. – М. : УРСС, 2003. – 224 с. 6. *Привалова И. В.* Интеркультура и вербальный знак : [монография] / Ирина Владимировна Привалова. – М. : Гнозис, 2005. – 472 с. 7. *Супрун А. Е.* Текстовые реминисценции как языковое явление / Е. А. Супрун // Вопросы языкознания. – 1995. – № 6. – С. 17–29. 8. *Воронцова Ю. А.* Реминисценции в текстах современных средств массовой информации : дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Юлия Александровна Воронцова ; Белгородск. гос. ун-т. – Белгород, 2004. – 233 с. 9. *Красных В. В.* "Свой" среди "чужих" : миф или реальность? / В. В. Красных. – М., 2003. – 375 с. 10. *Слышкин Г. Г.* От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Геннадий Геннадиевич Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 128 с. 11. *Прецедентное имя* и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов / [И. В. Захаренко, В. В. Красных, Д. Б. Гудков, Д. В. Багаева]. – Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : Филология, 1997. – Вып. 1. – С. 82–103. 12. *The Phrase Finder* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словн. : www.phrases.org.uk. 13. *Pendergast S.* Bowling, Beatniks, and Bell-Bottoms : Pop Culture of 20th-Century America : [in 5 Vol.] / S. Pendergast, T. Pendergast. – UXL, 2002. – 1330 p.

© Фоменко О. С.

ХОДАКОВСЬКА Н. Г.
Київський національний лінгвістичний університет

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИКМЕТНИКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ
(на матеріалі роману Розамунди Пільхер "Зимове сонце")

Статтю присвячено дослідженню прикметників сучасної німецької мови, визначено особливості їх семантики, їхніх стилістичних функцій та використання в художньому тексті. Аналізуються кольористичні, емотивні епітети та їх роль у збагаченні лексичного складу німецької мови.

Ключові слова: художній текст, прикметник, епітет, кольористичні епітети, емотивні епітети.

Статья посвящена исследованию имён прилагательных современного немецкого языка, были определены особенности их семантики, их стилистических функций и употребление в художественном тексте. Анализируются цветовые, эмотивные эпитеты и их роль в обогащении лексического состава немецкого языка.

Ключевые слова: художественный текст, имя прилагательное, эпитет, цветовые эпитеты, эмотивные эпитеты,

The article investigates the adjectives of modern German language, the features of their semantics, their stylistic features and using of these adjectives in fiction literature. Coloristic, emotional epithets and their role in enriching the vocabulary of German are analyzed.

Keywords: fiction text, adjective, epithet, coloristic epithetsi, emotional epithets.

В системі морфологічних ресурсів німецької мови прикметнику відводиться значне місце як категорії, в семантиці якої домінує поняття якості, яке визначає іменник. За кількістю лексем прикметник поступається тільки іменнику. Багата та гнучка система прикметників створює різносторонні зображувально-виразні можливості, які реалізуються естетичною функцією цієї частини мови. В той же час не менш важливе значення має інформативна функція прикметників, що використовується для звуження об'єму поняття, яке виражається іменником. Це і робить прикметник незамінним в усіх стилях, коли виникає необхідність конкретизації значення, вираженого предметним словом.

Мета дослідження – аналіз семантичних та стилістичних особливостей прикметників та визначення їхньої ролі у художній прозі.

Актуальність обраної теми дослідження визначається зацікавленістю науковців до вивчення семантико-стилістичного потенціалу лексичного запасу німецької мови у художній прозі. Безперечно, дана студія представляє великий науковий інтерес, і, в свою чергу, ми вважаємо доцільним застосувати отримані результати на матеріалі прикметників, оскільки їм характерна наявність суб'єктивно-оцінних значень і відповідних

© Ходаковська Н. Г.

конотацій. Тобто, у самій семантиці прикметників виявляються пов'язаними семантичні і стилістичні характеристики висловлення, взаємодія цих двох аспектів відображається в їхніх значеннях.

Об'єктом дослідження в даній статті обрані фрагменти художнього твору сучасної німецької письменниці Розамунди Пільхнер.

Предметом дослідження є семантичні та стилістичні особливості вживання прикметників у творах художньої прози.

Прикметники конкретизують все те, що назване іменниками, роблять його доступним для конкретно–чуттєвого сприймання, передають статичні ознаки за кольором, розміром, формою, якостями, властивостями і тим самим формують в уяві художні образи. Без прикметників мовна картина світу була б одноманітною, безбарвною і невиразною [1:44]. Оскільки прикметники не мають своєї сфери референції, то на вираз того чи іншого лексико-семантичного варіанта прикметника у мовленні впливає семантика іменника, з яким воно поєднується. При поєднанні іменниками конкретної семантики у прикметників найчастіше актуалізується денотативне значення *das leichte Gepäck, die ältere Dame*, *zweitätige Reise, die geschlossenen Vorhänge, der saubere Geruch, körperliche Bewegung, der gelbe Krug* [15:235–241], а з абстрактними іменниками в основному реалізуються конотативні компоненти *fürchterliches Wetter*, *der riesige Gefallen, langes Gespräch, herzzerreißender Seufzer, schrecklicher Tag*, *die vollste Verständnis* [15:236, 242, 244, 245].

При поєднанні з конкретними іменниками, прикметники найчастіше виступають у тексті у функції логічного визначення. Логічні визначення виявляють загальновизнані об'єктивні ознаки і якість предметів, явищ. У поєднаннях *das kleine Mädchen, der blaue Himmel, die runde Kaffeetasse, die grüne Vase, viktorianische Teekanne* і т. д. слова *klein, blaue, rund, grün, viktorianisch* . – логічні визначення.

Якщо логічне визначення використовується не тільки в предметно-логічному, але й в емоційному значенні, воно стає ***епітетом***. Епітет – це загальновідомий словесний художній засіб, це художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії. О. С. Ахманова називає види епітета як образні означення переважно метафоричного характеру: епітет прикрашальний, пояснювальний, пейоративний, перенесений, постійний, тавтологічний [2:338–339]. Епітет є давнім образним засобом мови. О. М .Веселовський зазначав, що історія епітета є історією поетичного стилю ... і не тільки стилю, а й поетичної свідомості ... ; ціла історія смаку і стилю в його

© *Ходаковська Н. Г.*

еволюції від ідей корисного і бажаного до видіння поняття прекрасного [3:87].

Більшість дослідників визначають епітет як художнє означення, акцентуючи увагу на його образно-естетичній функції (Д. І. Ганич, О. О. Селіванова, О. Д. Пономарів, А. О. Ткаченко, П. С. Дудик та ін.). [4; 5; 6; 7; 8]. Однак значна частина науковців розглядає епітет у широкому розумінні – як будь-яке означення, що вживається для вирізнення предмета думки (Л. І. Тимофєев, О. О. Потебня, Л. О. Пустовіт, С. Я. Єрмоленко) [9; 10; 11; 12]. Але до сих пір наука не володіє розробленою теорією епітета, нема єдиної термінології, необхідної для характеристики різних видів епітетів. Поняття "епітет" іноді невиправдано поширюють, відносячи до нього будь-який прикметник, який виступає в ролі визначення. Але до епітетів не слід зараховувати прикметники, які вказують на відмітні ознаки предметів і які не дають їх образної характеристики.

Створення образних епітетів, зазвичай, пов'язано з вживанням слів в переносному значенні: *leblose Tage* [15:602], *langweiliges Leben* [15:523], *freundliches* Wort [15:548], *blendender Schnee* [15:499], *anerkennender Blick* [15:506].

Можливості прикметника виступати епітетом збільшується за рахунок того, що один і той самий прикметник може поєднуватися з кількома іменниками: ***herrlicher*** *Abend,* ***herrliche*** *Musik,* ***herrliches*** *Bad* [15:21, 23, 66]; ***ordentliches*** *Zimmer,* ***ordentlicher*** *Mensch* [15:179]. А іменник може мати при собі різні прикметники, конкретизувати свій значеннєвий обсяг за рахунок прикметника, здатного до розвитку вторинних функцій [13:7], наприклад: *nachdenkliches* ***Gesicht,*** *interessantes* ***Gesicht****, bedauerndes* ***Gesicht,*** *gequältes* ***Gesicht,*** *fröhliches* ***Gesicht****; farbloser* ***Typ****, trübseliger* ***Typ*** [15:51, 57].

Не випадково письменники надають важливого значення точному використанню прикметників. В художній прозі склалася багата традиція стилістичного опанування прикметників-епітетів в різних описах, перш за все в пейзажних замальовках. Наприклад "*Es wurde ein* ***strahlender*** *Tag. Die* ***rötliche*** *Sonne stieg an einem* ***eierschalenfarbenen*** *Himmel empor und nicht ein Windhauch war zu spüren. Um nicht auszurutschen oder hinzufallen, trippelten die Damen von Creagan bei ihren Morgeneinkäufen vorsichtig übers Straßenpflaster und trugen* ***dicke*** *Stiefel, Wollmützen, Schals und Handschuhe. Doch hielt die Kälte sie nicht davon ab, auf ein Schwätzchen stehen zu bleiben, wobei ihnen der Atem wie* ***weißer*** *Dampf vor dem Mund stand*" [15:263].

Панування прикметників в системі виражальних засобів виявляється і в тому, що залучені в контекст іменники, дієслова, прислівники також пов'язані своїм значенням з поняттям якості, наприклад: *Sonne, Himmel, emporsteigen, vorsichtig*.

Звернення до прикметників диктується необхідністю в деталях змалювати зовнішність героїні. "*Sie hatte **dunkles**, fast **rabenschwarzes**, zu einer Pagenfrisur **geschnittenes** Haar, das ihr glatt und locker auf die Schultern fiel. Über einem **langen roten** Wollrock trug sie **einen alten, abgetragenen** Parka und darunter Schuhe, die nach Doc-Marten-Stiefeln aussahen. Um den Hals hatte sie einen **schottischen** Schal geschlungen, … von keinerlei Makeю–up **berührtes** Gesicht umrahmte. Ihre **gebräunten** Wangen waren von der **morgendlichen** Kälte rosig angehaucht und die **tief liegenden** Augen waren dunkel wie **schwarzer** Kaffee*" [15:266]. Прикметники беруть також участь у створенні психологічного портрета персонажа, опис її звичок, укладу життя та ін.

Якісні прикметники володіють найяскравішими експресивними властивостями, оскільки в їх семантиці містяться різні оцінні значення: *riesig, liebenswürdig, schlank, gutmütig, stolz, süß, dünn*. Навіть не метафоричне їх вживання надає мовленню виразності, а звернення до певних семантичних груп цих прикметників – сильне емоційне забарвлення: "*Andreas Familie ist in Frankfurt sehr angesehen; sie sind **vermögend, tonangebend** und **einflussreich***" [15:408]. Вживання якісних прикметників в переносному значенні посилює їх образність.

Але потрібно пам'ятати, що експресивна яскравість метафоричного переосмислення прикметників знаходиться в залежності від частотності тих чи інших переносів значення. Епітети *die bittere Wahrheit, der warme Empfang, der klare Gedanke* багаторазово повторюються, зберігають елемент образності, але в повсякденному вживанні не виділяються як образні. Виразність епітетів може посилюватись завдяки різним тропам: *schreckliche Albträume, langes Schweigen, langweilige Geschichte, fröhliches Gesicht, das aufregende Abenteuer, kalte, glasige Augen* [15:409, 410, 413].

Використання кольористичних епітетів в німецькій художній прозі формується як образний естетично маркований атрибут, який має на лексичному рівні образно-означальне наповнення. Лексеми із значенням кольору є, як правило, полісемантичним. Вони здатні розвивати переносні значення, в яких виникають образи, і окремі з них закріплювати як символічні. Наприклад, "*Mit einer gewissen Zurückhaltung trat er in die feindliche **weiße Welt** hinaus*" [15: 477]. "*Ihr Vater hatte immer Badedas*

benutzt, damals, in den ***goldenen Zeiten*** *vor der Scheidung, als sie noch klein war*" [15:501]. "*Vor ihnen lag eine* ***weiße Winterlandschaft***" [1:438]. Лексеми кольору *weiße Welt, goldene Zeiten* використовуючи функції естетичного впливу, є емоційно забарвленими, зі смисловим і естетичним прирощенням і від того експресивними. Епітет *goldene Zeiten* метафоризується і набуває значення "багатий, гарний, щасливий". Золотий колір асоціюється із семантикою оновлення, життєствердження. Розамунда Пільхер використовує золотий колір для опису речей та предметів: "*Das runde Zifferblatt saß in einer Fassung aus abgewetztem Samt und war von einem Kranz* ***goldener*** *Blätter umgeben. Davor befand sich ein mit leuchtend rotem Samt bezogener Uhrendeckel, der offen stand und mit einem winzigen* ***goldenen*** *Verschluss versehen war, und oberdrauf war ein* ***goldener*** *Ring zum Anhängen angebracht*" [15:45].

Відомо, що білий колір має глибоко символічне значення у всіх народів світу. Його пов'язують із поняттями світла, сонця, життя, радості, святковості, краси. Він уособлює божественне, вічне, духовне: "*Am gegenüberliegenden Ufer hob sich eine blendend* ***weiße,*** *massive Gebirgskettte gegen den Himmel ab …*" [15:556]. У досліджуваній семантиці прикметника "білий" виявляється і пряма вказівка на відповідний колір, і метафоричні значення цієї лексеми. У словосполученнях реалізується пряме значення кольороназви "білий".

Експресія будується на постійному зіткненні полярностей, на емоційних протиставленнях, одним із засобів вираження яких є білий і чорний колір. Ці барви становлять собою діаметрально протилежні символи позитивного й негативного. Чорному кольору притаманний широкий спектр символічних значень, які беруть свій початок із міфічних уявлень людини і закріплені у фольклорі. Чорний колір уособлює темряву, зло та смерть: "*Das schneebedeckte Watt leuchtete weiß, das Wasser dahinter glänzte* ***tiefschwarz*** *und vom jenseitigen …*" [15:423]; "*Zigarette im Mund,* ***pechschwarzes*** *Haar und Lederrock …*" [15:42]. Найчастіше чорна барва реалізується в словесних образах, які формуються не лише цією колірною назвою, а й іншими лексемами, що творять певний троп (епітет, метафору тощо).

На думку Л. О. Пустовіт, "сполучуваність назв кольорів з різними поняттями відбиває і закономірності використання традиційних образів, які стали певною мірою поетичними символами, і новаторське вживання назв із семантикою кольору для створення емоційно-оцінних метафоричних означень" [11:257].

© *Ходаковська Н. Г.*

В романі авторка використовує епітети, що передають відчування героїв, особисті чи суспільні, пережиті ними, що переплітаються з настроями природи. До епітетів, що відображають внутрішні ознаки і властивості героїв належать: ***bedenkliches*** *Gesicht,* ***spitzbübisches*** *Gesicht,* ***freundliche*** *Worte,* ***gewinnendes*** *Lächeln,* ***blühende*** *Phantasie,* ***berechtigte*** *Hoffnung,* ***traurige*** *Angelegenheit,* ***dankbare*** *Zuneigung,* ***nervöse*** *Spannung,* ***beängstigender*** *Augenblick,* ***betretendes*** *Schweigen.*

Великий стилістичний інтерес представляють емотивні (почуттєві) епітети [1:348], за допомогою яких автор виражає не тільки свої почуття, а й намагається передати свій внутрішній світ. Наявність у романі емотивних епітетів створює самодостатню мистецьку якість, коли окремо взяті слова ніби відомі, але на їх сполучуваності виникає свіжий образ. Наприклад: "*Außerdem gab es einen kleinen,* ***zierlichen*** *Stuhl*" [15:539]; "*Vielleicht der Einfluss seines Sternzeichens oder die* ***unbegreifliche magnetische*** *Kraft* ***magischer*** *Linien*" [15:541]; "*Auf einmal überkam sie ein* ***unerklärliches*** *Glücksgefühl, sie fühlte sich wieder jung …*" [15:40]; "*… mit der* ***kalten*** *Einsamkeit einer Existenz ohne ihn fertig zu werden*" [15:77]; "*Mit* ***bekümmertem*** *Gesicht erschien er am Fenster und sah mit* ***traurigen*** *Augen nach draußen*" [15:80]; "*Elfrida machte ein* ***nachdenkliches*** *Gesicht*" [15:89]. Приклади свідчать про стилістичну гнучкість прикметника, для якого метафоризація є постійно супровідною ознакою.

Стилістичний підхід до вивчення епітетів дає можливість виділити в їх складі три групи [1:140]:

1. Підсилювальні епітети, які вказують на ознаку, що міститься в певному слові: *ausdrücklicher Wunsch* [15:140]; *verächtliches Lachen* [15:526]; *nervöse Spannung* [15:520]; до підсилювальних епітетів належать і тавтологічні: *nächtliches Dunkel* [15:489].

2. Уточнюючі епітети називають відмітні ознаки предмета (величину, форму, колір і т. д.): *dunkle, flehende Augen, die schmale Zeilen von Reihenhäuschen* [15:43], *eine helle Glaskajüte* [15:59]; *eine riesige, pralle Papiertüte* [15:61], *die knarrende Treppe* [15:64]. Між підсилювальними та уточнюючими епітетами не завжди можна визначити чітку межу.

3. Контрастні епітети утворюють з певними іменниками сполучення протилежних за змістом слів – оксюморони: *langweiliges Geschenk* [15:501], *nervöse Spannung* [15:520].

Більшість епітетів в романі Розамунди Пільхер характеризують предмети *der rote Backsteinkasten* [15:14]; *farbenprächtige Perserteppiche* [15:16]; *der gelbe Keramikkrug* [15:44] але є й такі, які образно описують

дію. Причому, якщо дія позначена віддієслівним іменником, епітет виражається прикметником: *flotte, lässige Entscheidung* [15:515], *geweckte Erwartungen* [15:527], *dankbare Zuneigung* [15:510], *vertrauliche Mitteilungen* [15:508].

Таким чином, епітет – образотворчо-виразний засіб, який збагачує зміст висловлювання, характеризує предмети і явища навколишнього світу з різних точок зору. Крім того, функцією епітета може бути вираження емоційних станів людини і природи в певний момент, а також представлення авторського світосприйняття. Вживання епітета дозволяє авторові виділити домінуючу, іманентну ознаку і властивість образу, наповнити його семантичний простір новим образним змістом. Це пояснює мотивацію авторського вживання епітета як одного із мовних засобів пізнання навколишнього світу. Отже, епітети характеризуються переносним образним вживанням. За допомогою епітета розкривається інформаційний та емоційний зміст авторського доробку.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення ознак та властивостей прикметників художнього твору, просунутися дедалі у встановленні розкриття цього лінгвістичного засобу, а саме у стилістичному використанні граматичних форм прикметників та у стилістичній оцінці коротких прикметників.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Стилістика української мови :* [підручник] / [Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько] ; зав. ред. Л. І. Мацько. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Вища школа, 2005. – 462 с. 2. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – [5-е изд.] – М. : Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2010. – 576 с. 3. *Веселовский А. Н.* Историческая поэтика / Александр Николаевич Веселовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 408 с. 4. *Ганич Д. І.* Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с. 5. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с. 6. *Пономарів О. Д.* Стилістика сучасної української мови : [підручник] / Олександр Данилович Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с. 7. *Ткаченко А. О.* Вступ до літературознавства / Анатолій Олександрович Ткаченко. – К. : Наукова думка, 1997. – 448 с. 8. *Дудик П. С.* Стилістика української мови : [навч. посібник] / Петро Семенович Дудик. – К. : Видав. центр Академія, 2005. – 368 с. 9. *Тимофеев Л. И.* Основы теории литературы / Леонид Иванович Тимофеев. – М. : Просвещение, 1976. – 548 с. 10. *Потебня А. А.* Естетика и поетика слова / Александр Александрович Потебня. – К. : Вища школа, 1985. – Т. 36. – 536 с. 11. *Пустовіт Л. О.* Засоби вираження метафори [Електронний ресурс] / Л. О. Пустовіт. – Режим доступу : www. Kulturamovy .org. ua |KM |pdfs |Magayine 11-3.pdf 12. *Єрмоленко С. Я.* Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. П. Бибик О. Г. Тодор ; [зав. ред. Світлана Яківна Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2000. – 224 с. 13. *Грищенко А. П.* Прикметник в українській мові / Арнольд Панасович Грищенко. – К. : Наукова думка, 1978. – 208 с. 14. *Голуб И. Б.* Стилистика русского языка / Ирина Борисовна Голуб. – М. : Айрис-пресс, 1997. – 442 с. 15. *Pilcher R.* Wintersonne : [roman] / Rosamunde Pilcher. – Hamburg : Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 2002. – 767 S.

© Ходаковська Н. Г.

ЧАЮК Т. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ MONEY В СУЧАСНІЙ БРИТАНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглянуто шляхи вербалізації концепту MONEY в семантичному просторі текстів сучасної британської дитячої літератури. Виявлено ядерні і периферійні компоненти концепту MONEY. Шляхом когнітивної інтерпретації відповідних когнітивних ознак сформульовано основні твердження про концепт MONEY в світобаченні англомовної дитини.
Ключові слова: концепт, структура концепту, ядерні і периферійні компоненти концепту, когнітивна інтерпретація, когнітивні ознаки концепту, твердження.

В статье рассмотрены пути вербализации концепта MONEY в семантическом пространстве текстов современной британской детской литературы. Выявлены ядерные и периферийные компоненты концепта MONEY. Путем когнитивной интерпретации соответствующих когнитивных признаков сформулированы основные утверждения о концепте MONEY в картине мира англоговорящего ребенка.
Ключевые слова: концепт, структура концепта, ядерные и периферийные компоненты концепта, когнитивная интерпретация, когнитивные признаки концепта, утверждение.

The article deals with the ways of concept MONEY representation in semantic area of modern British literature texts for children. Nuclear and peripheral components of concept MONEY have been defined. By means of cognitive interpretation of proper cognitive attributes, the main statements on the concept MONEY in British child's picture of the world have been formulated.
Key words: concept, structure of a concept, nuclear and peripheral components of a concept cognitive interpretation, cognitive attributes of a concept, statement.

Мета дослідження – виявити основні когнітивні ознаки представлення концепту MONEY в текстах, що орієнтовані на дитяче світобачення.

Актуальність обраної теми визначається загальною тенденцією сучасних лінгвокогнітивних досліджень національної і етнокультурної специфіки певних мовних і концептуальних картин світу, а також детального вивчення особливостей вербалізації окремих концептів.

Об'єкт дослідження – лексичні одиниці, які репрезентують концепт MONEY у семантичному просторі текстів британської дитячої літератури.

Предметом вивчення є семантико-когнітивні аспекти засобів вербалізації концепту MONEY.

Матеріалом дослідження є тексти сучасної британської дитячої літератури.

© Чаюк Т. А.

Гроші (поряд з такими словами як *me, man, good, sex, no, yes*) посідають центральне місце у мовній свідомості англійців [1:168]. У сучасних мовознавчих працях представлено деякі аспекти вивчення концепту ГРОШІ/MONEY [2-6].

Наукова новизна даної роботи полягає в дослідженні концепту MONEY саме в дитячій картині світу англомовної особистості. Такий напрям дослідження здається перспективним, оскільки, вивчаючи структуру концепту в онтогенезі, можна прослідкувати, як дитина, опановуючи слова рідної мови, їх семантику, "засвоює й відповідне бачення світу, об'єктивоване в етнічно маркованому внутрішньому лексиконі представників певної культури", отримати певне уявлення про динаміку концепту [7:76].

Основу мовно-концептуальної картини світу людини складають в першу чергу концепти – прототипи реальних предметів і об'єктів дійсності, що відображають конкретні поняття – такі як вода, стіл, іграшка та інші. Засвоєння подібних концептів, які відображають базисні поняття реальної дійсності, починається з дитинства. В процесі пізнання навколишнього світу дитина отримує уявлення про назву того чи іншого об'єкта реальної дійсності, його якості, ознаки і властивості, функції та цільове призначення, а також про зв'язок цього об'єкта з іншими предметами і об'єктами оточуючого світу, і усвідомлює місце і значення відповідного концепту у власній картині світу.

Прототипом концепту MONEY є конкретний предмет реальної дійсності, адже гроші – нормальний звичний атрибут життя суспільства. На перший погляд здається, що цей концепт повинен належати до картини світу саме дорослої людини, тому що тільки дорослі мають право і можливість заробляти гроші і витрачати їх, утримуючи себе і своїх дітей. Проте, концепт MONEY досить широко представлений в творах британської дитячої літератури для дітей молодшого і середнього віку (від 2-х до 10 років). Зібраний матеріал дає змогу зробити висновок, що знайомство дитини з грошима починається змалечку, і відповідний концепт є цілком природною складовою дитячої картини світу.

Сучасні лінгвісти стверджують, що структура концепту "складається з концептуальних ознак, які утворюють різні концептуальні рівні" [8:15]. Отже, шляхом виявлення концептуальних ознак, можна виявити компоненти структури концепту – складові його ядерної і периферійної частин: "Реконструкція структури концепту

© *Чаюк Т. А.*

здійснюється шляхом виявлення усіх можливих ознак, що можуть бути об'єднані за загальною для них видовою або родовою асоціативною характеристикою" [9:83].

В ході дослідження було з'ясовано, що до ядра концепту MONEY, представленого в британській літературі для дітей, входять такі основні компоненти:

1) money as a toy
2) types of money
3) money as a part of buying / selling
4) money as payment for goods or jobs done
5) money as worth level
6) money as wealth-level
7) **money as income and expenditure**

Існування першого з виділених компонентів концепту (**money as a toy)** зумовлено особливостями когнітивного розвитку дитини, а саме первинністю чуттєвого сприйняття і наочно-дійового способу пізнання оточуючої дійсності, а також тим фактом, що гра є однією з основних форм життя сучасної дитини, особливою діяльністю дитини, де здійснюється її зв'язок з оточуючою дійсністю [10:22–24].

Наступні три компоненти концепту MONEY (**types of money**, **money as a part of buying / selling**, **money as payment for goods or jobs done**) відображають його ядерну номінацію. Згадані компоненти концепту MONEY представлені в текстах британської дитячої літератури в першу чергу ключовими лексемами, словникові дефініції яких включають компонент *money*: *money* – "*coins or paper notes with their value printed on them given and taken in buying and selling*" [12:800]; *pay – "to give money to someone in return for goods bought or work done"; buy – "to give property / goods in exchange for money"; sell – "to receive, get, obtain money for goods"* [12].

До складу останніх трьох когнітивних ознак концепту MONEY **money as worth level**, **money as wealth-level**, **money as income and expenditure** входять оцінні і периферійні складові, про що далі більш докладно.

Пізнаючи гроші як одну з реалій оточуючої дійсності, дитина поступово усвідомлює, що гроші і операції з ними є частиною повсякденного життя суспільства. Причому соціально-побутове значення концепту MONEY тісно пов'язане з морально-етичним аспектом, оскільки ставлення людини до грошей і особливості її

© Чаюк Т. А.

поведінки як учасника соціально-побутових і громадсько-суспільних відносин, де використовуються гроші, певним чином характеризують людину. Це один із засобів виявлення ціннісних орієнтирів людини. В творах британської дитячої літератури подано цілу низку подібних моделей, де концепт MONEY пов'язаний з концептом VALUE. Такий стан речей співвідноситься з місцем концепту MONEY в традиційній системі цінностей дорослого британського суспільства. Щоб з'ясувати це, звернемось до дорослого англомовного суспільно-політичного дискурсу стосовно вікторіанських цінностей (на матеріалі деяких уривків з відомих промов Маргарет Тетчер):

"I was brought up by a Victorian Grandmother. We were taught to work jolly hard. We were taught to prove yourself; we were taught self-reliance; we were taught to live within our income. You were taught that cleanliness is next to Godliness. You were taught self-respect. You were taught always to give a hand to your neighbour. You were taught tremendous pride in your country. All of these things are Victorian values. They are also perennial values. You don't hear so much about these things these days, but they were good values and they led to tremendous improvements in the standard of living" [13:85].

My theme will be the virtue of a nation is … the virtue of individuals who compose it. The well being of our people is about far more than the State. It is about self-reliance – family help, voluntary help – as well as vision. In a society which is truly healthy, responsibility is shared and help is mutual [20].

The religious tradition values economic activity, how we earn our living, create wealth, but warns against obsession with it, warns against putting it above all else. Money is not an end in itself, but a means to an end [21].

We believed it was wrong to spend very much on personal pleasure. We have always had to go out and earn our living – the hard way [22].

Як бачимо, традиційне ставлення до грошей, притаманне британському суспільству, передбачає, що гроші самі по собі не мають особливої цінності. Позитивно оцінюються лише деякі вміння людини правильно поводитись з грошима, а саме: вміння самостійно заробляти гроші чесною і наполегливою працею і вміння жити на власні кошти, розумно витрачаючи гроші, в рамках свого бюджету і не потураючи занадто власним примхам. Ключові лексеми, що відображають традиційні цінності дорослих британців, – це насамперед незалежність і самостійність (*self-reliance*, *self-respect*), почуття відповідальності

© *Чаюк Т. А.*

(*responsibility*), сумлінна праця (*hard work*) і допомога (*mutual*, *family*, *voluntary help*). Цікаво, що в текстах британської дитячої літератури значення цих понять розкриваються саме в ситуаціях, де використовуються гроші. Таким чином, концепт MONEY допомагає висвітлювати ціннісні орієнтири людини.

З текстів британської дитячої літератури діти отримують уявлення про те, що гроші самі по собі мають певну вартість і грошима можна розраховуватися за якісь речі і послуги; звідси походить розуміння того, що різні речі і послуги теж мають певну вартість і, відповідно формується уявлення дитини про вартість – ще один важливий компонент концепту MONEY – **money as worth level**.

Приклади його лексичної реалізації в текстах британської дитячої літератури – це насамперед лексеми *valuable*, *worth, how much*, *cost*. Для опанування знання про цю ознаку концепту дитина повинна усвідомити різницю між категоріями цінність і вартість:

вартість матеріальна – valuable thing = thing worth a lot of money

цінність людини – valuable person = useful and special person.

І також засвоїти наступні твердження. По-перше, **цінність людини, і будь-якої живої розумної істоти взагалі, не вимірюється грошима**: "*Paddington had discovered he weighed nearly sixteen pounds…that was nearly two hundred and sixty ounces, which meant he was worth nearly twenty six thousand pounds! .. "I've no doubt," he said at last, "that you're worth that. You're obviously a very valuable young bear. I know it. Mr and Mrs Brown know it. Mrs Bird knows it. But do other people?"* [14:85].

По-друге, **зовнішній вигляд речі не обов'язково співпадає з її реальною вартістю**: "*… from a drawer he [Mr Gruber] had taken a cardboard box full of old coins. They had been rather dirty and disappointing. "These are what they call sovereigns. You wouldn't think they were very valuable to look at them, but they are. They're made of gold and they're worth fifty pounds each. That's more than one hundred pounds for an ounce*" [14:87]

Ще один компонент концепту MONEY, що реалізується в текстах британської дитячої літератури – гроші як показник рівня статків (**money as wealth**). Будь-яка людина і будь-який персонаж в творах британської дитячої літератури – доросла людина, дитина, казкова істота або тварина – можуть мати власні кошти. Якщо грошей багато, їх власник вважається заможним (*rich*, *wealthy*, *well-off*), якщо

© Чаюк Т. А.

недостатньо – бідним (*poor*). Грошей мало тоді, коли їх не вистачає на задоволення перших потреб: тобто на житло, їжу, одяг і сплату певних послуг. Нестача коштів створює для людини цілу низку проблем – вона не має необхідного і залежить від обставин або інших людей. Це оцінюється негативно, тому що не виконано умову самостійності і незалежності людини. Натомість, багатство само по собі – позитивне явище: завдяки йому людина в змозі сама задовольнити власні потреби і є незалежною – виконано умову самостійності (*self-reliance*). В текстах британської дитячої літератури відтворюються наступні оцінні моделі:

Having money – a lot of money – rich person – self-reliant, independent one (+)

Having money – not enough money – poor person – one dependent on others (–).

Для цього компонента концепту MONEY ключовою є лексема *afford* оскільки саме вона передає значення "*мати достатньо / недостатньо коштів, бути спроможним / неспроможним щось зробити / придбати*".

Подібні моделі реалізовано в багатьох текстах британської дитячої літератури.

Наприклад, у казці Роальда Даля „Charlie and the Chocolate Factory" хлопчик Чарлі Бакет ріс у бідній сім'ї, яка жила в жахливих умовах – їм не вистачало коштів на найнеобхідніше: пристойне житло і належне харчування:

The house wasn't nearly large enough for so many people, and life was extremely uncomfortable for them all ... little Charlie Bucket slept ...upon mattresses on the floor ... in the winter, freezing cold draughts blew across the floor all night long, and it was awful ... There wasn't even enough money to buy proper food for them all. The only meals they could afford were bread and margarine for breakfast, boiled potatoes and cabbage for lunch, and cabbage soup for supper ... [They] went about from morning till night with a horrible empty feeling in their tummies [15:15–16].

The situation became desperate. Breakfast was a single of bread for each person now, and lunch was maybe half a boiled potato. Slowly but surely, everybody in the house began to starve [15:56].

Лексеми, вжиті в наведених прикладах, такі як *uncomfortable*, *awful*, *desperate*, *cold*, *freezing, starve,horrible,* допомагають створити відповідну атмосферу і оцінку.

© Чаюк Т. А.

Отже, кількість коштів, що має людина, визначає стиль її життя. І втратити гроші для неї означає понизити рівень свого добробуту:

One day the master of the house said that he had lost a great deal of money. He would have to sell his horse. He would have to tell his gardener to go. He would have to buy cheaper clothes to wear and cheaper food to eat *[16:133]*.

Втрата грошей порушує звичний плин життя і змушує людину відмовлятися від багатьох потрібних їй речей, і тому лякає її:

"Oh, what is it?" asked Mrs Banks. "Is somebody ill?"

"Worse than that!" said Mr Banks miserably.

"Have we lost all our money?" By this time Mrs Banks, too, was pale and very anxious [17:34].

Але оцінка багатства як позитивного, а бідності як негативного або, принаймні, небажаного явища, лежить на поверхні. Більш глибокий аксіологічний аналіз показує, що в першу чергу повинні враховуватись суто людські якості власника коштів. Багата людина отримує схвалення тільки за умови, що вона заробила свої гроші чесною, старанною працею (вочевидь зв'язок з *hard work*), і якщо вона не має таких негативних рис характеру як жадібність, надмірна скупість і нечесність (в текстах британської дитячої літератури цим якостям відповідають насамперед лексеми *mean*, *sly*, *greedy*). Такі риси характеру як жадібність і нечесність в текстах британської дитячої літератури оцінюються однозначно негативно. Бути жадібним соромно і погано. Недаремно ведмежа Педінгтон з однойменної казки з обуренням заперечив, що він не жадібний, а ощадливий: *I'm not mean," said Paddington, indignantly. "I'm just careful, that's all"* [14:82].

Бідні, але добрі і чесні люди отримують винагороду саме за свої позитивні якості: наприклад, Чарлі Бакет став спадкоємцем містера Віллі Вонки. Жадібні і лихі, нечесні люди, незалежно від того, багаті вони або бідні, рано чи пізно зазнають покарання і, як правило, змушені виправити свою поведінку.

Той факт, що людина має гроші, означає, що вона їх якимсь чином заробила або отримала і може надалі ними розпоряджатися на свій власний розсуд: витрачати, рахувати, зберігати і т. п. Це значення концепту MONEY відображає його наступний компонент – **money as income and expenditure**. Слід зауважити, що до складу концепту MONEY входить найбільша кількість оцінних характеристик поняття ГРОШІ.

© Чаюк Т. А.

Для з'ясування оцінних складових концепту MONEY в ході дослідження було використано метод когнітивної інтерпретації з подальшим узагальненням відповідних когнітивних ознак у вигляді "тверджень про концепт, установок свідомості, що випливають у даній культурі зі змісту концепту" [11:202]. Екстралінгвістична інформація про зміст концепту представлена його інтерпретаційним полем. В результаті аналізу семантичного простору текстів британської дитячої літератури було виявлено цілу низку стереотипних тверджень, що відображають властиве дитячій картині світу уявлення про гроші і пов'язані з ними знання, правила і моральні норми поведінки – свого роду власне дитячий грошовий етикет.

Наступні твердження виконують функцію узагальнення когнітивних ознак концепту MONEY і відповідають його периферійним складовим:

1). Дитина може мати власні кошти – кишенькові гроші (*pocket money)* і може тримати / зберігати свої гроші у скарбничці: *to have / get pocket money*, *to keep money in the money-box / piggy-bank*.

Існує декілька основних джерел надходження дитячих коштів. По-перше, діти отримують кишенькові гроші від своїх батьків, як правило, раз на тиждень. Той факт, що тій чи іншій дитині або казковій істоті дають кишенькові гроші, свідчить про належність її до родини. Так, наприклад, коли англійська родина прийняла до себе ведмежа на ім'я Педінгтон, він як молодший член родини почав отримувати від своїх „прийомних батьків" кишенькові гроші: *The one pound a week pocket money Mr Brown gave him was nice ...* [14:84]

Однією з досить типових форм покарання дитини за якусь провину може бути припинення на певний час видачі їй кишенькових грошей. Саме такого покарання ледь не зазнали брати *Девід* і *Тобі Грін* з книги Гордона Бошела "Captain Cobwebbs Adventures" за те, що побили посуд, прибираючи зі столу, і зламали дорогу і нову пральну машину: *A brand new machine! A very costly machine ... if they have broken it they shall have no more pocket-money from now until ... until ... until DOOMSDAY* [18:9].

Друге основне джерело надходження дитячих коштів – це гроші від батьків та близьких родичів і друзів родини як подарунок з приводу якогось свята, як правило, дня народження. Дитина сама вирішує, який подарунок собі купити: *Grandpa gave her one pound to buy furniture for it, and Auntie Susan gave her fifty pence to buy curtains* [16:18].

© Чаюк Т. А.

Інколи діти отримують від батьків гроші за якусь послугу. Так, наприклад, містер Бенкс, батько Джейн і Майкла, дав їм гроші тому, що дуже зрадів, що поїхала міс Ендрю і вважав, що це трапилось саме завдяки їм. Звичайно, дітям він цього не сказав, а просто дав їм по шестипенсовику. Але діти швидко зрозуміли, за що отримали монетки і вирішили, що повинні віддати їх Мері Поппінс, тому що це вона насправді прогнала міс Ендрю:

[Jane] was turning her sixpence over and over in her hand. "Michael! ... Daddy gave us these because he thought we *sent Miss Andrew away ... And we didn't. It was Mary Poppins." Michael shuffled his feet. "Then you think ..." he began uneasily, hoping she didn't mean what he thought she meant. "Yes, I do," said Jane, nodding. "But I wanted to spend mine." "So do I. But it wouldn't be fair. They are hers, really." Michael thought about it for a long time. Then he sighed. "All right," he said regretfully, and took his sixpence out of his pocket. They went together to Mary Poppins. Jane held out the coins. "Here you are! We think you should have them*" [17:56].

І нарешті, тільки дитина може отримати гроші від феї (tooth-fairy) за свій молочний зуб:

Why do the fairies take our teeth?
It does seem very funny,
To take a tooth that's fallen out
And leave behind some money [18:123].

Sophie looked under her pillow. Her tooth had gone and in its place was a silver coin [19:159].

2). Діти не просто мають свої власні гроші, а й **розпоряджаються грошима**, тобто **вирішують, як саме і на що витратити свої кишенькові гроші, самі рахують і зберігають гроші.** Так, хлопчик на ім'я Боб з казки Ейнід Блайтон збирався за свої гроші купити своїй подружці книжку на день народження:

Bob emptied the pennies out of his money-box. It was Mollie's Birthday the next day, and he meant to buy her a book. He had two pounds altogether, so off he went to the bookshop [16:13].

В дитячій літературі культивується серйозне, **шанобливе ставлення до грошей**: їх не можна загубити, не варто витрачати даремно. При порушенні цих правил дитину можуть покарати або, принаймні, зробити їй зауваження: "*You shouldn't have been so careless*

as to lose your fifty pence ... I told you to put it safely in your money-box ... It really was too disappointing for anything" [16:21–22]

3). Якщо дитині не вистачає власних грошей на якісь свої потреби – наприклад, на подарунок для когось з друзів або родичів, **дитина не повинна просити гроші у батьків**. Додаткові джерела надходження грошей можна поділити на чесні і нечесні. Нечесні засоби – вкрасти гроші або знайти і не повернути власникові та інші – оцінюються негативно, і встановлюється зв'язок з обов'язковим подальшим покаранням винного.

Натомість, бажання заробити гроші самому, чесною працею вважається схваленою нормою поведінки. Поросятко Потер з казки "Jobs for Potter Pig", якому не вистачало грошей на подарунки для його друзів, заробив гроші у своїх батьків, виконуючи хатню роботу. Це була їх пропозиція, і Потер з радістю пристав на неї – цілий день старанно працював (помив посуд, приніс дві важкі сумки з магазину і помив машину):

Potter Pig was counting the money in his piggy bank. He wanted to buy birthday presents for the piglets, but he hadn't saved quite enough.

"You could earn some extra pocket money" said Mrs Pig. "I have one or two jobs you could do" ... So Potter spent all afternoon doing that. By teatime he was very tired, but he had earned a lot of pocket money. [19:225]

Як бачимо, коли дітям не вистачає їх власних коштів, батьки не дають їм гроші просто так, але охоче підказують, де і як їх можна заробити: "*Only four pence!" said Judy sadly. "I do wish it was lots more, Mummy. How can we get any more?" You'd better try & find old Mr Giles spoons & forks ... whoever can find it will get a reward.* [16:98]

В інших творах британської дитячої літератури також багато прикладів того, як діти самі заробляють додаткові гроші самими різними, але обов'язково чесними способами: вони сидять з сусідськими дітьми, організовують виставу або намагаються отримати приз за найкращий замок з піску:

"*Look, there's a sandcastle competition. Whizzo! First prize ten pounds for the biggest sand-castle!*" … *"Ten pounds! Supposing ... supposing he won ten whole pounds!*" [14:124–126]

We can give a show to make money ... [19:123]

Дітям можна також продати щось із своїх власних речей і отримати за це гроші – це теж чесний, але не завжди вдалий спосіб:

"Oh, Theo! Said Kitty, at last, "I can't put your bonnet on my doll, because I've sold her!"

"And I can't put my engine on your railway lines because I've sold it too!" said Theo. "We've got a bonnet without a doll and lines without an engine. Oh, what sillies we have been! Let's tell Nurse" [16:190–191].

4). Робота або послуги, що зробила для тебе інша людина, повинні сплачуватись.

Проте, тут виникає цілий ряд етичних моментів. По-перше, на людину не можна тиснути і вимагати платні. Основним показником правильності поведінки того, хто робить послугу, виступає добра воля того, хто отримав цю послугу. Порядна і чесна людина має право сама вирішувати, варто чи не варто, і якщо варто, то як саме – добрим словом, подарунком або грошима – віддячити за зроблене добро.

По-друге, не можна робити послуги тільки із бажання заробити гроші. Людина повинна робити добрі послуги від щирого серця і бажання допомогти. Але в той же час немає нічого поганого, якщо тобі за це заплатять. Наприклад, хлопчик Пітер Пенні за свою допомогу старій літній жінці отримав від неї коробку цукерок на знак подяки. Але він робив добро, не шукаючи винагороди, тому що був чемний хлопчик і знав, що добро не робиться за гроші:

Peter Penny had been very good to old Dame Twinkle when she had hurt her foot and couldn't go out to do her shopping. He had run her errands every morning for a week, and she was very grateful. "I want to give you a present, Peter Penny," she said.

"I wonder what you'd like. You have been very good to me."

I don't want anything, thank you," said Peter Penny, who had been very well brought up and knew that it was wrong to expect presents for kindness **[16:165]. Подібні речі розуміють і інші герої дитячої літеатури: …** ***heaps of people go to him every day for help. For, you see, he doesn't charge anything at all now. He likes to do things for kindness, so no wonder he is the best loved rabbit in the whole of Fairyland*** **[16:40].**

Концепт MONEY, представлений в творах британської дитячої літератури, з одного боку, має певні особливості, властиві саме дитячому сприйняттю концепту, а з іншого боку, відображає ставлення до грошей, традиційне для вікторіанських цінностей дорослого британського суспільства. Певною мірою це, можливо, пов'язано з виховною функцією британської дитячої літератури, але все одно

© Чаюк Т. А.

складається враження, що британці дійсно виховують своїх дітей у кращих вікторіанських традиціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Уфимцева Н. В.* Культура и проблема заимствования / Наталья Владимировна Уфимцева // Встречи этнических культур в зеркале языка. – М. : Наука, 2002. – С. 152–170. 2. *Голубовська І. О.* Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.15 "Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови" / Ірина Олександрівна Голубовська ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 38 с. 3. *Городецька О. В.* Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Олена Василівна Городецька. – К, 2003. – 21 с. 4. *Новоселова Т. В.* Концепт MATERIAL WEALTH и его языковая онтологизация в англо-американской культуре : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Татьяна Николаевна Новоселова. – Иркутск, 2005. – 217 с. 5. *Майоренко И. А.* Концептуализация понятия деньги в лексической системе и фонде устойчивых единиц русского, английского и французского языков : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.19 "Теория языка" / Ирина Анатольевна Майоренко. – Краснодар, 2005. – 258 с. 6. *Стешина Е. Г.* Концепты богатство и бедность в молодежном языковом сознании русских и англичан : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Елена Геннадьевна Стешина. – Саратов, 2008. – 267 с. 7. *Слухай Н. В.* Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : [навч. посібник] / [Наталія Виталіївна Слухай, Олена Степанівна Снитко, Тетяна Пилипівна Вільчинська]. – К. : Видав.-поліграф. центр "Київський університет", 2011. – 367 с. 8.*Стернин И. А.* Может ли лингвист моделировать структуру концепта? / Иосиф Абрамович Стернин // Материалы Второй Междунар. школы-семинара по когнитвной лингвистике ["Когнитивная семантика"], (Тамбов, 2000 г.) / отв. ред. Н. Н. Болдырев ; Редкол. : Е. С. Кубрякова и др. : в 2 ч. – Ч. 2. – Тамбов : Изд-во Тамбовск. ун-та, 2000. – С. 13–17. 9. *Пименова М. В.* Типология структурных элементов концептов внутреннего мира (на примере эмоциональных концептов) / Марина Владимировна Пименова // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1(001). – С. 83–90. 10. *Ельконин Д. Б.* Психология игры / Даниил Борисович Ельконин. – М. : Гуманит. Изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 360 с. 11. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – М. : АСТ : Восток–Запад, 2007. – 314 [6] с.

СЛОВНИКИ

12. *Oxford* Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. J. Growther. – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 1430 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. *Gardiner J.* The Victorians: An Age in Retrospect / J. Gardiner. – Continuum International Publishing Group, 2006. – 292 p. 14. *Bond M.* A Bear Called Paddington / M. Bond. – L., 2004. 15. *Dahl R.* Charlie and the Chocolate Factory / R. Dahl. – Puffin Books, 1995. 16. *Blyton E.* The Rabbit's Whiskers and Other Stories / E. Blyton. – L., 1992. 17. *Travers P. L.* Mary Poppins Comes Back / P. L. Travers. – L., 1994. 18. *The Bedtime Book* of 365 Nursery Rhymes. – [NR]. – 1972. 19. *A Year Full* of Stories. – L., 2004.

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

20. *British Political* Speech. Leader's Speech [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=128. 21. Dimensions of Conservatism. Margaret Thatcher's 1977 Iain Macleod Memorial Lecture Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archbishopcranmer.blogspot.com/2010/01/dimensions-of-conservatism-margaret.html. 22. *Margaret Thatcher's* Speech at St Lawrence Jewry ("I BELIEVE – A speech on Christianity and Politics") Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.margaretthatcher.org/document/103522

© *Чаюк Т. А.*

ЧЕРНЕНКО О. В.
Київський національний лінгвістичний університет

ПОЛІАСПЕКТНІСТЬ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ ЯК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРОБЛЕМИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Статтю присвячено розгляду та аналізу теоретичних засад вивчення конфліктного дискурсу у гуманітарних студіях. Її мета – з'ясувати теоретичний та методологічно-інструментальний апарат дослідження конфлікту як багатоаспектного феномену, який характеризується протидією суб'єктів конфлікту та порушенням принципу комунікативного співробітництва.
Ключові слова: конфліктологія, когнітивно-дискурсивна парадигма, поліаспектність, концептосфера, конфліктний дискурс.

Статья посвящена рассмотрению и анализу теоретических основ изучения конфликтного дискурса в гуманитарных студиях. Ее цель – рассмотреть теоретический, методологический и инструментальный аппарат исследования конфликта как разностороннего феномена, который характеризуется противодействием субъектов конфликта и нарушением принципа коммуникативного сотрудничества.
Ключевые слова: конфликтология, когнитивно-дискурсивная парадигма, полиаспектность, концептосфера, конфликтний дискурс.

The article focuses on the theoretical background of conflict discourse investigation problem. Its goal is to accumulate theoretical, methodological and instrumental potential to investigate conflict as a complex phenomenon. Its main features are the counteraction of conflict discourse participants and breaking of cooperative principle maxims.
Key words: conflictology, cognitive paradigm, discourse, complexity, conceptual system, conflict discourse.

Різноманітність видів, конкретних форм і змісту конфліктів робить їх **предметом** уваги різнобічних галузей знання – від воєнних наук і правознавства до мистецтвознавства, психології і лінгвістики.

Питання виникнення, розгортання та завершення конфліктів, а також способи та прийоми їх конструктивного регулювання вивчає *конфліктологія*, яка сформувалась як зонтична дисципліна, що акумулює наукові знання про конфлікти, накопичені у процесі тривалої еволюції гуманітарних наук. Конфліктна взаємодія вивчалася у суспільно-політичній практиці [1], філософії [2], соціології [3], психології [4; 5], лінгвістиці [6; 7; 8] та інших студіях.

Ці дослідження підготували ґрунт для затвердження основних принципів сучасної конфліктології – визнання конфліктів як закономірної і природної характеристики комунікації, застосування механізмів регулювання конфліктної взаємодії, можливість протікання конфліктів у різноманітних, у тому числі і конструктивних формах; саме

© Черненко О. В.

необхідність їх дослідження у сучасному світі й обумовлює **актуальність** даної статті. Її **мета** полягає у виявленні специфіки конфліктного дискурсу як досліджуваного феномену шляхом розгляду теоретичних праць, присвячених вивченню конфлікту.

Аналізу конфліктів приділяли багато уваги ще давні мислителі [9:142–147], які у трактуванні конфлікту спиралися на практичні знання, накопичені людським досвідом і використовували їх як джерело для своїх конфліктологічних ідей. Майже немає розбіжностей між трактуванням конфлікту у повсякденній свідомості та наукових джерелах. В обох сферах поняття "конфлікт" застосовується для позначення широкого спектру явищ неспівробітницького типу мовленнєвої взаємодії, до парадигми якого входять такі поняття як криза, боротьба, суперництво, дискусія, сварка, битва тощо [10:16]. Використовується також поняття "конфлікт" і у метафоричному значенні, як, наприклад, конфлікт природи і цивілізації, героя і натовпу, людини і техніки.

Особливе місце серед інших дисциплін у питанні дослідження конфлікту займають філософія і соціологія. Перші дослідження з тематики конфлікту, що дійшли до нас, відносяться до VII–VI ст. ст. до н. е. У філософських вченнях різних народів завжди знаходили відображення основні принципи побудови міжособистісних стосунків у тому чи іншому суспільстві. Так, європейська філософія була сконцентрована на такому типі відносин, коли протилежності стикаються і дають нову якість; у китайській філософії знайшов відображення процес переходу однієї протилежності в іншу, а індійська зосередилась на типі відносин, коли рівновага протилежностей досягає абсолютного спокою. І ні в одному з цих розвинених філософських світів, на жаль, не поєднались всі три етапи діалектики людської взаємодії – боротьба, взаємний перехід протилежностей і зняття у новій якості внутрішніх і зовнішніх протиріч. Людина не отримала теоретичну зброю побудови доцільно здорового і продуктивного життя, хоч завжди такого життя прагнула [11:89].

Ідея внутрішньої суперечливості, конфліктності суспільної сфери була затверджена в гуманітарних науках наприкінці XIX ст. А. Токвіль, К. Маркс, Г. Зіммель, а згодом К. Боулдінг, Л. Козер та інші теоретики інтерпретували конфлікт як рушійну силу соціальних та політичних процесів – своєрідний важіль, покладений в основу комунікативних,

© *Черненко О. В.*

інтерсуб'єктивних та загалом суспільних змін, перетворень та трансформацій, що визначає характер функціонування того чи іншого аспекту життя соціуму в цілому та його окремих складових [12:146].

Перші цілісні концепції конфлікту з'явилися на рубежі XIX–XX ст. Так, існують теорії так званого "вихідного" та "похідного" конфлікту, започатковані відомими філософами М. Вебером, Р. Дарендорфом та Е. Дюркгеймом, і Т. Парсоном, згідно з якими М. Вебер та Р. Дарендорф визнають конфлікт вихідним моментом соціального аналізу, а Е. Дюркгейм і Т. Парсон спираються на ідею цілісного буття суспільства, з якого і виводять механізм конфлікту [13:134]. В теорії "вихідного" конфлікту конфлікт первинний, він є аксіомою. Все суспільство – від вищої політики до побуту подружжя пронизано конфліктами, тому конфлікт та його природа не потребує пояснень, адже ним пояснюється решта суспільних явищ. Джерелом конфлікту для теорії "похідного" конфлікту виступає неузгодженість між рівнями потреб: потреби організму стикаються з потребами особистості, а ті й інші – з потребами культури і т. д. Тобто, якщо для Р. Дарендорфа суспільство у кожній його точці пронизано конфліктами, кожен його елемент направлений на дезинтеграцію та неузгодженість, що породжує соціальні зміни і примушування одних членів суспільства іншими, то для Т. Парсона суспільство – стійка і добре інтегрована структура, де елементи мають певну функцію і діють у напрямку ціннісної згоди, стійкості й об'єднання.

Акцентування уваги в даних теоріях здійснюється на різні елементи нерозривної понятійної пари *суспільство / конфлікт*. Адже якщо одні вчені сприймали конфлікт як незаперечну даність, яка потребує розробки відповідних теоретико-методологічних і поведінкових стратегій, то інші привертали увагу до можливостей соціуму істотно регламентувати перебіг конфліктної процесуальності, а відтак – до побудови ідеальної моделі суспільства, в межах якої конфлікти виявляться або взагалі неможливими, або ж розвиватимуться за певним цілеспрямованим сценарієм і справлятимуть лише позитивний, креативний та евристичний вплив на суспільно-політичне життя.

Таким чином, якщо модель Т. Парсона акцентує увагу на соціальному *співробітництві*, то модель Р. Дарендорфа – на перманентних *протиріччях, змінах і конфліктах.* Зрештою, обидва компоненти – співробітництво і конфлікт – постійно існують у

© *Черненко О. В.*

суспільному житті в тих чи інших поєднаннях, тому ефективність дослідження конфлікту, ймовірно, зумовлена не стільки вибором між агрументаційними акцентами Т. Парсона чи Р. Дарендорфа, скільки вмілим поєднанням, синтезуванням позицій обох учених.

Якщо узагальнити всі підходи до вивчення конфлікту, то можна виокремити три основні напрями, які в сукупності характеризують таке багатоаспектне явище як конфлікт.

Перший напрям – *емоційно-психологічний*. Він характеризує один з традиційних підходів до сприйняття, вивчення й інтерпретування конфлікту. В його основі – з'ясування природи конфлікту через честолюбство, ворожість, агресивність та інші негативні риси людської натури [14; 15]. Цей підхід виходить з аналізу емоційного стану учасників конфлікту, з бажання пояснити їхні дії переважно природними причинами – страхом, ненавистю, афектами тощо.

Другий напрям – *діалектичний*. Він базується на необхідності виявляти протиріччя в самій сутності явищ і розглядати ці протиріччя як необхідне і здебільшого достатнє джерело руху й змін у суспільстві [16:52].

Третій напрям – *соціально-мотиваційний.* Це найширший і найбільш універсальний дослідницький напрям, репрезентований М. Макіавеллі, Т. Гоббсом, М. Вебером. Його прихильники стверджують, що в основі кожного конфлікту лежить інтерес, а будь-який соціальний конфлікт є насамперед конфліктом інтересів [17:52].

Саме через багатозначність та поліаспектність терміну *conflict / конфлікт* і розмаїття пов'язаних з ним дослідницьких питань мовознавці наразі розглядають широке коло питань, пов'язаних із протиріччями, неузгодженістю, конфліктогенністю мовних та мовленнєвих одиниць. Найбільш поширеними об'єктами аналізу виступають:

– комунікативні невдачі – порушення успішності акту комунікації, збій у спілкуванні через повне або часткове непорозуміння вербалізованого повідомлення партнерами по комунікації [18];

– комунікативні конфлікти – конфлікти комунікативних настанов у діалогічній мовленнєвій взаємодії [19];

– вербальна агресія – форма поведінки, комунікативна стратегія, спрямована на ображення та заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не прагне такого ставлення [20];

© Черненко О. В.

– порушення правил мовленнєвої поведінки – дослідження цих правил здійснюється у термінах двох базових теорій: теорії комунікативної співпраці та теорії увічливості [21];

– конфліктний дискурс – цілеспрямована, адресатно-орієнтована, процесуальна і результативна конфліктна мовленнєва взаємодія, що має специфічний характер [22].

Конфліктний дискурс виділяють як окремий тип багато вчених-мовознавців. Його відносять до типу аргументативного дискурсу, виділяють за критерієм загальних настанов і комунікативних принципів як *конфліктний, гармонійний, аргументативний*, досліджують як окремий вид мовленнєвої взаємодії [23].

Основні ознаки конфлікту, за допомогою яких ми визначаємо спілкування як *конфліктне*, найбільш повно, на нашу думку, сформульовані В. С. Третьяковою, яка пропонує таке визначення конфлікту: "конфлікт – це ситуація, у якій відбувається: 1) зіткнення, 2) двох сторін – учасників конфлікту, 3) з приводу розбіжності інтересів, цілей, поглядів, 4) у результаті якого одна з сторін активно і свідомо діє на шкоду іншій (фізично чи вербально), а 5) інша сторона, усвідомлюючи, що вказані дії направлені проти її інтересів, уживає дії у відповідь проти першого учасника". Таке визначення слугує підтвердженням виділених нами інваріантних ознак конфлікту, таких як:

– суб'єктність – наявність суб'єктів як реальних носіїв конфлікту;

– біполярність – протистояння двох сторін;

– активність протидіючих сторін, яка виражена вербальними та невербальними засобами комунікації.

Це означає, що у конфліктній комунікації реалізується принцип "дія-протидія", який передбачає наявність двох сторін, і обидві є суб'єктами конфлікту; вони мають бути реальними, а не уявними (як наприклад, конфлікт людини і цивілізації), носіями конфлікту і вести активні вербальні / невербальні дії один проти одного.

Тобто, дискурсивне втілення конфліктної мовленнєвої взаємодії можна охарактеризувати як гострий спосіб розв'язання протиріч вербальними та невербальними засобами, що полягає у протидії суб'єктів конфлікту за допомогою здійснення мовленнєвих дій, які звичайно супроводжуються негативними емоціями і характеризуються порушенням принципу комунікативного співробітництва.

Відтак, саме комплексний характер тлумачення конфліктних чинників соціальної буттєвості дає змогу розраховувати на такий

© *Черненко О. В.*

дослідницько-пропозиційний рівень, якому властиві евристичність, креативність і загалом науково ефективний потенціал. **Перспективою** подальшого дослідження вважаємо розкриття понятійного апарату опису конфліктного дискурсу, встановлення його структурних та прагматичних ознак, дослідження етапів конфліктного дискурсу в ракурсі їх етнокультурної, когнітивної, гендерної специфіки прояву в англомовному соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андреев В. И.* Конфликтология. Искусство спора, ведения переговоров, разрешения конфликтов / Валентин Иванович Андреев. – М. : Народное образование, 1995. – 127 с. 2. *Habermas J.* Theorie des kommunicativen Handelns / J. Habermas. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1981. – 534 S. 3. *Boulding K.* The role of Conflict in the Dynamics of Society / K. Boulding // Current Research on Peace and Violence. – 1986. – Vol. IX, № 3. – P. 98–102. 4. *Гришина Н. В.* Психология конфликта / Наталья Владимировна Гришина. – СПб. : Питер, 2003. – 464 с. 5. *Изард К.* Психология эмоций / Кэррол Изард ; [пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2000. – 464 с. 6. *Славова Л. Л.* Типологія комунікативних невдач (на матеріалі сучасного англійського мовлення) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Людмила Леонардовна Славова. – К., 2000. – 192 с. 7. *Третьякова В. С.* Конфликт как феномен языка и речи [Электронный ресурс] / В. С. Третьякова // Библиотечный вестник. – 2006. – № 1. – С. 47. – Режим доступа до журн. : http://www.virlib.eunnet.net/proceedings/?base 8. *Фролова И. Е.* Системные основания определения конфликтного дискурса / И. Е. Фролова // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім В. Н. Каразіна. – 2003. – № 609. – С. 114–119. 9. *Дарендорф Р.* Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 142–147. 10. *Фадеева Е. В.* Стратегии и тактики конфликтного дискурса (на материале совр. англ. яз.): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е. В. Фадеева. – К., 2000. – 19 с. 11. *Кармин А. С.* Конфликтология : [учебн. для студ. высших уч. завед.] / А. С. Кармин, О. В. Аллахвердова. – СПб. : Лань, 1999. – 442 с. 12. *Trudgill P.* Sociolinguistics. An introduction to language and society / P. Trudgill. – L. : Penguin books, 1983. – 204 p. 13. *Анцупов А. Я.* Конфликтология : [учебн. для студ. высших уч. завед.] / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – М. : Юнити, 1999. – 551 с. 14. *Бэрон Р.* Агрессия / Р. Бэрон, Д. Ричардсон ; [пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2000. – 352 с. 15. *Покровская Я. А.* Языковые способы отражения эмоциональной агрессии в художественном тексте (на материале английского языка) / Я. А. Покровская // Язык и эмоции. – 1995. – № 1. – С. 232–239. 16. *Мироненко П. В.* Теоретико-методологічні аспекти конфліктологічної парадигми в Україні / П. В. Мартиненко // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – Вип. 3. – С. 47–61. 17. *Wittgenstein L.* Philosophical Investigations / L. Wittgenstein. – Oxford : Oxford University Press, 1953. – 236 p. 18. *Славова Л. Л.* Типологія комунікативних невдач (на матеріалі сучасного англійського мовлення): дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Людмила Леонардівна Славова. – К., 2000. – 192 с. 19. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Георгий Георгиевич Почепцов. – К. : Ваклер, 2001. – 651 с. 20. *Байков В. Г.* “Агрессия” и “толерантность”: две стороны речевого воздействия / В. Г. Байков // Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації. – Харків : Константа, 1996. – С. 11–12. 21. *Brown P.* Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1994. – 345 p. 22. *Фролова И. Е.* Системные основания определения конфликтного дискурса / И. Е. Фролова // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім В. Н. Каразіна. – 2003. – № 609. – С. 114–119. 23. *Белова А. Д.* Лингвистические аспекты агрументации / Алла Дмитриевна Белова. – К. : Логос, 2003. – 304 с.

© Черненко О. В.

ЧОРНА Н. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПОЕТИКИ

Статтю присвячено визначенню основних принципів постмодерністської поетики. Іспаномовний художній дискурс постмодерну розглядається як відкрита структура, яка включає на рівних правах голос автора, персонажа, читача, тексту, іншого тексту, що дозволяє простежити інтертекстуальність бачення на всіх етапах сприйняття художнього тексту. Принципова множинність тлумачень практично реалізує у текстовому просторі комунікативні стратегії семантики можливих світів.

Ключові слова: постмодерний художній дискурс, інтертекстуальність, відкритий текст, текстовий концепт.

Статья посвящается определению основных принципов постмодернистской поэтики. Испаноязычный художественный дискурс постмодерна рассматривается как открытая структура, которая включает в себя на равных правах голос автора, читателя, персонажа, текста, другого текста, что позволяет проследить интертекстуальность видения на всех этапах восприятия текста. Принципиальная множественность толкований практически реализует коммуникативные стратегии возможных миров в текстовом пространстве.

Ключевые слова: постмодерный художественный дискурс, интертекстуальность, открытый текст, текстовой концепт.

The article focuses on the definition main principles of postmodernist poetics. Spanish postmodern literary discourse is considered as a open structure, which include in itself the voices of writer, lector, hero, text, another text that allows to see the intertextuality at all stages of the text perception. The basic plurality of interpretation realizes practically the possible world communicative strategy in the texts space.

Key words: postmodern literary discourse, intertextuality, open text, textual concept.

Зміна наукового пізнання кінця XX століття призвела до появи нової когнітивної парадигми лінгвістичних досліджень, що в свою чергу зумовило появу нових підходів та принципів до вивчення мовних систем. Іспаномовний художній дискурс постмодерну є відображенням засад і поглядів нового стилю, що характеризує особливий спосіб світовідчуття людини зі складним баченням реалій дійсності як хаотичного простору. Розгляд постмодерного художнього дискурсу, вивчення його текстуальних, стилістичних та лексичних аспектів, а також інтерпретація концептуальної структури конкретних постмодерних художніх текстів зумовлює **актуальність** наукової статті.

Аналіз останніх досліджень. Спираючись на лінгвостилістичний аналіз текстового матеріалу сучасними зарубіжними та українськими вченими (Т. Дейк, У. Еко, О. Селіванова, О. Кагановська) та на питання когнітивної лінгвістики (О. Кубрякова), розглянемо у нашій статті основні

© Чорна Н. В.

принципи постмодерністської поетики, які є характерними для сучасного латиноамериканського художнього дискурсу.

Метою наукової статті є визначення основних принципів постмодерністської поетики, які є вирішальними у дослідженні іспаномовного художнього дискурсу.

Об'єктом дослідження обрані постмодерні новели сучасних латиноамериканських письменників.

Наукова новизна полягає у тому, що ми розглядаємо постмодерний художній текст як відкриту структуру, що дозволяє розширити уявлення про межі поетичної творчості та уникнути тенденції прагнення до наперед визначеної форми й завершеності.

Поняття постмодерного художнього дискурсу має пояснювати специфічну природу постмодерних художніх текстів. Поетика досліджує внутрішню структуру художнього твору та його формальну побудову. Основні принципи постмодерністської поетики, які є вирішальними у визначенні постмодерного художнього дискурсу, полягають у таких категоріальних поняттях: багатомірний, інтертекстуальний простір – відкритий текст, нелінійне письмо, що втілюється у формулі "текст як світ"; зміщення жанрових рис та взаємодія різних художніх систем у творі; цитація, від прямої до формально-умовної або гіперцитація; відверте знищення меж між високим та низьким мистецтвом (низькі жанри синтезуються з суперінтелектуальністю); фрагментарність: монтаж, колаж, пастиш, коментар; стилізація; гра та одночасно ігрове ставлення до гри. Формальною домінантою постмодерного художнього дискурсу є полі-стилістика як прояв сучасного художнього мислення, що у художньому дискурсі втілює аксіоматичність ідей М. М. Бахтіна про "роман як ціле" й одночасно "багатостильове, різномовленнєве та багатоголосе явище" [1:75]. Для постмодерного художнього дискурсу домінуючими є чотири аспекти полістилістики: 1) полістилістика як взаємодія різних художніх систем (естетичних принципів, прийомів, художніх образів: античних, східних, біблійних, барочних, романтичних, символічних); 2) змішання жанрів та жанрових форм; 3) цитатність та алюзії як особливості тексту, які відображають цитатне мислення; 4) з'єднання різних мовних стилів: образного, науково-теоретичного, документально-публіцистичного.

Іспанський художній дискурс постмодерну є відображенням засад і поглядів нового стилю, що характеризує особливий спосіб світовідчуття людини зі складним баченням реалій дійсності як хаотичного простору. Постмодерний художній текст має відкриту структуру, що дозволяє

© *Чорна Н. В.*

розширити уявлення про межі поетичної творчості й уникнути тенденції прагнення до наперед визначеної форми й завершеності. Відкритий твір – це поле можливостей, які може реалізувати читач, а кожне читацьке сприйняття – це водночас інтерпретація і виконання, оскільки в кожному сприйнятті твір набуває нової, несподіваної перспективи. Саме існування текстів, які адресат може не тільки вільно інтерпретувати, але й бути їх співтворцем – бо ж оригінальний текст становить собою гнучкий тип, який може легітимно реалізуватися в багатьох окремих зразках, – створює проблему доволі своєрідної стратегії спілкування, що ґрунтується на гнучкій системі означування [2:23]. Поетика відкритого твору передбачає проблему прагматики. Відкритий текст не можна було б описати як комунікативну стратегію, коли б роль його адресата – читача, якщо йдеться про художні тексти, – не була б передбачена в момент його породження як тексту. Відкритий текст – це першорядний приклад синтактико-семантико-прагматичного прийому, передбачуваність інтерпретації якого є частиною його генеративного процесу. У. Еко порівнює постмодерні художні твори з іграшковим конструктором, який можна розкладати і заново складати – щоразу інакше – до нескінченності [2:53]. В цьому контексті варто провести паралель з романом “Rayuela” Х. Кортасара, текстуальний простір якого є гарним прикладом такого “іграшкового конструктора”. Цей роман можна читати за інструкцією автора або на власний розсуд, визначаючи послідовність окремих частин.

Письменник, обираючи культуру як терен гри, обов’язково прагне ввести “щойно-сказане” в царину “вже-давно-колись-сказаного”, встановити зв’язок між своєю книжкою і безмежною Книгою світової культури. Такі тексти, як стверджує У. Еко, передбачають різні рівні читання. Дослідник обґрунтовує концепцію інтертекстуальної іронії та подвійного кодування. Інтертекстуальна іронія надає однакових прав наївному і критичному читачеві та віддає перевагу тому читачеві художнього тексту, який усвідомлює наявність текстуальних відсилань до різних явищ культурної дійсності чи інших літературних текстів. “Наївний, або семантичний, читач” як зазначено у праці [2:124], зазвичай цікавиться, як закінчиться історія. Він, як правило, читає художній твір один раз. Критичний (або семіотичний чи естетичний) читач ставить собі запитання, як побудована розповідь. Для такого реципієнта одного читання недостатньо, адже він прагне віднайти велику кількість значень, прихованих у тексті. Хтось може зупинитися на першому рівні, але, як слушно зазначає У. Еко, не можна бути добрим читачем на другому ступені, якщо не бути добрим читачем на першому.

Тому "зразковий читач" – це насамперед текстуальна стратегія, це читач, якого уявляє і до якого апелює автор, це гіпотетичний читач, запрограмований у структурі кожного постмодерного художнього дискурсу. Прикладами інтертекстуальної іронії можуть слугувати "Ім'я троянди" і "Маятник Фуко" У. Еко [4]. Якщо не розуміти цієї іронії, історія втрачає сенс. Читач має постійно відчувати присутність рефлексій тексту над самим собою. Багато авторів застосовують техніку подвійного кодування, орієнтуючись як на елітарну меншість, спроможну збагнути особливі значення, так і на масового читача, здатного застосувати лише загальнодоступні коди. Подвійне кодування особливо притаманне постмодерній літературі. Під "подвійним кодуванням" ми розуміємо властиве постмодернізму постійне періодичне зіставлення двох чи більше "текстуальних світів", тобто різних способів семіотичного кодування естетичних систем, під якими слід розуміти художні стилі [5:114]. Інші дослідники, такі як Т. Д'ан, У. Еко, вбачають у принципі "подвійного кодування" не стільки специфічну особливість постмодерністського мистецтва, скільки загалом механізм заміни будь-якого художнього стилю іншим [3:329].

Голландський критик Д. Фоккема [5] пише, що код постмодернізму – це тільки один із багатьох кодів, які регулюють створення тексту. Інші коди, на які орієнтуються письменники, це: лінгвістичний код (мова – англійська, німецька, іспанська), загальнолітературний код, що спонукає читача прочитувати літературні тексти як тексти, які мають високий ступінь когерентності; жанровий код, який активізує у реципієнта певні сподівання щодо жанру; ідіолект письменника, який може сприйматися як особливий код. Постмодерний код може бути описаний як система особистого вибору тих чи тих семантичних і синтаксичних графічних засобів, як система преференцій, іншими словами, постмодерний текст – це завжди відкритий текст із певною системою преференцій, коли традиційному читанню протиставляється нелінійне читання, фрагментарний розірваний текст, де ступінь зв'язності дуже низький. Категорія зв'язності тлумачилась лінгвістами як найважливіша категорія, що забезпечує розвиток теми та цілісність тексту, яка повністю втрачає ці характеристики у постмодерному художньоу тексті. Наприклад, загальновідома техніка мозаїки, яка пропонує вибіркове читання, у романі Х. Кортасара "Rayuela" може тлумачитися як прояв полістилістичного письма:

"A su manera este libro es muchos libros, pero sobre todo es dos libros. El lector queda invitado *a elegir* una de las dos posibilidades siguientes:

© *Чорна Н. В.*

El primer libro se deja leer en la forma corriente, y termina en el capítulo 56, al pie del cual hay tres vistosas estrellitas que equivalen a la palabra *Fin.* Por consiguiente, el lector prescindirá sin remordimientos de lo que sigue.

El segundo libro se deja leer empezando por el capítulo 73 y siguiendo luego en el orden que se indica al pie de cada capítulo. En caso de confusión u olvido, bastará la lista siguiente:

73-1-2-116-3-84-4-71-5-81-74-6-7-8-93-68 ...-

Con objeto de facilitar la rápida ubicación de los capítulos, la numeración se va repitiendo en lo alto de las páginas correspondientes a cada de ellos" [10:111].

На рівні синтаксису полістилістичними маркерами можуть бути, *по-перше,* поєднання в одному тексті різних мов. Наприклад, у творах Х. Л. Борхеса: "La materia de ese capítulo es la memoria; las palabras últimas fueron *ut nihil noniisdem verbis redderetur auditum*" [12:123]; "Aquí están sus obras completas. Indicó en el *placard* una fila de altos volúmenes: una *Vindicación de la cábala; ...*" [12:153]; "*Orbis terrarum est speculum Ludi* reza un adagio apócrito que Du Cange registró en un su Glosario" [12:199]; "pues ello postularía un sistema cronológico – *since that would imply a system of dating* – que la hipótesis nos prohíbe" [12:105]; "Hay una vertiginosa pululación de *dramatis personae* – para no hablar de una biografía ..." [13:157]. Також у творах Х. Кортасара: "Derivar en lo inmóvil sin antes ni después, un ahora hialino sin contacto ni referencias, un estado en el que contiene y contenido no se diferenciaban, un agua fluyendo en el agua, hasta que sin transición era el ímpetu, un violento *rush* vertiginoso en lo horizontal o vertical de un espacio estremecido en su velocidad" [11:38]; "*Perfecto, Valentina. Como lo enseá la sagesse anglosajona que ha evitado así muchas muertes por estrangulación, lo único que cabía en esa circunstancia era el inteligente* relax and enjoy it"; "Se habló de *Venice by night,* pero Dora estaba rendida por las bellas artes y se fue al hotel ..."; "*En todo caso los dos se hablan con sendos espejos por delante, un perfecto diálogo de* best-seller *para llenar dos páginas con nada en particular. Que sí, que no, que el tiempo ...*" [11:53]. *По-друге*, речення, які не доведені до кінця, тобто не мають логічного завершення. Наприклад, в оповіданнях Х. Кортасара: "*Acaso si el Adriano hubiera precedido como Dino, sin el ajo y el sudor. Hábil y bello. Acaso si yo, en vez de dejarla irse al sueño ...*" [11:57]; "Tan hermoso, éste, porque abre un camono, porque no concluye. Porque la reina y ..."; "Estaré jueves stop espérame puente" [11:100].

Д. Фоккема виділяє головний принцип створення постмодерного художнього дискурсу – принцип "*нон селекцій*" [5:58]. Критик аналізує

принцип “нон селекцій” на всіх рівнях аналізу: лексичному, семантичному, фразовому та текстовому.

Далі Д. Фоккема виділяє п’ять семантичних полів (семантичне поле складається із семантично співвіднесених лексем, які мають хоча б одну спільну семантичну ознаку): асиміляція, множинність та пермутація, чуттєва перцепція, рух, механічність. Ці семантичні поля, розташовані у центрі семантичного постмодерного універсуму, головним чином протистоять семантичній організації модерністських текстів. Наприклад, постмодерний художній дискурс стверджує принцип загальної рівнозначності всіх явищ та всіх сторін життя (принцип асиміляції людини зовнішнім світом), тоді як модерний дискурс стає на позиції “відсторонених аутсайдерів”, намагаючись показати, виявити принципову несумісність багатьох сторін життя. Семантичне поле чуттєвої перцепції включає в себе всі лексеми (чуттєвість, кохання, почуття, потяг, настрій), які описують або мають на увазі функції чуттєвого сприйняття. Поле механічності відтворює різні аспекти індустріалізованого, механізованого, автоматизованого світу, де індивідуальна свідомість підкоряється технологіям (реклама, телебачення, фотографія, газета, кіно), як зазначено у праці [5].

На текстуальному рівні “нон селекція” спрямована на порушення традиційної зв’язності у тексті, реченні, на заперечення будь-якої можливості існування природної або соціальної ієрархії. Вчений говорить про принцип “нонієрархії”, який лежить в основі структурування та формотворення всіх постмодерних художніх текстів. Цей принцип переосмислює процес художньої комунікації [5].

Для автора постмодерного художнього тексту принцип “нон селекції” означає відмову від відбору лінгвістичних засобів для створення художньої комунікації, що дає нам можливість говорити про “нон селекцію” як про характерний комунікативний прийом у стилістиці постмодерного дискурсу. Для читача цей принцип передбачає відмову від будь-яких спроб створити традиційну інтерпретацію тексту, передбачає готовність дешифрувати текст постмодерним засобом. Але відмова від класичної, традиційної інтерпретації не означає відмову від тезауруса взагалі. Фактично принцип “нон селекції” узагальнює різні способи створення навмисного оповідного хаосу, фрагментованого дискурсу про сприйняття світу як розірваного, відчуженого та позбавленого смислу, закономірностей та впорядкованості. Але залишається відкритим питання: що є центром зв’язку фрагментованого дискурсу, що зв’язує такий текст, адже будь-який художній дискурс спрямований на певну читацьку установку, на урок читачеві, виявляє єдність

© *Чорна Н. В.*

емоційного тону та загального впливу. Це спонукає до пошуків не тільки спільної структури, але й певного змістового центру.

Таким чином, основні принципи постмодерністської поетики можуть бути описані як система особистого вибору тих чи тих семантичних, синтаксичних або графічних засобів, як система преференцій, коли традиційному читанню протиставляється нелінійне читання, фрагментарний розірваний текст, де ступінь зв'язності дуже низький. На текстуально-змістовому рівні полістилістична техніка "нон селекція" виражається у руйнуванні кордонів між мистецтвом та дійсністю, між художнім світом та реальним, художня оповідь опирається на документальні достовірні факти у культурі, політиці, науці, або на реальні предмети масового вжитку. Сприйняття іспаномовного художнього дискурсу як своєрідного ансамблю голосів персонажів, що реалізуються у багатьох "голосах" або поєднуються в одному з них, спричиняє не просто входження поліфонії до складу текстових концептів, а розгляд її як певного підмурівка, на якому вибудовуються текстові концепти. Якщо текстовий концепт постмодерного дискурсу розглядати як інтеграційну єдність, що підпорядковується певним правилам розгортання, то урахування поліфонії в складі текстового концепту нашаровує на нього додатковий смисл, окреслюючи його концептуальні межі, відтак кордони логіко-смислового плану, в яких розгортається текстовий концепт, значно розширюються.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – [2-е изд.]. – М. : Искусство, 1986. – 445 с. 2. *Эко У.* Роль читателя: исследования по семиотики / Умберто Эко. – Львов : Літопис, 2004. – 382 с. 3. *Эко У.* Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Умберто Эко. – ТОО ТК "Петрополис",1998. – 345 с. 4. *Эко У.* Заметки на полях "Имени розы" / Умберто Эко // Имя розы. – М. : Прогресс, 1989. – С. 451–469. 5. *Fokkema D.* Exploring Postmodernism / Devid Fokkema, M. Calinescu. – Amsterdam, Philadelphia, 1987. – 376 p. 6. *Cascón M. E.* Lengua española y comentario de texto / Eduardo Cascón Martín. – Madrid : Edinumen, 2000. – 306 p. 7. *Арутюнова Н. Д.* Диалогическая цитация / Нина Давидовна Арутюнова // Вопросы языкознания. – 1986. – № 1. – С. 50–64. 8. *Кагановська О. М.* Текстові концепти художньої прози : [монографія] / Олена Марківна Кагановська. – К. : Вид. центр Київськ. нац. лінгв. ун-ту, 2002. – 292 с. 9. *Енциклопедія* постмодернізму / Чарльз Вінквіст, Віктор Тейлора. – К. : Вид-во Соломії Павличко "ОСНОВИ", 2003. – 502 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Cortázar J.* Rayuela / Julio Cortázar. – Madrid : Edición de Andrés Amorós, 2000. – 615 p. 11. *Cortázar J.* Los relatos / Julio Cortázar – Madrid : Alianza Editorial, 2000. – 298 p. 12. *Borges J. L.* Historia de la eternidad / Jorge Luis Borges. – Madrid : Biblioteca Borges Alianza Editorial, 2004. – 176 p. 13. *Borges J. L.* El Aleph / Jorge Luis Borges. – Madrid : Biblioteca Borges Alianza Editorial, 2004. – 201 p.

© Чорна Н. В.

ШЕВЧЕНКО Н. О.
Університет банківської справи Національного банку України

КОНЦЕПТ “РИЗИК” І ЙОГО ОБ’ЄКТИВАЦІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття містить аналіз засобів вербалізації концепту “ризик” в англійській мові. Досліджена семантична структура основних мовних репрезентантів та їхні комбінаторні властивості, а також особливості вживання у предметно фіксованих дискурсах.
Ключові слова: лінгво-культурний концепт, лакуна, семантичний компонент, предметно фіксований дискурс.

Статья содержит анализ средств вербализации концепта “риск” в английском языке. Изучена семантическая структура основных языковых репрезентантов и их комбинаторные свойства, а также особенности употребления в предметно фиксированных дискурсах.
Ключевые слова: лингво-культурный концепт, лакуна, семантический компонент, предметно фиксированный дискурс.

The article deals with linguo-cultural concept “risk” and its representation in English. Semantic structure of concept verbalization means, their collocation specifics and usage in disciplinary discourse were studied.
Key words: linguo-cultural concept, semantic gap, semantic component, disciplinary discourse.

Сучасна лінгвоконцептологія відкриває нові можливості для системного вивчення лексичних відповідностей у різних мовах та намагається пояснити наявні лексичні лакуни, а також компенсаторні засоби для репрезентації певних концептів в окремих мовах, тим самим пропонуючи неоціненний інструментарій як для перекладацької практики, так і для дидактики у процесі викладання іноземних мов. У широкому розумінні лінгвокультурний концепт – це багатовимірне смислове утворення, в якому виокремлюють ціннісну, образну та понятійну сторони [1:29].

Одним із завдань, що постають перед прихильниками теорії концептів, є опис складних світоглядних понять, як то “душа”, “любов”, “істина”, які втілюють специфіку національного менталітету, віддзеркалюють систему цінностей народу.

Актуальність дослідження концепту “ризик” зумовлена зростанням його репрезентацій як у мові повсякденного спілкування, так і в термінологізованих дискурсах, а також культурною маркованістю його вербалізаторів, що визначається його належністю до таких світоглядних понять, як “життя”, “смерть”, “небезпека”,

© Шевченко Н. О.

“успіх”, “невдача”, мовна об’єктивація яких завжди позначена культурною специфікою. З іншого боку, термін “ризик” є центральним у підмові бізнесу і фінансів, а відтак апріорі можна стверджувати, що відповідний концепт може мати відмінності при об’єктивації засобами термінології в різних мовах. Своєрідним підтвердженням значущості концепту є величезна кількість статей, пов’язаних з цим поняттям у різних галузях знань, переважно в менеджменті (пошукова система “Яндекс” пропонує 78 мільйонів посилань).

Новизна дослідження визначається відсутністю праць, спрямованих на аналіз семантичних особливостей засобів об’єктивації концепту в англійській мові; єдина робота, в якій проаналізовано засоби об’єктивації вказаного концепту, виконана на матеріалі англійських паремій [2].

Не претендуючи на повноту дослідження названого концепту, окреслимо основні способи його вербалізації в англійській бізнес-лексиці у зіставленні з наявними репрезентаціями у розмовній мові. Вивчення актуалізації концепту в певній сфері суспільної свідомості і його дискурсної належності має **практичне значення**, оскільки дозволяє виявити набуті ним додаткові специфічні семантичні ознаки [3:32]. Для цього проведемо аналіз словникових дефініцій, синонімічних рядів та лексичної сполучуваності засобів об’єктивації концепту.

Високий ступінь абстрагованості концепту зумовлює необхідність звернутися до енциклопедичних і філософських джерел. Велика психологічна енциклопедія [4] подає такі три значеннння поняття ”ризик”:

1) міра очікуваного неблагополуччя в разі неуспішної діяльності, що визначається поєднанням ймовірної невдачі і ступеня несприятливих наслідків;
2) дія, що загрожує суб’єктові втратою (програшем, травмою, збитками);
3) ситуація вибору між двома можливими варіантами дії: менш привабливим, але більш надійним і більш привабливим, але менш надійним (через можливі несприятливі наслідки).

В енциклопедичному словнику “Економіка” термін “ризик” визначений як такий, що використовують для опису невизначеності в ситуації, коли фактичний результат будь-якої дії невідомий, і

вважають, що він буде визначений внаслідок випадкового вибору з декількох можливих варіантів, розподіл яких є відомим [5].

Фахівець у галузі епістемології М. В. Лебедєв, зіставляючи поняття "ризик" і "ймовірність" доходить висновку, що "ризик" – більш широке (чи більш глибоке) поняття, ніж просто "ймовірність": ризик поєднує в собі ймовірність деякої події і деякі характеристики цієї події, що роблять її небезпечною [6:169].

Аналіз наведених вище тлумачень дає підстави вважати "ризик" окремим концептом, відмінним від концептів "небезпека" або "невизначеність", проте для уточнення імені концепту та його семантичної структурації необхідно звернутися до лексикографічних джерел, оскільки енциклопедичні (не філологічні) дефініції можуть включати більше ознак, ніж інтенсіонал слова, містити пресупозиції і секвенції, виведені логічним шляхом.

Для структурації значення лексеми risk звернімося до його тлумачення в англійських словниках з подальшою формалізацією дефініції та виокремленням семантичних компонентів. Найбільш повну інтерпретацію значення з шести проаналізованих англійських лексикографічних джерел містить WordNet 3.0 [1]:

1 (state) a source of danger; a possibility of incurring loss or misfortune
2 (act) a venture undertaken without regard to possible loss or injury
3 (attribute) the probability of becoming infected given that exposure to an infectious agent has occurred
4 (attribute) the probability of being exposed to an infectious agent.

Статті інших п'яти словників [2; 3; 4; 5; 6] подають приблизно однакові тлумачення:

1 the possibility that something unpleasant or dangerous might happen;
2 someone or something that is likely to be a danger or problem in the future.

Аналіз дефініцій дає підстави для виділення в інтенсіоналі слова двох макросем: модального компонента "можливість / ймовірність" та предметно-денотативного компонента "небезпека". Видається неможливим точно визначити категоріально-лексичну сему, можливо, такою семою є ознаковість – ситуативна характеристика стану / дії / суб'єкта, оскільки всі члени синонімічного ряду зберігають мотивованість відповідними ад'єктивними та дієслівними формами:

risk – risky, risk; danger – dangerous; precariousness – precarious. Обидва виділені компоненти позначають складні поняття і потребують більш детальної дефініції і подрібнення.

Англійські словники подають такі значення possibility:
1 the chance that something might happen or be true;
2 a likely or suitable choice among several possible people or things [3]
Подрібнення словникових дефініцій дає підстави для виділення таких компонентів в інтенсіоналі слова risk: наявність загрози, слабкості, усвідомлений вибір, каузація зміни, негативні наслідки (невдача / втрата / збитки).

Українські лексикографічні джерела[7] фіксують такі значення лексеми "ризик / риск":

1. усвідомлена можливість небезпеки
2. можливість збитків або невдачі в якійсь справі.

Російські тлумачні словники, крім значень, аналогічних наведеним вище з українських джерел, подають ще одне значення – "требующее смелости, бесстрашия действие наудачу, в надежде на счастливый исход" [8].

Зіставляючи лексикографічні дефініції, доходимо висновку, що в англійських джерелах виокремлено компоненти значення ризику як дії, стану та атрибуту дії / стану; українські словникові визначення фіксують розуміння ризику як атрибуту дії / стану; при цьому і в українських, і в російських джерелах не наведено значення ризику як характеристики живого об'єкта, який може становити небезпеку, загрозу для оточення. Ще одна відмінність між англійськими та російськими дефініціями полягає в інтерпретації семи, що фактично є пресупозицією прийняття ризику: російська – "действие наудачу, в надежде на счастливый исход", англійська – " a venture undertaken without regard to possible loss or injury". Така різниця між лексикографічними дефініціями дає підстави для висновку, що концепт "ризик" як вербалізований культурний смисл є певною мірою етноспецифічним [7:76].

Звернемося до синонімічних словників і, порівнюючи наявні в них синоніми, спробуємо визначити домінанту шляхом аналізу синонімічних рядів у чотирьох англійських тезаурусах. Найбільш розлогий список синонімів наведено в тезаурусі Роже – 27 одиниць: *accident, contingency, danger, exposedness, exposure, flyer, fortuity, fortune, gamble, hazard, header, jeopardy, liability, liableness, luck,*

openness,opportunity, peril, plunge,possibility , prosoect, shot in the dark, speculation,stab, uncertaity, venture, wager [2]. Інші тезауруси подають такі синоніми: *chance, danger, gamble, hazard, jeopardy, peril, pitfall, possibility, speculation, uncertainty, venture* [3];*hazard, imminence,menace , perl, pirfall, danger, threat, trouble* [4]; *endangerment, danger, hazard, jeorpady, peril* [1]. Така кількість, синонімічних вербалізаторів свідчить про значну деталізацію концепту і його важливість для культури. Повторюваність у синонімічному ряду становить: *danger* – 4; *hazard* – 4; *peril* – 4; *venture* – 3; *jeopardy* – 3; *pitfall* – 2.

Проаналізуємо повторюваність синонімів шляхом побудови семантичної матриці з метою виявлення найбільш частотного семантичного множника, що використовується в лексикографічних визначеннях і який можна вважати синонімічною домінантою.

Таблиця 1

Roget / **Collins**	**Wordnet** / **Webster**	**Hazard**		**Danger**		**jeopardy**		**peril**		**pitfall**		**Risk**		**Venture**	
Hazard		**0**	**0**		**1**	**1**	**1**	**1**	**1**		**1**	**1**	**1**	**1**	**1**
		0	**0**		**1**	**1**		**1**	**1**		**1**		**1**		
Danger			**1**	**0**	**0**		**1**		**1**	**1**	**1**	**1**	**1**		
				0	**0**			**1**							
Jeopardy		**1**	**1**	**1**	**1**	**0**	**0**	**1**	**1**			**1**	**1**	**1**	**1**
		1			**1**	**0**	**0**	**1**	**1**				**1**		
Peril		**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**0**	**0**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	
		1	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**0**	**0**		**1**		**1**		
Pitfall			**1**	**1**	**1**		**1**	**1**	**1**	**0**	**0**		**1**		
			1		**1**				**1**	**0**	**0**		**1**		
Risk		**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**		**1**	**1**		**0**	**0**	**1**	**1**
		1	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**		**1**	**0**	**0**		
Venture				**1**	**1**	**1**	**1**					**1**	**1**	**0**	**0**
														0	**0**
Семантичний множник		**14**		**18**		**15**		**16**		**9**		**15**		**7**	

Аналіз матриці свідчить про приблизно однаковий статус синонімів *hazard, danger, jeopardy, peril, risk* за незначної переваги *danger*, що можна пояснити більш загальним значенням останнього (деякі тезауруси наводять його як гіперонім до *risk*).

Для визначення імені концепту доцільно звернутися до етимологічних словників, проаналізувати поширеність кожного слова у різних стилістичних регістрах та засоби його об'єктивації в різних сферах свідомості – побутовій, професійній тощо.

© Шевченко Н. О.

Етимологічні словники [9], датують слово *risk*, що походить від французького *risque*, від італійського *risco, riscio,* 60 роками 17 століття; відповідна дієслівна форма *riscare* "наражатись на небезпеку" невідомого походження; в англійській орфографії вперше зареєстрована в 1728. Інші джерела пов'язують походження сучасного risk з давньогрецьким *risikon* – "скеля". Вживання всіх інших членів синонімічного ряду *hazard, danger, jeopardy, peril* і *pitfall* більш давні, датовані 13 століттям.

На користь risk як імені концепту свідчить зростання його вживання в сучасній англійській мові. Корпус сучасної американської англійської [10], який включає 425 мільйонів слів, фіксує 59009 випадків вживання *risk* та 19494 *danger* з розподілом частотності за мовними регістрами, наведеним нижче у таблиці 2.

Таблиця 2

	Risk	Danger
Загальна частотність	59009	19494
Розмовна	9590	4918
Белетристика	3531	3739
Журнали	16068	4008
Газети	8949	3229
Академічна	20871	3600

Таким чином, спостереження за контекстуальними вживаннями *danger* і *risk* свідчать про рівномірний розподіл частотності першого в загальних, дискурсно нефіксованих контекстах, а також у предметно закріплених термінологізованих контекстах та про абсолютну перевагу другого у термінологізованих типах дискурсу. Розподіл частотності *risk* у предметно фіксованих контекстах (п'ять з найбільшою частотністю) подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Section name	Per million
Academic: Medicine	1,018.72
Magazine: Home / Health	405.89
Academic: Geology / Social Science	384.67
Magazine: Financial	306.65
Academic: Law / Political Science	221.50

Про значну перевагу вживання *risk* в академічній літературі свідчить також аналіз монографічної літератури – суцільна вибірка з монографії Нуріеля Рубіні [12] (обсяг понад 250 сторінок) дозволяє встановити співвідношення між *risk* і *danger* як 4 до 1. Слід зауважити, що значущість поняття ризику для пересічних громадян, чутливих до явищ, що відбуваються у фінансовій і економічній сферах життя, сприяє проникненню терміна "ризик" до популярної періодики і його перетворенню на buzz word – популярне слівце.

Показовим щодо статусу risk як потенційної синонімічної домінанти є зміни в загальній частотності вживання, які було зафіксовано упродовж кількох п'ятирічних періодів (див. таблицю 4).

Таблиця 4

Період	Risk	Danger
1990 – 1994	12102	5435
1995 – 1999	12389	4332
2000 – 2004	14797	4502
2004 – 2009	15773	4168

Тенденція до зростання частотності вживання *risk* і відносно стабільне вживання *danger*, що проілюстровано відповідними графіками, засвідчена також у тезаурусі Коллінз [3].

Аналіз контекстів уживаності одиниць синонімічного ряду дозволяє дійти висновку про пропозитивну семантику іменників цієї тематичної групи, розуміючи останню як мовленнєве значення, що є непредметним, співвідносним з віссю часу і може реалізуватися через номіналізацію співвідносного речення [8:128].

Таблиця 5 містить результати аналізу сполучуваності членів синонімічної групи з прикметниками, що дозволяє деталізувати семантику вербалізаторів досліджуваного концепта. Вибірка здійснювалася через опцію "collocates" [10], при цьому враховувалися перші 100 словосполучень; виняток становить перелік прикметникових словосполучень з jeopardy, який, за даними Корпусу, налічує лише 69 одиниць. Однак, незважаючи на таку непропорційність,вдалося виявити деякі закономірності прикметникових означень з іменниками вказаної тематичної групи. Прикметники були згруповані за спільною семантичною ознакою, експлікованою через контекстуальний аналіз значення. Необхідно зазначити, що існує багато семантичних класифікацій прикметників, причому в останні роки таксономічні дослідження прикметників і

їхніх словосполучень були спрямовані на структурацію значення,зокрема для вирішення завдань автоматизованого перекладу [9]. Подана нижче семантична класифікація прикметників грунтується виключно на даних комбінаторного аналізу в рамках досліджуваної групи синонімів. При цьому було визначено 7 семантичних ознак (у розумінні цього терміна І. О. Стерніним [10:46]), релевантних для сполучуваності в результаті перехрещення з однією із двох архісем – “ймовірність” або “негативні наслідки”. Аналіз сполучуваності дозволив виявити контекстну актуалізацію певних імпліцитних сем іменників досліджуваної гупи. Перша цифра в кожному стовпчику таблиці позначає кількість прикметників із певним семантичним компонентом, які утворюють словосполучення з іменниками синонімічної групи, друга – загальне число вживань з прикметниками, які мають певний семантичний компонент.

Таблиця 5

	Параметр High, Great		Наслідок Grave, serious		Джерело Cardiac, Financial		Дуративність Constant, Omnipresent		Актуальність Imminent, Real		Перцепція Obvious, Hidden		Оцінка	
Danger	11	670	**19**	553	13	182	8	118	**17**	**1498**	9	95		
Risk	**20**	**6142**	12	994	**21**	**1489**	2	55	8	577	2	192	1	27
Hazard	13	76	9	51	**23**	**368**	5	11	9	86	10	23	1	3
Peril	6	80	10	67	18	126	3	14	6	38				
Jeopardy	7	**257**	7	66	6	60	2	24	4	27				

Оскільки *danger* і *risk* мають найбільшу кількість прикметникових означень (3599 і 11200 словосполучень відповідно) і демонструють найбільшу комбінаторну варіативність, можна зробити висновок про їхню більшу семантичну ємність у порівнянні з іншими членами синонімічного ряду. Порівняння повторюваності означень, що актуалізують певний семантичний компонент при селективній сполучуваності з іменником, переконує в наявності великої кількості клішованих словосполучень з переважною актуалізацією сем “наслідки” та “актуальність” для *danger* (сполучуваність з real має найбільшу питому вагу – 518 із загального числа 3599 перших 100 найбільш уживаних прикметникових означень) та переважної кількості вербалізації сем “параметр” і “джерело” для *risk*. Такі спостереження підтверджують припущення щодо існування

імпліцитної семи “квантифікативність” в значенні *risk*, яка більшою мірою актуалізується в термінологічних контекстах. Цікаво, що в прикметниковій комбінаториці з іменниками досліджуваної групи зафіксовано дуже невелику кількість антонімічних пар, а саме: *slight – greatest / biggest danger, high – low risk*, тобто більшість прикметників не виявляють протилежного значення, зокрема *unreasonable risk* або *significant danger* не мають протилежних **reasonable risk, *insignificant danger*. Аналіз сполучуваності свідчить про те, що переважно прикметники втягуються в “поле негативу”, інтенсифікуючи значення загрози, небезпеки. Єдиним винятком є словосполучення *good risk*, у Корпусі зафіксовано 27 випадків уживання цього словосполучення, причому прикметник набуває значення раціональної оцінки і наближується до *safe*. Зафіксовано також і оказіональне (один випадок) словосполучення з протилежним значенням – *dangerous risk*, що являє собою тавтологію, створючи ефект підсилення через перехресні семи.

Загальна кількість прикметникових словосполучень з *hazard* становить 706 одиниць, більше половини з них – поєднання з 23 прикметниками, які актуалізують реляційну сему “джерело ризику”, що свідчить про певну десемантизацію *hazard*, яке за своїм значенням у переважній більшості контекстів наближається до *problem, difficulty* .

При комбінаториці з peril переважна кількість прикметникових означень актуалізує семи “джерело ризику” та “наслідки”. Прикметникова сполучуваність з *jeopardy* досить обмежена, найчастіше актуалізовані семи “параметр” та “наслідки”.

Члени досліджуваного синонімічного ряду також комбінуються між собою, утворюючи усталені пари, причому частіше обов’язковим членом такої пари є лексема *risk*. Безперечно, таким чином досягається інтенсифікація значення небезпеки, але в ряді контекстів спостерігаємо також і протиставлення певних семантичних компонентів. Розглянемо приклади протиставлення за контрастивною семою у таких фіксованих парах : *The crisis that gave us the Great Recession may be over for now, but potential pitfalls and risks loom large* [12] – протиставлення за семою “перцепція”: прихована – очевидна небезпека; *Children from every background in a technological society are being exposed to significant risks and dangers* [10] – протиставлення risk як небезпеки в результаті свідомого вибору і danger як невідворотної небезпеки.

© Шевченко Н. О.

У наступному прикладі синоніми протиставлені за ступенем небезпеки (в англійських тлумачних словниках *peril* визначено як *great danger*): *Christian has understood that, he has to choose at the price of risks and perils, and not take refuge in a patronizing neutrality* [10]. Ще один приклад демонструє протиставлення в межах фіксованої пари за семою "наслідки": *The risks and hazards for street children are great: illiteracy, toxicity from inhalant drugs, chronic hunger* [10] (неписемність не становить прямої загрози життю на відміну від інтоксикації та хронічного недоїдання).

У результаті аналізу лексикографічних джерел та контекстів доходимо висновку, що члени синонімічного ряду виявляють комплементарну дистрибуцію. Разом з тим наростає тенденція домінування лексеми *risk* щодо інших її синонімів як в термінологічно насичених професійно закріплених дискурсах, так і в розмовній мові. Слід зазначити, що в залежності від контексту макросеми "ймовірність" та "негативна подія, наслідок" актуалізуються в різний спосіб: у певних статистичних контекстах – через кількісно виражену оцінку ймовірності негативної події; у стратегічному менеджменті – через аналіз вигідності як співвідношення затрат до ймовірного прибутку; в економічному і фінансовому контексті – через передбачення можливих збитків, фінансових втрат.

Контекстуальним синонімом *risk* у професійних англомовних дискурсах виступає лексема *exposure,* яку часто перекладають як "наражуваність на ризик", "вразливість перед загрозою" і яка по суті є прикладом семантичної лакуни (невербалізованого смислу) в українській і російській мовах: *China certainly has lots of money to invest. its foreign-exchange reserves are reckoned at $3.2 trillion. It trades more with the EU than any other partner. It has exposure to the euro already* [10].

Ще одна культурно-специфічна особливість об'єктивації концепту "ризик" в англійській мові полягає у значній кількості його метафоричних репрезентацій не тільки в журналістиці, але й у наукових монографіях, метою яких є підкреслення емоційних і оцінних компонентів значення. Показовою ілюстрацією такого твердження буде цитований уривок з монографії відомого американського економіста Н. Рубіні: *Sometimes shareholders are more than happy to see traders take on leverage and risk. They're willing to let them do so because they don't actually have much skin in the game.*

They've put up some of the bank's capital, but not a whole lot of it, and while they don't want to lose their shirts, they're fine turning a blind eye when traders roll the dice. In fact, most of the money that the traders are playing with is borrowed; it belongs to someone else. If the traders win at the roulette table, the shareholders win too. If the traders lose, the burden falls on the fools who loaned the bank money—and, if the recent crisis is any indication, the government. Shareholders take only a minor hit [12:127].

Виявлені культурно-марковані ознаки вербалізації концепту "ризик" відкривають перспективи подальших досліджень у напрямку уточнення його обсягу, зокрема шляхом відкритого асоціативного експерименту.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с. 2. *Ефимова Н. М.* Онтологизация концепта риск в английской фразеологии : автореф дис. на соискание учен. степени канд. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Надежда Михайловна Ефимова ; Иркутск. гос. лингвист. ун-т. – Иркутск, 2000. – 19 с. 3 *Воркачев С. Г.* Значимостная составляющая лингвокультурной идеи справедливости / Сергей Григорьевич Воркачев // Когниция,коммуникация. Дискурс. – 2010. – № 1. – С. 30–46. 4. *Большая* психологическая энциклопедия / ред. Н. В. Дубенюк. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с. 5. *Экономика.* Толковый словарь / Джон Блэк. – М. : Весь Мир, 2000. – 848 с. 6. *Лебедев М. В*. Этика социального риска / Максим Владимирович Лебедев // Философия науки. – 2006. – Вып. 10 : Этос современной науки. – С. 168–181. 7. *Воркачев С .Г.* Лингвоконцептология и межкультурная коммуникация: истоки и цели / Сергей Григорьевич Воркачев // Филологические науки. – 2005. – № 4. – С. 76–83. 8. *Арутюнова Н. Д.* Предложение и его смысл : Логико-семантические проблемы / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с. 9. *Murphy M. L.* Lexical meaning / M. Lynne Murphy. – Cambridge Univ. press, 2010. – 274 p. 10. *Стернин И. А*. Лексическое значение слова в речи / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж, 1985. – 169 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *WordNet* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wordnet-online.com. 2. *Roget's Thesaurus* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : thesaurus.com/Roget-Alpha-Index.html. 3. *Collins* Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.collinslanguage.com. 4. *Merriam* Webster's Collegiate Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : wwwmerriam-webster.com. 5. *Oxford* Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : oxforddictionaries.com. 6. *Longman* Dictionary of Contemporary English. – Pearson Education, 2003. 7. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / [голов. ред. В. Т. Бусел ; ред.-лексикографи : В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко]. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с. 8. *Толковый* словарь русского языка [Електронний ресурс] / под ред. С. И. Ожегова, Н. Ю. Шведовой. – Режим доступу : www.ozhegov.org. 9. *Etymology Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.etymonline.com. 10. *Corpus of Contemporary* American English (COCA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : corpus.byu.edu/coca. 11. *Oxford Collocations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ozdic.com 12. *Nouriel R.* Crisis Economics. A Crash Course in the Future of Finance / Nouriel Roubini, Stephen Mihm. – The Penquin Press, 2009. – 368 p.

© Шевченко Н. О.

ШИПІЦИНА Ю. В.
Національний транспортний університет

СПЕЦИФІКА СПРИЙНЯТТЯ КОНЦЕПТІВ ДІЛОВОЇ ЕТИКИ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стаття присвячена дослідженню специфіки сприйняття концептів ділової етики в американському суспільстві на матеріалі текстів етичних кодексів американських бізнес-компаній. Встановлено, що основу текстів етичних кодексів складає акціональний фрейм зобов'язання, ядерну позицію в якому займає концепт COMPANY. Досліджено концептуальну модель метафори концепту COMPANY, що розгортається у трьох фреймах: предметно-центричному, посесивному та компаративному.

Ключові слова: концепт COMPANY (КОМПАНІЯ), концептуальна система ділової етики, акціональний фрейм, концептуальна метафора.

В статье исследуется специфика восприятия некоторых концептов деловой этики в американськом обществе на материале текстов этических кодексов американских бизнес-компаний. Установлено, что основу текстов этических кодексов составляет акциональный фрейм обязательства, ядерную позицию в котором занимает концепт COMPANY. Исследовано концептуальную модель метафоры концепта COMPANY, который разворачивается в трех фреймах: предметно-центричном, поссесивном и компаративном.

Ключевые слова: концепт COMPANY (КОМПАНИЯ), концептуальная система деловой этики, акциональный фрейм, концептуальная метафора.

The article gives analyses of the perception of some concepts of the conceptual system of "business ethics" based on the codes of ethics developed by American companies. It has been determined that the action frame "obligation" forms the basis of the texts of codes of ethics with the concept COMPANY being in the center. The conceptual metaphor model of COMPANY has been analyzed.

Key words: concept COMPANY, the conceptual system of "business ethics", the action frame, the conceptual metaphor.

Тексти етичних кодексів містять багатий матеріал для виявлення концептів, які належать до концептосфери ділової етики як своєрідного ментального утворення, сукупність основних концептів, що представляють собою категоризацію та вербалізацію знань у сфері етики бізнесу. Вивчення основних концептів текстів етичних кодексів належить до кола **актуальних** проблем сучасної лінгвістики та слугує встановленню характерних особливостей настанов суспільства щодо ведення ділових відносин, певних соціальних та культурних явищ тощо [1; 2; 3; 4]. **Метою** даної статті є визначення специфіки сприйняття деяких концептів ділової етики в американському суспільстві на матеріалі текстів етичних кодексів американських бізнес-компаній.

Функціонування компаній метафорично концептуалізуються в різних ситуаціях дійсності, які можна представити у вигляді фреймів. Підґрунтям такого підходу є положення, згідно якого лінгвоконцептуальний аналіз

© Шипіцина Ю. В.

тексту спрямований не лише на виявлення елементів, що входять до складу ситуацій, втілених у текстах, але й на встановлення певного співвідношення між ними з наступним об'єднанням цих елементів у деяке ціле, тобто фрейми [5:12–13], які, в свою чергу, можуть бути використані для представлення змісту в тексті [див. напр. 6; 7]. Як засвідчив аналіз, концепт COMPANY структурує ядро ситуації зобов'язання, яка лежить в основі текстів етичних кодексів. На думку В. І. Карасика, типова ситуація зобов'язання включає чотири компоненти: агенса, який має можливість вибору дії; дію або відсутність дії; суперагенса, який має можливість здійснити дію щодо агенса та дію, небажану для агенса [1:209–210]. Як бачимо, зобов'язання пов'язано з оцінкою та запереченням (добре – якщо агенс виконує зобов'язання, погано – якщо не виконує) [1:210]. У текстах етичних кодексів типовий фрейм зобов'язання налічує такі компоненти:

1) суперагенса (COMPANY), який зобов'язує працівників притримуватися певних правил поведінки; 2) дію (накладання зобов'язання, заборона певних дій, дозвіл певних дій); 3) агенса (директора, менеджери та працівники компанії), на якого спрямована дія і який має можливість вибору дії. Якщо агенс виконує накладену суперагенсом дію, він отримує схвалення, якщо ні – покарання (буде звільнений, понижений в посаді тощо).

Фрейм зобов'язання проілюструємо нижче фрагментами тексту, де суперагенс (COMPANY) зобов'язує (requires, expects, prohibits, promises) агенса (employees) дотримуватися відповідних законів та уникати певних дій: *"The Company expects its employees to comply fully with all applicable antitrust, competition and pricing laws"* (Wyeth). "*The Company prohibits improper payments to government officials"* (Procter&Gamble). *HP requires its suppliers, including consultants and contractors, and channel partners to conduct their business in a legal and ethical manner* (Hewlett Packard).

Натомість суперагенс або агенс можуть бути експліцитно невиражені, проте з кодексу зрозуміло, хто кого зобов'язує: суперагенсом завжди виступає компанія, а агенсом – її працівники, що підтверджують наступні приклади: "*Wyeth prohibits all forms of unlawful discrimination …"* (Wyeth) – відсутній агенс; *"Upholding the Shell reputation in paramount"* (Shell) – відсутній суперагенс та агенс; "*You must contribute to building and maintaining work conditions which are safe, fair, respectful and free from discrimination and harassment for all individuals"* (Shell) "*You may not accept travel outside HP or provide travel to representatives of HP customers …"* – суперагенс експліцитно не виражений; "*Violations, even in the first instance,*

© Шипіцина Ю. В.

may result in disciplinary action up to and including dismissal from employment at Wyeth …" (Wyeth) – суперагенс та агенс експліцитно не виражені.

У свою чергу, дія, тобто зобов'язання, може також бути спрямована на агенса імпліцитно. У разі імпліцитного зобов'язання суперагенс і агенс збігаються та вербалізуються лексемою *the Company*, або назвою компанії (наприклад, Wyeth, Coca-Cola тощо), чи особовим займенником *we.* У цьому випадку суперагенс сам бере зобов'язання на себе.

Наведене вище положення підтверджують такі приклади: "*The Company will comply with all applicable laws relating to employment practices. The Company is committed to affirmatively increasing the diversity of its workforce*" (Coca-Cola). "*Wyeth also is committed to following the applicable labor and employment laws wherever it operates"* (Wyeth). "*The Company wishes to create an environment of confidence and trust"* (Procter&Gamble). "*We also will reach out to the heart and spirit of women, enabling personal growth and fulfillment for the women whose lives we touch"* (Mary Kay). *We do not use confidential information for personal gain* (Ernst&Young).

Фрейми, в яких відбувається взаємодія одного предмета з іншими, називаються акціональними [5:19]. Це положення є також актуальним для виокремленого нами фрейму зобов'язання. Конституентами даного фрейму є декілька предметів ДЕЩО / ДЕХТО, які наділяються семантичними ролями, що відбивають характер відношень між предметними сутностями. Тип фреймової структури залежить від того, які слоти в ній присутні, а також як саме вони пов'язані між собою.

Ґрунтуючись на класифікації фреймів, здійсненої С. А. Жаботинською, [5:17–18] основні елементи змісту концепту COMPANY представляємо у вигляді предметно-центричного фрейму, структура якого має таку формулу: [[(СТІЛЬКИ (ТАКОГО (ДЕЩО ІСНУЄ))) ЩОСЬ РОБЛЯЧИ] ТАК] ТУТ-ЗАРАЗ]. Конституентами такого фрейму є певні концепти, понятійні сутності, такі як: ДЕХТО: предмет, ТАКИЙ: якість, СТІЛЬКИ: кількість, Є: буття, ТАК: спосіб, ТАК: оцінка, ТУТ / ТАМ: місце; ЗАРАЗ / ТОДІ: час. [5:16]. У цьому фреймі концепт COMPANY характеризується за своїми кількісними, якісними, локативними параметрами тощо. Особливою ознакою названого фрейму є те, що він представляє інформацію про одного й того ж логічного суб'єкта, про його існування в певних просторово-часових рамках [5:19] та про його характерні ознаки.

Розглянемо більш докладно структуру сітьової моделі концептуальних метафор, що позначають концепт COMPANY.

© *Шипіцина Ю. В.*

Слот ТАКИЙ надає не лише загальні відомості про компанію, а й інформацію про її цінності та настанови: "*We strive to be a company that manages by inspiration, not fear; by sharing information, not guarding it*" (Hewlett Packard).

Слот ДЕЩО є / існує ТАМ (місце буття) підкреслює масштабність та глобальність діяльності компанії: *"Wyeth products are sold in more than 140 countries worldwide ...", "Wyeth competes in local and global markets"* (Wyeth).

В етичних кодексах слот ДЕЩО є / існує ТАК (спосіб буття) активізує слот ТАК (оцінка), оскільки адресант має на меті підкреслити етичну спрямованість діяльності компанії. Саме тому слот ДЕЩО є / існує ТАК (спосіб буття) завжди переходить у слот ТАК (оцінка).

[ТАК: СПОСІБ БУТТЯ] → [ТАК:ОЦІНКА]: "*We value teamwork – working together to achieve common goals is the foundation of our success"* (Wyeth). "*Hasbro, Inc., together with its subsidiaries and affiliates ("Hasbro"), strives to conduct its business in accordance with high ethical and business standards ...*"(Hasbro) "*... conducting ourselves according to high ethical and legal standards"* (Wyeth)*, "Doing well requires that we do right"* (Wyeth).

Слот ТАК (спосіб буття) активізує слот ТАМ: "*In every facet of our business* [ТАМ]*, Wyeth is committed to integrity* [ТАК:СПОСІБ БУТТЯ]". *"… as U.S.-based multinational corporation* [ТАМ]*, Wyeth is subject to the laws* [ТАК:СПОСІБ БУТТЯ] *of the United States that extend beyond its borders"* [ТАМ] (Wyeth).

Крім якісних показників, інформація в етичних кодексах характеризується також кількісними параметрами. Поєднання слотів СТІЛЬКИ та ТУТ підкреслює широкомасштабну діяльність компанії: "*Our worldwide family of Companies shares this value system in 36 languages spreading across Africa, Asia / Pacific, Eastern Europe, Europe, Latin America, Middle East and North America*" (Johnson&Johnson).

Предметно-центричний фрейм концепту COMPANY має також слот КОЛИ: "*Since the late 1940's when it was first articulated, this Company's policy of full compliance with the antitrust laws has been reiterated from time to time*" (Pittsburg Plate Glass).

Компанія в особі господаря має власність, розпоряджається нею, прагне захистити те, що їй належить. Така ситуація концептуалізується у вигляді посесивного фрейму (господар має власність, що означає: компанія чимось володіє або щось належить компанії): "*We all have an obligation to safeguard Company assets including exercising care in using Company equipment and vehicles, and bringing to the attention of higher management any*

waste, misuse, destruction or theft of Company property or any improper or illegal activity" (Coca-Cola).

Захист інформації, що належить компанії, має важливе стратегічне значення, саме цим можна пояснити вживання адресантом у відповідних фрагментах тексту модального дієслова з високим ступенем категоричності: "*Computer hardware, software, and data must be safeguarded from damage, alteration, theft, and disclosure of Company information"* (Coca-Cola).

Висловлювання "*Treat the Company's assets as you would treat your own"* (Procter&Gamble) є яскравим прикладом функціонування прецедентного тексту в етичному кодексі. Перефраз відомого Біблійного висловлення "do onto others as you would have them do onto you" апелює до глибоких моральних цінностей, торкається свідомості людини.

Кожна особа має свої інтереси, якими вона опікується, яких хоче досягнути за рахунок інтересів інших осіб. Саме таку позицію займає компанія у цьому питанні: її інтереси понад усе. Для попередження виникнення ситуації, коли інтереси працівника компанії увійшли б у конфлікт з його власними інтересами, етичний кодекс кожної компанії містить досить чіткі та прозорі вказівки щодо вирішення цієї проблеми: на першому місці завжди стоять інтереси компанії, тобто працівник повинен у першу чергу піклуватися про інтереси компанії.

Наприклад, 1. *A conflict of interests exists when an employee's duty to give undivided business loyalty to the Company may be prejudiced by actual or potential personal benefit from another source* (Coca-Cola). Компанія як працедавець вимагає відданості, ставлячи свої інтереси вище інтересів працівників. 2. *Motorola's interests are above all. … to act in Motorola's best interests …* Декілька разів наголошується, що має бути найголовніше для працівників – інтереси компанії. 3. *Shell employees must avoid conflicts of interest between their private financial activities and the conduct of Shell business* (Shell).

З одного боку, модальне дієслово *must* з високим ступенем категоричності підкреслює те, що для компанії важливе значення має дотримання працівниками даного правила, тобто уникнення конфлікту інтересів. З іншого боку, використання мітигованих форм висловлення, тобто евфемізмів *private financial activities* замість більш прямих висловлювань на зразок *selfish gain* або *personal gain*, служить засобом вираження принципу ввічливості.

Як і кожна особа, компанія має власну життєву позицію та риси характеру, якими наділяє її адресант. Наприклад: *The Company's*

fundamental position is that all employees should treat their colleagues with respect (Procter&Gamble).

Компанія Procter & Gamble стверджує, що розроблений нею етичний кодекс, а також матеріали, розміщені в мережі Інтернет, формують етичну поведінку, а отже і характер компанії, наприклад: *"As we continue to grow in an ever more complex global world, this Manual, and the on-line tools we are making available, are an additional source of support in maintaining our Company's integrity and character"* (Procter&Gamble).

Компанія має певні наміри, бажання: "*It is Mannatech's intention that this Code of Ethics be its written code of ethics under section 406 …*" (Mannatech).

Крім вище розглянутих фреймів, в етичних кодексах також виокремлюється компаративний фрейм, який заснований на відношеннях подібності та тотожності:

- тотожність: ДЕЩО-референт є / існує (як) ДЕЩО-корелят;
- подібність: ДЕЩО-референт є ніби ДЕЩО-корелят.

Встановлення подібності між двома понятійними сферами відбувається за кількісним (слот СТІЛЬКИ), якісним (слот ТАКИЙ), буттєвим / акціональним (слот ІСНУЄ / ЩОСЬ РОБИТЬ), оцінним (слот ТАК), локативним (слот ТУТ), темпоральним (слот ЗАРАЗ) параметрами, які стають зонами перетину двох концептуальних комплексів. Концепт COMPANY метафоризується у компаративному фреймі на основі тотожності. Компанія осмислюється у текстах етичних кодексів як щось позитивне, виконуючи ролі слуги, зразкового громадянина або лідера. Для створення позитивного іміджу адресант використовує широкий арсенал мовних засобів, представляючи компанію у різних позитивних образах:

- **КОМПАНІЯ – СЛУГА**

Хоча головною метою будь-якого бізнесу є прибуток [8:469], деякі компанії вбачають свою роль перш за все у підтримці та обслуговуванні клієнтів, у покращенні їхнього добробуту, що ілюструють наступні приклади: *"… to recognize our position as stewards of our customers' business. To place the best of our thinking, energies and abilities into supporting customer enterprises"* (Lockheed Martin). "*We bring to the world pharmaceutical and health care products that improve lives and deliver outstanding value to our customers and shareholders"* (Wyeth). "*We serve society by providing life-enhancing products and services at a fair price, and by actively supporting the communities in which we operate. Motorola, the Motorola Foundation and Motorolans throughout the world provide generous financial and voluntary*

support to thousands of worthwhile community programs" (Motorola). "*… we reflect the diverse world we serve …", "… giving back to the people we serve …"* (Levi Strauss).

- **КОМПАНІЯ – ЗРАЗКОВИЙ ГРОМАДЯНИН**

Деякі компанії намагаються створити образ зразкового громадянина, надаючи пояснення, що саме вони вкладають у це поняття: "*We must be good citizens – support good works and charities and bear our fair share of taxes. We must encourage civic improvements and better health and education. We must maintain in good order the property we are privileged to use, protecting the environment and natural resources"* (Johnson&Johnson). *"… citizenship in our observance of all the laws of any country in which we do business, respect for environmental concerns and our service to the community by improving and enriching community life"* (Hewlett Packard).

- **КОМПАНІЯ – ЛІДЕР**

Натомість компанія McDonald's надає перевагу ролі лідера: *"… being a leader in social responsibility", "We realize that in today's world, a business leader must be an environmental leader as well … We will lead, both in words and deed", "Over the years, McDonald's has been a leader in setting and strictly enforcing high quality and safety standards", "We take a leadership role in education matters"* (McDonald's).

Центральне місце в концептосфері ділової етики займає концепт COMPANY ("компанія"), який виконує об'єднувальну функцію та гармонійно пов'язує всі інші взаємозалежні концепти: REPUTATION ("репутація"), SUCCESS ("успіх"), INTEGRITY ("чесність, моральність, непідкупність"). У ході аналізу концепту COMPANY з'ясовано, що його базова образна складова формується когнітивною метафорою персоніфікації. що передбачає осмислення бізнес-компанії, тобто штучно створеного соціального об'єкта, як живої особи, що діє як соціальний суб'єкт, наприклад: "*Cummins is committed to quality, innovation and integrity"* (Cummins). "*What is Otis doing to apply and strengthen ethical business practices worldwide?"* (Otis) *Mannatech shall not knowingly or willfully infringe the valid intellectual property of any party or breach its obligations of confidentiality with any party"* (Mannatech).

Словосполучення *is committed to / is doing to apply and strengthen ethical business practices / shall not knowingly or willfully infringe* у поєднанні з власними назвами компаній (*Cummins, Otis, Mannatech)* персоніфікують компанії як осіб, що виконують роль соціального суб'єкта. Пояснюється таке світобачення тим фактом, що наївна картина світу, яка будується на

повсякденній свідомості, характеризується антропоцентричним відношенням до світу, коли мірою всіх речей уявляється людина. Виступаючи в образі живої істоти, компанія має серце, головне місце в якому займає етичний підхід до ведення бізнесу, наприклад: "*Ethical business sits at the heart of Cadbury Schweppes"* (Cadbury Schweppes).

Слово "company", яке позначене у наступному прикладі з великої літери і вживається з означеним артиклем, вказує на важливість даного поняття для адресанта, на осмислення його як особи, що має власне ім'я: "*Coca-Cola Enterprises (also referred to as the Company in this handbook) has an open door policy …"* (Coca-Cola). *"Violation of antitrust, competition and pricing laws can result in severe penalties to the Company and to individual employees"* (Wyeth). "*… the Company is committed to honesty and ethical conduct in all areas of its business …"* (McDonald's).

Актуалізація концепту COMPANY відбувається не лише за допомогою власної назви компанії або слова *company*. З метою виділення ознаки колективності та збірності в етичних кодексах компаній *Compaq, Microsoft, Otis, Cummins, Mary Kay, Ernst & Young, Motorola, Coca-Cola, Johnson & Johnson* та ін. перевага надається займеннику *we* як вербалізатору концепту COMPANY.

У кодексі компанії Ernst & Young займенник *we* виступає в ролі вербалізатора концепту COMPANY, тобто відбувається повне ототожнення компанії та колективного суб'єкта. Крім того, адресант надає детальну позитивну характеристику *we,* що є відображенням позитивних рис діяльності цілої компанії.

Наприклад*: "Our Values Statement*
Who We Are and What We Stand For
People who demonstrate integrity, respect, and teaming
People with energy, enthusiasm, and the courage to lead.
People who build relationships based on doing the right thing (Ernst&Young) – займенник *we* вказує на колективний суб'єкт, виражений іменником *people*, що співвідноситься відповідно з поняттям *company,* яке позитивно осмислюється адресантом (*who demonstrate integrity, respect, and teaming; with energy, enthusiasm, and the courage to lead; relationships based on doing the right thing).*

Повне ототожнення займенника *we* з поняттям "компанія" підтверджується можливістю заміни першого словом *company* або назвою компанії, в результаті чого зміст речення не змінюється.

Наприклад: "*… we demonstrate what Ernst and Young stands for …" (*можна замінити на: "Ernst and Young demonstrates what we stand for"), "*… protect and enhance the reputation of Ernst and Young, ensuring our continued success …*" (трансформується як "*protect and enhance our reputation, ensuring continued success of Ernst and Young*").

Таким чином, у метафоризації концепту COMPANY спостерігається категоріальний зсув: соціальний об'єкт – компанія – переосмислюється як соціальний суб'єкт. Основу текстів етичних кодексів складає акціональний фрейм зобов'язання, ядерну позицію в якому займає концепт COMPANY, що виступає у ролі суперагенса. Останній накладає зобов'язання на агенса, яким можуть бути менеджери, виконавчі директори, або працівники окремої компанії. Агенс, у свою чергу, має можливість вибору дії. Суперагенс, агенс, а також дія зобов'язання агенса можуть бути експліцитно невираженими. У разі імпліцитного зобов'язання агенса суперагенс та агенс збігаються.

Концептуальна модель метафори концепту COMPANY розгортається у трьох фреймах: предметно-центричному, посесивному та компаративному. У предметно-центричному фреймі слот ТАК (спосіб буття) активізує слот ТАК (оцінка). У посесивному фреймі компанія виступає власником певних активів, має свої інтереси, погляди, бажання, риси характеру тощо. У компаративному фреймі компанія виступає у ролі слуги, зразкового громадянина, або лідера. **Перспективним** вбачаємо дослідження специфіки вербалізації концептів ділової етики в британській та українській мовних картинах світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Карасик В. И.* Язык социального статуса / Владимир Ильич Карасик. – М. : ИТДГК "Гнозис", 2002. – 333 с. 2. *Сыщиков О. С.* Имплицитность в деловом дискурсе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Олег Серафимович Сыщиков. – Волгоград, 2000. – 24 с. 3. *Шипіцина Ю. В.* Реалізація концепту INTEGRITY в текстах етичних кодексів / Ю. В. Шипіцина // Проблеми семантики, слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – Вип. 17. – К. : Видав. Центр КНЛУ, 2006. – С. 379–384. 4. *Czerniawska F.* Corporate-Speak: The Use of Language in Business / F. Czerniawska – Basingstoke, England : Macmillan, 1997. – P. 5–8. 5. *Жаботинская С. А.* Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаськ. ун-ту. – Серія : "Філологічні науки". – 1999. – Вип. 11. – С. 12–25. 6. *Анопина О. В.* Концептуальная структура англоязычной рекламы косметики : дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 / Оксана Владимировна Анопина. – Черкассы, 1997. – 182 с. 7. *Вострова С. В.* Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ / СНІДу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Світлана Володимирівна Вострова. – К., 2003. – 205 с. 8. *Гіл Ч.* Міжнародний бізнес. Конкуренція на глобальному ринку / Ч. Гіл ; [пер. : А. Олійник, Р. Ткачук]. – К. : ОСНОВИ, 2001. – 854 с.

© Шипіцина Ю. В.

ЩИБРИК Т. П.
Київський національний лінгвістичний університет

МОВНІ СТЕРЕОТИПИ З ЯДЕРНИМИ ЕМОТИВНИМИ ЧАСТКАМИ ЯК ПРОЕКЦІЇ ІСНУЮЧИХ У СВІДОМОСТІ НІМЕЦЬКОГО НАРОДУ КОНЦЕПТІВ

У статті йдеться про національно-культурну специфіку мовних стереотипів з ядерними емотивними частками, які відображають існуючі у свідомості мовців концепти.
Ключові слова: мовні стереотипи, ядерні емотивні частки, концепт, кліше свідомості.

В статье речь идет о национально-культурной специфике языковых стеоретипов с ядерными эмотивными частицами, которые отражают существующие у носителей немецкого языка концепты.
Ключевые слова: языковые стереотипы, эмотивные частицы, концепт, клише сознания.

The article deals with national-cultural specifics of the language stereotypes with the emotive particles of the German language, which reflect the existing concepts in the native speakers' consciousness.
Key words: language stereotypes, emotive particles, concept, cliché of consciousness.

Актуальність обраної теми зумовлюється необхідністю подолань перешкод у спілкуванні у міжкультурній комунікації.

Головною **метою** дослідження є виявлення лінгвокультурологічної специфіки емотивних часток німецької мови.

Предметом дослідження є лінгвокультурологічна специфіка ядерних емотивних часток німецької мови.

Об'єктом дослідження є мовні стереотипи з ядерними емотивними частками.

Матеріалом дослідження послужили емотивні частки, які зустрічаються в сучасних німецьких художніх текстах, отримані шляхом суцільної вибірки.

Наукова новизна дослідження визначається браком та неоднозначністю наукових результатів в галузі вивчення емотивних часток.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими і практичними завданнями. Зміст дисертаційного дослідження відповідає науковій темі кафедри німецької філології КНЛУ "Взаємодія одиниць різних рівнів мови: семантико-когнітивний та функціонально-прагматичний аспекти".

Постановка завдання: виявити прояв культурної та національної самобутності німецького народу шляхом дослідження мовних стереотипів, утворених за участю ядерних емотивних часток.

© Щибрик Т. П.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням мовних стереотипів відбувалось у межах лінгвопрагматики та семантики ознак [1], психології [2] та у контексті досліджень мовної картини світу [3]. Найактуальнішим шляхом визначення стереотипів є застосування поєднання соціально-психологічного та лінгвістичного підходів [4; 5].

Наукові результати.

У 1980-і роки поняття "стереотип" увійшло у межі досліджень лінгвопрагматики та семантики ознак як один з компонентів значення слова, разом з семантичними і синтаксичними ознаками [1:94]. У психології поняття стереотипу позначає "стійке, емоційне за своєю природою психічне утворення, яке в спрощеній формі відображає деякий достатньо складний факт дійсності" [2:102]. У контексті досліджень мовної картини світу "стереотипи, або еталони є тією єднальною ланкою, яка поєднує сприйняття, мислення і мову [3:46]. Взаємозв'язок соціально-психологічного та лінгвістичного підходів до визначення стереотипу дозволяє трактувати його як структуру фонових знань, що існує на ментально-когнітивному рівні та має мовне вираження [4:24].

Для аналізу мовних форм вираження стереотипів доцільно прослідковувати взаємозв'язок мови і свідомості. Існуючі у свідомості носіїв мови концепти проектують ментальні кліше та штампи, що знаходить своє відображення в мовленні. Штампи та кліше свідомості співвідносяться з ментальними стереотипами, в той час як мовні кліше є сталими за мовною формою судженнями про предмет [6:81], на відміну від мовних штампів, які є елементами з наявністю стереотипних структур [5:632–633]. Оскільки мисленню притаманні стереотипи, формами мислення є поняття, судження і умовивід, їх можна вважати формами відображення стереотипів мислення. Оскільки носієм поняття є слово, його виразником – словосполучення, а граматичною формою – судження, і разом з тим, виразником умовиводу є речення, то доцільно досліджувати мовне вираження стереотипів на рівні слів, словосполучень та речень [4:23]. Термін "стереотип" у когнітивній лінгвістиці існує у 2 формах: стереотип мислення (Denk-Stereotype), що імпліцитно чи експліцитно виражається на комунікативно-психологічному рівні, та стереотип мовлення (Sprach-Stereotype), до якого різні вчені відносять експресивні синтагматичні звороти, фразеологічні одиниці в їх широкому розумінні, наприклад, ідіоми (*Guten Appetit*), синтагми (*die Flinte ins Korn werfen*), мовні штампи (*von nichts kommt nichts*) та коллокації як перехідний етап

© Щибрик Т. П.

між вільними об'єднаннями слів та ідіоматичними зворотами. Багатий арсенал мовних засобів для вираження думки ускладнює виявлення стереотипів. Деякі лінгвісти розглядають поняття "мовний стереотип" як судження, що стосується культурно-мовного об'єкта і виражається частково чи повністю форматизованими семантичними конструкціями Існує більш розширене розуміння мовного стереотипу, де до цього поняття включається, крім судження, будь-який стійкий вираз чи кліше, що складається з декількох слів, оскільки, їх вживання економить зусилля комунікантів і тим самим спрощує спілкування. Стереотип ми розуміємо як лінгвістичну категорію, що виявляється у стереотипах мислення та мовлення, як збірний образ вербальних та ментальних структур знань, що відображається у певній форматизованій семантичній конструкції, що характеризується типологічністю її вживання. Стереотип вводиться через усталені одиниці мовного вираження різних контекстних вживань, що характеризуються типологічністю їх вживання з можливим індивідуальним варіюванням. Стереотип предствляє певну поведінкову модель, систему, що є властивою певному соціальному угрупуванню, окремому мовцю чи нації загалом, репрезентуючи сформоване уявлення щодо нормативності поведінки індивідумів відповідно до різних соціальних показників (соціального положення, віку, тощо). Репрезентована ментальна поведінкова модель вважається оптимальною з огляду на національні традиції. Поведінка людини визначається тими нормами, які вироблені та прийняті в суспільстві, тобто в багатьох відношеннях вона стандартна [7:79]. Отже, мовна поведінка людини може бути типізованою і виявлятися у певних схемах, стандартах, що уможливлює її уніфікацію. Все це породжує систему соціальних кодів поведінки, яка внаслідок повторюваності переростає в традицію, що сприяє дослідженню типології національної мовної поведінки німецького народу та встановленню психоповедінкових архетипів. Система мовних стереотипів представляє поєднання інваріантної і динамічної частини, що змінюється і завдяки якій поновлюється традиційна частина. Варто проте зауважити, що поява нових варіантів не завжди є позитивною для традиційної мовної системи і системи соціальних норм, оскільки іноді вона може призводити до руйнування усталених норм і ставати в протиріччя з існуючими соціальними порядками.

Ядерні емотивні частки *mal, denn, einfach, schlicht(weg)* можуть вживатися в якості мовних кліше і таким чином репрезентувати на рівні речення мовні стереотипи. Клішоване вживання емотивної частки *mal*

© Щибрик Т. П.

прослідковується лише в спонукальних актах: *sag mal, denk mal, rate mal*. Ступінь їхньої конвенціоналізації є настільки високим, що без емотивної частки висловлювання звучить як граматично некоректне [8:61]. Без вище зазначеної емотивної частки прохання звучить не так ввічливо. Стійкі утворення з *mal* відображають кліше свідомості німецького народу і репрезентують мовні стереотипи, які є своєрідними формулами етикету. Висловлювання мовця з емотивною часткою звучить невимушено і привітно. Емотивна частка *mal* має пом'якшуючу дію, знімає зайву різкість, зменшує категоричність висловлювання і зобов'язаність адресата щодо виконання дії, створює атмосферу довір'я і доброзичливості, прохання звучить природніше: *"Bitte sehen Sie mal nach, ob etwas wertvolles fehlt", sagte Dr. Quick, nachdem er sichergestellt hatte, dass der Einbrecher nicht mehr in der Wohnung war.* [10:124]. Форми *mal* і *einmal* є взаємозамінними, але деякі відмінності стосуються регіональних особливостей вживання. *Mal* вживається здебільшого на півночі Німеччини, а *einmal* більш специфічна для південних регіонів країни. Якщо *einmal* вживається у якості емотивної частки, то наголос падає на другий склад, на відміну від омонімічного числівника, у якого наголошений перший склад. Регіональним варіантом *mal* є також північнонімецька *man*, вживана лише у розмовному мовленні, яку не слід плутати з неозначено-особовим займенником: *"Geh man schnell nach Hause, deine Eltern warten schon". Man* може виступати синонімом *nur* і вживатися для підбадьорювання і моральної підтимки співрозмовника: *"Laß man gut sein!"* Мовним стереотипам з *mal* відповідають наступні синонімічні концепти: "М'ЯКЕ ПРИВІТНЕ ПРОХАННЯ", "СПОНТАННІСТЬ", "ПРИРОДНІСТЬ", "КОРОТКОТРИВАЛІСТЬ ДІЇ", "ЛЕГКІСТЬ ВИКОНАННЯ ДІЇ", що активізують переважно позитивні емоції і сприяють емоційному налагоджуванню і побудові соціальних стосунків, створенню атмосфери дружніх стосунків і довір'я.

Функціонування емотивної частки *denn* прикріплено до питальних речень. Випадки реалізації емотивної частки в інших типах речення є скоріше рідкими винятками: *"Es sei ihm denn gelungen!"* Це окличне речення є трансформованим у свідомості мовця запитанням, що виражає здивування і радість мовця з приводу того, що співрозмовнику все ж вдалося досягти мети, і цей факт є несподіваним. В підрядному реченні мовець висловлює зацікавленість та роздуми з приводу певного стану речей: *"Sie hatte ein vom Weinen verquollenes Gesicht, und ihr Haar war so unordentlich, dass ich mich unwillkürlich umsah, ob denn kein Spiegel im Zimmer sei".* Такі випадки реалізуються лише в Konjunktiv I, оскільки

© Щибрик Т. П.

мовець висловлює свою невпевненість, подив чи сумнів, в його свідомості відбувається трансформація в непряму мову власного питання про певний стан речей. Питання з *denn* не носять сухий, діловий чи офіційний характер: *“Ist es teuer?” “Acht Mark!” “Hast du denn so viel?”* [12:201]. Висловлювання з емотивною часткою є завжди емоційно забарвленими. Здебільшого це емоції подиву, здивування, які можуть бути приємними чи неприємними для мовця: *“Ist es teuer?” “Acht Mark!” “Hast du denn so viel?”* [12:201]. Зацікавленість мовця нерідко переростає у яскраво виражене психічне збудження, що відображає надзвичайну схвильованість мовця: *“Was ist denn los, um Himmels willen?”, fragte Frau Wulze, hochrot vor Aufregung* [11:81].

Незважаючи на те, що емоції подиву можуть бути як позитивними, так і негативними, в будь-якому випадку вживання емотивної частки є завжди ознакою привітного, небайдужого та дружнього ставлення, що відповідає концепту “ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ”: *“Was machst du denn gerade?”, fragte Junior und bemühte sich, freundlich zu klingen* [10:34]. Таким чином, можна стверджувати, що питання з *denn* є клішованими і відображають стереотип мислення німецького народу, що полягає в прагненні до інтимізації спілкування та соціального зближення комунікантів. В цьому аспекті спостерігається часте сполучення *denn* з *mal*: *“Herzlichen Glückwunsch vor allen Dingen! Kann ich denn mal den Doktor sprechen?”* [11:170].

Вживання емотивної частки *einfach* є граматикалізованим у спонукальних реченнях [9:75]. Спонукаючи до дії, мовець пропонує легке рішення проблеми, піклується про зниження витрат мовця, пом’якшуючи вимогу, ілокуція якої схиляється до поради, що відповідає концепту “ПРОСТЕ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ”. Дія характеризується як проста і необтяжлива. У цій функції емотивна частка зустрічається у поєднанні з *doch*, *mal*: *“Mach einfach mal mit!” Einfach* характеризує висловлювання як дружнє і фамільярне, що випливає із значення прикметника, від якого вона походить. В цілому, мовні стереотипи з *einfach* слугують створенню дружньою, фамільярної атмосфери спілкування і сприяють соціальному зближенню комунікантів. Синонімом *einfach* виступає емотивна частка *schlicht(weg)* [9:81]. Синонімом *einfach* виступає емотивна частка *schlicht(weg)*, яка функціонує в розмовному мовленні, є ненаголошеною і менш частотною за *einfach*. *Schlicht* має за омоніми прикметник (*schlichte Kleidung, schlichte Leute*) та прислівник (*Sie trägt ihre Haare schlicht*), від яких відрізняється здатністю підсилити емотивність висловлювання: *“Das*

© Щибрик Т. П.

ist schlicht gelogen. "Das ist schlicht(weg) kriminell. "Sag schlicht, was du willst". Значення цієї частки можна перефразувати як "ganz einfach, einfach nur, unverblümt gesagt". Емотивна частка може поєднуватись з *einfach*, утворюючи стале словосполучення, характерне для просторічного мовлення, посилюючи ілокутивну силу висловлювання: *"Ich werde es schlicht und einfach abstreiten"*. У клішованому поєднанні з *ergreifend* емотивна частка підсилює ілокуцію висловлювання, надаючи йому іронічного відтінку: *"Er hat es schlicht und ergreifend vergessen". "Sie hat ihm schlicht und ergreifend die Autoschlüssel abgenommen". "Ja, ich habe schlicht und ergreifend Angst davor rauszukommen!"* Як і *einfach, schlicht* слугує соціальному зближенню партнерів по комунікації і створенню сприятливою атмосфери для комунікації.

На основі проведеного аналізу робимо **висновки** про те, що ядерні емотивні частки *mal, denn, einfach, schlicht(weg)* можуть вживатися в якості мовних кліше і таким чином репрезентувати мовні стереотипи. Мовні стереотипи з *mal, einfach, schlicht(weg)* реалізуються у спонукальних мовленнєвих актах, а з емотивною часткою *denn* – у питальних реченнях. Мовні стереотипи з ядреними емотивними частками є своєрідними формулами етикету і слугують засобами інтимізації спілкування та соціального зближення комунікантів.

Подальшою перспективою дослідження стане розгляд національно-культурної специфіки периферійних емотивних часток.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Putnam H.* Die Bedeutung von "Bedeutung" / Hilary Putman.– [2.◦Aufl.]. – Frankfurt am Main : Klostermann Verlag, 1996. – 100 p. 2. *Баронин А. С.* Этническая психология / Анатолий Станиславович Баронин. – К. : Тандем, 2000. – 264 с. 3. *Телия В. Н.* Коннотативний аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Телия. – М. : Наука, 1986 – 143 с. 4. *Кацберт Т. Л.* Національні стереотипи в англо-німецьких відносинах: лінгвокультурний аспект : дис ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Тетяна Леонідівна Кацберт ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 295 с. 5. *Караулов Ю. Н.* Русский язык : [энциклопедия] / Юрий Николаевич Караулов – М. : Дрофа, 1998. – 703 с. 6. *Никитина С. Е.* Языковое клише / С. Е. Никитина. – М. : Наука, 1993. – 198 с. 7. *Миронюк О. М.* Про найуживаніші форми мовного етикету / О. М. Миронюк // Культура мови. – 1987. – Вип. 33. – С. 79–82. 8. *Hentschel E.* Wenn Partikeln frech werden / E. Hentschel // Partikeln und Höflichkeit. – Bern : Lang, 2003. – S. 55–72. 9. *Autenrieth T.* Heterosemie und Grammatikalisierung bei Modalpartikeln : Eine synchrone und diachrone Studie anhand von "eben", "halt", "e(chert)", "einfach", "schlicht", "glatt" / Tanja Autenrieth. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – 250 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Sukach J.* Der Detektiv bist du! 77 knifflige Ratekrimis. Keine Spur zu heiß / Jim Sukach. – Ravensburger Buchverlag, 2007. – 210 S. 11. *Martin H.* Einer fehlt beim Kurkonzert / Hansjörg Martin. – М. : Айрисс–Пресс, 2003. – 254 с. 12. *Böll H.* Und sagte kein einziges Wort / Heinrich Böll. – М. : Айрисс–Пресс, 2004. – 315 с.

© Щибрик Т. П.

ЯШЕНКОВА О. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОГО ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ

У статті йдеться про будову англомовного ділового дискурсу, що залежить від ілокутивних та інтерактивних інтенцій його учасників. Автор робить спробу описати функціонально-структурні одиниці дискурсу з огляду на їхні ієрархічні стосунки, виявити можливі моделі мовленнєвої взаємодії на локальному та глобальному рівнях.
Ключові слова: діловий дискурс, інтенція, мовленнєвий акт, комунікативний хід, обмін, трансакція, інтеракція, комунікативна подія.

В статье речь идет о построении англоязычного делового дискурса в зависимости от иллокутивных и интерактивних интенций его участников. Предпринимается попытка описать функционально-структурные единицы дискурса с учетом их иерархических отношений, выявить возможные модели речевого взаимодействия на локальном и глобальном уровнях.
Ключевые слова: деловой дискурс, интенция, речевой акт, коммуникативный ход, обмен, трансакция, интеракция, коммуникативное событие.

The article deals with the Business English discourse organization, which may depend on the illocutionary and interactional intentions of the participants. The article attempts to describe the functional and structural units of discourse with respect to their hierarchical relationships and reveal some possible models of speech interaction at the local and global levels..
Key words: business discourse, intention, speech act, communicative turn, exchange, transaction, interaction, communicative event.

Ділова комунікація, що відбувається у формі міжособистісної взаємодії з метою організації та оптимізації певної предметної діяльності, здійснюється переважно за допомогою цілеспрямованих вербальних висловлювань – мовленнєвих актів (МА) [1; 2], послідовність яких утворює дискурс [3:99; 4; 5]. Він постає як живий процес спілкування, вербалізована мовленнєво-мисленнєва діяльність комунікантів, складовими якої є мовні і позамовні (соціальні, фізичні, психічні, когнітивні, культурні тощо) компоненти. Діловий дискурс має різні форми вияву, його результатом є різноманітні мовленнєві жанри, які характеризуються певною метою спілкування, задумом мовця з урахуванням особистості адресата, контексту і ситуації спілкування. Існують різні підходи до вивчення ділового дискурсу [6–10], що ускладнює остаточне визначення його сутності, типології і структури.

Мета статті – описати будову ділового дискурсу. **Актуальність** пропонованої теми зумовлена потребою дослідити організацію

© Яшенкова О. В.

мовного коду в діловій комунікації, що донині залишається нерозв'язаною проблемою у лінгвістиці. **Об'єкт дослідження** – англомовний діловий дискурс, що реалізується у формі міжособистісної взаємодії (усного діалогу), а **предмет** – його функціонально-структурна організація. **Матеріалом дослідження** слугують мовні фрагменти, взяті з оригінальних художніх творів сучасних англомовних письменників.

Наукова новизна полягає у розгляді будови англомовного ділового дискурсу, що є відображенням ілокутивних та інтерактивних інтенцій його учасників.

Діловий дискурс як комунікативна подія [11:2], відбувається у певному місці у певний час, має початок і кінець. Попри свою складну природу він має досить чітку структуру, що, з одного боку, передбачає лінійний зв'язок мовленнєвих дій, а, з іншого – є ієрархією одиниць різних рівнів [12:142], таких як акт, хід, обмін, трансакція, інтеракція, або комунікативна (мовленнєва) подія [13:4–5; 14:123; 15:187–188].

Діловий дискурс як мінімум може утворювати один МА, наприклад: *"Mr. Palmer is here, sir," she said, closing the door behind him* [34:31].

МА – це сукупність мовленнєвих операцій або мовленнєвих актів-функцій, що характеризується довільністю, цілеспрямованістю, усвідомленістю, контекстуалізованістю, динамічністю, можливістю самостійного уживання в мовленнєвій взаємодії і включення до іншої форми діяльності, зокрема трудової. Однак локуція, ілокуція та перлокуція як складові будь-якого МА [1:94–101] не є актами у точному значенні слова, оскільки не можуть самостійно існувати в мовленнєвій діяльності та мовленнєвій взаємодії, а є лише динамічними умовами існування МА [16:8–9]. МА можна розглядати як елементарну одиницю повідомлення [17], що лише у дискурсі набуває комунікативної значущості. Як одиниця дискурсу МА не обмежується аспектами мовця та його інтенцією, а передбачає мовленнєву взаємодію мовця й слухача для досягнення перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення у ході спілкування [12:178; 18:172; 19:113].

МА або послідовність декількох актів, що функціонально об'єднані метою в макроакт [3:103] з погляду динамічного розвитку дискурсу, включаючись в інтеракцію, утворюють комунікативний (інтерактивний) хід [14:123–124; 20:68]. Комунікативний хід є дією

© *Яшенкова О. В.*

одного з комунікантів, він відповідає поняттю "репліка". Однак, на відміну від репліки, що є формально-структурною одиницею діалогу, комунікативний хід зараховують до функціонально-структурних одиниць [15:183]. Комунікативний хід у багатьох випадках мовленнєвий (1), але може бути і немовленнєвим (невербальним), зокрема кінесичним [21:54], наприклад погляд, жест, кивок головою тощо (2), наприклад:

(1)*"You probably wonder why I wanted to have dinner with you alone."*

(2) *I nodded* [35:33].

Комунікативні (мовленнєві) ходи неоднакові за обсягом і конструкцією [22:701–702]. Мовленнєвий хід може бути реалізований:

– неповним реченням, що складається з одного слова: *"Sorry," he said* [36:59] або фрази: *"Two black," Ed said* [36:75];

– реченням повного складу: *"Is your client in gambling?"* [37:267];

– поєднанням декількох речень: *"I work primarily for him. You and I spoke briefly one day last week when you visited his office"* [38:177].

У розгорнутому дискурсі окремі дії комуніканта, що слугують досягненню мети певного комунікативного хода, кваліфікують як комунікативні або мовленнєві кроки [16:9; 23:140; 24]. Залежно від інтенції мовець реалізує мовленнєві крокі ілокутивними актами [21:85–87] одного (1) або різного (2) типу, наприклад:

(1) *"I'm leaving the firm. I have an offer for a public interest firm"* [38:135];

(2) *"We don't have time to play games. Tell me what you want"* [37:385].

У прикладі (1) інформативну інтенцію мовця втілюють два репрезентативи, ілокутивна мета яких – представити певний стан речей; при цьому другий репрезентатив пояснює перший. У прикладі (2) репрезентатив зумовлює директив, що є головним МА [12:186]; комунікативний хід загалом – директивний, оскільки глобальною метою [12:147] мовця є спонукати співрозмовника до дії.

Отже, між деякими кроками мовця існують ієрархічні стосунки, що дає змогу розрізняти головні та допоміжні комунікативні (мовленнєві) кроки. Головний комунікативний крок відображає інтерактивну інтенцію, роль допоміжного кроку визначається його позицією та конкретним тактичним завданням. Залежно від контексту

© Яшенкова О. В.

допоміжний крок мотивує, пояснює, обґрунтовує, корегує, сприяє чи забезпечує здійснення головного кроку.

У межах одного комунікативного ходу кількість мовленнєвих кроків коливається від одного до двох-трьох і більше; при цьому можливо поєднання мовленнєвих і немовленнєвих кроків, наприклад: *I shook my head. "No, not quite. I called the Springfield cops, these guys have a modest reputation in what you might call paralegal circles. If you were from Boston or Worcester or Hartford and you wanted to hire a cheap small-time twister, the grapevine lead you to these guys"* [35:33].

Комунікативний хід зазвичай розвиває взаємодію, просуває спілкування до досягнення спільної комунікативної мети. З огляду на це розрізняють ініціальні, респонсивні, подовжувальні, підтримувальні, фокусивні, метакомунікативні та інші ходи [13:21; 25:134–135].

Комунікативні ходи співрозмовників формують комунікативний (мовленнєвий) обмін, що характеризується зміною комунікативних ролей [22], чергуванням локутивного і аудитивного актів для кожного з учасників спілкування [17], а також змістовими зв'язками, зумовленими тотожністю теми, сполученістю ілокутивних та інтерактивних інтенцій [20:68–69; 24]. Обмін вважають мінімальною самостійною одиницею комунікативної взаємодії і нерідко позначають також термінами "суміжна пара" [26:295], "діалогічна єдність спілкування" [20:68], "мінімальна діалогічна одиниця" [27:6; 28:94], "проста інтеракція" або "інтерактивний блок" [15:186; 17]. Обмін відповідає поняттю "мікродіалог", що є поєднанням двох взаємопов'язаних реплік адресанта і адресата (репліки-стимулу і репліки-реакції) [17; 29:337].

У діловому дискурсі комунікативні обміни здебільшого мовленнєві, тобто повністю вербалізовані, наприклад:

"How you been working it until now?"

"I been doing most of the coordination with local law enforcement. Tommy's been doing most of the bodyguard stuff" [35:10].

Іноді мовленнєві ходи комунікантів чергуються з немовленнєвими, що дає змогу розрізняти вербально-невербальні (1) та невербально-вербальні (2) обміни, наприклад:

(1) *The waiter appeared. "Excuse me," he said. "May I tell you about our specials this evening."*

Alexander nodded [35:19];

(2) *There was a discreet knock at the door. Palmer sat up. "Come in"* [34:18].

У прикладі (1) вербальні дії адресанта викликають невербальну реакцію адресата, а у прикладі (2) невербальна дія адресанта спонукає адресата до мовлення.

В окремих випадках комунікативний обмін повністю невербальний, наприклад: *The waiter took a glass, looked at Alexander and me. We shook our heads. The waiter departed* [35:19].

Обмін починається з незалежного комунікативного ходу, що визначається виключно інтенціями адресанта, а закінчується комунікативним ходом, що виявляє ілокутивну залежність [28:86–87] від ініціативного ходу. Ініціативний хід стимулює, програмує респонсивний хід певного типу [26:296], при цьому допускає можливість альтернативи [30:16], зокрема реагування у напрямку унісонної або дисонансової взаємодії зі співрозмовником [29:136]. У багатьох випадках обміни – це усталені пари ініціативного та респонсивного ходів: привітання – привітання, питання – відповідь, пропозиція – прийняття/відхилення пропозиції, прохання – відмова/здійснення каузованої дії, прохання про дозвіл – дозвіл/заборона, оцінка – згода/незгода тощо.

За структурою обміни можуть бути простими та складними. Прості (елементарні) обміни складаються з двох комунікативних ходів (стимул – реакція) – суміжних пар, що зазвичай демонструють лінійну інтенційну організацію та повне розуміння інтенцій співрозмовника, наприклад питання – відповідь:

"Do you have any thoughts on the matter?" Alexander said.

"Not yet," I said [35:35];

пропозиція – відхилення пропозиції:

"You want some coffee?"

"No thanks" [36:47];

інформування – емоційна реакція (вираження задоволення):

"Something you'll be pleased to know", Adam told Brett, "I decided to help Hank Kreisel with his thresher. I sent young Castaldy over to Grosse Pointer to look at it; he came back full of enthusiasm, so then I talked with Elroy Braithwaite who seemed favorable. Now, we're preparing a report for Hub."

"Great!" The young designer's pleasure was genuine [39:340].

Простий обмін є базовою одиницею мовленнєвого спілкування

[14:187; 16], в т. ч. ділового.

Складні (комплексні) обміни налічують три й більше комунікативних ходів (стимул – реакція – реакція тощо). Крім головної пари ініціативного і респонсивного ходів, вони містять інші (другорядні та непередбачувані) комунікативні ходи, що виявляють повну ілокутивну залежність від головних ходів і можуть бути зумовлені необхідністю підсумувати обмін, оцінити його результат, здобути додаткову інформацію або нейтралізувати комунікативний збій [21:180; 30:100]; при цьому головний респонсивний хід переважно відкладений. У багатьох випадках саме другорядні комунікативні ходи уможливлюють успішну реалізацію головного ініціативного ходу. У діловому дискурсі поширені складні обміни, що містять:

– після головної суміжної пари один додатковий (підсумковий) хід, наприклад пропозиція – відмова – прийняття відмови:

“Coffee?”

“I can get my own.”

“Fine then” [37:60];

– після головного ініціативного ходу другорядну суміжну пару, наприклад інформування – перепитування – підтвердження:

“I wouldn’t have called you,” his secretary’s low-pinched voice announced, “except Mr. Stephensen said he has to speak to you, it’s extremely urgent.”

“Smokey Stephensen?”

“Yes, sir” [39:394];

– після головного ініціативного ходу другорядну суміжну пару, за якою прямує підсумковий хід, наприклад наказ – питання – відповідь – прийняття інформації до відома:

“Watch the elevator,” I said.

“Why?”

“Street bum. You may want to call security.”

“Those people,” she said in her affected French accent” [38:2];

– після головного ініціативного ходу другорядну суміжну пару, за якою прямує головний респонсивний хід, наприклад питання – питання-уточнення – уточнення – відповідь:

“He honest?”

“Who, Browne or Alexander?”

“Either.”

© Яшенкова О. В.

"Alexander honest. He's so honest he makes your teeth hurt. I don't know about Browne. Most of them aren't. Honesty in a public servant is overrated" [35:51].

За функціональним призначенням розрізняють два класи обмінів: організаційні та конверсаційні [25:136]. Організаційні обміни слугують засобом організації комунікативної взаємодії та виконують специфічні функції, зокрема фатичну, регулювальну, функцію ідентифікації та орієнтації на адресата, функцію індикації або уточнення інтенцій тощо. Організаційні обміни характеризуються конвенційністю, ритуалізованістю, домінуванням соціально-оцінної інформації про комунікативну ситуацію [12:176; 29:56]. Їх також визначають як метакомунікативні обміни, розуміючи метакомунікацію у широкому сенсі [15:197; 31:7]. У діловому дискурсі реалізуються такі обміни вербально і невербально, а за структурою переважно прості, нерідко редуковані до одного мовленнєвого ходу, наприклад невербальний сигнал (виклик) – відповідь на сигнал з орієнтацією на співрозмовника:

Palmer jabbed the "Brkhrt" button so violently that his finger bent backward painfully. He continued jabbing at the button, holding the phone to his ear, until Burckhardt's secretary said: "Yes, Mr. Palmer" [34:89];

привітання – привітання:

Virginia nodded as she sat down across from him, "Good morning."

He watched the way she arranged her body, both feet planted together on the floor, hands folded palms-up in her lap. After a moment he realized that he hadn't responded to her greeting.

"Good morning," he said hastily [34:253–254];

ідентифікація співрозмовника – підтвердження:

A click. The auto dealer's voice. "Adam, that you?"

"Yes, it is" [39:395];

індикація наміру адресанта – прийняття інформації до відома:

"*I need a favor."*

Volyes stared with rigid and unblinking eyes. "Yes, sir" [40:141].

Конверсаційні обміни забезпечують обмін змістовою інформацією і слугують основним засобом досягнення цілей спілкування. У діловому дискурсі конверсаційні обміни переважно вербальні, а за структурою прості чи складні. З-поміж них вирізняють три групи відповідно до типу головного ініціативного ходу [25:137; 32:64]:

1) ілісітативні обміни (головний ініціативний хід – ілісітативний), наприклад питання – відповідь – оцінка:

"Your vault number?" he said.

"L2270."

"Correct" [36:367];

2) директивні обміни (головний ініціативний хід – директивний), наприклад прохання – згода:

"You'll check on Mark, won't you?"

"Of course" [41:431];

3) інформативні обміни (головний ініціативний хід – інформативний), наприклад інформування – наказ:

"A Mr. Mallet, sir"

"Put him on" [34:548–549].

Обмін або послідовність декількох обмінів, з'єднаних тематично і слугуючих досягненню поставленої мети спілкування, позначається як комунікативна (мовленнєва) трансакція [12:167; 13:25]. Структура трансакції передбачає обов'язкові та факультативні елементи. Її обов'язковим елементом є конверсаційний обмін. До факультативних елементів зараховують організаційні обміни, що передують конверсаційним обмінам або прямують за ними [25:139], в окремих випадках займають медіальну позицію, наприклад при комунікативних ускладненнях, збоях. Організаційні обміни сприяють ефективній реалізації конверсаційних обмінів і трансакції загалом.

За кількістю структурних елементів можна виокремити прості та складні трансакції. Просту трансакцію формує один конверсаційний обмін (простий або складний), наприклад простий інформативний обмін (інформування – подяка):

There's no enormous hurry, Mr. DeLosanto," the girl said as she put the coffee on a table beside the tilt-back chair in which Brett was reclining while phoned, "but Flight 81 to Los Angeles will begin boarding in a few minutes."

"Thanks!" [39:339];

складний інформативний обмін (інформування – питання-уточнення – відповідь – прийняття інформації до відома):

"Some of us are beginning to suspect a connection," he said.

"You suspect me on that kind of flimsy evidence?" I said.

"Sort of."

I nodded [35:168].

© Яшенкова О. В.

Складні трансакції утворюють два і більше комунікативних обмінів. Вони можуть складатися виключно з конверсаційних обмінів (простих і/або складних), наприклад простий ілісітативний обмін поєднується з простим директивним обміном (питання – відповідь + наказ – обіцянка):

When they got into the car, Rhys asked the driver, "Where's Luis?"

"Luis is sick, Mr. Williams. I'll be driving you and Mrs. Williams."

"Tell Luis I hope he'll be better soon."

The driver studied them in the rearview mirror and said, "I will" [42:394];

складний інформативний обмін поєднується з простим ілісітативним обміном (інформування – питання-уточнення – інформування + питання – відповідь):

"They would like to sit down tomorrow and have a little chat about setting the lawsuit."

"Where?"

"At their place. Ten in the morning, without your presence."

I didn't expect to be invited.

"Are they worried?" I asked.

"Of course they're worried. They have twenty days before their answer is due, yet they're already calling about a settlement. They are very worried" [38:399–400].

Можливо також поєднання організаційних і конверсаційних обмінів, наприклад організаційний обмін поєднується з простим директивним обміном (невербальний сигнал контактовстановлення – саморепрезентація + прохання – згода):

The phone rang a few minutes before noon. Sofia was on the other line, so I grabbed it. "Legal clinic," I said, as usual.

A dignified old voice on the other end said, "This is Arthur Jacobs, Attorney, with Drake & Sweeney. I would like to speak to Mr. Mordecai Green."

I could only say, "Sure," before punching the hold button [38:399].

Деяким складним трансакціям властива дискретність [22:714], що дає змогу класифікувати їх на дискретні та недискретні. Недискретні трансакції тривають без перерви від початку до кінця – до отримання певного результату, вичерпування теми спілкування, наприклад:

The abrasive voice of Braden Chance was suddenly barking in my ear, "Can I help you?"

I swallowed hard, and said, "Yes, I was holding for Hector Palma." I tried to raise my voice and clip my words.

"Who is this?" he demanded.

"Rick Hamilton, an old friend from school."

"He doesn't work here anymore. Sorry." He hung up, and I stared at the phone [38:215].

Дискретні трансакції свідчать про тимчасове переривання комунікативної взаємодії, що нерідко зумовлено необхідністю здійснити певні дії для забезпечення ефективності трансакції, наприклад:

"*Hello?"*

"Mr. Palmer, please," an operator asked.

"Speaking."

"I have a long-distance call. One moment, please."

Palmer listened to a dead line for a moment. Then: "Go ahead, please" [34:56].

За головною метою спілкування можна виокремити такі типи трансакцій [13:31; 31:17]:

1) інформативні, спрямовані донести певну інформацію до відома адресата:

"Oh, Mr. Palmer?"

"Yes?"

"Mr. Burckhardt is on his way up in the elevator."

"Thank you" [34:420];

2) директивні, спрямовані на спонукання адресата до певної невербальної дії:

"Hotel, please," he said, startling the driver, who instinctively grabbed the ignition key. He asked something in German and Marco tried Italian. "I need a small hotel. I don't have a reservation."

"No problem," the driver said. As they pulled away, Marco looked up, and saw the train moving. He looked behind him, and saw no one giving chase [36:358];

3) ілісітативні, спрямовані на отримання необхідної інформації:

"Look," he said then, "I want to ask you mysterious questions, only because I need your unedited answers. Tell me exactly how this saving-bank battle first began."

"With an Assembly bill at Albany about ten years ago, authorizing savings banks to have branches outside the county in which their main office was located."

"Who introduced the bill?"

She shrugged, "Some downstate assemblyman. From here in the city, I think."

"What happened to the bill?"

"It dies a small, unheralded death."

"Just like that? No struggle?"

"None." She thought for a moment. "If the banks had spent in that first year all the money they've since spent on branch bills, they'd have bought victory the first time. But nobody was bold enough for that kind of tactic."

Palmer nodded [34:254–255];

4) метакомунікативні, спрямовані на налагодження, підтримку або завершення контакту, формування нормальних міжособистісних стосунків:

"Good morning, Mr. DeLosanto. The man looked the young designer up and down, then whistled softly. "I shoulda brought dark eyes."

Brett DeLosanto laughted. A flamboyant figure at any time with his long – though carefully styled – hair, deep descending sideburns and precisely trimmed Vandyke beard, he had added to the effect today by wearing a pink shirt and mauve tie, with slacks and shoes matching the tie, the ensemble topped by a white cashmere jacket.

"You like the outfit, eh?"

The guard considered. He was a grizzled ex-Army noncom, more than twice Brett's age. "Well, sir, you could say it was different."

"The only difference between you and me, Al, is that I design my uniforms" [39:72–73].

Зазначені функціональні типи трансакцій можуть бути простими або складними, дискретними або недискретними. При цьому трансакції одного функціонального типу можуть мати різні структури, і навпаки трансакції різного функціонального типу – однакову структуру.

Найбільшим елементом у структурі дискурсу є комунікативна (мовленнєва) подія, яку визначають як закінчене мовленнєве спілкування, одиницю макрорівня дискурсу [15:188], макродіалог, що знаходить вираження в діалогічному жанрі [29:337]. Прикладом

© Яшенкова О. В.

комунікативної події може слугувати ділова розмова (віч-на-віч або телефонна), що передбачає у своїй структурі наявність зачину, змістової та завершальної частин [12:196; 26:292]. Змістова частина складає ядро, вона є обов'язковим елементом. Зачин і завершальну частину вважають периферійними, або факультативними, елементами [33]; їхня основна функція – встановити або розімкнути контакт. Ядро розмови переважно формують інформативні, директивні та/або ілісітативні трансакції (прості або складні), а зачин і завершальну частину – метакомунікативні (організаційні) обміни або трансакції.

Отже, розмова може бути повного складу (1), якщо містить всі три структурні елементи, і редукованою (2), якщо початок та/або завершальна частини відсутні. Порівняємо:

(1) *"Where can I find a taxi?" he asked the bartender.*

"At the bus station." [36:322].

(2) *The phone rang. He grabbed it up. "Hello."*

"Woody?" Burckhardt's rather deep voice, with its faint crackle of tautness, came through. "What about eleven o'clock?"

"Fine."

"See you." Burckhardt said and hung up [34:22];

Розмова (1) є редукованою за структурою, оскільки містить лише ядро. Реалізується вона простою ілісітативною трансакцією. Мета спілкування – отримати необхідну інформацію – досягається за допомогою одного конверсаційного обміну (питання – відповідь).

Розмова (2) має повну структуру, засобом її реалізації є складна директивна трансакція з трьох обмінів. Зачин – організаційний обмін (відповідь по телефону – ідентифікація співрозмовника), ядро – конверсаційний обмін (пропозиція – прийняття пропозиції), завершальна частина – редукований організаційний обмін (прощання). Наявність факультативних елементів зумовлена не лише інтенціями комунікантів, а насамперед каналом (слуховий) і медіумом комунікації (телефонна розмова), темою розмови ("Про зустріч"). Ініціальний обмін забезпечує контактовстановлення і створює умови для обміну змістовою інформацією, що призводить до досягнення мети спілкування – домовленості про зустріч. Фінальний обмін спрямований на розмикання контакту, закріплення досягнутої згоди у свідомості співрозмовника, він створює підґрунтя для майбутніх інтеракцій.

Редуковані структури розмов переважають у діловому дискурсі.

© Яшенкова О. В.

З-поміж них, крім ядерної, зустрічаються такі структури: зачин + ядро; ядро + завершальна частина.

У деяких випадках комунікативна подія є поєднанням двох і більше трансакцій. Межі трансакцій визначають з урахуванням типів діяльності в процедурі сценарію або меж предметно-референтної ситуації [14:188–189], тобто теми спілкування [25:140]. Зміна типу діяльності або теми свідчить про початок нової трансакції. У межах однієї події різні теми можуть співіснувати як глобальні (головні) або деяка з тем може бути другорядною чи проміжною. Встановити чіткі межі трансакцій не завжди вдається, зокрема через повернення до попередньої теми розмови, наявність складних інтерактивних інтенцій тощо. Розглянемо такий приклад:

"May I help you, sir?" the clerk said from the front desk.

"Yes, thanks, I wanted to inquire about a room," Krater said in Italian.

"For when?"

"Tonight."

"I'm sorry, but we have no vacancies."

Krater picked up a brochure at the desk. "You're always full," he said with a smile. "It's a popular place."

"Yes, it is. Perhaps another time."

"Do you by chance have Internet access?"

"Of course."

"Wireless?"

"Yes, the first hotel in the city."

He backed away and said, "Thanks. I'll try again another time."

"Yes, please" [36:290].

У цій розмові є дві головні теми і одна другорядна. Отже, розмова складається з трьох трансакцій. Перша трансакція (складна директивна) пов'язана з темою "Про поселення у готелі", друга трансакція (складна ілісітативна) – з темою "Про наявність Інтернету". Третя трансакція (метакомунікативна) співвідноситься з прагматичною темою [3:107] "Розмикання контакту", що є другорядною.

Дискурс ділового спілкування, що передбачає наявність принаймні двох учасників, – це завжди результат колективної діяльності. Можливі різні способи та різний характер комунікативної взаємодії, оскільки на початку спілкування важко передбачити, в

© Яшенкова О. В.

якому тематичному та комунікативному напрямку розвиватиметься розмова, як довго вона триватиме, якою буде конфігурація мовленнєвих дій співрозмовників. Залежно від ілокутивних та інтеракційних інтенцій комунікантів у конкретній ситуації діловий дискурс може бути як елементарним поєднанням комунікативного (мовленнєвого) акту та реакції на нього (можливо й невербальної), так і великою будовою, якій властива єдина комунікативна функція. Отже, функціонально-структурну організацію дискурсу ділового спілкування можна представити такою схемою: крок ≤ хід ≤ обмін ≤ трансакція ≤ подія.

Перспективи дослідження ми пов'язуємо з описанням типових для ділового дискурсу моделей комунікативних обмінів і трансакцій, засобів їх реалізації з урахування специфіки конкретного мовленнєвого жанру, соціально-рольових статусів комунікантів і взаємин між ними, характеру комунікативної взаємодії, результату спілкування. Важливим також вважаємо вивчення когерентності ділового дискурсу та його метакомунікативної самоорганізації.

ЛІТЕРАТУРА

1 .*Austin J. L.* How to Do Things with Words / John Langshaw Austin. – Oxford : Clarendon Press, 1962. – 167 p. 2. *Searle J. R.* What is a Speech Act? / John Rogers Searle // Philosophy in America / ed. by M. Black. – L. : George Allen & Unwin, 1965. – P. 221–39. 3. *Dijk T. A. van.* Studies in the Pragmatics of Discourse / Teun Adrianus van Dijk.– The Hague / Berlin : Mouton, 1981. – 331 p. 4. *Манаенко Г. Н.* Координати понятия "дискурс" / Геннадий Николаевич Манаенко // Дискурс, концепт, жанр : [кол. монограф.] / отв. ред. М. Ю. Олешков. – Нижний Тагил : НТГСПА, 2009. – С. 15–35. 5. *Морозова О. І.* Дискурс як когнітивно-комунікативна подія / Олена Іванівна Морозова // Науковий вісник Волинськ. нац. .ун-ту ім. Лесі Українки. – Серія "Філологічні науки. Мовознавство". – 2010. – № 7. – С. 134–137. 6. *Мкртычян С. В.* Статус межличностного взаимодействия в деловом дискурсе (на материале русского языка) / Светлана Викторовна Мкртычян // Вестник Челябинск. гос. ун-та. – Серия "Филология. Искусствоведение". – 2008. – Вып. 27. – № 36 (137). – С. 102–110. 7. *Jones A.* Business Discourse as a Site of Inherent Struggle / Alan Jones // Studies in Applied Linguistics and Language Learning / ed. by A. Mahboob, C. Lipovsky. – Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2009. – P. 85–106. 8. New Approaches to Discourse and Business Communication / ed. by F. Ramallo, A. Lorenzo, X. P. Rodriguez-Yáñez, P. Cap. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2009. – 272 p. 9. *Bargiela-Chiappini F.* The Handbook of Business Discourse / ed. by Francesca Bargiela-Chiappini. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2009. – 520 p. 10. *Daniushina Y. V.* Business Linguistics and Business Discourse / Yulia Vladimirovna Daniushina // Calidoscypio. – 2010. – Vol. 8, № 3. – P. 241–247. 11. *Dijk T. A. van.* The Study of Discourse / Teun Adrianus van Dijk // Discourse as Structure and Process / ed. by T. A. van Dijk. – L. : Saga Publications Ltd, 1997. – P. 1–33. 12. *Dijk T. A. van.* Macrostructures : An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition / Teun Adrianus van Dijk. – Hillsdale : Lawrence Erlbaum Associates, 1980. – 317 p. 13. *Sinclair J.* Towards an Analysis of Discourse / John Sinclair, Malcolm Coulthard // Advances in Spoken Discourse Analysis / ed. by M. Coulthard. – L. / N.Y. : Routledge, 1992. – P. 1–34. 14. *Stoll P.* Sequence and Hierarchy in Discourse Organization / Pamela Stoll // Revista Alicantina de Estudios Ingleses. – 1996. – № 9. – P. 119-131. 15. *Макаров М. Л.*

© Яшенкова О. В.

Основы теории дискурса / Михаил Львович Макаров. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2003. – 280 с. 16. *Карабан В. И.* Сложные речевые единицы. Прагматика асиндетических полипредикативных образований / Вячеслав Иванович Карабан. – К. : Выща школа, 1989. – 131 с. 17. *Сусов И. П.* Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы / Иван Павлович Сусов // Прагматика и семантика синтаксических единиц : межвуз. сб. науч. трудов. – Калинин : Изд-во Калининск. гос. ун-та, 1984. – С. 3–12. 18. *Edmonson W. J.* Some Problems Concerning the Evaluation of Foreign Language Classroom Discourse / Willis James Edmonson // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1, № 3. – P. 271–87. 19. *Шевченко І. С.* Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / Ірина Семенівна Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монограф.] / заг. ред. І. С. Шевченко. – Харків : Константа, 2005. – С. 105–117. 20. *Чахоян Л. П.* Взаимодействие интенций как фактор, определяющий типы межличностного общения / Людмила Павловна Чахоян, Шушаник Арутюновна Паронян // Личностные аспекты языкового общения : межвуз. сб. научн. трудов. – Калинин : Изд-во Калиниск. гос. ун-та, 1989. – С. 67–74. 21. *Яшенкова О. В.* Основи теорії мовної комунікації : [навч. посібник] / Ольга Володимирівна Яшенкова. – К. : ВЦ “Академія”, 2010. – 312 с. 22. *Sacks H. A*. Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation / Harvey Sacks, Emanuel Abraham Schegloff, Gail Jefferson // Language. – 1974. – Vol. 50, Issue 4, Part 1. – P. 696–735. 23. *Swales J.* Genre Analysis : English in Academic and Research Settings / John Swales. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 260 p. 24. *Сусов И. П.* Грамматика говорящего / Иван Павлович Сусов. // Тез. докладов Всероссийск. науч. конф. [“Актуальные проблемы коммуникативной граматики”] (Тула, 1–4 марта 2000 г.). – Тула : Изд-во ТулГУ, 2000. – С. 130–138. 25. *Francis G.* Analysing Everyday Conversation / Gill Francis, Susan Hunston // Advances in Spoken Discourse Analysis /ed. by M. Coulthard. – L. : Routledge, 1992. – P. 123–161. 26. *Schegloff E. A.* Opening up Closings / Emanuel Abraham Schegloff, Harvey Sacks // Semiotica. – 1973. – Vol. 8, № 4. – P. 289–327. 27. *Goffman E.* Replies and Responses / Erving Goffman // Forms of Talk / E. Goffman. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1981. – P. 5–77. 28. *Баранов А. Н.* Иллокутивное вынуждение в структуре диалога / Анатолий Николаевич Баранов, Григорий Ефимович Крейдлин // Вопросы языкознания. – 1992. – № 2. – С. 84–99. 29. *Формановская Н. И.* Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Наталия Ивановна Формановская. – М. : “ИКАР”, 2007. – 480 с. 30. *Schegloff E. A.* Sequence Organization in Interaction : A Primer in Conversation Analysis : Vol. 1 / Emanuel Abraham Schegloff. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – 316 p. 31. *Синицына А. Н.* Метакоммуникативные единицы и их роль в организации и регуляции англоязычного диалогического общения : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Анна Николаевна Синицына ; Росс. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – СПб., 2005. – 19 с. 32. *Coulthard M.* Exchange Structure / Malcolm Coulthard, David Brazi // Advances in Spoken Discourse Analysis / ed. by M. Coulthard. – L. : Routledge, 1992. – P. 50–79. 33. *Бобырева Е. В.* Семантика и прагматика инициальных и финальных реплик диалога : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика” / Екатерина Валерьевна Бобырева ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 1996. – 24 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

34**.** *Waller L.* The Banker / Leslie Waller. – L. : Panther Books, 1984. – 589 p. 35. *Parker R B.* The Widening Gyre / Robert Brown Parker. – N.Y. : A Dell Book, 1984. – 183 p. 36. *Grisham J.* The Broker / John Grisham. – N.Y. : A Dell Book, 2005. – 422 p. 37. 4.*Grisham J.* The Runaway Jury / John Grisham. – N.Y. : A Dell Book, 2003. – 550 p. 38. *Grisham J.* The Street Lawyer / John Grisham. – N.Y. : A Dell Book, 2003. – 452 p. 39. *Hailey A.* Wheels / Arthur Hailey. – N.Y. : Bantam Books, 1979. – 501 p. 40. *Grisham J.* The Client / John Grisham. – N.Y. : Island Books, 1993. – 566 p. 41. *Grisham J.* The Client / John Grisham. – N.Y. : Island Books, 1993. – 566 p. 42. *Sheldon S.* Bloodline / Sidney Sheldon. – N.Y. : Warner Books, 1979. – 460 p.

© Яшенкова О. В.

СУДОРЖЕНКО Г. П.
Київський національний лінгвістичний університет

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНИХ ДЕРИВАТІВ ІЗ ВТОРИННОЮ ПРЕДИКАЦІЄЮ

Статтю присвячено аналізу синтаксичних дериватів із огляду на їхню семантику, структуру та творення. Шляхом розкриття суттєвих характеристик національного менталітету визначається специфіка використання мовних одиниць у процесі комунікації. Вживання синтаксичних дериватів є одним із проявів мовної економії в синтаксисі іспанської мови. У формально-структурному значенні принцип мовної економії зводиться до компресії мовних одиниць.

Ключові слова: синтаксичні деривати, національний менталітет, процес комунікації, синтаксис іспанської мови, компресія

Статья посвящена анализу синтаксических дериватов с точки зрения их семантики, структуры и образования. Раскрывая особенности национального менталитета, определяется специфика употребления языковых единиц в процессе коммуникации. Употребление синтаксических дериватов есть одним из проявлений экономии в синтаксисе испанского языка. В формально-структурном значении принцип языковой экономии сводится к компрессии языковых единиц.

Ключевые слова: синтаксические дериваты, национальный менталитет, процесс коммуниции, синтаксис испанского языка, компрессия.

The article touches upon analysis of syntactic derivatives taking into account into their semantic structure and formation. By means of revealing essential features of national mentality we define specific character of using language units in the process of communication. The use of syntactic derivatives is one of the ways of displaying language economy in the Spanish language syntax. In the Formal-structural meaning the principle of language economy results in compression of language units.

Key words: syntactic derivatives, national mentality, the process of communication, the Spanish Language syntax, compression.

Сучасне мовознавство спрямовує свій дослідницький вектор на комплексний підхід до вивчення семантики, структури, творення і функціонування мовних одиниць, розкриваючи суттєві характеристики національного менталітету, які визначають специфіку використання мовних одиниць у процесі комунікації.

Актуальність даної статті зумовлюється тенденцією лінгвістичних досліджень іспанської мови до розкриття комунікативної природи граматичних структур, до вивчення проблем функціонального синтаксису в сучасній іспанській мові.

З **метою** вивчення синтаксичної деривації в структурно-семантичному у комунікативно-функціональному аспектах нами

© Судорженко Г. П.

визначено **об'єкт** дослідження, а саме синтаксичні деривати (особливим чином структуровані одиниці), які характеризуються пропозитивними ознаками з різним ступенем предикативної репрезентації і є одним із проявів мовної економії в іспанському синтаксисі.

Предметом роботи є структурно-семантичні і комунікативно-функціональні особливості синтаксичних дериватів в іспанській мові.

У сучасній іспаністиці до деривації підходять як до процесу творення в мові будь-яких вторинних знаків, коли певна базова одиниця завдяки спеціальним засобам чи операціям, модифікується та утворюється нова одиниця [1:333]. При синтаксичній деривації (термін був вжитий Є. Куриловичем для вивчення лексичної системи мови) похідне слово відрізняється від твірного не лексичним значенням, а синтаксичною функцією. У класифікації деривaційних процесів синтаксичних одиниць нами виокремлюється синтаксична деривація речень з неособовими формами дієслова, словосполучень (як прийменникових, так і контамінованих) та утворення слів-конденсатів.

Ми підходимо до деривації як процесу творення слів, речень, граматичних форм слова, словосполучень, фразеологізмів за умови, якщо між базовою і похідною одиницями встановлюються деривaційні відношення. Для розуміння суті цих відношень та для виявлення прихованої за ними семантичної функції звертаємося, з одного боку, до логіко-лінгвістичних явищ, а з іншого – до системи мови і її статичних даних. Це сприяє більш глибокому пізнанню тих семантичних змін, яких зазнають базові одиниці в процесі перетворення в похідні, і вивченню деривaційної семантики в цілому.

Економія при передачі інформації, яка стосується ситуації умови та ситуації наслідку, досягається за допомогою синтаксичної деривації через компресію, конденсацію, суміщення. Ці процеси ускладнюють структуру простого речення та вводять додаткову предикацію. У формально-структурному значенні ми зводимо принцип мовної економії до компресії мовних одиниць, тобто стиснення та їхньої варіативної відповідності розгорнутим одиниця та виділяємо такі типи: перший тип – лексичне згортання (elipsis léxico) яке має місце тоді, коли словосполучення перетворюється в слово. Це приводить до усунення надлишкових компонентів, які легко замінюються контекстом. Наприклад, в іспанській мові *la*

© *Судорженко Г. П.*

cuantidad constante (постійна величина) → *la constante, la póliza de seguridad* (страховка) → *la póliza, el vino blanco → el blanco, el vino tinto → el tinto.* Використання одного слова замість двох і більше веде до перегрупування семантичних компонентів: одне слово ніби "вбирає" в себе семантичні компоненти інших слів [2:206],. Необхідною умовою такого типу компресії є більша семантична ємність цього слова порівняно з іншими. Другим типом компресії, який постає найбільш поширеним, є заміна (трансформація) підрядного речення зворотами з неособовими формами дієслова. Третім типом виступає перетворення підрядних речень у прийменниково-іменникові конструкції.

Основна лінія повідомлення у тексті реалізується у вигляді ланцюжка розгорнутих пропозицій. Згорнуті пропозиції, які ніби вплітаються в окремі ланки цього ланцюжка, утворюють розгалуження від основної комунікативної лінії. *En el caso de tu llegada, te prepararemos una habitación exterior* (5:21); *Ellos en tu lugar, quitarían el coche de un lugar prohibido para aparcar.* (ibid.,68); При компресія інформації відбувається згортання вираження предикативності. яке веде до прихованої форми. У цьому разі йдеться про імпліцитну, латентну чи приховану предикативність. Матеріальним вираженням категорії модальності і предикативності є інтонація та контексті. Прикладом можуть слугувати прийменниково-іменникові конструкції *En el caso de tu llegada* і *ellos en tu lugar*, які мають різне вираження предикативності: у першому прикладі вона представлена лексично характеризуючим іменниковим компонентом, а в другому – формальна вказівка зовсім відсутня. Прийменниково-іменниковий зворот є продуктом згортання суб'єктно-предикатних структур, які можуть бути відновлені. Конкретизація прихованих семантичних компонентів реалізується шляхом різноманітних перетворень, лексико-семантичного розгортання й перефразування семем. У наведеному прикладі *Ellos en tu lugar, quitarían el coche de un lugar prohibido para aparcar*, поряд із імпліцитно вираженою умовою, відбивається значення побажання, поради. Такі структури передають інформацію стисло та лаконічно, однак джерелом їхньої появи можуть бути різні психологічні моменти, коли учасники комунікативного акту не хочуть бути зрозумілими для оточуючих і свідомо використовують мінімум лінгвістичних засобів. Окрім того відсутність у формальній структурі

© Судорженко Г. П.

спеціальних оцінних елементів не тільки уможливлює передачу відношення мовця до того, про що йдеться, але й підсилює його суб'єктно-оцінну позицію: *En tu lugar, en tu caso yo que tú, yo de ti.*

Після умовних речень із сполучником *si*, які є найбільш розповсюдженим способом вираження умовних відношень, оскільки повно та експліцитно реалізують зміст, відзначаються регулярністю вираження, характеризуються стилістичною нейтральністю і менше залежать від контексту, йдуть речення з абсолютними і зв'язними зворотами з неособовими формами дієслова: *La Rosarita, de haber podido hacerlo, hubiera envenenado a Sánchez → Si Rosarita hubiera podido hacerlo, hubiera envenenado a Sánchez* (6:57); *De tener Usted una cita, no tardará → Si tiene una cita, no tardará*(5:25); *Usted entrará cobrando dieciseis pesetas ¿entendido? → Usted entrará si cobra dieciseis pesetas ¿entendido?* (7:288).

Речення із зворотами з неособовими формами дієслова є синтаксичним дериватом двох об'єднаних речень. У процесі утворення конструкції на семантичному рівні беруть участь дві пропозиції, які логічно відбивають взаємозв'язані події, але одна з пропозицій виступає на першому плані, а інша відходить і слугує фоном. Синтаксично одна пропозиція включається в іншу, яка є основною частиною речення. Відтак, одна з пропозицій оформлюється як розгорнута, в якій первинно предикативні зв'язки між суб'єктом і предикатом виражені експліцитно, а інша – з вторинно предикативними зв'язками між компонентами –і включення її в іншу суб'єктно-предикатну структуру.

Слід зауважити, що в іспанських граматиках постулюється думка про те, що неособові форми дієслова функціонують як ядро дієслівної синтагми у звороті з інфінітними формами дієслова. Таким чином абсолютним зворотам надається статус підрядної частини речення [1, 2]. На нашу думку у такій підрядній частині відсутні категоріальні значення часу і способу, і вона входить у структуру іншого речення, підпорядковується йому, встановлюючи певний тип відношень, і при цьому зберігає предикативність, яка відступає на другий план перед первинною.

A ser que la familia mate al mozo: entonces sí. Matándole, se arregla todo (5:239); *Enfrentado a ese problema, no encontraría solución favorable para los dos* (8:92).

© Судорженко Г. П.

Щодо частотності вживання, то серед зворотів з неособовими формами дієслова головне місце відводиться інфінітивному звороту з прийменником *de*: *De ser eso cierto, lo sabríamos nosotros* (9:57); *De haberte odiado, te habría abandonado* (ibid.,140); Виходячи з матеріалу дослідження, ми можемо констатувати, що дані конструкції у більшості випадків займають препозицію, оскільки інформативно залежні від попереднього контексту.

Відмічається частотність вживання інфінітивної конструкції після сполучника *que* і цим усувається нагромадження сполучників(***que,*** si) і, відповідно, підрядних речень. *Este halagueño panorama no está exento de riesgos que, de materializarse, pueden obligar al banco central a dar marcha atrás en la relajación de los tipos de interés.* (8:18).

У мовленні значною уживаністю характеризуються конструкції типу: *A ser posible, a decir verdad* для вираження умовних відношень: *A ser posible, termínalo ahora mismo* (9:42). У більшості випадків речення такого типу виражають істинний логічний зв'язок умови і наслідку, який не ускладнюється додатковими відтінками. Їхня семантична структура аналогічна істинним умовним реченням із сполучником *si*.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення семантики, структури та творення конструкцій зі вторинною предикацією та особливостей їхнього вживання у комунікативній ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1.Obediente Sosa E. Biografía de una lengua. Nacimiento, desarrollo y expansión del español / Enrique Obediente. – Merida : Ed. Venezolana C. A., 2007. – 677 p. 2. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика (Газетно-информационный и военно-публицистический перевод) / А. Д. Швейцер.– М. : Воениздат, 1973. – 279 с. 3. Alarcos Llorach E. Gramática de la lengua española / E. Alarcos Llorach. – Madrid : Escasa–Calpe, 1995. – 406 p. 4. Gómez Torrego L. Gramática didáctica del español / Leonardo Gómez Torrego. – Madrid : S. M., 2002. – 543 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Sampedro J. L. La sonrisa estrusca / Luis José Sampedro. – Madrid : Ed. Alpaguara, S. A., 1996. – 347 p. 6.Cela C. J. Café de Artistas / Camilo José Cela. – Madrid : Alianza editorial, 1994. – 61 p. 7. Cela C. J. La colmena / Camilo José Cela. – Madrid : Editorial Castalia, S. A. (Alfaguara), 1987. – 456 p. 8. Rojas Marcos L. La decisión de divorciarse / Luis Rojas Marcos. – Madrid : Espasa-Calpe, S. A., 1986. – 177 p. 9. Várquez Montalban M. Tatuaje. Serie Carvalho / Manuel Várquez Montalban. – Barcelona : Planeta, S. A., 1987. – 187 p.

© Судорженко Г. П.

ЗМІСТ

Алєксєєва І. О. Вербалізація фрейму “LIFE SCRIPT” та концепту “SOCIAL STRATIFICATION” у збірці “Mother Goose’s Nursery Rhymes” …….. 3

Андрієнко Т. П. Стратегії відтворення культурно-специфічних концептів і сценаріїв у перекладі художнього дискурсу ……... 10

Андрійченко Ю. В. Прояв маскулінності в іспанській мові ….. 19

Артемова Л. В. Сучасна іспанська авторська публіцистика: жанр коментаря …….. 25

Афанасьєва О. М. Логіко-структурна організація сучасного політологічного дискурсу ……. 32

Багрій О. І. Особливості вираження авторського “я” у науковому дискурсі …… 38

Беліченко М. А., Матвієнко О. Б. Сутність і формування суспільно-культурної ідентичності та її роль в комунікації ……... 46

Блощінська О. В. Метафора як засіб формування термінолексики футболу …… 55

Бритвін Д. В. Антропоцентричний принцип фразеологічної репрезентації світу у французькій пресі ……... 61

Бурмістенко Т. Б. Комунікаційна специфіка французької офіційної промови …….. 68

Васильєва Т. О. Концепт *JUSTICIA / ПРАВОСУДДЯ* та його актуалізація в іспаномовному дискурсі урядових прес-конференцій …… 75

Венгренівська М. А. Поетика перекладу А. Мешоніка і виокремлення семантичних елементів комунікативної стратегії в тексті в процесі роботи над перекладом ……... 82

Гарсія де Хесус М. О. Парантези як засіб вираження авторської модальності в наукових есе Умберто Еко…….. 89

Гетьман З. О. Адвербіалізація як різновид функціональної транспозиції в граматиці іспанської мови …… 99

Гладуш Н. Ф., Галицька Є. А. Прототипова модель англійських Інтернет ніконімів …… 102

Darian S., Ilchenko O. Writing letters revisited: intrepersonal, rhetorical, and structural traits …….. 112

Даценко Ю. П. Фреймове моделювання герундіальних конструкцій в італійській та українській мовах …….. 126

Дрібнюк В. Т. Оцінка як складова ментального процесу *(на матеріалі сучасної анлійської мови)* …… 133

Жалай А. В., Андрійченко Ю. В. Концепт "СМЕРТЬ" в іспанській пареміології …….. 140

Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу *(на матеріалі роману Б. Лєберта "Крейзі")* ……. 147

Іванова С. В. Прагматичний потенціал емоційного висловлювання …… 160

Іванченко В. О. Лінгвопрагматичні аспекти реклами винних виробів *(на матеріалі французької мови)* …… 169

Казіна В. Ю. Відображення етнічної ментальності у відтворенні антропонімів іспанською мовою ……. 176

Калініна-Шамрай В. Р. Внутрішні лексичні запозичення у французькій мові Бельгії *(на матеріалі бельгійської франкомовної преси)* …… 182

Качановська Т. О. Назви небесних тіл в оригіналах і перекладах французьких сонетів XIX ст. ……. 191

Козачина А. С. Особливості вживання метафор з компонентом "корида" у повсякденному спілкуванні іспанців ……. 199

Козяревич Л. В. Фасцинація як форма самопрезентації в англомовній комунікації …… 204

Korbozerova N. M. Las premisas históricas de la aparición de la lengua en la península Ibérica ……... 211

Корольова Н. О. Наукові аспекти дослідження творів Томаса Манна ……... 217

Кремзикова С. Ю. Концептуальна мережа дії та особливості її репрезентації у дискурсах старофранцузького періоду …….. 225

Круківська О. В. Інформаційна організація легальної дефініції у французькому законодавчому дискурсі ……. 234

Крупко О. І. Поетичне слово Вадима Крищенка …… 245

Кучма О. І. Функції емоційно-експресивних часток у романі Зіґфріда Ленца "Урок німецької" …….. 255

Ласінська Т. А. Мовна компетенція перекладача та переклад творів, що містять архаїчну лексику ……. 260

Ласка І. В. Принципи перекладу Нового Заповіту в Пор-Руаялі …… 266

© Зміст

Леончик О. М. Запозичення та кальки з грецької в сучасній українській мові ……. 275

Лепетюк І. Г. Мовленнєва структура та філософський характер роману Яна Потоцького “Рукопис, знайдений у Сарагосі” ……... 283

Лепетюк І. Г. Роль мовленнєвих жанрів у відтворенні дійсності на сторінках французького роману ……... 289

Лисенко К. В. Компаративний аналіз компонентів просодії англомовного драматичного дискурсу в діахронічному аспекті ….. 296

Літинська Н. В. Вербалізація концепту FAMIGLIA в італійській лінгвокультурі …… 301

Лобода Ю. А. Особливості перекладу евфемізмів та дисфемізмів англомовного політичного дискурсу ……. 313

Ломакіна І. А. Особливості функціонування особових займенникових слів І та ІІ особи в сучасному іспанському мовленні …….. 319

Любчук Н. В. Фразеологічний фрагмент семантичного поля “мислення” у сучасних німецькій та українській мовах: когнітивно-ономасіологічний аналіз …… 325

Малікова О. В. Дискурси християнської лінгвокультури в контексті співвідношення і розмежування ……... 335

Мариненко П. І. Звертання та його функції в сучасній іспанській мові …… 342

Мельник І. В. Особливості мовної реалізації стратегії шантажу у провокаційному мовленні …… 348

Мірам Г. Е. Деякі семантичні явища, що зумовлюють складнощі англо-українського перекладу …… 356

Мірошник С. О. Використання іспанської лексики в американській лінгвокультурі ……... 362

Орличенко О. В., Остапенко Л. С. Символіка в іспанському та українському текстах Біблії ……... 369

Охріменко В. І. Смислова структура модального інкорпорованого маркера дейктичності *PROPRIO (на матеріалі італійської мови)* …… 376

Плахотнюк Н. О. Слово як духовна зброя в українській ментальності *(полемісти XVI – XVII ст.)* ……. 387

Попова Н. М. Проблема вивчення на різних етапах еволюційного розвитку національно-маркованих концептів …….. 395

© Зміст

Радзієвська С. О. Переклад нанонаукових багатокомпонентних термінів ……. 401

Сизенко А. С. Особливості функціонування нових графічних явищ у сучасних французьких ЗМІ ……... 407

Сингаївська Г. В. Структурно-функціональні особливості антропонімів у романі К. Х. Сели "Вулик" …….. 416

Ситдикова І. В., Соболєва О. В. Особливості стилістичного оформлення текстів інтерв'ю ……. 430

Смущинська І. В., Бойко О. О. Енантіосемія у сучасній французькій мові: основні проблеми …… 440

Теличко В. О. Професійно-марковані ніки як засіб фахової саморепрезентації на англомовних професійних Інтернет-форумах ……... 453

Толстова О. Л. Домінантні мотиваційні моделі іспанської соматичної фразеології ……... 464

Третяк Ю. Ю. Соціодискурсивні параметри визначення ідентичності респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю …… 473

Фаль О. С. Проблематика дослідження французьких топонімів ……... 483

Фокін С. Б. Дистрибутивний аналіз при укладанні двомовних перекладних словників (*на прикладі українсько-іспанських відповідників поля "освіта"*) ……. 490

Фоменко О. С. Бренди англомовних країн крізь призму прецедентних феноменів ……... 500

Ходаковська Н. Г. Семантико-стилістичні особливості прикметників німецької мови в художніх текстах *(на матеріалі роману Розамунди Пільхер "Зимове сонце")* …….. 517

Чаюк Т. А. Вербалізація концепту MONEY в сучасній британській дитячій літературі …….. 524

Черненко О. В. Поліаспектність конфліктного дискурсу як дослідницької проблеми: теоретичне підґрунтя …….. 536

Чорна Н. В. Основні принципи постмодерністської поетики ……... 542

Шевченко Н. О. Концепт "ризик" і його об'єктивація в англійській мові …….. 549

Шипіцина Ю. В. Специфіка сприйняття концептів ділової етики в американському суспільстві ……. 560

© Зміст

Щибрик Т. П. Мовні стереотипи з ядерними емотивними частками як проекції існуючих у свідомості німецького народу концептів ……. 569

Яшенкова О. В. Функціонально-структурна організація англомовного ділового дискурсу …….. 575

Судорженко Г. П. Структурно-семантичні особливості синтаксичних дериватів із вторинною предикацією …….. 590

Зміст ……. 595

Contents ……... 560

© Зміст

CONTENTS

Alexeyeva I. O. Verbalization of the "LIFE SCRIPT" frame and the "SOCIAL STRATIFICATION" concept in "Mother Goose's Nursery Rhymes" …….. 3

Andrienko T. P. The strategies of rendering culture-specific concepts and scenarios in translation of belles-lettres …….. 10

Andriichenko Y. V. A display of maskulinity in Spanish language … 19

Artemova L. V. Modern Spanish Author Journalism: a Comment Gender ……... 25

Afanasyeva O. M. Logical and structural organization of French discourse of political science …… 32

Bagriy O. I. Author Identity in English Academic Discourse ……. 38

Belichenko M. A., Matvienko O. B. Essence and forming public-cultural identity and its role in communication ……..... 46

Bloshchinska O. V. The metaphor as a way to form the terms of football lexicon ……. 55

Brytvin D. V. The anthropocentric principle of world representation by phraseology in the French press ……... 61

Burmistenko T. V. Communication's specific of the French official speech ……... 68

Vasylieva T. O. The *JUSTICIA / JUSTICE* concept and its actualization in Spanish governmental press-conferences …… 75

Vengrenivska M. A. The poetic of translation by H. Meschonic and the definition of the semantic elements of communicative strategies in the text during the translation ……... 82

Garcia de Jesus M. O. Parentheses as a means to express author's modality in scientific essays by Umberto Eco …….. 89

Guetman Z. O. Adverbialization as functional transposition in Spanish grammar …….. 99

Gladush N. F., Galytska E. A. Prototypical model of English internet nicknames …… 102

Darian S., Ilchenko O. Writing letters revisited: intrepersonal, rhetorical, and structural traits …….. 112

Datsenko J. P. Frame modeling of gerund constructions in Italian and Ukrainian …… 126

© Contents

Dribniuk V. T. Evaluation as a mental process component *(on the basis of modern English language)* …….. 133

Zhalai A. V., Andriichenko Y. V. The "DEATH" concept in the Spanish paremiology ……. 140

Ivanytska M. L. Translator's language personality as an influence factor on the translation *(on material of "Crazy" by B. Lebert)* …….. 147

Ivanova S. V. Pragmatic potential of emotional utterances …… 160

Ivanchenko V. O. Linguopragmatic Aspects of Advertising of Wine Products *(on the basis of French language)* …… 169

Kazina V. Y. Ethnic mentality representation in translation of anthroponyms into Spanish ……... 176

Kalinina-Shamrai V. R. Internal lexical borrowings in French Language in Belgium *(illustrated by Belgian francophone press)* …….. 182

Kachanovska T. A. Names of the Celestial Bodies in Originals and Translations of XIXth-century French Sonnets …….. 191

Kozachyna A. S. Peculiarities of the usage of metaphors with the component "bullfighting" in everyday communication of Spanish people ... 199

Koziarevych L. V. Fascination as the form of self presentation in the English-speaking communication ……... 204

Korbozerova N. M. The historical premises of language appearance on the Iberian peninsula ……. 211

Koroliova N. O. Scientific aspects of researches of the works of Thomas Mann 217

Kremzikova S. Y. Conceptual network of action and peculiarities of its representation in Old French discourse ……... 225

Krukivska O. V. Informative organization of legal definitions in French legistative discourse …….. 234

Krupko O. I. Poetical song of Vadim Krischenko ……... 245

Kuchma O. I. Functions of the modal particles in the novel of S. Lenz "Deutschstunde" …….. 255

Lasinska T. A. Linguistic competency of a translator and translating literary works with archaic words ……... 260

Laska I. V. The principles of New Testament translation in Port Royal ……. 266

Leonchyk O. M. Loan Words and Loan Translations from Greek in Contemporary Ukrainian …….. 275

© Contents

Lepetiuk I. G. The speech structure and the philosophical character of the novel of Jan Potocki "Manuscrit trouvé à Saragosse" … 283
Lepetiuk I. G. A role of speech genres in recreation of reality on pages of French novel ……... 289
Lysenko K. V. Comparative analyses of prosody components of the English drama discourse in diachronic aspect …… 296
Litinska N. V. Verbalization of the concept FAMIGLIA in the Italian lingua-culture ……. 301
Loboda Y. A. The translation of euphemisms & dysphemisms of the English political discourse into Ukrainian …….. 313
Lomakina I. A. The peculiarities of functioning of Spanish personal pronominal words of I and II person in modern Spanish speech …… 319
Lyubchuk N. V. Phraseological fragment of the semantic field "thinking" in modern German and Ukrainian: cognitive-onomasiological analysis …….. 325
Malikova O. V. Discourses of Christian linguaculture: similar and distinguishing features …….. 335
Marynenko P. I. Address forms and its functions in the modern Spanish language …….. 342
Melnyk I. V. The implementation of the blackmail as a speech strategy in the provocative speech …… 348
Miram G. E. Semantic Phenomena Underlying Translation Problems In English-Ukrainian Translation ……. 356
Miroshnyk S. O. Using Spanish words in American culture ……... 362
Orlytchenko O. V., Ostapenko L. S. Symbology in Spanish and Ukrainian Bible translations ……. 369
Okhrimenko V. I. Sense structure of Italian deictic modal incorporated marker proprio ……. 376
Plakhotniuk N. O. Word as a sacred sword in Ukrainian mentality of the XVI – XVII century …… 387
Popova N. M. The problem of nationally-marked concepts' investigation in different periods of their evolution ……. 395
Radziievska S. O. The translation of nanoscience multi-component terms ……... 401

© Contents

Syzenko A. S. The Characteristics of New Graphic Phenomena in Contemporary French Media …… 407

Syngayivska G. V. Structural and Functional peculiarities of antroponims in the novel "The Beehive" by C. J. Cela …… 416

Sytdykova I. V., Soboleva O. V. Texts-Interviews: Stylistic aspects in their Semantic Structuring …… 430

Smushchynska I. V., Bojko O. O. Enantiosemy in the modern French language: the main problems …… 440

Telychko V. O. Professionally marked nicknames as the means of professional self-representation on the English language professional online discussion forums …….. 453

Tolstova O. L. The dominant motivation models of Spanish somatic phraseology …….. 464

Tretyak Y. Y. Socio-discurs parameters of determination of a respondent's identity in the French mass media interview genre ……. 473

Fal O. S. Problematics of research of the French toponyms …….. 483

Fokin S. B. Distributive analysis as a tool for compiling bilingual dictionaries *(on the basis of lexical-semantic field "education")* …… 490

Fomenko O. S. Brands of the English speaking countries through the prism of precedential phenomena ……... 500

Khodakovska N. G. Semantic and Stylistic Peculiarities of the German Adjectives in Fiction Texts *(based on the novel of Rosamund Pilkher "The Winter Sun")* ……... 517

Chajuk T. A. Means of linguistic representation of the concept "money" in the modern British literature for children …….. 524

Chernenko O. V. The Complexity of conflict discourse as a subject of research: theoretical background …….. 536

Chorna N. V. The main principles of postmodernist poetics ……. 542

Shevchenko N. O. The concept risk and its verbalization in English …….. 549

Shypitsyna J. V. Perception of concepts of business ethics in American society …….. 560

Schibrik T. P. Language stereotypes with the emotive particles as the reflection of the existing concepts in the native speakers' consciousness …… 569

© Contents

Yashenkova O. V. The Functional and Structural Organization of Business English Discourse …….. 575
Sudorzhenko G. P. Structural-semantic peculiarities of syntactic derivativates with secondary predication ……... 590
Zmist …… 595
Contents ……... 600

© Contents